

A. lat. b.

1854

1854

<36611571410010

<36611571410010

Bayer. Staatsbibliothek

0

LVGDVNI BATAVORVM,
Ex Officina Elzeviriana. Anno 1634.

**Bayerische
Staatsbibliothek
München**

Incomparabili Viro,

DANIELI HEINSIO,

E Q V I T I,

Eruditorum suæ ætatis facile

P R I N C I P I.

AUDEMUS, vir incomparabilis;
ad hujus operis patrocinium, &
famam & innocentissimas Mu-
sas tuas invocare. Tacitum ad te
ferimus. scriptorem, qui ad consignanda
iniquissima Reip. Romanę tempora parem
attulit & facundiam & libertatem. Ne-
mo arcana Principum, & ruentis imperii
fata altius penetravit. Qui quidquid Tibe-
rius, illa vulpecula, ut tu loqui soles, aut
domi, aut in Senatu, aut apud populum te-
gebat, in æternum Tyranni dedecus &
exemplum generis humani, propalavit.
Adeo, ut cogitatione & lectione pessimi
illius sæculi, melius civibus suis principes
possint præstare. Nemo enim vitia facilius

cavet, quam qui ea in aliis sine periculo suo jam videt. Et ruinam suam avertit, qui ad alterius exitium oculos & animum intendit. Proinde ad hos sapientiæ dictatores, & præcipue Tacitum, eundum est illis, qui erectum & majorem sæculo animum ad rempubl. volunt conferre. Quantum enim aut ætati nostræ, aut ingenio deest, tantum præcedentium sæculorum experientia supplemus. Bella civilia, & externa, tempus variis casibus atrox hic habemus, & tamen intrepidi immotique stamus. Carceres, exilia, cædes magnorum virorum, sævitiam, & malas Principum artes legimus, dolemus, execramur, & tamen pœnas non expectamus. Sic ex aliorum malis bona, & ex infania civilis illa sapientia in animum nostrum derivantur. Qua in re deferendum Tacito principatum, vir summe, non ignoras. Ut de cæteris admirandis, & prope divinis ingenii tui dotibus jam non dicamus, Tacitum, id est, quævis imperiorum arcana, & prudentiam omnem civilem, eam quam plerique mortalium nec capere possunt, nec habere, penitus imbibisti. Adeo ut in hoc scriptore explicando majus digniusq; tuo ingenium non possit

occu-

occupari. quod ut ævi omnis abstrusam
vetustatem, gentium omnium annales, &
ut verbo dicam, divinarum humanarum-
que rerum cognitionem invicta quadam
contentione invasit; ita hunc autorem in-
ter Romanæ eloquentiæ, & sapientiæ re-
liquias potissimum admiratur. Proinde
cum te ipsum, Vir illustris, videremus, ut
de singularibus tuis in nos beneficiis jam
non dicamus, haud alium præclaro hoc
scripto debuimus venerari. Vale sæculi
tui immortale decus, & publici egregii
bono diu supervive.

Æternitati nominis tui

devoti

B. & A. ELSEVIRII.

* 3

C. COR-

C. C O R N E L I I
T A C I T I

Vita, honores & scripta.

CAIVS CORNELIVS TACITVS, cui vulgo P. prænomen faciunt, non illa patricia Cornelia gente, sed alia minus illustrinatus est, extremis, ut opinio mea fert, Ti. Claudij Imp. temporibus. Pater avusque honores gesserint, & ad Remp. accesserint, necne, ut re vetusta & incerta nihil adfirmem: propius à vero abest, ipsum primum jus imaginis & honores in familiam non nimis illustrem intulisse. initium dignitatis illi sub Vespasiano fuit, à quo, Plinio auctore, procurator datus Galliae Belgicae, rationes Principis administravit. quae dignitas equestri ordini diu peculiaris fuit. Reversus, à Tito, ut opinor, Quæsturam accepit: certe dignitatem suam quam Vespasianus inchoaverat, auctam & adiutam esse à Tito, ipse in Historiis profitetur: nec aliud suspicari est quam Quæsturam, aut si forte Aedilitatem, quia Prætura XIV demum consulatione Domitiani auctus est. In quo erroris manifestus est eruditus vir, qui Domitiano IX, & Verginio Rufo II, COSS. Prætorem Tacitum constituit. Nam Tacitus quidem ipse in Annal. XI, diserte ait, se XV virum S. F. actum prætorem ludis secularibus Domitiani cum cura adfuisse. Atqui ludos saculares à Domitiano editos A. V. C. DCCC XLI. id est, quinquennio ipso posterius quam Vertratio placuit, ex monumentis antiquis liquida veritatis est. Exstant nummi non pauci cum his notis, IMP. CAES. FLAV. DOMITIANVS AVG. GERM.

GERM. PONT. MAX. TR. POTEST.
 VIII. COS. XIV. LVD. SAEC. FEC. *Ad*
consulatum deinde satis longo intervallo imperante
Nerva pervenit A. V. C. DCCC L. successus in lo-
cum demortui T. Verginij Ruffi, illius qui delatum
à Germanicis legionibus imperium constanter spre-
verat. quem & defunctum pro rostris Tacitus lau-
davit. Exsulasse eum sub Domitiano quidam tra-
diderunt; magis tamen, ut opinor, pro more vulgi,
qui magnis viris insignes casus adfingere amat, quã
quod ejus rei certus auctor sit. Ego legendo non aliud
comperio, quam adfuisse eum aliquot annis ab urbe,
idque eo ipso tempore quo Iulius Agricola socer ejus
mortem obierit C O S S. Pompeio Conlega, & Cor.
Prisco, non tam exsiliij necessitate, ut arbitror, quam
tadio temporum & cupidine otij. Nam quod iidem,
ut omni ex parte tam anxia diligentia constet, de-
cennium in exilio egisse scribunt, ac demum exora-
to Domitiano restitutum, Latine ut loquar, inanis
fabula est. ac credo eos homines, cum hoc scriberent,
indormiisse bello Trojano, & illinc decennia sua
sumsisse. Constat enim apud vigilantes & sobrios,
Domitianum à ludis suis secularibus, quibus certe
Tacitus Prætor Romæ adfuit, VII. duntaxat an-
nos vixisse, octavo conspiratione suorum occisum:
Hæc fere in republ. in privata ejus vita ista sunt.
Uxorem duxit A. V. C. DCCC XXX, Vespasiano
II X, & C. Iulio Agricola C O S S. Agricola fi-
liam, idq; illi ad extremam ætatem concors & tran-
quillum matrimonium fuit. Liberos haut dubie re-
liquit, & ex iis, nisi conjectura fallor, longo inter-
vallo nepotem M. Claudium Tacitum, qui postea
Imper. appellatus est (sic enim eum Imperatorem
nummi appellant, non ut vulgus, T. Annium Ta-
citum) qui, ut Fl. Vopiscus refert, parentem suum
appel-

appellare hunc Tacitum solet. Historia scribenda
senex demum vacavit. cum reliquum ætatis in foro
& causis orandis egisset. Ex Plinij epistolis & Tacitum
in principibus oratoribus fuisse, & orationes
aliquot edidisse intelligimus. Equales habuit, Fab.
Quintilianum, utrumque Plinium, Iulium Flo-
rum, Secundum Maternum, M. Aprum, Eprium
Marcellum, Vipsanum Messallam. Scripsit pri-
mum omnium, uti post docebo, Historiarum li-
bros ab excessu Neronis ad imperium Nervæ. De-
inde Annales ab Augusti excessu ad finem Ne-
ronis, quorum omnium quanta jactura & quibus
locis facta sit, in tempore memorabo. Nominantur
& ejus Facetiarum libri à Fulgentio, cum hoc frag-
mento, Cæsi itaque morum eclogio in filiis re-
lieto. Mortis ejus tempus non exprimo: natalem ta-
men annum propemodum inveni. Odoratus sum ex
Plinij Nepotis epistola, quæ libro VII. Nam ait di-
serte propemodum ætate æqualem se Tacito. At Pli-
nius incēdio Vesuvini montis, quo avunculus periit,
agebat, ut ipse ait, duodevicesimum annum. Natus
ergo Plinius (nam incendium illud secundo anno
Titi) non dubie anno urbis conditæ, DCCCXVI.
Memmio Regulo & Verginio Rufo Coss. At
Tacitus paullo major natu, quod eadem illa epistola
testatum reliquit Plinius. Ergo natus extremo im-
perio Claudij, vel potius, initio Neronis: vixitq;
opinor, vel ad imperium Hadriani. Historiam qui-
de exorsus est scribere post mortem Nervæ, clarum,
quoniam principio 1 Histor. vocat Divum Ner-
væ, qui honos non habetur, nisi principi mortuo.

VETERVM SCRIPTORVM

de Tacito testimonia vel ejus-
dem fragmenta.

Plin. lib. VII, Nat. hist. cap. XVI.

[Plinius pridem vidimus eadem omnia in filio
Corn. Taciti equitis R. Galliae Belgicae ratio-
nes procurantis.

Plinius Nepos lib. II. Epist. I.

Laudatus est Verginius à consule Cornelio
Tacito. Nam hic felicitati ejus supremus cumu-
lus accessit, laudator eloquentissimus.

Eodem libro, Epist. XI.

Respondit Cornelius Tacitus eloquentis-
sime, & quod eximium orationi ejus inest,
ἐμπνέως.

Libro IV. Epist. XV.

Idem Cornelium Tacitum, scis quem virum,
arcta familiaritate complexus est.

Libro VI. Epist. XVI.

Petis avunculi mei exitum tibi scribam, quo
verius tradere posteris possis. Gratias ago. nam
video morti ejus, si celebretur à te, immorta-
lem gloriam esse propositam.

Libro VII. ad Tacitum.

Erit rarum & insigne duos homines æque
propemodum æquales, nonnullius in litteris
nominis, alterum alterius studia fovisse. Equi-
dem adolescentulus, cum jam tua fama glo-
riaque floreret, te sequi, tibi longo, sed pro-
ximus, intervallo, & esse & haberi concupi-
scebam.

Nec ipse tibi plaudis : & ego nihil magis ex fide, quam de te scribo. Posteris an aliqua cura, nescio: nos certe meremur, ut sit aliqua. non dico ingenio (id enim superbum) sed studio, sed labore, & reverentia posterum.

Orosius de Domit. loquens.

Nam quanta fuerint Diurpanei Dacorum regis cum Fusco duce prœlia, quantæque Rom. clades, longo contextu evolverem, nisi Corn. Tacitus qui hanc historiam diligentissime contexuit, de reticendo interfectorum numero, & Sallustium Crispum, & alios auctores quam plurimos sanxisse, & seipsum idem potissimum elegisse dixisset.

Idem.

Deinde ut verbis Corn. Taciti utar, Sene Augusto Ianus patefactus, dum apud extremos terrarum terminos novæ gentes sæpe ex usu & aliquando cum damno quæruntur, usque ad Vespasiani duravit imperium.

Flavius Vopiscus in Probo.

Et mihi quidem id animi fuit, non ut Sallustios, Livios, Tacitos, Trogos, atque omnes disertissimos imitarer viros, sed Marium Maximum, Suetonium Tranquillum, &c.

Idem in Tacito.

Corn. Tacitum scriptorem historiæ Augustæ, quod parentem suum eundem diceret, in omnibus Bibliothecis collocari iussit.

Sidonius Epistol. Libr. 1 v. ad Polemium.

Cajus Tacitus è majoribus unus tuis Vlpianorum

norum temporum consularis, sub verbis cu-
jusdam Germanici ducis in Historia sua rettu-
lit, &c.

Idem in Panegyrico ad Anthemium.

Qua Crispus brevitae placet, quo pondere
Varro,

Quo Genio Plautus, quo flumine Quincti-
lianus;

Qua pompa Tacitus nunquam sine laude
loquendus.

Idem in Epigram.

Et te qui brevitae Crispe polles,

Et qui pro ingenio fluente nulli

Corneli Tacite est tacendus ori.

POSTRE-

jam senis de Tacito judicium.

NON est in Græcis aut Latinis, & fidenter dicam, non erit, qui prudentiæ omnigenæ laude huic se comparet: adeo non veremur, ne quis anteponat. Singulæ paginæ, quid paginæ? singulæ lineæ, dogmata, consilia, monita sunt: sed brevia sæpe aut occulta, & opus sagace quadam mente ad odorandū & assequendum. Sicut non omnes canes feram, non item lectores virtutes hujus dotesque aut indagent, aut captent. Viris opus est, & cum ingenii quadam subtilitate, judicii rectitudine: & ut verbo dicam, naturæ bonitate. Qui non habet, me audiat, & res alias agat.

CONSULES,

AD

QUORVM MAGISTRATVS

ANNALES ORDINAVIT

TACITVS.

SEXTVS POMPEIVS

ET

SEXTVS APVLEIVS.

NERO CLAVDIVS DRVSVS CÆSAR

ET

CAIVS NORBANVS.

STATILIVS SISENNA TAVRVS

ET

L. SCRIBONIVS LIBO.

C. CÆCILIVS RVFVS

ET

L. POMPONIVS FLACCVS.

TIBERIVS CÆSAR AVGVSTVS

ET

GERMANICVS CÆSAR.

M. IVNIVS SILANVS.

ET

C. NORBANVS FLACCVS.

M. VALERIVS

ET

M. AVRELIVS.

TIBERIVS IMP.

ET

DRVSVS NERO.

C. SVL.

C. SVLPITIVS

ET

D. HATERIVS.

C. ASINIVS

ET

C. ANTISTIVS.

CORNELIVS CETHEGVS

ET

WISELLIVS VARRO.

COSSVS LENTVLVS

ET

ASINIVS AGRIPPA.

CN. LENTVLVS GÆTVL.

ET

C. CALVISIVS.

M. LICINIVS CRASSVS

ET

L. CALPVRNIVS PISO.

AP. IVNIVS SILANVS

ET

P. SILIVS NERVA.

M. RVBELLIVS GEMINVS

ET

C. FVFIVS GEMINVS.

M. VINVCIVS QVARTINVS

ET

C. CASSIVS LONGINVS.

TIBERIVS CÆSAR.

ET

L. ÆLIVS SEIANVS.

GN.

GN. DOMITIVS

ET

M. FVRIVS CAMILLVS.

SER. SVLPICIVS GALBA

ET

L. CORNELIVS SVLLA.

PAVLVS FABIVS PERSICVS

ET

L. VITELLIVS.

C. SESTIVS GALLVS,

ET

M. SERVILIVS RVFVS.

Q. PLAVTIVS

ET

SEXTVS PAPINIVS.

CN. ACERRONIVS

ET

C. PONTIVS.

C. VALERIVS ASIATICVS

ET

M. VALERIVS MESSALA.

AVLVVS VITELLIVS

ET

L. VIPSANIVS.

C. POMPEIVS

ET

Q. VERANIVS.

C. ANTISTIVS

ET

M. SVILIVS RVFVS.

TI. CLAV-

TI. CLAUDIVS

ET

CORNELIVS ORTITVS.

P. CORNELIVS SVLLA

ET

L. SALVIVS OTHO.

D. IVNIVS SILANVS

ET

Q. HATERIVS.

M. ASINIVS MARCELLVS

ET

M. ACILIVS AVIOLA.

IMP. CLAUDIVS NERO

ET

L. ANTISTIVS VETVS.

Q. VOLVSIVS

ET

P. CORNELIVS SCIPIO.

IMP. CLAUDIVS NERO

ET

L. CALPVRNIIVS PISO.

IMP. CLAUDIVS NERO

ET

VALERIVS MESSALA.

C. VIPSANIVS

ET

L. FONTEIVS CAPITO.

IMP. NERO

ET

COSSVS CORNELIVS LENTVLVS.

C. CÆ-

C. CÆSONIVS PÆTVS

ET

C. PETRONIVS TVRPILIANVS.

P. MARIVS CELSVS

ET

L. ASINIVS GALLVS.

C. MEMMIVS REGVLVS

ET

VERGINIVS RVFVS.

C. LECANIVS BASSVS

ET

M. LICINIVS CRASSVS.

P. SILIVS NERVA

ET

C. IVLIVS ATTICVS VESTINVS.

C. SVETONIVS

ET

L. PONTIVS TELESINVS.

CONSVLES

AD

QVOS ANNI HISTORIÆ

ORDINANTVR.

IMP. SERGIVS GALBA

ET

T. VINIVS.

IMP. VESPASIANVS

ET

TITVS FILIVS.

AMI-

AMICO LECTORI.

A Mice lector, *Vt in exigua hac forma, sine ambitione consulamus tibi, visum fuit emendationes, partim Iusti Lipsii, partim quas ex manu exaratis libris ipse prompserat (sine quibus fieri vix potest, ut in textu Taciti pede inoffenso pergas, quia in corruptis locis sensum suum maximo scriptori, reddunt) in librorum singulorum finem è marginibus editionum quæ majoris formæ sunt, rejicere. Vt in mole hac exigua, nullum sentias incommodum. Et præsertim ab hac ipsa: quam non una ratione gratam tibi fore existimamus. Minor enim est, ni fallor, quam ut esse possit oneri: major autem, quam ut oculos offendat. quod ab illa solet fieri, quæ potius exilis est quam commoda. Vale, & industria huic nostra fave.*

IN.

I N D E X
S C R I P T O R V M
T A C I T I.

ANNALIUM, ab excessu Augusti, Libri XVI.

HISTORIARUM, ab excessu Neronis, Libri V.

DE MORIBVS Germanorum, Liber I.

DE VITA Iulii Agricolæ, Liber I.

DIALOGVS, de causis corruptæ eloquentiæ ambigui scriptoris.

C. C O R N E L I I
T A C I T I
A B E X C E S S V D I V I
A U G V S T I A N N A L I V M
L I B E R I.

VR B E M R O M A M à principio re-
ges habuere. Libertatem, & Con-
sulatum L. Brutus instituit. Dicta-
turæ ad tempus sumebantur: neque
Decemvralis potestas ultra bien-
nium, neque Tribunorum militum consulare
jus diu valuit. Non Cinnæ, non Sullæ longa do-
minatio. & Pompeii Crassique potentia, cito in
Cæsarem: Lepidi, atque Antonii arma, in Au-
gustum cessere. qui cuncta discordiis civilibus
fessa, nomine Principis sub imperium accepit.
Sed veteris [a] reip. prospera vel adversa, claris
scriptoribus memorata sunt: temporibusque
Augusti dicendis non defuere decora ingenia,
donec gliscente adulatione deterrerentur. Ti-
berii, Caiique, & Claudii, ac Neronis res, flo-
rentibus ipsis, ob metum falsæ; postquam occi-
derant, recentibus odiis compositæ sunt. Inde
consilium mihi pauca de Augusto, & extrema
tradere: mox Tiberii principatum, & cetera.

A

sine

sine ira, & studio, quorum causas procul habeo. Postquam Bruto, & Cassio cæsis, nulla jam publica arma; Pompejus apud Siciliam oppressus, exutoque Lepido, interfecto Antonio, ne Iulianis quidem partibus, nisi Cæsar dux reliquus: posito Triumviri nomine Consulem se ferens, & ad tuendam plebem Tribunicio jure contentum; ubi militem donis, populum annonâ, cunctos dulcedine otii pellexit; insurgere paulatim, munia Senatus, magistratum, legum in se trahere, nullo adversante: cum ferocissimi per acies, aut proscriptione cecidissent. ceteri nobilium, quanto quis servitio promptior, opibus & honoribus extollerentur: ac novis ex rebus aucti, tuta & præsentia, quam vetera & periculosa mallent. Neque provinciæ illum rerum statum abnuebant, suspecto Senatus populiq[ue] imperio ob certamina potentium, & avaritiam magistratum: invalido legum auxilio, quæ vi, ambitu, postremo pecunia turbabantur. Ceterum Augustus subsidia dominationi Claudium Marcellum, sororis filium admodum adolescentem, Pontificatu & curuli Ædilitate: M. Agrippam ignobilem loco, bonum militia, & victoriæ socium, geminatis consulatib[us] extulit. mox defuncto Marcello, generum sumsit: Tiberium Neronem, & Claudium Drusum privignos, imperatoriis nominibus auxit, integra etiam dum domo suo. nam genitos Agrippa Cajum ac Lucium, in familiam Cæsarum induxerat. nec dum posita puerili prætexta, Principes juventutis appellari, destinare consules, specie recusantis flagrantissime cupiverat. Ut Agrippa vita concessit; L. Cæsarem euntem ad Hispanienses exercitus, Cajum remeantem Armenia, & vulnere invalidum,

validum, mors fato propera, vel novercæ Livie
dolus abstulit: Drusoq; pridem extincto, Nero
solus è privignis erat: illuc cuncta vergere. fi-
lius, collega imperii, consors Tribuniciaæ pote-
statis adsumitur, omnisque per exercitus osten-
tatur: non obscuris, ut antea, matris artibus,
sed palam hortatu. nam senem Augustum de-
vinxerat adeo, uti nepotem unicum Agrippam
Postumum in insulam Planasiam projiceret: ru-
dem sane bonarum artium, & robore corporis
stolide ferocem, nullius tamen flagitii comper-
tum. At Hercule Germanicum Druso ortum,
octo apud Rhenum legionibus imposuit, adsci-
rique per adoptionem à Tiberio jussit, quam-
quam esset in domo Tiberii filius juvenis, sed
quo pluribus munimentis insisteret. Bellum ea
tempestate nullum, nisi adversus Germanos su-
pererat: abolendæ magis infamiæ ob amissum
cum Quinctilio Varo exercitum, quam cupidi-
ne proferendi imperii, aut dignû ob præmium.
Domi res tranquille. eadem magistratuum vo-
cabula. juniores post Actiacâ victoriam, etiam
senes plerique inter bella civium nati. quotus-
quisque reliquus, qui rempubl. vidisset? Igitur
verso civitatis statu, nihil usquam prisce & inte-
gri moris: omnis exuta æqualitate jussu princi-
pis aspectare. nulla in præsens formidine, dum
Augustus ætate validus, seque & domum & pa-
cem sustentavit. Postquam provecta jam sene-
ctus, ægro & corpore fatigabatur, aderatque
finis & spes novæ: pauci bona libertatis in cas-
sum disserere; plures bellum pavescere; alii cu-
pere; pars multo maxima imminentis dominos
variis rumoribus differebant. trucem Agrip-
pam, & ignominia accensum, non ætate, neque

rerum experientia tantę moliparem. Tiberium Neronem maturum annis, spectatum bello: sed vetere atque insita Claudię familię superbia; multaue indicia sævitie, quamquam preman- tur, erumpere. Hunc & prima ab infantia edu- ctum in domo regnatrice: cōgestos juveni con- sulatus, triumphos: ne iis quidem annis, quibus Rhodi specie secessus [b] exsulem egerit, [c] ali- quid quam iram, & simulationem, & secretas libidines meditatum. accedere matrem mulie- bri impotentia: serviendum feminę, duobusq; insuper adolescentibus, qui rempubl. interim premant, quandoque distrahant. Hęc atque ta- lia agitantibus, gravescere valetudo Augusti. & quidam scelus uxoris suspectabant. Quippe ru- mor inceſſerat, paucos ante menses, Augustum electis consciis, & comite uno Fabio Maximo Planasiam vectum, ad visendū Agrippam. mul- tas illic utrimque lacrymas, & signa caritatis, spemq; ex eo fore ut juvenis penatibus avi red- deretur. Quod Maximum uxori Martię ape- ruisse: illam Livię. [d] C. Navium id Cæsari. ne- que multo post, extincto Maximo (dubium an quęſita morte) auditos in funere ejus Martię gemit⁹ semet incusantis, quod causſa exitii ma- rito fuisset. Vtcunque se ea res habuit, vix dum ingressus Illyricum Tiberi⁹, properis matris lit- teris accitur. neq; satis compertum est, spirantē adhuc Augustum apud urbem Nolam, an exa- minem repererit. acribus namque custodiis do- mum, & vias seſſerat Livia: lætique interdum nuntii vulgabantur, donec provis quę tempus monebat, simul excessisse Augustum, & rerum potiri Neronem fama eadem tulit. Primum fa- cinus novi principatus fuit. Postumi Agrippę cædes:

cædes: quem ignarum inermumque, quamvis firmatus animo, centurio ægre confecit. Nihil de ea re Tiberius apud senatum differuit. patris iussa simulabat, quibus præscripsisset Tribuno custodiæ adposito, ne contaretur Agrippam morte adficere, quandocumq; ipse supremum diem explevisset. Multa sine dubio sævaque Augustus de moribus adolescentis questus, ut exilium ejus Senatus consulto sanciretur, perfecerat: ceterum in nullius unquam suorum necem duravit. neque mortem nepoti pro securitate privigni inlatam, credibile erat. propius vero, Tiberium ac Liviam, illum metu, hanc novercalibus odiis, suspecti & invisi juvenis cædem festinavisse. Nuncianti centurioni, ut mos militiæ, factum esse quod imperasset: neque imperasse sese, & rationem facti reddendam apud senatum, respondit. Quod postquam Sallustius Crispus particeps secretorum (is ad tribunum miserat codicillos) comperit: metuens ne reus subderetur, juxta periculoso ficta seu vera promeret, monuit Liviam, ne arcana domus, ne consilia amicorum, ministeria militum vulgarentur: neve Tiberius vim principatus resolveret, cuncta ad senatum vocando. eam conditionem esse imperandi, ut non aliter ratio constet, quam si uni reddatur. At Romæ ruere in servitium Consules, Patres, Eques. quanto quis inlustrior, tanto magis falsi ac festinantes, vultuque composito, ne læti excessu principis, ne tristiores primordio, lacrymas, [e] gaudium, questus, adulationes miscebant. Sex. Pompejus & Sex. Apulejus Coss. primi in verba Tiberii Cæsaris juravere: apudque eos Seius Strabo, & C. Turranius: ille prætoriarum cohortium præ-

fectus, hic annonæ. Mox senatus, milesque & populus. nam Tiberius cuncta per Consules incipiebat, tanquam vetere Republ. & ambiguus imperandi. ne edictum quidem, quo patres in curiam vocabat, nisi Tribunicie potestatis præscriptione posuit sub Augusto acceptæ. verba edicti fuere pauca, & sensu permodesto. de honoribus parentis consulturum: neque abscedere à corpore: idque unum ex publicis muneribus usurpare. Sed defuncto Augusto, signum prætoriis cohortibus, ut Imperator dederat. excubiæ, arma, cetera aulæ. miles in forum, miles in curiam comitabatur. litteras ad exercitus, tanquam adeptò principatu misit: nusquã contabundus, nisi cum in senatu loqueretur. Causa præcipua ex formidine, ne Germanicus, in cuius manu tot legiones, immensa sociorum auxilia, mirus apud populum favor, habere imperium, quam exspectare mallet. Dabat & famæ, ut vocatus electusque; potius à Repub. videretur, quam per uxorium ambitum, & senili adoptione inrepisse. Postea cognitum est, ad introspectiendas etiam procerum voluntates, inductam dubitationem. nam verba, vultus, in crimen detorquens recondebat. Nihil primo senatus die agi passus, nisi de supremis Augusti. cuius testamentum inlatum per virgines Vestæ, Tiberium & Liviam heredes habuit. Livia in familiam Iuliam, nomenque Augustæ adsumebatur. In spem secundam, nepotes pronepotesque: tertio gradu primores civitatis scripserat: plerosque invidiosos sibi, sed iactantia gloriaque ad posteros. Legata non ultra civilem modum, nisi quod populo & plebi cccc xxxv. prætoriarum cohortium militibus singula nummum millia; legionariis

nariis autem cohortibus civium Romanorum, trecentos nummos viritim dedit. Tum consultatum de honoribus, ex quibus maxime insignes visi, ut porta triumphali duceretur funus, Calpurnius Asinius; ut legum latorum tituli, victarum ab eo gentium vocabula anteferrentur, L. Arruntius censuere. addebat Messalla Valerius, renovandum per annos sacramentum in nomen Tiberii. interrogatusque à Tiberio, num se mandante eam sententiam promississet? sponte dixisse, respondit: neque in iis quæ ad Rempub. pertinerent, consilio nisi suo usurum, vel cum periculo offensionis. ea sola species adulandi supererat. Conclamant patres, corpus ad rogam humeris senatorum ferendum. [f] Remisit Cæsar adroganti moderatione: populumque edito monuit, ne, ut quondam nimis studiis funus divi Iulii turbassent; ita Augustum in foro, potiusquàm in campo Martis sede destinata cremari vellent. Die funeris, milites velut præsidio stetere, multum irridentibus, qui ipsi viderant, quiq; à parentibus acceperant, diem illum crudi adhuc servitii, & libertatis improspere repetitæ, cum occisus dictator Cæsar, aliis pessimum, aliis pulcherrimum, facinus videretur: nunc senem principem longa potentia, provisis etiam heredum in Rempublicam opibus, auxilio scilicet militari tuendum, ut sepultura ejus quieta foret. Multus hinc ipso de Augusto sermo. plerisque vana mirantibus: quod idem dies accepti quondam imperii princeps, & vitæ supremus. quod Nolæ in domo & cubiculo, in quo pater ejus Octavius, vitam finivisset, numerus etiam consulatum celebrabatur, quo Valerium Corvinum & C. Marium simul æquaverat.

verat. continuata per septem & triginta annos
Tribunicia potestas: nomen Imperatori semel
atque vices partum: aliaque honorum multi-
plicata, aut nova. At apud prudentes vita ejus
varie extollebatur, arguebaturve. Hi pietate
erga parentem, & necessitudine Reipub. in qua
nullus tunc legibus locus, ad arma civilia actum,
quæ neque parari possent neque haberi per bo-
nas artes. multa Antonio, ut interfectores pa-
tris ulcisceretur, multa Lepido concessisse. post-
quam hic socordia senuerit, ille per libidines
pestum datus sit: non aliud discordantis patriæ
remedium fuisse, quam ut ab uno regeretur.
Non regno tamen, neque dictatura, sed Princî-
pis nomine constitutam Rempubl. mari Ocea-
no, aut omnibus longinquis septum imperium:
legiones, provincias, classes, cuncta inter se con-
nexa: jus apud cives, modestiam apud socios:
urbem ipsam magnifico ornatu: pauca admo-
dum vi tractata, quo ceteris quies esset. Diceba-
tur contra, pietatem erga parentem, & tempo-
ra Reipublicæ, obtentui sumta. ceterum cupi-
dine dominandi concitos per largitiones vete-
ranos, paratum ab adolescente privato exerci-
tum, corruptas consulis legiones, simulatam
Pompejanarum gratiam partium. mox ubi de-
creto patrum, fasces, & jus prætoris invaserit:
cæsis Hircio & Pansa (sive hostis illos; seu Pan-
sam venenum vulneri adfusus; sive milites
Hircium, & machinator doli Cæsar abstulerant)
utriusque copias occupavisse. extortum invito
senatu consulatum, armaque quæ in Antonium
acceperit, contra Rempubl. versa, proscriptio-
nem civium, divisiones agrorum, ne ipsis qui-
dem qui fecere laudatas. sane Cassii & Bruto-
rum

rum exitus paternis inimiciis datos (quamquam fas sit privata odia publicis utilitatibus remittere) sed Pompejum imagine pacis, sed Lepidum specie amicitiae deceptos. post Antonium Tarentino Brundisinoque fœdere, & nuptiis sororis illectum, subdolæ adfinitatis pœnas morte exsolvisse. Pacem sine dubio post hæc, verum cruentam. Lollianas, Varianasque clades: interfectos Romæ Varrones, Egnatios, Iulos. Nec domesticis abstinebatur. abducta Neroni uxor: & consulti per ludibrium pontifices, an concepto, nec dum edito partu rite nuberet: [g] qui Atedii & Vedii Pollionis luxus: postremo Livia gravis in Remp. mater, gravis domui Cæsarum noverca. nihil deorum honoribus relictum, cum se templis & effigie numinum, per flamines & sacerdotes colivellet. ne Tiberium quidem caritate, aut Reip. cura successorem adscitum: sed quoniam adrogantiam sevitiæque ejus introspexerit, comparatione deterrima sibi gloriam quæsisisse. Etenim Augustus, paucis ante annis, cum Tiberio Tribuniciam potestatem à patribus rursus postularet, quamquam honora oratione, quædam de habitu cultuque & institutis ejus jecerat, quæ velut excusando exprobraret. Ceterum sepultura more perfecta, templum & cœlestes religiones decernuntur. Versæ inde ad Tiberium preces. & ille varie diserebat, de magnitudine imperii, sua modestia. solam divi Augusti mentem tantæ molis capacem: se in partem curarum ab illo vocatum, experiendo didicisse, quam arduum, quam subjectum fortunæ, regendi cuncta onus. proinde in civitate tot illustribus viris subnixa, non ad unum omnia defer-

deferrent. plures facilius munia Reipubl. sociar-
is laboribus executuros. Plus in oratione tali
dignitatis, quam fidei erat: Tiberioque etiam
in rebus quas non occuleret, seu natura, sive
adsuetudine, suspensa semper & obscura verba:
tunc vero, nitenti ut sensus suos penitus abde-
ret, in incertum & ambiguum magis implica-
bantur. At patres quibus unus metus, si intelli-
gere viderentur, in questus, lacrymas, vota ef-
fundi: ad deos, ad effigiem Augusti, ad genua
ipsius manus tendere: cum proferri libellum
recitarique iussit. Opes publicæ continebantur.
quantum civium, sociorumque in armis: quot
classe, regna, provinciæ, tributa, aut vectiga-
lia, & necessitates ac largitiones, quæ cuncta sua
manu perscripserat Augustus: addideratq; con-
siliū, coercendi intra terminos imperii. in-
certum metu, an per invidiam. Inter quæ sena-
tu ad infimas obtestationes procumbente, di-
xit forte Tiberius, se, ut non toti Reip. parem,
ita quæcunque pars sibi mandaretur, ejus tute-
lam suscepturum. Tum Asinius Gallus, interro-
go, inquit, Cæsar, quam partem Reip. mandari
tibi velis? Percussus improvisa interrogatione,
paulum reticuit, dein collecto animo respon-
dit: Nequaquam decorum pudori suo, legere
aliquid aut evitare ex eo, cui in universum ex-
cusari mallet. Rursus Gallus (etenim vultu of-
fensionem conjectaverat) non idcirco interro-
gatum ait, ut divideret quæ separari nequirent:
sed ut sua confessione argueretur, unum esse
Reip. corpus, atque unius animo regendum.
addidit laudem de Augusto, Tiberiumq; ipsum
victoriarum suarum, quæque in toga per tot
annos egregie fecisset, admonuit. Nec ideo
iram

iram ejus lenivit pridem invisus, tanquam ducta in matrimonium Vipſania M. Agrippæ filia, quæ quondam Tiberii uxor fuerat, pluſquam civilia agigaret, Pollionisq; Afinii patris ferociam retineret. Poſt quæ L. Arruntius haut multum discrepans à Galli oratione perinde offendit. quanquam Tiberio nulla vetus in Arruntium ira: ſed divitem, promptum artibus egregiis, & pari fama publice, ſuſpectabat. Quippe Auguſtus ſupremis ſermonibus cum tractaret, quinam adipiſci principem locū ſuſſecturi abnuerent, aut impares vellent, vel iidem poſſent cuperentque: M. Lepidum dixerat capacem, ſed aſpernantem: Gallum Afinium, avidum & minorem: L. Arruntium, non indignum, & ſi caſus daretur, auſurum. De prioribus conſentitur, pro Arruntio quidam Cn. Piſonem tradidēre: omneſque præter Lepidum, variis mox criminibus ſtruente Tiberio circumventi ſunt. Etiam Q. Haterius & Mamercus Scaurus, ſuſpicacem animum perſtrinxēre. Haterius cum dixiſſet, Quouſque patieris Cæſar non adēſſe caput Reipublicæ? Scaurus quia dixerat, ſpem eſſe ex eo non inritas fore Senatus preces, quod relationi conſulum jure Tribuniciaæ poteſtatis non interceſſiſſet. In Haterium ſtatim invectus eſt; Scaurum, cui implacabilius irascebatur, ſilentio tramifiſit. feſſuſq; clamore omnium, ex poſtulatione ſingulorum flexit paulatim, non ut fateretur ſuſcipi à ſe imperium, ſed ut negare & rogari deſineret. Conſtat Haterium, cum deprecādi cauſa palatium introiſſet, ambulantiſque Tiberii genua advolveretur, prope à militibus interfectum, quia Tiberius caſu, an manibus ejus impeditus, proçiderat, neque tamen periculo

periculo talis viri mitigatus est, donec Haterius Augustam oraret, ejusque accuratissimis precibus protegeretur. Multa patrum & in Augustam adulatio. alii parentem, alii matrem patriæ appellandam; plerique ut nomini Cæsaris adscriberetur Iuliæ filius, censebant. ille moderandos feminarum honores dictitans, eademque se temperantia usurum in his quæ sibi tribuerentur. ceterum anxius invidia, & muliebri fastigium in diminutionem sui accipiens, ne lictorem quidem ei decerni passus est: aramque adoptionis, & alia hujusmodi prohibuit. At Germanico Cæsari proconsulare imperium petivit, missiq; legati qui deferrent, simul mœstitiam ejus ob excessum Augusti solarentur. quo minus idem pro Druso postularetur, ea causa, quod designatus consul Drusus, præsensque erat. Candidatos præturæ duodecim nominavit, numerum ab Augusto traditum: & hortante senatu ut augeret, jurejurando obstrinxit, se non excessurū. Tum primum è campo comitia ad patres trāslata sunt. nam ad eam diem, etsi potissima arbitrio Principis, quædam tamen studiis tribuum fiebant. neque populus ademptum jus questus est, nisi inani rumore: & senatus largitionibus ac precibus sordidis exsolutus, libens tenuit, moderante Tiberio, ne plures quam quatuor candidatos, commendaret, sine repulsa & ambitu designandos. Inter quæ Tribuni plebei petivere, ut proprio sumtu ederent ludos, qui de nomine Augusti fastis additi Augustales vocarentur. sed decreta pecunia ex ærario, utque per Circum triumphali veste uterentur. curru vehi haut permissum. mox celebratio annua ad Prætorem trāslata, cui inter cives

cives & peregrinos jurisdictio evenisset. Hic rerum urbanarum status erat, cum Pannonicas legiones seditio incescit: nullis novis causis, nisi quod mutatus princeps licentiam turbarum, & ex civili bello spem premiorum ostendebat. Castris æstivis tres simul legiones habebantur, præfidente Junio Blæso: qui fine Augusti, & initiis Tiberii auditis, ob justitium aut gaudium, intermiserat solita munia. Eo principio lascivire milites, discordare, pessimi cujusque sermonibus præbere aures, denique luxum & otium cupere. disciplinam & laborem aspernari. Erat in castris Percennius quidam, dux olim theatralium operarum, deip gregarius miles, procax lingua, & miscere cætus histrionali studio doctus. Is imperitos animos, & quænam post Augustum militiæ conditio ambigentes, impellere paulatim nocturnis colloquiis aut flexo in vesperam die, & dilapsis melioribus, deterrimum quemque congregare. Postremo promptis jam & aliis seditionis ministris, velut concionabundus interrogabat,

Cur paucis centurionibus, paucioribus tribunis in modum servorum obedirent? quando ausuros exposcere remedia nisi novum & nutantem adhuc principem precibus, vel armis adirent? satis per tot annos ignavia peccatum, quod tricena aut quadragena stipendia senes, & plerique truncato ex vulneribus corpore, tollerent, ne dimissis quidem finem esse militiæ, sed apud vexillum retentos, alio vocabulo, eosdem labores perferre. ac si quis tot casus vita superaverit, trahi adhuc diversas in terras, ubi per nomen agrorum, uligines paludum, vel inculta montium accipiant. Enimvero militiam ipsam gravem, infructuosam: denis in diem assibus animam & corpus

pus aestimari. hinc vestem, arma, tentoria, hinc sævitiam centurionum, & vacationes munerum redimi. at hercle verbera, & vulnera, duram hiemem, exercitas aestates, bellum atrox, aut sterilem pacem, sempiterna. nec aliud levamentum, quam si certis sub legibus militia iniretur, ut singulos denarios mererent; sextusdecimus stipendii annus finem adferret; ne ultra sub vexillis tenerentur, sed iisdem in castris præmium pecunia solveretur. An prætorias cohortes, quæ binos denarios [h] acceperint, quæ post sexdecim annos penatibus suis reddantur, plus periculorum suscipere? Non obtrectari à se urbanas excubias, sibi tamen apud horridas gentes è contuberniis hostem aspici. Adstrepebat vulgus diversis incitamentis. hi verberum notas, illi canitiem, plurimi detrita tegmina & nudum corpus exprobrantes. Postremo eo furoris venère, ut tres legiones miscere in unam agitaverint. depulsi æmulatione, quia suæ quisque legioni cum honorem quærebant, alio vertunt, atque una tres aquilas & signa cohortium locant: simul congerunt cespites, exstruunt tribunal, quo magis conspicua sedes foret. Properantibus Blæsus advénit. increpabatque, ac retinebat singulos, clamitans, *Mea potius cade imbuite manus. levio-
re flagitio legatum interficietis, quam ab imperatore
desciscitis. aut incolumis fidem legionum retinebo,
aut jugulatus pœnitentiam adcelerabo.* Aggerebatur nihilominus cespes, jamque pectori usque adcreverat, cum tandem pervicacia victi incæptum omisère. Blæsus multa dicendi arte, *Non
per seditionem & turbas desideria militum ad Cæ-
sarem ferenda, ait. neque veteres ab imperatoribus
priscis, neque ipsos à divo Augusto tam nova peti-
visse. & parum in tempore, incipientes principis cu-*

*rationerari. Si tamen tenderent in pace tentare, quæ ne civilium quidem bellorum victores expostulaverint: cur contra morem obsequii, contra fas discipline, vim meditentur? decernerent legatos, seque coram mandata darent. Adclamavere, ut filius Blæsi tribunus legatione ea fungeretur, peteretque militibus missionem ab sexdecim annis, cetera mandatu-
ros, ubi prima provenissent. Profecto juvene, modicum otium, sed superbire miles, quod filius legati orator publicæ causæ, satis ostenderet, necessitate expressa, quæ per modestiam non obtinuissent. Interea manipuli ante cœptam seditionem Nauportum missi, ob itinera & pontes, & alios usus, postquam turbatum in castris accepere, vexilla convellunt: direptisque proximis vicis, ipsoque Nauporto quod municipii instar erat, retinentis centuriones in risu & contumeliis, postremo verberibus insectantur: præcipua in Aufdienum Rufum præfectum castrorum ira. quem direptum vehiculo, sarcinis gravant, aguntque primo in agmine, per ludibrium rogitantes, an tam im-
mensa onera, tam longa itinera libenter ferret? Quippe Rufus diu manipularis, dein centurio, mox castris præfectus, antiquam duramque militiam revocabat, [i] invictus operis ac laboris, & eo immitior quia toleraverat. Horum adventu redintegratur seditio, & vagi circum-
jecta populabantur. Blæsus paucos maxime præda onustos, ad terrorem ceterorum, adfici verberibus, claudi carcere jubet. nam etiam tum legato à centurionibus, & optimo quoque manipularium parebatur. Illi obniti trahentibus, prensare circumstantium genua, ciere modo nomina singulorum, modo centuriam quisque*

quisque cujus manipularis erat, cohortem, legionem, eadem omnibus imminere clamitantes. simul probra in Legatum cumulant, cælum ac deos obtestantur. nihil reliqui faciunt, quo minus invidiam, misericordiam, metum, & iras permoverent. Adcurritur ab universis, & carcere effracto, solvunt vincula: desertoresque ac rerum capitalium damnatos, sibi jam miscunt. Flagrantior inde vis, plures seditioni duces. & Vibulenus quidam gregarius miles, ante tribunal Blæsi adlevatus circumstantium humeris, apud turbatos, & quid pararet intentos, *Vos quidem, inquit, his innocentibus, & miserrimis lucem & spiritum reddidistis, sed quis fratri meo vitam, quis fratrem mihi reddit? quem missum ad vos à Germanico exercitu de cōmunibus commodis, nocte proxima jugulavit per gladiatores suos, quos in exitum militum habet atque armat. Responde Blæse, ubi cadaver abjeceris? ne hostes quidem sepulturam invident. cum osculis, cum lacrymis dolorem meum implevero: me quoque trucidari jube, dum interfector nullum ob scelus, sed quia utilitati legionum consulebamus, [k] ii sepeliant.* Incendebat hæc fletu, & pectus atque os manibus verberans: mox disiectis quorum per humeros sustinebatur, præceps & singulorum pedibus advolutus, tantum consternationis invidiæque concivit, ut pars militum, gladiatores qui è servitio Blæsi erant, pars ceteram ejusdem familiam vincerent, alii ad quærendum corpus effunderentur. ac ni propere neque corpus ullum reperiri, & servos adhibitis cruciatibus abnuere cædem, neque illi fuisse unquam fratrem pernotuisset, haut multum ab exitio Legati aberant. Tribunos tamen, ac præfectum castrorum extraferre.

farcinæ

sarcinæ fugientium direptæ. & centurio Lucilius interficitur. cui militaribus facetiis vocabulum, Cedo alteram, indiderant: quia fracta vite in tergo militis, alteram clara voce, ac rursus aliam poscebat. ceteros latebræ texere, uno retento Clemente Iulio, qui perferendis militum mandatis habebatur idoneus, ob promptum ingenium. Quin ipsæ inter se legiones Octava & Quintadecima ferrum parabant: dum centurionem cognomento Sirpicum, illa morti deposcit, Quintadecumani tuentur: ni miles Nonanus preces, & adversum aspernantis, minas interjecisset. Hæc audita, quanquam abstrusum, & tristissima quæque maxime occultantem Tiberium perpulere, ut Drusum filium cum primoribus civitatis, duabusque prætoriis cohortibus mitteret, nullis satis certis mandatis, ex re consulturum. & cohortes dilecto milite supra solitum firmatæ. additur magna pars prætoriani equitis, & robora Germanorum, qui tum custodes imperatori aderant: simul prætorii præfectus Ælius Sejanus, collega Straboni patri suo datus, magna apud Tiberium auctoritate, rector juveni, & ceteris periculorum præmiorumque ostentator. Druso propinquant, quasi per officium obviæ fuere legiones: non lætæ, ut ad solet, neque insignibus fulgentes, sed in luvie deformi, & vultu, quamquam mœstitiam imitarentur, contumaciæ propiores. Postquam vallum introiit, portas stationibus firmant, globos armatorum certis castrorum locis opperiri jubent. ceteri tribunali ingenti agmine circumveniunt. Stabat Drusus silentium manu poscens. illi quoties oculos ad multitudinem retulerant, vocibus truculentis
stre-

strepere; rursus viso Cæsare, trepidare. murmur incertum, atrox clamor, & repente quies. diversis animorum motibus, pavebant, terrebantque. Tandem interrupto tumultu litteras patris recitat. in quibus perscriptum erat, præcipuam ipsi fortissimarum legionum curam, quibuscum plurima bella toleravisset. ubi primum à luctu requiesset animus, acturum apud patres de postulatis eorum. misisse interim filium, ut sine contatione concederet quæ statim tribui possent: cetera Senatui servanda, quem neque gratiæ, neque severitatis expertem haberi par esset. Responsum est à concione, mandata Clementi Centurioni quæ [l] præferret. Is orditur de missione à sexdecim annis: de præmiis finitæ militiæ: ut denarius diurnum stipendium foret: ne veterani sub vexillo haberentur: Ad ea Drusus cum arbitrium senatus & patris obtenderet, clamore turbatur. *Cur venisset, neque augendis militum stipendiis, neque ad levandis laboribus, denique nulla benefaciendi licentia? at hercule verbera, & necem cunctis permitti. Tiberium olim nomine Augusti desideria legionum frustrari solitum: easdem artes Drusum retulisse. numquamne* [m] *nisi ad se filios familiarum venturos? novum id plane, quod Imperator sola militis commoda ad senatum reiiciat. eundem ergo senatum consulendum, quoties supplicia aut prælia indicantur. an præmia sub dominis, pœnas sine arbitro esse?* Postremo deferunt tribunal, ut quis prætorianorum militum, amicorumve Cæsaris occurreret, manus intentantes, causam discordiæ, & initium armorum, maxime infensi Cn. Lentulo, quod is ante alios ætate & gloria belli, firmare Drusum credebatur, & illa militiæ flagitia primus asper-

aspernari. Nec multo post digredientem cum Cæsare, ac provisu periculi hiberna castra repentem, circumstant, rogitantes, quo pergeret? ad imperatorem, an ad patres? ut illic quoque commodis legionum adversaretur? simul ingruunt, saxa jaciunt. jamque lapidis ictu cruentus, & exitii certus, ad cursu multitudinis, quæ cum Druso advenerat, protectus est. Noctem minacem, & in scelus erupturam fors lenivit. nam Luna [n] clariore pæne cælo visa languescere. Id miles rationis ignarus omen præsentium accepit, ac suis laboribus defectio- nem sideris adsimilans, prospereque cessura quæ pergerent, si fulgor & claritudo deæ redderetur. Igitur æris sono, tubarum cornuumq; concentu strepere: prout splendidior, obscuriorve, lætari, aut mœrere, & postquam ortæ nubes offecere visui, creditumque conditam tenebris; ut sunt mobiles ad superstitionem percussæ semel mentes, sibi æternum laborem portendi, sua facinora averfari deos lamentantur. Utendum inclinatione ea Cæsar, & quæ casus obtulerat in sapientiam vertenda rat⁹, circum- iri tentoria jubet. Accitur centurio Clemens, & si qui alii bonis artibus grati in vulgus: [o] in vigiliis, stationibus, custodiis portarum se inse- runt, spem offerunt, metum intendunt. *Quous- que filium imperatoris obsidebimus? quis certami- num finis? Percennio-ne & Vibuleno sacramentum dicturi sumus? Percennius & Vibulenus stipendia militibus, agros emeritis largientur? denique pro Neronibus & Drusis, imperium populi Rom. capes- sent? quin potius, ut novissimi in culpam, ita primi ad pœnitentiam sumus? Tarda sunt quæ in commu- ne expostulantur: privatam gratiam statim merea- re, statim*

re, statim recipias. Commotis per hæc mentibus, & inter se suspectis, tironem à veterano, legionem à legione dislociant. Tum redire paulatim amor obsequii: omittunt portas, signa unum in locum principio seditionis congregata, suas in sedes referunt. Drusus orto die, & vocata concione, quamquam rudis dicendi, nobilitate ingenita, incusat priora, probat præsentia. negat se terrore & minis vinci: flexos ad modestiam si videat, si supplices audiat, scripturum patri, ut placatus legionum preces exciperet. orantibus, rursum idem Blæsus & L. Apronius eques Romanus è cohorte Drusi, Iustusque Catonius primi ordinis centurio, ad Tiberium mittuntur. Certatum inde sententiis, cum alii operiendos legatos, atque interim comitate permulcendum militem censerent; alii fortioribus remediis agendum. nihil in vulgo modicum: terrere, ni paveant: ubi pertimuerint, impune contemni. dum superstitio urgeat, adiciendos ex duce metus, sublatis seditionis auctoribus. Promptum ad asperiora ingenium Druso erat. vocatos Vibulenum & Percennium interfici jubet. Tradunt plerique intra tabernaculum ducis obrutos, alii corpora extra vallum abjecta ostentui. Tum ut quisque præcipuus turbator conquiriti. & pars extra castra palantes à centurionibus, aut prætoriarum cohortium militibus cæsi: quosdam ipsi manipuli documentum fidei tradidere. Auxerat militum curas præmatura hiems, imbribus continuis adeoque sævis, ut non egredi tentoria, congregari inter se, vix tutari signa possent, quæ turbine atque unda raptabantur. durabat & formido cælestis iræ, nec frustra adversus impios hebescere

scere sidera, ruere tempestates. non aliud malorum levamentum, quam si linquerent castra infausta temerataque, & soluti piaculo suis quisque hibernis redderentur. primum octava, dein quintadecuma legio rediere. Nonanus operiendas Tiberii epistolas clamitaverat. mox desolatus aliorum discessione, imminentem necessitatem sponte prævénit. & Drusus non expectato legatorum regressu, quia præsentia satis confederant, in urbem rediit. iisdem ferme diebus, iisdem causis Germanicæ legiones turbatae, quanto plures, tanto violentius: & magna spe fore ut Germanicus Cæsar imperium alterius pati nequiret, daretque se legionibus, vi sua cuncta [p] tracturus. Duo apud ripam Rheni exercitus erant. cui nomen superiori, sub C. Silio legato; inferiorem A. Cæcina curabat. Regimen summæ rei penes Germanicum, agendo Galliarum censui tum intentum. Sed quib⁹ Silius moderabatur, mente ambigua, fortunam seditionis alienæ speculabantur, inferioris exercitus miles in rabiem prolapsus est, orto ab [q] undevicesimanis quintanisq; initio, & tractis prima quoque, ac vicesima legionibus. nam iisdem æstivis in finibus Vbiorum habebantur, per otium, aut levia munia. Igitur audito fine Augusti, vernacula multitudo, nuper acto in urbe dilectu, lasciviæ sueta, laborum intolerans, implere ceterorum rudes animos; Venisse tempus, quo veterani maturam missionem, juvenes largiora stipendia, cuncti modum miseriarum exposcerent, sævitiamq; centurionum ulciscerentur. Non unus hæc, ut Pannonicas inter legiones Percennius, nec apud trepidas militum aures alios validiores exercitus respicientium, sed multa sedi-

seditionis ora vocesque. sua in manu sitam rem
 Romanam, suis victoriis augeri Remp. in suum
 cognomentum adscisci [r] imperatores. Nec
 Legatus obviam ibat. quippe plurimum vecordia
 constantiam exemerat. repente lymphati di-
 strictis gladiis, in centuriones invadunt. ea ve-
 rustissima militaribus odiis materies, & sævien-
 di principium. prostratos verberibus mulcant,
 sexageni singulos, ut numerum centurionum
 adæquarent. Tum convulsos laniatosque, &
 partim exanimos, ante vallum, aut in amnem
 Rhenum projiciunt. Septimius cum perfugisset
 ad tribunal, pedibusque Cæcinæ advolveretur,
 eo usque flagitatus est, donec ad exitium dede-
 retur. Cassius Chærea, mox cæde C. Cæsaris me-
 moriam apud posteros adeptus, tum adolescens
 & animi ferox, inter obstantes & armatos fer-
 ro viam patefecit. Non tribunus ultra, non ca-
 strorum præfectus jus obtinuit, vigilias, statio-
 nes, & si qua alia præsens usus indixerat, ipsi
 partiebantur. Id militares animos altius conje-
 ctantibus præcipuum indicium magni atq; im-
 placabilis motus, quod neque disjecti, [f] nil
 paucorum instinctu, sed pariter ardescerent,
 pariter silerent: tanta æqualitate & constantia,
 ut regi crederes. Interea Germanico per Gallias,
 ut diximus, census accipienti, excessisse Augu-
 stum adfertur. Neptem ejus Agrippinam in ma-
 trimonio, pluresque ex ea liberos habebat. Ipse
 Druso fratre Tiberii genitus, Augustæ nepos;
 sed anxius occultis in se patris aviæque odiis,
 quorum causæ acriores, quia iniquæ. quippe
 Drusi magna apud populum Romanum me-
 moria, credebaturque si rerum potitus foret,
 libertatem redditurus. unde in Germanicum
 favor,

favor, & spes eadem. Nam juveni civile ingenium, mira comitas & diversa à Tiberii sermone, vultu, adrogantib⁹ & obscuris. Accedebant muliebres offensiones, novercalibus Liviae in Agrippam stimulis, atque ipsa Agrippina paulo commotior, nisi quod castitate, & mariti amore, quamvis indomitum animum in bonum vertebat. Sed Germanicus quanto summæ spei propior, tanto impensius pro Tiberio niti. Sequanos proximos, & Belgarû civitates in verba ejus adigit. Dehinc audito legionum tumultu, raptim profectus, obvias extra castra habuit, dejectis in terram oculis velut pœnitentia. Postquam vallum iniit, dissoni questus audiri cœpere. & quidam prehensa manu ejus, per speciem osculandi, inseruerunt digitos, ut vacua dentibus ora contingeret: alii curvata senio membra ostendebant. Adstantem concionem, quia permixta videbatur, discedere in manipulos jubet: sic melius audituros responsum: vexilla præferri, ut id saltem discerneret cohortes. tarde obtemperavêre. Tunc à veneratione Augusti orsus, flexit ad victorias triumphosque Tiberii, præcipuis laudibus celebrans, quæ apud Germanias illis cum legionibus pulcherrima fecisset. Italiæ inde consensum, Galliarum fidem extollit, nil usquam turbidû aut discors. silentio hæc, vel murmure modico audita sunt. Ut seditionem attigit, *ubi modestia militaris? ubi veteris disciplina decus? quonam tribunos? quo centuriones exegissent?* rogitans: nudant universi corpora, cicatrices ex vulneribus, verberum notas exprobrant: mox indiscretis vocibus, pretia vacationum, angustias stipendii, duritiam operum, ac propriis nominibus

nibus incusant, vallum, fossas: pabuli, materiae, lignorum adgestus, & si qua alia ex necessitate, aut adversus otium castrorum quaeruntur. Atrocissimus veteranorum clamor oriebatur, qui tricena aut supra stipendia numerantes, mederetur fessis; neu mortem in iisdem laboribus, sed finem tam exercitae militiae, neque inopem requiem, orabant. fuere etiam qui legatam à divo Augusto pecuniam reposcerent, faustis in Germanicum ominibus: &, si vellet Imperium, promptos ostentavere. Tum vero quasi scelere contaminaretur, praecipue tribunali defiluit. opposuerunt abeunti arma, minitantes, ni regrederetur. At ille moriturum potius quam fidem exueret clamitans, ferrum à latere diripuit, elatumque deferebat in pectus, ni proximi prehensam dextram vi attinuissent. extrema & conglobata inter se pars concionis, ac vix credibile dictu, quidam singuli propius incedentes, feriret, hortabantur: & miles, nomine Calusidius, strictum obtulit gladium, addito, Acutius esse. Saevum id malique moris etiam furentibus visum: ac spatium fuit, quo Caesar ab amicis in tabernaculum raperetur. consultatum ibi de remedio. etenim nuntiabatur parari legatos, qui superiorem exercitum ad causam eandem traherent: destinatum excidio Vbiorum oppidum: imbutasque praeda manus, in direptionem Galliarum erupturas. Augebat metum gnarus Romanae seditionis, &, si omitteretur ripa, invasurus hostis. at si auxilia & socii adversum abscedentes legiones armarentur, civile bellum suscipi. periculosa severitas, flagitiosa largitio. seu nihil militi, seu omnia concederentur, in ancipiti Republica. Igitur
volutatis

volutatis inter se rationibus placitum, ut epistolæ nomine principis scriberentur, missionem dari vicena stipendia meritis, exauctorari qui senadena fecissent, ac retineri sub vexillo, ceterorum immunes, nisi propulsandi hostis. legata quæ petiverant, exsolvi duplicarique. Sensit miles in tempus conficta, statimque flagitavit. missio per tribunos maturatur, largitio differebatur. in hiberna [1] cujusquam non abscessere quintani [11] undevigesimanique, donec iisdem in æstivis contracta ex viatico amicorum ipsiusq; Cæsaris pecunia persolveretur. Primam ac vicesimam legiones Cæcina legatus in civitatem Vbiorum reduxit, turpi agmine, cum fisci de imperatore rapti inter signa interque aquilas veherentur. Germanicus superiorem ad exercitum profectus, secundam & tertiamdecimam & sextamdecimam legiones nihil [x] contatus sacramento adigit. Quartadecumani paulum dubitaverant. pecunia & missio, quamvis non flagitantibus oblata est. At in Chaucis cœptavere seditionem, præsidium agitantem vexillarii discordium legionum, & præfenti duorum militum supplicio paulum repressi sunt. Iussit id Mennius castrorum præfectus, bono magis exemplo, quam concessio jure. deinde intumescente motu profugus repertusque, postquam intus latebræ, præsidium ab audacia mutuatur: Non præfectum ab iis, sed Germanicum ducem, sed Tiberium imperatorem violari. simul exterritis qui obstiterant, raptum vexillum ad ripam vertit, & si quis agmine decessisset pro desertore fore, clamitans, reduxit in hiberna turbidos, & nihil ausos. Interea legati ab senatu egressi, jam apud aram

Vbiorum Germanicum adeunt. Duæ ibi legiones, prima atque vicesima, veteranique nuper missi sub vexillo hiemabant. Pavidos & conscientiam vecordes intrat metus, venisse patrum iussu, qui irrita facerent, quæ per seditionem expresserant. utque mos vulgo, quamvis falsis reum subdere. Munatium Plancum consulatu functum, principem legationis, auctorem senatus consulti incusant: & nocte concubia vexillum in domo Germanici situm flagitare occipiunt: concursuque ad januam facto, molliuntur fores: extractum cubili Cæsarem, tradere vexillum intento mortis metu subigunt. mox vagi per vias obvios habuere legatos, audita consternatione ad Germanicum tendentes. ingerunt contumelias, cædem parant: Planco maxime, quem dignitas fuga impediverat. neque aliud periclitanti subsidium, quam castra primæ legionis. illic signa & aquilam amplexus, religione sese tutabatur: ac ni aquilifer Calpurnius vim extremam arcuisset, rarum etiam inter hostes, legatus populi Romani, Romanis in castris, sanguine suo altaria deum commaculavisset. Luce demum, postquam dux, & miles, & facta noscebantur, ingressus castra Germanicus, perducere ad se Plancum imperat, recipitque in tribunal. Tum fatalem increpans rabiem, neque militum, sed deum ira resurgere. cur venerint legati aperit: jus legationis, atque ipsius Planci gravem & immeritum casum, simul quantum dedecoris adierit legio, facunde miserratur. attonitaque magis quam quieta concione, legatos præsidio auxiliarium equitum dimittit. Eo in [y] metu arguere Germanicum omnes, quod non ad superiorem exercitum per-

pergeret, ubi obsequia, & contra rebelles auxilium. Satis superq; missione & pecunia, & molibus consultis peccatum: vel si vilis ipsi salus, cur filium parvulum, cur gravidam conjugem inter furentes, & omnis humani juris violatores haberet? Illos saltem avo, & Reip. redderet. Diu contatus, [z] aspernantem uxorem, cum se divo Augusto ortam, neque degenerem ad pericula testaretur, postremo uterum ejus, & communē filium multo cum fletu complexus, ut abiret perpulit. Incedebat muliebre & miserabile agmen, profuga ducis uxor parvulum sinu filium gerens, lamentantes circum amicorum conjuges, quæ simul trahebantur: nec minus tristes [a] qui manebant. Non florentis Cæsaris, neque suis in castris, sed velut in urbe victa facies gemitusque ac planctus, etiam militum aures oraque advertēre. Progrediuntur contuberniis. quis ille flebilis sonus? quod tam triste? feminas inlustres, non centurionem ad tutelam, non militem, nihil imperatoris uxoris, aut comitatus soliti, pergere ad Treveros, & externæ fidei. Pudor inde & miseratio, & patris Agrippæ, Augusti avi memoria, socer Drusus: ipsa insigni fecunditate, præclara pudicitia. jam infans in castris genitus, in contubernio legionum eductus, quem militari vocabulo Caligulam appellabant, quia plerumque ad concilianda vulgi studia eo tegmine pedum induebatur. Sed nihil æque flexit, quam invidia in Treveros. orant, obsistunt, rediret, maneret: pars Agrippinæ occursantes, plurimi ad Germanicum regressi. isque ut erat recens dolore & ira, apud circumfusus ita cœpit. *Non mihi uxor, aut filius, patre & Republ. cariores sunt: sed illum quidem sua*

majestas, imperium Romanum ceteri exercitus defendent. conjugem, & liberos meos, quos pro gloria vestra libens ad exitium offerrem, nunc procul à furentibus summoveo: ut quidquid istuc sceleris imminet, meo tantum sanguine pietur: neve occisus Augusti pronepos, interfecta Tiberii nurus, nocentiores vos faciat. quid enim per hos dies inausum, intemeratumve vobis? Quod nomen huic cœtui dabo? militesne appellem? qui filium imperatoris vestri, vallo & armis circum sedistis. An cives? quibus tam projecta senatus auctoritas. hostium quoque jus, & sacra legationis, & fas gentium rupistis. Divus Iulius seditionem exercitus verbo uno compescuit, Quirites vocando, qui sacramentum ejus detrahebant. Divus Augustus vultu & aspectu, Aëtiacas legiones exterruit. nos ut nondum eosdem, ita ex illis ortos, si Hispaniæ Syriæve miles aspernaretur, tamen mirum & indignum erat: primane, & vicesima legiones, illa signis à Tiberio acceptis, tu tot præliorum socia, tot præmiis aucta, egregiam duci vestro gratiam refertis? hunc ego nuntium patri, læta omnia aliis è provinciis audienti, feram? ipsius tirones, ipsius veteranos, non missione, non pecunia satiatos? hic tantum interfici centuriones, ejici tribunos, includi legatos? infecta sanguine castra, flumina? meque precariam animam inter insensos trahere? Cur enim primo concionis die, ferrum illud quod pectori meo infigere parabam, detraxistis? O improvidi amici! melius & amantius ille, qui gladium offerebat. cecidissem certe nondum tot flagitiorum exercitui meo conscius. legissetis ducem, qui meam quidem mortem impunitam sineret, Vari tamen & trium legionum ulcisceretur. Neque enim dii sinant, ut Belgarum, quanquam offerentium, decus istud & claritudo sit, subvenisse Romano nomini,

mini, compressisse Germania populos. Tua dive Auguste cælo recepta mens, tua pater Druse imago, tui memoria, iisdem istis cum militibus, quos jam pudor & gloria intrat, eluant hanc maculam, irasque civiles in exitium hostibus vertant. Vos quoque quorum alia nunc ora, alia pectora contueor, si legatos senatui, obsequium imperatori, si mihi conjugem ac filium redditis, discedite à contactu ac dividite turbidos. id stabile ad pœnitentiam, id fidei vinculum erit. Supplices adhæc, & vera exprobrari fatentes, orabant, puniret noxios, ignosceret lapsis, & duceret in hostem: revocaretur conjunx, rediret legionum alumnus, neve obses Gallis traderetur. Reditum Agrippinæ excusavit ob imminentem partum, & hiemem. venturum filium. cetera ipsi exequerentur. Discurrunt mutati, & seditiosissimum quemque vinctos trahunt ad legatū legionis primæ, C. Cetronium: qui iudicium & pœnas de singulis, in hunc modum exercuit. Stabant pro concione legiones, districtis gladiis. reus in suggestu per tribunum offerebatur. si nocentem adclamaverant, præceps datus trucidabatur. & gaudebat cædibus miles, tanquam semet absolveret. nec Cæsar arcebat, quando nullo ipsius jussu, penes eosdem sævitia facti & invidia erat. secuti exemplum veterani, haut multo post in Rætiam mittuntur, specie defendendæ provinciæ ob imminentis Suevos: ceterum ut avellerentur castris, trucibus adhuc non minus asperitate remedii, quàm sceleris memoria. Centurionatum inde [b]legit. citatus ab imperatore, nomen, ordinem, patriam, numerum stipendiorum, quæ strenue in præliis fecisset, & cui erant donaria militaria, edebat. si tribuni, si legio, industriam innocen-

riamque adprobaverant, retinebat ordines: ubi avaritiam, aut crudelitatem consensu objectavissent, solvebatur militia. Sic compositis praesentibus, haut minor moles supererat, ob ferociam quintæ, & undevicesimæ legionum, sexagesimum apud lapidem, (loco Vetera nomen est) hibernantium. nam primi seditionem cœptaverant, atrocissimum quodque facinus horum manibus patratum. nec pœna commilitonum exterriti, nec pœnitentia conversi, iras retinebant. Igitur Cæsar arma, classem, socios demittere Rheno parat: si imperium detrectetur, bello certaturus. At Romæ nondum cognito, qui fuisset exitus in Illyrico, & legionum Germanicarum motu audito; trepida civitas incusare Tiberium, quod dum patres, & plebem, invalida & inermia, contatione ficta ludificetur, dissideat interim miles, neque duorum adolescentium nondū adulta auctoritate comprimi queat. ire ipsum, & opponere majestatem imperatoriam debuisse; cessuris, ubi principem longa experientia, eundemque severitatis & munificentiae summum vidissent. An Augustum fessā ætate, toties in Germanias commeare potuisse; Tiberium vigentem annis, sedere in senatu verba patrum cavillantem, satis prospectum urbanæ servituti: militaribus animis adhibenda fomenta, ut ferre pacem velint. [c] Immotum adversus eos sermones, fixumque Tiberio fuit, non omittere caput rerum, neque se remque publicam in casum dare. Multa quippe & diversa angebant: validior per Germaniam exercitus; propior apud Pannoniam: ille Galliarū opibus subnixus, hic Italiæ imminens. quos igitur anteferret? ac ne postpositi
contu-

contumelia incenderentur. At per filios pariter adire, majestate salva, cui major è longinquo reverentia. simul adolescentibus excusatum, quædam ad patrem rejicere: resistentisque Germanico, aut Druso, posse à se mitigari vel infringi: quod aliud subsidium si imperatoré sprevis-
sent? Ceterum ut jam jamque iturus lêgit comites, conquisivit impedimenta, adornavit naves. mox hiemem, aut negotia varie caussatus, primo prudentes, dein vulgum, diutissime provincias fefellit. At Germanicus quanquam cõtracto exercitu, & parata in defectores ultione, dandum adhuc spatium ratus, si recenti exemplo sibi ipsi consulerent, præmittit litteras ad Cæcinam, venire se valida manu, ac ni supplicium in malos præsumant, usurum promiscua cæde. Eas Cæcina aquiliferis signiferisque, & quod maxime castrorum sincerum erat, occulte recitat: utque cunctos infamiæ, seipso mortî eximant hortatur. nam in pace causas & merita spectari; ubi bellum ingruat, innocentes ac noxios juxta cadere. Illi, tentatis quos idoneos rebantur, postquam majorem legionum partem in officio vident; de sententia legati, statuunt tempus, quo fœdissimum quemq; & seditioni promptum ferro invadant. Tunc signo inter se dato, irrumpunt contubernia, trucidant ignaros: nullo, nisi consciis, noscente quod cædis initium, quis finis. Diversa omnium, quæ unquam accidere, civilium armorum facies. non prælio, non adversis è castris, sed iisdem è cubilibus, quos simul vescentis dies, simul quietos nox habuerat, discedunt in partes, ingerunt tela, clamor, vulnera, sanguis palam: causa in occulto. cetera fors regit: & quidam bonorum

cæsi. postquam intellecto in quos sæviretur, pessimis quoque arma rapuerant. neque legatus, aut tribunus moderator adfuit: permixta vulgo licentia atque ultio & satietas. Mox ingressus castra Germanicus, non medicinam illud plurimis cum lacrymis, sed cladem adpellans, cremari corpora jubet. Truces etiam tum animos cupido involat eundi in hostem, piaculum furoris. nec aliter posse placari commilitonum manes, quam si pectoribus impiis honesta vulnera accepissent. Sequitur ardorem militum Cæsar, junctoque ponte tramittit duodecim millia è legionibus [d] sex, & viginti socias cohortes, octo equitum alas, quarum ea seditione intermerata modestia fuit. Læti neque procul Germani agitabant, dum justitio ob amissum Augustum, post discordiis attinemur. At Romanus agmine propero siluam Cæsiam limitemque à Tiberio coeptum [e] scindit. castra in limite locat, frontem ac tergum vallo; latera, concædi- bus [f] munitus. Inde saltus obscuros permeat, consultatque ex duobus itineribus, breve & solitum sequatur: an impeditius & intentatum, eoque hostibus incautum. Dilecta longiore via, cetera adcelerantur. etenim attulerant exploratores festam eam Germanis noctem, ac solennibus epulis ludicram. Cæcina cum expeditis cohortibus præire, & obstantia silvarum amoliri jubetur: legiones modico intervallo sequuntur. Iuvit nox sideribus inlustris. ventumque ad vicus Marforum, & circumdatae stationes, stratis etiam tum per cubilia, propterque mensas, nullo metu, non antepositis vigiliis. adeo cuncta incuriam disjecta erant, neque belli timor: ac ne pax quidem nisi languida, & soluta inter temulentos.

lentos. Cæsar avidas legiones, quo latior populatio foret, quatuor in cuneos dispertit. quinquaginta millium spatium, ferro flammisque pervastat. non sexus, non ætas miserationem attulit. profana simul & sacra, & celeberrimū illis gentibus templum, quod Tanfanæ vocabant, solo æquantur. sine vulnere milites, qui semisomnos, inermos, aut palantis ceciderant. Excivit ea cædes Bructeros, Tubantes, Vsiptes: saltusque per quos exercitui regressus, in sedere. quod gnarum duci: incessitque itineri & prælio. pars equitum, & auxiliariæ cohortes ducebant: mox prima legio. & mediis impedimentis, sinistrum latus [g] undevicesimani, dextrū quintani clausere. vicesima legio terga firmavit, post ceteri sociorum. Sed hostes, donec agmen per saltus porrigeretur, immoti; dein latera, & frontem modice adsultantes, tota vi novissimos incurrere, turbabanturque densis Germanorum catervis leves cohortes: cum Cæsar advectus ad vicesimanos voce magna, hoc illud tempus oblitterandæ seditionis clamitabat, pergerent, properarent culpā in decus vertere. Exarsere animis, unoque impetu perruptum hostem, redigunt in aperta, cæduntque. simul primi agminis copię evasere silvas, castraque communivere. Quietum inde iter. fidenisque recentibus ac priorum oblitus miles, in hibernis locatur. Nunciata ea, Tiberium lætitia cura; adfecere. gaudebat oppressam seditionē: sed quod largiendis pecuniis, & missione festinata favorem militum quæsivisset, bellica quoque Germanici gloriaangebatur. Rettulit tamen ad senatum de rebus gestis, multa; de virtute ejus memoravit: magis in speciem verbis adornata,

quam ut penitus sentire crederetur. Pauciorib⁹ Drusum, & finem Illyrici motus laudavit; sed intentior, & fida oratione. cunctaque quæ Germanicus indulserat, servavit, etiam apud Pannonicos exercitus. Eodem anno, Iulia supremū diem obiit, ob impudicitiam olim à patre Augusto Pandateria insula, mox oppido Rheginorum, qui Siculum fretum accolunt, clausa. Fuerat in matrimonio Tiberii, florentibus Cajo & Lucio Cæsaribus, spreveratq; ut imparem: nec alia tam intima Tiberio causā, cur Rhodum abscederet. imperium adeptus, extorrem, infamem, & post interfectū Postumum Agrippam, omnis spei egenam, inopia ac tabe longa peremit, obscuram fore necem longinquitate ex filii ratus. Par causā sævitix in Sempronium Gracchum, qui familia nobili, sollers ingenio, & prave facundus, eandem Iuliam in matrimonio M. Agrippæ temeraverat. nec is libidini finis. traditam Tiberio, pervicax adulter contumacia & odiis in maritum accendebat. litteræq; quas Iulia patri Augusto cū insectatione Tiberii scripsit, à Graccho compositæ credebantur. Igitur amotus Cercinam, Africæ maris insulam, quatuordecim annis exsilium toleravit. Tunc milites ad cædem missi, invenēre in prominenti litoris nihil letum opperientem. quorum adventu breve tempus petivit, ut suprema mandata uxori Alliarix per litteras daret: cervicemque percussoribus obtulit. constantia mortis haut indignus Sempronio nomine; vita, degeneraverat quidam non Roma eos milites, sed ab L. Asprenate proconsule Africæ missos tradidere, auctore Tiberio, qui famam cædis posse in Asprenatem verti, frustra speraverat. Idem
annus

annus novas cærimonias accepit, addito sodalium Augustalium sacerdotio, ut quondam T. Tatius retinendis Sabinorum sacris, sodales Titios instituerat. forte ducti è primoribus civitatis unus & viginti, Tiberius, Drususq; & Claudius, & Germanicus adjiciuntur. Ludos Augustales tunc primum [h] cœptos turbavit discordia, ex certamine histrionum. Indulserat ei ludicro Augustus, dum Mæcenati obtemperat effusò in amorem Bathylli. neque ipse abhorrebat talibus studiis, & civile rebatur misceri voluptatibus vulgi. alia Tiberio morum via. sed populum per tot annos molliter habitum, nondum audebat ad duriora vertere. Druso Cæsare, C. Norbano C o s s. decernitur Germanico triumphus manente bello; quod quamquam in æstatem summa ope parabat, initio veris & repentino in Chattos excursu, præcepit. nam spes inceßerat dissidere hostem in Arminium ac Segestem, insignem utrumque perfidia in nos, aut fide. Arminius, turbator Germaniæ: Segestes, pararebellionem sæpe aliàs, & supremo convivio post quod in arma itum, aperuit: suasitque Varo, ut se, & Arminium, & ceteros procures vinciret: nihil ausuram plebem principibus amotis, atque ipsi tempus fore quo crimina & innoxios discerneret. sed Varus fato, & vi Arminii cecidit. Segestes quamquam consensu gentis in bellum tractus, discors manebat, auctis privatim odiis, quod Arminius filiam ejus alii pactam rapuerat. gener invisus, inimici soceri, quæque apud concordēs vincula caritatis, incitamenta irarum apud infensos erant. Igitur Germanicus quatuor legiones, quinque auxiliarium millia, & tumultuarias

cater-

catervas Germanorum cis Rhenum colentium
Cæcinæ tradit: totidem legiones, duplicem fo-
ciorum numerum ipse ducit: positoque castel-
lo super vestigia paterni præsidii in monte Tau-
no, expeditum exercitum in Chattos rapit, L.
Apronio ad munitiones viarum, & fluminum
relieto. nam, rarum illi cælo, siccitate, & amni-
bus modicis inoffensum iter properaverat: im-
bresque & fluminum auctus regredienti me-
tuebantur, sed Chattis adeo improvisus adve-
nit, ut quod imbecillum ætate ac sexu, statim
captum, aut trucidatum sit: juvenus flumen
Adranam nando transierit: Romanosque pon-
tem cœptantis arcebant. dein tormentis sagit-
tisque pulsi, tentatis frustra conditionibus pa-
cis, cum quidam ad Germanicum perfugissent,
reliqui omissis pagis vicisque in silvas disper-
guntur. Cæsar incenso Mattio (id genti caput)
aperta populatus, vertit ad Rhenum: non aiso
hoste terga abeuntium laceßere, quod illi mo-
ris, quoties astu magis, quam per formidinem
cessit. Fuerat animus Cheruscis juvare Chattos,
sed exterruit Cæcina huc illuc ferens arma. &
Marfos congregi ausos, prospero prælio cohi-
buit. Neque multo post legati à Segeste vene-
runt, auxilium orantes adversus vim popula-
rium, à quibus circumfidebatur; validiore apud
eos Arminio, quando bellum suadebat. Nam
barbaris, quanto quis audacia promptus, tanto
magis fidus, [i] rebus commotis potior habe-
tur. Addiderat Segestes legatis filium, nomine
Segimundum. sed juvenis conscientia conta-
batur. quippe anno quo Germaniæ descivere,
sacerdos apud Aram Vbiorum creatus ruperat
vittas, profugus ad rebelles. Adductus tamen
in

in spem clementiæ Romanæ, pertulit patris mandata, benigneque exceptus, cum præsidio Gallicam in ripam missus est. Germanico pretium fuit, convertere agmen: pugnatumque in obsidentis, & ereptus Segestes magna cum propinquorum & clientium manu. Inerant feminae nobiles, inter quas uxor Arminii, eademque filia Segestis, mariti magis quam parentis animo, neque victa in lacrymas, neque voce supplex, compressis intra sinum manibus gravidum uterum intuens. Ferebantur & spolia Varianæ cladis, plerisque eorum qui tum in dedicationem veniebant prædæ data. Simul Segestes ipse ingens visu, & memoria bonæ societatis impavidus. verba ejus in hunc modum fuere. *Non hic mihi primus erga populum Rom. fidei & constantiæ dies. ex quo à divo Augusto civitate donatus sum, amicos inimicosque ex vestris utilitatibus dilegi: neque odio patria, (quippe proditores, etiã iis quos anteponunt, invisi sunt) verum quia Romanis Germanisque idem conducere: & pacem, quam bellum probabam. ergo raptorem filia mea, violatorem fœderis vestri Arminium, apud Varum, qui tum exercitui præsidebat, reum feci. dilatus segnitia ducis, quia parum præsidii in legibus erat, ut me & Arminium, & conscios vinciret, flagitavi. testis illa nox, mihi utinam potius novissima! quæ secuta sunt defleri magis, quam defendi possunt. ceterum & injeci catenas Arminio, & à factione ejus injectas perpeffus sum. Atque ubi primum tui copia; vetera novis, & quieta turbidis ante habeo; neque ob præmium, sed ut me perfidia exsolvam: simul genti Germanorum idoneus conciliator, si pœnitentiam quam perniciem maluerit. Pro juventa & errore filii veniam precor. filiam necessitate huc adductam, fateor.*

fateor. tuum erit consultare, utrum praevaleat; quod ex Arminio concepit, an quod ex me genita est. Cæsar clementi responso, liberis propinquisque ejus incolumitatē, ipsi sedem [k] veterem in provincia pollicetur. Exercitum reduxit, nomenque Imperatoris auctore Tiberio accepit. Arminii uxor, virilis sexus stirpem edidit: educatus Ravennæ puer, quo mox ludibrio conflictatus sit, in tempore memorabo. Fama dediti benigneque excepti Segestis vulgata, ut quibusque bellum invitis aut cupientibus erat, spe vel dolore accipitur. Arminium, super infamam violentiam, rapta uxor, subjectus servitio uxoris uterus, vecordem agebant: volitabatque per Cheruscos, arma in Segestem, arma in Cæsarem poscens. neque probris temperabat. Egregium patrem, magnum imperatorem, fortem exercitum, quorum tot manus unam mulierculam avexerint. Sibi tres legiones, totidem legatos procubuisse. Non enim se proditione, neque adversus feminas gravidas, sed palam adversus armatos bellum tractare. cerni adhuc Germanorum in lucis signa Romana, quæ diis patriis suspendent. coleret Segestes victam ripam; redderet filio sacerdotium: hominem Germanos nunquam satis excusaturos, quod inter Albim & Rhenum virgas, & secures, & togam viderint. aliis gentibus, ignorantia imperii Romani, in experta esse supplicia, nescia tributa: quæ quando exuerint, inritusque discesserit ille inter numina dicatus Augustus, ille dilectus Tiberius; ne imperitum adolescentulum, ne seditiosum exercitum pavescerent. Si patriam, parentes, antiqua mallent, quam dominos, & colonias novas; Arminium potius gloria ac libertatis, quam Segestem flagitiosa servitutis ducem sequerentur. Conciti per hæc, non modo

Cherusci,

Cherufci, sed conterminæ gentes: tractusque in partis Inguiomerus Arminii patruus, veteri apud Romanos auctoritate. unde major Cæsari metus. & ne bellum mole una ingrueret, Cæcinam cum quadraginta cohortibus Romanis, distrahendo hosti, per Bructeros ad flumen Amisiam mittit. Equitem Peditum præfectus finibus Frisiorum ducit. ipse impositas navibus quatuor legiones per lacus vexit: simulque pedes, eques, classis, apud prædictum amnem convenire. Chauci cum auxilia pollicerentur, in comitium adsciti sunt. Bructeros sua urentis, expedita cum manu L. Stertinius, missu Germanici fudit; interque cædem & prædam, reperit undevicesimæ legionis aquilam, cum Varo amissam. Ductum inde agmen ad ultimos Bructerorum: quantumque Amisiam & Luppiam amnes inter, vastatum: haut procul Teutoburgiensi saltu, in quo reliquæ Vari legionumque insensitæ dicebantur. Igitur cupido Cæsarem invadit solvendi suprema militibus, ducique; permoto ad miserationem omni qui aderat exercitu, ob propinquos, amicos, denique ob casus bellorum & sortem hominum. præmissis Cæcina, ut occulta saltuum scrutaretur, pontesque & aggeres humido paludum & fallacibus campis imponeret, incedunt mœstos locos, visuique ac memoria deformes. Prima Vari castra, lato ambitu, & dimensis principiis, trium legionum manus ostentabant: dein semirutum vallo, humili fossa, accisæ jam reliquæ confedis intelligebantur. Medio campi albensia ossa, ut fugerant, ut restiterant, disiecta vel aggerata. adjacebant fragmina telorum, equorumque artus, simul truncis arborum antefixa ora. lucis propin-

propinquis barbaræ aræ, apud quas tribunos, ac primorum ordinum centuriones mactaverant. & cladis ejus superstites pugnam aut vincula elapsi, referebant, hic cecidisse legatos, illic raptas aquilas; primum ubi vulnus Varo adactum; ubi infelici dextra, & suo ictu mortem invenerit: quo tribunali cōcionatus Arminius: quot patibula captivis, quæ scrobes: utq; signis & aquilis per superbiam inluserit. Igitur Romanus qui aderat exercitus, sextum post cladis annum, trium legionum ossa, nullo noscente, alias reliquias an suorum humo tegeret, omnes ut conjunctos, ut consanguineos, aucta in hostem ira, mœsti simul & infensi condebant. Primum extruendo tumulo cespitem Cæsar posuit, gratissimo munere in defunctos, & presentibus doloris socius. Quod Tiberio haut probatum. seu cuncta Germanici in deterius trahenti; sive exercitum imagine cæsorū insepultorumque, tardatum ad prælia, & formidolosiores hostium credebat. neque imperatorem auguratum & vetustissimis cærimoniis præditum, attrectare feralia debuisse. Sed Germanicus cedentem in avia Arminium secutus, ubi primum copia fuit, [m]eveni equites, campumque quem hostis infederat, eripi jubet. Arminius colligi suos, & propinquare silvis monitos, vertit repete: mox signum prorumpendi dedit iis, quos per saltus occultaverat. Tunc nova acie turbatus eques, missæque subsidiariæ cohortes, & fugientium agmine impulsæ, auxerant consternationem: trudebanturque in paludem gnaram vincentibus, iniquam nesciis, ni Cæsar productas legiones instruxisset. inde hostibus terror, fiducia militi: & manibus æquis abscessum. Mox reducto

ducto ad Amisiam exercitu, legiones classe ut advexerat, reportat. Pars equitum, litore Oceani, petere Rhenum iussit. Cæcina qui suum militem ducebat, monitus, quanquam notis itineribus regrederetur, pontes longos quam maturime superare. Angustus is trames, vastas inter paludes, & quondam à L. Domitio aggeratus: cetera limosa, tenacia gravi cæno, aut rivis incerta erant: circum silvæ paulatim adclives, quas tum Arminius implevit, compendiis viarum, & cito agmine, onustum sarcinis armisque militem cum antevenisset. Cæcinæ dubitanti quonam modo ruptos vetustate pontes reponeret, simulque propulsaret hostem, castra metari in loco placuit; ut opus, & alii prælium inciperent. Barbari perfringere stationes, sequi inferre munitoribus nisi, laceſſunt, circumgrediuntur, occurrant. miscetur operantium bellantiumque clamor, & cuncta pariter Romanis adversa. locus uligine profunda, idem ad gradum instabilis, procedentibus lubricus, corpora gravia loriceis, neque librare pila inter undas poterant. Contra Cheruscis sueta apud paludes prælia, procera membra, hastæ ingentes ad vulnera facienda, quamvis procul. nox demum inclinantis tum legiones adversæ pugnae exemit. Germani ob prospera indefessi, ne tum quidem summa quiete, quantum aquarum circum surgentibus jugis oritur, vertere in subjecta. merisque humo, & obruto quod effectum operis, duplicatus militi labor. Quadragesimum id stipendium Cæcina parendi, aut imperitandi habebat: secundarum ambiguarumque rerum sciens, eoque interritus. Igitur futura volvens, non aliud reperit, quam ut hostem silvis coerceret, donec faucibus, quan-

quantumq; gravioris agminis, anteirent. nam medio montium & paludum, porrigebatur planities, quæ tenuem aciem pateretur. Deliguntur legiones, quinta dextro lateri, [n] unde vigesima in lævum, primani ducendum ad agmen, vicesimanus adversum secuturos. Nox per diversa inquires, cū barbari festis epulis, læto cantu, aut truci sonore subjecta vallium ac resultantis saltus complerent: apud Romanos invalidi ignes, interruptæ voces, atq; ipsi passim adjacerent vallo, oberrarent tentoriis, insomnes magis quam pervigiles. ducemque terruit dira quies. nam Quinctilium Varum sanguine oblutum, & paludibus emersum, cernere & audire visus est, velut vocantem, non tamē obsecutus, & manum intendentis reppulisse. Cœpta luce, missæ in latera legiones, metu, an contumacia, locum deseruere: capto [o] propere campo, humentia ultra. Neq; tamen Arminius, quanquam libero incursu, statim prorupit: sed ut hæserē cœno fossisque impedimenta, turbati circum milites, incertus signorum ordo, utque tali in tempore sibi quisque properus, & lentæ adversum imperia aures, irrumperē Germanos jubet, clamitans, *En Varus & eodem iterum fato victæ legiones.* Simul hæc: & cum dilectis scindit agmen, equisque maxime vulnera ingerit. Illi sanguine suo, & lubrico paludum lapsantes, excussis rectoribus disjicere obvios, proterere jacentes. plurimus circa aquilas labor, quæ neq; adversum ferri ingruentia tela, neque figi limosa humo poterant. Cæcina dum sustentat aciem, suffosso equo delapsus circūveniebatur, ni prima legio sese opposuisset. juvit hostium aviditas, omiſsa cæde, prædam sectantium: enisæque legiones,

legiones, vesperascente die, in aperta & solida. neque is miseriarum finis. struendum vallum, petendus agger. amissa magna ex parte, per quæ egeritur humus, aut exciditur cespes. non tentoria manipulis, non fomenta faucibus. infectos cœno aut cruore cibos dividentes, funestas tenebras, & tot hominum millibus unum jam reliquum diem lamentabantur. Forte equus abruptis vinculis vagus, & clamore territus, quosdam occurrentium obturbavit; tanta inde cōsternatio, inrupisse Germanos credentium, ut cuncti ruerent ad portas; quarum Decumana maxime petebatur, aversa hosti, & fugientibus tutior. Cæcina, comperto vanam esse formidinem, cum tamen neque auctoritate, neq; precibus, ne manu quidem obsistere, aut retinere militem quiret, projectus in limine portæ, miseratione demum, quia per corpus legati eundem erat, clausit viam. simul tribuni & centuriones falsum pavorem docuerunt. Tunc contractos in principia, iussosq; dicta cum silentio accipere, temporis, ac necessitatis monet. *Vnam in armis salutem, sed ea consilio temperanda: manendumque intra vallum, donec expugnandi hostis spe, propius succederent: mox undique erumpendum. illa eruptione ad Rhenum perveniri. quod si fugerent, plures silvas, profundas magis paludes, savitiam hostium superesse. ac victoribus decus, gloriam, quæ domi cara, quæ in castris honesta memorat. Reticuit de adversis. Equos dehinc, orsus à [p] suis, legatorum tribunorumq; nulla ambitione, fortissimo cuiq; bellatori tradit: ut hi, mox pedes, in hostem invaderent. Haut minus inquit Germanus, spe, cupidine, & diversis ducum sententiis agebat: Arminio, sinerent egredi, egressosq; rursum*

rursum per humida & impedita circumvenirent, suadente: atrociora Inguiomero, & leta barbaris, ut vallum armis ambirent. promptam expugnationem, plures captivos, incorruptam prædam fore. Igitur orta die, proruunt fossas, iniiciunt crates, summa valli prensant, raro super milite, & quasi ob metum defixo. Postquam hæfere munimentis, datur cohortibus signum, cornuaq; ac tubæ concinuere. exin clamore & impetu tergis Germanorum circumfunduntur, exprobrantes, non hic silvas, nec paludes, sed æquis locis æquos deos. Hosti facile excidium: & paucos & semermos cogitanti, sonus tubarum, fulgor armorum, quanto inopina, tanto maiora offunduntur. cadebantque, ut rebus secundis avidi, ita adversis incauti. Arminius integer, Inguiomerus post grave vulnus, pugnam deseruere. vulgus trucidatum est, donec ira & dies permansit. nocte demum reversæ legiones, quamvis plus vulnerum, eadem ciborum egestas fatigaret, vim, sanitatem, copias, cuncta in victoria habuere. Pervaserat interim circumventi exercitus fama, & infesto Germanorum agmine Gallias peti. ac ni Agrippina impositum Rheno pontem solvi prohibuisset, erant qui id flagitium formidine auderent. sed femina ingens animi, munia ducis per eos dies induit, militibusque ut quis inops, aut saucius, vestem & fomenta dilargita est. Tradit C. Plinius, Germanicorum bellorum scriptor, stetisse apud principium pontis, laudes & grates reversis legionibus habentem. Id Tiberianum altius penetravit. *non enim simplices eas curas: nec adversus externos militem quæri. nihil relictum imperatoribus, ubi femina manipulos intervifat, signa adeat, largitionem tentet.*

tanquam parum ambitiose filium ducis gregali habitu circumferat, Cæsaremque Caligulam appellari velit. Potiorem jam apud exercitus Agrippinam, quam legatos, quam duces: compressam à muliere seditionem, cui nomen principis obsistere non quiverit. Accendebat hæc onerabatque Seianus, peritia morum Tiberii, odia in longū jaciens, quæ reconderet, auctaq: promeret. At Germanicus legionum, quas navibus vexerat, secundam & quartamdecimam itinere terrestri P. Vitellio ducendas tradit, quo levior classis vadoso mari innaret, vel reciproco fideret. Vitellius primum iter sicca humo, aut modice adlabente æstu, quietum habuit. mox impulsu aquilonis, simul fidere æquinoctii, quo maxime tumescit Oceanus, rapi agique agmen. & opplebantur terræ. eadem freto, litori, campis facies. neq; discerni poterant incerta ab solidis, brevia à profundis. sternuntur fluctibus, hauriuntur gurgitibus: jumenta, sarcinæ, corpora exanima, interfluunt, occursant. permiscuntur inter se manipuli, modo pectore, modo ore tenus exstantes, aliquando subtracto solo disjecti aut obruti. non vox, & mutui hortatus juvabant, adversante unda. nihil strenuus ab ignavo, sapiens à [q]prudenti, consilia à casu differre: cuncta pari violentia involvebantur. Tandem Vitellius in editiora enisus, eodem agmen subduxit. pernoctavere sine utēsilibus, sine igni; magna pars nudo aut mulcato corpore, haut minus miserabiles, quam quos hostis circumfidet. quippe illis etiam honestæ mortis usus: his inglorium exitium. lux reddidit terrā. penetratumq; ad amnem Visurgim, quo Cæsar classe contenderat. impositæ deinde legiones, vagante fama submersas. nec

fides

fides salutis, antequam Cæsarem exercitumque reducem videre. Iam Stertinius ad accipiendum in deditionem Segimerum fratrem Segeſtis præmiſſus, ipſum & filium ejuſ in civitatem Vbiorum perduxerat; data utrique venia; facile Segimero, contatius filio: quia Quinctilii Vari corpus inluſiſſe dicebatur. Ceterum ad ſupplenda exercitus damna certavere Gallia, Hispaniæ, Italia: quod cuique promptum, arma, equos, aurum, offerentes. quorum laudato ſtudio Germanicus, armis modo & equis ad bellum ſumtis, propria pecunia militem juvit. utque cladis memoriam etiam comitate leniret, circumire faucios; facta ſingulorum extollere; vulnera intuens, alium ſpe, alium gloria, cunctos alloquio & cura, ſibi que & prælio firmabat. Decreta eo anno triumphalia inſignia A. Cæcinæ, L. Apronio, C. Silio, ob res cum Germanico geſtas. Nomen patris patriæ Tiberius à populo ſæpius ingeſtum repudiavit: neque in acta ſua jurari, quamquam cęſente ſenatu, permiſit: cuncta mortalium incerta, quantoque plus adeptus foret, tanto ſe magis in lubrico dictans. non tamen ideo faciebat fidem civilis animi. nam legem maiestatis reduxerat, cui nomen apud veteres idem, ſed alia in iudicium veniebant, ſi quis proditione exercitum, aut plebem ſeditionibus, denique male geſta Rep. maiestatem populi Romani minuiſſet. Facta arguebãtur, dicta impune erant. Primus Auguſtus cognitionem de famoſis libellis, ſpecie legis ejuſ tractavit, commotus Caſſii Severi libidine, qua viros feminasque inluſtres pro-cacibus ſcriptis diffamaverat. mox Tiberius, cõſultante Pompejo Macro præ-tore, an iudicia maiestatis redderentur, exercendas leges eſſe respon-

respondit. Hunc quoq; asperavere carmina, incertis auctorib⁹ vulgata in sc̄vitiam superbiamque ejus, & discordem cum matre animum. Haut pigebit referre, in Falanio & Rubrio, modicis equitibus Romanis, prætentata crimina: ut quibus initiis, quanta Tiberii arte, gravissimum exitium irrepsit, dein repressum sit, postremo arserit, cunctaq; corripuerit, noscatur. Falanio objiciebat accusator, quod inter cultores Augusti, qui per omnes domos in modum collegiorū habebantur, Cassium quendam minimum, corpore infamem, adscivisset: quodque venditis hortis, statuam Augusti simul mancipasset. Rubrio crimini dabatur, violatum perjurio nomen Augusti. Quæ ubi Tiberio notuere, scripsit consulibus, *Non ideo decretum patri suo cælum, ut in perniciem civium is honor verteretur. Cassium histrionem solitum inter alios ejusdem artis interesse ludis, quos mater sua in memoriam Augusti sacrasset. Nec contra religiones fieri, quod effigies ejus, ut alia numinum simulacra, venditionibus hortorum & domuum accedant. Iusjurandum perinde æstimandum, quam si Iovem fefellisset. Deorum injurias diis curæ.* Nec multo post Granium Marcellum prætorem Bithyniæ, Quæstor ipsius Cæpio Crispinus, majestatis postulavit, subscribente Romano Hispone. qui formam vitæ iniit, quam postea celebrem miseriæ temporum, & audacia hominum fecerunt. nam egens, ignotus, inquires, dum occultis libellis sc̄vitie principis adrepat, mox clarissimo cuique periculum faceffit, potentiam apud unum, odium apud omnes adeptus, dedit exemplum, quod secuti ex pauperibus divites, ex cōtemtis metuendi, perniciem aliis ac postremū sibi invenerunt.

venere. Sed Marcellum infimulabat, sinistros de Tiberio sermones habuisse. inevitabile crimen, cum ex moribus principis fœdissima quæq, diligeret accusator, objectaretque reo. nam quia vera erant, etiam dicta credebantur. Addidit Hispo, statuam Marcelli altius quam Cæsarium sitam: & alia in statua, amputato capite Augusti, effigiem Tiberii inditam. ad quod exarsit adeo, ut rupta taciturnitate proclamaret, se quoque in ea causa laturum sententiam palam & juratum, quo ceteris eadem necessitas fieret. Manebant etiam tum vestigia morientis libertatis. Igitur Cn. Piso, Quo, inquit, loco censebis Cæsar? si primus, habebo quod sequar: si post omnes, vereor ne imprudens dissentiam. permotus his, quantoq; incautius efferbuerat, poenitentia patiens, tulit absolvi reum criminibus majestatis. de pecuniis repetendis, ad recipiendos itum est. Nec patrum cognitionibus satiatus, judiciis adsidebat in cornu tribunalis, ne prætorem curuli depelleret: multaq; eo coram, adversus ambitum & potentium preces constituta. sed dum veritati consulitur, libertas corrumpitur. Inter quæ Pius Aurelius senator, questus mole publicæ viæ, ductuque aquarum, labefactas ædis suas, auxilium patrum invocabat. resistentibus ærarii prætoribus, subvenit Cæsar, pretiumque ædium Aurelio tribuit, erogandæ per honesta pecuniæ cupiens, quam virtutem diu retinuit, cum ceteras exueret. Proptio Celeri prætorio, veniam ordinis ob paupertatem petenti, decies sestertium largitus est, satis comperto, paternas ei angustias esse. tentantes eadē alios, probare causam senatui iussit: cupidine severitatis, in his etiam quæ rite faceret,

faceret acerbis, unde ceteri silentium & paupertatem confessioni & beneficio præposuere. Eodem anno continuis imbris auctus Tiberis, plana urbis stagnaverat. relabentem secuta est ædificiorum & hominū strages. Igitur censuit Asinius Gallus, ut libri Sibyllini adirentur. renuit Tiberius, perinde divina humanaq; obtegens. sed remedium coercendi fluminis Ateio Capitori, & L. Arruntio mandatum. Achaiam ac Macedoniam onera deprecantis, levare in præsens proconsulari imperio, tradique Cæsari placuit. Edendis gladiatoribus, quos Germanici fratris, ac suo nomine obtulerat, Drusus præsedit, quanquā vili sanguine nimis gaudens. quod [r] vulgus formidolosum, & pater arguisse dicebatur. cur abstinerit spectaculo ipse, varie trahebant; alii tædio cœtus, quidam tristitia ingenii, & metu cōparationis, quia Augustus comiter interfuisset. Nō crediderim ad ostentandam sævitiam, movendasq; populi offensiones, concessam filio materiem: quamquam id quoque dictum est. Theatri licentia, proximo prior anno cœpta, gravius tum erupit, occisis non modo è plebe, sed militibus & centurione, vulnerato tribuno prætoriæ cohortis, dum probra in magistratus & dissensionem vulgi prohibet. Actum de ea seditione apud patres, dicebanturque sententiæ, ut prætoribus jus virgarum in histriones esset. intercessit Haterius Agrippa tribunus plebei, increpitusque est Asinii Galli oratione, silente Tiberio, qui ea simulacra libertatis senatui præbebat. valuit tamen intercessio, quia divus Augustus immunes verberum histriones quondam responderat, neq; fas Tiberio infringere dicta ejus. De modo lucaris, & adversus

C

lasciviam

lasciviam fautorum, multa decernuntur; ex quibus maxime insignia: Ne domos Pantomimorum senator introiret: ne egredientis in publicum, equites Romani cingerent: aut alibi quam in theatro spectarentur. & spectantium immodestiam exilio multandi potestas prætoribus fieret. Templum ut in colonia Tarraconensi strueretur Augusto, petentibus Hispanis permisum; datumque in omnes provincias exemplum. Centesimam rerum venalium post bella civilia institutam deprecante populo, edixit Tiberius militare ærarium eo subsidio niti. simul imparem oneri remp. nisi vicesimo militiæ anno veterani dimitterentur. ita proximæ seditionis male consulta, quibus sexdecim stipendiorum finem expresserant, obolata in posterum. Actum deinde in senatu ab Arruntio & Ateio, an ob moderandas Tiberis exundationes verterentur flumina & lacus, per quos augefcit. Auditaque municipiorum & coloniarum legationes, orantibus Florentinis, ne Clanis solito alveo demotus in amnem Arnun transferretur, idque ipsis perniciem adferret. Congruentia his Interamnates disseruere, pessum ituros fecundissimos Italiæ campos, si amnis Nar (idenim parabatur) in rivos diductus, superstagnavisset. Nec Reatini filebant, Velinum lacum, quæ in Narem effunditur, obstrui recusantes. quippe in adjacentia erupturum, optime rebus mortalium consuluisse naturam, quæ sua ora fluminibus, suos cursus, utq; originem ita fines dederit. spectandas etiam religiones sociorum, qui sacra, & lucos, & aras patriis annibus dicaverint. quin ipsum Tiberim nolle prorsus accolis fluviis orbatum, minore gloria fluere. Seu preces coloniarum,

niarum, seu difficultas operum, siue superstitio, valuit, ut in sententiam Pisonis concederetur, qui nil mutandum censuerat. Prorogatur Popæo Sabino provincia Mœsia, additis Achaia & Macedonia. Id quoque morum Tiberii fuit, continuare imperia, ac plerosque ad finem vitæ in iisdem exercitibus, aut jurisdictionibus habere. Causæ variæ traduntur. alii tædio novæ curæ, semel placita pro æternis servavisse: quidam invidia, ne plures fruerentur. sunt qui existiment, ut callidum ejus ingenium, ita anxium judicium, neque enim eminentis virtutes sectabatur, & rursus vitia oderat. ex optimis, periculum sibi; à pessimis, dedecus publicum metuebat. qua hæsitazione postremo eo provectus est, ut mandaverit quibusdam provincias, quos egredi urbe non erat passurus. De comitiis consularibus, quæ tum primum illo principe, ac deinceps fuere, vix quidquam firmare ausim. adeo diversa, non modo apud auctores, sed in ipsius orationibus reperiuntur. Modo subtractis candidatorum nominibus, originem cujusque & vitam, & stipendia descripsit, ut qui forent intelligeretur. aliquando, ea quoque significatione subtracta, candidatos hortatus, ne ambitu comitia turbarent, suam ad id curam pollicitus est. plerumque, eos tantum apud se professos disseruit, quorum nomina consulibus edidisset. posse & alios profiteri, si gratiæ, aut meritis confiderent. speciosa verbis, re inania, aut subdola: quantoque majore libertatis imagine regebantur, tanto erupturæ ad infensus servitium.

LOCA EMENDANDA IN LIB. I.

a Populi Romani. b exsul. c aliud. d gnarum id.

e gaudio, questus adulatione. f promisit. g Q. Atedit.
 h acciperent. i intus. k hi. l perferret. m ad se nisi.
 n claro repente cœlo. o ij. p tracturis. q una & vi-
 cesim. r imperaturos. s vel. t usquam. u una & vi-
 x contatas. y motu. z aspernante uxore. a qua. b le-
 git. c immotus. d è legionibus, sex & viginti. e scan-
 dit. f munitur. g una & h cœpta. i scripserim k ve-
 tere l excusaturum m inuehi n una & o prope
 p suo, q ab imprudenti, r in vulgus.

LIBER II.

BREVIARIUM LIBRI.

MOTUS aliqui in Oriente. Venones Parthorum
 rex solio & solo suo ab Artabano pellitur: &
 ad Armenios profugus, ab his in regnum accipitur.
 Quo eodem mox demovetur à Silano Praside Syriae,
 ob metum & Artabani minas. At Tiberius, specie
 moti Orientis, Germanicum à legionibus suetis ab-
 strahit. cui paret ille, sed lente. Prius enim Germa-
 niam ingreditur, & fabricata ingenti classe, exerci-
 tum Oceano ad Amisiam flumen vehit. Illic An-
 grivarios Stertinio duce populatur & sternit. mox
 Cheruscos & Arminium ingenti prælio vincit. mul-
 tumque gloria partum, nisi in regressu fortuita cla-
 des eam oblitterasset. Navium enim hominumq; ma-
 ximam partem in Oceano amisit, vi tempestatis, &
 imperitia ejus maris. Interea Romæ vir nobilis Libo
 Drusus studii rerum novarum defertur. accusatur
 in Senatu, & parte aliqua convincitur. Tiberium
 insensum expertus, & veniæ nulla spe, gladio incu-
 buit. M. Hortali preces (nepos is Hortensii) in ma-
 nifesta paupertate, sprete à Principe. Clemens Post-
 umi Agrippæ servus, domino interfecto, faciem &
 nomen ejus mentitur. res Romanas turbat. occulte
 conscios

conscios & adiutores multos habet. opera tamen & ingenio Sallustii Crispi sine motu capitur, & Romam perducitur. Sub id tempus Germanicus de Cattis, Cheruscis, aliisque gentibus triumphat. Archelaus Cappadocum rex in urbem accitus, & indignè habitus, fato moritur. Regnum ejus in provinciam reductum. Germanico Oriens permissus, cum majore, quoquò adisset, imperio: Cn. Pisoni Syria, cum occultis (ut creditur) in Germanicum mandatis. Drusus in Illyricum it, dux contra Germanos, qui tamen inter se discordes, otium & securitatem Romanis fecere. Cherusci duce Arminio, potentem & veterem regem Maroboduum, magno nec incruento prælio vincunt. In Asia duodecim celebres urbes terramotu collapsæ, aut hæstæ sunt. Tacfarinas in Africa bellum sive latrocinium exercet. idque à Furio proconsule statim repressum. Germanicus in Armeniam venit: regem Zenonem, amoto Vonone, volentibus iis imponit. Drusus Germanos ad discordias inlicit. Maroboduus vi Catualde regno pulsus in Italiam venit, & Ravennæ per duodeviginti annos egit. Idem Catualda mox casus, qui Forum Iulium missus. Rhescuporis Thracum rex, opera Pomponii Flacci in vincula datur: Romam perducitur Germanicus Ægyptum lustrat. reversus inimicitias cum Pisone exercet, & denunciatur. sed paullo post morbo correptus, cum ingenti gentium omnium luctu, Antiochiæ exstinguitur. Veneni à Pisone dati suspicio erat. qui conatus armis Syriam repetere, à Sentio aliisque Germanici amicis impeditur. Honores multi Germanico mortuo Romæ decreti. Sanctiones contra muliebrem impudicitiam. Virgo Vestalis capta. Arminius in Germania dolo cæsus. Hæc gesta annis quatuor.

*T. Statilio Sisenna Tauro, & L. Scribonio Libone.
Coss. C. Cacilio Rufo, & L. Pomponio Flacco.*

*Tiberio Cesare Aug. III. & Germanico Cesare II.
M. Iunio Silano, & C. Narbano Flacco.*

SISENNA Statilio Tauro, L. Libone
Coss. mota Orientis regna, pro-
vinciæq; Romanæ; initio apud Par-
thos orto, qui petitum Roma, ac-
ceptumque regem, quamvis gentis
Arsacidarum, ut externum aspernabantur. Is
fuit Vonones, obses Augusto datus à Phrahate.
Nam Phrahates quamquam depulisset exerci-
tus, ducesque Romanos, cuncta venerantium
officia ad Augustum verterat: partemque pro-
lis, firmandæ amicitiae miserat. haut perinde
nostri metu, quam fidei popularium diffusus.
Post finem Phrahatis & sequentium regum, ob
internas cedes, venere in urbem legati à primo-
ribus Parthis, qui Vononem vetustissimum li-
berorum ejus accirent. Magnificum id sibi cre-
didit Cæsar, auxitq; opibus. Et accepere barbari
lætantes, ut ferme ad nova imperia. Mox subit
pudor, degeneravisse Parthos, petitum alio ex
orbe regem, hostium artibus infectum. jam in-
ter provincias Romanas solum Arsacidarum
haberi, darique. Vbi illam gloriam trucidan-
tium Crassum, exturbatum Antonium, si man-
cipium Cæsaris, tot per annos servitutem per-
pessum, Parthis imperitet? Accendebat dedi-
gnantes & ipse, diversus à majorum institutis,
raro venatu, segni equorum cura, quoties per
urbem incederet lecticæ gestamine, fastuque
erga patrias epulas. irridebantur & Græci co-
mites, ac vilissima utensilium anulo clausa. sed
promti

prompti aditus, obvia comitas, ignotæ Parthis virtutes, nova vitia; & quia ipforum majoribus aliena, perinde odium pravis & honestis. Igitur Artabanus Arfacidarum è sanguine, apud Dahas adultus excitur; primoque congressu fusus, reparat vires, regnoque potitur. Victo Vononi perfugium Armenia fuit, vacua tunc, interque Parthorum & Romanas opes infida, ob scelus Antonii: qui Artavafden regem Armeniorum specie amicitiae inlectum, dein catenis oneratum, postremo interfecerat. Ejus filius Artaxias, memoria patris nobis infensus, Arfacidarum vi seque regnumq; tutatus est. occiso Artaxia per dolum propinquorum, datus à Cæsare Armeniis Tigranes, deductusque in regnum à Tiberio Nerone. Nec Tigrani diuturnum imperium fuit, neq; liberis ejus, quamquam sociatis more externo in matrimonium regnūque. dein jussu Augusti impositus Artavafdes, & non sine clade nostra dejectus. Tum C. Cæsar componendæ Armeniæ diligitur. Is Ariobarzanem origine Medum, ob insignem corporis formam, & præclarum animum, volentibus Armeniis præfecit. Ariobarzane morte fortuita absumpto, stirpem ejus haut toleravere: tentatoque feminæ imperio, cui nomen Erato, eaque brevi pulsa, incerti solutique, & magis sine domino, quam in libertate, profugum Vononem in regnum accipiunt. Sed ubi minitari Artabanus, & parum subsidii in Armeniis, vel si nostra vi defenderetur, bellum adversus Parthos sumendum erat: rector Syriæ Creticus Silanus excitum custodia circumdat, manente luxu & regio nomine. quod ludibrium ut effugere agitaverit Vonones, in loco reddemus. Ceterū Tiberio haut

ingratum accidit, turbari res Orientis, ut ea specie Germanicum fuetis legionibus abstraheret, novisque provinciis impositum, dolo simul & casibus objectaret. At ille quāto acriora in eum studia militum, & averſa patruī voluntas, celebrandæ victoriæ [a] intentior, tractare præliorū vias, & quæ ſibi tertium jam annū belligeranti ſæva vel proſpera eveniſſent. fundi Germanos acie, & juſtis locis; juvari ſilvis, paludibus, brevi æſtate, & præmatura hieme: ſuum militē, haut perinde vulneribus, quam ſpatiis itinerum, damno armorum adfici: feſſas Gallias miniſtrandis equis: longum impedimentorum agmen, opportunū ad inſidias, deſenſantibus iniquum. at ſi mare intretur, promptam ipsis poſſeſſionē, & hoſtibus ignotam: ſimul bellum maturius incipi, legionesque & commeatus pariter vehi: integrum equitem, equosque, per ora & alveos fluminum media in Germania fore. Igitur huc intendit, miſſis ad cenſus Galliarum, P. Vitellio & [b] Cantio. Silius, & Anteius, & Cæcina fabricandæ claſſi præponuntur. Mille naves ſufficere viſæ, properatæque. aliæ breves, anguſta puppi proraque, & lato utero, quo facilius fluctus tolerarent: quædam, planæ carinis, ut ſine noxa ſiderent: plures, appoſitis utrimq; gubernaculis, converſo ut repente remigio [c] hinc vel illinc adpellerent: multę pontibus ſtratę, ſuper quas tormenta veherentur, ſimul aptæ ferendis equis, aut commeatui, velis habiles, citæ remis, augebantur alacritate militū in ſpeciem ac terrorem. Inſula Batavorum in quam convenirent prædicta, ob faciles adpulſus, accipienſisque copiis, & transmittendum ad bellum opportuna. Nam Rhenus uno alveo continuus,

aut

aut modicas insulas circumveniens, apud principium agri Batavi, velut in duos amnes dividitur, servatque nomen & violentiam cursus, qua Germaniam prævehitur, donec Oceano miscetur: ad Gallicam ripam latior & placidior adfluens, verso cognomento Vahalem accolæ dicunt: mox id quoque vocabulum mutat Mosa flumine, ejusque immenso ore eundem in Oceanum effunditur. Sed Cæsar, dum adiguntur naves, Silium legatum cum expedita manu irruptionem in Chattos facere jubet. ipse, audito castellum Lupiæ flumini adpositum obsideri, sex legiones eo duxit. neque Silio ob subitos imbres aliud actum, quam ut modicam prædam, & Arpi principis Chattorum conjugem, filiamque raperet. Neque Cæsari copiam pugnae obsessores fecere, ad famam adventus ejus dilapsi. tumulum taménuper Varianis legionibus structum, & veterem aram Druso sitam disjecerāt. Restituit aram, honorique patris princeps ipse cum legionibus decucurrit. Tumulum iterare haut visum. & cuncta inter castellum, Alifonem, ac Rhenum novis limitibus, aggeribusque permunita. Iamque classis advenerat, cum præmissio com meatu, & distributis in legiones ac socios navibus, fossam, cui Drusianæ nomen, ingressus, precatusque Drusum patrem, ut se eadem ausum, libens placatusque exemplo ac memoria consiliorum atque operum juvaret: lacus inde & Oceanum usque ad Amisiam flumen secunda navigatione pervehitur. classis Amisiæ relicta, lævo amne. erratumque in eo, quod non subvexit. transposuit militem dextras in terras iturum. ita plures dies efficiendis pontibus absumti. Et eques quidem ac legiones prima æstuaria,

nondum adcrecente unda, intrepidi transiere: postremum auxiliorum agmen, Batavique in parte ea, dum insultant aquis artemque nandi ostentant, turbati, & quidam hausti sunt. Meranti castra Cæsari Angrivariorum defectio à tergo nuntiatur. Missus illico Stertinius cum equite & armatura levi, igne & cædib⁹ perfidiam ultus est. flumen Visurgis Romanos Cheruscosque interfluebat. ejus in ripa cū cæteris primoribus Arminius adstitit, quæsitoque an Cæsar venisset, postquam adesse responsum est, ut liceret cum fratre conloqui oravit. Erat is in exercitu cognomento Flavius, insignis fide, & amisso per vulnus oculo paucis ante annis, duce Tiberio. tum permissum. progressusque salutatur ab Arminio. qui amotis stipatoribus, ut sagittarii nostra pro ripa dispositi abscederēt, postulat; & postquam digressi, unde ea deformitas oris interrogat fratrem. illo locum, & prælium referente, quodnam præmium recepisset exquirat. Flavius aucta stipendia, torquem, & coronam, aliaque militaria dona memorat, inridente Arminio vilia servitii pretia. Exin diversi ordiuntur: hic magnitudinem Romanam, opes Cæsaris, & victis graves pœnas, in deditionem venienti paratam clementiam, neq; conjugem & filium ejus hostiliter haberi. Ille fas patriæ, libertatem avitam, penetralis Germaniæ deos, matrem precum sociam. ne propinquorum & adfinium, denique gentis suæ desertor & proditor, quam imperator esse mallet. Paulatim inde ad jurgia prolapsi, quo minus pugnam conferrerent, ne flumine quidem interjecto cohibebantur: ni Stertinius adcurrent, plenum iræ, armaque & equum poscentem Flavium attinisset.

cerne-

cernebatur contra minitabundus Arminius, praeliumq; denuntians. nam pleraq; latino sermone interjaciebat, ut qui Romanis in castris ductor popularium meruisset. Postero die, Germanorum acies trans Visurgim stetit. Cæsar, nisi pontibus præsidiisque impositis, dare in discrimen legiones haut imperatorium ratus, equitè vado tramittit. præfuere Stertinius, & è numero primipilariū Æmilius, distantibus locis in-vecti, ut hostem diduceret. qua celerrimus amnis, Cariovalda dux Batavorum erupit. eum Cherusci fugam simulantes, in planitiem saltibus circumjectam traxere: dein coorti, & undique effusi trudent adversos, instant cedentibus, collectosque in orbem, pars congressi, quidam eminus proturbant. Cariovalda, diu sustentata hostium sævitia, hortatus suos ut ingruentes catervas globo frangerent, atq; ipse in densissimos inrumpens, congestis telis & suffosso equo labitur, ac multi nobilium circa. ceteros vis sua, aut equites cum Stertinio Æmilioq; subvenientes, periculo exemere. Cæsar transgressus Visurgim, indicio perfugæ cognoscit, dilectum ab Arminio locum pugnae, convenisse & alias nationes in silvam Herculi sacram, ausurosque nocturnam castrorum oppugnationem. habita indici fides, & cernebantur ignes, suggestiq; propius speculatores, audiri fremitum equorum, immensique & inconditi agminis murmur attulere. Igitur propinquo summæ rei discrimine, explorandos militum animos ratus, quonam id modo incorruptum foret, secum agitabat. Tribunos & centuriones læta sæpius, quam cōperta nuntiare; libertorum servilia ingenia; amicis inesse adulationem: si concio vocetur, illic quoque,

quæ

quæ pauci incipiant, reliquos adstrepere. penitus noscendas mentes, cum secreti & incustoditi, inter militaris cibos, spem aut metum proferrent. Nocte cœpta, egressus augurali, per occulta & vigilibus ignara, comite uno, contactus humeros ferina pelle, adit castrorum vias, adstitit tabernaculis, fruiturq; fama sui: cum hic nobilitatem ducis, decorem alius, plurimi patientiam, comitatem, per seria per jocos eundem animum, laudibus ferrent: reddendamq; gratiam in acie faterentur: simul perfidos & ruptores pacis, ultioni & gloriæ mactandos. Inter quæ unus hostium latinæ linguæ sciens, acto ad vallum equo, voce magna, conjuges, & agros, & stipendii indies, donec bellaretur, sestertios centenos, si quis transfugisset, Arminii nomine pollicetur. Incendit ea contumelia legionum iras. veniret dies, daretur pugna: sumturum militem Germanorum agros, tracturum conjuges: accipere omne, & matrimonia ac pecunias hostium prædæ destinare. Tertia ferme vigilia, ad sultatum est castris, sine conjectu teli: postquam crebras pro munimentis cohortes, & nihil remissum sensere. Nox eadem lætam Germanico quietem tulit, viditq; se operatum, & sanguine sacro resperfa prætexta, pulchriorem aliam manibus aviæ Augustæ accepisse. Auctus omine, addicentibus auspiciis, vocat concionem, & quæ sapientiâ prævisa aptaque imminenti pugnae, disserit. *Non campos modo militi Romano ad prælium bonos, sed si ratio adsit, silvas & saltus. nec enim immensa barbarorum scuta, enormis hastas, inter truncos arborum, & enata humo virgulta, perinde haberi quam pila, & gladios, & hærentia corpori tegmina. densarent ictus, ora mucronibus quærerent:*

non

non lorica Germano, non galeam: ne scuta quidem ferro, nervo ve firmata, sed viminum textus, vel tenuis & fucatas colore tabulas. primam utcunque aciem hastatam; ceteris, praeusta aut brevia tela. jam corpus, ut visu torvum, & ad brevem impetum validum; sic nulla vulnerum patientia. sine pudore flagitii, sine cura ducum, abire, fugere: pavidos adversis; inter secunda, non divini, non humani juris memores. Si tædio viarum ac maris finem cupiant; hac acie parari. propiorem jam Albim, quam Rhenum; neque bellum ultra, modo se patris, patruique vestigia prementem, iisdem in terris victorem sisterent. Orationem ducis secutus militum ardor: signumque pugnae datum. Nec Arminius, aut ceteri Germanorum procures mittebant suos quisque testari. Hos esse Romanos Varii exercitus fugacissimos, qui ne bellum tolerarent, seditionem induerint: quorum pars onusta vulneribus tergum, pars fluctibus & procellis fractos artus, insensis rursus hostibus, adversis [d] odiis objiciant, nulla boni spe. classem quippe & avia Oceani quaesita, ne quis venientibus occurreret, ne pulsos premeret: sed ubi miscuerint manus, inane victis ventorum remorumve subsidium. meminissent modo avaritiae, crudelitatis, superbiae: [e] aliud sibi reliquum quam tenere libertatem, aut mori ante servitium? Sic accensos & praelium poscentes in campum, cui Idistaviso nomen, deducunt. is medius inter Visurgim & colles, ut ripae fluminis cedunt, aut prominentia motium resistunt, inaequaliter sinuatur. pone tergum insurgebat silva, editis in altum ramis, & pura humo inter arborum truncos. campum & prima silvarum, barbara acies tenuit: soli Cherusci juga infedere, ut praeliantibus Romanis desuper incurrerent. Noster exercitus sic incessit.

incessit. auxiliares Galli, Germanique in fronte:
post quos pedites sagittarii: dein quatuor legio-
nes, & cum duabus prætoriiis cohortibus, ac di-
lecto equite Cæsar: exin totidem aliæ legiones,
& levis armatura cum equite sagittario, cete-
ræque sociorum cohortes. Intentus paratusque
miles, ut ordo agminis, in aciem [f] adisteret.
Visis Cheruscorum catervis, quæ per ferociam
proruperant: validissimos equitum incurrere
latus; Stertinium cum ceteris turmis circum-
gredi, tergaque invadere jubet, ipse in tempore
adfuturus. Interea pulcherrimū augurium, octo
aquilæ petere silvas, & intrare visæ, Imperatorē
advertere. exclamat, irent, sequerentur Roma-
nas aves, propria legionum numina. simul pe-
destris acies infertur, & præmissus eques postre-
mos ac latera impulit. mirumq; dictu, duo ho-
stium agmina diversa fuga; qui silvam tenuerāt
in aperta, qui campis adstiterant, in silvam rue-
bant. medii inter hos Cherusci collibus detru-
debantur, inter quos insignis Arminius manu,
voce, vulnere, sustentabat pugnam. Incubuerat-
que sagittariis, illa rupturus, ni Rætorum Vin-
delicorumque & Gallicæ cohortes signa obje-
cissent. nisu tamen corporis, & impetu equi per-
vasit, oblitus faciem suo cruore ne nosceretur.
quidam agnitum à Chaucis inter auxilia Roma-
na agentibus, emissumque tradiderunt. Virtus
seu fraus eadē, Inguio mero effugium dedit. ce-
teri passim trucidati. & plerosq; tranare Visur-
gim conantes, injecta tela aut vis fluminis, po-
stremo moles ruentium, & incidentes ripæ, ope-
ruere. quidam turpi fuga in summa arborum
nisi, ramisq; se occultantes, ad motis sagittariis
per ludibrium figebātur: alios prorutæ arbores
ad-

adfixere. Magna ea victoria, neque cruenta nobis fuit. Quinta ab hora diei ad noctem cæsi hostes, decem millia passuum cadaveribus atque armis opplevere: repertis inter spolia eorum catenis, quas in Romanos, ut non dubio eventu, portaverant. Miles in loco prælii, Tiberium imperatorem salutavit, struxitque aggerem & in modum trophæorum arma, subscriptis victarum gentium nominibus, imposuit. Hæc perinde Germanos vulnera, luctus, excidia, quam ea species dolore & ira adfecit. qui modo abire sedibus, trans Albim concedere parabant, pugnam volunt, arma rapiunt: plebes, primores, juvenus, senes, agmen Romanum repente incurfant, turbant. postremo diligunt locum, flumine & silvis clausum, arta intus planitie, & humida: silvas quodq; profunda palus ambibat, nisi quod latus unum Angrivarii lato aggere extulerant, quo à Cheruscis dirimerentur. hic pedes adstitit, equitem propinquis lucis texere, ut ingressis silvam legionibus à tergo foret. Nihil ex iis Cæsari incognitum: consilia, locos, prompta, occulta noverat, astusq; hostium in perniciem ipsis vertebat. Seio Tuberoni legato tradit equitè, campumque. peditum aciem ita instruxit, ut pars equo in silvam aditu incederet, pars objectum aggerem eniceretur. quod arduum, sibi: cetera legatis permisit. quibus plana evenerant, facile inrupere: quis impugnandus agger, ut si murum succederent, gravibus superne ictibus conflictabantur. Sensit dux imparem cominus pugnam, remotisq; paulum legionibus, funditores libratoreque excutere tela, & proturbare hostem jubet. missæ è tormentis hastæ, quantoque conspicui magis propugnatores, tãto pluribus vulneribus

neribus dejecti. Primus Cæsar cum prætoriiis cohortibus, capto vallo, dedit impetum in silvas: conlato illic gradu certatum. hostem à tergo palus, Romanos flumē aut montes claudabant. utrisq; necessitas in loco, spes in virtute, salus ex victoria. Nec minor Germanis animus, sed genere pugnæ & armorum superabantur: cum ingens multitudo, artis locis, prælongas hastas non protenderet, non colligeret, neque adsultibus & velocitate corporū uteretur, coacta stabile ad prælium: contra miles, cui scutū pectori adpressum, & insidens capulo manus, latos barbarorū artus, nuda ora foderet, viamque strage hostium aperiret: imprompto jam Arminio, ob continua pericula, sive illum recens acceptum vulnus tardaverat. Quin & Inguio merum tota volitantem acie, fortuna magis quam virtus deserebat. & Germanicus quo magis adgnosceretur, detraxerat tegimen capiti, orabatq; insisterent cædibus, nil opus captivis, solam internicionem gentis finem bello fore. Iamq; sero diei subducit ex acie legionem faciendis castris. ceteræ ad noctē cruore hostium fatiatæ sunt. equites ambigue certavēre. Laudatis pro concione victoribus Cæsar, congeriem armorum struxit, superbo cum titulo, **DEBEL-
LATIS INTER RHENVM ALBIMQVE NATIONI-
BVS EXERCITVM TIBERII CAESARIS EA MO-
NIMENTA MARTI ET IOVI ET AVGVSTO SA-
CRAVISSE.** de se nihil addidit, metu invidiæ, an-
ratus conscientiam facti satis esse. Mox bellum in Angrivarios Stertinio mandat, ni deditionē properavissent. atq; illi supplices, nihil abnuendo, veniam omnium accepēre. Sed æstate jam adulta, legionum aliæ itinere terrestri in hibernacula

nacula remissæ, plures Cæsar classi impositas per flumen Amisiam Oceano invexit. Ac primo placidum æquor mille navium remis strepere, aut velis impelli: mox atro nubium globo effusa grando: simul variis undique procellis, incerti fluctus prospectum adimere, regimen impedire: milesque pavidus, & casuum maris ignarus, dum turbat nautas vel intempestive juvat, officia prudentium corrumpibat. omne dehinc cœlum, & mare omne in austrum cessit, qui tumidis Germaniæ terris, profundis amnibus, immenso nubium tractu validus, & rigore vicini septentrionis horridior, rapuit disjecitq; naves in aperta Oceani, aut insulas saxi abruptas, vel per occulta vada infestas. quibus paulum ægreque vitatis postquam nutabat æstus eodem quo ventus ferebat; non adhærere anchoris, non exhaurire irrupentis undas poterant. equi, jumenta, sarcinæ, etiam arma præcipitantur, quo levarétur alvei [g] manantes per latera, & fluctu superurgente. Quanto violentior cetero mari Oceanus, & truculentia cœli præstat Germania, tantum illa clades novitate & magnitudine excessit, hostilibus circum littoribus, aut ita vasto & profundo, ut credatur novissimum ac sine terris mare. pars navium haustæ sunt, plures apud insulas longius sitas ejectæ: milesq; nullo illic hominû cultu, fame absumptus, nisi quos corpora equorum eodem [h] elisa toleraverant. sola Germanici triremis Chaucorum terrâ adpulit, quem per omnes illos dies noctesq; apud scopulos & prominentis oras, cū se tanti exitii reum clamitaret, vix cohibuere amici, quo minus eodem mari oppeteret. Tandem relabente æstu, & secundante vento, claudæ naves, raro remigio,

remigio, aut intentis vestibibus, & quædam à validioribus tractæ, revertere: quas raptim refectas misit, ut scrutarentur insulas. collecti ea cura plerique. multos Angrivarii nuper in fidem accepti, redemptos ab interioribus reddidere. quidam in Britanniam rapti, & remissi à regulis. Ut quis ex longinquo revenerat, miracula narrabant, vim turbinum, & inauditas volucres, monstra maris, ambiguas hominum & beluarum formas: visa, five ex metu credita. Sed fama classis amissæ, ut Germanos ad spem belli, ita Cæsarem ad coercendum erexit. C. Silio cum triginta peditum, tribus equitum millibus ire in Chattos imperat: ipse majoribus copiis Marfos irrumpit: quorum dux Malovendus nuper in deditionem acceptus, propinquo loco defossam Variarum legionis aquilam modico præsidio servari indicat. Missa ex templo manus, quæ hostem à fronte eliceret, alii qui terga circumgressi recluderent humum. & utrisque adfuit fortuna. eo promptior Cæsar pergit introrsus, populatur, excindit non ausum congregi hostem: aut sicubi restiterat, statim pulsum, nec unquam magis, ut ex captivis cognitum est, paventem. Quippe invictos & nullis casibus superabiles Romanos prædicabant, qui perdita classe, amissis armis, post constrata equorum virorumque corporibus littora, eadem virtute, pari ferocia, & veluti aucti numero irrupissent. Reductus inde in Hionam miles, lætus animi, quod adversa maris, expeditione prospera pensavissent. addidit munificentiam Cæsar, quantum quis damni profectus erat exsolvendo. Nec dubium habebatur, labare hostes, petendæque pacis consilia sumere, & si proxima æstas adjiceretur, posse bellum patrari: sed crebris

epistolis

epistolis Tiberius monebat, rediret ad decretum triumphum. satis jam eventuum, satis casuum: prospera illi & magna praelia: eorum quoque meminisset, quæ venti & fluctus, nulla ducis culpa, gravia tamen & sæva damna intulissent. se novies à divo Augusto in Germaniam missum, plura consilio quàm vi perfecisse. sic Sugambros in deditionem acceptos, sic Suevos, regemque Maroboduum pace obstrictum. posse & Cheruscas, ceterasq; rebellium gentes, quando Romana ultioni consultum est, internis discordiis relinquere. Precante Germanico annum efficiendis cœptis, acrius modestiam ejus adgreditur, alterum consulatum offerendo, cujus munia præsens obiret. simul adnectebat, si foret adhuc bellandum, relinqueret materiem Drusi fratris gloriæ, qui nullo tum alio hoste, non nisi apud Germanias adsequi nomen imperatorium, & [k] deportare lauream posset. Haud contatus est ultra Germanicus, quanquam fingi ea, seque per invidiam parto jam decori abstrahi intelligeret. Sub idem tempus, è familia Scriboniorum Libo Drusus defertur moliri res novas. Ejus negotii initium, ordinem, finem curatius disseram; quia tum primum reperta sunt, quæ per tot annos Remp. exedere. Firmius Catus Senator, ex intima Libonis amicitia, juvenem improvidum & facilem inanibus, ad Chaldæorum promissâ, Magorum sacra, somniorum etiam interpretes impulit: dum proavum Pompejum, amitam Scriboniam, quæ quondam Augusti conjux fuerat, consobrinos Cæsares, plenam imaginibus domum ostentat: hortaturque ad luxum & æs alienum, socius libidinum & necessitatum, quo pluribus indiciiis inligaret. Vt satis testium, & qui servi eadem noscerent, reperit: aditum ad principem

principem postulat, demonstrato crimine & reo per Flaccum Vescularium equitem Romanum, cui propior cum Tiberio usus erat. Cæsar indicium haut aspernatus, congressus abnuvit. posse enim, eodem Flacco internuntio, sermones commeari. atque interim Libonem ornat prætura, convictibus adhibet, non vultu alienatus, non verbis commotior (adeo iram condiderat) cunctaq; ejus dicta factaque cum prohibere posset, scire malebat. donec Iunius quidam tentatus ut infernas umbras carminibus eliceret, ad Fulcinium Trionem indicium detulit. celebre inter accusatores Trionis ingenium erat, avidumque famæ malæ. Statim corripit reum, adit consules, senatus cognitionē poscit: & vocantur patres, addito, consultandum super re magna & atroci. Libo interim veste mutata cū primoribus feminis, circumire domos, orare ad fines, vocem adversum pericula poscere: abnuentibus cunctis, cum diversa prætenderent, eadem formidine. Die senatus metu & ægritudine, fessus, sive, ut tradidēre quidā, simulato morbo, lectica delatus ad fores curiæ, innisusque fratri, & manus ac supplices voces ad Tiberium tendens, immoto ejus vultu excipitur. mox libellos & auctores recitat Cæsar, ita moderās, ne lenire, neve asperare crimina videretur. Accesserant præter Trionem & Catum accusatores, Fonteius Agrippa, & C. Livius, certabantque cui jus perorandi in reum daretur: donec Livius, quia nec ipsi inter se concederent, & Libo sine patrono introisset, singillatim se crimina objecturum professus, protulit libellos videntes adeo, ut consultaverit Libo, an habiturus foret opes, quis viam Appiam Brundisium
usque

usque pecunia operiret. inerant & alia hujusce-
modi, stolidi, vana; si mollius acciperes, mise-
randa. Vni tamen libello, manu Libonis, nomi-
nibus Caesarum aut senatorum, additas atroces
vel occultas notas, accusator arguebat. Negan-
te reo, agnoscentes servos per tormenta inter-
rogari placuit. Et quia vetere senatus consulto,
quæstio in caput domini prohibebatur, callidus
& novi juris repertor Tiberius, mancipari sin-
gulos actori publico jubet: [scilicet, ut in Libo-
nem ex servis, salvo senatus consulto quærere-
tur.] Ob quæ posterum diem reus petivit, do-
mumque digressus, extremas preces P. Quirinio
propinquo suo ad principem mandavit. respō-
sum est, ut senatū rogaret. cingebatur interim
militæ domus, strepebantque etiam in vestibulo,
ut audiri, ut aspici possent: cum Libo, ipsis,
quas in novissimam voluptatem adhibuerat,
epulis excruciat, vocare percussorem, pre-
hensare servorum dextras, inferere gladium.
atque illis, dum trepidant, dum refugiunt, ever-
tentibus adpositum mensa lumen, feralibus
jam sibi tenebris duos ictus in viscera direxit.
Ad gemitum conlabentis, accurrere liberti, &
ex de visa miles abstinit. Accusatio tamen apud
patres ad severatione eadem peracta, juravitque
Tiberius petiturum se vitam, quamvis nocenti,
nisi voluntariam mortem properavisset. Bona
inter accusatores dividuntur: & præturæ extra
ordinem datæ, his qui senatorii ordinis erant.
Tunc Cotta Messalinus, ne imago Libonis ex-
equias posterorū comitaretur, censuit: Gn. Len-
tulus, ne quis Scribonius cognomentum Drusi
adsumeret. supplicationū dies, Pomponii Flacci
sententia constituti. ut dona Iovi, Marti, Con-
cordiæ,

cordiæ, utque Iduum Septembrium dies quo se Libo interfecerat, dies festus haberetur, L.P. & Gallus [l] Asinius, & Papius Mutilus, & L. Apronius decrevere: quorum auctoritates, adulationesq; retuli, ut sciretur vetus id in Rep. malum. Facta & de Mathematicis Magisq; Italia pellen- dis senatus consulta: quorū è numero, L. Pitua- nius saxo dejectus est. In P. Martium consules extra portam Exquilinam, cum classicum canere jussissent, more prisco advertère. Proximo se- natus die, multa in luxum civitatis dicta à Q. Haterio consulari, Octavio Frontone prætura functo: decretumque ne vasa auro solida mini- strandis cibis fierent, ne vestis serica viros fœ- daret. Excessit Fronto, ac postulavit modum ar- gento, supellectili, familiæ. Erat quippe adhuc frequens senatoribus, si quid è Rep. crederent, loco sententiæ promere. Contra Gallus Asinius disleruit, *Auctu imperii adolevisse etiam privatas opes, idque non novum, sed è vetustissimis moribus. aliam apud Fabricios, aliam apud Scipiones pecu- niam, & cuncta ad Remp. referri. qua tenui, angu- stas civium domos; postquam eo magnificentia vene- rit, gliscere singulos; neque in familia & argento, quæq; ad usum parentur, nimium aliquid, aut mo- dicum, nisi ex fortuna possidentis. distinctos senatus & equitum census: non quia diversi natura, sed ut locis, ordinibus, dignationibus antistent, [m] talesque ad requiem animi aut salubritatem corporum pa- rentur. nisi forte clarissimo cuiq; plures curas, mayo- ra pericula subeunda; delinimentis curarū & peri- culorum carendum esse.* Facilem ad sensum Gallo, sub nominibus honestis, confessio vitiorum & similitudo audientium dedit. Adjecerat & Ti- berius, non id tempus censuræ: nec si quid in moribus

moribus labaret, de futurum corrigendi auctorem. Inter quæ L. Piso ambitum fori, corrupta iudicia, sævitiam oratorum accusationes minitantum increpans, abire se, & cedere urbe, victurum in aliquo abdito & longinquo rure testabatur. simul curiam relinquebat. Cōmotus est Tiberius, & quamquam mitibus verbis Pisonem permulsisset, propinquos quoque ejus impulit, ut abeuntem auctoritate vel precibus tenerent. Haud minus liberi doloris documentū idem Piso mox dedit, vocata in jus Vrgulania, quam supra leges amicitia Augustæ extulerat. nec aut Vrgulania obtemperavit, in domū Cæsaris spreto Pifone vecta; aut ille abstinit, quamquam Augusta se violari & imminui quereretur. Tiberius hætenus indulgere matri civile ratus, ut se iturum ad prætoris tribunal, ad futurum Vrgulanię diceret, processit palatio, procul sequi jussis militibus. spectabatur, occursante populo, compositus ore, & sermonibus variis tempus atque iter ducens: donec propinquis Pisonem frustra coërcentibus, deferri Augusta pecuniam quæ petebatur juberet. Isque finis rei, ex qua neq; Piso inglorius, & Cæsar majore fama fuit. Ceterum Vrgulaniæ potentia adeo nimia civitati erat, ut testis in causâ quadam quę apud senatū tractabatur, venire dedignaretur, missus est prætor, qui domi interrogaret: cum virgines Vestales in foro & iudicio audiri, quoties testimonium diceret, vetus mos fuerit. Res eo anno prolatas haut referrem, ni pretium foret, Gn. Pisonis & Asinii Galli super eo negotio diversas sententias noscere. Piso, quamquam ab futurum se dixerat Cæsar, ob id magis agendum censebat, ut absente principe, senatus & equites possent

possent sua munia sustinere. decorū Reip. fore. Gallus, quia speciem libertatis Piso præceperat, nihil satis inlustre, aut ex dignitate populi Romani nisi coram & sub oculis Cæsaris: eoque conventum Italię & adfluentis provincias, præsentia ejus servanda dicebat. Audiente hæc Tiberio ac silente, magnis utrimque contentionibus acta; sed res dilata. Et certamē Gallo adversus Cæsarem exortum est. nam censuit in quinquennium magistratuum comitia habenda: utque legionum legati, qui ante præturam ea militia fungebantur, jam tum prætores destinarentur: princeps duodecim cādidos, in annos [n] singulos nominaret. Haut dubium erat, eam sententiam altius penetrare, & arcana imperii tentari. Tiberius tamen quasi [o] augeretur potestas ejus disleruit. *Grave moderationi suæ tot eligere, tot differre. vix per singulos annos offensiones vitari, quamvis repulsam propinqua spes soletur: quantum odii fore ab his qui ultra quinquennium projiciantur! unde prospici posse quæ cuique tam longo temporis spacio mens, domus, fortuna. superbi-
re homines etiam annua designatione: quid si honorē per quinquennium agitent? quintuplicari prorsus magistratus, subverti leges, quæ sua spacia exercenda candidatorum industriæ, quærendisque aut potiundis honoribus statuerint.* Favorabili in speciem oratione vim imperii tenuit, censuq; quorundam senatorum juvit. quo magis mirum fuit, quod preces M. Hortali nobilis juvenis, in paupertate manifesta, superbius accepisset. Nepos erat oratoris Hortensii, inlectus à divo Augusto liberalitate decies festertium ducere uxore, suscipere liberos, ne clarissima familia exstingueretur. Igitur quatuor filiis ante limen curiæ ad-

stantibus,

stantibus, loco sententiæ, quum in palatio senatus haberetur, modo Hortensii inter oratores sitam imaginē, modo Augusti intuens, ad hunc modum cœpit. *Patres conscripti, hos quorum numerum & pueritiam videtis, non sponte sustuli, sed quia princeps monebat: simul majores mei meruerant, ut posteros haberent. nam ego, qui nō pecuniam, non studia populi, neque eloquentiam gentile domus nostra bonum varietate temporum accipere vel parare potuissem, satis habebam, si tenues res meæ nec mihi pudori, nec cuiquam oneri forent. jussus ab imperatore, uxorem duxi. En stirps & progenies tot consulum, tot dictatorum. nec ad invidiam ista, sed conciliandæ misericordiæ refero, adsequentur florente te Caesar quos dederis honores: interim Q. Hortensii pronepotes, divi Augusti alumnos, ab inopia defende. Inclinator senatus incitamentum Tiberio fuit, quo promptius adversaretur, his ferme verbis usus. Si quantum pauperum est, venire huc, & liberis suis petere pecunias cœperint: singuli numquam exsatiabuntur, Resp. deficient. nec sane ideo à majoribus concessum est egredi aliquando relationē, & quod in commune conducatur loco sententiæ proferre, ut privata negotia, res familiares nostras hic augeamus: cum invidia senatus & principum, siue indulserint largitionem, siue abnuerint. non enim preces sunt istuc, sed efflagitatio intempestiva quidem & improvisa: cum aliis de rebus convenerint patres, consurgere, & numero atq; etate liberum suorum, urgere modestiam senatus, [p] eandem vim in me transmittere, ac velut perfringere ararium: quod si ambitione exhausserimus, per scelera supplendum erit. dedit tibi Hortale divus Augustus pecuniam, sed non compellatus, nec ea lege ut semper daretur. languescet alioqui industria, intendetur se-*

D

cordia.

*cordia, si nullus ex se metus, aut spes; & securi omnes
aliena subsidia expectabunt, sibi ignavi, nobis gra-
ves. Hæc atque talia, quamquam cum ad sensu
audita ab his, quib⁹ omnia principum honesta
atque inhonesta laudare mos est, plures per si-
lentium aut occultum murmur excepere. sen-
sitque Tiberius. & cum paulum reticisset, Hor-
talo se respondisse ait, ceterum si patribus vide-
retur, daturum liberis ejus ducena sestertia sin-
gulis, qui sexus virilis essent. egere alii grates:
siluit Hortalus, pavore, an avitæ nobilitatis et-
iam inter angustias fortunæ retinens. neq; mi-
seratus est posthac Tiberius, quamvis domus
Hortensii pudendam ad inopiam dilaberetur.
Eodem anno, mancipii unius audacia, ni ma-
ture subventum foret, discordiis armisque civi-
libus Rempubl. perculisset. Postumi Agrippæ
servus, nomine Clemens, comperto fine Augu-
sti, pergere in insulam Planasiam, & fraude aut
vi raptum Agrippam ferre ad exercitus Germa-
nicos, non servili animo concepit. ausa ejus im-
pedivit tarditas onerariæ navis. atque interim
patrata cede, ad majora & magis præcipitia cõ-
versus, furatur cineres, vectusq; [q] corâ Ethru-
riæ promontorium, ignotis locis sese abdit, do-
nec crinem barbamq; promitteret. nam ætate
& forma haut dissimili in dominum erat. tum
per idoneos & secreti ejus socios crebescit vive-
re Agrippam, occultis primum sermonibus, ut
vetita solent: mox vago rumore apud imperi-
tissimi cujusq; promptas aures, aut rursus apud
turbidos, eoque nova cupientes. atq; ipse adire
municipia obscuro dici, neque propalam aspici,
neque diutius iisdem locis. sed quia veritas visu
& mora, falsa festinatione & incertis valescunt,
relin-*

relinquebat famam, aut pręveniebat. Vulgabatur interim per Italiam, servatū munere deūm Agrippam, credebatur Romę. jamque Hostiam in vectum multitudo ingens, jam in urbe clandestini cętus celebrabant; cum Tiberium anceps cura distrahere, vi ne militū servum suum coęrceret, an inanem credulitatē tempore ipso vaneſcere ſineret. modo nihil ſpernendū, modo non omnia metuenda, ambiguus pudoris ac metus reputabat. poſtremo dat negotium Salluſtio Criſpo. ille ę clientibus duos (quidam milites fuiſſe tradunt) dilegit, atque hortatur, ſimulata cōſcientia adeant, offerant pecuniam, fidem, atq; pericula polliceantur. Exſequuntur ut juſſum erat. dein ſpeculati noctem incuſtoditam, accepta idonea manu, vinctum clauſo ore in palatium traxęre. percontanti Tiberio, *Quomodo Agrippa factus eſſet?* reſpondiſſe fertur. *Quomodo tu Cęſar.* Ut ederet ſocios, ſubigi nō potuit. nec Tiberius pęnam ejus palam auſus, in ſecreta palatii parte interfici juſſit, corpusque clam auferri. & quamquam multi ę domo principis, equitesq; ac ſenatores, ſuſtentaſſe opib; juviſſe conſiliis dicerentur, haut quęſitum. Fine anni, arcus propter ędem Saturni ob recepta ſigna cum Varo amiſſa, ductu Germanici, auſpiciis Tiberii: & ędes Fortis fortunę Tiberim juxta in hortis, quos Cęſar dictator populo Rom. legaverat: ſacrarium genti Iulię, efigiesque divo Auguſto apud Bouillas, dicantur. C. Cęlio, L. Pomponio Coſſ. Germanicus Cęſar A. D. VII. Kalendas Iunias triumphavit de Cheruſcis Chattiſque & Angrivariis, quęq; alię nationes uſque ad Albim colunt. vecta ſpolia, captivi, ſimulacra montium, fluminum, prę-

liorum : bellumque, quia conficere prohibitus erat, pro cōfecto accipiebatur. augebat intuentium visus eximia ipsius species, currusq; quinq; liberis onustus. sed suberat occulta formido reputātibus, haut prosperum in Druso patre ejus favorem vulgi, avunculum ejusdem Marcel- lum flagrantibus plebis studiis intra juventam ereptum, breves & infaustos populi Romani amores. Ceterum Tiberius, nomine Germanici, trecenos plebi sestertios viritim dedit, seq; collegam consulatui ejus destinavit. nec ideo sinceræ caritatis fidē adsecutus, amoliri juvenem specie honoris statuit, struxitq; causas, aut forte oblata arripuit. Rex Archelaus quinquagesimū annum Cappadocia potiebatur, invisus Tiberio, quod eum Rhodi agentem, nullo officio coluisset. nec id Archelaus per superbiam omiserat, sed ab intimis Augusti monitus; quia florente C. Cæsare, misloque ad res Orientis, intuta Tiberii amicitia credebatur. Vt versa Cæsarum sobole, imperium adeptus est, elicit Archelaum matris litteris, quæ non dissimulatis filii offensionibus clementiam offerebat, si ad precandū veniret. ille ignarus doli, vel si intelligere crederetur vim metuens, in urbem properat : exceptusque immiti à principe, & mox accusatus in senatu, non ob crimina quæ fingebantur, sed angore, simul fessus senio, & quia regibus æquanedum infima insolita sunt, finem vitæ sponte an fato implevit. Regnum in provinciam redactum est, fructibusq; ejus levari posse centesimę vectigal professus Cæsar, ducentesimam in posterum statuit. Per idem tempus Antiocho Comagenorum, Philopatore Cilicum regibus defunctis, turbabantur nationes, plerisque Romanum,

num, aliis regium imperium cupientibus : & provinciæ Syria atque Iudæa, fessæ operibus, diminutionem tributi orabant. Igitur hæc, & de Armenia, quæ supra memoravi, apud patres disseruit, nec posse motum [r] Orientem nisi Germanici sapientia componi. Nam suam ætatem vergere, Drusi nondum satis adolevisse. Tunc decreto patrum, permissæ Germanico provinciæ, quæ mari dividuntur, majusque imperium quoquò adisset, quam his qui sorte aut missu principis obtinerent. Sed Tiberius demoverat Syria Creticum Silanum, per adfinitatem conexum Germanico, quia Silani filia Neroni vetustissimo liberorum ejus pacta erat : præfeceratque Gn. Pisonem ingenio violentum, & obsequii ignarum, insita ferocia à patre Pisone, qui civili bello resurgētes in Africa partes acerrimo ministerio adversus Cæsarē juvit. mox Brutum & Cassium secutus, concessō reditu, petitione honorum abstinuit, donec ultro ambiretur delatum ab Augusto consulatū accipere. sed præter paternos spiritus, uxoris quoque Plancinæ nobilitate & opibus accendebatur. vix Tiberio concedere, liberos ejus ut multum infra despectare: nec dubium habebat, se dilectum, qui Syriæ imponeretur, ad spes Germanici coërcēdas. credidere quidā data & à Tiberio occulta mandata; & Plancinā haut dubie Augusta monuit, muliebri æmulatione Agrippinam insectandi. divisa namq; & discors aula erat, tacitis in Drusum, aut Germanicum studiis. Tiberius, ut proprium & sui sanguinis Drusum fovebat: Germanico, alienatio patruī, amorem apud ceteros auxerat; & quia claritudine materni generis anteibat, avum M. Antonium, avunculum Au-

gustum ferens. contra Druso proavus eques Rom. Pomponius Atticus, dedecere Claudiorū imagines videbatur. & conjunx Germanici Agrippina, fecunditate ac fama Liviam uxorem Drusi præcellebat. sed fratres egregie cōcordes, & proximorum certaminibus inconcussi. Nec multo post Drusus in Illyricum missus est, ut fuesceret militiæ, studiaque exercitus pararet; simul juvenem urbano luxu lascivientē melius in castris haberi Tiberius, seque tutiorem rebatur, utroq; filio legiones obtinente. Sed Suevi prætendebantur, auxilium adversus Cheruscos orantes. nam discessū Romanorum, ac vacui externo metu, gentis adsuetudine, & tum emulatione gloriæ, arma in se verterant. vis nationum, virtus ducum in æquo: sed Maroboduum regis nomen invisum apud populares; Arminium pro libertate bellantem favor habebat. Igitur non modo Cherusci sociique eorum, vetus Arminii miles, summere bellum: sed è regno etiam Marobodui Suevæ gentes, Semnones ac Longobardi, defecere ad eum. quibus additis præpollebat, ni Inguiomerus cum manu clientum ad Maroboduum perfugisset: non aliam ob causam, quam quia fratris filio juveni, patruus senex parēre dedignabatur. Diriguntur acies pari utrimque spe, nec ut olim apud Germanos vagis incursum, aut disjectas per catervas. quippe longā adversus nos militiā, insueverant sequi signa, subsidiis firmari, dicta imperatorum accipere. At tunc Arminius equo conlustrans cuncta, ut quosque advectus erat, *Reciperatam libertatem, trucidatas legiones, spolia adhuc & tela Romanis direpta, in manibus multorum ostentabat. contra fugacem Maroboduum appellans,*
prælio-

præliorum expertem, Hercyniæ latebris defensum, ac
mox per dona & legationes petivisse fœdus, proditorẽ
patriæ, satellitem Cæsaris, haut minus infensis animis
exturbandum quàm Varum. Quinctilium intersece-
rint. meminissent modo tot præliorum, quorum even-
tu, & ad postremum ejectis Romanis, satis probatũ,
penes utros summa belli fuerit. Neq; Maroboduus
jactantia sui, aut probris in hostem abstinebat.
sed Inguiomerum tenens, Ille in corpore decus o-
mnæ Cheruscorum, illius consilii gesta, quæ prospere
cecidissent, testabatur. recordem Arminium, & re-
rum nescium, alienam gloriam in se trahere: quo-
niam tres vacuas legiones & ducem fraudis ignarũ
perfidia deceperit: magna cum clade Germaniæ, &
ignominia sua, cum conjunx, cum filius ejus servi-
tium adhuc tolerent. At se duodecim legionibus pe-
titum duce Tiberio, illibatam Germanorum gloriam
servavisse, mox conditionibus æquis discessum, neq;
pænitere quod ipsorum in manu sit, integrum ad-
versus Romanos bellum, an pacem incruentam ma-
lint. His vocibus instinctos exercitus, propriæ
quoq; causæ stimulabant, cum à Cheruscis Lon-
gobardisque, pro antiquo decore, aut recenti li-
bertate; & contra, augendæ dominationi certa-
retur. Non aliàs majore mole concursum, neq;
ambiguo magis eventu, fusis utrimque dextris
cornibus. Sperabaturque rursus pugna, ni Ma-
roboduus castra in colles subduxisset. Id signum
perculsi fuit: & [f] transfugis paulatim nuda-
tus, in Marcomannos concessit, misitq; legatos
ad Tiberium oraturos auxilia. Responsum est,
non jure eum adversus Cheruscos arma Roma-
na invocare, qui pugnantis in eundem hostem
Romanos nulla ope juvisset. Missus tamen Dru-
sus, ut retulimus, pacis firmator. Eodem anno

duodecim celebres Asię urbes conlapsę, nocturno motu terrę. quo improvisior graviorq; perftis fuit. neq; solitum in tali casu effugium subveniebat in aperta prorumpendi, quia diductis terris hauriebantur. Sedisse immensos montes, visa in arduo quę plana fuerint, effulsisse inter ruinam ignes memorant. Asperrima in Sardinios lues, plurimū in eisdem misericordię traxit. nam centies sestertium pollicitus Cęsar: & quantum ærario, aut fisco pendebant, in quinquennium remisit. Magnetes à Sipylo, proximi damno ac remedio habiti. Temnios, Philadelphenos, Ægęatas, Apollonienses, quique Moscenii aut Macedones Hyrcani vocantur, & Hiero cęsaream, Myrinam, Cymen, Tmolum levare idem in tempus tributis, mittiq; ex senatu placuit, qui pręsentia spectaret, refoveretque. dilectus est M. [1] Aletus è prętoriiis, ne consulari obtinente Asiam æmulatio inter pares, & ex eo impedimentum oriretur. Magnificam in publicum largitionem auxit Cęsar haut minus grata liberalitate, quod bona Æmilię Musę locupletis intestatę petita in fiscum, Æmilio Lepido cuius è domo videbatur; & Patulei divitis equitis Romani hereditatem (quamquam ipse heres in parte legeretur) tradidit M. Servilio, quem prioribus neq; suspectis tabulis scriptum compererat: nobilitatem utriusque pecunia juvandam pręfatus. Neque hereditatem cuiusquam adiit, nisi cum amicitia meruisset. Ignotos & aliis infensos, eoq; principem nuncupantes, procul arcebat. Ceterum ut honestam innocentium paupertatem levavit; ita prodigos & ob flagitia egentes Vibidium Varronem, Marium Nepotem, Appium Appianum, Cornelium Sullam,

Sullam, Q. Vitellium movit senatu, aut sponte
cedere passus est. Iisdem temporibus deum ædes
vetustate aut igni abolitas, cœptasque ab Augu-
sto, dedicavit. Libero Liberæque & Cereri, juxta
Circum maximum, [u] quas A. Postumius di-
ctator voverat: eodemque in loco ædem Floræ,
ab Lucio & Marco Publiciis ædilibus constitu-
tam: & Iano templum, quod apud forum olito-
rium C. Duillius struxerat, qui primus rem Ro-
manam prospere mari gessit, triumphumq; na-
valem de Pœnis meruit. Spei ædes à Germanico
sacratur: hanc Atilius voverat eodem bello. A-
dolescebat interea lex majestatis. Et Apulejam
Variliam sororis Augusti neptem, quia probro-
sis sermonibus divum Augustum ac Tiberium,
& matrem ejus inluserat, Cæsarique connexa,
adulterio teneretur, majestatis delator arcesse-
bat. De adulterio satis caveri lege Julia visum.
Majestatis crimen distingui Cæsar postulavit;
damnariq; si qua de Augusto inreligiose dixis-
set. In se jacta nolle ad cognitionem vocari. In-
terrogatus à consule quid de his censeret, quæ
de matre ejus locuta secus argueretur, reticuit:
dein proximo senatus die, illius quoq; nomine
oravit, ne cui verba in eam quoquo modo ha-
bita crimini forent. liberavitque Apuleiam lege
majestatis. adulterii graviolem pœnam depre-
catus, ut exemplo majorum propinquis suis ul-
tra ducentesiinū lapidem removeretur suaserit.
Adultero Manlio Italia atq; Africa interdictum
est. De prætore in locum Vipsanii Galli quem
mors abstulerat, subrogando, certamen ince-
ssit. Germanicus atque Drusus (nam etiam tum
Romæ erāt) Haterium Agrippam propinquum
Germanici fovebant: contra pleriq; nitebantur,

ut numerus liberorum in candidatis præpolleret, quod lex jubebat. lætabatur Tiberius, cum inter filios ejus & leges senatus disceptaret. victa est sine dubio lex: sed neq; statim, & paucis suffragiis: quomodo, etiam cum valerent, leges vincebantur. Eodem anno cœptum in Africa bellum, duce hostium Tacfarinate. is natione Numida, in castris Romanis auxiliaris stipendia meritis, mox desertor, vagos primum, & latrociniiis suetos ad prædam & raptus congregare; dein more militiæ per vexilla, & turmas componere; postremo non incondite turbæ, sed Musulanorum dux haberi. valida ea gens, & solitudinibus Africæ propinqua, nullo etiam tum urbium cultu, cepit arma, Maurosque accolas in bellum traxit. dux & his Mazippa. divisusq; exercitus: ut Tacfarinas lectos viros, & Romanû in modum armatos castris attineret, disciplina & imperiis suesceret: Mazippa levi cum copia, incendia & cædes, & terrorem circumferret. compulerantque Cinithios, haut sperendam nationem, in eadem; cum Furius Camillus proconsul Africæ, legionem & quod sub signis sociorum, in unum cōductos ad hostem duxit. modicam manû, si multitudinem Numidarum atque Maurorum spectares; sed nihil eque cavebatur, quam ne bellum metu eluderent. spe victoriæ inducti sunt, ut vincerentur. Igitur legio medio, leves cohortes duæque alæ in cornibus locantur. nec Tacfarinas pugnam detrectavit. fusi Numidæ, multosque post annos Furio nomini partum decus militiæ. nam post illum recipere totam urbem, filiumq; ejus Camillum, penes alias familias imperatoria laus fuerat. Atq; hic, quem memoravimus, bellorum expers habebatur.

bebatur. eo pronior Tiberius res gestas apud Senatum celebravit: & decrevere patres triumphalia insignia. quod Camillo ob modestiam vitæ impune fuit. Sequens annus Tiberium tertio, Germanicum iterum consules habuit. sed eum honorem Germanicus iniit apud urbem Achaiae Nicopolim, quo venerat per Illyricam oram viso fratre Druso in Dalmatia agente, Hadriatici ac mox Ionii maris adversam navigationem perpeffus. igitur paucos dies insumsit reficiendæ classi, simul sinus Aëtiaca victoria inclitos, & sacratas ab Augusto manubias, castraque Antonii cum recordatione majorum suorum adiit. namque ei, ut memoravi, avunculus Augustus, avus Antonius erant, magnaque illic imago tristium lætorumque. Hinc ventum Athenas, fœderiq; sociæ & vetustæ urbis datum, ut uno lictore uteretur. Excepere Græci quæsitissimis honoribus, vetera suorum facta dictaque præferentes, quo plus dignationis adulatio haberet. Petita inde Eubœa, transiit Lesbum, ubi Agrippina novissimo partu Iuliam edidit. tum extrema Asiæ, Perinthumq; ac Byzantium, Thracias urbes, mox Propontidis angustias, & os Ponticum intrat, cupidine veteres locos, & fama celebratos noscendi, pariterq; provincias internis certaminibus, aut magistratuum injuriis festas refovebat. atq; illum in regressu sacra Samothracum visere nitentem, obvii aquilones depulere. Igitur aliaq; [x] quæ ibi varietate fortunæ, & nostri origine veneranda, relegit Asiam, appellitque Colophona, ut Clarii Apollinis oraculo uteretur. Non femina illic, ut apud Delphos, sed certis è familiis & ferme Mileto accitus sacerdos, numerum modo consultantium
& no-

& nomina audit: tum in specū degressus, hausta fontis arcani aqua, ignarus plerumque litterarum & carminum, edit responsa; versibus compositis super rebus quas quis mente concepit. & ferebatur, Germanico per ambages, ut mos oraculis, maturum exitium cecinisse. At Cn. Piso, quò properantius destinata inciperet, civitatem Atheniensium turbido incessu exterritam oratione sæva increpat: oblique Germanicum perstringens, quod contra decus Romani nominis non Athenienses tot cladib⁹ extinctos, sed coluviam illam nationum comitate nimia coluisset. hos enim esse Mithridatis adversus Sullam, Antonii adversus divum Augustum socios. etiam vetera objectabat, quæ in Macedonas improspere, violenter in suos fecissent, offensus urbi propria quoque ira; quia Theophilum quendam Areo iudicio falsi damnatū, precibus suis non concederent. Exin navigatione celeri per Cycladas, & compendia maris, adsequitur Germanicū apud insulam Rhodum, haut nescium quibus insectationibus petitus foret: sed tanta mansuetudine agebat, ut cum orta tempestas raperet in abrupta, possetq; interitus inimici ad casum referri, miserit triremes quarum subsidio discrimini eximeretur. Neque tamen mitigatus Piso, & vix diei moram perpeßus, linquit Germanicum, prævenitque. & postquam Syriam ac legiones attigit, largitione, ambitu, infimos manipularium juvando, cum veteres centuriones, severos tribunos demoveret, locaq; eorum clientibus suis, vel deterrimo cuiq; attribueret, desidiā in castris, licentiam in urbibus, vagum ac lascivientem per agros militem sineret, eo usque corruptionis provectus est, ut sermone vulgi,

vulgi, parens legionum haberetur. Nec Planci-
na se intra decora feminis tenebat, sed exercitio
equitum, decursibus cohortium interesse: in A-
grippinam, in Germanicum contumelias jace-
re: quibusdam etiam bonorū militum ad mala
obsequia prōptis, quod haut invito imperato-
re ea fieri occultus rumor incedeabat. Nota hæc
Germanico, sed præverti ad Armenios instan-
tior cura fuit. Ambigua gens ea antiquitus, non
modo ingeniis, sed situ terrarum, quo nostris
provinciis late prætentata, penitus ad Medos por-
rigitur, maximisq; imperiis interjecti, & sæpius
discordes sunt, adversus Romanos odio, & in
Parthum invidia. Regem illa tempestate non
habebant amoto Vonone, sed favor nationis
inclinabat in Zenonem Polemonis regis Pontici
filium, quod is prima ab infantia instituta &
cultum Armeniorum æmulatus, venatu, epulis,
& quæ alia barbari celebrant, proceres plebem-
que juxta devinxerat. Igitur Germanicus in ur-
be Artaxata adprobantibus nobilibus, circum-
fusa multitudine, in signe regium capiti ejus im-
posuit. ceteri venerantes regem, Artaxiam con-
salutavere; quod illi vocabulum indiderant, ex
nomine urbis. At Cappadoces in formam pro-
vinciæ redacti, Q. Veranium legatum acceperunt.
& quædā ex regiis tributis deminuta, quo mitius
Rom. imperium speraretur. Comagenis Q. Ser-
væus præponitur, tum primum ad jus prætoris
translatis. Cunctaque socialia prospere compo-
sita, non ideo lætum Germanicum habebant,
ob superbiam Pisonis, qui jussus partem legio-
num ipse, aut per filium in Armeniam ducere,
utrumq; neglexerat. Cyrri demum apud hiber-
na decumæ legionis convenere, firmato vultu

Piso

Piso adversus metum, Germanicus ne minari crederetur. & erat, ut retuli, clementior. sed amici accendendis offensionibus callidi, intendere vera, adgerere falsa, ipsumq; & Plancinam, & filios variis modis criminari. postremo paucis familiarium adhibitis sermo cœptus à Cæsare, qualem ira & dissimulatio gignit. Responsum à Pifone precibus contumacibus, discesserantq; [y]opertis odiis. postq; rarus in tribunali Cæsaris Piso; & si quando adsideret, atrox, ac dissentire manifestus. vox quoq; ejus audita est in convivio, cum apud Regem Nabateorum coronæ aureæ magno pondere Cæsari & Agrippinæ, leves Pisoni & ceteris offerrentur; principis Romani, non Parthi regis filio eas epulas dari. abjecitque simul coronam, & multa in luxum addidit, quæ Germanico, quamquam acerba, tolerabantur tamen. Inter quæ ab rege Parthorum Artabano legati venire. miserat amicitiam ac fœdus memoraturos, & cupere renovari dextras, daturumque honori Germanici, ut ripam Euphratis accederet: petere interim ne Vonones in Syria haberetur, neu proceres gētium propinquis nuntiis ad discordias traheret. Ad ea Germanicus, de societate Romanorum, Parthorumq; magnifice: de adventu regis & cultu sui, cum decore ac modestia respondit. Vonones Pompeiopolim Ciliciæ maritimam urbem amotus est. datum id non modo precibus Artabani, sed cōtumeliæ Pisonis, cui gratissimus erat ob plurima officia & dona, quibus Plancinam devinxerat. M. Silano, L. Norbano Coss. Germanicus Ægyptum proficiscitur, cognoscendę antiquitatis. sed cura provinciæ prætedebatur. levavitque apertis horreis pretia frugum: multa
taque

raque in vulgus grata usurpavit, sine milite incedere, pedibus intectis, & paricum Græcis amictu, P. Scipionis æmulatione; quem eadem factitavisse apud Siciliam, quamvis flagrante adhuc Pœnorum bello, accepimus. Tiberius cultu, habituque ejus lenibus verbis perstricto, acerrime increpuit, quod contra instituta Augusti, non sponte principis, Alexandriam introisset. nam Augustus, inter alia dominationis arcana, vetitis, nisi permissu, ingredi senatoribus aut equitibus Romanis illustribus, seposuit Ægyptum: ne fame urgeret Italiam, quisquis eam provinciam, claustraque terræ ac maris, quamvis levi præsidio adversum ingentes exercitus infedisset. Sed Germanicus, nondum comperto profectum eam incusari, Nilo subvehebatur, orsus opido à Canopo. Condidere id Spartani, ob sepultum illic rectorem navis Canopum: qua tempestate Menelaus Græciam repetens, diversum ad mare terramque Libyam [z] delatus. Inde proximū amnis os dicatum Herculi, quem indigenæ ortum apud se & antiquissimum perhibent, eosque qui postea pari virtute fuerint, in cognomentum ejus adscitos. Mox visit veterū Thebarum magna vestigia. & manebant structis molibus litteræ Ægyptiæ, priorem opulentiam complexæ: jussusque è senioribus sacerdotum patrium sermonem interpretari. referebat habitasse quondam septingenta millia ætate militari: atque eo cum exercitu regem Rhamfen Libya, Æthiopia, Medisque & Persis, & Bactriano, ac Scythia potitum. quasque terras Suri Armenique & contigui Cappadoces colunt, inde Bithynum, hinc Lycium ad mare imperio tenuisse. legebantur & indicta gētibus tributa, pondus
argenti

argenti & auri, numerus armorum equorumque, & dona templis ebur, atq; odores, quasque copias frumenti & omnium utensilium quæq; natio penderet, haut minus magnifica, quam nunc vi Parthorum, aut potentia Romana iubentur. Ceterum Germanicus aliis quoq; miraculis intendit animum, quorum præcipua fuere Memnonis saxea effigies, ubi radiis solis iecta est vocalem sonum reddens: disiecta; inter & vix pervias arenas, instar montium eductæ Pyramides, certamine & opibus regum: lacusq; effossa humo, superfluentis Nili receptacula: atq; alibi angustiae, & profunda altitudo, nullis inquirentium spatiis penetrabilis. Exin ventum Elephantinen ac Syenen, claustra olim Romani imperii; quod nunc rubrum ad mare patefcit. Dum ea æstas Germanico plures per provincias transigitur, haut leve decus Drusus quæsit inliciens Germanos ad discordias, utque fracto jam Maroboduusque in exitium insisteretur. Erat inter Gotones nobilis juvenis nomine Catualda, profugus olim vi Marobodui, & tunc dubiis rebus ejus, ultionem ausus. Is valida manu fines Marcomannorum ingreditur, corruptisque primoribus ad societatem, irrumpit regiam, castellumq; juxta situm. veteres illic Suevorum prædæ, & nostris è provinciis lixæ, ac negotiatores reperti, quos jus commercii, dein cupido augendi pecuniam, postremum oblivio patriæ, suis quemque ab sedibus hostilem in agrum transtulit. Maroboduus undique deserto, non aliud subsidium quam misericordia Cæsaris fuit. transgressus Danubium, qua Noricam provinciam præfluit, scripsit Tiberio, non ut profugus aut supplex, sed ex memoria prioris fortunæ.

tunæ. nam multis nationibus clarissimū quondam regem ad se vocantibus, Romanam amicitiam prætulisse. responsum à Cæsare, tutam ei honoratamque sedem in Italia fore, si maneret: sin rebus suis aliud conduceret, abiturum fide qua venisset. ceterum apud senatum disseruit, non Philippum Atheniensibus, non Pyrrhum, aut Antiochum, populo Romano perinde metuendos fuisse. Exstat oratio qua magnitudinem viri, violentiam subjectarum ei gentium, & quam propinquus Italiæ hostis, suaq; in destruendo eo consilia extulit. Et Maroboduus quidem Ravennæ habitus, si quando insolescerent Suevi, quasi rediturus in regnum ostentabatur. sed non excessit Italia per duodeviginti annos; consenuitq; multum imminuta claritate, ob nimiam vivendi cupidinē. Idem Catualdæ casus, neq; aliud perfugium. pulsus haut multo post Hermundurorum opibus, & Vibilio duce; receptusque, forum Iulium Narbonensis Galliæ coloniam mittitur. Barbari utrumq; comitati, ne quietas provincias immixti turbarent, Danubium ultra inter flumina Marum & Cusum locantur, dato rege Vannio gentis Quadorum. Simul nuntiato regem Artaxiam Armeniis à Germanico datum, decrevere patres, ut Germanicus atque Drusus ovantes urbem introirent. structi & arcus circum latera templi Martis Ultoris, cum effigie Cæsarum: lætiore Tiberio, quia pacem sapientia firmaverat, quam si bellum per acies confecisset. Igitur Rhescuporim quoquo Thraciæ regem astu adgreditur. omnem eam nationem Rhæmetalces tenuerat. quo defuncto, Augustus partem Thracum Rhescuporidi fratri ejus, partem filio

Cotyri

Cotyri permisit. In ea divisione arva, & urbes, & vicina Græcis, Cotyi: quod incultum, ferox, adnexum hostibus, Rhescuporidi cessit. ipso-
rumque regum ingenia, illi mite, & amœnum; huic atrox, avidū, & societatis impatiens erat. & primo subdola concordia egere. mox Rhe-
scuporis egredi fines, vertere in se Cotyi data, & resistenti vim facere; contanter sub Augusto, quem auctorem utriusque regni, si sperneretur, vindicem metuebat. enimvero audita muta-
tione principis, immittere latronū globos, ex-
scindere castella, causas bello. Nihil æque Tibe-
rium anxium habebat, quam ne composita tur-
barentur: diligit centurionem qui nuntiaret re-
gibus, ne armis disceptarent. statimque à Cotye
dimissa sunt, quæ paraverat, auxilia. Rhescupo-
ris ficta modestia postulat, eundem in locum
coiretur, posse de cōtroversis colloquio transi-
gi. nec diu dubitatum de tempore, loco, dein
conditionibus: cum alter facilitate, alter frau-
de cuncta inter se concederent, acciperentque.
Rhescuporis fanciendo, ut dictabat, fœderi, cō-
vivium adjicit; tractaq; in multam noctem læ-
titia, per epulas ac vinolentiam incautum Co-
ryn, & postquam dolum intellexerat, sacra re-
gni, ejusdem familiæ deos, & hospitalis mensas
obtestantem, catenis onerat. Thraciaque omni-
potitus, scripsit ad Tiberium, structas sibi insi-
dias, præventum insidiatorem: simul bellum,
adversus Bastarnas, Schytsq; prætendens, no-
vis peditum & equitum copiis sese firmabat.
Molliter rescriptum, si fraus abesset, posse eum
innocentiæ fidere: ceterum neque se, neq; sena-
rum, nisi cognita causâ, jus & injuriam discre-
tuos. proinde tradito Cotye veniret, transfer-
retque

retque invidiam criminis. Eas litteras Latinius Pandus proprætor Mœsiæ, cum militibus quibus Cotystraderetur, in Thraciam misit. Rhescuporis inter metum & iram contatus, maluit patrati, quam incepti facinoris reus esse: occidi Cotyn jubet, mortemque sponte sumtam ementitur. Nec tamen Cæsar placitas semel artes mutavit, sed defuncto Pando, quem sibi infensum Rhescuporis arguebat, Pomponium Flaccum veterem stipendiis, & arta cum rege amicitia, eoque accommodatiorem ad fallendum, ob id maxime Mœsiæ præfecit. Flaccus in Thraciam transgressus, per ingentia promissa, quamvis ambiguum & scelera sua reputantem, perpulit, ut præsidia Romana intraret, circumdata hinc regi specie honoris valida manus, tribunique, & centuriones, monendo, suadendo, & quanto longius abscedebat a pertiore custodia, postremo gnarum necessitatis in urbem traxere. Accusatus in senatu ab uxore Cotyis damnatur, ut procul regno teneretur. Thracia in Rhœmetalcen filium, quem paternis consiliis adversatum constabat, inque liberos Cotyis dividitur, iisque nondum adultis Trebelienus Rufus prætura functus datur, qui regnum interim tractaret; exemplo, quo majores M. Lepidum Ptolemæi liberis tutorem, in Ægyptum miserant. Rhescuporis Alexandriam devectus, atque illic fugam tentans, an ficto crimine, interficitur: Per idem tempus Vonones, quem amotum in Ciliciam memoravi, corruptis custodibus effugere ad Armenios, inde in Albanos Heniochosque & consanguineum sibi regem Scytharum conatus est, specie venandi. omnis maritimis locis, avia saltuum petiit, mox pernecitate equi ad amnem Pyramum

Pyramum contendit, cuius pontes accolę rupe-
rant audita regis fuga, neq; vado penetrari po-
terat. Igitur in ripa fluminis, à Vibio Frontone
præfecto equitum vincitur. mox Remmius Evo-
catus priori custodię regis adpositus, quasi per
iram gladio eum transigit. unde major fides,
conscientia sceleris & metu indicii mortem Vo-
noni inlatam. At Germanicus Ægypto remeans,
cuncta quę apud legiones aut urbes iussierat,
abolita, vel in contrarium versa cognoscit. hinc
graves in Pisonem contumelię, nec minus a-
cerba quę ab illo in Cæsarem tentabantur. [a]
Dein Piso abire Suria statuit, mox adversa Ger-
manici valetudine detentus, ubi recreatum ac-
cepit, vota q; pro incolumitate solvebantur, ad-
motas hostias, sacrificalem apparatus, festam
Antiochiensium plebē, per lictores proturbat.
Tum Seleuciam digreditur, opperiens ægritu-
dinem quę rursus Germanico acciderat. sęvā
vim morbi augebat persuasio veneni à Pione
accepti: & reperiēbantur solo ac parietibus eru-
tę humanorum corporum reliquię, carmina,
& devotiones, & nomen Germanici plumbeis
tabulis insculptum, semiusti cineres, ac tabe
obliti, aliaque maleficia quīs creditur animas
numinibus infernis sacrari. simul missi à Pione
incusabātur, ut valetudinis adversa rimantes.
Ea Germanico haut minus ira, quam per metū
accepta; si limen obsideretur, si effundendus
spiritus sub oculis inimicorum foret. quid dein-
de miserrimę conjugī, quid infantibus liberis e-
venturum? lenta videri veneficia: festinare &
urgere ut provinciam, ut legiones solus habeat:
sed non usque eo defectum Germanicum, ne-
que præmia cędis apud interfectorem man-
sura.

sura. componit epistolas, quibus amicitiam ei renuntiabat. Addunt plerique iussum provincia decedere. nec Piso moratus ultra, navis solvit, moderabaturque cursui, quo propius regrederetur, si mors Germanici Suriam aperuisset. Cæsar paulisper ad spem erectus, dein fessio corpore, ubi finis aderat, adstantes amicos in hunc modum alloquitur. *Si fato concederem, iustus mihi dolor etiam adversus deos esset, quod me parentibus, liberis, patriæ, intra juventam præmaturo exitu raperent. nunc scelere Pisonis & Plancina interceptus, ultimas preces pectoribus vestris relinquo. referatis patri ac fratri quibus acerbitatibus dilaceratus, quibus insidius circumventus miserissimam vitam pessima morte finierim. Si quos spes meæ, si quos propinquus sanguis, etiam quos invidia erga viventem movebat; in lacrymabant, quondam florentem, & tot bellorum superstitem, muliebri fraude cecidisse. Erit vobis locus querendi apud senatum, invocandi leges. Non hoc præcipuum amicorum munus est, prosequi defunctum ignavo questu: sed quæ voluerit, meminisse; quæ mandaverit, exequi. flebunt Germanicum etiam ignoti; vindicabitis vos, si me potius quam fortunam meam fovebatis. Ostendite populo Romano divi Augusti nepotem, eandemque conjugem meam: numerate sex liberos. Misericordia cum accusantibus erit, fingentibusque scelestæ mandata, aut non credent homines, aut non ignoscent. Iuravere amici, dextram morientis contingentes, spiritum antequam ultionem amissuros. Tum ad uxorem versus, per memoriam sui, per communes liberos oravit, exueret ferociam, sævienti fortunæ submitteret animum, non regressa in urbem æmulatione potentiæ, validiores irritaret.*

Hæc

Hæc palam, & alia secreto, per quæ ostendere credebatur metum ex Tiberio. Neque multo post exstinguitur, ingenti luctu provinciæ & circumjacentium populorum. Indoluerunt exteræ nationes regesque. tanta illi comitas in socios, mansuetudo in hostes: visuque & auditu juxta venerabilis, cum magnitudinem & gravitatem summæ fortunæ retineret, invidiam & adrogantiam effugerat. Funus sine imaginibus & pompa, per laudes, & memoriam virtutum ejus celebre fuit. Et erant qui formam, ætatem, genus mortis, ob propinquitatem etiam locorum, in quibus interiit, M. Alexandri fati adæquarent. Nam utrumque corpore decoro, genere insigni, haud multum triginta annos egressum, suorum insidiis externas inter gentes occidisse. sed hunc mitem erga amicos, modicum voluptatum, uno matrimonio, certis liberis egisse: neque minus præliatorem, etiam si temeritas abfuerit, præpeditusque sit percussas tot victoriis Germanias servitio premere. quod si solus arbiter rerum, si jure & nomine regio fuisset, tanto promptius adsecuturus gloriam militiæ, quantum clementia, temperantia, ceteris bonis artibus præstitisset. Corpus antequam cremaretur, nudatum in foro Antiochensum, qui locus sepulture destinabatur. Prætuleritne veneficii signa, parum constitit. nam ut quis misericordia in Germanicum, & præsumpta suspicione, aut favore in Pisonem pronior, diversi interpretabatur. Consultatum inde inter legatos, quique alii senatorum aderant, quisnam Suriæ præficeretur. & ceteris modice nisis, inter Vibium Marsum, & Gn. Sentium diu quæsitum. dein Marfus seniori, & acrius tendenti Sentio concessit. Isque infamem

vene-

veneficiis ea in provincia, & Plancinae percarum nomine Martinam in urbem misit, postulanti-
bus Vitellio ac Veranio, ceterisque qui crimina & accusationem tamquam adversus receptos jam reos instruebant. At Agrippina, quamquam defessa luctu, & corpore ægro, omnium tamē quæ ultionem morarentur intolerans, ascendit classem cum cineribus Germanici, & liberis; miserantibus cunctis, quod femina nobilitate princeps, pulcherrimo modo matrimonio inter venerantes gratantisque aspici solita, tunc feralis reliquias sinu ferret, incerta ultionis, anxia sui, & infelici fecunditate fortunæ toties obnoxia. Pisonem interim apud Coem insulam nuntius adsequitur, excessisse Germanicum. Quo intemperanter accepto, cædit viétimas, adit templa: neque ipse gaudium moderans, & magis insolescente Plancina, quæ luctum amissæ sororis, tum primum læto cultu mutavit. Adfluebant centuriones, monebantque prompta illi legionum studia, repeteret provinciam non jure ablatam, & vacuum. Igitur quid agendū consultant, M. Piso filius properandū in urbem censebat: nihil adhuc inexprabile admissum, neque suspensiones imbecillas aut inania famæ pertimescenda. discordiam erga Germanicum odio fortasse dignam, non pœna: & ademtione provinciae, satisfactum inimicis. Quod si regrederetur, obsistente Sentio, civile bellum incipi; nec duraturos in partibus centuriones militesque, apud quos recens imperatoris sui memoria, & penitus infixus in Cæsares amor prævaleret. Contra Domitius Celer ex intima ejus amicitia disleruit, *Vtendum eventu. Pisonem, non Sentium, Syria præpositum. Huius fasces & jus prætoris, huic legiones*

legiones datas, si quid hostile ingruat, quem iustius arma oppositum, quam qui legati auctoritatem, & propria mandata acceperit? Relinquendum etiam rumoribus tempus, quo senescant. plerumq; innocentes, recenti invidia impares. At si teneat exercitum, augeat vires; multa quæ provideri non possint, fortuito in melius casura. An festinamus cum Germanici cineribus adpellere, ut te inauditum & indefensum planctus Agrippinae ac vulgus imperitum, primo rumore rapiant? Est tibi Augustæ conscientia, est Caesaris favor, sed in occulto: & periisse Germanicum nulli jactantius mærent, quam qui maxime lætantur. Haut magna mole Piso promptus ferocibus in sententiam trahitur, missisq; ad Tiberium epistolis, incusat Germanicū luxus & superbię. seq; pulsus, ut locus rebus novis patefieret. curam exercitus, eadē fide qua tenuerit, repetivisse. Simul Domitium impositum triremi vitare litorum oram, præterque insulas lato mari pergere in Suriam jubet. concurrentes desertores per manipulos componit, armat lixas, trajectisque in continentem navibus, vexillum tironum in Suriam euntium intercipit. Regulis Cilicum ut se auxiliis juvarēt scribit; haut ignavo ad ministeria belli juvene Pisonē, quamquam suscipiendum bellum abnuisset. Igitur oram Lyciæ ac Pamphylia prælegentes, obviis navibus, quæ Agrippinam vehebant, utrimque infensi, arma primo expediere. dein mutua formidine, non ultra jurgium processum est. Marsusque Vibius nuntiavit Pisoni, Romam ad dicendam causam veniret. Ille eludens respondit, ad futurum ubi prætor qui de beneficiis quæreret, reo atque accusatoribus diem prædixisset. Interim Domitius Laodiceam urbem Suriaē adpulsus, cum

cum hiberna sextæ legionis peteret, quod eam maxime novis consiliis idoneam rebatur, à Pacuvio legato prævenitur. Id Sentius Pisoni per litteras aperit, monetque ne castra corruptoribus, ne provinciam bello tentet; quosque Germanici memores, aut inimicis ejus adversos cognoverat, contrahit, magnitudinem imperatoris identidem ingerens, & rem publ. armis peti: ducitque validam manum, & prælio paratam. Nec Piso, quamquam cœpta secus cadebant, omisit tutissima è præsentibus. sed castellum Cilicię munitum admodum, cui nomen Celenderis, occupat. Nam admixtis desertoribus, & Tirone nuper intercepto, suisque & Plancinæ servitiis, auxilia Cilicum quæ reguli miserant, in numerum legionis composuerat. Cæsarisque legatum testabatur *provinciâ quam is dedisset arceri, non à legionibus (earum quippe accitu venire) sed à Sentio, privatum odium falsis criminibus tegente. consisterent in acie, non pugnaturis militibus, ubi Pisonem ab ipsis parentem quondam appellatū, si jure ageretur, potiozem; si armis, non invalidum, vidissent.* Tum pro munimētis castelli manipulos explicat, colle arduo & derupto. nam cetera mari cinguntur. Contra veterani, ordinibus ac subsidiis instructi. hinc militum, inde locorum asperitas. sed non animus, non spes, ne tela quidem nisi agrestia ad subitum usum properata. ut venire in manus, non ultra dubitatū, quam dum Romanę cohortes in æquum eniterentur. vertunt terga Cilices, seque castello claudunt. Interim Piso classem haut procul opperientem oppugnare frustra tentavit: regressusque, & promuris modo semet afflicto, modo singulos nomine ciens, præmiis vocans, seditionē cœpta-

bat: adeoq; cōmoverat, ut signifer legionis sextæ signum ad eum transtulerit. Tum Sentius occanere cornua tubasq;, & peti aggerem, erigi scalas iussit, ac promptissimum quemq; succedere: alios tormentis hastas, saxa, & faces ingerere. Tandem victa pertinacia Piso oravit, uti traditis armis maneret in castello, dum Cæsar cui Syriam permitteret, consulitur. Non receptæ conditiones. nec aliud quam naves & tutum in urbē iter concessum est. At Romæ postquam Germanici valetudo percrebuit, cunctaq; ut ex longinquo aucta in deterius adferebantur: dolor, ira, & eorumpebant questus. Ideo nimirum in extremas terras relegatū: ideo Pisoni permissam provinciam: hoc egisse secretos Augustæ cum Plancina sermones. vera prorsus de Druso seniores locutos, displicere regnantibus civilia filiorum ingenia: neq; ob aliud interceptos, quam quia populum Romanum æquo jure complecti reddita libertate agitaverint. Hos vulgi sermones audita mors adeo incendit, ut ante edictum magistratum, ante senatuscōsultum, summo iustitio deferretur fora, clauderentur domus, passim silentia & gemitus, nihil compositum in ostentationem. Et quamquam neq; insignibus lugentium abstinere, altius animis mœrebant. Forte negotiatores vivente adhuc Germanico Syria egressi, lætiora de valetudine ejus attulere. statim credita, statim vulgata sunt. ut quisque obviis, quamvis leviter audita, in alios, atq; illi in plures cumulata gaudio transferunt. cursant per urbem, moluntur templorum fores. juvit credulitatem nox, & promptior inter tenebras adfirmatio. Nec obstitit falsis Tiberius, donec tempore ac spatio vanesceret. Et populus quasi rursum

sum ereptum acrius doluit. Honores ut quis amore in Germanicum aut ingenio validus, reperti decretique. ut nomen ejus Saliari carmine caneretur; sedes curules sacerdotum Augustalium locis, superque eas quercæ coronæ statuerentur; ludos Circenses eburna effigies præiret; neve quis flamen aut augur in locum Germanici, nisi gentis Iuliæ, crearetur. Arcus additi Romæ, & apud ripam Rheni, & in monte Syriae Amano, cum inscriptione rerum gestarum, ac mortem ob remp. obiisse: sepulcrum Antiochiæ ubi crematus: tribunal Epidaphnæ, quo in loco vitam finierat. Statuarum locorumve in quibus coleretur, haut facile quis numerum inerit. cum censeretur clypeus, auro & magnitudine insignis, inter auctores eloquentiæ; adseruit Tiberius, solitum patremque ceteris dicaturum. neque enim eloquentiam fortuna discerni, & satis inlustre, si veteres inter scriptores haberetur. Equester ordo cuneum Germanici appellavit, qui juniorum dicebatur; instituitque uti turmæ Idibus Iuliis imaginem ejus sequerentur. pleraque manent, quædam statim omissa sunt, aut vetustas obliteravit. Ceterum recenti adhuc mœstitia, soror Germanici Livia, nupta Druso, duos virilis sexus simul enixa est. quod rarum lætumque etiam modicis penatibus, tanto gaudio Principem adfecit, ut non temperaverit, quin jactaret apud patres, nulli antè Romanorum ejusdem fastigii viro geminam stirpem editam. nam cuncta etiam fortuita ad gloriam vertebat. Sed populo tali in tempore id quoque dolorem tulit. tanquam auctus liberis Drusus, domum Germanici magis urgeret. Eodem anno gravibus senatus decretis Libido feminarum coercita, cautumque ne questum

corpore faceret, cui avus, aut pater, aut maritus Eques Rom. fuisset. nam Vistilia prætoris familia genita, licentiam stupri apud ædiles vulgaverat; more inter veteres recepto, qui satis pœnarum adversum impudicas in ipsa professione flagitii credebant. [b] exacta & à Titidio Labeone Vistiliæ marito, cur in uxore delicti manifesta ultionem legis omisisset? atq; illo prætendente LX dies ad consultandum datos necdum præteriisse, satis visum de Vistilia statuere. eaq; in insulam Seriphon abdita est. Actum & de sacris Ægyptiis Iudaicisq; pellendis, factumque patrum consultum, ut quatuor millia libertini generis ea superstitione infecta, quibus idonea ætas, in insulam Sardiniam veherentur, coercendis illic latrociniiis: & si ob gravitatem cæli interiissent, vile damnum: ceteri cederet Italia, nisi certam ante diem profanos ritus exuissent. Post quæ rettulit Cæsar, capiendam virginem in locum Occiæ, quæ septem & quinquaginta per annos summa sanctimonia Vestalibus sacris præfederat: egitq; grates Fontejo Agrippæ, & Domitio Pollioni, quod offerendo filias, de officio in Remp. certarent. prælata est Pollionis filia, non ob aliud, quam quod mater ejus in eodem conjugio manebat. Nam Agrippa dissidio domum imminuebat. & Cæsar quamvis posthabitam, decies sestertii dote solatus est. Sævitiæ annonæ incusante plebe, statuit frumeto pretium, quod emptor penderet, binosq; nummos se additurum negotiatoribus in singulos modios. Neque tamen ob ea parentis patriæ delatum & antea vocabulum adsumsit, acerbeque increpuit eos qui divinas occupationes, ipsumq; dominum dixerant. unde angusta & lubrica oratio, sub principe, qui liberta-

libertatem metuebat, adulationem oderat. Reperio apud scriptores [c] senatoresque eorundem temporum, Adgandestrii principis Chattrorum lectas in senatu litteras, quibus mortem Arminii promittebat, si patrandæ neci venenū mitteretur: responsumque esse, non fraude neque occultis, sed palam & armatum populum Romanum hostes suos ulcisci. qua gloria æquabat se Tiberius priscis imperatoribus, qui venenum in Pyrrhum regem vetuerant, prodiderantque. Ceterum Arminius, abscedentibus Romanis & pulso Maroboduo, regnum adfectans, libertatem popularium adversam habuit: petitusque armis, cum varia fortuna certaret, dolo propinquorum cecidit, liberator haut dubie Germaniæ, & qui non primordia populi Rom. sicut alii reges ducesque, sed florentissimum imperium lacefferit: præliis ambiguus, bello non victus, septem & triginta annos vitæ, duodecim potentiæ explevit: caniturque adhuc barbaras apud gentes, Græcorum annalibus ignotus, qui sua tantum mirantur: Romanis haut perinde celebris, dum vetera extollimus, recentium incuriosi.

LOCA EMENDANDA IN LIB. II.

a Interior. b Scantio. c huc vel illuc. d Diis e an aliud, f Adstitere. g Nantes h Enisa i In hiberna k Reportare l Asinii m Aliisq, quæ ad req. n quinos. o Medicæa Lectio anretur. p Corrupta. quid si legas? eadem invidiam in me. q Cosam. r Oriente s Trās fugiit Aleius, Notior paulo gens. u Quam, verius est. x Vide Com. y potius, apertis. z Malim distingui, delatus inde. Proximū. a Videtur quidpiam deesse. b Forte, exactum. c Senioresque.

AGRIPPINA cum Germanici reliquiis Brundisium, inde Romam pervenit. eæ tumultu Augusti illata, & funus ductum. Drusus in Illyricum redit. Cn. Piso cum Romam redisset, veneni & Majestatis postulat. dicta causa, cum omnia infensa & infesta experiretur, manus sibi adfert. Tacfarinas bellum in Africa renovat: quod opprimitur à L. Apronio Proconsule. Lepida Aemilia adulterii & veneni defertur, damnaturq;. Tapia Popæa lex ad id tempus asperius exercita, mollitur à Tiberio, & nexu ejus exsolvantur. Iterum Africam incurrit Tacfarinas: cui tutanda Iunius Blæsus deligitur. Equites aliquot Romani Majestatis damnantur. Gallia rebellant, discibus Iulio Sacroviro & Iulio Floro. infelicitur: quia à legionibus Germanicis copia earum casæ. & ipsa ad vetus jugum retracta. C. Lutorius eques Majestatis damnatus, in carcere exanimatus est. Cura luxus coercendi capta, & omissa. Drusus Tribuniciam potestatem accipit. Flamen. Dialis vetitus provinciam fortiri. Asyla Græcorum lustrata & repurgata. C. Silanus repetundarum & Majestatis damnatus. Tacfarinatē Iunius proturbat, & fratrem ejus capit. Iuniæ illustris femina mors & funus. Hac triennio gesta.

M. Valerio & M. Aurelio Coss.

Tiberio Imp. IV, & Druso Nerone II, Coss.

C. Sulpicio & D. Haterio Coss.

NIL intermissa navigatione hiberni maris Agrippina Corcyram insulam advehitur, litora Calabriae contra sitam. Illic paucos dies componendo animo insumit, violenta luctu, & nescia tolerandi.

randi. Interim adventu ejus audito, intimus quisq; amicorum, & plerique militares, ut qui- que sub Germanico stipendia fecerant, multiq; etiam ignoti vicinis è municipiis, pars officium in principem rati, plures illos secuti, ruere ad opidum Brundisium; quod naviganti celerri- mum fidiſſimumq; adpulsu erat. Atque ubi pri- mum ex alto viſa classis, complentur non mo- do portus & proxima maris, sed mœnia ac te- cta, quaq; longiſſime proſpectari poterat, mœ- rentium turba, ac rogitantium inter ſe ſilentio- ne an voce aliqua egredientem exciperent. neq; ſatis conſtabat quid pro tempore foret: cum classis paulatim ſucceſſit, non alacri ut adſolet remigio, ſed cunctis ad triſtitiam compoſitis. Poſtquam duobus cum liberis feralem urnam tenenſe egreſſa navi, defixit oculos; idẽ omnium gemitus, neque diſcerneres, proximos, alienos, virorum, feminarumne planctus: niſi quod co- mitatum Agrippinẽ longo mœrore feſſum, ob- vii & recentes in dolore anteibant. Miſerat duas prætorias cohortes Cæſar, addito ut magiſtra- tus Calabriæ, Apulique, & Campani, ſuprema erga memoriam filii ſui munera fungerentur. Igitur tribunorum, centurionumque humeris cineres portabantur: præcedebant incomta ſi- gna, verſi faſces: atque ubi colonias tranſgrede- rentur, atrata plebes, trabeati equites, pro opi- bus loci, veſtem, odores, aliaque funerum ſol- lennia cremabant. etiam quorum diverſa opi- da, tamen obvii, & viſtimas atque aras Diis Ma- nibus ſtatuentes, lacrymis & conclamationi- bus dolorem teſtabantur. Druſus Terracinam progreſſus eſt, cum Claudio fratre; liberisq; Ger- manici, qui in urbe fuerant. Conſules, M. Vale-

rius & M. Aurelius (jam enim magistratum
occœperant) & senatus, ac magna pars populi
viam complevere: disjecti, & ut cuique libitum
flentes. aberat quippe adulatio, gnaris omnibus
lætam Tiberio Germanici mortem male dissi-
mulari. Tiberius atque Augusta publico absti-
nuere, inferius maiestate sua rati si palam la-
mentarentur, an ne omnium oculis vultum eo-
rum scrutantibus, falsi intelligerentur. Matrem
Antoniam nō apud auctores rerum, non diur-
na actorum scriptura; reperio ullo insigni offi-
cio functam, cum super Agrippinam, & Dru-
sum, & Claudium, ceteri quoque consanguinei
nominatim perscripti sint: seu valetudine præ-
pediebatur, seu victus luctu animus, magnitu-
dinem mali præferre visu non toleravit; facilius
crediderim, Tiberio & Augusta, qui domo non
excedebant, cohibitam: ut par mœror, & matris
exemplo, avia quoque & patruus attineri vide-
rentur. Dies quo reliquæ tumulo Augusti infe-
rebantur, modo per silētium vastus, modo plo-
ratibus inquires: plena urbis itinera, conlucentes
per campū Martis faces. illic miles cum armis,
sine insignibus magistratus, populus per tribus,
concidisse Remp. nihil spei reliquum clamita-
bant: promptius apertiusque, quam ut memi-
nisse imperitantium crederes. Nihil tamen Ti-
berium magis penetravit, quam studia hominū
accensa in Agrippinam; cum decus patriæ, so-
lum Augusti sanguinem, unicum antiquitatis
specimen appellarent; versiq; ad cœlum ac deos,
integram illi sobolem, ac superstitem iniquo-
rū precarentur. Fuere qui publici funeris pom-
pam requirerent, compararentque quæ in Dru-
sum patrem Germanici honora & magnifica
Augustus

Augustus fecisset. ipsum quippe asperrimo hie-
 mis, Ticinum usque progressum, neque absce-
 dentem à corpore simul urbem intravisse: cir-
 cumfusas lecto Claudiorum Iuliorumque ima-
 gines, defletum in foro, laudatum pro rostris,
 cuncta à majoribus reperta, aut quæ posteri in-
 venerint cumulata. At Germanico ne solitos
 quidem, & cuicumque nobili debitos honores,
 contigisse. sane corpus ob longinquitatem iti-
 nerum externis terris quoquo modo crematū:
 sed tanto plura decora mox tribui par fuisse,
 quanto prima fors negavisset. non fratrem nisi
 unius diei via, non patrum saltem porta te-
 nus obvium. ubi illa veterum instituta? præ-
 positâ thoro effigiem, meditata ad memoriam
 virtutis carmina, & laudationes & lacrymas,
 vel doloris imitamenta? Gnarum id Tiberio fuit,
 utq; premeret vulgi sermones, monuit edicto,
Multos inlustrum Romanorum ob Remp. obiisse,
neminem tam flagranti desiderio celebratum. idq; &
sibi & cunctis egregium, si modus adjiceretur. non
enim eadem decora principibus viris, & imperatori,
populoque, modicis domibus, aut civitatibus, con-
venisse recenti dolore luctum, & ex mœrore solatia.
sed referendum jam animum ad firmitudinem, ut
quondam divus Iulius amissa unica filia, ut divus
Augustus ereptis nepotibus, abstruserint tristitiam.
Nil opus vetustioribus exemplis: quoties populus Ro-
manus clades exercituum, interitum ducum, fun-
ditus amissas nobiles familias constanter tulerit.
Principes mortales, Rempublicam æternam esse.
proin repeterent solennia: & quia ludorum Megalen-
sium spectaculum suberat, etiam voluptates resu-
merent. Tum exuto justitio, reditum ad munia:
 & Drusus Illyricos ad exercitus profectus est,

erectis omnium animis petendę è Pisone ultionis: & crebto questu, quod vagus interim per amœna Asia atque Achaia, adroganti & subdola mora, scelerum probationes subverteret. Nam vulgatum erat missam, ut dixi, à Gn. Sen- tio famosam veneficiis Martinam, subita morte Brundisii extinctam, venenumque nodo cri- nium ejus occultatū, nec ulla in corpore signa sumpti exitii reperta. At Piso præmissō in ur- bem filio, datisq; mandatis, per quæ principem molliret, ad Drusum pergit; quem haut fratris interitu trucem, quam remoto æmulo æquio- rem sibi sperabat. Tiberius quo integrum judi- cium ostentaret, exceptum comiter juvenem, sueta erga filios familiarium nobiles liberalita- te auget. Drusus Pisoni, si vera forent quæ jace- rentur, præcipuum in dolore suum locum re- spondit: sed malle falsa & inania, nec cuiquam mortem Germanici exitiosam esse. Hæc palam, & vitato omni secreto: neq; dubitabantur præ- scripta [a] & à Tiberio, cum incallidus alioqui & facilis juvenis, senilibus tum artibus utere- tur. Piso Dalmatico mari tramisso, relictisque apud Anconam navibus, per Picenum, ac mox Flaminiam viam, adsequitur legionē, quę è Pan- nonia in urbem, dein præsidio Africae duceba- tur. eaque res agitata rumoribus, ut in agmine atque itinere crebro se militibus ostentavisset. ab Narnia, vitandæ suspicionis, an quia pavidis consilia in incerto sunt. Nare ac mox Tiberi de- vectus auxit vulgi iras, quia navem tumulo Cæ- sarum adpulerat; dieque, & ripa frequenti, ma- gno clientium agmine ipse, feminarum comi- tatu Plancina, & vultu alacres incessere. Fuit inter inritamenta invidiae domus foro immi-
nens,

nens, festo ornatu, conviviumque & epulæ, & celebritate loci nihil occultum. Postera die, Fulcinius Trio Pisonem apud consules postulavit. contra Vitellius, ac Veranius, ceterique Germanicum comitati tendebant, nullas esse partes Trioni; neque se accusatores, sed rerum indices & testes, mandata Germanici perlaturos. Ille dimissa ejus causæ delatione, ut priorem vitam accusaret obtinuit: petitumque est à principe, cognitionem exciperet, quod ne reus quidem abnuebat, studia populi & patrum metuens. contra, Tiberium spernendis rumoribus validum, & conscientia matris innexum esse: veraque aut in deterius credita, iudice ab uno facilius discerni: odium & invidiam apud multos valere. Haut fallebat Tiberium moles cognitionis, quaque ipse fama distraheretur. Igitur paucis familiarium adhibitis, minas accusantium, & hinc preces audit, integramque causam ad senatum remittit. Atque interim Drusus rediens Illyrico, quamquam patres censuissent ob receptum Maroboduum, & res priore æstate gestas ut ovans iniret, prolato honore urbem intravit. postquam reo T. Arruntium, Fulcinium, Asinium Gallum, Æfernium, Marcellum, Sex. Pompejum patronos petenti, iisque diversa excusantibus, M. Lepidus, & L. Piso, & Liveneius Regulus adfuere, arrecta omni civitate, quanta fides amicis Germanici, quæ fiducia reo, satini cohiberet ac premeret sensus suos Tiberius, an promeret: iis haut alias intentior populus, plus sibi in principem occultæ vocis, aut suspicacis silentii permisit. Die senatus, Cæsar orationem habuit meditato temperamento. *Patris sui legatum atque amicum Pisonem fuisse, adiutoremque Germanico*
datum

datum à se, auctore senatu, rebus apud Orientem administrandis. illic contumacia & certaminibus asperasset juvenem, exituq; ejus letatus esset, an scelere exstinxisset, integris animis dijudicandum. Nam si legatus officii terminos, obsequium erga imperatorem exiit, ejusdemq; morte, & luctu meo letatus est; odero, seponamque à domo mea, & privatas inimicitias non Principis ulciscar. Sin facinus in cujuscunque mortalium nece vindicandū detegitur: vos vero & liberos Germanici, & nos parentes justis solatiis adficite. simulq; illud reputate, turbide & seditiose tractaverit exercitus Piso, quæ sita sint per ambitionem studia militum, armis repetita provincia; an falsa hac in majus vulgaverint accusatores, quorū ego nimis studiis jure succenseo. Nam quo pertinuit, nudare corpus & contrectandum vulgi oculis permittere, defferriq; etiam per externos, tanquam veneno interceptus esset, si incerta adhuc ista & scrutanda sunt? Desleo equidem filium meum, semperq; deslebo: sed neq; reum prohibeo quominus cuncta proferat, quibus innocentia ejus sublevari, aut si qua fuit iniquitas Germanici, coargui possit. vosq; oro, ne, quia dolori meo causa connexa est, objecta crimina pro adprobatis accipiatis. Si quos propinquus sanguis, aut fides sua patronos dedit, quantum quisque eloquentia & cura valet, juvate periclitantem. Ad eundem laborem, eandem constantiam accusatores hortor. Id solum Germanico super leges præstiterimus, quod in curia potius quam in foro, apud senatum quam apud iudices, de morte ejus anquiritur. cetera pari modestia tractentur. nemo Drusi lacrymas, nemo mæstitiam meam spectet, nec si qua in nos adversa finguntur. Exin biduum criminibus objiciendis statuitur, utque sex dierum spatium interjecto, reus per triduum defenderetur.

Tum

Tum Fulcinius vetera & inania orditur, ambitiose, avareque habitam Hispaniam. quod neque convictum noxæ reo, si recentia purgaret; neque defensum absolutioni erat, si teneretur majoribus flagitiis. Post quem Servæus, & Veranius, & Vitellius cōsimili studio, sed multa eloquentia Vitellius, objecere, odio Germanici, & rerum novarum studio, Pisonem vulgus militum per licentiam & sociorum injurias eo usq; corrupisse, ut parens legionum à deterrimis appellaretur: contra, in optimum quemque, maxime in comites & amicos Germanici sævisse; postremo ipsum devotionibus & veneno peremisse: sacra hinc & immolationes nefandas ipsius atque Plancinæ: petitam armis Rempub. utque reus agi posset, acie victum. Defensio in ceteris trepidavit. nam neque ambitionem militarem, neq; provinciam pessimo cuique obnoxiam, ne contumelias quidem adversum imperatorem inficiari poterat. solum veneni crimen visus est diluisse. quod ne accusatores quidē satis firmabant, in convivio Germanici, cum super eum Piso discumberet, infectos manibus ejus cibos arguentes. quippe absurdum videbatur, inter aliena servitia, & tot adstantium visu, ipso Germanico coram id ausum. offerebatque familiam reus, & ministros in tormenta flagitabat. Sed iudices per diversa implacabiles erant. Cæsar ob bellum provinciæ inlatum: Senatus, nunquam satis credito, sine fraude Germanicum interiisse. [b] scripsissent expostulantes: [c] quod haut minus Tiberius quam Piso abnuere. Simul populi ante curiam voces audiebantur, non temperaturos manibus, si patrum sententias evasisent: effigiesque Pisonis traxerant in Gemo-

Gemonias ac divellebāt, ni jussu principis protectæ repositæque forent. Igitur inditus lecticæ, & à tribuno prætorie cohortis deductus est: vario rumore, custos salutis, an mortis exactor sequeretur. Eadem Plancinæ invidia, major gratia: eoque ambiguum habebatur, quantum Cæsari in eam liceret. atque ipsa, donec mediæ Pisoni spes, sociam se cujuscumque fortunæ, & si ita ferret, comitem exitii promittebat. Ut secretis Augustæ precibus veniam obtinuit, paulatim segregari à marito, dividere defensionem, cœpit. quod reus postquam sibi exitiabile intelligit, an adhuc experiretur dubitans, hortantibus filiis durat mentem, senatumq; rursus ingreditur: redintegratamque accusationem, infensas patrū voces, adversa & sæva cuncta perpessus, nullo magis exterritus est, quam quod Tiberium sine miseratione, sine ira, obstinatum clausumque vidit, ne quo adfectu perumpere-
tur. relatus domum, tamquam defensionem in posterum meditaretur, pauca conscribit, obsignatque, & liberto tradit. Tum solita curando corpori exsequitur. dein multam post noctem, egressa cubiculo uxore, operiri fores jussit: & cœpta luce, perfosso jugulo, jacente humi gladio, repertus est. Audire me memini ex senioribus, visum sæpius inter manus Pisonis libellum, quem ipse non vulgaverit, sed amicos ejus dictitavisse, litteras Tiberii, & mandata in Germanicum continere: ac destinatum promere apud patres, principemque arguere, ni elusus à Seiano per vana promissa foret. nec illum sponte exstinctum, verum immisso percussore. quorum neutrum adseveraverim. neque tamen occultare debui narratum ab iis, qui nostram ad juven-
ventam

ventam duraverunt. Cæsar flexo in mœstitiam ore, suam invidiam tali morte quæsitam apud senatum, crebrisq; interrogationibus exquirat, qualem Piso diem supremum, noctemque exegisset. [d] Atq; illo pleraque sapienter, quædam inconsultius respondente, recitat codicillos à Pifone in hunc ferme modum compositos. *Conspiratione inimicorum, & invidia falsi criminis oppressus, quatenus veritati & innocentia mea nusquã locus est, deos immortales testor, vixisse me, Cæsar, cum fide adversum te, neq; alia in matrem tuam pietate: vosque oro liberi mei consulatis. ex quibus Cn. Piso qualicumq; fortuna mea non est adjunctus, cum omne hoc tempus in urbe egerit. M. Piso repetere Syriam dehortatus est. atque utinam ego potius filio juveni, quam ille patri seni cecisset! eo impensius precor, ne mea pravitatis pœnas innoxius luat. Per quinque & quadraginta annorum obsequium, per collegium consulatus quondam divo Augusto parenti tuo probatus, & tibi amicus, nec quidquam post hæc rogaturus, salutem infelicis filii rogo. De Plancina nihil addidit. Post quæ Tiberius adolescentem crimine civilis belli purgavit: patris quippe iussu, nec potuisse filium detrectare: simul nobilitatem domus, etiam ipsius, quoquo modo meriti, gravem casum miseratus. Pro Plancina cum pudore & flagitio disleruit, matris preces obtendens: in quam optimi cujusque secreti questus magis ardescebant. Id ergo fas avia, interfectricem nepotis adspicere, adloqui, eripere senatui? quod pro omnibus civibus leges obtineant, uni Germanico non contigisse. Vitellii & Veranii voce defietum Cæsarem; ab imperatore & Augusta defensam Plancinam. proinde venena, & artes tam feliciter expertas verteret in Agrippinam, in*
liberos

liberos ejus, egregiamq; aviam ac patrum sanguine miserrima domus exsatiaret. Biduum super hæc imagine cognitionis absumtum; urgente Tiberio liberos Pisonis, matrem uti tuerentur. Et cum accusatores ac testes certatim perorarent respondente nullo, miseratio quam invidia augebatur. Primus sententiam rogatus Aurelius Cotta consul (nam referente Cæsare, magistratus eo etiam munere fungebantur) nomen Pisonis radendum fastis censuit: partem bonorū publicandam: pars ut Gn. Pisoni filio concederetur, isque prænomen mutaret. M. Piso exuta dignitate, & accepto quinquagies sestertio, in decem annos [e] relegatur, concessa Plancinæ incolumitate ob preces Augustæ. Multa ex ea sententia mitigata sunt à principe: ne nomen Pisonis fastis eximeretur, quando M. Antonii qui bellum patriæ fecisset, Iuli Antonii qui domum Augusti violasset, manerent. & M. Pisonem ignominie exemit, concessitque ei paterna bona; satis firmus, ut sæpe memoravi, adversum pecuniam, & tum pudore absolutæ Plancinæ placabilior. Atque idem, cum Valerius Messallinus signum aureum in æde Martis Ultoris, Cæcina Severus aram Ultioni statuendam censuissent, prohibuit: ob externas ea victorias sacrari dictitans, domestica mala tristitia operienda. Addiderat Messallinus, Tiberio, & Augustæ, & Antoniæ & Agrippinæ Drusoque, ob vindictam Germanici, grates agendas, omiseratq; Claudii mentionem. & Messallinum quidem L. Asprenas senatu coram percontatus est, an prudens præterisset? ac tum demum nomen Claudii adscriptum est. Mihi quanto plura recentium, seu veterum revolyo, tanto magis ludibria rerum
morta-

mortalium cunctis in negotiis obversantur. quippe fama, spe, veneratione potius omnes destinabantur imperio, quam quem futurum principem fortuna in occulto tenebat. Paucis post diebus, Cæsar auctor senatus fuit, Vitellio, atque Veranio, & Servæo sacerdotia tribuendi. Fulcinio suffragium ad honores pollicitus, monuit, ne facundiam violentia præcipitaret. Is finis fuit ulciscenda Germanici morte, non modo apud illos homines qui tum agebant. etiam secutis temporibus vario rumore jactata. adeo maxima quæq; ambigua sunt, dum alii quoquo modo audita pro compertis habent; alii vera in contrarium vertunt. & gliscit utrumque posteritate. At Drusus urbe egressus repetendis auspiciis, mox ovans introiit. paucosque post dies Vipsania mater ejus excessit, una omnium Agrippæ liberorum miti obitu. Nam ceteros manifestum ferro, vel creditum est, veneno aut fame extinctos. Eodem anno Tacfarinas, quem priore æstate pulsum à Camillo memoravi, bellum in Africa renovat, vagis primum populationibus & ob pernicitatem inultis: dein vicos excindere, trahere graves prædas: postremo haut procul Pagyda flumine, cohortem Romanam circumfedit. Præerat castello Decrius impiger manu, exercitus militia, & illam obsidionem flagitii ratus. Is cohortatus milites ut copiam pugnæ in aperto facerent, aciem pro castris instruit. Primoque impetu pulsa cohorte, promptus inter tela occurfat fugientib⁹, increpat signiferos, quod incōditis aut desertoribus miles Romanus terga daret. simul excepta vulnera. & quamquam transfossio oculo, adversum os in hostem intendit, neque prælium omisit, donec

donec desertus suis caderet. Quæ postquam L. Apronio (nam Camillo successerat) comperta; magis dedecore suorum, quam gloria hostis anxius, raro ea tempestate, & è veteri memoria facinore, decumum quemque ignominiosæ cohortis, sorte ductos, fuste necat. Tantumque se veritate profectum, ut vexillum veteranorum non amplius quingenti numero, easdem Tacfarinatis copias, præsidium, cui Thala nomen, adgressas fuderint. quo prælio Rufus Helvius gregarius miles servati civis decus rettulit, donatusque est ab Apronio torquibus & hasta. Cæsar addidit civicam coronam, quod non eam quoque Apronius jure proconsulis tribuisset, questus magis, quam offensus. Sed Tacfarinas percussis Numidis & obsidia aspernantibus, spargit bellum; ubi instaretur, cedens, ac rursus in terga remeans. & dum ea ratio barbaro fuit, inritum fessumque Romanum impune ludificabatur. Postquam deflexit ad maritimos locos; inligatus præda, stativis castris hærebat. missuque patris Apronius Cæsius cum equite & cohortibus auxiliariis, qui velocissimos legionum addiderat, prosperam adversum Numidas pugnam facit, pellitque in deserta. At Romæ Lepida, cui super Æmiliorum decus L. Sulla ac Cn. Pompejus proavi erant, defertur simulavisse partum ex P. Quirinio divite atque orbo. adjiciebantur adulteria, venena; quæ situmque per Chaldaeos in domum Cæsaris, defendente ream Manio Lepido fratre. Quirinij post dictum repudium adhuc infensus, quamvis infami ac nocenti miserationem addiderat. Haut facile quis despexerit illa in cognitione mentem Principis: adeo vertit ac miscuit iræ & clementiæ signa; deprecatus primo

primo senatum, ne maiestatis crimina tractarentur. Mox M. Servilium è cõsularibus, aliosq; testes inlexit ad proferenda, quæ velut reticere voluerat. [f] idemque servos Lepidæ, cum militari custodia haberentur, transtulit ad cõules: neq; per tormenta interrogari passus est, de his quæ ad domum suam pertinerent. Exemit etiam Drusum consulem designatum dicendæ primo loco sententiæ. quod alii civile rebantur, ne ceteris adfentiendi necessitas fieret: quidam ad sævitiam trahebant, neq; enim cessurum nisi damnandi officio. Lepida ludorum diebus, qui cognitionem intervenerant, theatrum cum claris feminis ingressa, lamentatione flebili majores suos ciens, ipsumque Pompejum, cujus ea monimenta & adstantes imagines visebantur, tantum misericordiæ permovit, ut effusi in lacrymas sæva & detestanda Quirinio clamitarent, cujus senectæ atque orbitati & obscurissimæ domui, destinata quondam uxor L. Cæsari, ac divo Augusto nurus, dederetur. dein tormentis servorû patefacta sunt flagitia, itumque in sententiam Rubellii Blandi, à quo aqua atque igni arcebatur. Huic Drusus adfensit, quamquã alii mitius censuissent. mox Scauro qui filiam ex ea genuerat, datum, ne bona publicarentur. Tum demum aperuit Tiberius, compertum sibi etiam ex P. Quirinii servis, veneno eum à Lepida petitem. Inlustrum domuum adversa (etenim haut multũ distanti tempore Calpurnii Pisonem, Æmilii Lepidam amiserant) solatio adfecit D. Silanus Iuniæ familiæ redditus. casum ejus paucis repetam. Ut valida divo Augusto in Remp. fortuna; ita domi improspera fuit, ob impudicitiam filiæ ac
neptis

neptis quas urbe depulit, adulterosque earum morte aut fuga punivit. nam culpam inter viros ac feminas vulgatam, gravi nomine læsarum religionum, ac violatæ majestatis appellando, clementiam majorum suasque ipse leges egrediebatur. Sed aliorum exitus, simul cetera illius ætatis memorabo, si effectis in quæ tendi, plures ad curas vitam produxero. D. Silanus in nepti Augusti adulter, quamquam non ultra foret sevitum, quam ut amicitia Cæsaris prohiberetur; exilium sibi demonstrari intellexit: nec nisi Tiberio imperitante deprecari Senatum ac Principem ausus est, M. Silani fratris potentia, qui per insignem nobilitatem & eloquentiam præcellebat. Sed Tiberius grates agenti Silano, patribus coram respondit, se quoque lætari quod frater ejus è peregrinatione longinqua revertisset. idque jure licitum, quia non senatusconsulto, non lege pulsus foret: sibi tamen adversus eum integras parentis sui offensiones: neque reditu Silani, dissoluta quæ Augustus voluisset. Fuit posthac in urbe, neque honores adeptus est. Relatum deinde moderanda Papia Poppæa, quam senior Augustus post Iulias rogationes incitandis cælibum pœnis, & augendo ærario sanxerat. nec ideo conjugia & educationes liberum frequentabantur, prævalida orbitate. ceterum multitudo periclitantium gliscebatur, cum omnis domus delatorum interpretationibus subverterentur. utque antehac flagitiis, ita tunc legibus laborabatur. Ea res admonet, ut de principiis juris, & quibus modis ad hanc multitudinem infinitam ac varietatem legum perventum sit, altius disseram. Vetustissimi mortalium, nulla adhuc mala libidine, sine probro, scelere, coque

eoque sine pœna aut coërcitionibus agebant. neque præmiis opus erat, cum honesta suo pte ingenio peterentur; & ubi nihil contra morem cuperent, nihil per metum vetabantur. At postquam exui æqualitas, & pro modestia ac pudore, ambitio & vis incedebat; proveniēre dominationes multosque apud populos, æternū mansere. Quidam statim, aut postquam Regum pertæsum, leges maluerunt. Hæ primo rudibus hominum animis simplices erant. maximeque fama celebravit Cretensium, quas Minos: Spartanorum, quas Lycurgus: ac mox Atheniensibus quæsitiores jam & plures Solon perscripsit. Nobis Romulus, ut libitum, imperitaverat: dein Numa religionibus & divino jure populum devinxit; repertaque quædam à Tullo & Anco: sed præcipuus Servius Tullius sanctior legum fuit: quis etiam reges obtemperarent. Pulso Tarquinio, adversum patrum factiones multa populus paravit tuendæ libertatis, & firmandæ concordia: creatique decemviri, & accitis quæ usquam egregia, compositæ duodecim tabulæ, finis æqui juris. nam secutæ leges, etsi aliquando in maleficos ex delicto, sæpius tamen dissensione ordinum, & apiscendi illicitos honores, aut pellen-di claros viros, aliaque ob prava per vim lata sunt. Hinc Gracchi & Saturnini, turbatores plebis; nec minor largitor nomine senatus Drusus; corrupti spe, aut inlusi per intercessionem socii. Ac ne bello quidem Italico, mox civili omis-sum, quin multa & diversa sciscerentur; donec L. Sulla dictator, abolitis vel conversis prioribus cum plura addidisset, otium ei rei haut in longum paravit, statim turbidis Lepidi rogationibus. neque multo post Tribunis reddita
licentia.

licentia, quoquò vellent populum agitandi. Iamque non modo in commune, sed in singulos homines latae quaestiones: & corruptissima Rep. plurimę leges. Tum Gn. Pompejus tertium consul, corrigendis moribus dilectus, & gravior remediis quam dilecta erant, suarumque legum auctor idem ac subversor, quæ armis tuebatur armis amisit. Exin continua per viginti annos discordia, non mos, non jus. deterrima quæque impune; ac multa honesta, exitio fuere. Sexto demum consulatu Cæsar Augustus potentia securus, quæ triumviratu jussèrat, abolevit: deditq; jura quibus pace & principe uteremur. acriora ex eo vincla, inditi custodes, & lege Papia Poppæa præmiis inducti [g] visi à privilegiis parentum cessarentur, velut parens omnium populus vacantia teneret. sed altius penetrabant, urbemque & Italiam, & quod usquam civium, corripuerant: multorumq; excisi status, & terror omnibus intentabatur: nisi Tiberius statuendo remedio quinque consularium, quinque è prætoriis, totidem è cetero senatu forte duxisset. apud quos exsoluti plerique legis nexūs, modicum in præsens levamentum fuere. Per idem tempus Neronem è liberis Germanici jam ingressum juventam, commendavit patribus; utque munere capeffendi vigintiviratus solveretur, & quinquennio maturius quam per leges Quæsituram peteret, nō sine inrisu audientium postulavit. prætendebat sibi atque fratri decreta eadem, potente Augusto. sed neque tum fuisse dubitaverim, qui ejusmodi preces occulti inluderent. ac tamen initia fastigii Cæsaribus erant: magisque in oculis vetus mos, & privignis cum vitrico levior necessitudo, quam avo adversum nepo-

nepotem. Additur pontificatus, & quo primum die forum ingressus est, congiarium plebi, admodum lætæ, quod Germanici stirpem jam puberem aspiciebat. Auctum dehinc gaudium nuptiis Neronis & Iuliæ Drusi filiæ. Utque hæc secundo rumore, ita adversis animis acceptum, quod filio Claudii focer Seianus destinaretur. polluisse nobilitatem familię videbantur, suspectumq; jam nimix spei Seianum ultro extulisse. Fine anni concessere vita insignes viri, L. Volusius, & Sallustius Crispus. Volusio vetus familia, neque tamen præturam egressa. ipse consulum intulit, censoria etiam potestate legendis equitum decuriis sanctus, opumq; quis domus illa immensum vixit, primus accumulator. Crispum equestri ortum loco, C. Sallustius rerum Romanarum florentissimus auctor, sororis nepotem in nomen adscivit. atq; ille, quamquam prompto ad capeiendos honores aditu, Mæcenatem æmulatus, sine dignitate senatoria multos triumphalium, consulariumq; potentia anteiit. diversus à veterum instituto, per cultum & munditias; copiaque & affluentia, luxu propior. suberat tamen vigor animi, ingentibus negotiis par; eo acrior, quo somnum & inertiam magis ostentabat. Igitur incolumi Mæcenate proximus, mox præcipuus cui secreta imperatorum inniterentur, & interficiendi Postumi Agrippæ conscius, ætate provecta speciem magis in amicitia principis quam vim tenuit. idque & Mæcenati acciderat: fato potentię raro sempiternę: an satias capit, aut illos cum omnia tribuerunt, aut hos, cum jam nihil reliquum est quod cupiant. Sequitur Tiberii quartus, Drusi secundus consulatus, patris atque filii collegio insignis.

insignis. nam biennio ante, Germanici Tiberio idem honor, neque patruo lætus, neque natura tam connexus fuerat. Ejus anni principio Tiberius, quasi firmandæ valetudini, in Campaniam concessit: longam & cōtinuam absentiam paulatim meditans; sive ut amoto patre, Drusus munia consulatus solus impleret. Ac forte parva res magnum ad certamen progressa, præbuit juveni materiam apiscendi favoris. Domitius Corbulo prætura functus de L. Sulla nobili juvene questus est apud senatum, quod sibi inter spectacula gladiatorum, loco non decessisset. pro Corbulone ætas, patrius mos, studia seniorum erant: contra, Mamercus Scaurus & L. Arruntius, aliiq; Sullæ propinqui nitebantur. certabant orationib², & memorabantur exempla majorum, qui juventutis irreverentiam gravibus decretis notavissent. donec Drusus apta temperandis animis disseruit, & satisfactū Corbuloni per Mamercum, qui patruus simul ac vitricus Sullæ, & oratorum ea ætate uberrimus erat. Idem Corbulo plurima per Italiam itinera, fraude mancipum & incuria magistratuum interrupta & impervia clamitando, executione ejus negotii libens suscepit. quod haut perinde publice usui habitum, quam exitiosum multis, quorum in pecuniam atque famam damnationibus & hasta sæviebat. Neq; multo post missis ad senatum litteris Tiberius, motam rursus Africam incursum Tacfarinatis docuit; iudicioq; patrum diligendum proconsulem, gnarum militiæ, corpore validum, & bello suffecturum. quod initium Sex. Pompejus agitando adversus M. Lepidum odii nactus, ut secordem, inopem, & majoribus suis dedecorum, eoque etiam Asiæ forte

forte depellendum incusavit. adverso senatu, qui Lepidum mitem magis quam ignavum, paternas ei angustias & nobilitatem sine probro actam, honori quam ignominię habendam ducebat. Igitur missus in Asiam. Et de Africa decretum ut Cæsar legeret, cui mandanda foret. Inter quæ Severus Cæcina censuit, ne quem magistratum, cui provincia obvenisset, uxor comitaretur: multum ante repetito, concordem sibi conjugem, & sex partus enixam: seque quæ in publicū statueret domi servavisse, cohibita intra Italiam, quamquam ipse pluris per provincias quadraginta stipédia explevisset. *Haut enim frustra placitum olim, ne femina in socios aut gentes externas traherentur. inesse mulierū comitatui, quæ pacem luxu, bellum formidine morentur, & Romanum agmen ad similitudinem barbari incessus convertant. non imbecillem tantum, & imparem laboribus sexum; sed si licentia adsit, sævum, ambitiosum, potestatis avidum. incedere milites, habere ad manum centuriones: præsedisse nuper feminam exercitio cohortium, decursu legionum. cogitarent ipsi, quoties repetundarū aliqui arguerentur, plura uxoribus objectari. his statim adhærescere deterrimum quemque provincialium: ab his negotia suscipi, transigi: duorum egressus coli: duo esse prætoria: pervicacibus magis & impotentibus mulierum jussis, quæ Oppii quondam, aliisq; legibus constrictæ, nunc vinclis exsolutis, domos, fora, jam & exercitus regerent. Paucorum hæc ad sensu audita; plures obturbabant, neque relatum de negotio, neque Cæcinam dignum tantę rei censorem. mox Valerius Messallinus, cui parens Messalla, ineratq; imago paternæ facundiæ, respondit, Multa duritię veterum melius & latius mutata. neq; enim,*

ut olim, obsideri urbem bellis, aut provincias hostilis esse. & pauca feminarum necessitatibus concedi, quæ ne conjugum quidem penates, adeo socios non onerent. cætera promiscua cum marito, nec ullum in eo pacis impedimentum. bella plane accinctis obeunda: sed revertentibus post laborem, quod honestius quam uxorium levamentum? At quasdam in ambitionem aut avaritiam prolapsas. Quid ipsorum magistratuum, nonne plerosque variis libidinibus obnoxios? non tamen ideo neminem in provinciam mitti. corruptos sæpe pravitatibus uxorum maritos: num ergo omnes celibes integros? placuisse quondam Oppias leges, sic temporibus Reip. postulantibus: remissum aliquid postea, & mitigatum, quia expedierit. frustra nostram ignaviam alia ad vocabula transferri. nam viri in eo culpam, si femina modum excedat. porro ob unius aut alterius imbecillum animum, male eripi maritis consortia rerum secundarum adversarumque; simul sexum natura invalidum deferi, & exponi suo luxu; cupidinibus alienis. vix præsentis custodia manere in laesa conjugia: quid fore, si per plures annos in modum dissidii oblitterentur? Sic obviam irent iis quæ alibi peccarentur, ut flagitiorum urbis meminissent. Addidit pauca Drusus de matrimonio suo. nam principibus adeunda sæpius longinqua imperii. Quoties divum Augustum in Occidentem atque Orientem meavisse comite Livia? se quoque in Illyricum profectum, & si ita conducat, alias ad gentes iturum, haut semper æquo animo, si ab uxore carissima, & tot communium liberorum parente divellere-tur. Sic Cæcinæ sententia elusa. Et proximi senatus die, Tiberius per litteras castigatis oblique patribus, quod cuncta curarum ad principem rejicerent, [h] M. Lepidum & Iunium Blæsum nomi-

nominavit: ex quibus proconsul Africæ legeretur. Tum audita amborum verba, intentius excusante Lepido, cum valetudinem corporis, ætatem liberum, nubilem filiam obtenderet: intelligereturq; etiam quod fidebat, avunculum esse Seiani Blæsum, atque eo prævalidum. Respondit Blæsus specie recusantis, sed neq; eadem adseveratione, & cōsensu adulantium auditus est. Exin promptum, quod multorum intimis questibus tegebatur. Incedebat enim deterrimo cuiq; licentia, impune probra, & invidiam in bonos excitandi, arrepta imagine Cæsaris: libertique etiam ac servi, patrono vel domino, cum voces, cum manus intentarent, ultro metuebantur. Igitur C. Cestius senator disleruit; *Principes quidem instar deorum esse: sed neq; à diis nisi iustas supplicum preces audiri, neque quemquam in Capitolium, aliave urbis templa perfugere, ut eo subsidio ad flagitia utatur. Abolitas leges, & funditus versas, ubi in foro, in limine curiæ, ab Annia Rufilla, quam fraudis sub iudice damnavisset, probra sibi & mine intenduntur. neq; ipse audeat jus experiri, ob effigiem imperatoris oppositam.* Haut dissimilia alii, & quidam atrociora circumstrepebant: precabanturque Drusum, daret ultionis exemplum. donec accitam convictamque attineri publica custodia iussit. Et Confidius Æquus, & Cælius Cursor equites Rom. quod fictis majestatis criminibus Magium Cæcilianum prætorem petivissent, auctore principe, ac decreto senatus puniti. Vtrumque in laudem Drusi trahebatur: ab eo, in urbe inter cœtus & sermones hominum obversante, secreta patris mitigari. neque luxus in juvene adeo displicebat. huc potius intendere, diem [i] ædificationibus, noctem conviviis

traheret, quam solus & nullis voluptatibus avocatus mœstam vigilantiam, & malas curas exerceret. non enim Tiberius, non accusatores fatifcebant. At Ancharius Priscus Cæsum Cordum proconsulem Crete postulaverat repetundis, addito majestatis crimine: quod tum omnium accusationum complementum erat. Cæsar Antistium Veterem è primoribus Macedoniæ absolutum adulterii, increpitis iudicibus, ad dicendam majestatis causam retraxit, ut turbidum, & Rescuporidis consiliis permixtū, qua tempestate Cotye fratre interfecto, bellum adversus nos voluerat. Igitur aqua & igni interdictum reo, adpositumque ut teneretur insula, neque Macedoniæ neque Thraciæ opportuna. Nam Thracia diviso imperio in Rhœmetalcen & liberos Cotyis, quibus ob infantiam tutor erat Trebellienus Rufus, insolentia nostri discors agebat; neque minus Rhœmetalcen quam Trebellienū incusans, popularium injurias ultas finire. Cœlaletæ, Odrusæque, & [k] alii, validæ nationes, arma cepere, ducibus diversis & paribus inter se per ignobilitatem: quæ causa fuit; ne in bellum atrox coalescerent. pars turbant præsentia, alii montem Hæmum transgrediuntur, ut remotos populos concirent. plurimi ac maxime compositi regem, urbemque Philippopolim à Macedone Philippo sitam, circumfidunt. Quæ ubi cognita P. Velleio, (is proximum exercitum præsidebat) alarios equites ac leves cohortium mittit in eos, qui prædabundi aut adsumendis auxiliis vagabantur. Ipse robur peditum, ad exsolvendum obsidium ducit. Simulque cuncta prospere acta, cæsis populatōribus, & dissensione orta apud obsidentes, regisq;
oppor-

opportuna eruptione, & adventu legionis. neque aciem aut prælium dici decuerit, in quo semerme ac palantes trucidati sunt, sine nostro sanguine. Eodem anno Galliarum civitates ob magnitudinem æris alieni rebellionem cœptavere: cujus exstimulator acerrimus inter Treveros Iulius Florus, apud Æduos Iulius Sacrovir. nobilitas ambobus, & majorum bona facta, eoque Romana civitas olim data, cum id rarum, nec nisi virtuti pretium esset. Ii secretis conloquiis, ferocissimo quoque adsumto, aut quibus ob egestatem, ac metum ex flagitiis maxima peccandi necessitudo, componunt; Florus Belgas, Sacrovir propiores Gallos concire. Igitur per conciliabula & cœtus seditiosa dissierebant, de continuatione tributorum, gravitate fœnoris, sœvitia ac superbia præsidium, & discordare militem, audito Germanici exitio. egregium resumendæ libertati tempus, si ipsi florentes, quam inops Italia, quam imbellis urbana plebes, nihil validum in exercitibus, nisi quod externum, cogitarent. Haut ferme ulla civitas intacta seminibus ejus motus fuit. sed erupere primi Andecavi, ac Turonii. quorum Andecavos Acilius Aviola legatus, excita cohorte, quæ Lugduni præsidium agitabat, coërcuit. Turonii, legionario milite quæ Visellius Varro inferioris Germaniæ legatus miserat, oppressi, eodẽ Aviola duce, & quibusdam Galliarum primoribus; qui tulere auxilium, quo dissimularent defectionem, magisque in tempore efferrent. spectatus & Sacrovir intacto capite pugnam pro Romanis ciens, ostentandæ, ut ferebat, virtutis: sed captivi, ne incessetur telis, adgnosendum se præbuisse, arguebant. Consultus super eo Tiberius, asper-

natus est indicium aluitq; dubitatione bellum. Interim Florus insistere destinatis, pellicere alā equitum, quæ conscripta Treveris, militia disciplinaque nostra habebatur, ut cæsis negotiatoribus Romanis bellum inciperet. paucique equitum corrupti, plures in officio mansere. Aliud vulgus obæeratorum aut clientium arma cepit: petebantq; saltus, quibus nomen Arduenna. cum legiones utroque ab exercitu, quas Vissellius & C. Silius adversis itinerib⁹ objecerant, arcuerunt. præmissusque cum dilecta manu Julius Indus è civitate eadem, discors Floro, & ob id navandæ operæ avidior, inconditam multitudinem adhuc disjecit. Florus incertis latebris victores frustratus, postremo visis militibus qui effugia infederant, sua manu cecidit. Isque Treverici tumultus finis. Apud Æduos major moles exorta, quanto civitas opulentior, & comprimendi procul præsidium. Augustodunum caput gentis, armatis cohortibus, Sacrovir occupaverat, [1] nobilissimam Galliarū sobolem, liberalibus studiis ibi operatam, ut eo pignore parentes propinquosque eorum adjungeret. simul arma occulte fabricata juventuti dispertit. Quadraginta millia fuere, quinta sui parte legionariis armis, ceteri cum venabulis & cultris, quæque alia venantibus tela sunt. adduntur è servitiis gladiaturæ destinati, quibus more gentico continuum ferri tegimen (Cruppellarios vocant) inferendis ictibus inhabiles, accipiendis impenetrabiles. Augebantur hæ copiæ, vicinarum civitatum ut nondum aperta consensione, ita viritim promptis studiis, & certamine ducum Romanorum, quos inter ambigebatur, utroque bellum sibi poscente. mox Varro invalidus

lidus senecta, vigenti Silio concessit. At Romæ non Treveros modo & Æduos, sed quatuor & sexaginta Galliarum civitates descivisse, adsumptos in societate Germanos, dubias Hispanias, cuncta (ut mos famæ) in majus credita. optimus quisque Reip. cura mœrebat: multi odio præsentium, & cupidine mutationis, suis quoque periculis lætabantur. increpabantque Tiberium, quod in tanto rerum motu, libellis accusatorum insumeret operam. An Iulium Sacrovirum, majestatis crimine, reum in senatu fore? exstistisse tandem viros, qui cruentas epistolas armis cohiberent. miseram pacem vel bello bene mutari. Tanto impensius in securitatem compositus, neque loco, neque vultu mutato, sed, ut solitum, per illos dies egit: altitudine animi, an compererat modica esse, & vulgatis leviora? Interim Silius cum legionibus duabus incedens, præmissa auxiliari manu, vastat Sequanorum pagos, qui finium extremi & Æduis contermini, sociique in armis erant. Mox Augustodunum petit propero agmine, certantibus inter se signiferis, fremente etiam gregario milite, ne suetam requiem, ne spatia noctium operiretur: viderent modo adversos, & aspicerentur. id satis ad victoriam. Duodecimum apud lapidem, Sacrovir, copiarumque patentibus locis apparuere. In fronte statuerat ferratos, in cornibus cohortes, à tergo semermos. Ipse inter primores equo insigni adire, memorare veteres Gallorum glorias, quæque Romanis adversa intulissent: quam decora victoribus libertas: quanto intolerantior servitus iterum victis. Non diu hæc, nec apud lætos. etenim propinquabat legionum acies. inconditique ac militiæ nescii opidani, neque oculis neque au-

ribus satis competebant. contra Silius, etsi præsumpta spes hortandi causas exemerat, clamitabat tamen; *Pudendum ipsis, quod Germaniarum victores, adversum Gallos tamquam in hostem ducerentur. una nuper cohors rebellem Turonium, una ala Treverum, paucæ hujus ipsius exercitus turma prosligavere Sequanos. quanto pecuniâ dites, & voluptatibus opulentos, tanto magis imbelles Æduos, evincite, & fugientibus consilite.* Ingens ad ea clamor. & circumfudit eques: frontemque pedites invasere. nec contatum apud latera. paulû moræ attulere ferrati, restantibus laminis adversum pila & gladios. sed miles correptis securibus & dolabris, ut si murum perumperet, cedere tegmina & corpora. quidam trudibus aut furcis, inertem molem prosternere. jacentesq; nullo ad resurgendum nisu, quasi exanimes linquebantur. Sacrovir primo Augustodunum, dein metu deditiois in villam propinquam cum fidissimis pergit. Illic sua manu, reliqui mutuis ictibus occidere. incensa super villa, omnes cremavit. Tum demum Tiberius ortum patratumque bellum senatui scripsit, neq; demisit, aut addidit vero; sed fide ac virtute legatos, se consiliis superfuissè. simul causas, cur non ipse, non Drusus profecti ad id bellum forent, adjunxit; magnitudinem imperii extollens. neque decorum principibus, si una alterave civitas turbet, omisâ urbe, unde in omnia regimè. nunc quia non metu ducatur, iturum ut præsentia spectaret, componeretque. Decrevere patres vota pro reditu ejus, supplicationesque, & alia decora. Solus Dolabella Cornelius dum anteire ceteros parat, absurdam in adulationem progressus, censuit ut ovans è Campania urbem introiret.

Igitur

Igitur secutæ Cæsaris litteræ, quibus se non tam vacuum gloria prædicabat, ut post ferocissimas gentes perdomitas, tot receptos in juventa, aut spretos triumphos, jam senior peregrinationis suburbanæ inane præmium peteret. Sub idem tempus, ut mors Sulpicii Quirinii publicis exsequiis frequentaretur, petivit à senatu. Nihil ad veterem & patriciam Sulpiciorum familiam Quirinius pertinuit, ortus apud municipium Lanuvium: sed impiger militiæ, & acrib⁹ ministeriis consulatum sub Divo Augusto, mox expugnatis per Ciliciam Homonadensium castellis insignia triumphi adeptus, datusque rector C. Cæsari Armeniam obtinenti, Tiberium quoque Rhodi agentem coluerat. quod tunc patefecit in senatu: laudatis in se officiis, & incusato M. Lollio, quem auctorem C. Cæsari pravitatis & discordiarum arguebat. sed ceteris haut læta memoria Quirinii erat, ob intenta, ut memora- vi, Lepidæ pericula, sordidamque & præpotentem senectam. Fine anni C. Lutorium Priscum equitem Romanum, post celebre carmen, quo Germanici suprema defleverat, pecunia donatum à Cæsare, corripuit delator: objectans ægro Druso composuisse, quod si exstinctus foret, majore præmio vulgaretur. Id C. Lutorius in domo P. Petronii, socru ejus Vitellia coram, multisque inlustribus feminis, per vaniloquentiam legerat. Ut delator exstitit, ceteris addicendum testimonium exterritis, sola Vitellia nihil se audivisse adseveravit. sed arguentibus, ad perniciem plus fidei fuit. sententiaque Haterii Agrippæ consulis designati indictum reo ultimum supplicium. Contra M. Lepidus in hunc modum exorsus est. *Si P. C. unum*

id spectamus, quam nefaria voce Lutorius Priscus mentem suam & aures hominum polluerit; neque carcer, neque laqueus, ne serviles quidem cruciatus in eum suffecerint. sin flagitia & facinora sine modo sunt; suppliciiis ac remediis, principis moderatio, majorumque & vestra exempla temperant; & vana à scelestis, dicta à maleficiis differunt: est locus sententiae, per quam neq; huic delictum impune sit, & nos clementiae simul ac severitatis non pœniteat. Sape audiivi principem nostrum conquerentem, si quis sumpta morte misericordiam ejus praevenisset. vita Lutorii in integro [m] est, qui neque servatus in periculum Reip. neque interfectus in exemplum ibit. studia illi ut plena vecordia, ita inania & fluxa sunt. nec quidquam grave ac serius ex eo metuas, qui suorum ipse flagitiorum proditor, non virorum animis, sed muliercularum adrepat. cedat tamen urbe, & bonis amissis aqua & igni arceatur. Quod perinde censeo, ac si lege majestatis teneretur. Solus Lepido Rubellius Blandus è consularibus adfessit. ceteri sententiam Agrippae secuti. ductusque in carcerem Priscus, ac statim exanimatus. Id Tiberius solitis sibi ambagibus apud senatum incusavit, cum extolleret pietatē quamvis modicas principis injurias acriter ulciscientium, deprecaretur tam praecipitis verborū pœnas: laudaret Lepidum, nec Agrippam argueret. Igitur factum S.C. ne decreta patrum, ante diem decimum, ad ærarium deferrentur: idque vitæ spatium damnatis prorogaretur, sed non senatui libertas ad pœnitendum erat; neque Tiberius interjectu temporis mitigabatur. C. Sulpicius, D. Haterius consules, sequuntur. Inturbidus externis rebus annus, domi suspecta severitate adversum luxum; qui immensum proruperat, ad cuncta

cuncta quâ pecunia prodigitur. Sed alia sum-
tuum quamvis graviora, dissimulatis plerumq;
pretiis occultabantur; ventris & ganæ paratus
assiduis sermonibus vulgati, fecerant curam,
ne princeps antiquæ parcimoniæ, durius adver-
teret. Nam incipiente C. Bibulo, ceteri quoque
ædiles dissenserant, sperni sumtuariam legem,
vetitaque utensilium pretia augeri in dies: nec
mediocribus remediis resisti posse. & consulti
patres, integrum id negotium ad principem di-
stulerant. Sed Tiberius sæpe apud se pensitato, an
coërceri tam profusæ cupidines possent: num
coërcitio plus damni in Remp. ferret: quam in-
decorum ad tractare quod non obtineretur, vel
retentum ignominiam & infamiam virorum
inlustrium posceret: postremo litteras ad sena-
tum composuit, quarum sententia in hunc mo-
dum fuit. *Ceteris forsitan in rebus P.C. magis expe-
diat me coram interrogari, & dicere quid è Republ.
censeam: in hac relatione, subtrahi oculos meos me-
lius fuit, ne denotantibus vobis ora, ac metum sin-
gulorum qui pudendi luxus arguerentur, ipse etiam
viderem eos, ac velut deprehenderem. quod si me-
cum ante viri strenui ædiles consilium habuissent;
nescio an suaserus fuerim omittere potius prævali-
da & adulta vitia, quam hoc adsequi, ut palam fie-
ret quibus flagitiis impares essemus. sed illi quidem
officio functi sunt, ut ceteros quoq; magistratus sua
munia implere velim. mihi autem neque honestum
silere, neque proloqui expeditum, quia non ædilis,
aut prætoris, aut consulis partes sustineo: maius ali-
quid & excelsum à principe postulatur, & cum recte
factorum sibi quisque gratiam trahant, unius invi-
dia ab omnibus peccatur. Quid enim primum pro-
hibere, & priscum ad morem recidere adgrediar?*
villarum

villarum ne infinita spatia, familiarum numerum
& nationes? argenti & auri pondus? aris, tabula-
rumque miracula? promiscuas viris & feminis ve-
stes? atque illa feminarum propria, quis lapidum
caussa pecunie nostrae ad externas aut hostilis gentes
transferuntur? Nec ignoro in convivii & circulis
incusari ista, & modum posci. sed si quis legem san-
ciat, poenas indicat; iidem illi civitatem verti, splen-
didissimo cuique exitium parari, neminem criminis
expertem clamitabunt. Atqui ne corporis quidem
morbos veteres, & diu auctos, nisi per dura & aspe-
ra coërceas. corruptus simul & corruptor, ager &
flagrans animus, haut levioribus remediis restin-
guendus est, quam libidinibus ardescit. tot à mayo-
ribus repertae leges, tot quas divus Augustus tulit,
illa oblivione, hæ (quod flagitiosius est) contemptu
abolitæ, securiorem luxum fecere. nam si velis quod
nondum vetitum est; timeas, ne vetere. at si probi-
bita impune transcenderis; neque metus ultra, neque
pudor est. cur ergo olim parcimonia pollebat? quia
sibi quisque moderabatur: quia unius urbis cives era-
mus. ne irritamenta quidem eadem, intra Italiam
dominantibus. externis victoriis aliena; civilibus,
etiam nostra consumere didicimus. Quantulum
istud est, de quo adiles admonent? Quam, si cetera
respicias, in levi habendum? At Hercule nemo re-
fert, quod Italia externae opis indiget, quod vita po-
puli Romani per incerta maris & tempestatum quo-
tidie volvitur. ac nisi provinciarum copia & do-
minis, & servitiis, & agris subvenerint; nostra nos
scilicet nemora, nostraeque villa tuebuntur? Hanc
T. C. curam sustinet princeps. hæc omissa, fundi-
tus Rempubl. trahet, reliquis intra animum meden-
dum est. nos, pudor; pauperes, necessitas; divites,
atque in melius mutet. Aut si quis ex magistra-
tibus,

tibus, tantam industriam ac severitatem pollicetur, ut ire obviam queat; hunc & laudo, & exonerari laborum meorum partem fateor. sin accusare vitia volunt, deinceps gloriam ejus rei adepti sunt, similitates faciunt, ac mihi relinquunt; credite P. C. me quoque non esse offensionum avidum. quas cum graves, & plerumque iniquas pro Republica suscipiam, inanes & irritas neque mihi aut vobis usui futuras jure deprecor. Auditis Cæsaris litteris, remissa Ædilibus talis cura; luxusque mensæ, à fine Actiaci belli, ad ea arma quibus Ser. Galba rem R. adeptus est, per annos centum profusis sumtibus exerciti, paulatim exolevere. Causas ejus mutationis quærere libet. Dites olim familiæ nobilium, aut claritudine insignes, studio magnificentię prolabebantur. nam etiam tum plebem, socios, regna colere, & collicitum. ut quisque opibus, domo, paratu speciosus, per nomen & clientelas inlustrior habebatur. postquam cédibus sævitum, & magnitudo famæ exitio erat; ceteri ad sapientiora convertère. simul novi homines è municipiis & coloniis, atq; etiam provinciis, in senatum crebro adsumti, domesticam parcimoniam intulerunt. & quamquam fortuna vel industria plerique pecuniosam ad senectam pervenirent; mansit tamen prior animus. Sed præcipuus adstricti moris auctor Vespasianus fuit, antiquo ipse cultu victuque. obsequium inde in principem, & æmulandi amor, validior quam pœna ex legibus & metus. nisi forte rebus cunctis inest quidam velut orbis, ut quemadmodum temporū vices, ita morum vertantur. nec omnia apud priores meliora, sed nostra quoq; ætas multa laudis & artium imitanda posteris tulit. verū hæc^[n] nobis
maiores

maiores certamina ex honesto maneant. Tiberius fama moderationis parta, quod ingruentis accusatores represserat, mittit litteras ad senatum, quibus potestatem tribuniciam Druso petebat. Id summi fastigii vocabulum Augustus reperit, ne regis aut dictatoris nomen adsumeret, ac tamen appellatione aliqua cetera imperia præmineret. M. deinde Agrippam socium ejus potestatis, quo defuncto Tiberium Neronem dilegit, ne successor in incerto foret. sic cohiberi pravas aliorum spes rebatur: simul modestiæ Neronis, & suæ magnitudini fidebat. Quo tunc exemplo, Tiberius Drusum summæ rei admo- vet: cum incolumi Germanico, integrum inter duos judicium tenuisset. Sed principio litterarum veneratus deos, ut consilia sua Reip. prosperarent, modica de moribus adolescentis, neque in falsum aucta, rettulit. esse illi conjugem & tres liberos, eamque ætatem qua ipse quondam à divo Augusto ad capeßendum hoc munus vocatus sit. Neque nunc propere, sed per octo annos capto experimento, compressis seditionibus, compositis bellis, triumphalem & bis consulem, noti laboris participem sumi. Præceperant animis orationem patres. quo quæsitior adulatio fuit. nec tamen repertum, nisi ut effigies principum, aras deum, templa & arcus, aliaque solita censerent. nisi quod M. Silanus ex contumelia consulatus, honorem principibus peti- vit: dixitque pro sententia, ut publicis privatisve monumentis, ad memoriam temporum, non consulum nomina præscriberentur, sed eorum qui tribuniciam potestatem gererent. [ø] Atque Haterius cum ejus diei senatus consulta aureis litteris figenda in curia censuisset, deridiculo fuit,

fuit, senex fœdissimæ adulationis tantum infamia usus. Inter quæ, provincia Africa Iunio Blæso prorogata; Servius Maluginensis flamen Dialis, ut Asiam sorte haberet postulavit; frustra vulgatum dictitans, *non licere Dialibus egredi Italia. neq; aliud jus suum, quam Martialium, Quirinaliumque Flaminum: porro si hi [p] duxissent provincias, cur Dialibus id vetitum? nulla de eo populi scita, non in libris caeremoniarum reperiri. Sæpe Pontifices dialia sacra fecisse, si flamen valetudine aut munere publico impediretur. duobus & septuaginta annis post Cornelii Merula cadem, neminem susceptum: neq; tamen cessavisse religiones. Quod si per tot annos possit non creari, nullo sacrorum damno; quanto facilius abfuturum, ad unius anni proconsulare imperium? Privatis olim simulatibus effectum, ut à pontificibus maximis ire in provincias prohiberentur: nunc deum munere, summum Pontificum etiam summum hominum esse, non æmulatione, non odio, aut privatis adfectionibus obnoxium. Adversus quæ cum augur Lentulus alique varie dissererent, eo decursum est, ut Pontificis Max. sententiam opperirentur. Tiberius, dilata notione de jure Flaminis, decretas ob tribuniciam Drusi potestatem caerimonias temperavit; nominatim arguens insolentiam sententiæ, aureasq; litteras contra patrium morem. Recitatae & Drusi epistolæ, quamquam ad modestiam flexæ, pro superbissimis accipiuntur. Huc recidisse cuncta, ut ne juvenis quidē tanto honore accepto, adiret urbis deos, ingrederetur senatum, auspicia saltem gentile apud solum inciperet? [q] Bellum scilicet, aut diverso terrarum distineri, litora & lacus Campania tum maxime peragrantem. sic imbui rectorem generis humani; id primum
è pater-*

è paternis consiliis discere. sane gravaretur aspectum civium senex imperator, fessamque aetatem, & actos labores prætenderet: Druso quod, nisi ex adrogantia, impedimentum? Sed Tiberius vim principatus sibi firmans, imaginem antiquitatis senatui præbebat. postulata provinciarum ad disquisitionem patrum mittendo. Crebescebat enim Græcas per urbes licentia atq; impunitas asylæ statuendi. Complebantur templa pessimis servitiorum. eodẽ subsidio obæratî adversum creditores, suspectiq; capitalium criminum receptabantur. Nec ullum satis validum imperium erat coercendis seditionib⁹ populi, flagitia hominum ut cærimonias deũm protegentis. Igitur placitum ut mitterent civitates jura, atque legatos. Et quædam quod falso usurpaverant sponte omisere. Multæ vetustis superstitionib⁹, aut meritis in populum Romanum fidebant. Magnaq; ejus diei species fuit, quo senatus majorem beneficia, sociorum pacta, regum etiam qui ante vim Romanam valuerant decreta, ipsorumque numinum religiones introspexit; libero, ut quondam, quid firmaret mutaretve. Primi omnium Ephesii adiẽre, memorantes, non, ut vulgus crederet, Dianam atque Apollinem Delo genitos: esse apud se Cenchrium amnem, [r] locum Ortygiam, ubi Latonam partu gravidam, & oleæ, quæ tum etiam maneat, adnifam, edidisse ea numina: deorumque monitu sacratum nemus. Atque ipsum illic Apollinem, post interfectos Cyclopas, Iovis iram vitavisse. Mox Liberum patrem bello victorem, supplicibus Amazonum quæ aram infederant, ignovisse. Auctam hinc concessu Herculis, cum Lydia potiretur, cærimoniam templo: neque Persarum

rum ditione, diminutum jus. Post Macedonas, dein nos servavisse. Proximo Magnetes, L. Scipionis, & L. Sullæ constitutis nitebantur. quorum ille Antiocho, hic Mithradate, pulsus, fidem atque virtutem Magnetum decorauere, uti Dianæ Leucophryenæ perfugium inviolabile foret. Aphrodisienses posthac & Stratonicensis dictatoris Cæsaris ob vetusta in parteis merita, & recens divi Augusti decretum [f] attulere. Laudati quod Parthorum inruptionem, nihil mutata in populum Romanum constantia, pertulissent. Sed Aphrodisiensium civitas, Veneris; Stratonicensium, Iovis & Triviæ religionē tuebantur. Altius Hierocæsarienses exposuere. Perficam apud se Dianam, delubrum rege Cyro dicatum. & memorabantur Perpernæ, Isaurici, multa; alia imperatorum nomina, qui non modo templo, sed duobus milib. passuum eandem sanctitatem tribuerant. Exin Cyprii tribus delubris, quorum vetustissimum Paphiæ Veneri auctor Ærias, post filius ejus Amathus Veneri Amathusi, & Iovi Salaminio Teucer, Telamonis patris ira profugus, posuissent. Auditæ aliarum quoque civitatum legationes. Quorum copia fessi patres, & quia studiis certabatur, consulis permisere, ut perspecto jure, & si qua iniquitas involveretur, rem integrā rursus ad senatum referrent. Consules super eas civitates quas memoravi, apud Pergamum, Æsculapii comper-
tum asylum retulerunt: ceteros obscuris ob vetustatem initiis niti. nam Smyrnæos oraculum Apollinis, cujus imperio Stratonicidi Veneri templum dicaverint; Tenios ejusdem carmen referre, quo sacrare Neptuni effigiem, ædemque jussi sint. propiora Sardianos, Alexandri
victoris

victricis id donum, neque minus Milesios Dario rege [1] uti. sed cultus numinum utrisque, Dianam aut Apollinem venerandi. Petiere & Cretenses simulacro divi Augusti. Factaq; senatus-consulta, quibus multo cum honore, modus tamen prescribatur; iussique ipsis in templis facere aras sacrandam ad memoriam, ne specie religionis in ambitionem delaberentur. Sub idem tempus Iulie Auguste valetudo atrox, necessitudinem Principi fecit festinati in urbem reditus: sincera adhuc inter matrem filiumque concordia; sive occultis odiis. Neq; enim multo ante, cum haut procul theatro Marcelli effigiem divo Augusto Iulia dicaret; Tiberii nomen, suo postscripserat. idque ille credebatur, ut inferius maiestate principis, gravi & dissimulata offensione abdidiſſe. Sed tum supplicia diis, ludique Magni ab senatu decernuntur, quos Pontifices, & augures, & quindecimviri, septemviris simul & sodalibus Augustalibus ederent. Censuerat L. Apronius, ut feciales quoque iis ludis praesiderent. Contradixit Caesar, distincto sacerdotiorum jure, & repetitis exemplis: neq; enim unquam fecialibus hoc maiestatis fuisse. ideo Augustales adiectos, quia proprium ejus domus sacerdotium esset, pro qua vota persolveretur. Exequi sententias haut institui, nisi insignes per honestum, aut notabili dedecore: quod praecipuum munus annalium reor, ne virtutes si-
leantur, utque pravis dictis factisque ex posteritate & infamia metus sit. Ceterum tempora illa adeo infecta & adulatione sordida fuere, ut non modo primores civitatis, quibus claritudo sua obsequiis protegenda erat; sed omnes consulares, magna pars eorum qui praetura functi, mul-
tique

tique etiam pedarii senatores certatim exsurgerent, fœdaque & nimia censerent. Memoriz proditur, Tiberium, quoties curia egrederetur, Græcis verbis in hunc modum eloqui solitum, Ô HOMINES AD SERVITVTEM PARATOS! scilicet etiam illum, qui libertatem publicam nollet, tam projectæ fervientium patientiæ tædebat. Paulatim dehinc, ab indecoris ad infesta transgrediebantur. C. Silanum proconsulem Asiæ, repetundarum à sociis postulatum, Mamercus Scaurus è Consularibus, Iunius Otho prætor, Brutidius Niger ædilis, simul corripiunt. objectantque violatum Augusti numen, spretam Tiberii maiestatem. Mamercus antiqua exempla jaciens, L. Cottam à Scipione Africano, Ser. Galbam à Catone censorio, P. Rutilium à M. Scauro accusatos, videlicet Scipio & Cato talia ulciscebantur; aut ille Scaurus, quem proavum suum, opprobrium majorum Mamercus, infami opera dehonestabat. Iunio Othoni literarium ludum exercere vetus ars fuit, mox Seiani potentia senator, obscura initia, impudētib⁹ ausis [u] propolluebat. Brutidium artibus honestis copiosum, & si rectum iter pergeret, ad clarissima quæque iturum, festinatio exstimulabat; dum æquales, dein superiores, postremo suasmets ipse spes anteire parat. quod multos etiam bonos pessum dedit, qui spretis quæ tarda cum securitate, præmatura vel cum exitio properant. Auxere numerum accusatorum Gellius Poplicola, & M. Paconius. Ille quæstor Silani, hic legatus. Nec dubium habebatur, sævitiz captarumq; pecuniarum teneri reum, sed multa adgerebantur etiam in fontibus periculosa; cum super tot senatores adversos, facundissimis totius

tius Asiæ, eoque ad accusandum dilectis responderet solus & orandi nescius, proprio in metu, qui exercitam quoque eloquentiam debilitat. non temperante Tiberio, quin premeret voce, vultu, [x] eo quod ipse creberrime interrogabat: neque refellere, aut eludere, dabatur. ac sæpe etiam confitendum erat, ne frustra quæsiuisset. Servos quoque Silani, ut tormentis [y] interrogentur, actor publicus mancipio accederat. & ne quis necessariorum juvaret periclitantem, majestatis crimina subdebantur, vinculum & necessitas silendi. Igitur petito paucorum dierum interjectu, defensionem sui deferuit; ausis ad Cæsarem codicillis, quibus invidiam & preces miscuerat. Tiberius quæ in Silanum parabat, quo excusatius sub exemplo acciperentur, libellos divi Augusti de Voleso Messalla ejusdem Asiæ proconsule, factumque in eum senatusconsultum recitari jubet. Tum L. Pisonem sententiam rogat. Ille multum de clementia principis præfatus, aqua atque igni Silano interdicens censuit, ipsumque in insulam Gyarum relegandum. Eadem ceteri, nisi quod Gn. Lentulus separanda Silani materna bona (quippe alia parente geniti) reddendaque filio dixit, adnuente Tiberio. At Cornelius Dolabella, dum adulationem longius sequitur, increpitis C. Silani moribus, addidit, *ne quis vita probrosus, & opertus infamia provinciam sortiretur: idque princeps dijudicaret. nam à legibus delicta puniri. quanto fore mitius in ipsos, melius in socios, provideri ne peccaretur?* Adversum quæ disseruit Cæsar: *non quidem sibi ignara quæ de Silano vulgabantur, sed non ex rumore statuendum. multos in provinciis contra quam spes aut metus de illis fuerit, egisse. excitari quosdam ad meliora,*

liora, magnitudine rerum; hebescere alios. neq^{ue} posse principem sua scientia cuncta complecti: neq^{ue} expedire, ut ambitione aliena trahatur: ideo leges in facta constitui, quia futura in incerto sint. sic à maioribus institutum, ut si antissent delicta, pœna sequerentur, ne verterent sapienter reperta, & semper placita. satis onerum principibus, satis etiam potentia: [2] minutura, quoties gliscat potestas: nec utendum imperio, ubi legibus agi possit. Quanto rarior apud Tiberium popularitas, tanto lætioribus animis accepta. Atque ille prudens moderandi, si propria ira non impelleretur, addidit, insulam Gyarrum immitem & sine cultu hominum esse: darent Iuniæ familiæ, & viro quondam ordinis ejusdem, Cytheram potius concederet. id sororem quoq; Silani Torquatam, priscæ sanctimonix virginem expetere. In hanc sententiâ facta discessio. Post auditi Cyrenenses, & accusante Anchario Prisco, Cæsius Cordus repetundarum damnatur. L. Ennium equitem Roman. majestatis postulatum, quod effigiem principis promiscuum ad usum argenti vertisset, recipi Cæsar inter reos vetuit: palâ aspernante Ateio Capitone, quasi per libertatem. Non enim debere eripi patribus vim statuendi, neq^{ue} tantû maleficium impune habendû. sane lentus in suo dolore esset; reip. injurias ne largiretur. Intellexit hæc Tiberius ut erant magis, quam ut dicebantur: perstititque intercedere. Capito insignior infamia fuit: quod humani diviniq; juris sciens, egregium publicû, & bonas domi artes dehonestavisset. Incessit dein religio, quo nam in templo locandum foret donum, quod pro valetudine Augustæ equites Romani voverant Equestri Fortunæ. nam et si delubra ejus deq^{ue} multa in urbe, nullû tamen tali cogno-

cognomento erat. repertum est eodem esse apud Antium quæ sic nuncuparetur, cunctasque cærimonias Italicis in opidis, templaque, & numinum effigies, juris atq; imperii Romani esse. ita donum apud Antium statuitur. Et quando de religionibus tractabatur, dilatum nuper responsum adversus Servium Maluginensem Flaminem Dialem, promisit Cæsar: recitavitque decretum pontificum. *Quoties valetudo adversa Flaminem Dialem incessisset, ut Pontificis maximi arbitrio, dum ne plusquam binotium, abesset: dum ne diebus publici sacrificii, neu sæpius quam bis eundem in annum.* Quæ principe Augusto cõstituta, satis ostendebãt, annuam absentiam & provinciarum administrationem dialibus non concedi. memorabaturque L. Metelli Pontificis maximi exemplum, qui Aulum Postumium Flaminem attinuisset. Ita fors Asiæ in eum, qui cõsularium Maluginensi proximus erat, conlata. Iisdem diebus Lepidus à senatu petivit, ut basilicam Paulli, Æmilia monumenta, propria pecunia firmaret ornaretque. erat etiam tum in more publica munificentia. nec Augustus [a] arguerat Taurum, Philippum, Balbum, hostiles exuvias, aut exundantis opes ornatum ad urbis, & posterum gloriam conferre. quo tum exemplo Lepidus, quamquam pecuniæ modicus, avitum decus recoluit. At Pompeii theatrum igne fortuito haustum, Cæsar exstructurum pollicitus est, eo quod nemo è familia restaurando sufficeret, manente tamen nomine Pompeii. simul laudibus Seianum extulit, tamquam labore vigilantiaque ejus tanta vis unum intra damnum stetisset. Et censuere patres effigiem Seiano, quæ apud theatrum Pompeii locaretur.

neque

neque multo post Cæsar cum Iunium Blæsum proconsulem Africæ triumphî insignibus attolleret, dare id se dixit honori Seiani, cuius ille avunculus erat. Ac tamen res Blæsi dignæ decore tali fuere, nam Tacfarinas quamquam sæpius depulsus, reparatis per intima Africæ auxiliis, huc adrogantiæ venerat, ut legatos ad Tiberium mitteret, sedemque ultro sibi atque exercitui suo postularet, aut bellum inexplicabile minitaretur. Non aliàs magis [b] sua populique contumelia Rom. indoluisse Cæsarem ferunt, quam quod desertor & prædo, hostium more ageret. ne Spartaco quidem, post tot consularium exercituum clades inultam Italiam urenti, quamquam Sertorii atque Mithradatis ingentibus bellis labaret Resp. datum, ut pacto in fidem acciperetur, nedum pulcherrimo populi Romani fastigio, latro Tacfarinas, pace & concessione agrorum redimeretur. Dat negotium Blæso, ceteros quidem ad spem proliceret arma sine noxa ponendi, ipsius autem ducis quoquo modo potiretur. Et recepti ea venia plerique, mox adversum artes Tacfarinatis haut dissimili modo belligeratum. Nam quia ille robore exercitus impar, furandi melior, pluris per globos incurfaret, eluderetque, & insidias simul tentaret: tres incessus, totidem agmina parantur. ex quibus Cornelius Scipio legatus præfuit, qua prædatio in Leptinos & suffugia Garamantum: alio latere, ne Cirtensium pagi impune traherentur, propriam manum Blæsus filius duxit. Medio, cum dilectis castella & munitiones idoneis locis imponens, dux ipse, arta & infensa hostibus cuncta fecerat: quia quoquò inclinarent, pars aliqua militis Romani in ore, in latere,

tere, & sæpe à tergo erat. multiq; eo modo cæsi, aut circumventi. Tunc tripartitum exercitum plures in manus dispergit, præponitque centuriones virtutis expertæ: nec, ut mos fuerat, ætate retrahit copias, aut in hibernaculis veteris provinciæ componit: sed ut in limine belli, dispositis castellis, per expeditos & solitudinum gnaros mutantem mapalia Tacfarinatem proturbat. donec fratre ejus capto, regressus est, properantius tamen quam ex utilitate sociorū, relictis per quos resurgeret bellum. Sed Tiberius pro confecto interpretatus, id quoq; Blæso tribuit ut Imperator à legionibus salutaretur: præfco erga duces honore, qui bene gesta Rep. gaudio & impetu victoris exercitus conclamabantur. erantque plures simul Imperatores, nec super ceterorum æqualitatem. concessit quibusdam & Augustus id vocabulum, ac tunc Tiberius Blæso. [c] Postremum obiere eo anno viri illustres, Asinius Saloninus, M. Agrippa & Polliōne Asinio avis, fratre Druso insignis, Cæsarique progener destinatus. Et Capito Ateius, de quo memoravi, principem in civitate locum studiis civilibus adsecutus, sed avo centurione Sullano, patre prætorio. consulatum ei adceleraverat Augustus, ut Labeonem Antistium iisdem artibus præcellentem dignatione ejus magistratus anteiret. Namque illa ætas duo pacis decora simul tulit. sed Labeo incorrupta libertate, & ob id fama celebratior: Capitonis obsequium dominantibus magis probabatur. Illi, quod præturam intra stetit, commendatio ex injuria: huic, quod consulatum adeptus est, odium ex invidia oriebatur. Et Iunia sexagesimo quarto post Philippensē aciem anno supremū diem

diem explevit, Catone avunculo genita, C. Cassii uxor, M. Bruti soror. Testamentum ejus multo apud vulgum rumore fuit: quia in magnis opibus, cum ferme cunctos procures cum honore nominavisset, Cæsarem omisit. quod civiliter acceptum: neque prohibuit quo minus laudatione pro rostris, ceterisque solennibus funus cohonestaretur. Viginti clarissimarum familiarum imagines antelatae sunt, Manlii, Quinctii, aliaque ejusdem nobilitatis nomina: sed præfulgebant Cassius atque Brutus, eo ipso, quod effigies eorum non visebantur.

LOCA EMENDANDA IN LIB. III.

a ei b Traiecticia videntur. c Adi Comm. d Desunt quaedam. e Scribo relegaretur. f itemq. g ut si h Manium. i editionibus. k Astii: l & nobiliss. m Esto. n nobis in Majores. o At Q. Haterius: p Suspectum. q Nec male, bello r lucum sattulere laudantis. t niti. u Nescio an porro polluebat. x & malim. y interrogarentur. z minui jura. a arcuerat. b Sua populique Ro. con. c Forte distinguendum, Blæso postremum. Obiere.

LIBER IV.

BREVIARIUM LIBRI.

A Lij Seiani praefecti præt. ingenium & mores. Is ad dominationem adspirat; & ut perveniat, Drusum Tib. Filium è medio tollit, adjuvante uxore Livia, quam stupro prius polluerat. Eidem fini castra Prætoria Romæ jubet exstrui, & militem in unum locum conduci. Ab hoc tempore lapsa imperii res. ideoq. qui status tunc rerum, quis numerus, quæ loca cohortium & legionum, Tacitus oportune exequitur.

quitur. At Druso jam mortuo, Senatum Princeps ingreditur, eum mœstum erigit. Germanici duos filios inducit, eosque ut imperii heredes patribus commendat. Seianus quo destinata perficeret, Agrippinam callide calumniatur, & semina futuri odii in ipsam liberosque jactat. Tiberius legationes & accusationes aliquot civitatum & provinciarum audit. Histriones sive Pantomimos immodestius agentes Italia pellit. De Flamine Diali ejusque ceremoniis temperandis nova lex lata. Sacerdotes, solennibus votis, etiam Drusum & Neronem dis commendaverant. agre id Tiberius tulit, & initium in eos exitii fuit. C. Silius ex amicis Germanici damnatus. Cn. Piso, C. Cassius, Plautius Silvanus, accusati aut damnati. In Africa Tacfarinatis bello finis impositus à P. Dolabella. ipse Tacfarinas casus. Semina servilis motus in Italia, sed statim oppressa. Q. Vibius Serenus in Senatu à filio accusatur, & Amorgum amovetur. P. Suillius, aliiq; damnantur. inter eos Cremutius Cordus Historiæ scriptor, quod Brutum & Cassium laudavisset, ejusque libri combusti. Cyzicenis libertas ademta. Templi honorem ab Hispanis oblatum Tiberius spernit. Seianus rebus ex voto adhuc fluentibus, altiora struit: & Liviam sibi uxorem à Principe petit. hic modeste negat additis causis. Sed ille ut potentiam sibi augeret, magisque opportunum Tiberium haberet, perpulit eum ad secessum ab urbe. nec multo post persuasit. Interea Romæ legationes Græcorum audita, de jure asyloꝝ. In Hispania L. Piso Prætor à quodam agreste interficitur. In Thracia, montani Thraces dilectus abnuunt, arma sumunt. vicit eos Poppæus Sabinus, & triumphi insignia accepit. Claudia Pulchra Romæ adulterii accusata & damnata. Agrippina maritum sibi postulat, nec accipit. Undecim

Asia

Asia civitates certant, in qua earum templum Tiberio statueretur. Smyrnaei pralati. Tandem Tiberius, non ultra dilato consilio, in Campaniam ab urbe abiit. ubi in spelunca quadam, repentino lapsu lapidum, periclitatur: sed à Seiano servatur. quæ res huic fidem addidit. Igitur Neronem majorem è liberis Germanici aggreditur, & variis artibus calumniisq; subvertit. Amphitheatricasu Fidenis multa hominum millia debilitata, vel obruta. Romæ ingens incendium Cælium montem deurit. Princeps Capreas insulam transit, ibique se recondit. Titius Sabinus turpi fraude circumventus accusatur, damnaturque ipsis anni Kalendis. Iulia neptis moritur. Frisii rebellant: quos L. Apronius Proprator inferioris Germania parum feliciter repressum iit. Cn. Domitius Agrippinam Germanici filiam uxorem accipit. Hac sexennio fere gesta.

C. Asinio, C. Antistio Coss.

Cornelio Cethego, Visellio Varrone.

Cosso Lentulo, Asinio Agrippa.

Cn. Lentulo, Gatul. C. Calvisio.

M. Licinio Crasso, L. Calpurnio Pis.

Ap. Iunio Silano, P. Silio Nerva.

CASINIO, C. Antistio Coss. nonus Tiberio annus erat compositæ Reip. florentis domus: (nam Germanici mortem inter prospera ducebat) cū repente turbare fortuna cœpit; favire ipse, aut favientibus vires præbere. Initium & causâ penes Ælium Seianum, cohortibus prætoriiis præfectum: cujus de potentia supra memoravi. Nunc originem, mores, & quo facinore dominationem captaverit, expediam. Genitus Vulfiniis, patre Seio Strabone equite Romano, &

prima juvenia C. Cæsarem divi Augusti nepotem sectatus, non sine rumore Apicio diviti & prodigo stuprum venum dedisse; mox Tiberium variis artibus devinxit adeo, ut obscurum adversum alios, sibi uni incautum in te ctumque efficeret. non tam sollertia, (quippe iisdem artibus victus est) quam deum ira in rem Romanam; cuius pari exitio viguit, ceciditque. Corpus illi laborum tolerans, animus audax, sui obtegens, in alios criminator, juxta adulatio & superbia. palam compositus pudor, intus summa apiscendi libido: ejusque causa, modo largitio & luxus, sæpius industria ac vigilantia, haut minus noxiæ, quoties parando regno finguntur. Vim præfecturæ modicam antea intendit, dispersas per urbem cohortes una in castra conducendo; ut simul imperia acciperent, numeroque & robore, & visu inter se, fiducia ipsis, in ceteros metus [a] crederetur. Prætendebat lascivire militem diductum: si quid subitum ingruat, majore auxilio pariter subveniri & severius acturos, si vallum statuatur procul urbis inlecebris. Ut perfecta sunt castra, inrepere paulatim militares animos, adeundo, appellando; simul centuriones ac tribunos ipse diligere. neque senatorio ambitu abstinebat, clientes suos honoribus aut provinciis ornando, facili Tiberio, atque ita prono, ut socium laborum, non modo in sermonibus, sed apud patres & populum celebraret, colique per theatra & fora effigies ejus, interque principia legionum sineret. Ceterum plena Cæsarum domus, juvenis filius, nepotes adulti, moram cupitis adferebant. & quia vi tot simul corripere intutum, dolus intervalla scelerum poscebat. placuit tamen occultior

cultior via, & à Druso incipere, in quem recenti ira ferebatur. Nam Drusus impatiens æmuli, & animo cōmotior, orto forte jurgio intenderat Seiano manus, & contra tendentis os verberaverat. Igitur cuncta tentanti promptissimum visum, ad uxorem ejus Liviam convertere. Quæ soror Germanici, formę initio ætatis indecora, mox pulchritudine præcellebat. Hac, ut amore incensus, adulterio pellexit. & postquam primi flagitii potitus est, neque femina amissa pudicitia alia abnuerit; ad conjugii spem, consortium regni, & necem mariti impulit. Atque illa cui avunculus Augustus, focer Tiberius, ex Druso liberi, seque ac majores & posteros municipali adultero fœdabat; ut pro honestis & præsentibus, flagitiosa & incerta expectaret. Sumitur in cōscientiam Eudemus amicus ac medicus Livię, specie artis frequens secretis. pellit domo Seianus uxorem Apicatam, ex qua tres liberos genuerat, ne pellici suspectaretur. Sed magnitudo facinoris metum, prolationes, diversa interdū consilia adferebat. Interim anni principio Drusus ex Germanici liberis togam virilem sumsit. quæq; fratri ejus Neroni decreverat senatus, repetita. addidit orationem Cæsar multa cum laude filii sui, quod patria benevolentia in fratris liberos foret. Nam Drusus (quamquam arduum sit, eodem loci potentiam & concordiam esse) equus adolescentibus, aut certe nō adversus habebatur. Exin vetus & sæpe simulatum proficiscendi in provincias consilium refertur. multitudinem veteranorum prætexebat imperator, & dilectib. supplendos exercitus. nam voluntarium militem deesse: ac si suppeditet, nō eadem virtute ac modestia agere: quia plerumq; inopes

ac vagi sponte militiam sumant, percensuitque
cursum numerum legionum, & quas provin-
cias tutarentur. Quod mihi quoque exsequen-
dum reor, quæ tum Romana copia in armis,
qui socii reges, quanto sit angustius imperita-
tum. Italiam utroque mari duæ classes, Misen-
um apud & Ravennam, proximumq; Galliæ
litus rostratæ naves præsidebant, quas Aetiaca
victoria captas Augustus in oppidum Foro-Iu-
liense miserat, valido cum remige: Sed præci-
puum robur Rhenum juxta, commune in Ger-
manos Gallosq; subsidium, octo legiones erant.
Hispaniæ recens perdomitæ, tribus habebantur.
Mauros Iuba rex acceperat, donum populi Ro-
mani. cetera Africæ, per duas legiones, parique
numero Ægyptus. dehinc initio ab Suria usque
ad flumen Euphraten, quantum ingenti terra-
rum sinu ambitur, quatuor legionibus coërci-
tum; accolis Hybero, Albanoque, & aliis regi-
bus, qui magnitudine nostra proteguntur ad-
versum externa imperia. & Thraciam, Rhœ-
metalces ac liberi Cotyis: ripamque Danubii,
legionum duæ in Pannonia, duæ in Mœsia at-
tinebant. totidem apud Dalmatiam locatis, quæ
positu regionis à tergo illis, ac si repentinum
auxilium Italia posceret, haut procul acciren-
tur. quamquam insideret urbem proprius mi-
les, tres urbanæ, novem prætorix cohortes, E-
truria ferme Umbriaque dilectæ, aut vetere La-
tio, & [b] colonis antiquitus Romanis. At apud
idonea provinciarum sociæ triremes, alæque, &
auxilia cohortium. neque multo secus in iis vi-
rium; sed persequi incertum [c] fuit; cum ex usu
temporis huc illuc mearent, 'gliscerēt numero,
& aliquando minuerentur. Congruens credi-
derim

derim recensere ceteras quoque Reip. partes, quibus modis ad eam diem habitæ sint: quando Tiberio mutati in deterius principatus initium ille annus attulit. Iam primum publica negotia, & privatorum maxima, apud patres tractabantur. dabaturq; primoribus disserere: & in adulationem lapsos, cohibebat ipse. mandabatque honores, nobilitatem majorum, claritudinem militiæ, inlustres domi artes spectando: ut satis constaret, non alios potiores fuisse sua consulibus, sua prætoribus species. Minorum quoque magistratuum exercita potestas, legesque, si maiestatis quæstio eximeretur, bono in usu. At frumenta, & pecuniæ vectigales, cetera publicorum fructuum, societatibus equitum Romanorum agitabantur. Res suas Cæsar spectatissimo cuique, quibusdam ignotis ex fama mandabat; semelque adsumti tenebantur, prorsus sine modo, cum plerique iisdem negotiis infenescerent. Plebes acri quidem annona fatigabantur: sed nulla in eo culpa ex principe. quin infecunditati terrarum, aut asperis maris obviam iit, quantum impendio, diligentiaque poterat. & ne provinciæ novis oneribus turbarentur, utque vetera sine avaritia aut crudelitate magistratuum tolerarent, providebat. corporum verbera, ademptiones bonorū aberant. Rari per Italiam Cæsaris agri; modesta servitia; intra paucos libertos domus; ac si quando cum privatis disceptaret, forum & jus, quæ cuncta, non quidem comi via, sed horridus ac plerumque formidatus retinebat tamen, donec morte Drusi verterentur. nam dum superfuit, mansere: quia Seianus incipiente adhuc potentia, bonis consiliis notescere volebat, & ultor metue-

batur,,

batur, non occultus odii, & crebro querens, incolumi filio adiutorem imperii alium vocari. & quantum superesse ut collega dicatur? Primas dominandi spes in arduo; ubi sis ingressus, adesse studia & ministros. exstructa jam sponte præfecti castra, datos in manum milites: cerni effigiem ejus, in monumentis Gn. Pompeii: communes illi cum familia Drusorum fore nepotes. precandam post hæc Modestiam, ut contentus esset. Neque raro, neq; apud paucos talia jaciebat; & secreta quoq; ejus, corrupta uxore, prodebantur. Igitur Seianus maturandum ratus, diligit venenum, quo paulatim inrepente, fortuitus morbus adsimularetur. Id Druso datum per Lygdum Spadonem, ut octo post annos cognitum est. Ceterum Tiberius per omnes valetudinis ejus dies, nullo metu, an ut firmitudinem animi ostentaret, etiam defuncto necdum sepulto, curiam ingressus est. consulesque sede vulgari per speciem mœstitiæ sedentes, honoris locique admonuit, & effusum in lacrimas senatum, victo gemitu, simul oratione continua erexit. Non quidem sibi ignarum, posse argui, quod tam recenti dolore subierit oculos senatus: vix propinquorum adloquia tolerari, vix diem adspici à plerisque lugentium. neque illos imbecillitatis damnandos; se tamen fortiora solatia è complexu Reipub. petivisse. Miseratusque Augustæ extremam senectam, rudem adhuc nepotum, & vergentem ætatem suam, ut Germanici liberi, unica præsentium malorum levamenta, inducerentur, petivit. Egressi consules, firmatos alloquio adolescentulos, deductosque ante Cæsarem statuunt. Quibus adprehensis, Patres conscripti, Hos, inquit, orbatos parente, tradidi patruo ipsorum, precatusq; sum, quamquam esset illi propria

pria soboles, ne secus quam suum sanguinem foveret ac tolleret, sibi & posteris confirmaret. erepto Druso, preces ad vos converto, diisque & patria coram obtestor, Augusti pronepotes, clarissimis majoribus genitos suscipite, regite: vestram meamque vicem explete. Hi vobis Nero & Druse parentum loco, ita nati estis, ut bona malaque vestra ad Rempubl. pertineant. Magno ea fletu, & mox precationibus faustis audita. ac si modum orationi posuisset; misericordia sui gloriaque animos audientium impleverat. ad vana & toties inrisa revolutus, de reddenda Republ. utque consules seu quis alius regimen susciperent, vero quoque & honesto fidem demisit. Memoriae Drusi eadem quæ in Germanicum decernuntur; plerisque additis, ut ferme amat posterior adulatio. Funus imaginum pompa maxime inlustre fuit, cum origo Iuliæ gentis Æneas, omnesque Albanorum reges, & conditor urbis Romulus, post Sabina nobilitas [d] Appius Clausus, ceteræque Claudiorum effigies, longo ordine spectarentur. In tradenda morte Drusi, quæ plurimis maximeque fidis auctoribus memorata sunt, retuli. sed non omiserim eorundem temporum rumorem validum adeo, ut nondum exolescat. Corrupta ad scelus Livia, Seianum Lygdi quoque Spadonis animum stupro vinxisse: quod is Lygduæ ætate atque forma carus domino, interque primores ministros erat. deinde inter confcios, ubi locus veneficii, tempus, composita sunt; eo audaciæ provectum, ut verteret, & occulto indicio Drusum veneni in patre arguens, moneret Tiberium, vitandam potionem quæ prima ei apud filium epulanti offerretur. ea fraude tum senem, postquam convivium in-

ierat, exceptum poculum Druso tradidisse. atq; illo ignaro & juveniliter hauriente, auctam suspicionem, tamquam metu & pudore sibimet inrogaret mortem quam patri struxerat. Hæc vulgo jactata, super id quod nullo auctore certo firmantur, prompte refutaveris. Quis enim mediocri prudentia, nedum Tiberius tantis rebus exercitus, inaudito filio exitium offerret, idque sua manu & nullo ad pœnitendum regressu? Quin potius ministrum veneni excrucia- ret, auctorem exquireret, insita deniq; etiam in extraneos contatione & mora, adversum unicum & nullius ante flagitii compertum uteretur. Sed quia Seianus facinorum omnium repertor habebatur, ex nimia caritate in eum Cæsaris, & ceterorum in utrumq; odio, quamvis fabulosa & immania credebantur; atrocior semper fama, erga dominantium exitus. Ordo alioqui sceleris per Apicatam Seiani proditus, tormentis Eudemi, ac Lygdi patefactus est. neque quisquam scriptor tam infensus existit, ut Tiberio objectaret, cum omnia alia conquirerent, in- renderentque. Mihi tradendi arguendique ru- moris causa fuit, ut claro sub exemplo falsas auditiones depellerem, peteremque ab iis quo- rum in manus cura nostra venerit, ne divulga- ta atque incredibilia, a vide accepta, veris neque in miraculum corruptis antehabeant. Cete- rum laudante filium pro rostris Tiberio, sena- tus populusque habitum ac voces dolentum si- mulatione magis quam libens induebat, do- mumq; Germanici reviviscere occulti lætaban- tur. Quod principium favoris, & mater Agrip- pina spem male regens, perniciem adcelerave- re. Nam Seianus ubi videt mortem Drusi inul-
tam

taminterfectōribus, sine mœrore publico esse,
 ferox scelerum, & quia prima provenerant, vo-
 lutare secum, quo nam modo Germanici libe-
 ros perverteret, quorum non dubia successio.
 neque spargi venenum in tres poterat, egregia
 custodum fide, & pudicitia Agrippinæ impene-
 trabili. Igitur contumaciam ejus infectari, ve-
 tus Augustæ odium, recentem Livix conscien-
 tiam exagitare, ut superbiam fecunditate sub-
 nixam, popularibus studiis inhiare dominatio-
 ni, apud Cæsarem arguerent. Atque hæc calli-
 dis criminatōribus (inter quos dilegerat Iulium
 Postumum per adulterium Mutiliæ Priscæ inter
 intimos aviæ, & consiliis suis peridoneum: quia
 Prisca in animo Augustæ valida) anum suapte
 natura potentiæ anxiam, insociabilem nurui
 efficiebat. Agrippinæ quoque proximi inlicie-
 bantur, pravis sermonib⁹ tumidos spiritus per-
 stimulare. At Tiberius, nihil intermissa rerum
 cura, negotia pro solatiis accipiens, jus civium,
 preces sociorum tractabat. Factaq; auctore eo
 senatusconsulta, ut civitati Cibyraticæ apud
 Asiam, Ægirensi apud Achaiam motu terræ la-
 befactis, subveniretur remissione tributi in tri-
 ennium. Et Vibius Serenus proconsul ulterioris
 Hispaniæ de vi publica damnatus, ob atrocita-
 tem [e] temporum in insulam Amorgum de-
 portatur. Carsius Sacerdos reus tamquam fru-
 mento hostem Tacfarinatem juvisset, absolvi-
 tur; ejusdemque criminis C. Gracchus. Hunc
 comitem exilii admodū infantem, pater Sem-
 pronius in insulam Cercinam tulerat. Illic ad-
 ultus inter extorres & liberalium artium ne-
 scios, mox per Africam ac Siciliam mutando
 sordidas merces sustentabatur. nec tamē effugit
 magnæ

magnæ fortunæ pericula. Ac ni Ælius Lamia & L. Apronius qui Africam obtinuerant, infontem protexissent, claritudine infausti generis & paternis adversis foret abstractus. Is quoq; annus legationes Græcarum civitatum habuit; Samiis Iunonis, Cois Æsculapii delubro, vetustum asyli jus ut firmaretur, petentibus. Samii decreto Amphictyonum nitebantur, quîs præcipuum fuit rerum omnium iudicium, qua tempestate Græci conditis per Asiam urbibus ora maris portiebantur. Neque dispar apud Coos antiquitas. & accedebat meritum ex loco. Nam cives Romanos templo Æsculapii induxerant, cum iussu regis Mithradatis apud cunctas Asiæ insulas & urbes trucidarentur. Variis dehinc & sæpius irritis prætorum questib⁹, postremo Cæsar de immodestia histrionû rettulit. Multa ab iis in publicû seditiose, fœda per domos tentari. Oscum quondam ludicrum levissimæ apud vulgum oblectationis, eo flagitiorum & virium venisse, ut auctoritate patrum coërcendum sit. Pulsi tum histriones Italia. Idem annus alio quoque luctu Cæsarem adficit, alterum ex geminis Drusi liberis extinguendo: neque minus morte amici. Is fuit Lucillius Longus, omnium illi tristium lætorumque socius, unusque è senatoribus Rhodii secessus comes. Ita quamquam novo homini, censorium funus, effigiem apud forum Augusti, publica pecunia patres decrevere: apud quos etiam tum cuncta tractabantur. adeo ut procurator Asiæ Lucillius Capito, accusante provincia causam dixerit, magna cum adseveratione principis, non se jus nisi in servitia & pecunias familiares dedisse. quod si vim prætoris usurpasset, manibusque militum usus foret; spreta

spreta in eo mandata sua, audirent socios. Ita reus, cognito negotio, damnatur. Ob quam ultionem, & quia priore anno in C. Silanum vindicatum erat, decrevere Asiæ urbes templum Tiberio matrique ejus, ac senatui. Et permissum statuere. Egitque Nero grates ea causâ patribus atque avo, lætas inter audientium adfectiones, qui, recenti memoria Germanici, illum adspici, illum audiri rebantur. aderantque juveni modestia, ac forma, principe viro digna, notis in eum Seiani odiis ob periculum gratiora. Sub idem tempus de flamine Diali in locum Servii Maluginensis defuncti legendo, simul roganda nova lege, disseruit Cæsar. Nam patricios confarreatis parentibus genitos, tres simul nominari, ex quibus unus legeretur, vetusto more: neque adesse, ut olim, eam copiam, omiſſa confarreandi adſuetudine, aut inter paucos retenta. pluresque ejus rei causas adſerebat; potissimam, penes incuriam virorum feminarumque. Accedere ipsius carimonia difficultates, quæ consulto vitarentur. Et quando exiret è jure patrio, qui id flaminium apisceretur, quaque in manum flaminis conveniret. Ita medendum senatus decreto, aut lege; sicut Augustus quadam ex horrida illa antiquitate, ad præsentem usum flexisset. Igitur tractatis religionibus, placitum, instituto flaminum nihil demutari. Sed lata lex, qua flaminica Dialis sacrorum causâ in potestate viri, cetera promiscuo feminarum jure ageret. & filius Maluginensis patri suffectus. Utque glisceret dignatio sacerdotum, atque ipsis promptior animus foret ad capeſſendas carimonias, decretum Corneliæ virgini, quæ in locum Scantiæ capiebatur, L L S. xx. & quoties Augusta theatrum introisset, ut sedes inter Vestalium consideret.

sideret. Cornelio Cethego, Visellio Varrone Coss. Pontifices eorumque exemplo ceteri sacerdotes, cum pro incolumitate principis vota susciperent, Neronem quoque & Drusum iisdem diis commendavere; non tam caritate juvenum, quam adulatione: quæ moribus corruptis, perinde anceps si nulla, & ubi nimia est. Nam Tiberius haut unquam domui Germanici mitis, tum vero æquari adolescentes senectæ suæ, impatenter indoluit: accitosque Pontifices percontatus est, num id precibus Agrippinæ, aut minis tribuissent. Et illi quidem quamquam abnuerent, modice perstricti, (etenim pars magna è propinquis ipsius, aut primores civitatis erant:) ceterum in senatu, oratione monuit in posterum, ne quis mobiles adolescentium animos, præmaturis honoribus ad superbiam extolleret. instabat quippe Seianus, incusabatque diductam civitatem, ut civili bello. esse qui se partium Agrippinæ vocent: ac ni resistatur, fore pluris. neque aliud gliscentis discordiæ remedium, quam si unus alterve maxime prompti subverteretur. Qua causâ C. Silium & Titium Sabinum adgredditur. amicitia Germanici perniciofa utrique. Silio, & quod ingentis exercitus septem per annos moderator, partisque apud Germaniam triumphalibus Sacroviriani belli victor, quanto maiore mole procideret, plus formidinis in alios dispergatur. credebant plerique auctam offensionem ipsius intemperantia, immodice jactantis, suum militem in obsequio duravisse, cum alii ad seditiones prolaberentur: neque mansurum Tiberio imperium, si iis quoque legionibus cupido novandi fuisset. Destruui per hæc fortunam suam Cæsar, imparemque tanto merito

rito rebatur. Nam beneficia eo usque læta sunt, dum videntur exsolvi posse: ubi multum antevenire, pro gratia odium redditur. Erat uxor Silio Sofia Galla, caritate Agrippinæ invisa principi. Hos corripere, dilato ad tempus Sabino, placitum: immisusque Varro consul, qui paternas inimicitias obtendens, odii Seiani per dedecus suum gratificabatur. precante reo brevem moram, dum accusator consulatu abiret, adversatus est Cæsar: solitum quippe magistratibus, diem privatis dicere. nec infringendum consulis jus, cujus vigiliis niteretur, ne quod respublicæ detrimentum caperet: Proprium id Tiberio fuit, scelera nuper reperta priscis verbis obtegere. Igitur multa adseveratione, quasi aut legibus cum Silio ageretur, aut Varro consul, aut illud resp. esset, coguntur patres; silente reo, vel si defensionem cœptaret, non occultante cujus ira premeretur. Conscientia belli, Sacro vir diu dissimulatus, victoria per avaritiam fœdata, & uxor Sofia arguebantur. nec dubie repetundarum criminibus hærebant. sed cuncta questione majestatis exercita; & Silius imminentem damnationem voluntario fine prævertit. Sævitum tamen in bona, non ut stipendiariis pecuniæ redderentur, quorum nemo repetebat: sed liberalitas Augusti avulsa, computatis singillatim quæ fisco petebantur. ea prima Tiberio erga pecuniam alienam diligentia fuit. Sofia in exilium pellitur Asinii Galli sententia, qui partem bonorum publicandam, pars ut liberis relinqueretur, censuerat. contra [f] M. Lepidus quartam accusatoribus secundum necessitudinem legis, cetera liberis concessit. Hunc ego Lepidum, temporibus illis, gravem & sapientem virum

virum fuisse comperio. Nam pleraque ab sævis adulationibus aliorum, in melius deflexit: neq; tamen temperamenti egebat, cum æquabili auctoritate & gratia apud Tiberium vigeret. unde dubitare cogor, fato & sorte nascendi, ut cetera, ita principum inclinatio in hos, offensio in illos; an sit aliquid in nostris consiliis, liceatque inter abruptam contumaciam, & deforme obsequium, pergere iter ambitione ac periculis vacuum. At Messallinus Cotta haut minus claris majoribus, sed animo diversus, censuit cavendum senatusconsulto, ut quamquam infantes magistratus & culpæ alienæ nescii provincialibus uxoribus criminibus, perinde quam suis plecterentur. Actum dehinc de Calpurnio Pisone, nobili ac feroci viro. Is namque, ut retuli, cessurum se urbe ob factiones accusatorum in senatu clamitaverat: & sprete potentia Augustæ, trahere in jus Vrgulanium, domoque principis excire ausus erat. Quæ in præsens Tiberius civiliter habuit. Sed in animo revolvente iras, etiam si impetus offensionis languerat, memoria valebat: Pisonemque [g] gravius secreti sermonis incusavit adversum majestatem habiti. adjecitque in domo ejus venenum esse, eumque gladio accinctum introire curiam. Quod ut atrocius vero transmissum. ceterorum quæ multa cumulabantur, receptus est reus, neq; peractus ob mortem opportunam. Relatum & de Cassio Severo exsule, qui sordidæ originis, maleficæ vitæ, sed orandi validus, per immodicas inimicitias, ut judicio jurati senatu Cretam amoveretur, effecerat: atque illi eadem actitando, recentia veteraque odia advertit: bonisque exutus, interdicto igni atque aqua, saxo Seriphio con-

consenuit. Per idem tempus Plautius Silvanus prætor, incertis causis Aproniam conjugem in præcepis jecit; tractusque ad Cæsarem ab L. Apronio focero, turbata mente respondit, tamquam ipse somno gravis atque eo ignarus, & uxor sponte mortem sumisset. Non contanter Tiberius pergit in domum, visit cubiculum, in quo reluctantis & impulsæ vestigia cernebantur. Refert ad senatum, datisque iudicibus Vrgulania Silvani avia pugionem nepoti misit. Quod perinde creditum quasi principis monitu, ob amicitiam Augustæ cum Vrgulania. Reus frustra tentato ferro, venas præbuit exsolvendas. Mox Numantina prior uxor ejus accusata injecisse carminibus & veneficiis vecordiam marito, insons judicatur. Is demum annus populum Romanum longo adversum Numidam Tacfarinatem bello absolvit. Nam priores duces [h] sibi impetrando triumphalium insigni sufficere res suas crediderant, hostem omittebant. Iamque tres laureatæ in urbe statuæ; & adhuc raptabat Africam Tacfarinas, auctus Maurorum auxiliis, qui Prolemæo Iubæ filio juventâ incurioso, libertos regios, & servilia imperia bello mutaverant. Erat illi prædarum receptor ac socius populandi rex Garamantum; non ut cum exercitu incederet, sed missis levibus copiis, quæ ex longinquo in majus audiebantur: ipsaq; è provincia, ut quis fortunæ inops, moribus turbidus, promptius ruebant, quia Cæsar post res à Blæso gestas, quasi nullis jam in Africa hostibus reportari Nonam legionem jusserrat. nec proconsul ejus anni P. Dolabella retinere ausus erat, jussu principis magis quàm incerta belli metuens. Igitur Tacfarinas, disperso rumore, rem

Roma-

Romanam aliis quoque ab nationibus lacerari
eoque paulatim Africa decedere, ac posse reli-
quos circumveniri, si cuncti, quibus libertas ser-
vitio potior, incubuissent: auget vires, positisque
castris Thubuscum oppidum circumfidet. At
Dolabella contracto quod erat militum, terro-
re nominis Romani, & quia Numidæ peditum
aciem ferre nequeunt, primo sui incessu solvit
obsidium, locorumque opportuna permunivit.
simul principes Musulamorum defectione cœ-
ptantes securi percutit. Dein quia pluribus ad-
versum Tacfarinatem expeditionibus cognitū,
non gravi nec uno incurſu confectandum ho-
stem vagum: excito cum popularibus rege Pro-
lemæo, quattuor agmina parat, quæ legatis ac
tribunis data: & prædatorias manus dilecti
Maurorum duxere. Ipse consultor aderat om-
nibus. Nec multo post adfertur, Numidas apud
castellum semirutum, ab ipsis quondam incen-
sum, cui nomen Auzea, positus in palib. con-
sedisse: fissos loco, quia vastis circum saltibus
claudebatur. Tum expeditæ cohortes alæque
quam in partem ducerentur ignaræ, cito agmi-
ne rapiuntur. Simulque cœptus dies, & con-
centu tubarum, ac truci clamore aderant semi-
somnia in barbaros: præpeditis Numidarum
equis aut diversos pastus pererrantibus. Ab Ro-
manis confertus pedes, dispositæ turmæ, cuncta
prælio provisa: hostibus contra omnium ne-
scis, non arma, non ordo, non consilium, sed
pecorum modo, trahi, occidi, capi. Infensus
miles memoria laborum, & adversum eluden-
tes optatæ toties pugnae, se quisque ultione &
sanguine explebant. Differtur per manipulos,
Tacfarinatem omnes, notum tot præliis, con-
fectentur:

fectentur: non nisi duce interfecto, requiem
 belli fore. At ille dilectis circum stipatoribus,
 vinctoque jam filio, & effusis undique Roma-
 nis, ruendo intela, captivitatem haut inulta
 morte effugit. Isque finis armis impositus. Do-
 labelle peteti abnuit triumphalia Tiberius, Seia-
 no tribuens, ne Blæsi avunculi ejus laus obsole-
 sceret. Sed neque Blæsus ideo inlustrior, & huic
 negatus honor gloriam intendit. Quippe mi-
 nore exercitu, insigneis captivos, cædem ducis,
 belliq; confecti famam deportarat. Sequeban-
 tur & Garamantum legati raro in urbe visi,
 quos Tacfarinate cæso, perculsa gens & culpæ
 nescia, ad satisfaciendum populo Rom. mise-
 rat. Cognitis dehinc Ptolemæi per id bellum
studiis, repetitus ex vetusto mos. missusque è
 senatoribus qui scipionem eburnum, togam
 pictam, antiqua patrum munera daret, regem-
 que & socium atq; amicum appellaret. Eadem
 æstate, mota per Italiam servilis belli semina
 fors oppressit. Auctor tumultus T. Curtius
 quondam prætoris cohortis miles. primo cœ-
 tibus clandestinis, apud Brundisium, & circum-
 jecta oppida; mox positis propalam libellis, ad
 libertatem vocabat agrestia per longinquos sal-
 tus & ferocia servitia: cum velut munere deum,
 tres biremes adpulere ad usus commeantium
 illo mari. Et erat iisdem regionibus Curtius Lu-
 pus quæstor, cui provincia vetere ex more Ca-
 les evenerat. Is disposita classiariorum copia,
 cœptantem cum maxime conjurationem dis-
 jecit. Missusque à Cæsare propere Staius tribu-
 nus cum valida manu, ducem ipsum & proxi-
 mos audaciæ in urbem traxit; jam trepidam, ob
 multitudinem familiarum, quæ gliscebant im-
 mensum,

mensum, minore in dies plebe ingenua. Iisdem consulibus miseriarum ac sævitiae exemplum atrox, reus pater, accusator filius, [i] nomen viri, Q. Vibius Serenus, in senatum inducti sunt, ab exilio retractus, illuvieque ac squalore obfitus, & tum catena vinctus perorante filio. Preparatur adolescens multis munditiis, alacri vultu. structas principi insidias, missosque in Galliam concitores belli, index idem & testis dicebat; adnectebatq; Cæcilium Cornutum prætorium ministravisse pecuniam. qui tædio curarum, & quia periculum pro exitio habebatur, mortem in se festinavit. At contra reus nihil infracto animo, obversus in filium, quater evinctula, vocare ultores deos, ut sibi quidem redderent exilium, ubi procul tali more ageret, filium autem quandoque supplicia sequerentur. Adseverabatque innocentem Cornutum, & falsa exterritum. idque facile intellectu, si proderentur alii: non enim se cædem principis & res novas uno socio cogitasse. Tum accusator Gn. Lentulum & Seium Tuberonem nominat: magno pudore Cæsaris, cum primores civitatis, intimi ipsius amici, Lentulus senectutis extreme, Tubero defecto corpore, tumultus hostilis, & turbande reip. arcesserentur. Sed hi quidem statim exempti. In patrem, ex servis quaesitum. & questio adversa accusatori fuit. qui scelere vecors, simul vulgi rumore territus, robur & saxum, aut paricidarum poenas minitantium, cessit urbe. ac retractus Ravenna, exsequi accusationem adigitur; nō occultante Tiberio vetus odium, adversus exsulem Serenum. nam post damnatum Libonem, missis ad Cæsarem litteris exprobraverat, suum tantum studium sine fructu fuisse. addiderat-

dideratque quædam cōtumacius, quam tutum apud aures superbas & offensionī proniores. ea Cæsar octo post annos rettulit, medium tempus varie arguens; etiam si tormenta, pervicacia fervorum, contra evenissent. Dictis dein sententiis ut Serenus more majorum puniretur, quo molliret invidiam, intercessit. Gallus Asinius, Gyaro aut Donusa claudendum censere. id quoque aspernatus est, egenam aquæ utramque insulam referens, dandosque vitæ usus cui vita concederetur. ita Serenus Amorgum reportatur. Et quia Cornutus sua manu ceciderat, actū de præmiis accusatorum abolendis, si quis majestatis postulatus ante perfectū judicium se ipse vita privavisset. ibaturque in eam sententiam, ni durius contraque morem suum palam pro accusatoribus Cæsar, Inritas leges, Rempubl. in præcipiti conquestus esset. subverterent potius jura, quam custodes eorum amoverent. Sic delatores, genus hominum publico exitio reperi- tum, & pœnis quidem nunquam satis coërci- tum, per præmia eliciebantur. His tam assiduis tamq; incessis modica lætitia interjicitur, quod C. Cominium equitem Romanum probrosi in se carminis convictum, Cæsar precibus fratris qui senator erat, concessit. Quò magis mirum habebatur, gnarum meliorum, & quæ fama cle- mentiam sequeretur, tristiora malle. neq; enim secordia peccabat; nec occultum est, quando ex veritate, quando adumbrata lætitia, facta im- peratorum celebrentur: quin ipse compositus aliàs, & velut eluctantium verborum, solutius promptiusq; eloquebatur, quoties subveniret. At P. Suilium quæstorem quondam Germa- nici, cum Italia arceretur convictus pecuniam
ob rem

ob rem judicandam cepisse, amovendum in insulam censuit; tanta contentione animi, ut & jurando obstringeret e Rep. id esse. Quod asperè acceptum ad præsens, mox in laudem vertit, regresso Suilio: quem vidit sequens ætas præpotentem, venalem, & Claudii principis amicitia diu prospere, nunquam bene usum. Eadem pœna in Catum Firmium senatorem statuitur, tamquam falsis majestatis criminibus sororem petivisset. Catus, ut rettuli, Libonem inlexerat insidiis, deinde indicio perculerat. ejus operæ memor Tiberius, sed alia prætendens, exsilium deprecatus est: quo minus senatu pelleretur, non obstitit. Pleraque eorum quæ rettuli, quæque referam, parva forsitan & levia memoratu videri non nescius sum. sed nemo Annales nostros cum scriptura eorum contenderit, qui veteres populi Romani res composuere. Ingentia illi bella, expugnationes urbium, fusos captosque reges; aut, si quando ad interna præverterent, discordias consulum adversum tribunos, agrarias frumentariasque leges, plebis & optimatum certamina, libero egressu memorabant. Nobis in arto, & inglorius labor. Immota quippe aut modice lacescita pax, mœstæ urbis res, & princeps proferendi imperii incuriosus erat. Non tamen sine usu fuerit, introspicere illa primo aspectu levia; ex quibus magnarum sæpe rerum[k] motus oriuntur. Nam cunctas nationes & urbes populus, aut primores, aut singuli regunt. dilecta ex his & constituta Reip. forma, laudari facilius, quam evenire; vel si evenit, haut diuturna esse potest. Igitur ut olim plebe valida, vel cum patres pollerent, noscenda vulgi natura, & quibus modis temperanter haberetur, senatusque

rusque & optimatum ingenia qui maxime per-
 didicerant, callidi temporum & sapientes cre-
 debantur: sic converso statu, neque alia [l] re-
 rum quam si unus imperitet, hæc conquiri tra-
 dique in rem fuerit. quia pauci prudentia, ho-
 nesti ab deterioribus, utilia ab noxiis discer-
 nunt: plures aliorum eventis docentur. cete-
 rum ut profutura; ita minimum oblectationis
 adferunt. nam situs gentium, varietates præ-
 liorum, clari ducum exitus, retinent ac redinte-
 grant legentium animum: nos sæva iussa, con-
 tinuas accusationes, fallaces amicitias, perni-
 ciem innocentium, & easdem exitu causas cõ-
 jungimus; obvia rerum similitudine, & satieta-
 te. Tum quod antiquis scriptoribus rarus ob-
 trectator, neque refert cujusquam, Punicas Ro-
 manasve acies lætius extuleris: at multorum
 qui Tiberio regente pœnam vel infamiam sub-
 iere, posterum manent. utque familiæ ipsæ jam ex-
 stinctæ sint; reperies qui ob similitudinem mo-
 rum, aliena malefacta sibi objectari putent. et-
 iam gloria ac virtus infensos habet, ut animus
 ex propinquo diversa arguens. Sed ad incœpta
 redeo. Cornelio Cossio, Asinio Agrippa Coss.
 Cremutius Cordus postulatur, novo ac tunc
 primum audito crimine, quod editis annalib⁹,
 laudatoque M. Bruto, C. Cassium Romanorum
 ultimum dixisset. Accusabant Satrius Secundus,
 & Pinarius Natta, Seiani clientes. id perniciosi-
 le reo, & Cæsar truci vultu defensionem acci-
 piens. quam Cremutius, relinquendæ vitæ cer-
 tus, in hunc modum exorsus est. *Verba mea P. C.*
arguuntur: adeo factorum innocens sum. Sed neque
hæc in principem, aut principis parentem, quos lex
majestatis amplectitur: Brutum & Cassium lauda-
vissè

viffe dicor. quorum res gestas cum plurimi composuerint, nemo sine honore memoravit. Titus Livius eloquentia ac fidei præclarus imprimis, Gn. Pompejum tantis laudibus tulit, ut Pompejanum eum Augustus appellaret. neque id amicitia eorum offecit. Scipionem, Afranium, hunc ipsum Cassium, hunc Brutum, nusquam latrones & parricidas, quæ nunc vocabula imponuntur, sæpe ut insignis viros nominat. Asinii Pollionis scripta, egregiam eorundem memoriam tradunt. Messalla Corvinus, imperatorem suum Cassium prædicabat: & uterque opibusque atque honoribus pervignere. Marci Ciceronis libro, quo Catonem cælo æquavit, quid aliud dictator Caesar quam rescripta oratione, velut apud iudices respondit? Antonii epistola, Bruti conciones, falsa quidem in Augustum probra, sed multa cum acerbitate habent. carmina Bibaculi & Catulli, referta contumeliis Caesarum leguntur. sed ipse divus Iulius, ipse divus Augustus & tulere ista, & relinquere; haut facile dixerim, moderatione magis an sapientia. namque spreta exolescunt: si irascare, adgnita videntur. Non attingo Græcos, quorum non modo libertas, etiam libido impunita. aut si quis advertit, dictis dicta ultus est. Sed maxime solutum, & sine obtrectatore fuit, prodere de iis quos mors odio aut gratia exemisset. num cum armatis Cassio & Bruto, ac Philippenses campos obtinentibus, belli civilis causa populum per conciones incendio? an illi quidem septuagesimum ante annum peremti, quo modo imaginibus suis noscuntur, quas nec victor quidem abolevit, sic partem memoria apud scriptores retinent? suum cuique decus posteritas rependit. nec deerunt, si damnatio ingruit, qui non modo Cassii & Bruti, sed etiam mei meminerint. Egressus dein senatu, vitam abstinentia finivit. libros per
ædiles

ædiles cremandos censuere patres, sed manserunt occultati, & editi, Quò magis secordiam eorum inridere libet, qui presenti potentia, credunt exstingui posse etiam sequētis ævi memoriam. Nam contra, punitis ingeniis gliscit auctoritas. neque aliud externi reges, aut qui eadem sævitia usi sunt, nisi dedecus sibi, atq; illis gloriam peperere. Ceterum postulandis reis tam continuus annus fuit, ut feriarum Latinarum diebus, Præfectum urbis Drusum, auspicandi gratiâ tribunali ingressum, adierit Calpurnius Salvianus in Sex. Marium, quod à Cæsare palam increpitum, causa exilii Salviano fuit. Objecta publicè Cyzicenis incuria criminum divi Augusti, additis violentiæ criminibus adversum cives Romanos. & amisere libertatem, quam bello Mithradatis meruerant circumfessi, nec minus sua constantia, quam præsidio Luculli pulso rege. At Fonteius Capito, qui proconsul Asiam curaverat, absolvitur; comperto ficta in eum crimina, per Vibium Serenum. neq; tamen id Sereno noxæ fuit, quem odium publicum tutiorem faciebat. nam ut quis districtior accusator, velut sacrosanctus erat: leves, ignobiles, pœnis adficiebantur. Per idem tempus Hispania ulterior, missis ad senatum legatis oravit, ut exemplo Asiæ delubrum Tiberio matriq; ejus exstrueret: qua occasione Cæsar, validus alioqui spernendis honoribus, & respondendum ratus iis quorum rumore arguebatur in ambitionem flexisse, hujuscemodi orationem cœpit. *Scio P. C. constantiam meam à plerisque desideratam, quod Asiæ civitatibus nuper idem istud petentibus, non sim adversatus. ergo & prioris silentii defensionem; & quid in futurum*

statuerim simul aperiā. Cum divus Augustus, sibi atq; urbi Romæ templum apud Pergamum fisci non prohibuisset; qui omnia facta dictaque ejus vice legis observem, placitum jam exemplum promptius secutus sum, quia cultui meo veneratio senatus adjungebatur. Ceterum ut semel recopisse, veniam habuerit; ita per omnes provincias effigie numinum sacrari, ambitiosum, superbum. & vaneſcet Augusti honor, si promiscuis adulationibus vulgatur. Ego me P. C. mortalem esse, & hominum officia fungi, satisq; habere, si locum principem impleam, & vos testor, & meminisse posteros volo. qui satis superq; memoria mea tribuent, ut majoribus meis dignum, rerum vestrarum providum, constantem in periculis, offensionum pro utilitate publica non pavidum, credant. Hæc mihi in animis vestris templa, hæ pulcherrimæ effigies, & mansura. Nam quæ saxo struuntur, si judicium posterorum in odium vertit, pro sepulcris spernuntur. Proinde socios, cives, & deos & deas ipsas, precor: hos, ut mihi ad finem usq; vita, quietam & intelligentem humani divinique juris mentem duint; illos, ut quandocumque concessero, cum laude & bonis recordationibus, facta atq; famam nominis mei prosequantur. Perstititq; posthac secretis etiam sermonibus aspernari talem fui cultum. quod alii modestiam; multi quia diffideret, quidam ut degeneris animi interpretabantur. Optumos quippe mortalium, altissima cupere. Sic Herculem & Liberum apud Græcos, Quirinum apud nos, deū numero additos. Melius Augustum, qui speraverit. Cetera principibus statim adesse; unum insatiabiliter parandum, prosperam sui memoriam. nam contemptu famæ, contemni virtutes. At Seianus nimia fortuna [m] secors & muliebri in-
super

super cupidine incensus, promissum matrimonium flagitante Livia, componit ad Cæsarem codicillos. moris quippe tum erat, quamquam præsentem, scripto adire. ejus talis forma fuit. *Benevolentia patris Augusti, & mox plurimis Tiberii judiciis ita insuevisse, ut spes vota que sua non prius ad deos, quam ad principum aures conferret. Neque fulgorem honorum unquam precatum: excubias ac labores, ut unum è militibus, pro incolumitate imperatoris malle. Attamen quod pulcherrimum, adeptum, ut conjunctione Cæsaris dignus crederetur. hinc initium spei. Et quoniam audiverit Augustum, in conlocanda filia, nonnihil etiam de equitibus Romanis consultavisse: ita si maritus Livia quaereretur, haberet in animo amicum, sola necessitudinis gloria usurum. Non enim exuere imposita munia: satis æstimare, firmari domum adversum iniquas Agrippinae offensiones, idque liberorum causa. nam sibi multum superque vitæ fore, quod tali cum principe explevisset. Ad ea Tiberius, laudata pietate Seiani, suisque in eum beneficiis modice percursis, cum tempus tamquam ad integram consultationem petivisset, adjunxit. Ceteris mortalibus in eo stare consilia, quid sibi conducere putent: Principum diversam esse sortem, quibus præcipua rerum ad famam dirigenda. ideo se non illuc decurrere, quod promptum rescriptu: posse ipsam Liviam statuere, nubendum post Drusum, an in penatibus iisdem tolerandum haberet: esse illi matrem & aviam, propiora consilia. simplicius acturum. de inimicitiiis primum Agrippinae: quas longe acrius arsuras, si matrimonium Livia, velut in partes, domum Cæsarem distraxisset. sic quoque erumpere æmulationem feminarum, eaque discordiâ nepotes suos convelli: quid si intendatur certamen, tali con-*

jugio? Falleris enim Seiane, si te mansurum in eodem ordine putas, & Liviam quæ C. Cæsari, mox Druso nupta fuerit, ea mente acturam ut cum equite Romano senescat. Ego ut sinam, credis ne passuros, qui fratrem ejus, qui patrem majoresque nostros, in summis imperiis videre. Vis tu quidē istum intra locum sistere. sed illi magistratus & primores qui te invito percurrunt, omnibusque de rebus consulunt, excessisse jam pridem equestre fastigium, longeque antisse patris mei amicitias, non occulti ferunt, perque invidiam tui me quoque incusant. At enim Augustus filiam suam equiti Romano tradere meditatus est. Mirum hercule, si cum in omnis curas distraheretur, immensumque attolli provide-
ret, quem conjunctione tali super alios extulisset, C. Proculcium & quosdam in sermonibus habuit, insigni tranquillitate vitæ, nullis Reipubl. negotiis permixtos. Sed si dubitatione Augusti movemur; quanto validius est quod M. Agrippa, mox mihi conlocavit? Atque ego hac, pro amicitia, non occultavi. Ceterum neque tuis, neque Livie destinatis adversabor. Ipse quid intra animum volutaverim, quibus adhuc necessitudinibus immiscere te mihi parem: omittam ad præsens referre. id tantum aperiam, nihil esse tam excelsum, quod non virtutes istæ, tuusque in me animus mereantur. datoque tempore, vel in senatu vel in concione non reticebo. Rursum Seianus, non jam de matrimonio, sed altius metuens tacita suspicionum: vulgi rumorem, ingruentem invidiam deprecatur. Ac ne adfidos in domum cœtus arcendo, infringeret potentiam; aut receptando, facultatem criminantibus præberet; huc flexit, ut Tiberium ad vitam procul Roma, amœnis locis degendam impelleret. Multa quippe providebat. sua
in

in manu aditus, litterarumque magna ex parte
se arbitrum fore, cum per milites commearent:
mox Cæsarem vergente jam senecta secretoque
loci mollitum, munia imperii facilius tramis-
surtum: & minui sibi invidiam, adempta salu-
tantum turba; sublatiſq; inanibus, verâ poten-
tiâ augere. Igitur paulatim negotia urbis, po-
puli adcurſus, multitudinem adfluentium in-
crepat, extollens laudibus, quietem & solitudi-
nem: quîs abesse tædia & offensiones, ac præci-
pua rerum maxime agitari. Ac forte habita per
illos dies de Votieno Montano celebris ingenii
viro cognitio, contantem jam Tiberium per-
pulit, ut vitandos crederet patrum cœtus vo-
cesque, quæ plerumque veræ & graves coram
ingerebantur. nam postulato Votieno ob con-
tumelias in Cæsarem dictas, testis Æmylius è mi-
litaribus viris, dum studio probandi cuncta re-
fert, & quamquam inter obstrepentes magna
adseveratione nititur; audivit Tiberius probra,
quîs per occultum lacerabatur. adeoq; percul-
sus est, ut se vel statim vel in cognitione purga-
turum clamitaret: precibusque proximorum,
adulatione omnium, ægre componeret ani-
mum. Et Votienus quidem majestatis pœnis
adfectus est. Cæsar objectam sibi adversus reos
inclementiam eo pervicacius amplexus, Aquili-
am adulterii delatam, cû Vario Ligure, quam-
quam Lentulus Getulicus consul designatus
lege Julia damnasset, exilio punivit: Apidium-
que Merulam, quod in acta divi Augusti non
juraverat, albo senatorio erasit. Auditæ dehinc
Lacedæmoniorum & Messeniorum legationes,
de jure templi Dianæ [n] Limenetidis; quod suis
à majoribus suaque in terra dicatum, Lacedæ-

monii firmabant annalium memoriâ, vatūque carminibus. sed Macedonis Philippi, cum quo bellassent, armis ademptum; ac post C. Cæsaris & M. Antonii sententia redditum. Contra Messenii, veterem inter Herculis posteros divisionem Peloponnesi protulere, suoq; regi Dentheliatem agrum, in quo id delubrum, cessisse: monumentaque ejus rei sculpta saxi, & ære pristino manere. quod si vatū, [o] annalium, ad testimonia vocentur; plures sibi ac locupletiores esse. neque Philippum potentia, sed ex vero statuisse. idem regis Antigoni, idem imperatoris Mummii judicium. sic Milesios permissio publice arbitrio, postremo Aridium Geminum prætorem Achaia decrevisse. Ita secundum Messenios datum. Et Segestani ædem Veneris, montem apud [p] Erycum vetustate delapsam, restaurari postulavere: nota memorantes de origine ejus, & læta Tiberio. suscepit curam libens, ut consanguineus. Tunc tractatę Massiliensium preces, probatumq; P. Rutilii exemplum: namque eum legibus pulsū, civem sibi Smyrnæi addiderant. quo jure Vulcatius Moschus exsul in Massilienses receptus, bona sua Reip. eorum ut patriæ reliquerat. Obiere eo anno viri nobiles, Gn. Lentulus, & L. Domitius. Lentulo super consulatum & triumphalia de Gætulis, gloriæ fuerat bene tolerata paupertas, dein magnę opes innocenter partę & modeste habitę. Domitium decoravit pater ciuili bello maris potens: donec Antonii partibus, mox Cæsaris misceretur. Avus Pharsalica acie, pro optimatibus ceciderat. ipse electus, cui [q] minor Antonia Octaviâ genita in matrimonium daretur. Post, exercitu flumen Albim transcendit, longius penetrata

netrata Germania, quam quisquam priorum.
easq; ob res insignia triumphi adeptus est. Obiit
& L. Antonius multa claritudine generis, sed
improspera. nam patre ejus Iulo Antonio ob
adulterium Iulix morte punito, hunc admo-
dum adolescentulum sororis nepotem seposuit
Augustus in civitatem Massiliensem, ubi specie
studiorum nomen exsilii tegeretur. habitus ta-
men supremis honor: ossaque tumulo Octa-
viorum inlata, per decretum senatus. Iisdem
consulibus facinus atrox in citeriore Hispania
admissum, à quodam agreste, nationis Terme-
stinæ. is prætorem provinciæ L. Pisonem pace
incuriosum ex improvviso in itinere adortus,
uno vulnere in mortem adfecit: ac pernecitate
equi profugus, postquam saltuosos locos atti-
gerat, dimisso equo, per derupta & avia sequen-
teis frustratus est. neque diu fefellit. nam pre-
henso ductoq; per proximos pagos equo, cujus
foret cognitum, & repertus cum tormentis e-
dere conscios adigeretur; voce magna, sermone
patrio, frustra se interrogari clamitavit, adsi-
sterent socii ac spectarent: nullam vim tantam
doloris fore, ut veritatem eliceret. idemq; cum
postero ad quæstionem retraheretur, eo nisu
proripuit se custodibus, saxoque caput adflixit,
ut statim exanimaretur. Sed Piso Termostino-
rum dolo cæsus habetur: qui pecunias è publico
interceptas, acrius, quam ut tolerarent barbari,
cogebat. Lentulo Getulico, C. Calvisio Coss.
decreta triumphi insignia Poppæo Sabino, con-
tusis Thracum gentibus, qui montium editis,
inculti, atque eo ferocius agitabant. Causa mo-
tus, super hominum ingenium, quod pati dile-
ctus, & validissimum quemque militiæ nostræ

dare aspernabantur; ne regibus quidem parere nisi ex libidine soliti, aut si mitterent auxilia, suos duces præficere, nec nisi adversum accolas belligerare. Actum rumor inceslerat fore, ut disiecti aliisque nationibus permixti, diversas in terras traherentur. Sed antequam arma inciperent, misere legatos, amicitiam, obsequiumque memoraturos; & mansura hæc, si nullo novo onere tentarentur. sin ut victis servitium indiceretur; esse sibi ferrum & juventutem, & promptum libertati, aut ad mortem animum. Simul castella rupibus indita, conlatosque illuc parentes & conjuges ostentabant, bellumque impeditum, arduum, cruentum, minitabantur. At Sabinus, donec exercitus in unum conduceret, datis mitibus responsis, dum Pomponius Labeo è Mœsia cum legione, rex Rhæmetalces cum auxiliis popularium, qui fidem non mutaverant, veniret: addita præsenticiopia, ad hostem pergit compositum. jam per angustias saltuum quidam audentius apertis in collibus viscebantur. quos dux Romanus acie suggestus, haut ægre pepulit, sanguine barbarorum modico, ob propinqua suffugia. Mox castris in loco communis, valida manu montem occupat, angustum, & æquali dorso continuum usque ad proximum castellum, quod magna vis armata aut incondita tuebatur. simul in ferocissimos qui ante vallum more gentis cum carminibus & tripudiis præsultabant, mittit dilectos sagittariorum. li dum eminus grassabantur, crebra & multa vulnera fecere; propius incedentes, eruptione subita turbati sunt, receptique subsidio Sugambræ cohortis, quam Romanus promptam ad pericula, nec minus

minus cantuum & armorum tumultu trucem, haut procul instruxerat. Translata dehinc castra hostem propter, relictis apud priora munimenta Thracibus, quos nobis adfuisse memoravi. iisque permissum vastare, urere, trahere prædas, dum populatio lucem intra sisteretur, noctemque in castris tutam & vigilem capesserent. id primo servatum: mox versi in luxum, & capti opulentia, omittere stationes, lascivia epularum, aut somno & vino procumbere. Igitur hostes incuria eorum comperta, duo agmina parant: quorum altero, populatores invaderentur; alii, castra Romana adpugnarent, non spe capiendi, sed ut clamore, telis, suo quisque periculo intentus, sonorem alterius prælii non acciperet. tenebræ insuper dilectæ, augendam ad formidinem. Sed qui vallum legionum tentabant, facile pelluntur. Thracum auxilia repente concursu territa, cum pars munitio- nibus adjacerent, plures extra palarentur, tanto infensius cæsi, quanto perfugæ & proditores ferre arma ad suum patriæque servitium incu- sabantur. Postera die Sabinus exercitum æquo loco ostendit, si barbari successu noctis alacres, prælium auderent. & postquam castello, aut conjunctis tumulis non digrediebantur; obsidium cœpit per præsidia, quæ opportune jam muniebat. dein fossam loricamque contexens, quatuor millia passuum ambitu amplexus est. tum paulatim, ut aquam pabulumque eriperet, contrahere claustra, artaque circumdare. & struebatur agger, unde saxa, hastæ, ignes propinquum jam in hostem jacerentur. sed nihil æque quam sitis fatigabat, cum ingens multitudo bellatorum, imbellium, uno reliquo fonte

uterentur. Simul [r] eque armenta (ut mos barbaris) juxta clausa, egestate pabuli exanimari: adjacere corpora hominū, quos vulnera, quos fitis premerat: pollui cuncta sanie, odore, contactu. Rebusque turbatis, malum extremum discordia accessit; his deditioem, aliis mortē, & mutuos inter se iētus parantibus. & erant qui non inultum exitium, sed eruptionem suaderent: neque ignobiles, quamvis diversi sententiiis. Verum ē ducibus, Dinis provectus senectā, & longo usu vim atque clementiam Romanam edoctus, ponenda arma, unum adflētis id remedium, dislerebat. Primusque se cum conjugē & liberis victori permisit. secuti ætate aut sexu imbecilli, & quibus major vitæ quam gloriæ cupido. At juvenis Tarsam inter & Turesim distrahebatur. utrique destinatum cum libertate occidere. sed Tarsa properum finem, abrumpendas pariter spes ac metus clamitans, dedit exemplum, demisso in pectus ferro. nec defuere qui eodem modo oppeterent. Turesis sua cum manu noctem opperitur, haut nescio duce nostro. Igitur firmatæ stationes densioribus globis. & ingruerat nox nimbo atrox, hostisque clamore turbido, modo per vastum silentium incertos obsessores effecerat: cum Sabinus circumire, hortari, ne ad ambigua sonitus, aut simulationem quietis, casum insidiantibus aperirent, sed sua quisque munia servarent immoti, telisque non in falsum jactis. Interea barbari cætervis decurrentes, nunc in vallum manualia saxa, præustas fudes, decisa robora jacere: nunc virgultis, & cratibus, & corporibus exanimis, complere fossas: quidam pontes & scalas ante fabricati inferre propugnaculis, eaque prehensare,

fare, detrahere, & adversus resistentis cominus
niti. miles contra deturbare telis, pellere umbo-
nibus, muralia pila, congestas lapidum moles
provolvere. His partæ victoriæ spes, & si ce-
dant, insignitius flagitium: illis extrema jam
salus, & adstantes plerisque matres & conju-
ges, earumq; lamenta addunt animos. nox aliis
in audaciam, aliis ad formidinem opportuna:
incerti ictus, vulnera improvisa: suorum atque
hostium ignoratio: & montis anfractu reper-
cussæ velut à tergo voces, adeo cuncta miscue-
rant, ut quædam munimenta Romani quasi
perrupta omiserint. neq; tamen pervasere ho-
stes nisi admodum pauci. ceteros, deletio prom-
tissimo quoque aut saucio, adpetente jam luce
trusere ad summa castelli. ubi tandem coacta
deditio, & proxima sponte inimicorum rece-
pta. reliquis, quo minus vi aut obsidio subige-
rentur, præmatura montis Hæmi & sæva hiems
subvenit. At Romæ commota principis domo,
ut series futuri in Agrippinam exitii inciperet,
Claudia Pulchra sobrina ejus postulatur, accu-
sante Domitio Afro. Is recens præturâ, modi-
cus dignationis, & quoquo facinore properus
clarefcere, crimen impudicitiae, adulterum Fur-
nium, veneficia in principem & devotiones ob-
jectabat. Agrippina semper atrox, tum & peri-
culo propinquæ accensa, pergit ad Tiberium,
ac forte sacrificantem patri repperit. quo initio
invidiæ, *Non ejusdem ait mactare diuo Augusto
victimas, & posteros ejus insectari. non in effigies
mutas divinum spiritum transfusum; sed imagi-
nem veram cœlesti sanguine ortam intelligere di-
scrimen, suscipere sordes. frustra Pulchram præscri-
bi, cui sola exitii causa sit, quod Agrippinam stulte
prorsus*

prorsus ad cultum dilegerit, oblita Sofia ob eadem adflicta. Audita hæc raram occulti pectoris vocem elicuere, correptamque Græco versu admonuit: ideo lædi, quia non regnaret. Pulchra & Furnius damnantur. Afer primoribus oratorum additus, divulgato ingenio, & secuta adseveratione Cæsaris, qua suo jure disertum eum appellavit. mox capeßendis accusationibus, aut reos tutando, prosperiore eloquentiæ quàm morum fama fuit. nisi quod ætas extrema multum etiam eloquentiæ demsit, dum fessa mente retinet silentii impatientiam. At Agrippina pervicax iræ, & morbo corporis implicata, cum viseret eam Cæsar, profusis diu ac per silentium lacrymis, mox invidiam & preces orditur: subveniret solitudini, daret maritum, habilem adhuc juventam sibi, neque aliud probis quam ex matrimonio solatium: esse in civitate, Germanici conjugem: ac liberos ejus recipere dignaretur. Sed Cæsar non ignarus quantum ex Repub. peteretur, ne tamen offensionis aut metus manifestus foret, sine responso, quamquam instantem, reliquit. Id ego à scriptoribus annalium non traditum, repperi in commentariis Agrippinæ filiæ: quæ Neronis principis mater, vitam suam & casus suorum posteris memoravit. Ceterum Seianus mœrentem & improvidam altius perculit, immisissis qui per speciem amicitiae monerent, paratum ei venenum, vitandas foci epulas. Atq; illa simulationum nescia, cum propter discumberet, non vultu aut sermone flecti, nullos attingere cibos; donec advertit Tiberius, forte, an quia audiverat? idq; quo acrius experiretur, poma ut erant adposita laudans, nurui sua manu tradidit. aucta ex eo suspicio

Agrip.

Agrippinæ, & intacta ore, servis tramisit. nec tamen Tiberii vox coram secuta, sed obversus ad matrem, non mirum ait, si quid severius in eam statuisset, à qua veneficii in simularetur. Inde rumor, parari exitium: neq; id imperatorem palam audere, secretum ad perpetrandum queri. Sed Cæsar quo famam averteret, adesse frequens senatui, legatosq; Asiæ ambigentes quam in civitate templum statueretur, pluris per dies audivit. Undecim urbes certabant pari ambitione, viribus diversæ. neque multum inter se distantia memorabāt, de vetustate generis, studio in populum Romanum, per bella Persi & Aristonici aliorumq; regum. Verum Hypæpeni Trallianique Laodicens & Magnetibus simul tramissi, ut parum validi. Ne Ilienses quidem, cum parentem urbis Romæ Trojam referrent, nisi antiquitatis gloria pollebant. paulum addubitatum, quod Halicarnassii mille & ducentos per annos nullo motu terre mutavisse sedes suas, viroque in saxo fundamenta templi adseveraverant. Pergamenos (eo ipso nitebantur) æde Augusto ibi sita, satis adeptos creditum. Ephesii, Milesiique, hi Apollinis, illi Dianæ cærimoniâ occupavisse civitates visi. Ita Sardianos inter, Smyrnæosque deliberatum. Sardiani decretum Etruriæ recitavere, ut consanguinei. nam Tyrrhenum Lydumque Atye rege genitos, ob multitudinem divisisse gentem. Lydum patriis in terris resedisse; Tyrrheno datum novas ut conderet sedes: & ducum è nominibus indita vocabula, illis per Asiam, his in Italia: auctamq; adhuc Lydorum opulentiam, missis in Græciam populis, cui mox à Pelope nomen. simul litteras imperatorū, & icta nobiscum fœdera bello

Mace-

Macedonum, ubertatemq; fluminum suorum, temperiem cœli, ac dites circum terras memorabant. At Smyrnæi repetita vetustate, seu Tantalus Iove ortus, illos, sive Theseus divina & ipse stirpe, sive una Amazonum condidisset: transcendere ad ea, quibus maxime fidebant in populum Romanum officiis, missa navali copia non modo externa ad bella, sed quæ in Italia tolerabantur: seque primos templum urbis Romæ statuisse, M. Porcio consule, magnis quidem jam Romani populi rebus, nondum tamen ad summum elatis, stante adhuc Punica urbe, & validis per Asiam regibus. simul L. Sullam testem adferebant, gravissimo in discrimine exercitus ob asperitatem hiemis, & pænuriam vestis, cum id Smyrnam in concionem nuntiatum foret, omnes qui astabant detraxisse corpori tegmina, nostrisque legionibus misisse. Ita rogati sententiam patres, Smyrnæos prætulerunt. Censuitq; Vibius Marsus, ut M. Lepido, cui ea provincia obvenerat, super numerum legaretur qui templi curam susciperet: & quia Lepidus ipse diligere per modestiam abnuebat, Valerius Naso è prætoriiis sorte missus est. Inter quæ diu meditato, prolatoq; sæpius consilio, tandem Cæsar in Campaniam specie dedicandi templum apud Capuam Iovi, apud Nolam Augusto: sed certus procul urbe degere. Causam abscessus quamquam secutus plurimos auctorum ad Seiani artes rettuli, quia tamen cæde ejus patrata, sex postea annos pari secreto conjunxit, plerumq; permoveor, num ad ipsum referri verius sit, sevitiam ac libidinem cum factis promeret, locis occultante m. Erant qui crederent, in senectute quoque corporis habitum pudori fuisse. quippe
illi

illi prægracilis & incurva proceritas, nudus capillo vertex, ulcerosa facies, ac plerumque medicaminib⁹ interstincta. & Rhodi secreto, vitare cœtus, recondere voluptates insuêrat. Traditur etiam matris impotentia extrusum quàm dominationis sociam aspernabatur; neque depellere poterat, cum dominationem ipsam donum ejus accepisset. Nam dubitaverat Augustus Germanicum sororis nepotem, & cunctis laudatum, rei Romanæ imponere: sed precibus uxoris evictus, Tiberio Germanicum, sibi Tiberium adscivit. idque Augusta exprobrabat, repositabat. Profectio arto comitatu fuit. unus senator consulatu functus, Cocceius Nerva, cui legum peritia: eques Romanus, præter Seianum, ex illustribus Curtius Atticus. ceteri liberalibus studiis præditi, ferme Græci, quorum sermonib⁹ levaretur. Ferebant periti cœlestium, iis motibus siderum excessisse Roma Tiberium, ut reditus illi negaretur. unde exitii causa multis fuit, properum finem vitæ conjectantibus, vulgantibusque. neq; enim tam incredibilem causam providebant, ut undecim per annos libens patria careret. Mox patuit breve confinium artis, & falsi; veraque quàm obscuris tegerentur. nam in urbem non regressurum, haut forte dictum: ceterorum nescii egêre, cum propinquo rure, aut littore, & sæpe mœnia urbis adfidens, extremam senectam compleverit. Ac forte illis diebus oblatus Cæsari anceps periculum, auxit vana rumoris: præbuitque ipsi materiem, cur amicitia constantiaque Seiani magis fideret. Vescabantur in villa cui vocabulum Speluncæ, mare Amuclanū inter Fundanosq; montes, nativo in specu. ejus os lapsis repente faxis, obruit quos-

quosdam ministros. hinc metus in omnes, & fuga eorum qui convivium celebrabant. Seianus genu, vultuque & manibus super Cæsarem suspensus, opposuit sese incidentibus: atque habitu tali repertus est à militibus qui subsidio venerant. Major ex eo, & quamquam exitiosa suaderet, ut non sui anxius, cum fide audiebatur. Ad simulabatq; judicis partes adversus Germanici stirpem subditis qui accusatorum nomina sustinerent, maximeq; insectarentur Neronem proximum successioni, & quamquam modestâ juventâ, plerumq; tamen quid in presentiarum conduceret oblitum: dum à libertis & clientibus apiscendæ potentiæ properis exstimulatur, ut erectum & fidentem animi ostenderet: velle id populum Romanum: cupere exercitus. neque ausurum contra Seianum, qui nunc patientiam senis, & segnitiam juvenis juxta insultet. Hæc atque talia audienti, nihil quidem pravæ cogitationis, sed interdû voces procedebant contumaces, & inconsultæ: quas adpositi custodes exceptas auctasque cum deferrent, neq; Neroni defendere daretur, diversæ insuper solitudinû formæ oriebantur. nam alius occursum ejus vitare, quidam salutatione reddita statim averti, pleriq; inceptum sermonem abrumpere; insistentibus contra inridentibusque, qui Seiano fautores aderant. Enimvero Tiberius torvus, aut falsum renidens vultu, seu loqueretur, seu taceret juvenis; crimē ex silentio, ex voce: ne nox quidem secura, cum uxor vigiliis, somnos, suspiria matri Livix, atq; illa Seiano patefaceret. qui fratrem quoq; Neronis Drusum traxit in partes, spe objecta principis loci, si priorem ætate & jam labefactum demovisset.

Atrox

Atrox Drusi ingenium, super cupidinem potentiae, & solita fratribus odia, accendebatur invidia: quod mater Agrippina promptior Neroni erat. neque tamen Seianus ita Drusum fovebat, ut non in eum quoque semina futuri exitii meditaretur: gnarus praeferoce, & insidiis magis opportunum. Fine anni excessere insignes viri, Asinius Agrippa, claris majoribus quam vetustis, vitaque non degener. Et Q. Haterius familia senatoria, eloquentiae quoad vixit celebratae. monumenta ingenii ejus haut perinde retinentur. Scilicet impetu magis, quam cura vigeat. utque aliorum meditatio & labor in posterum valet; sic Haterii canorum illud & profluens, cum ipso simul extinctum est. M. Licinio. L. Calpurnio Coss. ingentium bellorum cladem aequavit malum improvisum. ejus initium simul & finis extitit. Nam cepto apud Fidenam amphitheatro, Atilius quidam libertini generis, quo spectaculum gladiatorum celebraret, neque fundamenta per solidum subdidit, neque firmis nexibus ligneam compagem superstruxit: ut qui non abundantia pecuniae, nec municipali ambitione, sed in sordida mercede id negotium quaesivisset. Adfluxere avidi talium, imperitante Tiberio procul voluptatibus habiti, virilis ac muliebris sexus, omnis aetas, ob propinquitatem loci effusius. unde gravior pestis fuit, conferta mole, dein convulsâ, dum ruit intus, aut in exteriora effunditur: immensamque vim mortalium spectaculo intentos, aut qui circum adstabant, in praecipitum trahit, atque operit. Et illi quidem quos principium stragis in mortem adflixerat, ut tali sorte, cruciatum effugere. Miserandi magis, quos

quos abrupta parte corporis, nondum vita deseruerat: qui per diem visu, per noctem ululatus & gemitu, conjuges aut liberos noscebant. Iam ceteri fama excitati, hic fratrem, propinquum ille, alius parentes lamentari. etiam quorum diversa de causa amici aut necessarii aberant, pavere tamen: neque dum comperto, quos illa vis perculisset, latior ex incerto metus. Ut cœpere dimoveri obruta; cōcursus ad exanimos, complectentium, osculantium. & sæpe certamen, si confusior facies, & par forma aut ætas, errorem adnoscentibus fecerat. Quinquaginta hominū milia, eo casu debilitata vel obruta sunt. Cautumq; in posterum senatusconsulto, ne quis gladiatorium munus ederet, cui minor quadringentorum milium res, neve amphitheatrum imponeretur, nisi solo firmitatis spectatē. Atilius in exilium actus est. Ceterum sub recentem cladem patuere procerum domus, fomenta, & medici passim præbiti. fuitq; urbs per illos dies, quamquam mœsta facie, veterum institutis similis, qui magna post prælia saucios largitione, & cura sustentabant. Nondum ea clades exoleverat, cum ignis violentia urbem ultra solitum adfecit, deusto monte Cœlio. feralemque annum ferebant, & ominibus adversis susceptum principi consilium absentię, qui mos vulgo, fortuita ad culpam trahentes, ni Cæsar obviam isset, tribuendo pecunias ex modo detrimenti. Actæq; ei grates apud senatum, ab illustribus: fama que apud populum, quia sine ambitione, aut proximorum precibus, ignotos etiam & ultro accitos munificentia juverat. Adduntur sententiæ, ut mons Cœlius in posterum Augustus appellaretur: quando cunctis circum
flagran-

flagrantibus, sola Tiberii effigies sita in domo Iunii senatoris, inviolata mansisset. *Evenisse id olim Claudia [f] Quinctia, ejusque statuam vim ignium bis elapsam, majores apud eadem Matris deum consecravisse. sanctos acceptosque numinibus Claudios: & augendam carimoniam loco, in quo tantum in Principem honorem dii ostenderint.* Haut fuerit absurdum tradere, montem eum antiquitus Querquetulanum cognomento fuisse, quod talis silvæ frequens, fecundusq; erat: mox Cœlium appellitatum à Cœle Vibenna, qui dux gentis Etruscæ cum auxilium [t] appellatum ductavisset, sedem eam acceperat à Tarquinio Prisco, seu quis alius regum dedit. nam scriptores in eo dissentiunt. cetera non ambigua sunt, magnas eas copias per plana etiam ac foro propinqua habitavisse, unde Thuscum vicum è vocabulo advenarum dictum. Sed ut studia procerū, & largitio principis adversum casum solatium tulerāt; ita accusatorū major in dies & infestior vis sine levamento grassabatur. corripueratque Varum Quinctilium divitem & Cæsari propinquum, Domitius Afer, Claudiæ Pulchræ matris ejus condemnator; nullo mirante, quod diu egens, & parto nuper præmio male usus, plura ad flagitia accingeretur. Publium Dolabellam socium delationis existisse, miraculo erat; quia claris majoribus, & Varo connexus, suam ipse nobilitatem, suum sanguinem perditum ibat. Restitit tamen senatus, & opperendum imperatorem censuit. quod unum, urgentium malorum suffugium in tempus erat. At Cæsar dedicatis per Campaniam templis, quamquam edito monuisset, ne quis quietem ejus inrumperet, concursusque opidanorum disposito milite prohi-

prohiberentur; perosus tamen municipia, & colonias, omniaque in continenti sita, Capreas se in insulam abdedit, trium milium freto ab extremis Surrentini promuntorii dijunctam. Solitudinem ejus placuisse maxime crediderim, quoniam importuosum circa mare, & vix modicis navigiis pauca subsidia. neque adpulerit quisquam, nisi gnaro custode. cœli temperies hieme mitis, objectu montis quo sæva ventorum arcentur. æstas in Favonium obversa, & aperto circum pelago peramœna, prospectabatque pulcherrimum sinum, antequam Vesuvius mons ardescens faciem loci verteret. Græcos ea tenuisse, Capreasq; Thelebois habitatas, fama tradit. Sed tum Tiberius duodecim villarum nominibus, & molibus infederat; quanto intentus olim publicas ad curas, tanto occultior in luxus, & malum otium resolutus. Manebat quippe suspicionum & credendi temeritas, quam Seianus augere etiam in urbe fuetus, acrius turbabat, non jam occultis adversum Agrippinam & Neronem insidiis. quibus additus miles, nuntios, introitus, aperta, secreta, velut in annales referebat. ultroque struebantur, qui monerent perfugere ad Germaniz exercitus, vel celeberrimo fori effigiem divi Augusti amplecti, populumque ac senatum auxilio vocare. Eaque spreta ab illis, velut pararent, obiciebantur. Iunio Silano & Silio Nerva Coss. scdum anni principium incescit, tracto in carcerem illustri equite Romano Titio Sabino, ob amicitiam Germanici. neq; enim omiserat conjugem, liberosque ejus percolere, sectator domi, comes in publico, post tot clientes unus; eoque apud bonos laudatus, & gravis iniquis. Hunc

Latinus

Latinius Latiaris, Porcius Cato, [u] Petitiuſ Ruſus, M. Opſiuſ prætura functi adgrediuntur, cupidine conſulatus; ad quem non niſi per Seianum aditus. neque Seiani voluntas, niſi ſcelere quæreſbatur. Compoſitum inter ipſos, ut Latiaris, qui modico uſu Sabinum cõtingebat, ſtrueret dolum, ceteri teſtes adeſſent: deinde accuſationem inciperent. Igitur Latiaris jacere fortuitos primum ſermoneſ. mox laudare conſtantiam. quod non, ut ceteri, florentis domus amicus, adſictam deſeruiſſet: ſimul honora de Germanico, Agrippinam miſerans, diſſerebat. Et poſtquam Sabinuſ, ut ſunt molleſ in calamitate mortalium animi, effudit lacrymaſ, junxit queſtuſ; audentiuſ jam onerat Seianum, ſævitiam, ſuperbiam, ſpeſ ejuſ. ne in Tiberium quidem convicio abſtinet. lique ſermoneſ, tamquam vetita miſcuiſſent, ſpeciem artæ amicitiaſ facere. Ac jam ultro Sabinuſ quærere Latia rem, ventitare domum, doloreſ ſuoſ quaſi ad fidiffimũ deferre. Conſultant quos memoravi, quo nam modo ea plurium auditu acciperentur. nam loco, in quem coibatur, ſervanda ſolitudiniſ facieſ; & ſi pone foreſ adſiſterent, metuſ viſuſ, ſonituſ, aut forte ortaſ ſuſpicioniſ erat. Tectum inter & laquearia, treſ ſenatoreſ, haut minus turpi latebra quam deteſtanda fraude, ſeſe abſtrudunt; foraminibuſ & rimis aurem admovent. Inter ea Latiaris repertum in publico Sabinum, velut recens cognita narraturuſ, domũ & in cubiculum trahit: præteritaq; & inſtantia, quorum affatim copia, ac noveſ terroreſ cumulat. Eadem ille, & diutiuſ; quando mœſta, ubi ſemel prorupere, difficiliuſ reticentur. Proſperata inde accuſatio, miſſiſque ad Cæſarem literiſ

teris ordinem fraudis, suumq; ipsi dedecus narrare. Non aliàs magis anxia & pavens civitas, [x] etiam adversum proximos. congressus, colloquia, notæ ignotæque aures vitari; etiam muta atq; inanima, tectum & parietes circumspectabantur. Sed Cæsar solennia incipientis anni kalend. Ianuarias, epistola [y] precatus: vertit in Sabinum, corruptos quosdam libertorum, & peritum se arguens, ultionemque haut obscure poscebat. nec mora, quin decerneretur. & trahebatur damnatus, quantum obducta veste & adstrictis faucibus niti poterat, clamitans, *Sic inchoari annum, has Sciano victimas cadere. quo intendisset oculos, quo verba acciderent, fuga, vastitas. deserui itinera, fora: & quidam regrediebantur, ostentabantque se rursus, id ipsum paventes, quod timuissent. Quem enim diem vacuum pœna, ubi inter sacra & vota, quo tempore verbis etiam profanus abstineri mos esset, vincla & laqueus inducantur? non imprudentem Tiberium tantam invidiam adiisse: quæsitum meditatumque, ne quid impedire credatur, quo minus novi magistratus, quo modo delubra & altaria, sic carcerem recludant. Secutæ insuper litteræ, grates agentis, quod hominem infensum Reipub. punivissent. adjecto, trepidam sibi vitam, suspectas inimicorum insidias, nullo nominatim compellato. neque tamen dubitabatur in Neronem & Agrippinam intendi. Nimihi destinatum foret, suum quæq; in annum referre; avebat animus anteire, statimque memorare exitus, quos Latinius atque Oplius ceterique flagitii ejus repertores habuere, non modo postquam C. Cæsar rerum potitus est, sed incolumi Tiberio. qui scelerum ministros, ut perverti ab iis nolebat; ita plerumque*
satiatus,

fatigatus, & oblatis in eandem operam recentibus, veteres & prægraves adflixit. verum has atque alias fontium pœnas, in tempore trademus. Tum censuit Asinius Gallus, cujus liberorum Agrippina matertera erat, petendū à principe, ut metus suos senatui fateretur, amoverique sineret. Nullam æque Tiberius, ut rebatur, ex virtutibus suis quam dissimulationem diligebat. eo ægrius accepit, recludi quæ premeret. sed mitigavit Seianus, non Galli amore, verum ut contationes principis aperirentur: gnarus lentum in meditando, ubi prorupisset, tristibus dictis atrociam facta conjungere. Per idem tempus Julia mortem obiit, quam neptem Augustus convictam adulterii damnaverat, projeceratque in insulam Trimerum, haut procul Apulis littoribus. illic viginti annis exilium toleravit, Augustæ ope sustentata: quæ florentes privignos cum per occultum subvertisset, misericordiam erga afflictos palam ostentabat. Eodem anno Frisii transrhenanus populus pacem exuere; nostra magis avaritia, quam obsequii impatientes. Tributum iis Drusus jussit modicum, pro angustia rerum: ut in usus militares, coria boum penderent. non intenta cujusquam cura, quæ firmitudo, quæ mensura. donec Olennius è primipularibus, regendis Frisiis impositus, terga urforum dilegit, quorum ad formam acciperentur. Idaliis quoque nationibus arduum, apud Germanos difficiliter tolerabatur, quibus ingentium belluarum feraces saltus, modica domi armata sunt. Ac primo boves ipsos, mox agros, postremo corpora conjugum aut liberorum, servitio tradebant. Hinc ira & questus. & postquâ non subveniebat, remedium ex bello. rapti qui
tributo

tributo aderant milites, & patibulo adfixi. O-
lennius infensos fuga prævenit, receptus castel-
lo cui nomen Flevum: & haut spernenda illic
civium sociorumque manus litora Oceani præ-
sidebat. Quod ubi L. Apronio inferioris Germa-
niæ proprætori cognitum, vexilla legionum è
superiore provincia, peditumque & equitum
auxiliarium dilectos accivit: ac simul utrumque
exercitum Rheno devectum, Frisiiis intulit; so-
luto jam castelli obsidio, & ad sua tutanda di-
gressis rebellibus. Igitur proxima æstuaria agge-
ribus & pontibus, traducendo graviori agmini,
firmat. atque interim, repertis vadis, alam Cani-
nefatem, & quod peditum Germanorum inter
nostros merebat, circûgredi terga hostium ju-
bet. qui jam acie compositi pellunt turmas so-
ciales, equitesq; legionum subsidio missos. Tum
tres leves cohortes; ac rursus duæ; dein tempo-
re interjecto, acrius eques immissus. satis validi
si simul incubuissent. per intervallû adventan-
tes, neq; constantiam addiderât turbatis, & pa-
vore fugientium auferebantur. Cethego Labeo-
ni legato quintæ legionis, quod reliquum auxi-
liorum tradit. atq; ille dubia suorû re, in anceps
tractus, missis nuntiis vim legionum implo-
rabat. Prorumpunt quintani ante alios, & acri
pugna hoste pulso, recipiunt cohortis alasq; fes-
sas vulneribus. Neque dux Romanus ultum iit,
aut corpora humavit: quamquam multi tribu-
norum præfectorumq; & insignes centuriones
cecidissent. Mox compertum à transfugis, non-
gentos Romanorum apud lucum, quem Badu-
hennæ vocant, pugna in posterum extracta, cõ-
fectos: & aliam quadringentorum manum, oc-
cupata Cruptoricis quondam stipendiarii villa,
post-

postquam proditio metuebatur, mutuis ictibus procubuisse. Clarum inde inter Germanos Fritium nomen: dissimulante Tiberio damna, ne cui bellum permetteret. neq; senatus in eo cura, an imperii extrema de honestarentur. Pavor intern^o occupaverat animos, cui remedium adulatione quærebatur. Ita quamquam diversis super rebus consulerentur, aram clementiæ, aram amicitiae, effigiesq; circum Cæsaris ac Seiani censuere: crebrisque precibus efflagitabant, visendi sui copiam facerent. Non illi tamen in urbem, aut propinqua urbi digressi sunt. Satis visum, committere insulam, & in proximo Campaniæ adspici. eo venire patres, eques, magna pars plebis, anxii erga Seianum; cujus durior cōgressus, atq; eo per ambitum, & societate consiliorum parabatur. Satis constabat auctam ei adrogantiam, foedum illud in propatulo servitium spectanti. quippe Romæ, fueti discursus: & magnitudine urbis, incertum, quod quisq; ad negotium pergat. Ibi campo aut litore jacenteis, nullo discrimine noctem ac diem, juxta gratiam aut fastus ianitorum perpetiebantur. donec idq; vetitum. & revenere in urbē trepidi, quos non sermone, non visu dignatus erat. quidam male alacres, quibus infausæ amicitiae gravis exitus imminabat. Ceterū Tiberius neptem Agrippinam Germanico ortam, cum coram Gn. Domitio tradidisset, in urbe celebrari nuptias iussit. In Domitio, super vetustate generis, propinquum Cæsari- b^o sanguinē dilegerat. Nam is aviam Octaviam, & per eam Augustum avunculum præferebat.

LOCA EMENDANDA IN LIB. IV.

a cresceret. vel potius, dederetur. b coloniis c fuerit.

I

d Atta

d *Atta e morum.* f *M.* id est, *Manius.* g *Granius.*
 h *ubi.* i *accusator filius* (nomen utrique *Vibius Se-*
renus) in *Sen.* inducti sunt. *Ab ex.* pater ret. k *mo-*
nitus. l *re Rom.* id est, *re Romana.* m *vecors.*
 n *Limnetidis.* o *annalium* atque *testimonia* vocen-
 tur. p *Erycem.* q In *Suetonio* est, *major.* r *equi.*
 s *Quincta* t *appellatus* u *Petilius.* x *Prisca scri-*
ptio, egens: *lego,* *tegens* y *præfatus.*

LIBER V.

BREVIARIUM LIBRI.

Livia Augusta moritur: eoque Seiani potentia
 crescit. Agrippina & Nero Principis litteris
 accusantur. Nec multo post Seianus ipse, detecta cu-
 pidine imperii, pervertitur: cum magna amicorum
 ejus strage. (Quæ omnia Tacito singillatim tradita,
 ævum aboluit.) Falsus apud Cycladas Drusus se
 ostendit: sed diligentia & astu Poppæi Sabini capi-
 tur. Hæc gesta annis circiter tribus.

C. Rubellio Gemino. C. Fusio Gemino

M. Vinucio Quartino. C. Cassio Longino Coss.

Tiberio Cæsare v. L. Ælio Seiano.

RUBELLIO & Fusio Coss. quo-
 rum utrique Geminus cognomen-
 tum erat, Iulia Augusta mortem
 obiit, ætate extrema, nobilitatis
 per Claudiam familiam, & adoptio-
 ne Liviorum Iuliorumque clarissimæ. primum
 ei matrimonium & liberi fuere, cum Tiberio
 Nerone: qui bello Perusino profugus, pace inter
 Sex. Pompejum ac triumviros pacta, in urbem
 rediit. Exin Cæsar cupidine formæ aufert ma-
 rito,

rito, incertum an invitam, adeo properus, ut ne spatio quidem ad enitendū dato penatibus suis gravidam induxerit. Nullam posthac subolem edidit, sed sanguini Augusti per conjunctionem Agrippinæ & Germanici adnexa, communes pronepotes habuit: sanctitate domus priscum ad morem, comis ultra quam antiquis feminis probatum, mater impotens, uxor facilis, & cum artibus mariti, simulatione filii bene composita. Funus ejus modicum, testamentum diu irritum fuit. laudata est pro rostris à C. Cæsare pronepote, qui mox rerum potitus est. At Tiberius quod supremis in matrem officiis defuisset, nihil mutata amœnitate vitæ, magnitudinem negotiorum per litteras excusavit: honoresque memoriæ eius ab senatu large decretos, quasi per modestiam imminuit, paucis admodum receptis, & addito ne cœlestis religio decerneretur. sic ipsam maluisse. quin & parte ejusdem epistolæ increpuit amicitias muliebres, Fusium consulem oblique perstringens. is gratia Augustæ floruerat, aptus alliciendis feminarum animis, dicax idem, & Tiberium acerbis facetiis inridere solitus, quarum apud præpotentes in longum memoria est. Ceterum ex eo prærupta jam & vergens dominatio. nam incolumi Augusta, erat adhuc perfugium: quia Tiberio inveteratum erga matrem obsequium; neq; Seianus audebat auctoritati parentis antecire. tunc velut frenis exsoluti proruperunt. missæque in Agrippinam ac Neronem litteræ, quas pridem adlatas & cohibitas ab Augusta credidit vulgus. haut enim multum post mortem ejus recitatae sunt. verba inerant quæ sita asperitate: sed non atma, non rerum novarum studium, amores

juvenum, & impudicitiam nepoti objectabat. in nurum ne id quidem confingere ausus; adrogantiam oris & contumacem animum incusavit, magno senatus pavore ac silentio: donec pauci, quibus nulla ex honesto spes, & publica mala singulis in occasionem gratiae trahuntur, ut referretur postulavere, promptissimo Cotta Messallino cum atroci sententia. sed aliis à primoribus, maximeque à magistratibus trepidabatur: quippe Tiberius etsi in se invectus, cetera ambigua reliquerat. Fuit in senatu Iunius Rusticus, componendis patrum actis dilectus à Cæsare, eoque meditationes ejus introspicere creditus: is fatali quodam motu (neque enim ante specimen constantiae dederat) seu prava sollertia, dum imminentium oblitus incerta pavet, inferere se dubitantibus, ac movere consules ne relationem inciperent: disflerebatque, brevibus momentis summa verti posse, dandumque interstitium poenitentiae senis. Simul populus effigies Agrippinae ac Neronis gerens, circumfistit curiam, festisque in Cæsarem omnibus falsas litteras, & principe invito exitium domui ejus intendi clamat. ita nihil triste illo die patratum. ferebantur etiam sub nominibus consularium fictae in Seianum sententiae, exercentibus plerisque per occultum, atque eo procacius libidinem ingeniorum. unde illi ira violentior, & materies criminandi. spretum dolorem principis, ab senatu descivisse populum: audiri jam & legi novas conciones, nova parum consulta. quid reliquum, nisi ut caperent ferrum? & quorum imagines pro vexillis secuti forent, duces imperatoresque diligerent? Igitur Cæsar repetitis adversum nepotem & nurum
probris,

probris, increpitaq; per edictum plebe, questus apud patres, quod fraude unius senatoris imperatoria majestas elusa publice foret, integra tamen sibi cuncta postulavit. nec ultra deliberatum, quo minus non quidem extrema decernerent, id enim vetitum, sed paratos ad ultionem vi principis impediri testarentur. *

Quatuor & quadraginta orationes super ea re habitæ, ex quibus ob metum pauca, plures ad consuetudinem, *mihi pudorem aut Seiano invidiam allaturum censui. versa est fortuna, & ille quidem qui collegam & generum adsciverat, sibi ignoscit. ceteri quem per dedecora fovere, cum scelere insectantur. miserius sit ob amicitiam accusari, an amicum accusare haut discreverim, non crudelitatem, non clementiam cujusquam experiar, sed liber & mihi ipsi probatus antibo periculum. vos obtestor, ne memoriam nostri per mœorem quam læti retineatis, adjiciendo me quoque iis, qui sine egregia publica mala effugerunt. Tunc singulos ut cuique adfistere, alloqui animus erat, retinens aut dimittens partem diei absumsit. multoque adhuc cœtu, & cunctis intrepidum vultum ejus spectantibus, cum superesse tempus novissimis crederent, gladio quem sinu abdiderat incubuit. Neque Cæsar ullis criminibus aut probris defunctum insectatus est, cum in Blæsum multa fœdaque inculpavisset. Relatum inde de P. Vitellio & Pomponio Secundo. illum indices arguebant, claustra ærarii cui præfectus erat, & militarem pecuniam rebus novis obtulisse: huic à Considio prætura functo objectabatur Velii Galli amicitia, qui punito Seiano, in hortos Pomponii quasi fidissimū ad subsidium perfugisset. neque aliud periclitantibus auxilii,*

quam in fratrum constantia fuit, qui vades ex-
stiteret. mox crebris prolationibus spem ac me-
rum juxta gravatus Vitellius, petito per speciem
studiorum scalp pro, levem ictum venis intulit,
vitamque ægritudine animi finivit. At Pompo-
nius multa morum elegantia, & ingenio inlu-
stri, dum adversam fortunam æquus tolerat,
Tiberio superstes fuit. Placitum posthac ut in
reliquos Seiani liberos adverteretur; vanescente
quamquam plebis ira, ac plerisque per priora
supplicia lenitis. igitur portantur in carcerem,
filius imminentium intelligens, puella adeo ne-
scia, ut crebro interrogaret, quod ob delictum,
& quo traheretur? neque facturam ultra. &
posse se puerili verberare moneri. Tradunt tem-
poris eius auctores, quia triumvirali supplicio
affici virginem inauditum habebatur, à carni-
fice laqueum juxta compressam: exin obli-
sis faucibus, id ætatis corpora in Gemonias abje-
cta. Per idem tempus Asia atque Achaia exter-
ritæ sunt, acri magis quam diuturno rumore,
Drusum Germanici filium apud Cycladas insu-
las, mox in continenti visum. & erat juvenis
haut dispari ætate, quibusdam Cæsaris libertis
velut agnitus, per dolumque comitantibus. Al-
liciebantur ignari fama nominis, & promptis
Græcorum animis ad nova & mira. quippe la-
psum custodia pergere ad paternos exercitus,
Ægyptum aut Syriam invasurum finge-
bant simul, credebantque. jam juventutis concursu,
jam publicis studiis frequentabatur, lætus præ-
sentibus & inanum spe; cum auditum id Pop-
pæo Sabino. Is Macedoniæ tum intentus, A-
chaiam quoque curabat. Igitur quo vera seu falsa
anteiret, Toronæum Thermæumque sinum præ-
festinans,

festinans, mox Eubœam Ægæi maris insulam & Pyræum Atticæ oræ, dein Corinthiense litus angustiasque Isthmi evadit: marique alio Nicopolim Romanam coloniam ingressus, ibi demum cognoscit, sollertius interrogato, quis nam foret? dixit se M. Silano genitum. & multis sectatorum dilapsis, ascendisse navem, tanquam Italiam peteret. scripsitque hæc Tiberio: neq; nos originem finemve ejus rei ultra comperimus. Exitu anni diu aucta discordia consulum erupit. nam Trio facilis capeflendis inimicitiiis & foro exercitus, ut segnem Regulum ad opprimendos Seiani ministros oblique perstrinxerat. ille nisi lacefleretur modestiæ retinens, non modo retudit collegam, sed ut noxium conjurationis ad disquisitionem trahebat. Multisque patrum orantibus, ponerent odia in perniciem itura, mansere infensi ac minitantes, donec magistratu abirent.

LIBER VI.

BREVIARIUM LIBRI.

Tiberii arcana & fœdæ libidines. Multorum accusationes: interque eos M. Terentii equitis R. cujus libera & egregia defensio inserta. L. Pisonis Præfecti urbis mors & funus: & per occasionem de origine ejus muneris & progressu. De Sibullarum carminibus recipiendis consultatio: & quæ in iis cautio. Seditio Romæ ob gravitatem annonæ. Germanici duæ filiæ nuptum data, L. Cassio & M. Vinicio. Fœneratores accusati. repressa usura. & liberalitate Caesaris fides multorum refecta. Iterum accusationes majestatis: & uno edicto omnes conscii Seianiana conjurationis necati. C. Caesar Caligula

Claudiam uxorem accipit: ejus mores & callida simulatio in avum. Tiberii præsagium de Ser. Galba: & per causam eam de Mathematicis aliquid & Trasullo. Drusi Germanici filii misera mors: item Agrippina. Nerva Iureconsultus inedia voluntaria obiit. aliquot aliorum illustrium mortes. Phoenix in Aegypto visa, & super ea veterum narrationes ac judicia. Accusationes variae & mortes. Parthorum legati in urbem venere, ad novum regem petendum. & Tiberius unum, deinde alterum misit. L. Vitellius Orienti praefectus: ejusque ingenium. Prælia inter Armenios & Parthos. Artabanus regno exutus, & in Scythiam profugus, cui Teridates sufficitur Vitellii consilio & armis. At Romæ illustrium damnationes & mortes. Clita Cappadoces regi suo rebelles & repressi. Teridates rex disfidio procerum pellitur, & Artabanus in regnum iterum accitur. Romæ incendium atrox: quod Caesar liberalitate sua mitigavit. Tiberii deliberatio de successore: ejusque morbus & mors. Gesta hac annis circiter sex.

Cn. Domitio. M. Furio Camillo
 Ser. Sulpicio Galba. L. Cornelio Sulla
 Paulo Fabio Persico. L. Vitellio Coss.
 C. Cestio Gallo. M. Servilio Ruffo
 Q. Plautio. Sex. Papinio
 Cn. Acerronio. C. Pontio.

CN. DOMITIUS & Camillus Scribonianus consulatum inierāt; cum Cæsar transisset quod Capreas & Surrentum interluit freto, Campaniam prælegebat, ambiguus an urbem intraret: seu quia contra destinaverat, speciem venturi simulans. & sæpe in propinqua digressus,

sus, aditis juxta Tiberim hortis, saxa rursum & solitudinem maris repetiit, pudore scelerum & libidinum: quibus adeo indomitis exarserat, ut more regio pubem ingenuam stupris pollueret. nec formam tantum & decora corpora; sed in his modestam pueritiam, in aliis imagines majorum, incitamentum cupidinis habebat. tuncque primum ignota ante vocabula reperta sunt, sellariorum & spintriarum, ex fœditate loci ac multiplici patientia. præpositique servi qui quærerent, pertraherēt. dona in promotos; minas adversum abnuentes; & si retinerent propinquus aut parens, vim, raptus, suaque ipsi libita velut in captos exercebāt. At Romę principio anni, quasi recens cognitis Livix flagitiis, ac non pridem etiam punitis, atroces sententiæ dicebantur, in effigies quoque ac memoriam ejus. & bona Seiani ablata ærario, ut in fiscum cogerentur, tum rettulere Scipiones. Hæc & Silani & Cassii, iisdem ferme aut paulum immutatis verbis adseveratione multa censebant; cū repente Togonius Gallus, dum ignobilitatem suam magnis nominibus inferit, per deridiculum auditur. Nam principem orabat diligere senatores, ex quibus viginti forte ducti & ferro accincti, quoties curiam inisset, salutem ejus defenderent. crediderat nimirum epistolæ, subsidio sibi alterum ex consulibus poscentis, ut rurus à Capreis urbem peteret. Tiberius tamen ludibria seriis permiscere solitus, egit gratias benevolentix patrum: *sed quos omitti posse? quos diligere? semper ne eosdem? an subinde alios? & honoribus perfunctos, an juvenes? privatos an magistratibus? quam deinde speciem fore, sumentium in limine curiæ gladios? neque sibi vitam tanti, si armis*

tegenda foret. Hæc adversus Togonium, verbis moderans: neque ultra abolitionem sententiæ suadere. At Iunium Gallionem, qui censuerat ut prætoriani actis stipendiis, jus apiscerentur in quatuordecim ordinibus sedendi, violenter increpuit; velut coram rogitans, *quid illi cum militibus? quos neque dicta imperatoris, neque præmia nisi ab imperatore accipere par esset. reperisse prorsus quod divus Augustus non providerit. an potius discordiam & seditionem à satellite Seiani quasitam? qua rudes animos, nomine honoris, ad corrumpendum militiæ moræ propelleret.* hoc pretium Gallio meditatæ adulationis tulit, statim curia, deinde Italia exactus, & quia incusabatur facile toleraturus exsilium, dilecta Lesbos insula, nobili & amœna, retrahitur in urbem, custoditurque domibus magistratuum. Iisdem litteris Cæsar Sestium [a] Pagonianum prætorium percussit, magno patrum gaudio, audacem, maleficum, omnium secreta rimantem, dilectumque à Seiano, cujus ope dolus C. Cæsari pararetur. quod postquam patefactum, prorupere concepta [b] per idem odia, & summum supplicium decernebatur, ni professus indicium foret. Vt vero Latinium Latiarem ingressus est accusator [c] Acrius, juxta invisi, gratissimum spectaculum præbebatur. Latiaris, ut rettuli, præcipuus olim circumveniendi Titii Sabini, & tunc luendæ pœnæ primus fuit. Inter quæ Haterius Agrippa consules anni prioris invasit, cur mutua accusatione intentâ, nunc filerent? metum prorsus & noxam conscientiæ pro fœdere haberi, at non patribus reticenda quæ audivissent. Regulus manere tempus ultionis, seque coram principe exsecuturum. Trio emulationem inter collegas,

collegas, & si qua discordes jecissent melius obliterari, respondit. Vrgente Agrippa, Sanquinius Maximus è consularibus oravit senatum, ne curas imperatoris, conquisitis insuper acerbitatibus augerent: sufficere ipsum statuendis remediis. sic Regulo salus, & Trioni dilatio exitii quæsitæ. Haterius invisior fuit, quia somno aut libidinosis vigiliis marcidus, & ob segnitiam, quamvis crudelem principem non metuens, illustribus viris perniciem inter ganeum ac stupra meditabatur. Exin Cotta Messalinus sævissimæ cujusque sententiæ auctor, eoque inveterata invidia. ubi primum facultas data, arguitur pleraque, C. Cæsarem quasi [d] incestæ virilitatis, & cum die natali [e] Augustæ inter sacerdotes epularetur novendialem eam cenam dixisse: querentemque de potentia M. Lepidi, ac L. Arruntii, cum quibus ob rem pecuniariam disceptabat, addidisse, *illos quidem senatus, me autem tuebitur Tiberiolus meus.* neque contatius à primoribus civitatis revincebatur: iisque instantibus ad imperatorem provocavit. nec multo post litteræ adferuntur, quibus in modum defensionis, repetito inter se atque Cottam amicitiae principio, crebrisque ejus officiis commemoratis, ne verba prave detorta, neu convivialium fabularum simplicitas in crimen duceretur, postulavit. Insigne visum est earum Cæsaris litterarum initium. nam his verbis exorsus est. *Quid scribam vobis T. C. aut quomodo scribam, aut quid omnino non scribam hoc tempore, dii me deaque peius perdant quam perire quotidie sentio, si scio.* Adeo facinora atque flagitia sua ipsi quoque in supplicium verterant. Neque frustra præstantissimus sapientiæ firmare solitus est, si reclu-

recludantur tyrannorum mentes, posse aspici
laniatus & ictus; quando ut corpora verberib⁹,
ita sævitia, libidine, malis consultis, animus di-
laceretur. quippe Tiberium non fortuna, non
solitudines protegebant, quin tormenta pecto-
ris suasque ipse pœnas fateretur. Tum facta pa-
tribus potestate, statuendi de Cæciliano senato-
re, qui plurima adversum Cottam promferat,
placitum eandem pœnam inrogari, quam in A-
ruscium & Sanquinium accusatores L. Arrun-
tii. quo non aliud honorificentius Cottæ evê-
nit, qui nobilis quidem sed egens ob luxum, per
flagitia infamis, sanctissimis Arruntii artibus di-
gnitate ultionis æquabatur. Quintus Servæus
posthac, & Minutius Thermus inducti. Servæus
prætura functus, & quondam Germanici co-
mes. Minutius equestri loco, modeste habitâ
Seiani amicitia, unde illis major miseratio. con-
tra Tiberius præcipuos ad scelera increpans, ad-
monuit C. Cæstium patrem dicere senatui quæ
sibi scripsisset: suscepitq; Cæstius accusationem.
quod maxime exitiabile tulere illa tēpora, cum
primores senatus infimas etiam delationes ex-
ercerent, alii propalam, multi per occultum:
neque discerneres alienos à cōiunctis, amicos ab
ignotis, quid repens, aut vetustate obscurum:
perinde in foro, in convivio, quaque de re lo-
cuti incusabantur, ut quis prævenire & reum
destinare properat; pars ad subsidium sui, plu-
res infecti quasi valetudine & contactu. Sed Mi-
nutius & Servæus damnati, indicibus accessêre.
Tractique sunt in casum eundem Iulius Africa-
nus è Santonis Gallica civitate, Seius Quadra-
tus. originem non repperi. Neque sum ignarus
à plerisque scriptoribus, omissa multorum peri-
cula

cula & pœnas, dum copiâ fatiscunt; aut quæ
 ipsis nimia & mœsta fuerant, ne pari tædio le-
 cturos adficerent, verentur. Nobis pleraque di-
 gna cognitu obvenêre, quamquã ab aliis ince-
 lebrata. Nam eâ tempestate qua Seiani amici-
 tiam ceteri falso exuerant, ausus est eques Ro-
 manus M. Terentius ob id reus, amplecti, ad
 hunc modum apud senatum ordiendo. *Fortune*
quidem mea fortasse minus expediat ad noscere cri-
men, quam abnuere. sed utcunque casura res est;
fatebor & fuisse me Seiano amicum, & ut essem ex-
petisse, & postquam adeptus eram, latatum. Vide-
ram collegam patris regendis pratoris cohortibus,
mox urbis & militiæ munia simul obeuntem. illius
propinqui & adfines honoribus augebantur: ut quis-
que Seiano intimus, ita ad Caesaris amicitiam vali-
dis. contra quibus infensus esset, metu ac sordibus
conflictabantur. nec quemquam exemplo adsumo.
cunctos qui novissimi consilii expertes fuimus, meo
uniùs discrimine defendam. Non enim Seianum Vul-
finiensem, sed Claudia & Iulia domus partem, quas
ad finitatem occupaverat, tuum Caesar generum, tui
consulatus socium, tua officia in Rep. capeffentem
colebamus. Non est nostrum aestimare, quem supra
ceteros, & quibus de causis extollas. Tibi summum
rerum iudicium dii dedere; nobis obsequii gloria re-
lieta est. Spectamus porro quæ coram habentur, cui
ex te opes, honores, quæ plurima juvandi nocendive
potentia. quæ Seiano fuisse, nemo negaverit. abditos
principis sensus, & si quod occultius parat, exqui-
rere illicitum, anceps: nec ideo adsequare. Ne P. C.
ultimum Seiani diem, sed sexdecim annos cogitave-
ritis, etiam Satrium atque Pomponium veneraba-
mur: libertis quoque ac janitoribus ejus notescere,
pro magnifico accipiebatur. Quid ergo? indistincta
 hac

hac defensio & promiscua dabitur? imo justis terminis dividatur. Insidia in Remp. consilia cedis adversum imperatorem, puniantur: de amicitia & officiis, idem finis & te Cæsar & nos absolverit. Constantia orationis, & quia repertus erat qui efferret quæ omnes animo agitabant, eo usque potuere, ut accusatores ejus, additis quæ ante deliquerant, exilio aut morte multarentur. Secutæ dehinc Tiberii litteræ in Sex. Vestilium prætorium, quem Druso fratri percarum in cohortem suam transtulerat. causa offensionis Vestilio fuit, seu composuerat quædam in C. Cæsarem ut impudicum, sive ficto habita fides. atque ob id convictu principis prohibitus, cum senili manu ferrum tentavisset, obligavit venas: precatufq; per codicillos, immiti rescripto venas resolvit. Acervatim ex eo Annius Pollio, Appius Silanus, Scauro Mamerco simul, ac Sabino Calvisio, majestatis postulantur, & [f] Vicinianus Pollioni patri adjiciebatur, clari genus, & quidam summis honorib⁹. contremuerantque patres. nam quotus quisque ad finitatis, aut amicitia tot inlustrium virorum, expers erat? ni Celsus urbanæ cohortis tribunus, tum inter indices, Appium & Calvisium discrimini exemisset. Cæsar Pollionis, ac [g] Viciniani Scaurique causam ut ipse cum senatu nosceret, distulit; datis quibusdam in Scaurum tristibus notis. Ne femine quidem ex sortes periculi, quâ occupandæ Reip. argui non poterant, ob lacrymas incusabantur. necataque est anus Vicia Fufii Gemini mater, quod filii necem flevisset. Hæc apud senatum. Nec secus apud principem Vesularius Atticus, ac Iulius Marinus ad mortem aguntur, è vetustissimis familiarium Rhodum secuti,

secuti, & apud Capreas individui. Vescularius insidiarum in Libonem internuntius: Marino particeps, Seianus Curtium Atticum oppresserat. quo lætius acceptum, sua exempla in consultores recidisse. Per idem tempus L. Piso Pontifex, rarum in tanta claritudine, fato obiit: nullius servilis sententiæ sponte auctor, & quoties necessitas ingrueret, sapienter moderans. patrem ei Censorium fuisse memoravi, ætas ad octogesimum annum processit. decus triumphale in Thracia meruerat. sed præcipua ex eo gloria, quod præfectus urbi recens, continuam potestatem, & insolentia parendi graviolem, mire temperavit. Namque antea profectis domo regibus, ac mox magistratibus, ne urbs sine imperio foret, in tēpus diligebatur qui jus redderet, ac subitis mederetur. feruntque ab Romulo Dentrem Romulium, post ab Tullo Hostilio Numam Marcium, & ab Tarquinio Superbo Spurium Lucretium impositos. dein consules mandabant: duratque simulacrum quoties ob ferias Latinas præficitur, qui consulare munus usurpet. Ceterum Augustus bellis civilibus Cilnium Mæcenatem equestris ordinis, cunctis apud Romam atque Italiam præposuit. Mox rerum potitus, ob magnitudinem populi, ac tarda legum auxilia, sumfit è consularibus qui coërceret servitia. & quod civium audaciâ turbidum, nisi vim metuat. primusque Messalla Corynus eam potestatem, & paucos intra dies finem accepit, quasi nescius exercendi. Tum Taurus Statilius, quamquam provecta ætate, egregie toleravit. Dein Piso viginti per annos pariter probatus, publico funere ex decreto senatus celebratus est. Relatum inde ad patres à

Quincti-

Quintiliano tribuno plebei de libro Sibullæ, quem Caninius Gallus quindecimvir recipi inter ceteros ejusdem vatis, & ea de re senatusconsultum postulaverat. quo per discessionem facto, misit litteras Cæsar modice tribunum increpans, ignarum antiqui moris ob juventam: Gallo exprobrabat, quod scientiæ cærimoniarumq; vetus, incerto auctore, ante sententiam collegii, non, ut assolet, lecto per magistros æstimatoq; carmine, apud infrequentem senatum egisset. Simul commonefecit: quia multa vana sub nomine celebri vulgabantur, sanxisse Augustum, quem intra diem ad prætorem urbanum deferrentur, neq; habere privatim liceret. quod à majoribus quoq; decretum erat, post exustum sociali bello capitolium, quæsitis Samo, Ilio, Erythris, per Africam etiam ac Siciliam & Italicas colonias carminibus Sibullæ; una seu plures fuere; datoque sacerdotibus negotio, quantum humana ope potuissent, vera discernere. Igitur tunc quoque notioni quindecimvirum is liber subjicitur. Iisdem consulibus, gravitate annonæ juxta seditionem ventum. multaque & plures per dies, in theatro licentius flagitata, quam solitum adversum imperatorem. quîs commotus, incusavit magistratus patresque, quod non publica auctoritate populum coercuissent: addiditque quibus è provinciis, & quanto majorem quam Augustus rei frumentariæ copiam, advectaret. Ita castigandæ plebi compositum senatusconsultum, prisca severitate. neq; [h] segnius consules edixere. silentium ipsius nō civile, ut crediderat, sed in superbiam accipiebatur. Fine anni Geminius, Celsus, Pompejus equites Romani cecidere conjurationis crimine.

crimine. Ex quibus Geminius prodigientia opum,
ac mollitia vite, amicus Seiano, nihil ad serium.
Et Iulius Celsus tribunus, in vinclis laxatam ca-
tenam, & circumdatam in diversum tendens,
suam ipse cervicem perfregit. At Rubrio Fabia-
to, tamquam desperatis rebus Romanis, Par-
thorum ad misericordiam fugeret, custodes ad-
diti. sanus repertus apud fretum Siciliae, retra-
ctusq; per centurionem, nullas probabiles cau-
sas longinquae peregrinationis adferebat. Man-
sit tamen incolumis, oblivione magis quam cle-
mentia. Ser. Galba, L. Sulla Coss. diu quaesito
quos neptibus suis maritos destinaret Caesar, post-
quam instabat virginum aetas, L. Cassium, M.
Vinicius legit. Vinicio oppidanum genus. Ca-
libus ortus, patre atque avo consularibus, cete-
ra equestri familia erat, mitis ingenio, & com-
tae facundiae. Cassius plebei Romae generis, ve-
rum antiqui honoratique, & severa patris disci-
plina eductus, facilitate saepius quam industria
commendabatur. Huic Drusillam, Vinicio Iu-
liam, Germanico genitas conjungit. superq; ea
re senatui scripsit, levi cum honore juvenum.
dein redditis absentiae causis admodum vagis,
flexit ad graviora, & offensiones ob Remp. coe-
ptas: utque Macro praefectus, tribunorumque
& centurionum pauci, secum introirent quo-
ties curiam ingrederetur, petivit. factoque large,
& sine praescriptione generis, aut numeri, sena-
tus consulto; ne tecta quidem urbis, adeo publi-
cum consilium numquam adiit, deviis plerum-
que itineribus [i] ambigans patriam & declinans.
Interea magna vis accusatorum in eos inrupit,
qui pecunias faenore auclitabant, adversum le-
gem dictatoris Caesaris, qua de modo credendi,
possiden-

possidendique intra Italiam cavetur; omissam olim, quia privato usui bonum publicum postponitur. Sane vetus urbi fœnebre malum, & seditionum discordiarumque creberrima causa: eoque cohibebatur antiquis quoque & minus corruptis moribus. Nam primo duodecim tabulis sanctum, ne quis unciario fœnore amplius exerceret, cum antea ex libidine locupletium agitaretur. dein rogatione tribunicia, ad semuncias redacta; postremo vetita versura. multisque plebiscitis obviam itum fraudibus, quæ toties repressæ, miras per artes rursus oriebantur. Sed tum Gracchus Prætor, cui ea quæstio evenerat, multitudine periclitantium subactus, retulit ad senatum. trepidique patres (neq; enim quisquam tali culpa vacuus) veniam à principe petivere: & concedente, annus in posterum, sexque menses dati, quibus secundum iussa legis, rationes familiares quisque componerent. hinc inopia rei nummaria, cômoto simul omnium ære alieno: & quia tot damnatis, bonisque eorum divenditis, signatum argentum fisco vel ærario attinebatur, ad hoc senatus præscripserat, duas quisque fœnoris partes in agris per Italiam conlocaret. Sed creditores in solidum appellabant. nec decorum appellatis, minuere fidem. Ita primo concursatio, & preces; dein strepere prætoris tribunal. eaque quæ remedio quæsitæ, venditio, & emptio, in contrarium mutari; quia feneratorum omnem pecuniam mercandis agris condiderant. Copiam vendendi secuta vilitate, quanto quis obæratior, ægrius distrahebant. multique fortunis provolvebantur. everfio rei familiaris dignitatem ac famam præceps dabat: donec tulit opem Cæsar. disposito per

mensas

menſas millies ſeſtertio, factaque mutuandi copia ſine uſuris per triennium, ſi debitor populo in duplum prædiis caviffet. Sic reſecta fides, & paulatim privati quoque creditores reperti. neque emptio agrorum exercita ad formam ſenatusconſulti, acribus, ut ferme talia, initiis, incurioſo fine. Dein redeunt priores metus, poſtulado maiestatis Conſidio Proculo. qui nullo pavore diem natalem celebrans, raptus in curiam pariterq; damnatus interfectuſque. & ſorori ejus Sanciæ aqua atque igni interdictum, accuſante Q. Pomponio. Is moribus inquies, hæc & hujuscemodi à ſe factitari prætendebat, ut parta apud principem gratia, periculis Pomponii Secundi fratris mederetur. Etiam in Pompejam Macrinam exſilium ſtatuitur, cujus maritum Argolicum, ſocerum Laconem è primoribus Achæorum Cæſar adflixerat. Pater quoque inluſtris eques Romanus, ac frater prætorius, cum damnatio inſtaret, ſe ipſi interfecere, datum erat crimini quod Theophanem Mitylenæum proavum eorum, Gn. Magnus inter intimos habuiſſet; quodq; deſuncto Theophani, cœleſtes honores Græca adulatio tribuerat. Poſt quos Sex. Marius Hispaniarum ditiffimus, deſertur inceſtaſſe filiam, & ſaxo Tarpejo deſcitur. ac ne dubium haberetur, magnitudinem pecuniæ malo vertiſſe, aurariasque ejus, quamquam publicarentur, ſibi met Tiberius ſepoſuit. irritatuſque ſuppliciiſ, cunctos qui carcere at- tinebantur accuſati ſocietatis cum Seiano, necari jubet. Iacuit immenſa ſtrages: omnis ſexus, omnis ætas: inluſtres, ignobiles: diſperſi, aut aggregati. neque propinquis, aut amicis adſiſtere, in lacrymare, ne viſere quidem diutius da-
batur.

batur. sed circumjecti custodes, & in mœrorem
cujusq; intenti, corpora putrefacta adsectaban-
tur, dum in Tiberim traherentur. ubi fluitan-
tia, aut ripis adpulsa, non cremare quisquam,
non contingere. interciderat sortis humanæ
commercium [k] vi metus; quantumq; sævitia
glisceret, miseratio arcebatur. Sub idem tēpus,
C. Cæsar discedenti Capreas avo comes, Clau-
diam M. Silani filiam conjugio accepit; imma-
nem animum subdola modestia regens, non
damnatione matris, non exsilio fratrum rupta
voce, qualem [l] diem Tiberius induisset, pari
habitu, haut multum distantibus verbis. Vnde
mox scitum Passieni oratoris dictū percrebuit;
Neque meliorem unquam servum, neque dete-
riorem dominum fuisse. Non omiserim præsa-
gium Tiberii, de Ser. Galba tum consule; quem
accitum, & diversis sermonibus pertentatum,
postremo Græcis verbis in hanc sententiam ad-
locutus: Et tu Galba quandoque degustabis im-
perium; seram ac brevē potentiam significans,
scientiā Chaldæorum artis, cujus apiscendæ,
otium apud Rhodum, magistrum Trasillum,
habuit, peritiam ejus hoc modo expertus. Quo-
ties super negotio cōsultaret, edita domus par-
te, ac liberti unius conscientia utebatur. is lit-
terarum ignarus, corpore valido, per avia ac
derupta (nam saxis domus imminet) præibat
eum cujus artem experiri Tiberius statuisset: &
regredientem, si vanitatis aut fraudum suspi-
cio inceslerat, in subiectum mare præcipitabat,
ne index arcani existeret. Igitur Trasillus iis-
dem rupib⁹ inductus, postquam percontantem
commoverat, imperium ipsi, & futura soller-
ter patefaciens: interrogatur, an suam quoque
geni-

genitalem horam comperisset, quem tum annum, qualem diem haberet. Ille positus fideri, ac spatia dimensus, hærere primo, dein pavescere: & quantum introspiceret, magis ac magis trepidus admirationis & metus. postremo exclamat, ambiguum sibi ac prope ultimum discrimen instare. Tum complexus eum Tiberius, præscium periculorum, & incolumen fore gratatur; quæque dixerat oracli vice accipiens, inter intimos amicorum tenet. Sed mihi hæc, ac talia audienti, in incerto iudicium est, fatone res mortalium & necessitate immutabili, an forte volvantur. quippe sapientissimos veterum, quique sectam eorum æmulantur, diversos reperies: ac multis insitam opinionem, non initia nostri, non finem, non denique homines diis curæ. Ideo creberrima & tristia in bonos, læta apud deteriores esse. Contra alii, fatum quidem congruere rebus putant, sed non è vagis stellis, verum apud principia, & nexus naturalium causarum. ac tamen electionem vitæ nobis relinquunt: quam ubi elegeris, certum imminentium ordinem. neque mala vel bona, quæ vulgus putet: multos qui conflictari adversis videantur, beatos; ac plerosque, quamquam magnas per opes, miserrimos: si illi gravem fortunam constanter tolerant, hi prospera inconsulte utantur. Ceterum plurimis mortalium non eximi, quin primo cuiusque ortu ventura destinentur: sed quædam secus quam dicta sint cadere, fallaciis ignara dicentium. ita corrumpi fidem artis, cujus clara documenta, antiqua ætas & nostra tulerit. Quippe à filio ejusdem Trausti, prædictum Neronis imperium in tempore memorabitur, ne nunc incepto longius abierim.

abierim. hisdem consulibus Asinii Galli mors vulgatur, quem egestate cibi peremtum haut dubium: sponte vel necessitate, incertum habebatur. Consultusque Cæsar an sepeliri sineret, non erubuit permittere, ultroque incusare easus, qui reum abstulissent antequam coram convinceretur. scilicet medio triennio defuerat tempus subeundi iudicium consulari seni, tot consularium parenti. Drusus deinde exstinguitur, cum se miserandis alimentis, mandendo è cubili tomento, nonum ad diem detinuisset. Tradidere quidam, descriptum fuisse Maconi, si arma ab Seiano tentarentur, extractum custodia juvenem, (nam in palatio attinebatur) ducem populo imponere. mox quia rumor incedebat, fore ut nurui ac nepoti conciliaretur. Cæsar sævitiam, quam pœnitentiam maluit. Quin & in vectus in defunctum, probra corporis, exitiabilem in suos, infensum Reip. animum objecit: recitarique factorum, dictorumque ejus descripta per dies iussit. quo non aliud atrocius visum. adstitisse tot per annos, qui vultum, gemitus, occultum etiam murmur exciperent. & potuisse avum audire, legere, in publicum promere, vix fides; nisi quod Actii centurionis, & Didymi liberti epistolæ, servorum nomina præferebant, ut quis egredientem cubiculo Drusum pulsaverat, exterruerat. etiam sua verba centurio sævitix plena, tamquam egregium, vocesque deficientis adjecerat; quibus primo alienationem mentis simulans, quasi per dementiam, funesta Tiberio, mox ubi ex spes vitæ fuit, meditata, compositasque diras imprecabatur: ut quemadmodum nurum, filium fratris, & nepotes, domumque omnem cædibus com-

complevisset; ita pœnas nominigeneriq; majorum, & posteris exsolveret. Obturbabant quidē patres, specie detestandi. sed penetrabat pavor, & admiratio, callidum olim & tegendis sceleribus obscurum, huc confidentiē venissē, ut tamquam dimotis parietibus ostenderet nepotem sub verbere centurionis, inter servorum ictus, extrema vitæ alimenta frustra orantem. Non dum is dolor exoleverat, cum de Agrippina auditum. quam interfecto Seiano spe sustentatam provixisse reor: & postquam nihil de sævitia remittebatur, voluntate extinctam. nisi si negatis alimentis, ad simulatus est finis, qui videretur sponte sumptus. Enimvero Tiberius fœdissimis criminationibus exarsit, impudicitiam arguens, & Asinium Gallum adulterum, ejusque morte ad tædium vitæ compulsam. Sed Agrippina æqui impatiens, dominandi avida, virilibus curis, feminarum vitia exuerat. Eodem die defunctam quo biennio ante Seianus pœnas luisset, memoriæque id prodendum addidit Cæsar: jactavitque quod non laqueo strangulata, neque in Gemonias projecta foret. Actæ ob id grates, decretumque ut quintodecimo Kalend. Novemb. utriusque necis die, per omnis annos, donum Iovi sacraretur. Hanc multo post Cocceius Nerva continuus principis, omnis divini humanique juris sciens, integro statu, corpore inlæso, moriendi consilium cepit. Quod ut Tiberio cognitum; adsidere, causas requirere, addere preces, fateri postremo grave conscientia, grave famæ suæ, si proximus amicorum nullis moriendi rationibus vitam fugeret. averfatus sermonem Nerva, abstinentiam cibi conjunxit. ferebant gnari cogitationum ejus, quanto propius

pius mala Reipubl. videret, ira, & metu, dum integer, dum intentatus, honestum finem voluisse. Ceterum Agrippinæ perniciēs, quod vix credibile, Plancinam traxit. Nupta olim Gn. Piso-
ni; & palam læta morte Germanici, cum Piso caderet, precibus Augustæ, nec minus inimici-
tiis Agrippinæ defensa erat. ut odium, & gratia defiere, jus valuit. petitaque criminibus haut ignotis, sua manu, fera magis, quam immerita supplicia persolvit. Tot luctibus funesta civi-
tate, pars mœroris fuit, quod Iulia Drusi filia, quondam Neronis uxor, denupsit in domum Rubellii Blandi, cujus avum Tiburtem equitem Romanum pleriq; meminerant. Extremo anni mors Ælii Lamie funere censorio celebrata; qui administrandæ Syriæ imagine tandem exsolu-
tus, urbi præfuerat. genus illi decorum, vivida senectus, & non permixta provincia dignatio-
nem addiderat. Exin Flacco Pomponio Syriæ proprætore defuncto, recitantur Cæsaris litte-
ræ, quibus incusabat egregium quemque, & regen-
dis exercitibus idoneum, abnuere id munus: seque ea necessitudine ad preces cogi, per quas consularium aliqui capeßere provincias adige-
rentur. oblitus Arruntium ne in Hispaniam per-
geret, decimum jam annum attineri. Obiit eo-
dem anno & M. Lepidus; de cujus moderatio-
ne, atque sapientia in prioribus libris satis con-
locavi. neque nobilitas diutius demonstranda est. quippe Æmilium genus secundum bonorū civium, & qui eadem familia corruptis mori-
bus, inlustri tamen fortuna egere. Paulo Fabio, L. Vitellio Coss. post longum sæculorum am-
bitum, avis Phœnix in Ægyptum venit; præbuit-
que materiem doctissimis indigenarum, & Græ-
corum,

corum, multa super eo miraculo differendi. de quibus congruunt, & plura ambigua, sed cognitu non absurda promere libet. Sacrum Soli id animal, & ore ac distinctu pinnarum à ceteris avibus diversum, consentiunt qui formam ejus definire. De numero annorum varia traduntur. maxime vulgatum, quingentorū spatium. sunt qui adseverent, mille quadringentos sexaginta unum interici; prioresque alites Sesostride primū, post Amaside dominantibus, dein Ptolemæo, qui ex Macedonibus tertius regnavit, in civitatem cui Heliopolis nomen, advolavisse, multo ceterarum volucrum comitatu, novam faciem mirantium. Sed antiquitas quidem obscura. inter Ptolemæum ac Tiberium minus ducenti quinquaginta anni fuerunt. unde nonnulli falsum hunc phœnicem, neq; Arabum è terris credidere, nihilque usurpavisse ex his quæ vetus memoria firmavit. cōfecto quippe annorum numero, ubi mors propinquet, suis in terris struere nidum, eiq; vim genitalem adfundere. ex qua fetum oriri, & primam adulto curam sepeliendi patris. neque id temere, sed sublato murrhæ pondere, tentatoque per longum iter, ubi par oneri, par meatui sit, subire patrium corpus, inque solis aram perferre, atq; adolere. hæc incerta & fabulosis aucta. Ceterum aspici aliquando in Ægypto eam volucrē, non ambigitur. At Romæ cæde continua, Pomponius Labeo, quem præfuisse Mœsiæ rettuli, per abruptas venas sanguinem effudit: æmulaque est conjunx Paxæa. nam promptas ejusmodi mortes, metus carnificis faciebat: & quia damnati, publicatis bonis, sepultura prohibebantur: eorū qui de se statuebant, humabantur

corpora, manebant testamenta, pretium festinandi. Sed Cæsar missis ad senatum litteris, deferuit, morem fuisse majoribus quoties dirimerent amicitias, interdicare domo, eumq; finem gratiæ ponere: id se repetivisse in Labeone. atq; illum, quia male administratæ provinciæ, aliorumque criminum urgebatur; culpam invidia velavisse, frustra conterrita uxore, quam etsi nocentem, periculi tamen expertem fuisse. Mæmercus dein Scaurus rursus postulatur, insignis nobilitate & orandis causis, vita probrosus. nihil hunc amicitia Seiani, sed labefecit haut minus validum ad exitia Macronis odium, qui easdem artes occultius exercebat: detuleratq; argumentum tragiæ à Scauro scriptæ, additis versibus qui in Tiberium flecterentur. Verum ab Servilio & Cornelio accusatoribus, adulterium Liviæ, magorum sacra objectabantur. Scaurus, ut dignum veteribus Æmiliis, damnationem anteit; hortante [m] Sexitia uxore, quæ incitamentum mortis, & particeps fuit. Ac tamen accusatores, si facultas incideret, poenis adficiebantur: ut Servilius Corneliusq; perduto Scauro famosi, quia pecuniam à Vario Ligure omittendæ delationis ceperant, in insulas, interdicto igni atque aqua demoti sunt. & Abudius Ruso functus ædilitate, dum Lentulo Getulico, sub quo legioni præfuerat, periculum facessit, quod is Seiani filium generum destinasset, ultro damnatur, atque urbe exigitur. Getulicus ea tempestate superioris Germaniæ legiones curabat; mirumq; amorem adsecutus erat, effusæ clementiæ, modicus severitate, & proximo quoque exercitui per L. Apronium socerum non ingratus. unde fama constans, ausum

mittere

mittere ad Cæsarem litteras, *Adfinitatem sibi cum Seiano haut sponte sed consilio Tiberii cœptam: perinde se quam Tiberium falli potuisse. neque errorem eundem illi sine fraude; aliis exitio habendum. sibi fidem integram, & si nullis insidiis peteretur, mansuram; Successorem non aliter quam indicium mortis accepturum. firmarent velut fœdus, quo princeps ceterarum rerum potiretur, ipse provinciam retineret.* Hæc mira quamquam, fidem ex eo trahebant, quod unus omnium Seiani adfinium incolumis, multaue gratia mansit: reputante Tiberio publicum sibi odium, extremam ætatem, magisque fama quam vi, stare res suas. C. Cestio, M. Servilio Coss. nobiles Parthi in urbem venerunt, ignaro rege Artabano. Is metu Germanici fidus Romanis, æquabilis in suos; mox superbiam in nos, sævitiam in populares sumxit. fretus bellis, quæ secunda adversum circumjectas nationes exercuerat, & senectutem Tiberii ut inermen despiciens; avidusque Armeniæ, cui defuncto rege Artaxia, Arsacem liberorum suorum veterrimum imposuit, addita contumelia, & missis qui gazam à Vonone relictam in Syria Ciliciaque reposcerent, simul veteres Persarum ac Macedonum terminos. seque invasurum possessa Cyro, & post Alexandro, per vaniloquentiam ac minas jaciebat. Sed Parthis mittendi secretos nuntios validissimus auctor fuit Sinnaces, insigni familia ac perinde opibus; & proximus huic Abdus, ademtæ virilitatis. Non despectum id apud barbaros, ultroque potentiam habet. Ille adscitis & aliis primoribus, quia neminem gentis Arsacidarum summæ rei imponere poterant, interfectis ab Artabano plerisque aut nondum adultis; Phrahaten

regis Phrahatis filium Roma poscebant. Nominē tantum & auctore opus, ut sponte Cæsaris, ut genus Arsacis, ripam apud Euphratis cerne-
retur. Cupitum id Tiberio. ornat Phrahaten, accingitque paternum ad fastigium: destinata retinens, consiliis & astu res externas moliri, arma procul habere. Interea cognitis insidiis, Artabanus tardari metu; modo cupidine vindictæ inardescere. Et barbaris contatio, servilis: statim exsequi, regium videtur. Valuit tamen utilitas, ut Abdum specie amicitiae vocatum ad epulas lento veneno inligaret; Sinnacen dissimulatione ac donis, simul per negotia, moraretur. Et Phrahates apud Syriam, dum omisso cultu Romano, cui tot per annos insueverat, instituta Parthorum sumit, patriis moribus impar, morbo absumtus est. Sed non Tiberius omisit incepta. Tiridaten sanguinis ejusdem, æmulum Artabano, recipendæque Armeniæ Hiberum Mithradatem diligit, conciliatq; fratri Pharasmani, qui gentile imperium obtinebat. & cunctis, quæ apud Orientē parabantur, L. Vitellium præfecit. Eo de homine haut sum ignarus sinistram in urbe famam, pleraq; fœda memorari: ceterum regendis provinciis prisca virtute egit. Vnde regressus, & formidine C. Cæsaris, familiaritate Claudii, turpe in servitium mutatus; exemplar apud posteros adulatorii dedecoris habetur. cesseruntque prima postremis, & bona juventæ senectus flagitiosa oblitteravit. At ex regulis, prior Mithradates Pharasmanen perpulit, dolo & vi conatus suos juvare: repertique corruptores, ministros Arsacis multo auro ad scelus cogunt, simul Hiberi magnis copiis Armeniam irrumpunt, & urbē Artaxata potius-

potiuntur. Quæ postquam Artabano cognita; filium Orodem ultorem parat, datque Parthorum copias, mittit qui auxilia mercede facerēt. Contra, Pharasmanes adungere Albanos, accipere Sarmatas, quorum Sceptruchi utrimque donis acceptis; more gentico diversa induere. Sed Hiberi locorum potentes, Caspia via Sarmatam in Armenios raptim effundunt. At qui Parthis adventabant, facile arcebantur; cum alios incessus hostis clausisset, unum reliquum, mare inter & extremos Albanorum montes, æstas impediret. quia flatib⁹ Etesiarum implentur vada, hibernus Auster revolvit fluctus, pulsoque introrsus freto, brevia litorum nudantur. Interim Orodem sociorum inopem, auctus auxilio Pharasmanes vocare ad pugnam, & detrectantem incessere, ad equitare castris, infensare pabula: ac sæpe, modum obsidii, stationibus cingebat. donec Parthi contumeliarum insolentes, circumstiterent regem, poscerent prælium. atque illis sola in equite vis: Pharasmanes & pedite valebat. nam Hiberi Albanique saltuosos locos incolentes, duritiæ patientiæque magis insuevere. Feruntque se Theſſalis ortos, qua tempestate Iason post avectam Medeam, genitosque ex ea liberos, inanem mox regiam Ætæ, vacuosque Colchos repetivit. Multaque de nomine ejus, & oraculum Phryxi celebrant. Nec quisquam ariete sacrificaverit, credito vexisse Phryxum: sive id animal, seu navis insigne fuit. Ceterum directæ utrimque acie, Parthus imperium Orientis, claritudinem Arsacidarum: contraque ignobilem Hiberum mercenario milite, disserebat. Pharasmanes, integros semet à Parthico dominatu: quanto majora peterent, plus

decoris victores, aut si terga darent, flagitiat-
que periculi laturos, simul horridam suorum
aciem, picta auro Medorum agmina; hinc vi-
ros, inde prædam ostendere. Enim vero apud
Sarmatas non una vox ducis. se quisque stimu-
lant, ne pugnam per sagittas inirent, impetu &
comminus præveniendum. Variæ hinc bellan-
tium species. cum Parthus sequi vel fugere pari
arte fuerus, distraheret turmas, spatium ictibus
quæreret: Sarmatæ omisso arcu, quo brevius
valent, contis gladiisque ruerent. modo eque-
stris prælii more, frontis & tergi [n] vices; ali-
quando ut conferta acies, corporibus & pulsu
armorum pellerent, pellerentur. Iamque & Al-
bani Hiberique prensare, detrudere, ancipitem
pugnam hostibus facere. Quos super, eques, &
propioribus vulneribus pedites afflictabant. In-
ter quæ Pharasmanes Orodesque dum strenuis
adsunt, aut dubitantibus subveniunt, conspicui,
eoque gnari, clamore, telis, equis concurrunt.
instantius Pharasmanes. nam vulnus per ga-
leam adegit, nec iterare valuit, prælatus equo,
& fortissimis satellitum protegentibus faucium.
Fama tamen occisi falso credita, exterruit Par-
thos, victoriamque concessere. Mox Artabanus
tota mole regni ultimi. [o] id peritia locorum,
ab Hiberis melius pugnatum. nec ideo abscede-
bat, ni contractis legionibus Vitellius, & subdi-
to rumore tamquam Mesopotomiam invasu-
rus, metum Romani belli fecisset. Tum omissa
Armenia, versæque Artabani res: inlicente Vi-
tello, defererent regem sævum in pace, & ad-
versis præliorum exitiosum. Igitur Sinnaces,
quem ante infensum memoravi, patrem Abda-
gesem, aliosque occultos consulit, & tunc con-
tinuis

tinuis cladibus promptiores ad defectionem trahit: adfluentib⁹ paulatim, qui metu magis quam benevolentia subjecti, repertis auctoribus sustulerant animum. Nec jam aliud Artabano reliquum, quam si qui externorum, corpori custodes aderant, suis quisque sedibus extorres; quis neque boni intellectus, neque mali cura, sed mercede aluntur, ministri sceleribus. His adsumtis, in longinqua & contermina Scythiæ fugam maturavit, spe auxilii: quia Hyrcanis Carmaniisque per adfinitatem innexus erat. Atque interim posse Parthos absentium æquos, præsentibus mobiles, ad pœnitentiam mutari. At Vitellius profugo Artabano, & flexis ad novum regem popularium animis, hortatus Tiridaten parata capeßere, robur legionum, sociorumque ripam ad Euphratis ducit. Sacrificantibus, cum hic more Romano Suovetaurilia daret, ille equum placando amni adornasset; nuntiavere accolæ Euphraten nulla imbrium vi, sponte & immensum attolli; simul albentibus spumis in modum diadematis sinuare orbes: auspicium prosperi transgressus. quidam callidius interpretabantur, initia conatus secunda, neque diuturna: quia eorum quæ terra cœlo ve portenderentur, certior fides: fluminum instabilis natura, simul ostenderet omina, raperetque. Sed ponte navibus effecto, tramissoq; exercitu, primus Ornos pades multis equitum millib. in castra venit: exsul quondam, & Tiberio, cum Dalmaticum bellum conficeret, haut inglorius auxiliator, eoque civitate Romana donatus. mox repetita amicitia regis, multo apud eum honore, præfectus campis, qui Euphrate & Tigre inclutis amnib⁹ circumflui Mesopotamiæ nomen

acceperunt. Neque multo post Sinnaces auget copias: & columnen partium Abdageses, gazam & paratus regiones adicit. Vitellius ostentasse Romana arma satis ratus, monet Tiridaten primoresque: hunc, Phrahatis avi & altoris Cæsaris, quæ utrobique pulchra, meminerit; illos, obsequium in regem, reverentiam in nos, decus quisque suum & fidem retinerent. Exin cum legionibus in Syriam remeavit. Quæ duabus æstibus gesta conjunxi, quo requiesceret animus à domesticis malis. Non enim Tiberium, quamquam triennio post cædem Seiani, quæ ceteros mollire solent tempus, preces, fatias, mitigabant, quin incerta vel abolita pro gravissimis & recentibus puniret. Eo metu Fulcinius Trio ingruentis accusatores haut perpeßus, supremis tabulis multa & atrocia in Macronem ac præcipuos libertorum Cæsaris composuit: ipsi fluxam senio mentem, & continuo abscessu, velut exilium objectando. Quæ ab hæredibus occultata, recitari Tiberius jussit: patientiam libertatis alienæ ostentans, & contemtor suæ infamiæ, an scelerum Seiani diu nescius, mox quoque modo dicta vulgari malebat, veritatisque, cui adulatio officit, per probra saltem gnarus fieri. Iisdem diebus Granius Martianus senator à C. Graccho majestatis postulatus, vim vitæ suæ attulit. Tatiisque Gratianus prætura functus, lege eadem extremum ad supplicium damnatus. Nec dispares Trebellieni Rufi, & Sextii Paconiani exitus. Nam Trebellienus sua manu cecidit; Paconianus in carcere, ob carmina illic in principem factitata, strangulatus est. Hæc Tiberius non mari, ut olim, divisus, neque per longinquos nuntios accipiebat, sed urbem juxta; eodem

eodem ut die vel noctis interjectu, litteris consulum rescriberet : quasi aspiciens undantem per domos sanguinē, aut manum carnificum. Fine anni Poppæus Sabinus concessit vita, modicus originis, principum amicitia consulatum ac triumphale decus adeptus. maximisque provinciis per quatuor & viginti annos impositus, nullam ob eximiam artem, sed quod par negotiis, neque supra erat. Q. Plautius S. Papinius C. o s s. sequuntur. Eo anno, [p] neque quod L. Aruseius morte adfecti forent, ad suetudine malorum ut atrox advertebatur; sed exterruit, quod Vibulenus Agrippa eques Romanus, cum perorassent accusatores, in ipsa curia depromtum sinu venenum hausit; prolapsusque ac moribundus, festinatis licitorum manibus in carcerem raptus est, faucesque jam exanimis laqueo vexatæ. Ne Tigranes quidē Armenia quondam potitus ac tunc reus, nomine regio supplicia civium effugit. At C. Galba consularis, & duo Blæsii voluntario exitu cecidere: Galba, tristibus Cæsaris litteris provinciam sortiri prohibitus; Blæsiis sacerdotia integra eorum domo destinata, convulsa, distulerat: tunc ut vacua contulit in alios. quod signum mortis intellexere, & exsecuti sunt. Et Æmylia Lepida, quam juveni Druso nuptam rettuli, crebris criminibus maritum insecuta, quamquam intestabilis, tamen impunita agebat, dum superfuit pater Lepidus. post à delatoribus corripitur, ob servum adulterum. nec dubitabatur de flagitio. Ergo omissa defensione, finem vitæ sibi posuit. Per idem tempus Clitarum natio [q] Cappadociæ, Archelao subiecta, quia nostrum in modum deferre census, pati tributa adigebatur, in juga Tauri

montis abscessit: locorumque ingenio sese contra imbelles regis copias tutabatur: donec M. Trebellius legatus à Vitellio præfide Syriæ cum quatuor millib. legionariorum, & dilectis auxiliis missus, duos collis, quos barbari infederant (minori Cadra, alteri Davara nomen est) operibus circumdedit. & erumpere ausos ferro; ceteros siti, ad deditionem coëgit. At Tiridates volentibus Parthis Nicephorium & Anthemusiada, ceterasque urbes, quæ Macedonibus sitæ, Græca vocabula usurpant, Halumque & Artemitam Parthica opida recepit; certantibus gaudio, qui Artabanum Scythas inter eductum ob sevitiam execrati, come Tiridatis ingenium Romanas per artes sperabant. Plurimum adulationis Seleucenses induere, civitas potēs, septa muris, neque in barbarum corrupta, sed conditoris Seleuci retinens. Trecenti opibus, aut sapientia dilecti, ut senatus. sua populo vis, & quoties cōcordes agunt, spernitur Parthus: ubi dissensere, dum sibi quisque contra æmulos subsidium vocant, accitus in partem, adversum omnes valet. Id nuper acciderat Artabano regnante, qui plebem primoribus tradidit ex suo usu. nam populi imperium, juxta libertatem; paucorum dominatio, regiæ libidini propior est. Tum adventantem Tiridatem extollunt, veterum regum honoribus, & quos recens etas largius invenit. simul probra in Artabanum fundebant, materna origine Arsaciden, cetera degenerem. Tiridates rem Seleucensem populo permittit. mox consultans quo nam die solennia regni capefferet; litteras Phrahatis & Hieronis, qui validissimas præfecturas obtinebant, accipit, brevem moram precantium. Placitumq;

oppe-

opperiri viros præpollentes. Atque interim Ctesiphon sedes imperii petita. sed ubi diem ex die prolatabant, multis coram & adprobantibus, Surena patrio more Tiridatem insigni regio evinxit. Ac si statim interiora, ceterasque nationes petivisset; oppressa contantium dubitatio, & omnes in unum cedebant. Adsidendo castellum, in quod pecuniam & pellices Artabanus contulerat, dedit spatium exuendi pacta. Nam Phrahates & Hiero, & si qui alii dilectum capiendū diadematidē non concelebraverant, pars metu, quidam invidia in Abdagesen, qui tum aula, & novo rege potiebatur, ad Artabanum vertere. Isque in Hyrcanis repertus est, in luvie obsitus, & alimenta arcu expediens. ac primo tamquam dolus pararetur, territus; ubi data fides reddendæ dominationi venisse, adlevatur animum, & quæ repentina mutatio exquirat. Tum Hiero pueritiam Tiridatis increpat: neque penes Arsacidem imperium, sed in ane nomen apud imbellem externa mollitia: vim in Abdagesis domo. Sensit vetus regnandi, falsos in amore, odia nō fingere. nec ultra moratus, quam dum Scytharum auxilia conciret, pergit properus, & præveniens inimicorum astus, amicorum pœnitentiam. neque exuerat pædorem, ut vulgum miseratione adverteret. non fraus, non preces; nihil omissum, quo ambiguos inliceret, prompti firmarentur. Iamque multa manu, propinqua Seleuciæ adventabat, cum Tiridates simul fama atque ipso Artabano perculsus, distrahi consiliis, iret contra, an bellum contatione tractaret. Quibus prælium & festinati casus placebant, disiectos & longinquitate itineris fessos, ne animo quidem satis

ad.

ad obsequium coaluisse disserunt; proditores nuper hostesque ejus, quem rursus foveant. Verum Abdageses regrediendum in Mesopotamiam censebat, ut amne obiecto Armeniis interim Elymæisque & ceteris à tergo excitis, aucti copiis socialibus, & quas dux Romanus misisset, fortunam tentarent. Ea sententia valuit, quia plurima auctoritas penes Abdagesen, & Tiridates ignarus ad pericula erat. sed fugæ specie discessum, ac principio à gente Arabum facto, ceteri domos abeunt, vel in castra Artabani: donec Tiridates cum paucis in Syriam relictus, pudore proditoris omnes exsolvit. Idem annus gravi igne urbem adficit, deusta parte Circi, quæ Aventino contigua, ipsoque Aventino. quod damnum Cæsar ad gloriam vertit, exsolutis domuum & insularum pretiis. Millies sestertium ea munificentia conlocatum; tanto acceptius in vulgum, quanto modicus privatis ædificationibus. Ne publice quidem nisi duo opera struxit, templum Augusto, & scenam Pompejani theatri: eaque perfecta contentu ambitionis, an per senectutem haut dedicavit. sed æstimando cujusque detrimento quatuor progeneri Cæsaris, Gn. Domitius, Cassius Longinus, M. Vinicius, Rubellius Blandus dilecti, additusque nominatione consulum P. Petronius. Et pro ingenio cujusque quæsitum decretique in principem honores. Quos omiserit receperitve in incerto fuit, ob propinquum vitæ finem. Neque enim multo post supremi Tiberio consules, Gn. Acerronius, C. Pontius magistratum occepere, nimia jam potentia Macro- nis: qui gratiam C. Cæsaris numquam sibi neglectam, acrius in dies fovebat, impulera tq; post mortem

mortem Claudiae, quam nuptam ei rettuli, uxorem suam Enniam immittendo, amore juvenem inlicere, pactoque matrimonii vincire, nihil abnuentem dum dominationis apisceretur. Nam etsi commotus ingenio, simulationum tamen falsa in sinu avi perdidicerat. Gnarum hoc principi. eoque dubitavit de tradenda rep. primum inter nepotes, quorum Druso genitus, sanguine & caritate propior, sed nondum pubertatem ingressus: Germanici filio robur juventæ, vulgi studia. eaque apud avuum odii causa. Etiam de Claudio agitante, quod is composita ætate bonarum artium cupiens erat, imminuta mens ejus obstitit. Sin extra domum successor quæreretur, ne memoria Augusti, ne nomen Cæsari in ludibria & contumelias verteret, metuebat. quippe illi non perinde curæ, gratia præsentium, quam in posteros ambitio. Mox incertus animi, fesso corpore, consilium cui impar erat, fato permisit: jactis tamen vocibus, per quas intelligeretur providus futurorū. Namq; Macroni non abdita ambage, Occidentem ab eo deferi, Orientem spectari exprobravit. Et C. Cæsari forte orto sermone L. Sullam inridenti, omnia Sullæ vitia, & nullam ejusdem virtutem habiturum prædixit. simul crebris cum lacrymis minorem ex nepotib⁹ complexus, truci alterius vultu: occides hunc tu, inquit, & te alius. Sed gravescente valetudine, nihil è libidinibus omittebat, in patientia firmitudinem simulans: solitusque eludere medicorum artes, atq; eos qui post tricesimum ætatis annum ad internoscenda corpori suo utilia vel noxia, alieni consilii indigerent. Interim Romæ futuris etiam post Tiberium cædibus semina

femina jaciebantur. Lælius Balbus Acutiam P. Vitellii quondam uxorem majestatis postulaverat: qua damnata, cum præmium accusatori decerneretur, Iunius Otho tribunus plebei intercessit. unde illis odia, mox Othoni exsilium. Dein multorum amoribus famosa Albucilla, cui matrimonium cum Satrio Secundo conjurationis indice fuerat, defertur impietatis in principem. connectebantur ut conscii & adulteri ejus, Gn. Domitius, Vibius Marfus, L. Arruntius. de claritudine Domitii supra memoravi. Marfus quoque vetustis honoribus, & illustribus studiis erat. Sed testium interrogationi, tormentis servorum Macronem præsedisse, commentarii ad senatum missi ferebant: nullæque in eos imperatoris litteræ, suspensionem dabant, invalido ac fortasse ignaro, ficta pleraque ob inimicitias Macronis notas in Arruntium. Igitur Domitius defensionem meditans, Marfus tamquam in ediam destinavisset, produxere vitam. Arruntius contationem & moras suadentibus amicis: *Non eadem omnibus decora respondit. sibi satis ætatis. neque aliud pœnitendum, quam quod inter ludibria & pericula anxiam senectam toleravisset, diu Seiano, nunc Macroni, semper alicui potentium in visus; non culpa, sed ut flagitiorum impatiens. Sane paucos & supremos principis dies posse vitari; quemadmodum evasurum imminentis juventam? An cum Tiberius post tantam rerum experientiam, vi dominationis convulsus & mutatus sit: C. Casarem vix finita pueritia, ignarum omnium, aut pessimis innutritum, meliora capesturum Macrone duce? qui ut deterior ad opprimendum Seianum dilectus, plura per scelera Rempubl. conflictavisset. prospectare jam se acrius servitium,*
eoque

eoque fugere simul acta & instantia. Hæc vatis in modum dictitans, venas resolvit. Documento sequentia erant, bene Arruntium morte usum. Albucilla inrito ictu à semet vulnerata, iussu senatus in carcerem fertur. Stuprorum ejus ministri, Grasidius Sacerdos prætorius ut in insulam deportaretur, Pontius Fregellanus amitteret ordinem senatorium: & eadem pœnæ in Lælium Balbum decernuntur. id quidem à lætantibus, quia Balbus truci eloquentia habebatur, promptus adversum insontes. Iisdem diebus Sex. Papinius consulari familia, repentinum & informem exitum dilegit, jacto in præceps corpore. causâ ad matrem referebatur, quæ pridem repudiata, adsentationib⁹ atque luxu perpulisset juvenem ad ea, quorum effugium non nisi morte inveniret. Igitur accusata in senatu, quamquam genua patrum advolveretur, luctumque communem, & magis imbecillum tali super casu feminarum animum, aliaque in eundem dolorem mœsta & miseranda [r] diu ferret, urbe tamen in decem annos prohibita est, donec minor filius lubricum juventæ exiret. Iam Tiberium corpus, jam vires, nondum dissimulatio deserebat. Idem animi rigor, sermone ac vultu intentus, quæsitâ interdum comitate, quamvis manifestam defectionem tegebat. mutatisque sæpius locis, tandem apud promontorium Miseni confedit, in villa, cui L. Lucullus quondam dominus. Illic eum adpropinquare supremis, tali modo compertum. Erat medicus arte insignis, nomine Charicles, non quidē regere valetudines principis solitus, consilii tamen copiam præbere. Is velut propria ad negotia digrediens, & per speciem officii manū

com-

complexus, pulsum venarum attigit: neque fefellit. Nam Tiberius incertum an offensus, tantoq; magis iram preinens, instaurari epulas jubet, discumbitque ultra solitum: quasi honori abeuntis amici tribueret. Charicles tamen labi spiritum, nec ultra biduum duraturum Macro ni firmavit. Inde cuncta conloquiis inter præsentes, nuntiis apud legatos & exercitus festinabantur. Decimo septimo Kalend. Aprilis interclusa anima, creditus est mortalitatem explevisse. Et multo gratantum concursu, ad capiendam imperii primordia C. Cæsar egrediebatur. cum repente adfertur, redire Tiberio vocem ac visus, vocariq; qui recreandæ defectioni cibum adferrent. Pavor hinc in omnes; & ceteri passim dispergi, se quisq; mœstum aut nescium fingere. Cæsar in silentium fixus, à summa spe, novissima exspectabat. Macro intrepidus, opprimi senem injectu multę vestis jubet, discedique ab limine. Sic Tiberius finivit, octavo & septuagesimo ætatis anno. Pater ei Nero, & utrimq; origo gentis Claudię, quamquam mater in Liviam, & mox Iuliam familiam, adoptionibus transierit. casus prima ab infantia ancipites. nam proscriptum patrem exsul secutus, ubi domũ Augusti privignus introiit, multis æmulis conflictatus est; dum Marcellus & Agrippa, mox Cajus Luciusq; Cæsares, viguere. Etiam frater ejus Drusus prosperiore civium amore erat. Sed maxime in lubrico egit accepta in matrimonium Iulia, impudicitiam uxoris tolerans aut declinans. Dein Rhodo regressus, vacuos principis penates duodecim annis, mox rei Romanę arbitrium tribus ferme & viginti obtinuit. Morum quoque tempora illi diversa: egregium vita fama que quoad
privatus,

privatus, vel in imperiis sub Augusto fuit: occultum ac subdolum fingendis virtutibus, donec Germanicus ac Drusus superfuere. Idem inter bona malaque mixtus, incolumi matre: instabilis sævitia, sed obtectis libidinibus, dum Seianum dilexit, timuitve. Postremo in scelera simul ac dedecora prorupit, postquam remoto pudore & metu, suo tantum ingenio utebatur.

LOCA EMENDANDA IN LIB. VI.

a Paconianum b pridem odia. c Disjunctim scribo, ac reus d incerta, e Augusti, f Vinicianus g Viniciani h sequius i Rhen. legit ambicus. k vi, metu: l Corrupta. m Sextia n vice. o ultum iit: peritia. p Defectus locus. q Cappadoci Archelao, r differret.

LIBER XI.

BREVIARIUM LIBRI.

Valerius Asiaticus fraude Messalina & Vitellij evertitur. Advocatis præmii modus pro patrocinio definitus. Parthorum res intestino regum discidio turbata. Ludi sæculares Roma editi. Litteræ tres novæ à Claudio repertæ: & ea occasione de primis litteris. Italus Cheruscis rex imponitur. Corbulo inferiori Germania præficitur, & ipsam, militemq; severe regit. Curtius Rufus triumphalia adsequitur: deq; ipso viro. De Quæstorum munere & numero. Gallia procures jus plenum civitatis Romanæ adipiscuntur, Patricii augentur, lustrum conditur. Messalina impudicissima fœminarum, amore vecors. C. Siliopalam nubit. res ad Claudium defertur: qui in uxorem & ministros libidinum, impulsu libertorum, animadvertit. Hac gesta annis fere duobus.

C. Va-

*C. Valerio Asiatico. M. Valerio Messalla Coss.
A. Vitellio. L. Vipsanio.*

NAM Valerium Asiaticum bis consulem, fuisse quondam adulterum ejus credidit: pariterque hortis inhians, quos ille à Lucullo emtos insigni magnificentia extollebat, Suilium accusandis utrisque immittit. Adjungitur Sosibius Britannici educator, qui per speciem benevolentie moneret Claudium, auri vim atque opes principibus infensas: præcipuum auctorem Asiaticum interficiendi Cæsaris, non extimuisse concionem populi Romani, gloriamque facinoris ultro petere. clarum ex eo in urbe, dedita per provincias fama, parare iter ad Germanicos exercitus; quando genitus Viennæ, multisq; & validis propinquitatibus subnixus, turbare gentiles nationes promptum haberet. A. Claudius nihil ultra scrutatus, citis cum militibus tamquam opprimendo bello, Crispinum prætorii præfectum misit: à quo repertus est apud Baias, vinclisque inditis in urbem raptus, neque data senatus copia, intra cubiculum auditur, Messalina coram. Et Suilius, corruptionem militum, quos pecunia & stupro in [a] omni flagitio obstrictos arguebat, exin adulterium Poppææ, ac postremum molliam corporis objectare. Ad quod [b] victo silentio prorupit reus, & interroga, inquit, Suili filios tuos, virum me esse fatebuntur: ingressusque defensionem, commoto majorem in modum Claudio, Messalinæ quoque lacrymas excivit. quibus abluendis cubiculo egrediens, monet Vitellium ne elabi reum sineret. Ipsa ad perniciem
Poppææ

Poppææ festinat, subditis qui terrore carceris ad voluntariam mortem propellerent: adeo ignaro Cæsare, ut paucos post dies epulantem apud se maritum ejus Scipionem percontaretur, cur sine uxore discubisset? atque ille sanctam fato responderet. Sed consultanti super absolutione Asiatici, flens Vitellius commemorata vetustate amicitiae, utque Antoniam principis matrem pariter observassent, dein percursis Asiatici in Remp. officiis recentique adversus Britanniam militia, quæque alia conciliandæ misericordiæ videbantur: liberum ei mortis arbitrium permisit. & secuta sunt Claudii verba, in eandem clementiam. Hortantibus dehinc quibusdam in ediam & lenem exitum, remittere beneficium Asiaticus ait: usurpatis quibus infueverat exercitationibus, lauto corpore, hilare epulatus, cum se honestius calliditate Tiberii, vel impetu C. Cæsaris periturum dixisset, quam quod fraude muliebri & impudico Vitellii ore caderet, venas exsolvit. viso tamen antè rogo, jussuque transferri partem in aliam, ne opacitas arborum vapore ignis minueretur. Tantum illi securitatis novissimæ fuit. Vocantur post hæc patres, pergitque Suilius addere reos equites Romanos illustres, quibus Petra cognomentum. At causa necis ex eo quod domum suam [c] Mnesteris & Poppææ congressibus præbuisent. Verum nocturnæ quietis species alteri objecta, tamquam vidisset Claudium spicea corona evinctum, spicis retro conversis: eaque imagine gravitatem annonæ dixisset. Quidā pampineam coronam albentibus foliis visam, atque ita interpretatum tradidere, [d] vergente autumnno mortē principis ostendi. Illud haut ambigitur, qualicumq;
in som-

insomnio, ipsi fratrique perniciem allatam. Sestertium quindecies, & insignia præturæ Crispino decreta. Adjecit Vitellius sestertium decies Sosibio: quod Britannicum præceptis, Claudium consiliis juvaret. Rogatus sententiam & Scipio: cum idem, inquit, de admissis Poppææ sententiam quod omnes, putate me idem dicere quod omnes. eleganti temperamento inter conjugalem amorem, & senatoriam necessitatem. Continuus inde & scævus accusandis reis Suilius, multique audaciæ ejus æmuli. Nam cuncta legum & magistratuum munia in se trahēs princeps, materiam prædandi patefecerat. nec quidquam publicæ mercis tam venale fuit, quam advocatorum perfidia: adeo ut Samius insignis eques Romanus, quadringentis nummorum milibus Suilio datis, & cognita prævaricatione, ferro in domo ejus incubuerit. Igitur incipiente C. Silio consule designato, cujus de potentia & exitio in tempore memorabo, consurgunt patres, legemque Cinciam flagitant. qua cavetur antiquitus, ne quis ob causam orandam pecuniam donumve accipiat. Deinde obstrepentibus his quibus ea contumelia parabatur, discors Suilio Silius acriter incubuit, veterum oratorum exempla referens, *qui famam in posteros, præmia eloquentiæ cogitavissent pulcherri-
ma. alioquin & bonarum artium principem sordidis ministeriis fœdari: nec fidem integram manere, ubi magnitudo quæstuum spectetur. quod si in nullius mercedem [e] negotia tueantur, pauciora fore. nunc inimicitias, accusationes, odia, & injurias foveri, ut quomodo vis morborum pretia medentibus; sic fori tabes pecuniam advocatis ferat. meminissent C. Asinii, & Messallæ, ac recentiorum Arruntij &*

Eser-

Esernini. ad summa provectos incorrupta vita & facundia. Talia dicente consule designato, consentientibus aliis parabatur sententia, qua lege repetundarum tenerentur: cum Suilius & Cosutianus, & ceteri qui non iudicium (quippe in manifestos) sed pœnam statui videbant, circumfislunt Cæsarem, ante acta deprecantes. Et postquam annuit [f] tacens, incipiunt. Quem illum tanta superbia esse, ut æternitatem famæ spe præsumat? usui & rebus subsidium præparari, ne quis inopia advocatorum potentioribus obnoxius sit. neque tamen eloquentiam gratuito contingere? omittere curas familiares, ut quis se alienis negotiis intendat. multos militia, quosdam exercendo agros tolerare vitam. Nihil à quoquam expeti, nisi cuius fructus ante providerit. Facile Asinium, & Messallam, inter Antonium & Augustum bellorum præmiis refertos, aut ditium familiarum heredes Eserninos & Arruntios, magnum animum induisse: prompta sibi exempla, quantis mercedibus T. Clodius aut C. Curio concionari soliti sint. se modicos senatores, qui à Republica nulla nisi pacis emolumenta peterent: [g] cogitare plebem, qua toga enitesceret: sublatis studiorum pretiis, etiam studia peritura, ut minus decora. Hæc ita haut frustra dicta princeps ratus, capiendis pecuniis posuit modum, usque ad dena sestertia, quæ egressi repetundarum tenerentur. Sub idem tempus Mithradates quem imperitasse Armeniis, & ad præsentiam Cæsaris vectum memoravi, monente Claudio in regnum remeavit, filius Pharasmanis opibus. Is rex Hyberis, idemque Mithradatis frater, nuntiabat discordare Parthos: summaque imperii ambigua, minora sine cura haberi. Nam inter Gotarzis pleraque

pleraque sæva (qui necem fratri Artabano, conjugique ac filio ejus præparaverat, unde metus ejus in ceteros) accivere Bardanem. Ille ut erat magnis ausis promptus, biduo tria milia stadiorum invadit, ignarumque & exterritum Gotarzem proturbat: neque contatur, quin proximas præfecturas corripiat, solis Seleucensibus dominationem ejus abnuentibus. in quos, ut patris sui quoq; defectores, irâ magis quam ex usu præsentis accensus, implicatur obsidione urbis validæ, & munimentis objecti amnis, muroque & commeatibus firmatæ. Interim Gotarzes Daharum Hyrcanorumq; opibus auctus, bellum renovat: coactusque Bardanes omittere Seleuciam, Bactrianos apud campos castra contulit. Tunc distractis Orientis viribus, & quonam inclinarent incertis; casus Mithradati datus est occupandi Armeniam, vi militis Romani ad excidenda castellorum ardua, simulque Hybero exercitu campos persultante: Nec enim resistere Armenii, fuso qui prælium ausus erat Demonacte præfecto. Paululum contationis attulit rex minoris Armeniæ Cotys, versis illuc quibusdam procerum; deinde litteris Cæsaris coercitus, & cuncta in Mithradatem fluxere, atrociorum quam novo regno cōduceret. At Parthi imperatores cum pugnam pararent, fœdus repente [h] faciunt, cognitis popularium insidiis, quas Gotarzes fratri patefecerat. congressique primo contanter, deinde complexi dextras, apud altaria deûm pepigere, fraudem inimicorum ulcisci, atque ipsi inter se concedere. Potior Bardanes visus retinendo regno. At Gotarzes, ne quid æmulationis existeret, penitus in Hyrcaniam abiit: regressoque

Bar-

Bardani [i] deditur Seleucia, septimo post defectionem anno; non sine dedecore Parthorum, quos una civitas tamdiu eluserat. Exin validissimas præfecturas invasit. & recipere Armeniam, ni Vibio Marso Syriæ legato bellum minitante cohibitus foret. Atque interim Gotarzes poenitentia concessi regni, & revocante nobilitate, cui in pace durius servitium est, contrahit copias. & huic contra itum ad amnem Erin-dem: in cujus transgressu multum certato, pervicit Bardanes, prosperisque proeliis medias nationes subegit ad flumen Ginden, quod Dahas Ariosque determinat. Ibi modus rebus secundis positus. nam Parthi quamquam victores, longinquam militiam aspernabatur. Igitur exstructis monumentis, quibus opes suas testabatur, nec cuiquam ante Arfacidarum tributa illis de gentibus [k] parata, regreditur: ingens gloria, atque eo ferocior, & subjectis intolerantior. Qui dolo ante composito, incautum venationique intentum interfecere, primam intra juventam, sed claritudine paucos inter senum regum, si perinde amorem inter populares, quam metum apud hostes quæsiisset. Nece Bardanis turbatæ Parthorum res, inter ambiguos quis in regnum acciperetur. Multi ad Gotarzen inclinabant; quidam ad Meherdatem prolem Phrahatis obsidio nobis datum. Deinde prævaluit Gotarzes. potitusque regia, per sævitiem ac luxum adegit Parthos mittere ad principem Romanum occultas preces, quis permitti Meherdatem patrium ad fastigium orabant. Iisdem consulibus ludi sæculares octingentesimo post Romam cōditam, quarto & sexagesimo quam Augustus ediderat, spectati sunt, Vtriusq; principis

cipis rationes prætermitto, satis narratas libris quibus res imperatoris Domitiani composui. nam is quoque edidit ludos sæculares. iisque intentius affui sacerdotio Quindecimvirali præditus, ac tum prætor. quod non jactantia refero, sed quia collegio quindecimvirum antiquitus ea cura, & magistratus potissimum exsequebantur officia cærimoniarum. Sedente Claudio Circensibus ludis, cum pueri nobiles equis ludicrum Trojæ inirent, interque eos Britannicus imperatore genitus, & L. Domitius adoptione mox in imperium & cognomentum Neronis adscitus; favor plebis acrior in Domitium, loco præfagii acceptus est. vulgabaturque affuisse infantia ejus dracones in modum custodum, fabulosa & externis miraculis assimulata. nam ipse hautquaquam sui detractor, unam omnino anguem in cubiculo visam narrare solitus est. Verum inclinatio populi supererat ex memoria Germanici, cujus illa reliqua suboles virilis: & matri Agrippinæ miseratio augebatur, ob sævitiam Messallinæ. quæ semper infesta, & tunc commotior, quo minus strueret crimina & accusatores, novo & furori proximo amore distinebatur. Nam in C. Silium juventutis Romanæ pulcherrimum ita exarserat, ut Iuniam Syllanam nobilem feminam, matrimonio ejus exturbaret, vacuoq; adultero potiretur. Neque Silius flagitii aut periculi nescius erat; sed certo si abnueret exitio, & nonnulla fallendi spe, simul magnis præmiis, opperiri futura, & præsentibus frui pro solatio habebat. Illa non furtim, sed multo comitatu ventitare domum, egressibus adhærescere, largiri opes, honores: postremo velut translata jam fortuna, servi, liberti, paratus

paratus principis apud [I] adulterum visebatur. At Claudius matrimonii sui ignarus, & munia censoria usurpans, theatralem populi lasciviam severis dictis increpuit, quod in P. Pomponium consularem (is carmina scenę dabat) inque feminas illustres probra jecerat. Et lege lata, sævitiam creditorum coërcuit, ne in mortem parentum pecunias filiis familiarum fenori darent. Fontesque aquarum Simbruinis collibus deductos, urbi intulit. Ac novas litterarum formas addidit, vulgavitque: comperto Græcam quoque litteraturam non simul ceptam, absolutamque. Primi per figuras animalium Ægyptii sensus mentis effingebant; & antiquissima monimenta memorię humanę impressa faxis cernuntur; & litterarum semet inventores perhibent. Inde Phœnicas, quia mari præpollebant, intulisse Græciæ, gloriamque adeptos, tamquam repererint quæ acceperant. Quippe fama est Cadmum classē Phœnicum vētū, rudibus adhuc Græcorum populis artis ejus auctorem fuisse. Quidam Cecropem Atheniensem, vel Linum Thebanum, & temporibus Trojanis Palamedem Argivum memorant, sexdecim litterarum formas; mox alios, ac præcipuum Simonidem ceteras reperisse. At in Italia Etrusci ab Corinthio Damarato, Aborigenes Arcade ab Euandro didicerūt. Et formæ litteris Latinis, quæ veterrimis Græcorum. Sed nobis quoque pauca primum fuere: deinde additæ sunt. Quo exemplo Claudius tres litteras adjecit, quæ usui, imperitante eo, post oblitteratæ, aspiciuntur etiam nunc in ære publicandis plebiscitis per fora ac templa fixo. Rettulit deinde ad senatum super collegio haruspicum, ne vetustissima

cultissima Italiae disciplina per desidia exole-
 sceret; sæpe adversis Reip. temporibus accitis,
 quorum monitu redintegratas cærimonias, &
 in posterum rectius habitas. primoresque Etru-
 riæ sponte aut patrum Romanorum impulsu
 retinuisse scientiam, & in familias propagasse:
 quod nunc segnius fieri, publica circa bonas ar-
 tes secordia, & quia externæ superstitiones va-
 lescant. & læta quidem in præsens omnia; sed
 benignitati deûm gratiam referendam, ne ritus
 sacrorû inter ambigua culti, per prospera oblit-
 terarentur. Factum ex eo senatusconsultum: vi-
 derent pontifices, quæ retinenda firmandaque
 haruspicum. Eodem anno Cheruscorum gens
 regem Roma petivit, amissis per interna bella
 nobilibus, & uno reliquo stirpis regis, qui apud
 urbem habebatur, nomine Italus. Paternum
 huic genus è Flavio fratre Arminii. Mater ex
 [m] Catumero principe Catorum erat. ipse for-
 ma decorus, & armis equisque in patrium no-
 strumque morem exercitus. Igitur Cæsar, auctû
 pecunia, additis stipatoribus, hortatur gentile
 decus magno animo capeßere. Illum primum
 Romæ ortum, nec obsidem, sed civem, ire ex-
 ternum ad imperium. Ac primo lætus Germa-
 nis adventus, atque eo magis, quod nullis dis-
 cordiis imbutus pari in omnes studio ageret;
 celebrari, coli, modo comitatem & temperan-
 tiam nulli invisam, sæpius vinolentiam ac libi-
 dines, grata barbaris usurpans. Iamque ad pro-
 ximos, jam longius clarescere; cum potentiam
 ejus suspectantes qui factionibus floruerant, di-
 scedunt ad conterminos populos, ac testifican-
 tur, *Adimi veterem Germania libertatem, & Ro-
 manas opes insurgere, adeo neminem iisdem in terris*
ortum,

ortum, qui principis locum impleat: nisi exploratoris
Flavij progenies supra cunctos attollatur? Frustra
Arminium præscribi: cujus si filius hostili in solo
adultus, in regnum venisset, posse extimesci, infe-
ctum alimonia, servitio, cultu, omnibus externis. at
si paterna Italo mens esset, non alium infensus arma
contra patriam ac deos penates, quam parentes ejus
exercuisse. His atque talibus, magnas copias coë-
gère. Nec pauciores Italum sequebantur. Non
enim irrupisse ad invitos, sed accitum memorabant.
quando nobilitate ceteros anteiret, virtutem experi-
rentur, an dignum se patruo Arminio, avo Catu-
mero præberet. nec patrem illi rubori esse, quod fidem
adversus Romanos volentibus Germanis sumtam,
nunquam omisisset. falso libertatis vocabulum ob-
tendi ab iis, qui privatim degeneres, in publicum
exitiosi, nihil spei, nisi per discordias habeant. Astre-
pebat huic alacre vulgus, & magno inter Bar-
baros prælio victor rex; dehinc secunda fortu-
na ad superbiam prolapsus, pulsusque, ac rursus
Langobardorum opibus reffectus, per læta per
adversa res Cheruscas afflictabat. Per idem tem-
pus Chauci nulla dissensione domi, & morte
Sanguinii alacres, dum Corbulo adventat, in-
feriorem Germaniam incurfavere, duce Gan-
nasco. qui natione Caninefas, auxiliaris & diu
meritus, post transfuga, levibus navigiis præ-
dabundus. Gallorum maxime oram vastabat,
non ignarus dices & imbelles esse. At Corbulo
provinciam ingressus, magna cum cura & mox
gloria, cui principium illa militia fuit, triremes
alveo Rheni, ceteras navium, ut quæque habi-
les, per æstuaria & fossas adegit: lintribusque
hostium depressis & exturbato Gannasco, ubi
præsentia satis composita sunt, legiones operum

& laboris ignaras, populationibus lætantes, veterem ad morem reduxit: ne quis agmine decederet, nec pugnam nisi iussus iniret. stationes, vigiliæ, diurna nocturnaque munia, in armis agitabantur. Feruntque militem, quia vallum non accinctus, atque alium, quia pugione tantum accinctus foderet, morte punitos. quæ nimia & incertum an falso jacta, originem tamen è severitate duci straxere, intentumq; & magnis delictis inexorabilem scias, cui tantum asperitatis etiam adversus levia credebatur. Ceterum is terror milites hostesque in diversum affecit. nos virtutem auximus; Barbari ferociam infregere. Et natio Frisiorum post rebellionem clade L. Apronii cœptam infensa, aut male fida, datis obsidibus confedit apud agros à Corbulone descriptos. Idem senatum, magistratus, leges imposuit. Ac ne jussu exuerent, præsidium immunivit; missis qui majores Chaucos ad deditionem pellicerent, simul Gannas cum dolo aggrederentur. Nec irritæ aut degeneres insidiæ fuere adversus transfugam & violatorem fidei. Sed cæde ejus motæ Chaucorum mentes, & Corbulo semina rebellionis præbebat, ut læta apud plerosque; ita apud quosdam sinistra fama. cur hostem conciret? adversa in Rempubl. casura: cum prospere egisset, [n]formidolosum paci, virum insignem, & ignavo principi prægravem. Ideo Claudius adeo novam in Germanias vim prohibuit; ut referri præsidia cis Rhenum juberet. Iam castra in hostili solo molienti Corbuloni, hæ litteræ redduntur. Ille re subita, quamquam multa simul offunderentur, metus ex imperatore, contemptio ex barbaris, ludibrium apud socios, nihil aliud prolocutus, quã
beatos

beatos [o] quosdam duces Romanos, signum receptui dedit. [p] Ne tamen miles otium exueret, inter Mosam Rhenumque trium & viginti milium spatio fossam produxit, qua incerta Oceani vetarentur. insignia tamē triumphi indulgit Cæsar, quamvis bellum negavisset. Nec multo post Curtius Rufus eundem honorem adipiscitur, qui in agro [q] Mattiaco recluserat specus, quærendis venis argenti: unde tenuis fructus, nec in longum fuit. at legionibus cum damno labor, excodere rivos, quæque in aperto gravia, humum infra moliri. quīs subactus miles, & quia plures per provincias similia tolerabantur, componit occultas litteras nomine exercituum precantium imperatorem, ut quibus permissurus esset exercitus, triumphalia ante tribueret. De origine Curtii Rufi, quem gladiatore genitum quidam prodidere, neque falsa promferim, & vera exsequi pudet. Postquam adolevit, [r] sectator quæstoris cui Africa obtigerat, dum in oppido Adrumeto vacuis per medium diei porticibus secretus agit, oblata ei species muliebris ultra modum humanum, & audita est vox: Tu es Rufe, qui in hanc provinciam pro consule venies. tali omine in spem sublatus, digressusque in urbem, & largitione amicorum, simul acri ingenio, quæsturam, & mox nobiles inter candidatos præturam principis suffragio assequitur: cum hisce verbis Tiberius dedecus natalium ejus velavisset, *Curtius Rufus videtur mihi ex se natus*. Longa post hæc senecta, & adversus superiores tristi adulatione, arrogans minoribus, inter pares difficilis, consulare imperium, triumphi insignia, ac postremo Africam obtinuit: atque ibi

defunctus, fatale præſagium implevit. Interea Romæ, nullis palam neque cognitis mox cauſis, Gn. Novius inſignis eques Romanus, ferro accinctus reperitur in cœtu ſalutantium principem: nam poſtquam tormentis dilaniabatur, de ſe Novius [ſ] conſcios non edidit, incertum an occultans. Iſdem conſulibus P. Dolabella cenſuit ſpectaculum gladiatorum per omnes annos celebrandum, pecuniâ eorum, qui quæſturam adipiſcerentur. Apud majores virtutis id præmium fuerat, cunctiſque civium, ſi bonis artibus fiderent, licitum petere magiſtratus: ac ne ætas quidem diſtinguebatur, quin prima juvena conſulatum ac dictaturas inirent. Sed quæſtores, regibus etiam tum imperantibus, inſtituti ſunt: quod lex curiata oſtendit, ab L. Bruto repetita. Manſitque conſulibus poteſtas diligendi, donec eum quoque honorem populus mandaret. creatique primum Valerius Potus, Æmylius Mamercus, LXIII. anno poſt Tarquinius exactos, ut rem militarem comitarentur. Dein glifcentibus negotiis, duo additi qui Romę curarent. Mox duplicatus numerus, ſupendiaria jam Italia, & accedentibus provinciarum vectigalib⁹. Poſt lege Syllę viginti creati ſupplendo ſenatui, cui judicia tradiderat. & quamquã equites judicia reciperaſſent; quæſtura tamen ex dignitate candidatorum, aut facilitate tribuentium gratuito concedebatur, donec ſententia Dolabellæ velut venundaretur. A Vitellio, L. Vipſanio conſulibus, cum de ſupplendo ſenatu agigaretur, primoresque Galliæ quæ Comata appellatur, fœdera & civitatem Romanam pridem aſſecuti, jus adipiſcendorum in urbe honorum expeterent: multus

ea

ea super re variusque rumor, & studiis diversis apud principem certabatur, asseveratum, Non adeo agram Italiam, ut senatum suppeditare urbi sua nequiret: suffecisse olim indigenas consanguineis populis, nec pœnitere veteris Reipublicæ. Quin adhuc memorari exempla, quæ priscis moribus ad virtutem & gloriam Romana indoles prodiderit. An parum quod Veneti & Insubres curiam intruperint, nisi cætus alienigenarum velut captivitas inferatur? quem ultra honorem residuis nobilium? aut si quis pauper è Latio senator foret? oppleturos omnia divites illos, quorum avi proavia, hostilium nationum duces exercitus nostros ferro vique ceciderint; divum Iulium apud Alesiam obsederint. Recentia hæc. quid si memoria eorum inoriretur, qui Capitolio & ara Romana manibus eorundem [t] prostratis. fruerentur sane vocabulo civitatis: insignia patrum, decora magistratum, ne vulgarent. His atque talibus haut permotus princeps, etiam statim contra disseruit, & vocato senatu ita exorsus est. Majores mei (quorum antiquissimus Clausus origine Sabina, simul in civitatem Romanam & in familias patriciorum adscitus est) hortantur, uti paribus consiliis Rempubl. capeßam, transfereundo huc quod usquam egregium fuerit. Neq; enim ignoro Iulios Alba, Coruncanios Camerio, Porcios Tusculo: & ne vetera scrutemur, Etruria Lucaniaque, & omni Italia, in senatum accitos. Postremo ipsam ad Alpes promotam, ut non modo singuli viritim, sed terræ gentesque in nomen nostrum coalescerent. Tunc solida domi quies, & adversus externa floruimus, cum Transpadani in civitatem recepti, cum specie deductarum per orbem terræ legionum, additis provincialium validissimis, fesso imperio subventum est. num pœnitet Balbos ex Hispania,

nec minus insignes viros è Gallia Narbonensi transi-
visse? Manent posteri eorum, nec amore in hanc pa-
triam nobis concedunt. Quid aliud exitio Lacedæ-
moniis & Atheniensibus fuit, quamquam armis
pollerent, nisi quod victos pro alienigenis arcebant?
At conditor noster Romulus tantum sapientia va-
luit, ut plerosque populos eodem die hostes, dein ci-
ves habuerit. Advenæ in nos regnaverunt. Liberti-
norum filiis magistratus mandari, non ut plerique
falluntur, [u] recens, sed priori populo factitatum
est. At cum Senonibus pugnavimus. scilicet Volsci
& Æqui, numquam adversam nobis aciem stru-
xere? Capti à Gallis sumus. sed & Tuscis obsides
dedimus, & Samnitium jugum subivimus. Atta-
men si cuncta bella recenseas, nullum brevioris spatio
quam adversus Gallos confectum. continua inde ac-
fida pax. Iam moribus, artibus, affinitatibus nostris
mixti, aurum & opes suas inferant potius, quam
separati habeant. Omnia P. C. quæ nunc vetustis-
sima creduntur, nova fuere. plebei magistratus post
patricios, Latini post plebeios, ceterarum Italiae
gentium post Latinos. Inveterascet hoc quoque: &
quod hodie exemplis tuemur, inter exempla erit.
Orationem principis secuto patrum consulto,
primi Edui senatorum in urbe jus adepti sunt.
datum id foederi antiquo, & quia soli Gallo-
rum fraternitatis nomen cum populo Roma-
no usurpant. Iisdem diebus in numerum patri-
ciorum ascivit Cæsar vetustissimum quemq; è
senatu, aut quibus clari parentes fuerant: pau-
cis jam reliquis familiarum, quas Romulus
majorum, & L. Brutus minorum gentium ap-
pellaverant, exhaustis etiam quas dictator Cæ-
sar lege Cassia, & princeps Augustus lege Senia
sublegere. Lætaque hæc in R. P. munia, multo
gaudio

gaudio [x] Censoris inibantur. Famosos probris quo nam modo senatu depelleret anxius, mitem & recens repertam quandam ex severitate prisca rationem adhibuit: monendo, secum quisque de se consultaret, peteretque jus [y] exeundi ordinis. facilem ejus rei veniam. & motos senatu, & excusatos simul propositurum: ut judicium censorum ac pudor sponte cedentium permixti, ignominiam mollirent, Ob ea Vipfanius consul rettulit, patrem senatus appellandum esse Claudium. quippe promiscuum patris patriæ cognomentum: nova in Remp. merita, non usitatis vocabulis honoranda. Sed ipse cohibuit consulem ut nimium assentantem. condiditque lustrum, quo censa sunt civium LXVIIII centena, & XLIIII milia. Isq; illi finis inscitiae erga domum suam fuit. haut multo post, flagitia uxoris noscere ac punire adactus, ut deinde ardesceret in nuptias incestas. Iam Messallina facilitate adulterorum in fastidium versa, ad incognitas libidines profluebat; cum abrumpi dissimulationem etiam Silius, sive fatali vecordia, an imminentium periculorum remedium ipsa pericula ratus, urgebat. *Quippe non eo ventum, ut senecta principis operiretur. insontibus innoxia consilia; flagitiis manifestis, subsidium ab audacia petendum. adesse conscios paria metuentes: se calibem, orbem, nuptiis, & adoptando Britannico paratum. mansuram eandem Messallinae potentiam, addita securitate, si praevenirent Claudium, ut insidiis incautum, ita iræ properum. Segniter hæ voces acceptæ, non amore in maritum, sed ne Silius summa adeptus, sperneret adulteram, scelusque inter ancipitia probatum, veris mox*

pretiis æstimaret. nomen tamen matrimonii concupivit, ob magnitudinem infamiae: cujus apud prodigos novissima voluptas est. Nec ultra expectato, quam dum sacrificii gratia Claudius Hostiam proficisceretur, cuncta nuptiarum solennia celebrat. Haut sum ignarus fabulosum visum iri, tantum ullis mortalium securitatis fuisse, in civitate omnium gnara & nihil reticente: nedum consulem designatum, cum uxore principis, prædicta die, adhibitis qui obsignerent velut suscipiendorum liberorum causa, convenisse; atque illam audisse auspicum verba, subisse, sacrificasse apud deos, discubitu inter convivas, oscula, complexus, noctem denique ætam licentia conjugali. Sed nihil compositum miraculi causa, verum audita scriptaque senioribus tradam. Igitur domus principis inhorruerat: maximeque quos penes potentia, & si res verterent, formido, non jam secretis colloquiis, sed aperte fremere. *Dum industria [z] cubiculum principis occulit adulteros, dedecus quidem illatum, sed [a] excidium procul abfuisse. nunc juvenem nobilem, dignitate formæ, juvenia, ac propinquo consulatu, majorem ad spem accingi. nec enim occultum, quid post tale matrimonium superesset.* subibat sine dubio metus, reputantes hebetem Claudium & uxori devinctum, multasque mortes jussu Messallinae patratas. Rursus ipsa facilitas imperatoris fiduciam dabat, si atrocitate criminis prævaluissent, posse opprimi damnatam antequam ream. Sed in eo discrimen verti, si defensio audiretur, utque clausæ aures etiam confitenti forent. Ac primo Calistus jam mihi circa mortem Cæsaris narratus, & Appianæ cædis molitor Narcissus, flagrantissimaque

rissimaque eo tempore gratia Pallas, agitavere;
 num Messallinam secretis minis depellerent a-
 more Silii, cuncta alia dissimulantes. deinde
 metu, ne ad perniciem ultra traherentur, desi-
 stunt. Pallas per ignaviam, Calistus prioris quo-
 que regiae peritus, & potentiam cautis quam
 acrioribus consiliis tutius haberi. perstitit Nar-
 cissus, solum id immutans, ne quo sermone præ-
 sciam criminis & accusatoris faceret. Ipse ad
 occasiones intentus, longa apud Hostiam Cæ-
 saris mora, duas pellices, quarum is corpori
 maxime insueverat, largitione ac promissis, &
 uxore dejecta plus potentiae ostentando, per-
 pulit delationem subire. Exin Calpurnia (id pel-
 lici nomen) ubi datum secretum, Cæsaris geni-
 bus provoluta nupfisse Messallinam Silio excla-
 mat. simul Cleopatram, quæ idem opperiens
 adstabat, an comperisset, interrogat: atque illa
 annuente, cieri Narcissum postulat. Is veniam
 in præteritum petens, quod ei cis Vectium, cis
 Plautium dissimulavisset, nec nunc adulteria
 objecturum ait, ne domum, servitia, & ceteros
 fortunæ paratus reposceret; frueretur imo iis,
 & redderet uxorem, rumperetque tabulas nu-
 ptiales. an dissidium inquit, tuum nosti? nam
 matrimonium Silii vidit populus, & senatus &
 miles: ac ni propere agis, tenet urbem maritus.
 Tum potissimum amicorum vocat, primumq;
 rei frumentariæ præfectum Turranium, post
 Lusium Getam prætorianis impositum, percon-
 tatur. Quibus [b] fatentibus, tum certatim ce-
 teri circumstrepunt, iret in castra, firmaret præ-
 torias cohortes, securitati antequam vindictæ
 consulere. Satis constat eo pavore offusum
 Claudium, ut identidem interrogaret, an, ipse
 impe-

imperii potens? an Silius privatus esset? At Messallina non alias solutior luxu, adulto autumno, simulacrum vindemię per domum celebrabat: urgeri pręla, fluere lacus, & feminę pellibus accinctę assultabant, ut sacrificantes vel insanientes Bacchę. ipsa crine fluxo, thyrsum quatiens; juxtaque Silius hedera vinctus, gerere cothurnos, jacere caput, strepente circum procaci choro. Ferunt Vectium Valentem lascivia in præaltam arborem connisum, interrogantibus quid aspiceret, respondisse, tempestatem ab Hostia atrocem. sive ceperat ea species; seu forte lapsa vox in præsagium vertit. Non rumor interea, sed undique nuntii incedunt, qui gnara Claudio cuncta, & venire promtum ultioni afferrent. Igitur Messallina Lucullanos in hortos, Silius dissimulando metu, ad munia fori digrediuntur. Ceteris passim dilabentibus, affuere centuriones, inditaque sunt vincula, ut quis reperiebatur in publico aut per latebras. Messallina tamen quamquam res adversę consilium adimerent, ire obviam, & aspici à marito, quod sæpe subsidium habuerat, haut segniter intendit: jussitque ut Britannicus & Octavia in complexum patris pergerent. Et Vibidiam virginum Vestalium vetustissimam oravit, Pontificis maximi aures adire, clementiam expetere. Atque interim tribus omnino comitantibus (id repente solitudinis erat) spatium urbis pedibus emensa, vehiculo quo purgamenta hortorū eripiuntur, Hostiensem viam intrat: nulla cujusquam misericordia, quia flagitiorum deformitas prævalebat. Trepidabatur nihilominus à Cæsare. quippe Getę prætorii præfecto haut satis fidebat, ad honesta seu

prava

prava juxta levi. Ergo Narcissus, assumtis quibus idem metus, non aliam spem incolumitatis Cæsaris affirmat, quam si jus militum uno illo die in aliquem libertorum transferret: seque offert suscepturum. Ac ne, dum in urbem vehitur, ad poenitentiam à L. Vitellio, P. Largo Cæcina mutaretur; in eodem gestamine sedem poscit sumitque. Crebra post hæc fama fuit, inter diversas principis voces, cum modo incusaret flagitia uxoris, aliquando ad memoriam conjugii, & infantiam liberorum revolveretur, non aliud prolocutum Vitellium, quam ô facinus, ô scelus. Instabat quidem Narcissus [c] aperire ambages, & veri copiam [c] facere: sed non ideo pervicit, quin suspensa & quo ducerentur inclinatura responderet; exemploque ejus Largus Cæcina uteretur. & jam erat in aspectu Messallina, clamitabatque audiret Octaviæ & Britannici matrem: cum obstreperet accusator, Silium & nuptias referens. simul codicillos libidinum indices tradidit, quibus visus Cæsaris averteret. Nec multo post urbem ingredienti offerebantur communes liberi, nisi Narcissus amoveri eos jussisset. Vibidiam depellere nequivit, quæ multa cum invidia flagitaret, ne indefensa conjunx exitio daretur. Ergo auditurum principem, & fore diluendi criminis facultatem respondit. Iret interim virgo & sacra capefferet. Mirum inter hæc silentium Claudii. Vitellius ignaro propior. Omnia liberto obediebant, patefieri domum adulteri, atque illuc deduci imperatorem jubet. Ac primum in vestibulo, effigiem patris Silii consulto senatus abolitam, demonstrat. Tum quidquid habitum Neronibus & Drusis, in pretium probri cessisse,

cessisse. incensumque & ad minas prorumpentem, castris infert, parata concione militum; apud quos, præmonente Narcisso, pauca verba fecit. nam & si iustum dolorem, pudor impediebat. Cohortium clamor dehinc continuus, nomina reorum & pœnas flagitantium: admotusque Silius tribunali, non defensionem, non moras tentavit, precatus ut mors acceleraretur. eadem constantia & illustres equites Romanos cupidos maturę necis fecit. Titium Proculum custodem [Silio ac] Messallinæ datum, & indicium offerentem Vectium Valentem, & confessum, & Pompejum Urbicum, ac [d] Sautellum Trogum ex confciis trahi ad supplicium jubet. Decius quoq; Calpurnianus vigilum præfectus, Sulpicius Rufus ludi procurator, Iuncus Virgilianus senator, eadem pœna affecti. solus Mneſter contationē attulit, dilaniata veste claudens, aspiceret verberum notas, reminisceretur vocis, qua se obnoxium iussis Messallinę dedisset. Aliis largitione aut spei magnitudine, sibi ex necessitate culpam: nec cuiquam ante pereundum fuisse, si Silius rerum potiretur. Commotum his & pronum ad misericordiam Cæsarem perpulere liberti, ne tot illustribus viris interfectis, histrioni consuleretur: sponte an coactus tam magna peccavisset, nihil referre. Ne Trauli quidem Montani equitis Romani defensio recepta est. is modesta juventa, sed corpore insigni, accitus ultro, noctemque intra unam à Messallina proturbatus erat, paribus lasciviis ad cupidinem & fastidio. Suilio Cesonino, & Plautio Laterano mors remittitur: huic ob patrui egregium meritum; Cesoninus vitiis protectus est, tamquam in illo fœdissimo cœtu passus muliebria.

liebria. Interim Messallina Lucullianis in hortis prolatare vitam, componere preces, nonnulla spe, & aliquando ira. tanta inter extrema superbia agebat. Ac nîcēdem ejus Narcissus properavisset, verterat perniciēs in accusatorem. Nam Claudius domum regressus, & tempestivis epulis delinitus, ubi vino incaluisse, iri jubet nuntiarique miserē (hoc enim verbo usum ferunt,) dicendam ad causam postera die adesset. Quod ubi auditum, & languescere ira, redire amor, ac si contarentur, propinqua nox, & uxorii cubiculi memoria timebantur; prorupit Narcissus, denunciatque centurionibus & tribuno qui aderant, exsequi cædem. ita imperatorem jubere. custos & exactor è libertis, Euodus datus. Isq; raptim in hortos progressus, reperit fusam humi, assidente matre Lepida: quæ florenti filiæ haut concors, supremis ejus necessitatibus ad miserationem evicta erat: suadebatque ne percussorem opperiretur. transisse vitam, neque aliud quam morti decus quærendum. Sed animo per libidines corrupto, nihil honestum inerat. lacrymæque & questus irriti ducebantur. Tum impetu venientium pulsæ fores, astitit tribunus per silentium, ac libertus increpans multis ac servilibus probris. Tunc primum fortunam suam introspectit, ferrumq; accepit, quod frustra jugulo ac pectori per trepidationem admovens, ictu tribuni transfigitur. corpus matri concessum. Nuntiatumque Claudio epulanti perisse Messallinam, non distincto sua an aliena manu. nec ille quæsiuit, poposcitque poculum, & solita convivio celebravit. Ne secutis quidem diebus, odii, gaudii, iræ, tristitiæ, ullius denique humani affectus signa dedit; non cum lætantes

accu-

accusatores aspiceret, non cum filios inæren-
tes. Iuvitque oblivionem ejus senatus, censen-
do nomen & effigies privatis ac publicis locis
demonendas. decreta Narcisso quæstoria in-
signia, levissimum fastigii ejus, cum secundum
Pallantem & Callistum ageret, honesta quidem,
sed ex quibus deterrima orirentur, [e] flagitiis
inultis.

LOCA EMENDANDA IN LIB. XI.

a Omne flagitium b Libri vet. indicto c Priscæ
editiones Valerii d Vat. vertente e Vett. nego-
tiantur f agere incipiunt g Vett. cogitaret h Vul-
go jaciunt, nec male Vertranius iciunt i Alter
Vat. dedit se urbs Sel. k parta l Manuss. alterum
m Vatic. Actumero n Non integer locus o quon-
dam p ut q Maziaco r Vat. sector s mutilus lo-
cus r desunt quadam u Vat. repens x Farn. Cæ-
sar's y exuendi z corrupta a exitium b Vett. ta-
centibus c aliquot libri, aperiret & faceret d San-
seium e corrupta.

LIBER XII.

BREVIARIUM LIBRI.

Claudius de matrimonio deliberat: & Agrippina
aliis præfertur, Germanici fratris ejus filia. Eæ
nuptiæ decreto Senatus firmatæ, & legitimæ habitæ.
L. Silanus mortem sibi consciscit, Claudij gener.
Annæus Seneca ab exilio redit. Octavia Claudij
filia Neroni desponsa. Parthi regem Roma petunt
Meherdatem: qui prælio congressus à Gotarze vin-
citur. Mithradates Ponti regnum recipere ten-
dit irrito conatu. victus Romam tandem perdu-
citur. Lolliæ inlustre fœmina Agrippinæ artibus
damnata.

damnata. Claudius pomerium urbis profert: & qui ante eum protulerint. Nero Domitius à Claudio adoptatur. Colonia in Vbios deducta. Catti latrocinia agitantés vincuntur. Vannius Suevorum rex, pellitur regno. P. Ostorij in Britannia res, & de Caractaco rege victoria. Britannicus Agrippina fraudibus Neroni posthabetur, & fidelissimi comitum paullatim ab eo remouentur. Prodigia aliquot, & Romæ annonæ caritas. Bellum inter Armenios & Hiberos: cui Parthi & Romani quoque miscentur. Furius Scribonianus relegatus. S. C. Claudianum de fœminis quæ seruo succumberent. Motus aliquis in Iudæa inter incolas & Romanos milites. Claudius lacum Fucinum emisit, & navale spectaculum præbuit. Procuratorum in provinciis auctoritas ab eodem stabilita. Cois immunitas concessa. Byzantiis tributum ad tempus remissum. Lepida ad mortem agitur. Claudius denique veneno non obscure ab uxore tollitur. Nero primordia imperii capit. Gesta hæc annis sex.

C. Pompeio. Q. Verannio

C. Antistio. M. Sulpicio Rufo

Ti. Claudio. V. Ser. Cornelio Orfito COS.

P. Cornelio Sulla. L. Salvio Othone

D. Iunio Silano. Q. Haterio

M. Asinio Marcello. M. Acilio Aviola.

QUÆ DE Messallinæ convulsa principis domus, orto apud libertos certamine, quis diligeret uxorem Claudio cælibi vitæ intonanti & conjugum imperiis obnoxio. Nec minore ambitu feminæ exarserant, suam quæque nobilitatem, formam, opes, contendere, ac digna tanto matrimonio ostentare. Sed maxime ambige-

bigebatur inter Lolliam Paullinam, M. Lollii consularis filiam, & Iuliam Agrippinam Germanico genitam. huic Pallas, illi Calistus, fautores aderant. at Ælia Petina è familia Tuberonum, Narcisso fovebatur. Ipse modo huc, modo illuc, ut quemq; suadentium audierat promptus, discordantes in concilium vocat, ac promerententiam, & adjicere rationes jubet. Narcissus vetus matrimonium, familiam communem (nam Antonia ex Petina erat) nihil in penatib⁹ ejus novum dislerebat, si sueta conjunx rediret, haut quaquam novercalibus odiis visura Britannicum & Octaviam, proxima suis pignora. Calistus improbatam longo dissidio, ac si rursus assumeretur, eo ipso superbam, longeque rectius Lolliam induci, quando nullos liberos genuisset, vacuum æmulatione, & privignis parentis loco futuram. At Pallas id maxime in Agrippina laudare, quod Germanici nepotem secum traheret dignum prorsus imperatoria fortuna, stirpem nobilem & familiæ Claudiae, quæ posteros conjungeret; ne femina experta fecunditatis, integra juvena, claritudinem Cæsarum aliam in domum ferret. Prævalere hæc adiuta Agrippinae illecebris. Quæ ad eum per speciem necessitudinis crebro ventitando pellicit patrum, ut prælata ceteris, & nondum uxor, potentia uxoria jam uteretur. Nam ubi sui matrimonii certa fuit, struere majora, nuptiasque Domitii, quem ex Gn. Ænobarbo genuerat, & Octaviæ Cæsaris filiæ moliri: quod sine scelere perpetrari non poterat, quia L. Silano desponderat Octaviam Cæsar. juvenemque & alia clarum, insigni triumphalium, & gladiatorii muneris magnificentia, protulerat

lerat ad studia vulgi. Sed nihil arduum videbatur in animo principis, cui non iudicium, non odium erat, nisi indita & iussa. Igitur Vitellius nomine Censoris, serviles fallacias obtegens, ingruentiumq; dominationum provisor, quo gratiam Agrippinæ pararet, consiliis ejus implicari, ferre crimina in Silanum, cui sane decora & procax soror Iunia Caluina haut multum ante Vitellii nurus fuerat. hinc initium accusationis, fratrisque non incestum, sed incustoditum amorem ad infamiam traxit. & præbebat Cæsar aures, accipiendis adversum generum suspicionibus caritate filix promptior. At Silanus insidiarum nescius, ac forte eo anno prætor, repente per edictum Vitellii ordine senatorio movetur, quamquam lecto pridem senatu, lustroque condito, simul affinitatē Claudius diremit. adactusque Silanus ejurare magistratum, & reliquus præturæ dies in Eprium Marcellum collatus est. C. Pompejo, Q. Veranio Coss. pactum inter Claudium & Agrippinam matrimonium. Iam fama, jam amore illicito firmabatur, nec dum celebrare solennia nuptiarum audebant, nullo exemplo deducta in domum patruī, fratris filia. Quin & incestum, ac si sperneretur, ne in malum publicum erumperet, metuebatur. Nec ante omīssa contentio, quam Vitellius suis artibus id perpetrandum sumsit. Percontatusque Cæsarem, an jussis populi an auctoritati senatus cederet? ubi ille unum se civium & [a] consensui imparem respondit, opperiri intra palatium jubet, ipse curiam ingreditur, summamque Reipubl. agi obtestans, veniam dicendi ante alios exposcit, oraturque. *Gravissimos principis labores, quis orbem*
terre

terra capeſſat, egere adminiculis, ut domeſtica cura vacuus, in commune conſulat. quod porro honeſtius cenſoria mentis levamen, quam aſſumere conjugem proſperis dubiisque ſociam? cui cogitationes intimas, cui parvos liberos tradat, non luxui aut voluptatibus aſſuefactus, ſed qui prima ab juventa legibus obtemperaviſſet. Poſtquam hæc favorabili oratione præmiſit, multa; patrum aſſentatio ſequebatur; capto rurfus initio, *Quando* maritandum principem cuncti ſuaderent, diligere oportere feminam nobilitate, puerperiis, ſanctimonia inſignē. Nec diu inquirendum, quin Agrippina claritudine generis anteiret. datum ab ea ſecunditatis experimentum, & congruere artes honeſtas. Id vero egregium, quod proviſu deūm vidua jungeretur principi, ſua tantum matrimonia experto. audi viſſe à parentibus, viſſe ipſos, arripi conjuges ad libita Cæſarum: procul id à præſenti modeſtia. ſtatueretur imo documentum, quo uxorem imperator acciperet. At enim nova nobis in fratrum filias conjugia. ſed aliis gentibus ſollennia, nec lege ulla prohibita. Et ſobrinarum diu ignorata, tempore addito percrebuiſſe: morem accommodari prout conducat, & fore hoc quoque in his quæ mox uſurpentur. Haud deſuere qui certatim, ſi contaretur Cæſar, vi acturos teſtificantes, erumperet curia. Conglobatur promiſcua multitudo, populumque Romanum eadem rogare clamitat. Nec Claudius ultra exſpectato, obvium apud forum præbet ſe grætantibus. Senatumque ingreſſus decretum poſtulat, quo juſtæ inter patruos fratrumque filias nuptiæ etiam in poſterum ſtatuerentur. Neque tamen repertus eſt, niſi unus talis matrimonii cupitor, [b] Talledius Severus eques Romanus, quem plerique Agrippinæ gratia impulſum ferebant.

bant. Versa ex eo civitas, & cuncta femine obediabant, non per lasciviam, ut Messallina, rebus Romanis illudenti. Addictum quasi & virile servitium. Palam severitas, ac sæpius superbia: nihil domi impudicum, nisi dominationi expediret: cupido auri immensa obtentum habebat, quasi subsidium regno pararetur. Die nuptiarum Silanus sibi mortem conscivit. sive eo usque spem vitæ produxerat, seu dilecto die, augendam ad invidiam. Calvina soror ejus Italia pulsa est. Addidit Claudius, sacra ex legibus Tulli regis, piaculaque apud lucum Dianæ per Pontifices danda: irridentibus cunctis, quod pœnæ procurationesque incesti id temporis exquirerentur. At Agrippina ne malis tantum facinoribus notesceret, veniam exsilii pro Annæo Seneca, simul præturam impetrat, lætum in publicum rata, ob claritudinem studiorum ejus; utque Domitii pueritia tali magistro adolesceret, & consiliis ejusdem ad spem dominationis uteretur. quia Seneca fidus in Agrippinam memoria beneficii, & infensus Claudio dolore injuriæ credebatur. Placitum dehinc non ultra contari: sed designatum consulem Memmium Pollionem ingentibus promissis inducunt, sententiam expromere, qua hortaretur Claudius, despondere Octaviam Domitio. quod ætati utriusque non absurdum, & majora patefacturum erat. Pollio haut disparibus verbis, ac nuper Vitellius, censet: despondeturque Octavia. ac secundum priorem necessitudinem, sponsus jam & gener Domitius æquari Britannico, studiis matris, arte eorum quibus ob accusatam Messallinam ultio ex filio timebatur. Per idem tempus legati Parthorum ad expetendum,

ut

ut rettuli, Meherdatem missi, senatum ingrediuntur, mandata in hunc modum incipiunt. *Non se fœderis ignaros, nec defectione à familia Arsacidarum venire: sed filium Vononis, nepotem Phrahatis, accersere adversus dominationem Gotarxis, nobilitati plebiq; juxta intolerandam: Iam fratres, jam propinquos, jam longius sitos, cœdibus exhaustos: adjici conjuges gravidas, liberos parvos, dum secors domi, bellis infastus, ignaviam sævitia tegat. Veterem sibi ac publice cœptam nobiscum amicitiam: & subveniendum sociis virium æmulis, cedentibusque per reverentiam. Ideo regum obsides liberos dari, ut si domestici imperij tadeat, sit regressus ad principem patresque, quorum moribus assuefactus rex melior ascisceretur.* Vbi hæc atque talia dissertavere, incipit orationem Cæsar de fastigio Romano, Parthorumque obsequiis: seque divo Augusto adæquabat, petitum ab eo regem referens, omiſſa Tiberii memoria, quamquam is quoque miserat. Addiditque præcepta (& enim aderat Meherdates) ut non dominationem & servos, sed rectorem & cives cogitaret, clementiamque ac justitiam quanto ignara barbaris, tanto tolerantiora capeſſeret. Hinc versus ad legatos, extollit laudibus alumnum urbis, spectatæ ad id modestiæ: ac tamen ferenda regum ingenia, neque usui crebras mutationes. rem Romanam huc satietate gloriæ proVectam, ut externis quoque gentibus quietem velit datam. Post hæc C. Cassio qui Syriæ præerat, deducere juvenem ripam ad Euphratis jubet. Ea tempeſtate Cassius ceteros præeminebat peritia legum. nam militares artes per otium ignotæ, industriosque ac ignavos pax in æquo tenet. Attamen quantum sine bello dabatur,

revo-

revocare priscum morem, exercere legiones, cura, provisu, agere perinde ac si hostis ingrueret. Ita dignum majoribus suis, & familia Cassia ratus, per illas quoque gentes celebrata. Igitur excitis quorum de sententia petitus rex, positisque castris apud Zeugma, unde maxime pervius amnis, postquam illustres Parthi rexque Arabum [c] Abbarus advenerat; monet Meherdatem, barbarorum impetus acres, contatione languescere, aut in perfidiam mutari. itaque urgeret cœpta. Quod spretum fraude Abbari, qui juvenem ignarum, & summam fortunam in luxu ratum, multos per dies attinuit apud oppidum Edeßam. Et vocante Carrhene, promtasque res ostentante si citi advenissent, non cominus Mesopotamiam, sed flexu Armeniam petunt, id temporis importunam, quia hiems occipiebat. Exin nivibus & montibus fessi, postquam carrpis propinquabant, copiis Carrhenis adiunguntur. Transmissoque amne Tigri, permeant Adiabenos, quorum rex Iuliates societatem Meherdatis palam induerat. in Gotarzen per occulta & magis fida inclinabat. Sed capta in transitu urbs Ninos vetustissima sedes Assyriæ, castellum insigne famâ, quod postremo inter Darium atque Alexandrum prælio Persarum illic opes conciderant. Interea Gotarzes apud montem cui nomen Sambulos, vota diis loci suscipiebat, præcipua religione Herculis: qui tempore [d] statuto, per quietem monet sacerdotes, ut, templum juxta, equos venatui adornatos fistant. equi ubi pharetras, [e] telis onustas accepere, per saltus vagi, nocte demum vacuis pharetris, multo cum anhelitu redeunt. Rursus deus quas silvas pererraverint, nocturno visu demon-

demonstrat: reperiunturque fusæ passim feræ. Ceterum Gotarzes nondum satis aucto exercitu, flumine Corma pro munimento uti. Et quamquã per insectationes & nuntios ad prælium vocaretur,nectere moras, locos mutare, & missis corruptorib⁹ exuendam ad fidem hostes emergari. Ex quib⁹ Ezates Adiabenus, [f] mox Abbarus Arabum exercitu abscedunt, levitate gentili, & quia experimentis cognitum est, Barbaros malle Roma petere Reges quam habere. At Meherdates validis auxiliis nudatus, ceterorum proditione suspecta, quod unum reliquum, rem in casum dare, prælioque experiri statuit. Nec detractavit pugnam Gotarzes, diminutis hostibus ferox. Concursumque magna cæde, & ambiguo eventu: donec Carthenem profligatis obversis, longius evectum integer à tergo globus circumveniret. Tum omni spe perdita, Meherdates promissa Parrhacis paterni clientis secutus, dolo ejus vincitur, traditurq; victori. Atque ille non propinquum neq; Arsacis de gente, sed alienigenam & Romanum increpans, auribus decisis vivere jubet, ostentui clementiæ suæ & in nos dehonestamento. Dein Gotarzes morbo obiit, accitusq; in regnum Vonones, Medis tum præsidens. Nulla huic prospera aut adversa quib⁹ memoraretur. brevi & inglorio imperio perfunctus est: resque Parthorum in filium ejus Vologesen translata. At Mithradates Bosphoranus amissis opibus vagus, posteaquam Didium ducem Romanum, roburque exercitus abiisse cognoverat, relictos in novo regno Cotyn juvenia rudem, & paucas cohortium cum Iulio Aquila equite Romano; spretis utrisque, concire nationes, illicere per-

perfugas, postremo exercitu coacto, regē Dandaridarum exturbat, imperioque ejus potitur. Quæ ubi cognita, & jam jamque Bosphorum invasurus habebatur, diffusus propriis viribus Aquila & Cotys, quia Zorfines Soracorum rex hostilia resumserat, externas & ipsi gratias querere, missis legatis ad Eunonem qui Adorsorum genti præcellebat. Nec fuit in arduo societas, potentiam Romanam adversus rebellem Mithradatem ostendantibus. Igitur pepigere, equestribus præliis Eunones certaret, obsidia urbium Romani capefferent. Tum composito agmine incedunt. cujus frontem & terga, Adorsi; media cohortes & Bosphorani, tutabantur; nostris, in armis. Sic pulsus hostis, ventumque Soza oppidum Dandaricæ, quod desertum à Mithradate, ob ambiguos popularium animos obtineri relicto ibi præsidio visum. Exin Soracos pergunt. & transgressi amnem Pandam, circumveniunt urbem Vspen, editam loco, & mœnibus ac fossis munitam, nisi quod mœnia non saxo, sed cratibus [g] junctis, ac media humo adversum irrumpentes invalida erant: eductæque altius turres, facibus atque hastis turbabant obsessos: ac ni prælium nox diremisset, cœpta patrataque expugnatio eundem intra diem foret. Postero misere legatos, veniam liberis corporibus orantes: Servitii decem millia offerebant. quod aspernati sunt victores, quia trucidare deditos sævum, tantam multitudinē custodia cingere arduum: ut belli potius jure caderent. Datumque militibus, qui scalis evaserant, signum cædis. Excidio Vspensium metus ceteris injectus, nihil tutum ratis; cum arma, munimēta, impediti vel eminentes

M

loci,

loci, amnesque & urbes juxta percurrerentur. Igitur Zorsines diu pensitato Mithradatisne rebus extremis, an patrio regno consuleret: postquam prævaluit gentilis utilitas, datis obsidibus, apud effigiem Cæsaris procubuit, magna gloria exercitus Romani, quem incruentum & victorem, tridui itinere abfuisse ab amne Tanai constitit. Sed in regressu dispar fortuna fuit; quia navium quasdam, quæ mari remeabant, in litora Taurorum delatas circumvenere barbari, præfecto cohortis, & plerisque [h] centurionum interfectis. Interea Mithradates nullo in armis subsidio, cōsultat cujus misericordiam experiretur. Frater Cotys proditor olim, deinde hostis metuebatur. Romanorum nemo id auctoritatis aderat, ut promissa ejus magni penderentur. Ad Eunonem cōvertit propriis odiis infensum, & recens conjuncta nobiscum amicitia, validum. Igitur cultu, vultuque quam maxime ad præsentem fortunam comparato, regiam ingreditur, genibusque ejus provolutus, *Mithradates, inquit, terra mariq; Romanis per tot annos quæsitus, sponte adsum. Vtere ut voles prole magni Achemenis, quod mihi solum hostes non abstulerunt.* At Eunones claritudine viri, mutatione rerum, & prece haut degenere permotus, allevat supplicem, laudatque quod gentem Adorsorum, quod suam dexteram petenda veniæ dilegerit. Simul legatos litterasque ad Cæsarem in hunc modum mittit. *Populi Romani imperatoribus magnarumque nationum regibus, primam ex similitudine fortunæ amicitiam: sibi & Claudio, ex communione victoriæ esse. Bellorum egregios fines, quoties ignoscendo transigatur. Sic Zorsini victo nihil ereptum. Pro Mithradate quando*

gravius

gravius mereretur, non potentiam, neq; regnum precari; sed ne triumpharetur, neve pœnas capite [i] expenderet. Atque Claudius, quamquam nobilitatibus externis mitis, dubitavit tamen, accipere captivum pacto salutis, an repetere armis rectius foret. [k] Hinc dolor injuriarum, & libido vindictæ adigebat. Sed disserebatur contra: Suscipi bellum avio itinere, importuoso mari: ad hoc reges feroces, vagos populos, solum frugum egens: tum tadium ex mora, pericula ex properantia, modicam victoribus laudem, ac multum infamiae si pellerentur. quin arriperet oblata, & servaret exsulem: cui inopi quanto longiorem vitam, tanto plus supplicij fore. His permotus scripsit Eunoni, meritum quidem novissima exempla Mithradatem, nec sibi vim ad exsequendum deesse: verum ita majoribus placitum, quanta pervicacia in hostem, tanta beneficentia adversus supplices utendū. nam triumphos de populis, regnisq; integris adquiri. Traditus post hoc Mithradates, vectusque Romam per Iunium [l] Colonem procuratorem Ponti, ferocius quam pro fortuna disseruisse apud Cæsarem ferebatur. Elataque vox ejus in vulgum hisce verbis: Non sum remissus ad te, sed reversus: vel si non credis, dimitte & quære. vultu quoque interrito permansit, cum rostra juxta, custodibus circumdatus, visu populo præberetur. Consularia insignia Coloni, Aquilæ prætoriae decernuntur. iisdem consulib⁹ atrox odii Agrippina ac Lolliae infensa, quod secum de matrimonio principis certavisset; molitur crimina, & accusatorem, qui objiceret Chaldeos, magos, interrogatumq; Apollinis Clarii simulacrum super nuptiis imperatoris. Exin Claudius inaudita rea, multa de claritudine ejus

apud senatum præfatus, sorore L. Volusii genitam, majorem ei patrum Cottam Messallinum esse, [m] Mennio quondam Regulo nuptam; (nam de C. Cæsaris nuptiis consulto reticebat) addidit pernicioſa in remp. conſilia, & materiem ſceleri detrahendam. Proin publicatis bonis, cederet Italia. Ita quinquagies ſeſtertium ex opib⁹ immenſis exſuli relictum. Et Calpurnia illuſtris femina pervertitur, quia formã ejus laudaverat princeps, nulla libidine, ſed fortuito ſermone. unde viſ Agrippinæ citra ultima ſtetit. In Lolliam mittitur tribunus, à quo ad mortem adigeretur. Damnatus & lege repetundarum Cadius Rufus, accuſantibus Bithynis. Galliæ Narbonenſi ob egregiam in patres reverentiam datum, ut ſenatoribus ejus provinciæ, non exquiſita principis ſententia, jure quo Sicilia haberetur, res ſuas inviſere liceret. Ituræque & Iudæi, deſunctis regibus Sohemo atq; Agrippa, provinciæ Syriæ additi. Salutis augurium quinque & viginti annis omiſſum repeti, ac deinde continuari placitum. Et pomærium urbis auxit Cæſar more priſco; quo iis qui protulere imperium, etiam terminos urbis propagare datur. Nec tamen duces Romani, quamquam magnis nationibus ſubactis, uſurpaverant, niſi L. Sylla, & divus Auguſtus. Regum in eo ambitio, vel gloria varie vulgata. Sed initium condendi, & quod pomærium Romulus poſuerit, noſcere haut abſurdum reor. Igitur à foro boario, ubi æreum tauri ſimulacrum aſpicimus, quia id genus animalium aratro ſubditur, ſulcus deſignandi opidi cœptus, ut magnam Herculis aram amplecteretur. Inde certis ſpatiis interjecti apides, per ima montis Palatini ad aram Conſi,
mox

mox ad Curias veteres, tum ad sacellum Larium; forumque Romanum & Capitolium non à Romulo, sed à T. Tatius additum urbi credidere. Mox pro fortuna pomerium auctum. Et quos tum Claudius terminos posuerit, facile cognitu, & publicis actis præscriptum. C. Antistius, M. Sulpio Coss. adoptio in Domitium auctoritate Pallantis festinatur. qui obstrictus Agrippinae ut conciliator nuptiarum, & mox stupro ejus illigatus, stimulabat Claudium, *consuleret Reipubl. Britannici pueritiam robore circumdaret. Sic apud divum Augustum, quamquam nepotibus subnixum, viguisse privignos: à Tiberio, super propriam stirpem, Germanicum assumptum. Se quoque accingeret juvene partem curarum capeßituro.* His evictus, biennio majorem natu Domitium filio anteponebat, habita apud senatum oratione in eundem, quem à liberto acceperat, modum. Adnotabant periti, nullam antehac adoptionem inter patricios Claudios reperiri, eosque ab Atta Claudio continuos duravisse. Ceterum actus principis grates, exquisitiore in Domitium adulatione. Rogataque lex, qua in familiam Claudiam & nomen Neronis transfiret. Augetur & Agrippina cognomento Auguste, quibus patratis, nemo adeo expers misericordiae fuit, quem non Britannici fortunæ mœror afficeret. desolatus paulatim etiam servilibus ministeriis, per intempestiva novercae officia, in ludibria vertebat, intelligens falsi. Neque enim segnem ei fuisse indolem ferunt: siue verum; seu periculis commendatus, retinuit famam sine experimento. Sed Agrippina, quo vim suam sociis quoque nationibus ostentaret, in opidum Vbiorum, in quo genita erat, veteranos coloniamque deduci imperat;

perat; cui nomen inditum ex vocabulo ipsius. Ac forte acciderat, ut eam gentē Rheno transgressā avus Agrippa in fidem acciperet. Iisdem temporib⁹ in superiore Germania trepidatum, adventu Cattorum latrocinia agitantium. Deinde L. Pomponius legatus auxiliares Vangiones ac Nemetas addito equite alario monuit, ut anteirent populatores, vel delapsis improvise circumfunderentur. Et secuta consilium ducis industria militum, divisique in duo agmina, qui lævum iter petiverant, recens reversos, prædaq; per luxum usos & somno graves circumvenere. Aucta lætitia, quod quosdam è clade Variana, post quadragesimum annum, servitio exemerant. At qui dextris & propioribus compendiis ierant, obvio hosti & aciem auso, plus cladis faciunt. Et præda famaue onusti, ad montem Taunum revertuntur, ubi Pomponius cum legionibus opperiebatur, si Catti cupidine ulciscendi casum pugnae præberent. Illi metu ne hinc Romanus, inde Cherusci, cum quīs æternum discordant, circumgrederentur, legatos in urbem & obsides misere. decretusque Pomponio triumphalis honos, modica pars famæ ejus apud posteros, in quīs carminum gloria præcellit. Per idem tempus Vannius Suevis à Druso Cæsare impositus, pellitur regno, prima imperii ætate clarus acceptusque popularibus: mox diuturnitate in superbiam mutans, & odio accolarum, simul domesticis discordiis circumventus. Auctores fuere Iubillius Hermundurorum rex, & Vangio ac Sido sorore Vannii geniti. Nec Claudius, quamquam sæpe oratus, arma certantibus barbaris interposuit, tutum Vannio perfugium promittens si pelleretur.

script.

scripsitque P. Attilio Histro, qui Pannoniæ præfidebat, legionem ipsaque è provincia lecta auxilia, pro ripa componeret, subsidio victis, & terrori adversus victores, ne fortuna elati, nostram quoque pacem turbarent. nam vis innumera Ligii, aliæque gentes adventabant, fama ditis regni quod Vannius xxx. per annos prædationibus & vectigalibus auxerat. Ipsi manus propria pedites, eques è Sarmatis Iazygibus erat, impar multitudini hostium: eoque castellis sese defensare, bellumq; ducere statuerat. Sed Iazyges obsidionis impatientes, & proximos per campos vagi, necessitudinem pugnae attulere, quia Ligius Hermundurisque illic [n] inguebant. Igitur digressus castellis Vannius, funditur prælio; quamquam rebus adversis laudatus, quod & pugnam manu capeßit, & corpore adverso vulnera excepit. Ceterum ad classem in Danubio opperientem perfugit. Secuti mox clientes, & acceptis agris, in Pannonia locati sunt. Regnum Vangio ac Sido inter se [o] partiti sunt egregia adversus nos fide: subjectis suone an servitii ingenio, dum adipiscerentur dominationes multa caritate, & majore odio postquam adepti sunt. At in Britannia P. Ostorium proprætorem turbida res excepere, effusis in agrum sociorum hostibus, eo violentius quod novum ducem exercitu ignoto, & cæpta hieme, iturum obviam non rebantur. Ille gnarus primis eventibus metum aut fiduciam gigni, citas cohortes rapit: & cæsis qui restiterunt, disiectos confectatus, ne rursus conglobarentur, infensa; & infida pax non duci non militi requiem permetteret, detrahare arma suspectis, cinctosq; castris Antonam & Sabrinam

fluvios cohibere parat. Quod primi Icenī abnuere, valida gens, nec praeliis [p] concussa, quia societatem nostram volentes accesserant. hisque auctoribus, circumjectę nationes locum pugnae diligere, septum agrestis aggere & aditu angusto, ne pervius equiti foret. Ea munimenta dux Romanus, quamquam sine robore legionum sociales copias ducebat, perumpere aggreditur, & distributis cohortibus, turmas quoque equitum ad munia accingit. Tunc dato signo perfringunt aggerem, suisque claustris impeditos turbant. Atque illi conscientia rebellionis & obseptis effugiis multa & clara facinora fecere. Qua pugna filius legati, M. Ostorius servati civis decus meruit. Ceterum clade Icenorum compositi qui bellum inter & pacem dubitabant; & ductus [q] in Cangos exercitus. Vastati agri, praeda passim actę: non ausis aciem hostibus, vel si ex occulto carpere agmen tentarent, punito dolo. Iam ventum haut procul mari, quod Hiberniam insulam aspectat; cum ortę apud Brigantes discordiæ retraxere ducem, destinationis certum, ne nova moliretur, nisi prioribus firmatis. Et Brigantes quidem, paucis qui arma ceptabant interfectis, in reliquos data venia, resedere. Silurum gens, non atrocitate, non clementia mutabatur, quin bellum exerceret, castrisque legionum premenda foret. Id quod promptius veniret, colonia Camalodunum valida veteranorum manu deducitur in agros captivos, subsidium adversus rebelles, & imbuendis sociis ad officia legum. Itum inde in Siluras, super propriam ferociam, Caractaci viribus confisos. quem multa ambigua, multa prospera extulerant, ut ceteros Britannorum imperato-

peratores præmineret. Sed astu, tum locorum fraude prior, vi militum inferior, transfert bellum in Ordovicas, additisque qui pacem nostram metuebant, novissimum casum experitur: sumto ad prælium loco, ut aditus, abscissus, cuncta nobis importuna, & suis in melius essent. Tunc montibus arduis, & si qua clementer accedi poterant, in modum valli saxa præstruit: & præfluebat amnis vado incerto, cæteraque [r] majorum pro munimentis confiterant. Adhuc gentium ductores circumire, hortari, firmare animos, minuendo metu, accendenda spe, aliisque belli incitamentis. Enimvero Caractacus huc illuc volitans, *illum diem, illam aciem testabatur, aut recipere ad libertatis, aut servitutis æternæ initium fore. vocabatque nomina majorum, qui dictatorem Cæsarem pepulissent: quorum virtute vacui à securibus & tributis, intemerata conjugum & liberorum corpora retinerent.* Hæc atque talia dicenti, adstrepere vulgus; gentili quisque religione obstringi, non telis, non vulneribus cessuros. Obstupefecit ea alacritas ducem Romanum: simul objectus amnis, additum vallum, imminetia juga, nihil nisi atrox & propugnatoribus frequens, terrebat. Sed miles prælium poscere, cuncta virtute expugnabilia clamitare, præfectique ac tribuni paria discentes, ardorem exercitus incendebant. Tum Ostorius circumspectis quæ impenetrabilia, quæque pervia, ducit infensos, amnemque haut difficulter evadit. Vbi ventum ad aggerem, dum missilibus certabatur, plus vulnerum in nos, & pleræque cædes oriebantur. Posteaquam facta testudine, rudēs & informes saxorum compages distractæ,

parque cominus acies; decedere Barbari in iuga montium. Sed eo quoque irrupere ferentarius gravisque miles: illi, telis assultantes; hi, conferto gradu, turbatis contra Britannorum ordinibus, apud quos nulla loricarum galearumve tegmina: & si auxiliaribus resisterent, gladiis ac pilis legionariorum; si huc verterent, spatibus & hastis auxilium sternebantur. clara ea victoria fuit, captaque uxore & filia Caractaci, fratres quoque in deditionem accepti. Ipse (ut ferme intuta sunt adversa) cum fidem Cartimanduae reginae Brigantum petivisset, victus ac victoribus traditus est, nono post anno quam bellum in Britannia coeptum. Unde fama ejus evecta insulas, & proximas provincias pervagata, per Italiam quoque celebrabatur: auebantque visere, quis ille, tot per annos, opes nostras sprevisset. Ne Romae quidem ignobile Caractaci nomen erat. Et Caesar dum suum decus extollit, addidit gloriam victo. Vocatus quippe ut ad insigne spectaculum populus. Sterere in armis praetoriae cohortes, campo qui castra praecipet. Tunc incedentibus regiis clientelis phaleræ torquesque, quæque externis bellis quaesierat, traducta; mox fratres & conjux & filia: postremo ipse ostentatus. Ceterorum preces degeneres fuere, ex metu. At non Caractacus aut vultu demisso, aut verbis misericordiam requirens, ubi tribunali astitit, in hunc modum locutus est. *Si quanta nobilitas & fortuna mihi fuit, tanta rerum prosperarum moderatio fuisset; amicus potius in hanc urbem, quam captus venissem: neque dedignatus esses claris majoribus ortum, pluribus gentibus imperantem foedere pacis accipere. Praesens sors mea ut mihi informis; sic tibi magnifica*

gnifica est. habui equos, viros, arma, opes. quid mirum, si hæc invitus amisi? Nam si vos omnibus imperitare vultis, sequitur ut omnes servitutem accipiant. Si statim deditus traderer; neque mea fortuna, neque tua gloria inclaruisset, & supplicium mei oblivio sequeretur. At si incolumem servaveris, æternum exemplar clementiæ ero. Ad ea Cæsar veniam ipsique, & conjugibus, & fratribus, tribuit. Atque illi vinclis exsoluti, Agrippinam quoque haut procul alio suggestu conspicuam, iisdem quibus principem laudibus gradibusque venerati sunt. Novum sane, & moribus veterum insolitum, feminam signis Romanis præsidere. Ipsa semet parti à majoribus suis imperii sociam ferebat. Vocati posthac patres, multa & magnifica super captivitate Caractaci disseruere. Neque minus id clarum, quam cum Siphacem P. Scipio, Persem L. Paullus, & si qui alii victos reges populo Ro. ostendere. Censentur Ostorio triumphus insignia, prosperis ad id rebus ejus, mox ambiguis: sive quod amoto Caractaco, quasi debellatum foret, minus intenta apud nos militia fuit; sive hostes miseratione tanti regis, acrius ad ultionem exarsere. Præfectum castrorum, & legionarias cohortes exstruendis apud Siluras præfidiis relictas, circumfundunt. Ac ni cito vicis & castellis proximis subventum foret; copiarum tum occisione occubuissent. Præfectus tamen & octo centuriones, ac promptissimus quisque manipulus cecidere, nec multo post pabulantis nostros, ipsasque missas ad subsidium turmas profligant. Tum Ostorius cohortes expeditas exposuit: nec ideo fugam sistebat, ni legiones prælium excepissent. Earum robore æquata pugna, dein nobis
pro

pro meliore fuit. Effugere hostes tenui damno, quia inclinabat dies. crebra hinc praelia, & sæpius in modum latrocinii: per saltus, per paludes, ut cuique fors, aut virtus: temere, provisa; ob iram, ob prædam; iussu, & aliquando ignaris ducibus. ac præcipua Silurum pervicacia, quos accendebat vulgata imperatoris Ro. vox: ut quondam Sugambri excisi, & in Gallias trajecti forent, ita Silurum nomen penitus extinguendum. Igitur duas auxiliares cohortes, avaritiâ præfectorum incautius populantes, intercepte. Spoliaque & captivos largiendo, ceteras quoque nationes ad defectionem trahebant, cum tædio curarum fessus Ostorius concessit vita, lætis hostibus, tamquam ducem haut spernendum; & si non prælium, at certe bellum absumfisset. At Cæsar, cognita morte legati, ne provincia sine rectore foret, A. Didium suffecit. Is propere vectus, non tamen integras res invenit, adversa interim legionis pugna, cui Manlius Valens præerat. auctaque & apud hostes ejus rei fama, quo venientem ducem exterrerent: atque illo augente audita, ut major laus [f] compositi, vel si duravissent, venia justior tribueretur. Silures id quoque damnum intulerant, lateque persultabant, donec accursu Didii pellerentur. Sed post captum Caractacum, præcipuus scientia rei militaris Venutius è Iugantum civitate, ut supra memoravi, fidusque diu, & Romanis armis defensus, cum Cartismanduam reginam matrimonio teneret, mox orto dissidio, & statim bello, etiam adversus nos hostilia induerat. Sed primo tantum inter ipsos certabatur, callidisque Cartismandua artibus, fratrem ac propinquos Venutii interceptit. Inde
accensi

accensi hostes, stimulante ignomina, ne femina imperio subderentur, valida & lecta armis juventus regnum ejus invadant. quod nobis prævifum, & missæ auxilio cohortes acre prælium fecere, cujus initio ambiguo, finis lætior fuit. Neq; dispari eventu pugnatum à legione, cui Cæsius Nasica præerat. Nam Didius senectute gravis, & multa copia honorum, per ministros agere & arcere hostem satis habebat. Hæc, quamquam à duobus Ostorio Didioque proprætoribus plures per annos gesta, cōjuxi, ne divisa haut perinde ad memoriam sui valerent. Nunc ad temporum ordinem redeo. Ti. Claudio quintum, Ser. Cornelio Orfito Coss. virilis toga Neroni maturata, quo capeffendæ Reip. habilis videretur. Et Cæsar adulationibus senatus libens cessit, ut vicesimo ætatis anno consulatum Nero iniret: atque interim designatus, proconsulare imperium extra urbem haberet, ac princeps juventutis appellaretur. Additum nomine ejus donativum militi, congiarium plebi. & ludicro Circensium, quod acquirendis vulgi studiis edebatur, Britannicus in prætexta, Nero triumphalium veste transvecti sunt. Spectaret populus hunc decore imperatorio; illum puerili habitu, ac perinde fortunam utriusque præsumeret. Simulque qui centurionum tribunorumque sortem Britannici miserabantur, remoti fictis causis. & alii per speciem honoris. etiam libertorum si quis incorrupta fide, depellitur. Tali occasione obvii inter se, Nero Britannicum nomine, ille Domitium, salutavere. Quod ut discordiæ initium, Agrippina multo questu, ad maritum defert: sperni quippe adoptionem, quæque

quæque censuerint patres, iussit populus, intra penates abrogari: ac nisi pravitas tam infensa docentium arceatur, eruptura in publicam perniciem. Commotus his quasi criminibus Claudius, optimum quemque educatorem filii ex filio ac morte afficit: datosque à noverca, custodiæ ejus imponit. Nondum tamen summa moliri Agrippina audebat, ni prætoriarum cohortium cura exsolverentur Lufius Geta, & Rufus Crispinus, quos Messallinæ memores & liberis ejus devinctos credebat. Igitur distrahi cohortes ambitu duorum, & si ab uno regerentur, intentiorem fore disciplinam asseverante uxore, transfertur regimen cohortium ad Burrhum Afranium egregiæ militaris famæ, gnarum tamē cuius sponte præficeretur. Suum quoque fastigium Agrippina extollere altius, carpento Capitolium ingredi, qui mos sacerdotibus, & sacris antiquitus concessus, venerationem augebat feminæ: quam Imperatore genitam, sororem ejus qui rerum potitus sit, & conjugem & matrem fuisse, unicum ad hunc diem exemplum est. Inter quæ præcipuus propugnator ejus Vitellius, validissima gratia, ætate extrema (adeo incertæ sunt potentium res) accusatione corripitur, deferente Iunio Lupo senatore. Is crimina majestatis, & cupidinem imperii objectabat. Præbuissetque aures Cæsar, nisi Agrippinæ minis magis quam precibus mutatus esset, ut accusatori aqua atque igne interdiceret. Hactenus Vitellius voluerat. Multa eo anno prodigia evenere. In fessum diris avibus Capitolium: crebris terræmotibus prorutæ domus: ac dum latius metuitur, trepidatione vulgi, invalidus quisque obtritrus. Frugum quoque egestas,

egeſtas, & orta ex eo fames, in prodigium accipiebatur. Nec occulti tantum queſtus; ſed jura reddentem Claudium circumvaſere clamoribus turbidis, pulſumque in extremam fori partem urgebant, donec militum globo infeſtos perrupit. Quindecim dierum alimenta urbi nō amplius ſuperfuiſſe conſtitit. magnaque deūm benignitate, & modēſtia hiemis rebus extremis ſubventum. At Hercule olim ex Italiæ regionibus longinquas in provincias commeatus portabant, nec nunc infecunditate laboratur, ſed Africam potius & Ægyptum exercemus. navibusque & caſibus vita populi Romani permiſſa eſt. Eodem anno bellum inter Armenios Hyberosque exortum, Parthis quoque ac Romanis graviffimorum inter ſe motuum cauſſa fuit. Genti Parthorum Vologeſes imperitabat, materna origine ex pellice Græca, conſeſſu fratrum regnum adeptus. Hyberos Pharaſmanes vetuſta poſſeſſione, Armenios frater ejus Mithradates obtinebat opibus noſtris. Erat Pharaſmani filius nomine Rhadamistus, decora proceritate, vi corporis inſignis, & patrias artes edoctus, claraque inter accolæ fama. Is modicum Hybericæ regnum ſeneſta patris detineri ferocius crebriusque jaſtabat, quam ut cupidinem occultaret. Igitur Pharaſmanes juvenem potentia[t] promptæ, & ſtudio popularium accinctum, vergentibus jam annis ſuis metuens, aliam ad ſpem trahere, & Armeniam oſtentare, pulſis Parthis datam Mithradati à ſemet memorando: ſed vim differendam, & potioſem dolum, quo incautum opprimerent. Ita Rhadamistus ſimulata adverſus patrem diſcordia, tamquam novercæ odiis impar, pergit ad patrum.

multa-

multaque ab eo comitate in speciem liberum cultus, primores Armeniorum ad res novas illicit, ignaro & ornante insuper Mithradate. Reconciliationis specie assumpta, regressus ad patrem, quæ fraude confici potuerint promta nuntiat, cetera armis exsequenda. Interim Pharasmanes belli causas confingit. prælianti sibi adversus regem Albanorum, & Romanos auxilio vocanti fratrem adversatum; eamque injuriam excidio ipsius ultum iturum. Simul magnas copias filio tradidit. Ille eruptione subita territum exutumq; campis Mithradatem, compulit in castellum Gorneas, tutum loco ac præsidio militum, quibus Cælius Pollio præfectus, centurio Casperius præerat. Nihil tam ignarum barbaris, quam machinamenta & astus oppugnationum. At nobis ea pars militiæ maxime gnara est. Ita Rhadamistus frustra vel cum damno tentatis munitionibus, obsidium incipit. Et cum vis negligeretur, avaritiam præfecti emercatur; obtestante Casperio, ne socius rex, ne Armenia donum populi Romani, scelere & pecunia venderentur. Postremo quia multitudinem hostium Pollio, jussu patris Rhadamistus obtendebant, pactus inducias abscedit; ut nisi Pharasmanem bello absterruisset, T. Vinidium Quadratum præsidem Syriæ doceret, quo in statu Armeniæ forent. Digressu centurionis velut custode exsolutus præfectus, hortari Mithradatem ad sancendum fœdus; *conjunctionem fratrum, ac priorem ætate Pharasmanem, & cetera necessitudinum nomina referens; quod filiam ejus in matrimonio haberet, quod ipse Rhadamisto socer esset. Non abnuere pacem Hyberos, quamquam in tempore validiores, & satis cognitam Armeniorum*

meniorum perfidiam. nec aliud præsidij quam castellum [u] commeatu egenum. ne dubitaret armis, quam incruentas condiciones malle. Con-
tante ad ea Mithradate, & suspectis præfecti consiliis quod pellicem regiam polluerat, in-
que omnem libidinem venalis habebatur; Cas-
perius interim ad Pharasmanem pervadit: ut-
que Hyberi obsidio decedant expostulat. Ille
propalam incerta, & sæpius molliora respon-
dens, secretis nuntiis monet Rhadamistum, op-
pugnationem quoquo modo accelerare. Auge-
tur flagitii merces; & Pollio occulta corruptio-
ne impellit milites, ut pacem flagitarent, seque
præsidio abituros minitarentur. Qua necessita-
te, Mithradates diem locumq; fœderi accepit,
castelloque egreditur. Ac primo Rhadamistus
in amplexus ejus effusus, simulare obsequium,
focerum ac parentem appellare. Adjicit jusju-
randum, non ferro, non veneno vim allaturû:
simul in lucum propinquum trahit [x] provi-
sum illic sacrificium imperatum, dictitans, ut
diis testibus pax firmaretur. Mos est regib⁹ quo-
ties in societatem coëant, implicare dextras,
pollicesq; inter se vincire, nodoque præstringe-
re. Mox ubi sanguis in artus extremos se effu-
derit, levi ictu cruorem eliciunt, atque invicem
lambunt. Id fœdus arcanum habetur; quasi mu-
tuo cruore sacratum. Sed tunc qui ea vincula
admovebat, decidisse simulans genua Mithra-
dati invadit, ipsumque prostermit: simulq; con-
cursu plurium iniciuntur catenæ, ac [y] com-
pedes (quod dedecorum Barbaris) trahebatur.
Moxque vulgus duro imperio habitum, pro-
bra ac verbera intentabat. Et erant contra,
qui tantam fortunæ commutationem misera-
rentur.

rentur. Secutaque cum parvis liberis conjunx,
cuncta lamentatione complebat. Diversis &
confectis vehiculis abduntur, dum Pharasma-
nis jussa exquirentur. Illi cupido regni fratre
& filiâ potior, animusque sceleribus paratus. vi-
sui tamen consuluit, ne coram interficerentur.
Et Rhadamistus quasi jurisjurandi memor, nō
ferrum, non venenum in sororem & patrum
expromit, sed projectos in humum, & veste
multa gravique opertos necat. Filii quoque Mi-
thradatis, quod cædibus parentum illacryma-
verant, trucidati sunt. At Quadratus cognoscēs
proditum Mithradatem, & regnum ab interfe-
ctoribus obtineri, vocat concilium, docet acta,
& an ulcisceretur cōsultat. Paucis decus publi-
cum curæ: plures tuta disserunt. [z] *Omnes sce-
lus externū, cum lætitia habendum. Semina etiam
odiorum jacienda, ut sæpe principes Romani eam-
dem Armeniam specie largitionis, turbandis Bar-
barorum animis præbuerint. Potiretur Rhadami-
stus male partis, dum invisus, infamis. quando id
magis ex usu quam si cum gloria [a] adeptus foret.*
In hanc sententiam itum. Ne tamen annuisse
facinori viderentur, & diversa Cæsar præcipe-
ret; missi ad Pharasmanem nuntii, ut abscede-
ret à finibus Armeniis, filiumque abstraheret.
Erat Cappadociæ procurator Iulius Pelignus,
[b] ignavi animi, & deridiculo corporis juxta
despiciendus, sed Claudio perquam familiaris,
cum [c] privatas olim conversationes curaret,
iners otium oblectaret. Is Pelignus auxiliis pro-
vincialium contractis, tamquam recuperatu-
rus Armeniam, dum socios magis quam hostes
prædatur, abscessu suorum, & incurfantibus
Barbaris, præsidii egens, ad Rhadamistum
venit,

venit, donisque ejus evictus, ultro regium insignem sumere cohortatur : sumentique adest auctor & satelles. Quod ubi turpi fama divulgatum; ne ceteri quoque ex Peligno conjectarentur, Helvidius Priscus legatus cum legione mittitur, rebus turbidis pro tempore ut cōsuleret. Igitur propere montem Taurum transgressus, moderatione plura quam vi cōposuerat. cum redire in Syriam jubetur, ne initium belli adversus Parthos existeret. Nam Vologeses casum invadendæ Armeniæ obvenisse ratus, quam à majoribus suis possessam, externus rex flagitio obtineret, contrahit copias, fratremque Tiridatem deducere in regnum parat, ne qua pars domus sine imperio ageret. Incessu Parthorum, sine acie pulsi Hyberi : urbesque Armeniorum Artaxata & Tigranocerta jugum acceperere. Dein atrox hiems, seu parum provisi commeatus, & orta ex utroque tabes, perpellunt Vologesen omittere præsentia, vacuamque rursus Armeniam Rhadamistus invasit, truculentior quam antea, tamquā adversus defectores, & in tempore rebellaturos. Atque illi quamvis servitio sueti, patientiam abrumpunt, armisque regiam circumveniunt. Nec aliud Rhadamisto subsidium fuit, quam pernicitas equorum, quibus seque & conjugem abstulit. Sed conjunx gravis, primam utcumque fugam ob metum hostilem & mariti caritatem toleravit. Post festinatione continua, ubi quati uterus, & viscera vibrantur, orare ut morte honesta contumeliis captivitatis eximeretur. Ille primo amplecti, allevare, adhortari, modo virtutem admirans, modo timore æger, ne quis relicta potiretur. Postremo violentia amoris, & facinorum non rudis,

rudis, distringit acinacem, vulneratamque ad ripam Araxis trahit, flumini tradit, ne corpus etiam auferretur. Ipse præceps Hyberos ad patrium regnum pervadit. Interim Zenobiam (id mulieri nomen) placida illuvie, spirantem ac vitæ manifestam advertere pastores; & dignitate formæ haut degenerem reputantes, obligant vulnus, agrestia medicamina adhibent; cognitoque nomine & casu, in urbem Artaxata ferunt, unde publica cura deducta ad Tiridatem, comiterque excepta, cultu regio habitata est. Fausto Sylla, Salvio Othone Coss. Furius Scribonianus in exilium agitur, quasi finem principis per Chaldaeos scrutaretur. adnectebatur crimini Iunia mater ejus, ut casus prioris (nam relegata erat) impatiens. Pater Scriboniani Camillus arma per Dalmatiam moverat. Idque ad clementiam trahebat Cæsar, qui stirpem hostilem iterum conservaret. Neque tamen exsuli longa posthac vita fuit: morte fortuita, an per venenum extinctus esset, ut quisque credidit, vulgavere. De mathematicis Italia pellendis factum Senatusconsultum, atrox & irritum. Laudati dehinc oratione principis, qui ob angustias familiares ordine senatorio sponte cederent, motique qui remanendo impudentiam paupertati adjicerent. Inter quæ refertur ad patres de pœna feminarum, quæ servis conjungerentur. Statuiturque ut ignaro domino ad id prolapsa. in servitutem sui consensisset, & qui nati essent, pro libertis haberentur. Pallanti, quem repertorem ejus relationis ediderat Cæsar, prætoria insignia, & centies quinquagesies fectertium censuit consul designatus Barea Soranus: additum à Scipione Cornelio grates publice

blice agendas, quod regibus Arcadiæ ortus, veterrimam nobilitatē usui publico postponeret, seque inter ministros Principis haberi sineret. Assleveravit Claudius, contentum honore Pallantem, intra priorem paupertatem subsistere. Et fixum est publico Senatusconsultum, quo libertinus sestertii ter millies possessor, antiquæ parcimoniæ laudibus cumulabatur. At non frater ejus cognomento Felix pari moderatione agebat, jam pridem Iudææ impositus, & cuncta malefacta sibi impune ratus, tanta potentia subnixo. Sane præbuerant Iudæi speciem motus orta seditione, postquam cognita cæde Caii haut [d] obtemperatum esset. manebat metus, ne quis principum eadem imperitaret. Atque interim Felix intempestivis remediis delicta accendebat, æmulo ad deterrima Ventidio Cumano, cui pars provinciæ habebatur: ita divisus, ut huic Galilæorum natio, Felici Samaritæ parerent, discordes olim & tum contemptu regentium minus coercitis odiis. Igitur raptare inter se, immittere latronum globos, componere insidias, & aliquando præliis congregi, spoliaque & prædas ad procuratores referre. Hique primo lætari, mox gliscente perniciæ, cum arma militum interjecissent, cæsi milites. Arsissetque bello provincia, ni Quadratus Syriæ rector subvenisset. Nec diu adversus Iudæos qui in necem militum proruperant, dubitatum, quin capite pœnas luerent: Cumanus & Felix contationem afferebant, quia Claudius causis rebellionis auditis, jus statuendi etiam de procuratoribus dederat. Sed Quadratus Felicem inter iudices ostentavit, receptum in tribunal, quo studia accusantium deterrentur.

damnatufque flagitiorum, quæ duo deliquerant, Cumanus; & quies provinciæ reddita. Nec multo post agrestium Cilicum nationes, quibus Clitarum cognomentum, sæpe & alias commotæ, tum [e] Trofobore duce, montes asperos castris cepere. Atque inde decurfu in litora aut urbes, vim cultoribus ac opidanis, ac plerumque in mercatores & navicularios audebant. Obseffaque civitas Anemuriensis, & missi è Syria in subsidium equites cum præfecto Curtio Severo turbantur: quod duri circum loci, peditibusque ad pugnam idonei, equestre prælium haut patiebantur. Dein rex ejus oræ Antiochus, blandimentis adversus plebem, fraude inducem, cum Barbarorum copias dissociasset; Trofobore paucisque primoribus interfectis, ceteros clementiâ composuit. Sub idem tempus, inter lacum Fucinum amnemque Lyrin perrupto monte, quo magnificentia operis à pluribus viseretur, lacu in ipso navale prælium adornatur; ut quondam Augustus structo cis Tiberim stagno, sed levibus navigiis & minore copia ediderat. Claudius triremes quadriremesque & undeviginti hominum milia armavit, cincto ratibus ambitu, ne vaga effugia forent: attamen spatium amplexus, ad vim remigii, & gubernantium artes, impetusque navium prælio solitos. in ratibus prætoriarum cohortium manipuli turmeque adstiterant, ante positis propugnaculis, ex quibus capultæ balistæque tenderentur. Reliqua lacus, classarii tectis navibus obtinebant. Ripas & colles, ac montium edita in modum theatri, multitudo innumera complevit, proximis è municipiis, & alii urbe ex ipsa, visendi cupidine aut officio in
princi-

principem. Ipse insigni paludamento, neque procul Agrippina chlamyde aurata præfedere. Pugnatū, quamquam inter fontes, fortium virorum animo; ac post multum vulnerum, occidioni exempti sunt. Sed perfecto spectaculo apertum aquarum iter, & incuria operis manifesta fuit, haut satis depressi ad lacus ima vel media. Eoque tempore interjecto, altius effossi specus, & contrahendæ rursus multitudini, gladiatorum spectaculum editur, inditis pontibus pedestrem ad pugnam. Quin & convivium effluvio lacus appositū magna formidine cunctos affecit, quia vis aquarum prorumpens, proxima trahebat, convulsis ulterioribus, aut fragore & sonitu exterritis. Simul Agrippina trepidatione principis usa, ministrum operis Narcissum incusat cupidinis, ac prædarum. Nec ille reticet, impotentiam muliebrem nimiasq; spes ejus arguens. D. Iunio, Q. Haterio Coss. sedecim annos natus Nero Octaviam Cæsaris filiam in matrimonium accepit. Utque studiis honestis, & eloquentiæ gloria nitesceret; causā Iliensum suscepta, Romanum Troja demissum, & Iuliæ stirpis auctorem Æneam, aliaq; haut procul fabulis vetera facunde exsecutus, impetrat ut Ilienses omni publico munere solverentur. Eodem oratore Bononiensi Colonia igni haustæ subventum, centies sestertii largitione. Redditur Rhodiis libertas, adempta sæpe aut firmata, prout bellis externis meruerant, aut domi seditione deliquerant. Tributumque Apamien-sibus terræmotu convulsis, in quinquennium remissum. At Claudius sævissima quæque promere adigebatur ejusdem Agrippinæ artibus, quæ Statilium Taurum opibus illustrem hortis
ejus

ejus inhians pervertit, accusante Tarquutio Prisco. Legatus is Tauri Africam imperio proconsulari regentis, postquam revenerant, pauca repetundarum crimina, ceterum magicas superstitiones objectabat. Nec ille diutius falsum accusatorem indigna sorte perpeßus, vim vitæ suæ attulit, ante sententiam senatus. Tarquiti-
us tamen curia exactus est. quod Patres odio delatoris, contra ambitum Agrippinæ pervicere. Eodem anno sæpius audita vox Principis, parem vim rerum habendam à procuratoribus suis judicatarum, ac si ipse statuisset. Ac ne fortuito prolapsus videretur, Senatus quoque consulto cautum, plenius quam antea & uberius. Nam divus Augustus apud equestres qui Ægypto præsiderent lege agi, decretaque eorum proinde haberi jussierat, ac si magistratus Romani constituißent: mox alias per provincias, & in urbe pleraque concessa sunt, quæ olim à prætoribus noscebantur. Claudius omne jus tradidit, de quo toties seditione aut armis certatum, cum Semproniiis rogationibus equester ordo in possessione judiciorum locaretur, aut rursus Serviliæ leges senatui judicia redderent. Mariusque & Sylla olim de eo vel præcipue bellarunt. Sed tunc ordinum diversa studia, & qui vicerant, publice valebant. C. Oppius & Cornelius Balbus primi Cæsaris opibus potuere condiciones pacis & arbitria bellittractare. Matios posthac & Vedios, & cetera equitum Romanorum prævalida nomina, referre nihil attinuerit; cum Claudius libertos, quos rei familiari præfecerat, sibi que & legibus adæquaverit. Retulit dein de immunitate Cois tribuenda. Multaque super antiquitate eorum memoravit:

Argivos

Argivos vel [f] cum Latonæ parente, vetustissimos insulæ cultores: mox adventu Æsculapii artem medendi illatam, maximeque inter posteros ejus celebrem fuisse, nomina singulorum referens, & quibus quisque ætatibus viguissent. Quin etiam dixit Xenophontem, cujus scientia ipse uteretur, eadem familia ortum: precibusque ejus dandum, ut omni tributo vacui in posterum Coi, sacram & [g] tanti dei ministram insulam colerent. neq; dubium habetur, multa eorundem in Pop. Rom. merita, sociasque viatorias potuisse tradi. Sed Claudius, facilitate solita, quod uni concesserat, nullis extrinsecus adiumentis velavit. At Byzantii, data dicendi copia, cum magnitudinem onerum apud senatum deprecarentur, cuncta repetivere; orsi à fœdere quod nobiscum icerant, qua tempestate bellavimus adversus regem Macedonum, cui ut degeneri, Pseudophilippi vocabulum impositum. Missas posthac copias in Antiochum, Persen, Aristonicum, & piratico bello adiutum Antonium. memorabantque quæ Syllæ, aut Lucullo, aut Pompejo obtulissent. Mox recantia in Cæsares merita. quando ea loca infiderent, quæ transmeantibus terra marique ducibus, exercitibusque, simul vehendo commeatu opportuna forent. Namque artissimo inter Europam Asiamque divortio, Byzantium in extrema Europa posuere Græci. quibus Pythium Apollinem consulentibus ubi conderent urbem, redditum oraculum est: quærerent sedem, cæcorum terris adversam. Ea ambage Chalcedonii monstrabantur, quod priores illuc advecti, [h] prævisa locorum utilitate pejora legissent. Quippe Byzantium fertili solo, fecundoque

N

mari.

mari. quia vis piscium in Pontum erumpens; & obliquis subter undas saxis exterrita, omisso alterius litoris flexu, hos ad portus defertur. Vnde primo quæstuosi & opulenti; post magnitudine onerum urgente, finem aut modum orabant, annitente principe qui Thracio Bosporanoque bello recens fessos juvandosque rettulit. Ita tributa in quinquennium remissa. M. Asinio, M. Acilio Coss. mutationem rerum in deterius portendi, cognitum est crebris prodigiis. Signa enim ac tentoria militum igne cælesti arserunt. Fastigio Capitolii examen apum infedit. Biformes hominum partus. Et suis festus editus, cui accipitrum ungues erant. Numerabatur inter ostenta, diminutus omnium magistratuum numerus, quæstore, ædili, tribuno, ac prætore, & consule, paucos intra menses defunctis. Sed in præcipuo pavore Agrippina vocem Claudii, quam temulentus jecerat, fatale sibi, ut conjugum flagitia ferret, deinde puniret, metuens, agere & celerare statuit, perditam prius Domitia levibus & muliebribus causis: quia Lepida minore Antonia genita, avunculo Augusto, Agrippinæ sobrina [i] prior, ac Gnei mariti ejus soror, parem sibi claritudinem credebat. nec forma, ætas, opes multum distabant; & utraque impudica, infamis, [k] vinolenta, haut minus vitiis æmulabantur quam si qua ex fortuna prospera acceperant. Enimvero certamen acerrimum, amita potius an mater apud Neronem prævaleret. Nam Lepida blandimentis & largitionibus juvenilem animum devinciebat: truci contra ac minaci Agrippina, quæ filio dare imperium, tolerare imperitantem nequibat. Ceterum objecta sunt quod conjugium

iugium principis devotionib⁹ petivisset, quod-
 que parum coërcitis per Calabriam servorum
 agminibus pacem Italiæ turbaret. Ob hæc mors
 indicta, multum adversante Narcisso, qui A-
 grippinam magis magisque suspectans, prom-
 issile inter proximos ferebatur, *certam sibi perni-
 ciem, seu Britannicus rerum, seu Nero potiretur.*
Verum ita de se meritum Casarem, ut vitam usui
eius impenderet. Convictam Messallinam & Si-
lium. Pares iterum accusandi causas esse, si Nero
imperitaret. Britannico successore, nullum principi
meritum, ac novercæ insidiis domum omnem con-
velli, maiore flagitio, quam si impudicitiam prio-
ris coniugis reticuisset. quamquam ne impudici-
tiam quidem nunc abesse, Tallante adultero, ne quis
ambigat, decus, pudorem, corpus, cuncta regno vi-
lora habere. Hæc atque talia dictitans, amplecti
 Britannicum, robur ætatis quam maturrimum
 precari: modo ad deos, modo ad ipsum tende-
 re manus, adolesceret, patris inimicos depel-
 leret: matris etiam interfectores ulcisceretur.
 In tanta mole curarum, Claudius valetudine
 adversa corripitur, refovendisque viribus mol-
 litie cœli & salubritate aquarû, Sinuessam per-
 git. Tum Agrippina sceleris olim certa & obla-
 tæ occasionis propera. nec ministrorum egens,
 de genere veneni consultavit: ne repentino &
 præcipiti facinus proderetur; si lentum & rabi-
 dum dilegisset, ne ad motus supremis Claudius,
 & dolo intellecto, ad amorem filii rediret. Ex-
 quisitum aliquid placebat, quod turbaret men-
 tem, & mortem differret. Diligitur artifex ta-
 lium, vocabulo Locusta, nuper veneficii dam-
 nata, & diu inter instrumenta regni habita.
 Ejus mulieris ingenio paratum virus, cujus mi-

nister è spadonibus fuit Halotus, inferre epulas, & explorare gustu solitus. Adeoque cuncta mox pernotuere, ut temporum illorum scriptores prodiderint, infusum delectabili cibo boletorum venenum; nec vim medicaminis statim intellectam, secordiane Claudian vino-lentia. simul soluta alvus subvenisse videbatur. Igitur exterrita Agrippina, & quando ultima timebantur, spreta præsentium invidia, provi-sam jam sibi Xenophontis medici conscientiam adhibet. Ille tamquam nisus evomentis adju-varet, pinnam rapido veneno illitam faucibus ejus demississe creditur: haut ignarus summa scelera incipi cum periculo, peragi cum præ-mio. Vocabatur interim senatus, vota que pro incolumitate principis consules & sacerdotes nuncupabant, cum jam exanimis vestibus & fomentis obtegeretur, dum res firmando Ne-ronis imperio componuntur. Iam primum A-grippina, velut dolore victa & solatia conqui-rens, tenere amplexu Britannicum, veram pa-terni oris effigiem appellare, ac variis artibus demorari, ne cubiculo egrederetur. Antoniam quoque & Octaviam sorores ejus attinuit, & cunctos aditus custodiis clauferat; crebroque vulgabat, ire in melius valetudinem principis, quo miles bona in spe ageret, tempusque pro-sperum ex monitis Chaldæorum attentaret. Tunc medio diei, tertio ante idus Octobr. fo-ribus palatii repente diductis, comitante Bur-rho Nero egreditur ad cohortem, quæ more militiæ excubiis adest. ubi monente Præfecto, festis vocibus exceptus, inditur lecticæ. Dubita-visse quosdam ferunt respectantes, rogitantesq; ubi Britannicus esset? mox nullo in diversum

aucto-

auctore, quæ offerebantur secuti sunt. Illatusque castris Nero, & congruentia temporis præfatus, promissio donativo, ad exemplum paternæ largitionis, Imperator consalutatur. Sententiam militum secuta Patrum consulta. nec dubitatum est apud provincias. Cœlestesque honores Claudio decernuntur, & funeris solenne perinde ac divo Augusto celebratur: æmulante Agrippina proaviæ Livix magnificentiam. Testamentum tamen haut recitatum, ne antepositus filio provignus, injuria & invidia animos vulgi turbaret.

LOCA EMENDANDA IN LIB. XII.

a & Senatus consensui. b T. Alledius. c Vatic. semper, Acbarus. d stato e telis omnigenis onustas, f Farn. & rex. g Vatic. & vi mentis, ac media. h Vett. consularium. i Farn. exciperet. k Huc l Cilonem. m Memmio. n Ven. ingruerant. o Manuss. partivere. p Farn. contusi. q Vat. inde Gangi vastantur. r Forte, cateruæq; nationum. I compositis t promptum u Farn. commeatumum x provisu suo y compede z Omne a adeinta forent. b ignavia c cum privatus olim conversatione scurrarum. d Mutilus locus e Vat. hic & infra, Arosoboro f Ceum Latone parentem. g tantum h parum visa i propior. k violenta.

LIBER XIII.

BREVIARIUM LIBRI.

S Ilanus proconsul Asia veneno necatus, Neronis jussu. item Narcissus ad mortem actus. Claudio funus censorium ductum, & laudatur à Principe. Bona Neronis initia, & multa arbitrio Senatus constituta. Parthi Armeniam adfectant: quibus Do-

mitius Corbulo opponitur. Nero Aëten libertā amat, matre fremente. eaq; caussa imminuta materna potentia. Pallas libertus cura rerum demotus. mox venenum Britannico properatū: & festinū ejus funus. Agrippina Neroni offensior, & visa res novas moliri. accusata eo nomine, absolvitur. Neronis luxus & lascivi per noctem discursus. Actum de libertis in servitutem revocandis, sed non peractum. Damnationes aliquot illustrium, itemque à fato mortes. Iterum cum Parthis discordia, super Armenia, ad quod bellum prisca severitate & disciplina militem suum Corbulo firmavit. Is Armeniam ingreditur, castella aliquot exscindit, urbem Artaxata capit & incendit: rege Tiridate prælium aut defensionē nusquā auso. P. Suilius Romæ damnatur, adnitente Seneca. Octavius Sagitta Pontiam tergiversantem de nuptiis; impotentia amoris, ferro transadigit. libertus suum crimen id fatetur, magno exemplo. Poppæam Sabinaam amare Nero occipit: deq; ingenio & Venere ejus femina. Cornelius Sulla Massiliam amovetur, suspectus Principi. Publicanorū iniquitas temperata. In Germania Frisii res movent: & sedes juxta Rhenum conantur figere. frustra. quia pulsī ab Romano equite & disjecti. Eosdem agros mox Ansibarij occupant, sed eodem fato. Hermunduri Catti que inter se bellantur. sed magno pralio Catti ad exitium pene gentis cæsi. Gesta hæc annis quattuor.

Imp. Claudio Nerone. L. Antistio Vetere

Q. Volusio. P. Cornelio Scipione. Coss.

Imp. Claudio Nerone II. L. Calpurnio Pisone

Imp. Claudio Nerone III. Valerio Messalla.

PRIMA novo principatu mors Iunii Silani proconsulis Asiæ, ignaro Nerone, per dolum Agrippinæ paratur. non quia ingenii violentia

lentia exitum irritaverit, segnis & dominationibus aliis fastiditus, adeo ut C. Cæsar pecudem auream eum appellare solitus sit: verum Agrippina fratri ejus L. Silano necem molita ultorem metuebat. crebra vulgi fama, anteponendum esse vix dum pueritiam egresso Neroni, & imperium per scelus adepto, virum ætate composita, infontem, nobilem, & quod tunc spectaretur, è Cæsarum posteris. quippe & Silanus D. Augusti abnepos erat. hæc causâ necis: ministri fuere P. [4] Celerius eques Romanus, & Ælius libertus, rei familiari Principis in Asia impositi. Ab iis proconsuli venenum inter epulas datum est, apertius quam ut fallerent. Nec minus properatò Narcissus Claudii libertus, de cuius jurgiis adversus Agrippinam rettuli, aspera custodia, & necessitate extrema, ad mortem agitur; invito principe, cuius abditis adhuc vitiis per avaritiam ac prodigientiam mire congruebat. Ibaturque in cædes, nisi Afranius Burrhus, & Annæus Seneca obviam issent. Hi rectores imperatoriæ juventæ, & pari in societate potentiæ concordēs, diversa arte ex æquo pollebant. Burrhus militaribus curis, & severitate morum; Seneca præceptis eloquentiæ, & comitate honesta. juvantes invicem, quo facilius lubricam principis ætatem, si virtutem aspernaretur, voluptatibus concessis retinerent. Certamen utriq; unum erat contra ferociam Agrippinæ, quæ cunctis malæ dominationis cupidinibus flagrans, habebat in partibus Pallantem, quo auctore Claudius nuptiis incestis & adoptione exitiosa semet perverterat. Sed neq; Neroni infra servos ingenium; & Pallas tristi arrogantia modum liberti egressus, tædium sui moverat.

verat. Propalam tamen omnes in eam honores cumulabantur, signumq; more militiæ petenti tribuno dedit, OPTIMÆ MATRIS. Decreti & à senatu duo lictores, flaminium Claudiale, simul Claudio censorium funus, & mox cōsecratio. Die funeris, laudationem ejus princeps exorsus est. Dum antiquitatem generis, consulatus, ac triumphos majorum enumerabat; intentus ipse & cæteri. Liberalium quoque artium commemoratio, & nihil regente eo rei publicæ triste ab externis accidisse, pronis animis audita. Postquam ad providentiam sapientiamque flexit; nemo risui temperare, quamquam oratio à Seneca composita, multum cultus præferret: ut fuit illi viro ingenium amœnum, & temporis illius auribus accommodatum. Adnotabant seniores, quibus otium est vetera & præsentia contendere, primum ex iis qui rerum potiti essent Neronem, alienæ facundiæ eguisse. Nam dictator Cæsar summis oratoribus æmulus, & Augusto prompta ac profluens, quæ deceret principem, eloquentia fuit. Tiberius artem quoque callebat, qua verba expendere, tum validus sensibus aut consulto ambiguus. Etiam C. Cæsaris turbata mens vim dicendi non corrupit. Nec in Claudio quoties meditata disliceret, elegantiam requireres. Nero puerilibus statim annis, vividum animum in alia detorsit. Cælare & pingere, cantus aut regimen equorum exercere. & aliquando carminibus pangendis, inesse sibi elementa doctrinæ ostendebat. Ceterum peractis tristitiæ imitamentis, curiam ingressus, & de auctoritate patrum, & consensu militum præfatus, consilia sibi & exempla cepeßendi egregie imperii memoravit:

moravit: nec juventam armis civilibus, aut domesticis discordiis imbutam: nulla odia, nullas injurias, nec cupidinem ultionis afferre. Tum formam futuri principatus præscripsit, ea maxime declinans, quorū recens flagrabat invidia. Non enim se negotiorum omnium judicem fore, ut clausis unam intra domum accusatoribus & reis, paucorum potentia grassaretur. Nihil in penetibus suis venale, aut ambitioni pervium: discretam domum & Rempublicam. Teneret antiqua munia senatus. Consulum tribunalibus Italia & publicę provincię assisterent. Illi patrum aditum præberent; se mandatis exercitibus consulturum. Nec defuit fides. Multaque arbitrio senatus constituta sunt; Ne quis ad causam orandam mercede aut donis emeretur; Ne designatis quidem quæstoribus edendi gladiatores necessitas esset. Quod quidem adversante Agrippina, tamquam acta Claudii subverterentur, obtinere patres. qui in palatium ob id vocabantur, ut astaret abditis à tergo foribus velo discreta, quod visum arceret, [b] aditus non adimeret. quin & legatis Armeniorū causam gentis apud Neronem orantibus, ascendere suggestum imperatoris, & præsidere simul parabat, nisi ceteris pavore defixis, Seneca admonuisset, venienti matri occurreret. Ita specie pietatis, obviam itum dedecori. Fine anni turbidis rumorib⁹ prorupisse rursus Parthos, & rapi Armeniam allatum est; pulso Rhadamisto, qui sæpe regni ejus potitus, dein profugus, tum quoque bellum deseruerat. Igitur in urbe sermonum avidâ, quemadmodum princeps vix septemdecim annos egressus, suscipere eam molem aut propulsare posset: quod

subsidium in eo qui à femina regeretur: num
prælia quoque & oppugnationes urbium, &
cetera belli per magistros administrari possent,
anquirebant. Contra. alij melius evenisse dixe-
runt, quam si invalidus senectâ & ignavia Clau-
dius, militia ad labores vocaretur, servilibus jussis
obtemperaturus. Burrhum tamen & Senecam mul-
tarum rerum experientia cognitos: & imperatori
quantum ad robur deesse? cum octavodecimo ætatis
anno Cn. Pompejus, nonodecimo Cæsar Octavia-
nus, civilia bella sustinuerint. Pleraque in summa
fortuna auspiciis & consiliis, quam telis & mani-
bus geri. Daturum plane documentum, honestis an
secus amicis uteretur, si ducem amota invidia egre-
gium, quam si pecuniosum & gratia subnixum per
ambitum diligeret. Hæc atque talia vulgantibus,
Nero & juventutem proximas per provincias
quæsitam supplendis orientis legionibus admo-
vere, legionesque ipsas propius Armeniam col-
locari jubet. Duosque veteres reges Agrippam
& [c] Iocchum expedire copias, quibus Partho-
rum fines ultro intraret, simul pontes per am-
nem Euphratem jungi. Et minorem Armeniam
Aristobulo, regionem Sophenem Sohemmo cum
insignibus regiis mandat. Exortusque in tem-
pore æmulus Vologeso, filius Vardanes. Et ab-
cessere Armenia Parthi, tamquam differrent
bellum. Sed apud senatum omnia in majus ce-
lebrata sunt sententiis eorum, qui supplicatio-
nes & diebus supplicationum vestem principi
triumphalem, utque ovans urbem iniret, effi-
giesque ejus pari magnitudine, ac Martis Ultor-
is eodem in templo censuere: præter suetam
adulationem læti, quod Domitium Corbulo-
nem retinendæ Armeniæ præposuerat. Videba-
turque

turq; locus virtutibus patefactus. Copiæ orientis ita dividuntur, ut pars auxiliarium cū duabus legionibus apud provinciam Syriam, & legatum ejus Quadratum [d] Vinidium remaneret; par civium sociorumque numerus Corbuloni esset, additis cohortibus alisque, quæ apud Cappadociam hiemabant. Socii reges prout bello conduceret, parere jussi. Sed studia eorum in Corbulonem promptiora erant. qui ut famę inserviret, quæ in novis cœptis validissima est, itinere propere confecto, apud [e] Egas civitatem Ciliciæ obvium Quadratum habuit, illuc progressum, ne si ad accipiendas copias Syriam intravisset Corbulo, omnium ora in se verteret, corpore ingens, verbis magnificus, & super experientiam sapientiamque, etiam specie inanum validus. Ceterum uterque Vologesem regem nuntiis monebant, pacem quam bellum mallet, datisque obsidibus, solitam prioribus reverentiam in populum Romanum continuaret. Et Vologeses quo bellum ex æquo modo pararet, an ut æmulationis suspectos per nomen obsidum amoveret, tradit nobilissimos ex familia Arsacidarum. Accepitque eos centurio [f] Hostorius ab [g] Vinidio missus, forte prior de causa adito rege. Quod postquam Corbuloni cognitum est; ire præfectum cohortis Arrium Varum, & [h] recipere obsides jubet. Hinc ortum inter præfectum & centurionem jurgium, ne diutius externis spectaculo esset, arbitrium rei obsidibus legatisque qui eos ducebant, permissum. Atque illi ob recentem gloriam, & inclinatione quadam etiam hostium, Corbulonem prætulere. Vnde discordia inter duces. querente Vinidio prærepta quæ suis con-

filiis

filiis patravisset; testante contra Corbulone, non prius conversum regem ad offerendos obfides, quam ipse dux bello dilectus, spes ejus ad metum mutaret. Nero quo componeret diversos, sic evulgari jussit: Ob res à Quadrato & Corbulone prospere gestas, laurum fascibus imperatoriis addi, quæ in alios consules egressa, conjunxi. Eodem anno Cæsar effigiem Gn. Domitio patri, consularia insignia Asconio Labeoni, quo tutore usus erat, petivit à senatu: sibiq; statuas argento vel auro solidas, adversus offerentes prohibuit. Et quamquam censuissent patres, ut principium anni inciperet mense Decēb. quo ortus erat Nero, veterem religionem kalendarum Janu. inchoando anno retinuit. Neque recepti sunt in reos Carinas Celer senator, fervo accusante, aut Iulius Densus equester, cui favor in Britannicum crimini dabatur. Claudio Nerone, L. Antistio C o s s. cum in acta principum jurarent magistratus, in sua acta collegam Antistium jurare prohibuit: magnis patrum laudib⁹, ut juvenilis animus levium quoque rerum gloria sublatus majores continuaret. Secutaque lenitas in Plautium Lateranum, quem ob adulterium Messalinæ ordine remotum, reddidit senatui, clementiam suam obstringens crebris orationibus; quas Seneca, testificando quam honesta præciperet, vel jactandi ingenii, voce principis vulgabat. Ceterum infracta paulatim potentia matris, delapso Nerone in amorē libertæ, cui vocabulum Acte fuit: simul assumptis in conscientiam Othone & Claudio Senecione adolescentulis decoris, quorum Otho familia consulari, Senecio liberto Cæsaris patre genitus, ignara matre, dein frustra
obni-

obnitente, penitus [i] irreperat per luxum & ambigua secreta. ne [k] severioribus quidem principis amicis adversantib⁹, muliercula nulla cujusquam injuria cupidines principis explente; quando uxore ob Octavia nobili quidem, & probitatis spectatæ, fato quodam, an quia prævalent illicita, abhorrebat. metuebaturque ne in stupra feminarum illustrium prorumperet, si illa libidine prohiberetur. Sed Agrippina libertam æmulam, nurum ancillam, aliaq; eundem in modum muliebriter fremere. Neque pœnitentiam filii, aut satietatem opperiri: quantoque fœdiora exprobrabat, acrius accendere. donec vi amoris subactus, exueret obsequium in matrem, Senecæque permetteret. Ex cujus familiaribus Annæus Serenus, simulatione amoris adversus eandem libertam primas adolescentis cupidines velaverat, præbueratque nomen, ut quæ princeps furtim mulierculæ tribuebat, ille palam largiretur. Tum Agrippina versis artibus, per blandimenta juvenem aggredi, suum potius cubiculum ac sinum offerre contegendis quæ prima ætas, & summa fortuna expeterent. Quia & fatebatur intempestivam severitatem, & suarum opum quæ haut procul imperatoriis aberant, copias tradebat. ut nimia nuper coërcendo filio; ita rursus intemperanter demissa. Quæ mutatio neque Neronem fefellit, & proximi amicorum metuebant, orabantque caveri insidias mulieris semper atrocis, tum & falsæ. Forte illis diebus Cæsar inspecto ornatu, quo principum conjuges ac parentes effulserant, diligit vestem & gemmas, misitque donum matri: nulla parcimonia, cum præcipua & cupita aliis, prior deferret.

Sed

Sed Agrippina non his instrui cultus suos, sed ceteris arceri proclamat, & dividere filium, quæ cuncta ex ipsa haberet. Nec defuere qui in deterius referrent. Et Nero infensus iis quibus superbia muliebris innitebatur, demovet Pallantem cura rerum quæ à Claudio impositus, velut arbitrum regni agebat. Ferebaturque digrediente eo, magna prosequentium multitudine, non absurde dixisse: Ire Pallantem, ut ejuraret. Sane pepigerat Pallas, ne cuius facti in præteritum interrogaretur, paresq; rationes cum Rep. haberet. Præceps post hæc Agrippina, ruere in terrorem & minas, neque principis auribus abstinere, quo minus testaretur, *adultum jam esse Britannicum, veram dignamq; stirpem suscipiendo patris imperio; quod insitus & adoptivus, per injurias matris excerneret. Non abnuere se, quin cuncta infelicitis domus mala patefierent, sua in primis nuptia, suum veneficium. Id solum diis & sibi provissum, quod viveret privignus. Ituram cum illo in castra. Audiretur hinc Germanici filia, inde vilis rursus Burrhus & exsul Seneca, trunca scilicet manu, & professoria lingua, generis humani regimen expositulantes. Simul intendere manus, aggerere probra: consecratum Claudium, infernos Silanorum manes invocare, & tot irrita facinora. Turbatus his Nero, & propinquo die, quo quartum decimum ætatis annum Britannicus explebat, volutare secum, modo matris violentiam, modo ipsius indolem, ut quidem experimento nuper cognitam, quo tamen favorem late quævisset. Festis Saturno diebus inter alia æqualium ludicra, regnum lusu sortientium, evenerat ea fors Neroni. Igitur ceteris diversa, nec ruborem illatura; ubi Britannico jussit exsurge-*

surgeret, progressusque in medium cantum aliquem inciperet, irrisum ex eo sperans pueri sobrios quoque convictus, nedum temulentos ignorantis: ille constanter exorsus est carmen, quo evolutum eum sede patria rebusque summis significabatur. Vnde orta miseratio manifestior, quia dissimulationem nox & lascivia exemerat. Nero intellecta invidia, odium intendit. Urgentibusque Agrippinæ minis, quia nullum crimen, neq; jubere cædem fratris palam audebat, occulta molitur. Parari venenum jubet, ministro Pollione Iulio prætoris cohortis tribuno, cujus cura attinebatur dānata veneficii nomine Locusta, multa scelerum fama. Nam ut proximus quisque Britannico, neque fas, neque fidem pensi haberet, olim provisum erat. Primum venenum ab ipsis educatoribus accepit, transmisitq; ex soluta alvo parum validum, siue temperamentum inerat, ne statim sæviret. Sed Nero lenti sceleris impatiens, minitari tribuno, jubere supplicium veneficæ; quod dum rumorem respiciunt, dum parant defensiones, securitatem morarentur. Promittentibus deintam præcipitem necem quam si ferro urgere-tur, cubiculum Cæsaris juxta decoquitur virus, cognitum antea venenis rapidum. Mos habebatur, principum liberos cum cæteris idem ætatis nobilibus sedentes vesci in aspectu propinquo-rum, propria & parciora mensa. Illic epulante Britannico, quia cibos potusque ejus dilectus ex ministris gustu explorabat, ne omitteretur institutum, aut utriusque mortē proderetur scelus, talis dolus repertus est. Innoxia adhuc ac præcalida, & libata gustu potio traditur Britannico. Dein postquam fervore aspernabatur, frigida

gida in aqua affunditur venenum ; quod ita cunctos ejus artus pervasit, ut vox pariter & spiritus ejus raperentur. Trepidatum à circum-sedentibus, diffugiunt imprudentes. At quibus altior intellectus, resistunt defixi, & Neronem intuentes. Ille ut erat reclivis, & nescio similis, solitum ita, ait, per comitiale morbum, quo primum ab infantia affligeretur Britannicus, & redituros paulatim visus sensusque. At Agrippinæ is pavor, ea consternatio mentis, quamvis vultu premeretur, emicuit ; ut perinde ignaram fuisse ac Octaviam sororem Britannici constiterit. quippe sibi supremum auxilium ereptum, & parricidii exemplum intelligebat. Octavia quoque quamvis rudibus annis, dolorem, caritatem, omnis affectus abscondere didicerat. Ita post breve silentium, repetita convivii lætitia. Nox eadem necem Britannici & rogam conjunxit, proviso ante funebri apparatu, qui modicus fuit. In campo tamen Martio sepultus est, adeo turbidis imbribus, ut vulgus iram deum portendi crediderit adversus facinus, cui plerique etiam hominum ignoscebant, antiquas fratrum discordias, & insociabile regnum existimantes. Tradunt plerique eorum temporum scriptores, crebris ante exitium diebus illuisse pueritiæ Britannici Neronē. ut jam non præmatura, neq; sæva mors videri queat, quamvis inter sacra mensæ, ne tempore quidē ad complexum sorori dato, ante oculos inimici properata sit, in illum supremum Claudio-rum sanguinem, stupro prius quam veneno pollutum. Festinationem exsequiarum edicto Cæsar defendit, id à majoribus institutum referens, *subtrahere oculis acerba funera, neque laudatio-*

ditionibus, aut pompa detinere. Ceterum & sibi amisso fratris auxilio, reliquas spes in republ. sitas: & tanto magis fovendum patribus populoque principem, qui unus superesset è familia summum ad fastigium genita. Exin largitione potissimos amicorum auxit. Nec defuerunt, qui arguerent viros gravitatem assueverantes, quod domos villasque id temporis quasi prædas divisissent. Alii necessitatem adhibitam credebant à principe, sceleris sibi conscio, & veniam sperante, si largitionibus validissimum quemq; obstrinxisset. At matris ira nulla munificentia leniri; sed amplecti Octaviam, crebra cum amicis secreta habere. Super ingenitam avaritiam, undique pecunias quasi in subsidium corripiciens, tribunos & centuriones comiter excipere. Nomina & virtutes nobilium, qui etiam tum supererant, in honore habere: quasi quæreret ducem & partes. Cognitum id Neroni, excubiasque militares, quæ ut conjugii imperatoris [1] solitum & ut matri servabantur, & Germanos super eundem honorem custodes additos digredi jubet. Ac ne cœtu salutantium frequentaretur, separat domum, matremque transfert in eam quæ Antonia fuerat: quoties ipse illuc ventitaret, septus turba centurionum, & post breve osculum digrediens. Nihil rerum mortalium tam instabile ac fluxum est, quam fama potentia, non sua vi nixæ. Statim relictum Agrippinae limen. Nemo solari, nemo adire, præter paucas feminas. amore an odio, incertum. Ex quibus erat Iunia Silana, quam matrimonio C. Silii à Messalina depulsam, supra rettuli, insignis genere, forma lasciva, & Agrippinae diu percara. mox occultis inter eas offensionibus, quia

quia Sextium Africanum nobilem juvenem à nuptiis Silanæ deterruerat Agrippina, impudicam & vergentem annis dictitans; non ut Africanum sibi seponeret, sed ne opibus & orbitate Silanæ maritus potiretur. Illa spe ultionis oblata, parat accusatores ex clientibus suis Iturium & Calvisium, non vetera, & sæpius jam audita deferens, quod Britannici mortem lugeret, aut Octaviæ injurias evulgaret: sed destinavisse eam Rubellium Plautum, per maternam originem pari ac Nero gradu à divo Augusto, ad res novas extollere: conjugioque ejus etiam imperio Remp. rursus invadere. hæc Iturius & Calvisius Atimeto Domitiæ Neronis amitæ liberto aperiunt, Quilætus oblatis (quippe inter Agrippinam & Domitiam infensa æmulatio exercebatur) Paridem histrionem libertum & ipsum Domitiæ impulit ire propere, crimenque atrociter deferre. Profecta nox erat. & Neroni per vinolentiam trahebatur. Cum ingreditur Paris, solitus alioquin id temporis lusus principis intendere. Sed tunc compositus ad mœstitiam, expositoque indicii ordine, ita audientem exterret, ut non tantum matrem Plautumque interficere, sed Burrhum etiam demovere præfectura destinaret, tamquam Agrippinæ gratia provectum, & vicem reddentem. Fabius Rusticus auctor est, scriptos esse ad Cæninam Thuscum codicillos mandata ei prætoriarum cohortium cura, sed ope Senecæ dignatione Burrho retentam. Plinius & Cluvius nihil dubitarum de fide præfecti referunt. sane Fabius inclinat ad laudes Senecæ, cujus amicitia floruit. Nos consensum auctorum secuturi, quæ diversa prodiderint, sub nominibus ipsorum trademus.

mus. Nero trepidus, & interficiendæ matris avidus, non prius differri potuit, quam Burrhus necem ejus promitteret, si facinoris coargueretur, *Sed cuicumque, nedum parenti defensionem tribuendam. nec accusatores adesse, sed vocem unius ex inimica domo afferri.* [m] *Refutare tenebras, & vigilatam convivio noctem, omniaq; temeritati & inscitia propiora.* Sic lenito principis metu & luce orta, itur ad Agrippinam ut nosceret objecta, dissolveretque, vel pœnas lueret. Burrhus iis mandatis, Seneca coram, fungebatur. Ad erant & ex libertis, arbitri sermonis. Deinde à Burrho postquâ crimina & auctores exposuit, minaciter actum. Agrippina ferociæ memor, *Non miror, inquit, Silanam numquam edito partu, matrum affectus ignotos habere. Neq; enim perinde à parentibus liberi; quam ab impudica adulteri mutantur. Nec si Iturius & Calvisius adessis omnibus fortunis, novissimam suscipiendæ accusationis operam anni rependunt; ideo aut mihi infamie parricidij, aut Casari conscientia subeunda est. nam Domitia inimicitij gratias agerem, si benevolentia mecum in Neronem meum certaret. Nunc per concubinum Atimetum, & histrionem Paridem quasi scena fabulas componit. Baiarum suarum piscinas excolebat, cum meis consiliis adoptio, & proconsulare jus, & designatio consulatus, & cetera adipiscendo imperio prepararentur. Aut existat qui cohortes in urbe tentatas, qui provinciarum fidem labefactatam, denique servos vel libertos ad scelus corruptos arguat. Vivere ego Britannico potente rerum poteram: at si Plautus aut quis alius Rempubl. judicaturus* [n] *obtinerit; desunt scilicet mihi accusatores, qui non verba impatientiâ caritatis aliquando incauta, sed ea crimina objiciant, quibus nisi à*
filio

filio mater absolvi non possim? Commotis qui aderant, ultroque spiritus ejus mitigantibus, colloquium filii exposcit. Vbi nihil pro innocentia quasi diffideret, nec beneficiis quasi exprobraret disseruit, sed ultionem in delatores & præmia amicis obtinuit. Præfectura annonæ Senio Ruso, cura ludorum qui à Cæsare parabantur Arruntio Stellæ, Ægyptus C. Balbillo permittuntur. Syria P. Anteio destinata, & variis mox artibus elusus; ad postremum in urbe retentus est. At Silana in exilium acta. Calvisius quoque & Iturius relegatur. De Atimeto supplicium sumptum, validiore apud libidines principis Paride, quam ut pœna afficeretur. Plautus ad præsens silentio transmissus est. Deferuntur dehinc consensisse Pallas, ac Burrhus, ut Cornelius Sulla claritudine generis, & affinitate Claudii, cui per nuptias Antoniae, gener erat, ad imperium vocaretur. Ejus accusationis auctor exstitit Pætus quidam, exercendis apud ærarium sectionib⁹ famosus, & tum vanitatis manifestus. Nec tam grata Pallantis innocentia, quam gravis superbia fuit, quippe nominatis libertis ejus, quos conscios haberet, respōdit, nihil unquam se domi, nisi nutu aut manu significasse, vel si plura demonstranda essent scripto usum, ne vocem confociaret. Burrhus quamvis reus, inter judices sententiam dixit. Exiliumque accusatori irrogatum, & tabulæ exustæ sunt, quibus oblitterata ærarii monimenta retrahebat. Fine anni statio cohortis assidere ludis solita, demovetur, quo major species libertatis esset; utque miles theatriali licentiæ non permixtus, incorruptior ageret, & plebs daret experimentum, an amotis custodibus, modestiam retineret.

neret. Urbem princeps lustravit è responso haruspicum, quod Iovis ac Minervæ ædes de cœlo tactæ erant. Q. Volusio, P. Scipione Coss. otium foris, fœda domi lascivia, qua Nero itinera urbis, & lupanaria, & diverticula, veste servili in dissimulationem sui compositus, pererrabat, comitantibus qui raperent ad venditionem exposita, & obviis vulnera inferrent, adversus ignaros adeo, ut ipse quoque acciperet ictus, & ore præferret. Deinde ubi Cæsarem esse qui grassaretur pernotuit, augebanturque injuriæ adversus viros feminasque insignes, & quidâ simili licentia sub nomine Neronis, mulri propriis cum globis eadem exercebant, & in modum captivitatis nox agebatur. Iulius quidam Montanus senatorii ordinis, sed qui nondum honorem capeffisset, congressus forte pet tenebras cum Principe, quia vim tentantem acriter repulerat, deinde agnitum oraverat, quasi exprobrasset, mori adactus est. Nero autem metuentior in posterum, milites sibi, & plerisque gladiatorum circumdedit, qui rixarum initia modica, & quasi privata sinerent. si à læsis validius ageretur; arma inferebant. Ludicram quoque licentiam, & fautores histrionum, velut in prælia convertit, impunitate & præmiis; atque ipse occultus, & plerumque coram prospectans: donec discordi populo, & gravioris motus terrore, non aliud remedium reperi tum est, quam ut histriones Italia pellerentur, milesque theatro rursus assideret. Per idem tempus actum in senatu de fraudibus libertorum, efflagitatumque ut adversus male meritos, revocandæ libertatis jus patronis daretur. Nec deerant qui censerent. Sed consules

relatio-

relationem incipere non ausi ignaro principe, perscribere tamen consensum senatus, [p] Ille auctor constitutionis fieret, ut inter paucos & sententiæ adversos, quibusdam coalitam libertate irreverentiam eo prorupisse frementibus, *vi an a quo cum patronis jure agerent, sententiam eorum consultarent, an verberibus manus ultro intenderent, impellerentve pœnam suam dissuadentes. Quid enim aliud læso patrono concessum, quam ut vicesimum ultra lapidē, in oram Campaniæ libertum releget? Ceteras actiones promiscuas & pares esse. Tribuendum aliquod telum quod sperni nequeat. Nec grave manumissis per idem obsequium retinendi libertatem, per quod affecuti sint. Ac criminum manifestos, merito ad servitutem retrahi; ut metu coërceantur, quos beneficia non mutavissent. Disserebatur contra. Paucorum culpam ipsis exitiosam esse debere. nihil universorum juri derogandum. quippe latefusum id corpus. Hinc [q] plerumque tribus, decurias, ministeria magistratibus & sacerdotibus, cohortes etiam in urbe conscriptas, & plurimis equitum, plerisque senatoribus, non aliunde originem trahi. Si separentur libertini; manifestam fore penuriam ingenuorum, non frustra majores, cum dignitatem ordinum dividerent, libertatem in communi posuisse. Quin & manumittendi duas species institutas, ut relinqueretur pœnitentiæ aut novo beneficio locus. Quos vindicta patronus non liberaverit; velut vinculo servitutis attineri. Dispiceret quisque merita, tardeque concederet, quod datum non adimeretur. Hæc sententia valuit. Scripsitque Cæsar senatui, privatim expendere causam libertorum, quoties à patronis arguerentur: in commune nihil derogent. Nec multo post, creptus amitæ libertus Paris, quasi*

jure

jure civili, non sine infamia principis cujus jussu perpetratum ingenuitatis iudicium erat. Manebat nihilominus quædam imago Reipubl. Nam inter Vibullium prætorem, & plebei tribunum Antistium ortum certamen, quod immodestos fautores histrionum & à prætore in vincula ductos, tribunus omitti jussisset. comprobavere patres, incusata Antistii licentia. Simul prohibiti tribuni jus prætorum & consulum præripere, aut vocare ex Italia cum quibus lege agi posset. Addidit L. Piso designatus consul, ne quid intra domum pro potestate animadverterent: neve multam ab iis dictam, quæstores ærarii in publicas tabulas ante quatuor menses referrent; medio temporis contradicere liceret. deque eo consules statuerent. Cohibita artius & ædilium potestas, statutumque quantum curules, quantum plebei pignoris caperent, vel pænæ irrogarent. Eo Helvidius Priscus tribunus plebis adversus Obultronium Sabinum ærarii quæstorem contentiones proprias exercuit, tamquam jus hastæ adversus inopes inclementer [r] augeret. Dein princeps curam tabularum publicarum à quæstoribus ad præfectos transtulit. Varie habita, ac sæpe immutata ejus rei forma. Nam Augustus permisit senatui diligere præfectos. dein ambitu suffragiorum suspecto, sorte ducebantur ex numero prætorum qui præessent. Neque id diu mansit, quia fors deerrabat ad parum idoneos. Tunc Claudius quæstores rursus imposuit, iisque ne metu offensionum segnius consularent, extraordinem honores permisit. Sed deerat robur ætatis eum primum magistratum capefficientibus. Igitur Nero præfectura perfunctos, & experientia

perientia probatos dilegit. Damnatus iisdem consulibus Vipfanius Lenas, ob Sardiniam provinciam avare habitam. Absolutus Cestius Proculus repetundarum, cedentibus accusatorib⁹. Clodius Quirinalis, quod præfectus remigum qui Ravennæ haberentur, velut infimam nationum, Italiam luxuria sævitiaque afflicta visset, veneno damnationem antevertit. Aminius Rebius ex primoribus peritia legum, & pecuniæ magnitudine, cruciatus ægræ senectæ misso per venas sanguine effugit: haut creditus sufficere ad constantiam sumendæ mortis, ob libidines muliebriter infamis. At L. Volusius egregia fama concessit. cui tres & nonaginta anni spatium vivendi, præcipuæque opes bonis artibus, inoffensa tot imperatorum malitia fuit. Nerone secundum, L. Pisone consulibus, pauca memoria digna evenere. nisi cui libeat, laudandis fundamentis & trabibus, quæ molem amphitheatri apud campum Martis Cæsar exstruxerat, volumina implere: cum ex dignitate populi Romani repertum sit, res illustres annalibus, talia diurnis urbis actis mandare. Ceterum coloniae Capua atque Nucceria, additis veteranis, firmatae sunt: plebei que congiarium quadragenis nummi viritim dati, & sestertium quadringenties ærario illatum est ad retinendam populi fidem. Vectigal quoque quintæ & vicesimæ venalium mancipiorum remissum, specie magis quam vi, quia cum venditor pendere juberetur, in partem pretii emptoribus accrescebat. Edixit Cæsar, ne quis magistratus, aut procurator qui provinciam obtineret, spectaculum gladiatorum, aut ferarum, aut quod aliud ludicrum ederet. Nam ante non minus
tali

talilargitione, quam corripicndis pecuniis, sub-
jectos affligebant; dum quæ libidine delique-
rant, ambitu propugnant. Factum & S. consul-
tum ultioni juxta & securitati, ut si quis à suis
servis interfectus esset, ij quoque qui testamen-
to manumissi sub eodem testamento mansissent; in-
ter servos supplicia penderent. Reddatur ordini
Lusius Varius consularis, avaritiæ criminibus
olim perculsus. Et Pomponia Græcina insignis
femina Plautio, qui ovans se de Britanniiis retu-
lit, nupta, ac superstitionis externæ rea, mariti
judicio permilla. Isque prisco instituto, propin-
quis coram, de capite fama; conjugis cogno-
vit, & infontem nuntiavit. Longa huic Pompo-
niæ ætas, & continua tristitia fuit. Nam post
Iuliam Drusi filiam dolo Messalinæ interfectam,
per quadraginta annos, non cultu nisi lugubri,
non animo nisi mæsto egit. Idq; illi imperitan-
te Claudio impune, mox ad gloriam vertit.
Idem annus plures reos habuit. quorum P. Ce-
lerem, accusante Asia, quia absolvere nequibat
Cæsar, traxit, senectâ donec mortem obiret.
Nam Celer interfecto, ut memoravi, Silano
proconsule, magnitudine sceleris cetera flagitia
obtegebat. Cossutianum Capitonem Cilices de-
tulerant, maculosum fœdumque, & idem jus
audaciæ in provincia ratum, quod in urbe ex-
ercuerat. Sed pervicaci accusatione conflicta-
tus, postremo defensionem omisit, ac lege re-
petundarum damnatus est. Pro Eprio Mar-
cello, à quo Lycii res repetebant, eo usque
ambitus prævaluit, ut quidam accusatorum
ejus exsilio multarentur, tamquam infonti pe-
riculum fecissent. Nerone tertium consule si-
mul iniit consulatum Valerius Messalla, cujus

proavum oratorem Corvinum, divo Augusto abavo Neronis, collegam in eo magistratu fuisse, pauci jam senum meminerant, sed nobili familiæ honor auctus est, oblati in singulos annos quingenis sestertiis, quibus Messalla paupertatem innoxiam sustentaret. Aurelio quoque Cottæ & Haterio Antonino annuam pecuniam statuit princeps, quamvis per luxum avitas opes dissipassent. Ejus anni principio, mollibus adhuc initiis prolatatum inter Parthos Romanosque de obtinenda Armenia bellum, acriter sumitur: quia nec Vologeses sinebat fratrem Tiridatem dati à se regni expertem esse, aut alienæ id potentiæ donum habere: & Corbulo dignum magnitudine populi Romani rebatur, parta olim à Lucullo Pompejoque recipere. Ad hæc Armenii ambigua fide utraque arma invitabant, situ terrarum, similitudine morum Parthis propiores, connubiisque permixti, ac libertate ignota [t] illuc magis ad servitium inclinantes. Sed Corbuloni plus molis adversus ignaviam militum, quam contra perfidiam hostium erat. Quippe Syriâ transmotæ legiones pace longa segnes, munia Romanorû ægerrime tolerabant. Satis constitit fuisse in eo exercitu veteranos, qui non stationem, non vigiliis inissent: vallum fossamque quasi nova & mira viferent: sine galeis, sine loriceis nitidi & quæstuosi, militia per oppida expleta. Igitur dimissis quib⁹ senectâ, aut valetudo adversa erat, supplementum petivit. Et habiti per Galatiam ac Cappadociam dilectus. Adjectaq; ex Germania legio cum equitibus alariis, & peditatu cohortium: retentusque omnis exercitus sub pel-
libus, quamvis hieme sæva adeo, ut obducta
glacie,

glacie, nisi effossa humus, tentoriis locum non præberet. Ambusti multorum artus vi frigoris, & quidam inter excubias exanimati sunt. Annotatusque miles, qui fascem lignorum gestabat, ita præriguisse manus, ut oneri adhærentes, truncis brachiis deciderent. Ipse cultu levi, capite intecto, in agmine, in laboribus, frequens adesse: laudem strenuis, solatium invalidis, exemplum omnibus ostendere. Dehinc quia duritiam cœli militiæque multi abnuebant deserébantque; remedium severitate quæsitum est. Nec enim, ut in aliis exercitibus, primum alterumque delictum venia prosequébatur, sed qui signa reliquerat, statim capite pœnas luebat. Idque usu salubre, & misericordia melius apparuit. Quippe pauciores illa castra deseruere, quam ea in quibus ignoscebatur. Interim Corbulo legionibus intra castra habitis donec veradolesceret, dispositisque per idoneos locos cohortibus auxiliariis, ne pugnam priores adirent, prædicat. Curam præsidiorum Pactio Orphito primipili honore perfuncto mandat. Is quamquam incautos Barbaros, & bene gerendæ rei casum offerri scripserat, tenere se munitis, & majores copias opperiri jubetur. Sed rupto imperio, postquam paucæ è proximis castellis turmæ advenerant, pugnamq; imperitia poscebant; congressus cum hoste funditur. Et damno ejus exterriti qui subsidium ferre debuerant, sua quisque in castra trepida fuga rediere. Quod graviter Corbulo accepit. Increpitumque Pactium, & præfectos, militesque tendere omnes extra vallum jussit: inque ea contumelia detenti, nec nisi precibus universi exercitus exsoluti sunt. At Tiridates super proprias

clientelas, ope Vologesi fratris adiutus; non furtim jam, sed palam bello infensare Armeniam, quosque fidos nobis rebatur depopulari, & si copiae contra duceretur, eludere, huc quoque & illuc volitans, plura fama quam pugna [u] extrahere. Igitur Corbulo, quæsito diu prælio, frustra habitus, & exemplo hostium circumferre bellum coactus, dispartit vires, ut legati præfectique diversos locos pariter invaderent. Simul Antiochum regem monet, proximas sibi præfecturas petere. Nam Pharasmanes interfecto filio Rhadamisto, quasi proditore sui, quo fidem in nos testaretur, vetus adversus Armenios odium promptius exercebat. Tunc quoque primum illecti [x] Isichi, gens haut aliàs socia Romanis, avia Armeniæ incursavit. Ita consilia Tiridati in contrarium vertebatur. Mittebatque oratores, qui suo Parthorumque nomine expostularent. *cur datis nuper obsidibus, redintegrataque amicitia, quæ novis quoque beneficiis locum aperiret, vetere Armeniæ possessione depelleretur? Ideo nondum ipsum Vologesem commotum, quia causa, quam vi agere mallet. Sin perstaretur in bello; non de fore Arsacidis virtutem fortunamque, sapius clade Romana expertam.* Ad ea Corbulo, satis comperito, Vologesem defectione Hyrcaniæ attineri, suadet Tiridati precibus Cæsarem aggredi: posse illi regnum stabile, & res incruentas contingere, si omiſſa spe longinqua & sera, præsentem potioſoremque sequeretur. Placitum dehinc, quia commeantibus invicem nuntiis, nihil in summa pacis proficiebatur, colloquio ipſoſum tempus locumque destinari. Mille equitum præſidium Tiridates affore ſibi dicebat: quantum Corbuloni cujuſque generis militum aſſiſteret,

non

non statuere, dum positis loriceis & galeis, in faciem pacis veniretur. Cuicumque mortalium, nedum veteri & provido duci, barbaræ astutiæ patuissent. Ideo artum inde numerum finire, & hinc majorem afferri, ut dolus patraretur. Nam equiti sagittarum usu exercito si detecta corpora objicerentur; nihil profuturam multitudinem. Dissimulato tamē [7] intellectu, rectius de his quæ in publicum consuleretur, totis exercitibus coram dissertaturos respondit. Locumq; dilegit, cujus pars altera colles erant clementer assurgentes, accipiendis peditum ordinibus; pars in planitiem porrigebatur, ad explicandas equitum turmas. Dieque pacto, prior Corbulo socias cohortes & auxilia regū pro cornibus, medio sextam legionem constituit: cui accita per noctem aliis ex castris, tria millia tertianorū permiscuerat, una cum aquila quasi eadem legio spectaretur. Tiridates vergente jam die procul astitit, unde videri magis quam audiri posset. Ita sine cōgressu dux Romanus abscedere militem sua quemque in castra jubet. Rex sive fraudē suspectans, quia plura simul in loca ibatur; sive ut com meatus nostros Pontico mari, & Trapezunte oppido adventantes interciperet, propere discedit. Sed neque com meatibus vim facere potuit, quia per montes ducebantur præfidiis nostris infessos: & Corbulo, ne irritum bellum traheretur, utque Armenios ad sua defendenda cogeret, exscindere parat castella. Sibi que quod validissimum in ea præfectura cognomento Volandum sumit. minora Cornelio Flacco legato, & Isteo Capitoni castrorum præfecto mandat. Tum circumspectis munimentis,

& quæ expugnationi idonea, provis, hortatur milites, ut hostem vagum, neque paci aut prælio paratum, sed perfidiam & ignaviam fuga confitentem, exuerent sedibus, gloriæque pariter & prædæ consulerent. Tum quadripartito exercitu, hos in testudinem conglobatos, subruendo vallo inducit; alios scalas mœnibus admove; multos tormentis faces & hastas incutere jubet. Libratoribus funditoribusque attributus locus, unde eminens glandes torquerent: ne qua pars subsidium laborantibus ferret, pari undique metu. tantus inde ardor certantis exercitus fuit, ut intra tertiam diei partem, nudati propugnatoribus muri, obices portarum subverfi, capta ascensu munimenta, omnesque puberes trucidati sunt, nullo milite amisso, paucis admodum vulneratis. & imbelles vulgus sub corona venundatum: reliqua præda victoribus cessit. Pari fortuna legatus ac præfectus usi sunt, tribusque una die castellis expugnat, cetera terrore, & alia sponte incolarum, in deditionem veniebant. unde orta fiducia caput gentis Artaxata aggrediendi. Nec tamen proximo itinere ductæ legiones, quæ si amnem Araxem, qui mœnia alluit, ponte transgredierentur, subiectum dabantur: procul & latioribus vadis transire. At Tiridates pudore & metu, ne si concessisset obsidioni, nihil opis in ipso videretur: si prohiberet, impeditis locis seque & equestres copias illigaret: statuit postremo ostendere aciem, & dato die prælium incipere, vel simulatione fugæ, locum fraudi parare. Igitur repente agmen Romanum circumfundit, non ignaro duce nostro, qui viæ pariter & pugnae composuerat exercitum. Latere dextro tertia legio,

legio, sinistro sexta incedebat, mediis decumatorum dilectis: recepta inter ordines impedimenta, & tergum mille equites tuebantur. quibus iusserat, ut instantibus cominus resisterent, refugos non sequerentur. In cornibus pedes sagittarius, & cetera manus equitum ibat, productior cornu in sinistro per ima collium, ut si hostis intravisset, fronte simul & sinu exciperetur. Assultare ex diverso Tiridates, non usque ad iactum teli, sed cum minitans, tum specie trepidantis, si laxare ordines & diversos confectari posset. Vbi nihil temeritate solutum, nec amplius quam decurio equitum audentius progressus, & sagittis confixus, ceteros ad obsequium exemplo firmaverat, propinquis jam tenebris abscessit. Et Corbulo castra in loco metatus, an expeditis legionibus nocte Artaxata pergeret, obsidioneque circumdaret, agitavit, concessisse illuc Tiridatem ratus. Dein postquam exploratores attulere longinquum regis iter, & Medi an Albani peterentur, incertum, lucem opperitur: præmissaq; levis armatura, quæ muros interim ambiret, oppugnationemque eminus inciperet. Sed oppidani portis sponte patefactis, se suaque Romanis permisere. quod salutem ipsis tulit: Artaxatis ignis immissus, deletaque & solo æquata sunt. quia nec teneri sine valido præsidio, ob magnitudinem mœnium; nec id nobis virium erat, quod firmando præsidio, & capeßendo bello dividere-tur. vel si integra & incustodita relinquerentur, nulla in eo utilitas aut gloria quod capta essent. Adjicitur miraculû velut numine oblatum. Nam cuncta extra tecta hætenus sole illustrata fuere: quod mœnibus cingebatur, ita re-

pente atra nube coopertum, fulguribusque discretum est, ut quasi infensantibus deis exitio tradi crederetur. Ob hæc consalutatus imperator Nero, & senatusconsulto supplicationes habitæ: statuæque & arcus, & continui consularis principis: utque inter festos referretur dies, quo parata victoria, quo nuntiata, quo relatum de ea esset, aliaque in eandem formam decernuntur. adeo modum egressa, ut C. Cassius de ceteris honoribus assensus, si pro benignitate fortunæ diis grates agerentur; ne totum quidem annum supplicationibus sufficere disseruerit. eoque oportere dividi sacros & negotiosos dies, quibus divina colerentur, & humana non impedirent. Variis deinde casibus jactatus, & multorum odia meritis reus, haut tamen sine invidia Senecæ damnatur. Is fuit P. Suilius, imperitante Claudio terribilis ac venalis, & mutatione temporum, non quantum inimici cupere demissus: qui se nocentem videri, quam supplicem mallet. Ejus opprimendi gratia repetitum credebatur senatusconsultum, pœnaque Cinciae legis, adversus eos qui pretio causas oravissent. Nec Suilius questu aut exprobratione abstinebat, præter ferociam animi, extrema senectâ liber, & Senecam increpans, *inensum amicis Claudij, sub quo justissimum exsilium pertulisset. Simul studiis inertibus, & juvenum imperitiæ suetum, invidere iis qui vividam & incorruptam eloquentiam tuendis civibus exercerent. Se quaestorem Germanici; illum domus ejus adulterum fuisse. An gravius existimandum, sponte litigatoris præmium honestæ operæ assequi, quam corrumpere cubicula principum seminarum? Qua sapientia, quibus philosophorum præceptis, intra*

qua-

quadriennium regiae amicitiae, ter millies sestertium paravisset? Romae testamenta & orbos, velut indagine ejus capi: Italiam & provincias, immenso fenore hauriri. At sibi labore quasitam, & modicam pecuniam esse. Crimen, periculum, omnia potius toleraturum, quam veterem ac olim partam dignationem subitae felicitati submitteret. Nec deerant qui hæc iisdem verbis, aut versa in deterius Senecæ deferrent. Repertique accusatores, direptos socios cum Suilius provinciam Asiaticam regeret, ac publicæ pecuniæ peculatum detulere. Mox quia inquisitionem annuam impetraverat, brevius visum, suburbana crimina incipi, quorum obvii testes erant. Ii acerbitate accusationis Q. Pomponium ad necessitatem belli civilis detrusum: Iuliam Drusi filiam Sabinaeque; Poppæam ad mortem actas; & Valerium Asiaticum, Lusium Saturninum, Cornelium Lupum circumventos: jam equitum Romanorum agmina damnata, omnemque Claudii sævitiam Suilio objectabant. Ille nihil ex his sponte susceptum, sed principi paruisse defendebat, donec eam orationem Cæsar cohibuit, comperit sibi referens ex commentariis patris sui, nullam cujusquam accusationem ab eo coactam. Tum iussu Messalinæ prætendi, & labare defensio. Cur enim neminem alium electum, qui sævienti impudicæ vocem præberet? Puniendos rerum atrocium ministros, ubi pretia scelerum adepti, scelera ipsa aliis delegent. Igitur adempta bonorum parte (nam filio & nepti pars concedebatur, eximebanturque etiam quæ testamento matris, aut avi acceperant) in insulas Baleares pellitur: non in ipso discrimine, non post damnationem fractus animo.

Ferebaturque copiosa & molli vita, secretum illud toleravisse. Filium ejus Nerulinum aggressis accusatoribus per invidiam patris, & crimina repetundarum, intercessit princeps, tamquam satis expleta ultione. Per idem tempus Octavius Sagitta plebei tribunus, Pontiae mulieris nuptae amore vecors, ingentibus donis adulterium, & mox ut omitteret maritum emeretur; suum matrimonium promittens, ac nuptias ejus pactus. Sed ubi mulier vacua fuit, nectere moras, adversam patris voluntatem causari, repertaque spe ditioris conjugis, promissa exuere. Octavius contra modo conqueri, modo minitari, famam perditam, pecuniam exhaustam obtestans: denique salutem, quae sola reliqua esset, arbitrio ejus permittens. Ac postquam spernebatur; noctem unam ad solatium poscit, qua delinitus, modum in posterum adhiberet. Statuitur nox. Et Pontia consciae ancillae custodiam cubiculi mandat. Ille uno cum liberto, ferrum veste occultum infert. Tum, ut assolet in amore & ira, jurgia, preces, exprobratio, satisfactio; & pars tenebrarum libidine seposita. Et questu incensus, nihil metuentem ferro transverberat, & accurrentem ancillam vulnere absterret, cubiculoque prorumpit. Postera die manifesta caedes, haut ambiguus percussor. quippe mansisse una convincebatur. Sed libertus suum illud facinus profiteri, se patroni injurias ultum [z] esse. Commoveratque quosdam magnitudine exempli: donec ancilla ex vulnere resecta, verum aperuit. postularusque apud consules à patre interfectus, postquam tribunatu abierat, sententia patrum, & lege Cornelia de sicariis condemnatur. Non minus insignis

signis eo anno impudicitia, majorum Reipubl. malorum initium fecit. Erat in civitate Sabina Poppæa, T. [a] Ollio patre genita, sed nomen avi materni sumpserat, illustri memoria Poppæi Sabini consulari & triumphali decore præfulgentis. Nam Ollium honoribus nondum functum, amicitia Seiani pervertit. Huic mulieri cuncta alia fuere, præter honestum animum. Quippe mater ejus ætatis suæ feminas pulchritudine supergressa, gloriam pariter & formam dederat. Opes claritudini generis sufficiebant. Sermo comis, nec absurdum ingenium modestiam præferre, & lascivia uti. rarus in publicum egressus; idque velata parte oris, ne satiaret aspectum, vel quia sic decebat. Fame numquam pepercit, maritos & adulteros non distinguens: neque affectui suo, aut alieno obnoxia. unde utilitas ostenderetur, illuc libidinem transferebat. Igitur agentem eam in matrimonio Rufi Crispini equitis Romani, ex quo filium genuerat, Otho pellexit juvenia ac luxu, & quia flagrantissimus in amicitia Neronis habebatur. Nec mora, quin adulterio matrimonium jungeretur. Otho, sive amore incautus, laudare formam elegantiamque uxoris apud principem: sive ut accenderet ac si eadem femina potirentur, id quoque vinculum potentiam ei adjiceret. Sæpe auditus est consurgens e convivio Cæsaris, se ire ad illam, sibi concessam [b] dictitans nobilitatem, pulchritudinem, vota omnium, & gaudia felicium. His atque talibus irritamentis, non longa contatio interponitur. Sed accepto aditu, Poppæa primum per blandimenta & artes valescere, imparem cupidini se, & formâ Neronis captam simulans: mox acri
jam

jam principis amore, ad superbiam vertens, si ultra unam alteramque noctem attineretur, nuptam esse se dictitans, nec posse matrimonium amittere, devinctam Othoni per genus vitæ, quod nemo adæquaret. Illum animo & cultu magnificum: ibi se summa fortuna digna visere. At Neronem pellice ancilla, & assuetudine Actes devinctum, nil è conubernio servili, nisi abjectum & sordidum traxisse. Dejicitur familiaritate sueta, post congressu & comitatu Otho: & postremo, ne in urbe æmulatus ageret, provinciæ Lusitaniæ præficitur. Vbi usque ad civilia arma, non ex priore infamia, sed integre sancteque egit, procax otii, & potestatis temperantior. Hactenus Nero flagitiis & sceleribus velamenta quæsiuit. Suspectabat maxime Cornelium Syllam, secors ingenium ejus in contrarium trahens, callidumque & simulatorem interpretando. Quem metum Graptus ex libertis Cæsaris, usu & senecta à Tiberio usque domum principum edoctus tali mendacio intendit. Pons Milvius in eo tēpore celebris nocturnis illecebris erat: ventitabatq; illuc Nero, quo solutius urbem extra lasciviret. Igitur regredienti per viam Flaminiam cōpositas insidias, fatoque evitatas, quoniam diverso itinere Salustianos in hortos remeaverit, auctoremq; ejus doli Syllam ementitur: quia forte redeuntibus ministris principis, quidam per juvenilem licentiam, quæ nunc passim exercebatur, inanem metum fecerant. Neque fervorum quicquam, neque clientium Syllæ agnitus. Maxime, despecta & nullius ausi capax natura ejus, à crimine abhorrebat: perinde tamen quasi convictus esset, cedere patria, & Massiliensium

mœni-

mœnibus coërceri jubetur. iisdem consulibus auditæ Puteolanorum legationes, quas diversas senatorius ordo plebsque ad senatum miserant: illi vim multitudinis; hi magistratum & primi cujusque avaritiam increpantes. Cumque seditio ad saxa & minas ignium progressa necem & arma perliceret; C. Cassius adhibendo remedio dilectus. quia severitatem ejus non tolerabant, precante ipso, ad Scribonios fratres ea cura transfertur, data cohorte prætoriam. cujus terrore & paucorum supplicio, rediit opidanis concordia, Non referrem vulgatissimum senatusconsultum, quo civitati Syracusanorum egredi numerum edendis gladiatoribus finitum permittebatur; nisi Pætus Thrasea contradixisset, præbuissetq; materiam obrectatoribus arguendæ sententiæ. *Cur enim si Remp. egere libertate senatoria crederet, tam levia consecraretur? quin de bello aut pace, de vectigalibus & legibus, quibusq; aliis Romana continentur, suaderet dissuaderetve? Licere patribus, quoties jus dicenda sententiæ accepissent, quæ vellent expromere, relationemque in ea postulare. An solum emendatione dignum, ne Syracusis spectacula largius ederentur? Cetera per omnes imperij partes perinde egregia, quam si non Nero, sed Thrasea regimen eorum teneret? Quæ si summa dissimulatione transmitterentur, quanto magis inanibus abstinendum? Thrasea contra, rationem poscentibus amicis, non præsentium ignarum respondebat, ejusmodi consulta corrigere: sed patrum honori dare, ut manifestum fieret, magnarum rerum curam non dissimulatuos, qui animum etiam levissimis adverterent. Eodem anno crebris populi flagitationibus immodestiam*
publica-

publicanorum arguentis, dubitavit Nero ancuncta vectigalia omitti juberet: idq; pulcherrimum donum generi mortalium daret. Sed imperium ejus, multum prius laudata magnitudine animi, attinuere [d] senatores, dissolutionem imperii docendo, si fructus quibus resp. sustineretur, deminuerentur. Quippe sublati portoriis, sequens ut tributorum abolitio expostularetur. Plerasque vectigalium societates, à consulibus & tribunis plebis constitutas, acri etiam populi Rom. tum libertate. Reliqua mox ita provisa, ut ratio quæstuum & necessitas erogationum inter se congruerent. Temperandas plane publicanorum cupidines, ne per tot annos sine querela tolerata, novis acerbitatibus ad invidiam verterent. Ergo edixit princeps ut leges cujusq; publici occultæ ad id tempus, proscriberentur: omittas petitiones, non ultra annum resumerent. Romæ prætor per provincias qui pro prætore aut consule essent, jura adversus publicanos extra ordinem redderent. Militibus immunitas servaretur, nisi in iis quæ vano exercerent. Aliaque admodum æqua: quæ brevi servata, dein frustra habita sunt. Manet tamen abolitio quadragessimæ quinquagesimæque, & quæ alia exactionibus illicitis nomina publicani invenerant. Tēperata apud transmarinas provincias frumenti subvectio. Et ne censibus negotiatorum naves ascriberentur, tributumque pro illis penderent, constitutum. Reos ex provincia Africa, qui proconsulare imperium illic habuerant, Sulpicium Camerinum, & Pomponium Silvanum, absolvit Cæsar. Camerinum adversus privatos & paucos, sævitiae magis quàm captarum pecuniarum crimina objicientes:

Silva-

Silvanum magna vis accusatorum circumferebat, poscebatque tempus evocandorum testium: reus illico defendi postulabat. Valuitque pecuniosa orbitate & senectâ, quam ultra eorum vitam produxit, quorum ambitu evaserat. Quietæ ad id tempus res in Germania fuerant, ingenio ducum, qui pervulgatis triumphis insignibus, majus ex eo decus sperabant, si pacem continuavissent. Paullinus Pompejus, L. Vetus ea tempestate exercitui præerant. Ne tamen segnem militem attinerent, ille inchoatû ante tres & sexaginta annos à Druso aggerem coercendo Rheno, absolvit: Vetus, Mosellam atque Ararim, facta inter utrumque fossa connectere parabat, ut copiæ per mare, dein Rhodano & Arare subvectæ, per eam fossam, mox fluvio Mosella, in Rhenum, exin Oceanum decurrerent; sublatisque itinerum difficultatibus, navigabilia inter se occidentis septentrionisque litora fierent. Invidit operi Ælius [e] Gracilis Belgicæ legatus, deterrendo Veterem, ne legiones alienæ provinciæ inferret, studiaque Galliarum affectaret. formidolosum id imperatori dictitans; quo plerumque prohibentur conatus honesti. Cæterum continuo exercituum otio fama incessit, ereptum jus legatis ducendi in hostem. Eoque Frisii juventutem saltibus aut paludibus, imbellem ætatem per lacus admove-
vere ripæ, agrosque vacuos, & militum usui sepositos infedere, auctore Verrito, & Malorige, qui nationem eam regebant, in qua tum Germani regnabant. Iamque fixerant domos, semina arvis intulerant, utque patrium solum exercebant; cum [f] Dubius Avitus accepta à Paullino provincia, minitando vim Romanâ,
nisi

nisi abscederent Frisii veteres in locos, aut novam sedem à Cæsare impetrarent, perpulit Veritum & Malorigem preces suscipere. Profectique Romam, dum aliis curis intentum Neronem opperiuntur, inter ea quæ Barbaris ostentantur, intravere Pompeii theatrum, quo magnitudinem populi viserent. Illic per otium (neque enim ludicris ignari oblectabantur) dum confessum caveæ, discrimina ordinum, quis eques, ubi senatus percōtantur, advertēre quosdam cultu externo in sedibus senatorum: & quinam forent rogitantes, postquam audiverant, earum gentium legatis id honoris datū, quæ virtute & amicitia Romana præcellerent, NVLLOS MORTALIVM ARMIS AVT FIDE ANTE GERMANOS ESSE, exclamant, digrediunturq; & inter patres confidunt. quod comiter à visentibus exceptum, quasi impetus antiqui, & bona æmulatio. Nero civitate Romana ambos donavit. Frisios decedere agris iussit. Atque illis aspernantibus, auxiliaris eques repente immissus, necessitatem attulit, captis cæsisve qui pervicacius restiterant. Eosdem agros Ansibarii occupavere, validior gens, non modo sua copia, sed adjacentium populorum miseratione: quia pulsi à Chaucis & sedis inopes, tutum exsilium orabant. Aderatque iis clarus per illas gentes, & nobis quoque fidus, nomine Boiocalus, vinctum se rebellionem Cherusca, jussu Arminii referens; mox Tiberio & Germanico ducibus, stipendia meruisse, quinquaginta annorū obsequia. Id quoque adungere, *quod gentem suam ditioni nostræ subjiceret.* [g] *Quotam partem campi jacere, in quam pecora & arma militum aliquando trans-*
mitte-

mitterentur? Servarent sane receptos gregibus inter hominum [h] famam; modo ne vastitatem & solitudinem mallent, quam amicos populos. Chama vorum quondam ea arva, mox Tubantum, & post Vsiptiorum fuisse. Sicut cælum diis, ita terras generi mortaliū datas: quæque sint vacuæ, eas publicas esse. Solem deinde respiciens, & cetera sidera vocans, quasi coram interrogabat, vellentne contueri inane solum? potius mare superfunderent adversus terrarum ereptores. Et commotus his Avitus, patientia meliorum imperia. Id diis quos implorarent placitum, ut arbitrium penes Romanos maneret, quid darent, quid adimerent; neque alios iudices, quam seipsos paterentur. Hæc in publicum Ansibariis respondit, ipsi Boiocalo ob memoriam amicitiae daturum agros. quod ille, ut proditiōis pretium, aspernatus addidit; Deesse nobis terra, in qua vivamus; [i] in qua moriamur, non potest. atque ita infensis utrimque animis discessum. Illi Bructeros, Tencteros, ultiores etiam nationes socias bello vocabant. Avitus scripto ad Curtilium Manciam superioris exercitus legatum, ut Rhenum transgressus, arma à tergo ostenderet, ipse legiones in agrum Tencterū induxit, excidium minitans, nisi causam suam dissociarent. Igitur absistentibus his, pari metu exterritis Bructeris, & ceteris quoque aliena pericula deferentibus, sola Ansibariorum gens retro ad Vsiptios & Tubantes concessit. quorum terris exacti, cum Cattos, dein Cheruscos petissent, errore longo, hospites, egeni, hostes, in alieno quod juvētutis erat, cæduntur. Imbellis ætas in prædam divisa est. Eadem æstate inter Hermunduros Cattosque certatū magno prælio, dum flumen gignendo

fale

fale fecundum, & conterminum, vi trahunt; super libidinem cuncta armis agendi, religione infita, eos maxime locos propinquare cœlo, precesque mortalium à deis nusquam propius audiri. Inde indulgentiâ numinum illo in amne, illisque silvis salestem provenire, non ut alias apud gentes eluvie maris arescente unda, sed super ardentem arborum struem fusa, contrariis inter se elementis, igne atque aquis [k] concreta. Sed bellum Hermunduris prosperum: Cattis exitio fuit. quia victores diversam aciem Marti ac Mercurio sacravere, quo voto equi, viri, cuncta victa occidioni dantur. Et minæ quidem hostiles in ipsos vertebantur. Sed civitas Iuhonum socia nobis malo improvise afflictæ est. Nam ignes terra editi, villas, arva, vicus, passim corripiebant, ferebanturque in ipsa conditæ nuper Coloniarum mœnia. neque extingui poterant; non si imbres caderent, non si fluvialibus aquis, aut quo alio humore niteretur: donec inopia remedii, & ira cladis, agrestes quidam eminus saxa jacere, dein residentibus flammis propius suggesti, ictu fustium, aliisque verberibus, ut feras absterrebant: postremo tegmina corpori direpta injiciunt, quanto magis profana & usu polluta, tanto magis oppressura ignes. Eodem anno Ruminalem arborem in comitio, quæ super octingentos & [l] quadraginta ante annos Remi Romulique infantiam texerat, mortuis ramalibus & arescente trunco diminutam, prodigii loco habitum est, donec in novos fetus revivisceret.

LOCA EMENDANDA IN LIB. XIII.

a Scribe. Celer b auditus c Antiochum d Numidum

dium e Vet. *Aegeas* f Vat. *Histeius* g Numidio
 h Vat. *reciperare* i *irrepserant*, k Vet. *senioribus*
 l olim, tum & m reputaret n corrupta o Fenio
 p Mutila q plerasque r ageret s prætura t illud
 u Vat. *exterrere* x Vat. *Insechi* y intellecta, z isse.
 a Farn. *Ellio*. b corrupta c Nero hant aquaret le-
 gerim d *seniores*, e Farn. *Gracchus* f *Didius* g
Quotantum h *famem*; i abesse videtur vox po-
 test, hic immittenda. k *concretum*. *triginta*,
 verius.

LIBER XIV.

BREVIARIUM LIBRI.

Nero matrem suam fastidit, deniq; interficit. Ex-
 cusat id factum apud Senatum: & is non igno-
 scit solum, sed laudat. Inde ad deterrima quæq; pro-
 rupit. currus agitavit. in scena cantavit. Quin-
 quennale ludicrũ Romæ institutum, vario sermone
 vulgi. Rubellius Plautus amovetur. At Corbulo in
 Armenia strenue rem gerit: Tygranocerta capit:
 Tigranem regem iis imponit. Contra in Britannia
 elades accepta, dum Suetonius Paullinus Monam
 insulam intrasset. & tota pane provincia amissa:
 quam tamen mira constantia & unius prælij suc-
 cessu Suetonius idem retinuit. Præfectus urbis domi
 sua interfectus. supplicium de familia sumtum. Lex
 Majestatis revocata. Burrhus obiit. Seneca à pesti-
 mis in invidiam vocatur: ideoque commeatum à
 Principe petit, nec accipit. Tigellinus unus omnia
 potest: is Plautum & Sullam interfici curat. Nero
 Octaviam dimittit: Poppææ jungitur. Seditionem
 super ea re populus movet: quæ caussa maturandi
 Octaviæ exitij. Ea interfecta in Pandateria insula.
 Gesta hac annis circiter quattuor.

C. Vipsa-

C. Vipsanio. L. Fonteio Capitone

Imp. Nerone IV. Coss. Cornelio Lentulo

C. Casonio Pato. C. Petronio Turpiliano Coss.

T. Mario Celso. L. Asinio Gallo.

A i o Vipsanio, Fonteio Coss. diu meditatum scelus non ultra Nero distulit, vetustate imperii coalita audacia, & flagrantior in dies amore Poppæe. quæ sibi matrimonium, & dissidium Octaviæ incolumi Agrippina haut sperans, crebris criminationibus, aliquando per facetias incusare principem, & pupillum vocare, qui iussis alienis obnoxius, non modo imperii, sed libertatis etiam indigeret. *Cur enim differri nuptias suas? formam scilicet displicere, & triumphales avos? An secunditatem, & verum animum [a] timeri? ne uxor saltem injurias patrum, iram populi adversus superbiam avaritiâq; matris aperiat. Quod si nurum Agrippina non nisi filio infestam ferre posset, reddatur ipsa Othonis conjugio. ituram quoquo terrarum, ubi audiret potius contumelias imperatoris, quam viseret periculis ejus immixta.* Hæc atque talia lacrymis & arte adulteræ penetrantia, nemo prohibebat: cupientibus cunctis infringi matris potentiam, & credente nullo, usque ad cædem ejus duratura filii odia. Tradit Cluvius ardore retinendæ Agrippinam potentia eo usque provectam, ut medio diei, cum id temporis Nero per vinum & epulas incalesceret, offerret se sæpius temulento comtam, & incesto paratam. Iamque lasciva oscula, prænuntias flagitii blanditias, annotantibus proximis, Senecam contra muliebres illecebras subsidium à femina petivisse: immis-

immisſamque Acten libertam, quæ ſimul ſuo
 periculo, & infamia Neronis anxia, deferret,
 pervulgatum eſſe inceſtum gloriante matre,
 nec toleraturos milites profani principis impe-
 rium. Fabius Ruſticus non Agrippinæ, ſed Ne-
 roni cupitum id memorat, ejuſdemque libertæ
 aſtu diſiectum. Sed quæ Cluvius, eadem ceteri
 quoque auctores prodidere; & fama huc incli-
 nat, ſeu conceperit animo tantum immanita-
 tis Agrippina, ſeu credibilior novæ libidinis
 meditatio in ea viſa eſt, quæ puellaribus annis
 ſtuprum cum Lepido ſpe dominationis admi-
 ſerat, pari cupidine uſq; ad libita Pallantis pro-
 voluta, & exercita ad omne flagitium patru-
 nuptiis. Igitur Nero vitare ſecretos ejus con-
 greſſus. Abſcedentem in hortos, aut Tuſcula-
 num vel Antiatem in agrum, laudare quod o-
 tium laceſſeret. Poſtremo ubicumque habere-
 tur, prægravem ratus, interficere conſtituit:
 hætenus conſultans, veneno, an ferro, vel qua
 alia vi. Placuitque primo venenum. Sed inter e-
 pulas principis ſi daretur, referri ad caſum non
 poterat, tali jam Britannici exitio. Et miniſtros
 tentare arduum videbatur, mulieris uſu ſcele-
 rum adverſus infidias intentæ. atque ipſa præ-
 ſumendo remedia munierat corpus. Ferrum &
 cædes quo nam modo occultaretur, nemo re-
 periebat; & ne quis illi tanto facinori dilectus,
 juſſa ſperneret, metuebat. Obtulit ingenium
 Anicetus libertus, classiſ apud Miſenum præfe-
 ctus, & pueritiæ Neronis educator, ac mutuis
 odiis Agrippinæ inviſus. Ergo navem poſſe cõ-
 poni docet, cujus pars ipſo in mari per artem
 ſoluta effunderet ignaram. Nihil tam capax
 fortuitorum quam mare; & ſi naufragio inter-
 cepta

cepta sit, quem adeo iniquum, ut sceleri assignet, quod venti & fluctus deliquerint? Additurum principem defunctæ templum, & aras, & cetera ostentandæ pietatis. Placuit sollertia, tempore etiam juta, quando Quinquatruum festos dies apud Bajas frequentabat. Illuc matrem elicit, ferendas parentum iracundias, & placandum animum dictitans; quo rumorem reconciliationis efficeret, acciperetque Agrippinam, facili feminarum credulitate ad gaudia venientem. Dehinc obvius in litora (nam Antio adventabat) excipit manu & complexu, ducitque Baulos: id villæ nomen est, quæ promontorium Misenum inter & Bajanum lacum flexo mari alluitur. Stabat inter alias navis ornatio, tamquam id quoque honori matris daretur. Quippe sueverat triremi, & classiariorum remigio vehi. Ac tum invitata ad epulas erat, ut occultando facinori nox adhiberetur. Satis constitit extitisse proditorem, & Agrippinam, auditis infidiis, an crederet ambiguum, gestamine sellæ Bajas pervectam. Ibi blandimentum sublevavit metum, comiter excepta, superque ipsum collocata. Nam pluribus sermonibus modo familiaritate juvenili Nero, & rursus adductus quasi seria consociaret, tracto in longum convictu, prosequitur abeuntem artius oculis & pectori hærens; sive explenda simulatione, seu perituræ matris supremus aspectus, quamvis ferum animum retinebat. Noctem sideribus illustrem, & placido mari quietam, quasi convincendum ad scelus, dii præbuere. Nec multum erat progressa navis, duobus è numero familiarium Agrippinam comitantibus: ex quibus Crepereius Gallus haut procul gubernaculis adstabat,

bat, Aceronia super pedes cubitantis reclinis, pœnitentiam filii & recuperatam matris gratiam per gaudium memorabat. cum dato signo, ruere tectum loci multo plumbo grave, pressusque Crœpereius, & statim exanimatus. Agrippina & Aceronia eminentibus tecti parietibus forte validioribus, quamvis oneri cederet, protectæ sunt: nec dissolutio navigii sequebatur turbatis omnibus, & quod pleriq; ignari etiam conscios impediabant. Visum dehinc remigibus, unum in latus inclinare, atque ita navem submergere. Sed neque ipsis promptus in rem subitam consensus; & alii contra nitentes dedere facultatem lenioris in mare jactus. Verum Aceronia imprudens, dum se Agrippinam esse, & ut subveniretur matri principis, clamat, contis & remis, & quæ fors obtulerat, navalibus telis conficitur. Agrippina silens, eoque minus agnita, unum tamen vulnus humero excepit. Nando, deinde occursum lembunculo- rum Lucrinum in lacum vectam, villæ suæ inferunt. Illic reputans, ideo se fallacibus litteris accitam, & honore præcipuo habitam, quodq; littus juxta non ventis acta, non saxis impulsam, summa sui parte, velut terrestre machinamentum concidisset, observans etiam Aceroniæ necem, simul suum vulnus aspiciens, solum insidiarum remedium esse, si non intelligerentur: misit libertum Agerinum, qui nuntiaret filio, benignitate deum, & fortuna ejus evasisse gravem casum. orare, ut quamvis periculo matris exterritus, visendi curam differret. sibi ad præsens quiete opus. Atque interim securitate simulata, medicamina vulneri, & fomenta corpori adhibet. Testamentum Aceroniæ requiri,

requiri, bonaque obſignari jubet. id tantum non per ſimulationem. At Neroni nuntios patratifacinatoris opperienti, aſſertur evaſiſſe ictu leviſauciam. & haſtenus adito diſcrimine ne auctor dubitaretur. Tum pavore exanimis, & jam jamque aſſore obteſtans vindictæ prope-ram, ſive ſervitia armaret, vel militem accenderet, ſive ad ſenatum & populum pervaderet, naufragium & vulnus, & interfectos amicos objiciendo; quod contra ſubſidium ſibi? niſi quid Burrhus & Seneca expergiſcerentur. quos ſtatim acciverat, incertum an & antè ignaros. Igitur longum utriuſque ſilentium, ne irriti diſſuaderent; & eo deſcenſum credebant, ut niſi præveniretur Agrippina, pereundum Neroni eſſet. Poſt Seneca haſtenus promptior, reſpicere Burrhum, ac ſi ſcitaretur, an militi imperanda cædes eſſet? Ille prætorianos toti Cæſarum domui obſtriſtos, & memores Germanici, nihil adverſus progeniem ejus atrox auſuros reſpondit: perpetraret Anicetus promiſſa. Qui nihil contatus, poſcit ſummam ſcleris. Ad illam vocem Nero, illo ſibi die dari imperium, auctoremque tanti muneris libertum profite-tur. Iret propere, duceretque promptiſſimos ad juſſa. Ipſe audito, veniſſe miſſu Agrippinæ nuntium Agerinum, ſcenam ultro criminis parat: gladiumque dum mandata præfert, abjicit inter pedes ejus. tum quaſi deprehenſo, vincla injici jubet: ut exitium principis molitam matrem, & pudore depreheſi ſcleris ſponte mortem ſumiſſe confingeret. Interim vulgato Agrippinæ periculo, quaſi caſu eveniſſet, ut quiſque acceperat, decurrere ad litus. Hi molium obſectus, hi proximas ſcaphas ſcandere. Alii
quantum

quantum corpus sinebat, vadere in mare; quidam manus protendere. Quæstibus, votis, clamore diversa rogantium, aut incerta respondentium, omnis ora compleri: affluere ingens multitudo cum luminibus, atque ubi incolumem esse pernotuit, ut ad gratandum sese expedire, donec aspectu armati & minitantis agminis disjecti sunt. Anicetus villam statione circumdat, refractaq; janua, obvios fervorum arripit, donec ad fores cubiculi veniret: cui pauci adstabant, ceteris terrore irrumpentium exterritis. Cubiculo modicum lumen inerat, & ancillarum una: magis ac magis anxia Agrippina, quod nemo à filio, ac ne Agerinus quidem. aliam fere litore faciem nunc, solitudinem ac repentinos strepitus, & extremi mali indicia. Abeunte dehinc ancilla, *Tu quoque me deseris*, prolocuta, respicit Anicetum trierarcho Herculeo & Oloarito centurione classiario comitatum. Ac si ad visendum venisset, refotam nuntiaret: sin facinus patraturus, nihil se de filio credere, non imperatum parricidium. Circumsistunt lectum percussores, & prior trierarchus fusti caput eis afflixit. Nam in mortem centurioni ferrum distringenti, protendens uterum, *Ventrem feri*, exclamavit: multifq; vulneribus confecta est. Hæc consensu traduntur. Aspexerit ne matrem exanimem Nero, & formam corporis ejus laudaverit, sunt qui traderint, sunt qui abnuant. Cremata est nocte eadem, conviviali lecto, & exsequiis vilibus. Neque dum Nero rerum potiebatur congesta aut clausa humo; mox domesticorum cura, levem tumulum accepit, viam Miseni propter, & villam Cæsaris dictatoris, quæ subjectos sinus edi-

tissima prospectat. Accenso rogo libertus ejus, cognomento Mneſter, ipſe ferro ſe tranſegit: incertum caritate in patronam, an metu exiti. Hunc ſui finem multos ante annos crediderat Agrippina, contemneratque. Nam conſulenti ſuper Nerone, reſponderunt Chaldaei, fore ut imperaret matremque occideret; atque illa, *Occidat, inquit, dum imperet.* Sed à Cæſare perfectodemum ſcelere, magnitudo ejus intellecta eſt: reliquo noctis, modo per ſilentium deſixus, ſæpius pavore exſurgens, & mentis inops lucem opperiebatur, tamquam exitium allaturam. Atq; eum, auctore Burrho, prima centurionum tribunorumq; adulatio ad ſpem firmavit, prehenſantium manu, gratantiumque, quod diſcrimen improviſum, & matris facinus evaſiſſet. Amici dehinc adire templa, & cæpto exemplo, proxima Campaniæ municipia victimis & legationibus lætitiâ teſtari. Ipſe diverſa ſimulatione, mœſtus, & quaſi incolumitati ſuæ inſenſus, ac morti parentis illacrymans; quia tamen non ut hominum vultus, ita locorum facies mutantur, obverſabaturq; maris illius & litorum gravis aſpectus (& erant qui crederent, ſonitum tubæ collibus circum editis, planctusq; tumulto matris audiri) Neapolim conceſſit, literaſq; ad ſenatum miſit, quarum ſumma erat, *Reperit cum ferro percufforem Agerinum, ex intimis Agrippina libertis, & luſſe eam pœnam ea conſcientia, qua ſcelus paraviſſet. Adjiciebat crimina longius repetita, quod conſortium imperij, juraſque in femina verba prætorias cohortes, idemq; dedecus ſenatus & populi ſperaviſſet: ac poſteaquam fruſtra oblata ſint, inſenſa militibus patribusque & plebi diſſuaſiſſet donativum & congiarium, pericu-*
laque

laq; viris illustribus instraxisset. Quanto suo labore
 perpetratum, ne irrueretur curiam, ne gentibus ex-
 ternis responsa daret? Temporum quoque Clau-
 dianorum obliqua insectatione, cuncta ejus do-
 minationis flagitia in matrem transtulit, publi-
 ca fortuna extinctam referens. [b] Namque &
 naufragium narrabat. Quod fortuitum fuisse,
 quis adeo hebes inveniretur, ut crederet? aut à
 muliere naufraga missum cum telo unum, qui
 cohortes, & classes imperatoris perfringeret?
 Ergo non jam Nero, cuius immanitas omnium
 questus anteibat, sed adverso rumore Seneca
 erat, quod oratione tali confessionem scripsis-
 set. Miro tamen certamine procerū decernun-
 tur supplicationes apud omnia pulvinaria, ut-
 que Quinquatrus, quibus apertæ essent insidiæ,
 ludis annuis celebrarentur. Aureum Minervæ
 simulacrum in curia, & juxta principis imago
 statueretur. Dies natalis Agrippinæ inter nefas-
 tos esset. Thrasea Pætus silentio vel brevi as-
 sensu priores adulationes transmittere solitus,
 [c] exitium senatui, ac sibi causam periculi fe-
 cit, ceteris libertatis initium non præbuit. Pro-
 digia quoque crebra & irrita intercessere. An-
 guem enixa mulier, & alia in concubitu mariti
 fulmine exanimata. jam sol repente obscura-
 tus, & tactæ de cælo quattuordecim urbis re-
 giones. quæ adeo sine cura deum eveniebant,
 ut multos post annos Nero imperium & scelera
 continuaverit. Ceterum quo gravaret invidiam
 matris, eaque demota, auctam lenitatem suam
 testificaretur: feminas illustres Iuniam & Cal-
 purniam, præfectura functos Valerium Capi-
 tonem & Licinium Gabolum sedibus patriis
 reddidit, ab Agrippina olim pulsos. Etiam Lolliæ

Paullinae cineres reportari, sepulcrumque extrui permisit: quosque ipse nuper relegaverat, Hurium & Calvisium poena exsolvit. Nam Silana fato functa erat, longinquo ab exilio Tarentum regressa, labante jam Agrippina, cujus inimicitias conciderat, vel tum mitigata. Constanti in opidis Campaniae, quo nam modo urbem ingrederetur, an obsequium senatus, an studia plebis repeteret anxio; contra deterrimus quisque, quorum non alia regia fecundior exstitit, invisum Agrippinae nomen, & morte ejus accensum populi favorem disserunt. Iret intrepidus, & venerationem sui coram experiretur. Simul progredi exposcunt, & promptiora quam promiserant inveniunt, obvias tribus, festo cultu senatum: conjugum ac liberorum agmina per sexum & aetatem disposita: exstructos quaincederet spectaculorum gradus, quo modo triumphivisuntur. Hinc superbus ac publiciservitii victor, Capitolium adiit, grates exsolvit: seq; in omnes libidines effudit, quas male coercitas qualiscumque matris reverentia tardaverat. Vetus copia erat illi curriculo quadrigarum insistere, nec minus foedum studium cithara [d] ludicrum in modum canere, cum cœnaret: quod regibus & antiquis ducibus factitatum memorabat. Idque vatium laudibus celebre, & deorum honori datum. Enimvero cantus Apollini sacros, talique ornatu astare, non modo Græcis in urbibus, sed Romana apud templa, numen præcipuum, & præscium. Nec jam sisti poterat; cum Senecæ ac Burrho visum, ne utroque pervinceret, alterum concedere. Clausumque valle Vaticana spatium, in quo equos regeret, haut promiscuo spectaculo. mox ultro

ultro vocari populus Romanus, laudibus ex-
 tollere, ut est vulgus cupiens voluptatum, & si
 eo princeps trahat, lætum. Ceterum evulgatus
 pudor non satietatem, ut rebantur, sed incita-
 mentum attulit. Ratusque dedecus amoliri, si
 plures fœdasset, nobilium familiarum poste-
 ros, egestate venales in scenam deduxit: quos
 fato perfunctos ne nominatim tradam, maio-
 ribus eorum tribuendū puto. Nam & ejus fla-
 gitium est, qui pecuniam ob delicta potius de-
 dit, quam ne delinquerent. Notos quoque equi-
 tes Romanos operas arenæ promittere subegit,
 donis ingentibus: nisi quod merces ab eo qui
 jubere potest, vim necessitatis affert. Ne tamen
 adhuc publico theatro dehonestaretur, insti-
 tuit ludos Juvenalium vocabulo, in quos pas-
 sim nomina data, non nobilitas cuiquam, non
 ætas aut acti honores impedimento, quo mi-
 nus Græci Latinive histrionis artem exercerent,
 usque ad gestus modosque haut viriles. Quin
 & feminæ illustres deformia meditari. Exstru-
 ctaque apud nemus, quod navali stagno circum-
 posuit Augustus, conventicula & cauponæ, &
 posita veno irritamenta luxus. dabanturque
 stipes, quas boni necessitate, intemperantes
 gloria consumerent. Inde gliscere flagitia &
 infamia, nec ulla moribus corruptis olim plus
 libidinum circumdedit, quam illa colluvies.
 Vix artibus honestis pudor retinetur; nedum
 inter certamina vitiorum, pudicitia, aut mo-
 destia, aut quidquam probi moris reservare-
 tur. Postremo ipse scenam inscendit, multa
 cura tentans citharam & præmeditans, assi-
 stentibus [e] familiaribus. accesserat cohors
 militum, centuriones tribunique: & mœrens

Burrhus, ac laudans. Tuncq; primum conscripti sunt equites Romani, cognomento Augustanorum, etate ac robore conspicui; & pars ingenio procaces, alii in spe potentiae. Hi dies ac noctes planibus personare. Formam principis vocemque deum vocabulis appellantes, quasi per virtutem clari honoratiq; agere. Ne tamen ludicra tantum imperatoris artes notescerent, carminum quoque studium affectavit, contractis quibus aliqua pangendi facultas. Nec dum insignis [f] aetatis nati, confidere simul, & alatos vel ibidem repertos versus connectere; atque ipsius verba quoquo modo prolata supplere. quod species ipsa carminum docet, non impetu & instinctu, nec ore uno fluens. Etiam sapientiae doctoribus tempus impartiebat post epulas. utque contraria asseverantium discordiae eruebantur. nec deerant, qui voce vultuq; tristi inter oblectamenta regia spectari cuperent. Sub idem tempus, levi contentione atrox caedes orta inter colonos Nucerinos Pompejanosque, gladiatorio spectaculo, quod Livineius Regulus, quem motum senatu rettuli, edebat. quippe opidana lascivia invicem incessentes probra, deinde saxa, postremo ferrum sumere, validiore Pompejanorum plebe, apud quos spectaculum edebatur. Ergo reportati sunt in urbem multi e Nucerinis trunco per vulnera corpore, ac plerique liberorum ac parentum mortes deflebant. Cujus rei judicium princeps senatui, senatus consulibus permisit. Et rursus re ad patres delata, prohibiti publice in decem annos ejusmodi cœtu Pompejani, collegiaque quae contra leges instituerant, dissoluta. Livineius & qui alii seditionem conciverant, exilio multati sunt.

sunt. Motus senatu & Pedius Blæsus, acculan-
tibus Cyrenensibus, violatum ab eo thesau-
rum Æsculapii, dilectumq; militare pretio &
ambitione corruptum. Idem Cyrenenses reum
agebant Acilium Strabonem, prætoriam potesta-
te usum, & missum disceptatorem à Claudio
agrorum, quos regis Apionis quondam [g] ha-
bitos, & Pop. Rom. cum regno relictos, proxi-
mus quisque possessor invaserant, diutinaque
licentia & injuria, quasi jure & æquo niteban-
tur. Igitur abjudicatis agris, orta adversus judi-
cem invidia: & senatus ignota sibi esse manda-
ta Claudii, & consulendum principem respon-
dit. Princeps probata Strabonis sententia, se
nihilominus subvenire sociis, & usurpata con-
cedere scripsit. Sequuntur virorum illustrium
mortes, Domitii Afri, & M. Servilii, qui summis
honoribus, & multa eloquentia viguerant. Ille
orando causas, Servilius diu foro, mox traden-
dis rebus Romanis celebris, & elegantia vitæ,
[h] quam clariorem effecit, ut par ingenio, ita
morum diversus. Nerone quartum, Cornelio
Cosso Coss. quinquennale ludicrum Romæ in-
stitutum est, ad morem Græci certaminis, varia
fama, ut cuncta ferme nova. Quippe erant qui
Gn. quoque Pompejum incusatum à senioribus
ferrent, quod mansuram theatri sedem postu-
isset. Nam antea subitariis gradibus, & scena in
tempus structa, ludos edi solitos: vel si vetustiora
repetas, stantem populum spectavisse: si consideret,
theatro dies totos ignavia contineret. Ne spectaculo-
rum quidem antiquitas servaretur, quoties [i]
P. R. sederet, nulla cuiquam civium necessitate
certandi: Ceterum abolitos paulatim patrios mores,
funditus everti per accitam lasciviam; ut quod

usquam corrumpi & corrumpere queat, in urbe visatur, degeneretq; studiis externis juvenus, gymnasia & otia, & turpes amores exercendo, principes & senatus auctoribus. qui non modo licentiam vitiiis permiserint, sed vim adhibeant. Proceres Romani specie orationum & carminum, scena polluantur. quid superesse, nisi ut corpora quoque nudent, & castus assumant, easque pugnas pro militia & armis meditentur? An iustitiam augurij, [k] & decurias equitum, egregium judicandi munus expleturos, si fractos sonos & dulcedinem vocum perire audissent? Noctes quoque dedecori adjectas, ne quod tempus pudori relinquatur, sed cœtu promiscuo quod perditissimus quisque per diem concupiverit, per tenebras audeat. Pluribus ipsa licentia placebat, ac tamen honesta nomina prætendebant. Maiores quoque non abhorruisse spectaculorum [l] oblectamentis, pro fortuna quæ tum erat; eoque à Thuscis accitos histriones, à Thuriis eque- rum certamina, & possessa Achaia Asiaque, ludos curatius editos. neque quemquam Romæ honesto loco ortum, ad theatrales artes degeneravisse, ducentis jam annis à L. Mumij triumpho, qui primus id genus spectaculi in urbe præbuerit. Sed & consultum parcimonie, quod perpetua sedes theatro locata sit, potius quam immenso sumtu, singulos per annos consurgeret ac strueretur. Nec perinde magistratus rem familiarem exhausturos, aut populo efflagitandi Græca certamina à magistratibus causam fore, cum eo sumtu Respubl. fungatur. Oratorum ac vatum victorias incitamentum ingeniis allaturas: nec cuiquam iudici grave, aures studiis honestis, & voluptatibus concessis impartire. letitie magis quam lascivie dari paucas totius quinquennij noctes, quibus, tanta luce ignium,
nihil

nihil illicitum occultari queat. Sane nullo insigni dehonestamento id spectaculum transiit. Ac ne modica quidem studia plebis exarsere, quia redditum quamquam scenæ Pantomimi, certaminibus sacris prohibebantur. Eloquentiæ primas [m] [partes] nemo tulit, sed victorem esse Cæsarem pronuntiatum. Græci amictus quos per eos dies plerique incesserant, tum exoleverant. Interquæ & sidus cometes effulsit, de quo vulgi opinio est, tamquam mutationem regis portendat. Igitur quasi jam depulso Nerone, quis nam diligeretur inquirebant. & omnium ore Rubellius Plautus celebratur, cui nobilitas per matrem ex Iulia familia. ipse placita majorum colebat, habitu severo, casta & secreta domo; quantoque metu occultior, tanto plus famæ adeptus. Auxit rumorem pari vanitate orta interpretatio fulguris. Nam quia discumbentis Neronis apud Simbruma stagna, cui [n] Sublaqueum nomen est, iætæ dapes, mensaque disiecta erat, idque finibus Tiburtum acciderat, unde paterna Plauto origo, hunc illum numine deum destinari credebant. fovebantque multi, quibus nova & ancipitia præcolere avida & plerumque fallax ambitio est. Ergo permotus iis Nero componit ad Plautum litteras, consuleret sibi & turbis, seque prave diffamantibus subtraheret. esse illi per Asiam avitos agros, in quibus tuta & inturbida juvenia frueretur. Ita illuc cum conjugē Antistia & paucis familiarium concessit. Iisdem diebus nimia luxus cupidō, infamiam & periculum Neroni tulit, quia fontem aquæ Martiæ ad urbem deductæ nando incesserat: videbaturque potus sacros &

criminationem loci corpore [o] toto polluisse. secutaque anceps valetudo, iram deum affirmavit. At Corbulo post deleta Artaxata, utendum recenti terrore ratus, ad occupanda Tigranocerta, quibus excisis, metum hostium intenderet, vel si pepercisset, clementiae famam adipisceretur; illuc pergit non infenso exercitu, ne spem veniae auferret: neq; tamen remissa cura, gnarus facilem mutatu gentem, ut segnem ad pericula, ita infidam ad occasiones. Barbari pro ingenio quisque, alii preces offerre, quidam deserere vicos, & in avia digredi, ac fuere qui se speluncis, ac carissima secum abderent. Igitur dux Romanus diversis artibus, misericordia adversus supplices, celeritate adversus profugos, immitis iis qui latebras infederant, ora & exitus specuum sarmentis virgultisque completos, igni exurit. Atque illum fines suos praetergradientem incurfavere Mardi, latrociniiis exerciti, contraque irrumpentem montibus defensi, quos Corbulo immissis Hyberis vastavit, hostilemque audaciam externo sanguine ultus est. Ipse exercitusque, ut nullis ex proelio damnis, ita per inopiam & labores fatiscebant, carne pecudum propulsare famem adacti. Ad haec penuria aquae, fervida aestas, longinqua itinera, sola ducis patientia mitigabantur, eodem plura quam gregario milite tolerante. Ventum dehinc in locos cultos: demessaeque segetes, & ex duobus castellis in quae confugerant Armenii, alterum impetu captum; qui primam vim depulerant, obsidione coguntur: Vnde in regionem Taurantium transgressus, improvum periculum vitavit. Nam haut procul tentorio ejus, non ignobilis barbarus cum telo reperi-

tus,

tus, ordinem insidiarum, seque auctorem & socios per tormenta edidit. Convictique & puniti sunt, qui specie amicitiae dolum parabant. Nec multo post legati Tigranocerta missi, parere moenia afferunt, intentos popularis ad iussa. simul hospitale donum, coronam auream tradebant. Accepitque cum honore, nec quidquam urbi detractum, quo promptius obsequium integri retinorent. At praesidium regium, quod ferox juvenus clauserat, non sine certamine expugnatum est. nam & proelium pro muris ausi erant, & pulsi intra munimenta aggeris, demum irrumpentium armis cessere. quae facilius proveniebant, quia Parthi Hyrcano bello distinebantur. Miserantq; Hyrcani ad principem Romanum societatem oratum, attineri a se Vologesen pro pignore amicitiae ostentantes. eos regredientes Corbulo, ne Euphratem transgressi hostium custodiis circumvenirentur, dato praesidio ad litora maris rubri deduxit. Unde vitatis Parthorum finibus, patrias in sedes remeare. Quin & Tiridatem per Medos extrema Armeniae intrantem, praemisso cum auxiliis Verulano legato, atque ipse legionibus citis, abire procul ac spem belli amittere subegit: quosq; nobis ob regem aversos animi cognoverat, caedibus & incendiis perpopulatus, possessionem Armeniae usurpabat. cum advenit Tigranes, a Nerone ad capeiendum imperium dilectus, Cappadocum ex nobilitate, regis Archelai nepos; sed quod diu obses apud urbem fuerat, usque ad servilem patientiam demissus. Nec consensu acceptus, durante apud quosdam favore Arsacidarum. At plerique superbiam Parthorum perosi, datum a Romanis regem malebant.

bant. Additum etiam præsidium, mille legionarii, tres sociorum cohortes, duæque equitum alæ. & quo facilius novum regnum tueretur, pars Armeniæ ut cuique finitima, pars [p] Nipolique & Aristobolo atque Antiocho parere iussæ sunt. Corbulo in Syriam [q] accessit, morte Vinidii legati vacuum, ac sibi permissam. Eodem anno ex illustribus Asiæ urbibus, Laodicea tremore terræ prolapsa, nullo à nobis remedio, propriis opibus revaluit. At in Italia vetus oppidum Puteoli, jus Coloniarum, & cognomentum à Nerone adipiscuntur. Veterani Tarentum & Antium ascripti, non tamen infrequentiarum locorum subvenere, dilapsis pluribus in provincias, in quibus stipendia expleverant. Neque conjugii suscipiendis, neque alendis liberis sueti, orbas sine posteris domos relinquebant. Non enim, ut olim, universæ legiones deducebantur cum tribunis & centurionibus, & sui cuiusque ordinibus militibus, ut consensu & caritate remp. efficerent; sed ignoti inter se, diversis manipulis, sine rectore, sine affectibus mutuis, quasi ex alio genere mortalium repete in unum collecti, numerus magis quam colonia. Comitia prætorum arbitrio senatus haberi solita, quod acriore ambitu exarserat, princeps composuit, tres qui supra numerum petebant, legioni præficiendo. Auxitque patrum honorem statuendo, ut qui à privatis iudiciis ad senatum provocavissent, ejusdem pecuniæ periculum facerent, cuius iij qui imperatorem appellaverunt. nam antea vacuum id, solutumque poena fuerat. Fine anni Vibius Secundus eques Romanus, accusantibus Mauris repetundarum damnatur, atque Italia exigitur: ne graviore poena affice-

afficeretur, Vibii Crispi fratris favore enixus. Cesonio Pæto, Petronio Turpiliano Coss. gravis clades in Britannia accepta. In qua neque Avitus legatus, ut memoravi, nisi parta retinuerat; & successor Verannius, modicis excursibus [r] silvas populatus, quin ultra bellum proferret, morte prohibitus est: magna dum vixit severitatis fama, supremis testamenti (verbis) ambitionis manifestus. quippe multa in Neronem adulatione addidit, subjecturū ei [s] provincias fuisse, si biennio proximo vixisset. Sed tum Paullinus Suetonius obtinebat Britannos, scientia militiæ & rumore populi, qui neminem sine æmulo finit, Corbulonis concertator: receptæque Armeniæ decus æquare domitis perduellibus cupiens. Igitur Monam insulam incolis validam, & receptaculum perfugarum aggredi parat, navesq; fabricatur plano alveo, adversus breve litus & incertum. Sic pedites; equites vado secuti, aut altiores inter undas, adnantes equis transmisere. Stabat pro litore diversa acies, densa armis virisque, intercurfantibus feminis: in modum Furiarum, veste ferali, crinibus dejectis, faces præferebant. Druidæque circum, preces diras sublatis ad cælum manibus fundentes, novitate aspectus perculere militem; ut quasi hærentibus membris, immobile corpus vulneribus præberent. Dein cohortationibus ducis, & se ipsi stimulant, ne muliebri & fanaticum agmen pavescerent; inferunt signa, sternuntque obvios, & igni suo involvunt. Præsidium post hac impositum [t] vicis, excisique luci, sævis superstitionibus sacri. Nam cruore captivo adolere aras, & hominum fibris consulere deos

deos fas habebant. Hæc agenti Suetonio, repentina defectio provinciæ nuntiatur. Rex [u] Icenorum Prasutagus, longa opulentia clarus, Cæsarem hæredem duasque filias scripserat, tali obsequio ratus regnum & domum suam procul injuria fore. quod contra vertit. adeo ut regnum, per centuriones; domus per servos, velut capta vastarentur. Iam primum uxor Boodicia verberibus affecta, & filiæ stupro violatæ sunt. Præcipui quique Icenorum, quasi cunctam regionem muneri accepissent, avitis bonis exuntur, & propinqui regis inter mancipia habebantur. Qua contumelia & metu graviorum (quando in formam provinciæ cesserant) rapiunt arma, commotis ad rebellionem Trinobantibus, & qui alii nondum servitio [x] assuefacti, resumere libertatem occultis conjurationibus pepigerant, acerrimo in veteranos odio. Quippe in coloniam Camalodunum recens deducti, pellebant domibus, exturbabant agris, captivos, servos appellando: foventibus impotentiam veteranorum militibus, similitudine vitæ, & spe ejusdem licentiæ. Ad hæc templum divo Claudio constitutum, quasi [y] ara æternæ dominationis aspiciebatur: dilectique sacerdotes, specie religionis, omnes fortunas effundebant. Nec arduum videbatur, excindere coloniam nullis munimentis septam: quod ducibus nostris parum provisum erat, dum amœnitati prius quam usui consulitur. Inter quæ nullâ palam causâ delapsum Camaloduni simulacrum victoriæ, ac retro conversum, quasi cederet hostibus. Et feminae in furore turbatae, adesse exitium canebant. Externosque fremitus in curia eorum auditos, consonuisse ululatibus theatrum,

trum, visamq; speciem in æstuario, notam esse
 [2] subversæ colonix. Iam Oceanum cruento
 aspectu: dilabente æstu, humanorum corpo-
 rum effigies relictas, ut Britanni ad spem, ita
 veterani ad metum trahebant. Sed quia procul
 Suetonius aberat, petivere à Cato Deciano pro-
 curatore auxilium. Ille haut amplius quam du-
 centos sine justis armis misit: & inerat modica
 militum manus, tutela templi freti. Et impe-
 dientibus qui occultæ rebellionis conscii con-
 silia turbabant, neque fossam aut vallum præ-
 duxerunt, neque motis senibus & feminis, ju-
 ventus sola restitit: quasi media pace incauti,
 multitudine barbarorum circumveniuntur. Et
 cetera quidem impetu direpta, aut incensa
 sunt. Templum in quo se miles conglobaverat,
 biduo obsessum, expugnatumque. Et victor Bri-
 tannus [a] Pæto Ceriali legato legionis nonæ
 in subsidium adventanti obvius, fudit legio-
 nem, & quod peditum interfecit. Cerialis cum
 equitibus evasit in castra, & munimentis de-
 fensus est. Qua clade & odiis provinciæ, quam
 avaritiâ in bellum egerat, trepidus procurator
 Catus in Galliam transiit. At Suetonius mira
 constantiâ medios inter hostes Londinium per-
 rexit, cognomento quidem colonix non insi-
 gne, sed copia negotiatorum & comœatu
 maxime celebre. ibi ambiguus an illam sedem
 bello diligeret, circumspecta infrequentia mili-
 tis, satisque magnis documentis temeritatem
 Petilii coërcitam, unius opidi damno servare
 universa statuit. Neque fletu & lacrymis auxi-
 lium ejus orantium flexus est, quin daret pro-
 fectionis signum, & comitantes in partem ag-
 minis acciperet. Si quos imbellis sexus, aut fessa

ætas, vel loci dulcedo attinuerat; ab hoste oppressi sunt. Eadem clades municipio Verulamio fuit, quia barbari omissis castellis præsidiisque militarium, quod uberrimum spoliant, & deferentes in tutum, læti præda, & aliorum [b] insignes petebāt. Ad septuaginta millia civium & sociorum, iis quæ memoravi locis, occidisse constitit. Neque enim capere aut venundare, aliudve quod belli commercium; sed cædes, patibula, ignes, cruces, tamquam [c] reddituri supplicium, ac prærepta interim ultione festinabant. Iam Suetonio quartadecima legio cum vexillariis vicesimariis, & è proximis auxiliares, decem ferme millia armatorum erant: cum omittere contationem, & congregi acie parat. diligitque locum artis faucibus, & à tergo silva clausum; satis cognito, nihil hostium nisi in fronte, & apertam planitiem esse sine metu insidiarum. Igitur legionarius frequens ordinibus, levi circum armatura conglobatus, pro cornibus eques astitit. At Britannorum copiarum passim per catervas & turmas exultabāt, quanta non alias multitudo; & animo adeo fero, ut conjuges quoque testes victoriæ secum traherent, plaustriisque imponerent, quæ super extremum ambitum campi posuerant. Boudicca curru filias præ se vehens, ut quamque nationem accesserat: *Solitum quidem Britannis feminarum ductu bellare testabatur; sed tunc non ut tantis majoribus ortam regnum & opes, verum ut unam è vulgo, libertatem amissam, consecutum verberibus corpus, contrectatam filiarum pudicitiam ulcisci. eo proVectas Romanorum cupidines, ut non corpora, nec senectam quidem, aut virginitatem impolutam relinquant. Adesse tamen deos iusta vindicta.*

dictæ. cecidisse legionem, qua prælium ausa sit: ceteros castris occultari, aut fugam circumspicere. Ne strepitum quidem & clamorem tot millium, nedum impetus & manus perlaturus. Si copias armatorum, si causas belli secum expenderent; vincendum illa acie, vel cadendum esse. Id mulieri destinatum: viverent viri, & servirent. Ne Suetonius quidem in tanto discrimine filebat. qui quamquam confideret virtuti, tamen exhortationes & preces miscebat. Ut spernerent [d] sonoras Barbarorum, & inanes minas. plus illis feminarum quam juventutis aspici. imbelles, inertes, cessuros statim, ubi ferrum virtutemque vincientium, toties fusi agnovissent. etiam in multis legionibus, paucos esse qui prælia profligarent. gloriaque eorum accessurum, quod modica manu, universi exercitus famam adipiscerentur. Conferti tantum, & pilis emissis, post umbonibus & gladiis stragem cademque continuarent, prædæ immemores. parta victoria, cuncta ipsis cessura. Is ardor verba ducis sequebatur, ita se ad intorquenda pila expedierat vetus miles & multa præliorum experientia, ut certus eventus Suetonius, daret pugnae signum. Ac primum legio gradu immota, & angustias loci pro munimento retinens, postquam propius suggestibus hostis certo jactu tela exhauserat, velut [e] cuneis erupit. Idem auxiliarium impetus: & eques protentis hastis, perfringit quod obvium & validum erat. Cæteri terga præbuere, difficili effugio, quia circumjecta vehicula sepserant abitus. Et miles ne mulierum quidem neci temperabat, confixaque telis etiam jumenta, corporum cumulum auxerant. Clara & antiquis victoriis par ea die laus parta. quippe sunt qui paulominus
quam

quam octoginta millia Britannorum cecidisse tradant, militum quadringentis ferme interfectis, nec multo amplius vulneratis. Boudicea vitam veneno finivit. Et Pœnius Postumus præfectus castrorū secundę legionis, cognitis quartadecimanorum vicefimanorumque prosperis rebus, quia pari gloria legionem suam fraudaverat, abnueratque contra ritum militiæ iussa ducis, se ipsum gladio transegit. Contractus deinde omnis exercitus, sub pellibus habitus est, ad reliqua belli perpetranda. Auxitque copias Cæsar, missis è Germania duobus legionariorum millibus, octo auxiliariorum cohortibus, ac mille equitibus: quorum adventu, nonani legionario milite suppleti sunt. Cohortes atq; novis hibernaculis locatæ, quodque nationum ambiguum aut adversum fuerat, igni atq; ferro vastatur. Sed nihil æque quam fames affligebat serendis frugibus [f] incuriosos, & omni ætate ad bellum versâ, dum nostros commeatus sibi destinant, gentesque præferoces tardius ad pacem inclinant: quia Iulius Classicianus successor Cato missus, & Suetonio discors, bonum publicum privatis simultatibus impediēbat. disperferatq; novum legatum opperiendum esse, sine hostili ira & superbia victoris clementer deditis consulturum. Simul in urbem mandabat, nullum prælio finem expectarent, nisi succederetur Suetonio. cuius adversa, pravitati ipsius; prospera, ad fortunam Reipub. referebat. Igitur ad spectandum Britannię statum missus est ex libertis Polycletus, magna Neronis spe, posse auctoritate ejus, non modo inter legatum procuratoremque concordiam gigni; sed rebelles & Barbarorum animos pace componi.

Nec

nec defuit Polycletus, quo minus ingenti ag-
 mine Italiae Galliaeque gravis, postquam Ocea-
 num transmiserat, militibus quoque nostris ter-
 ribilis incederet. Sed hostibus irrisui fuit, apud
 quos flagrante etiam tum libertate, nondum
 cognita libertorum potentia erat. mirabantur-
 que, quod dux & exercitus tanti belli confector
 servitiis obedirent. Cuncta tamen ad imperato-
 rem in mollius relata. Detentusque rebus ge-
 rundis Suetonius, quod post paucas naves in
 litore, remigiumque in iis amiserat, tamquam
 durante bello tradere exercitum Petronio Tur-
 piliano, qui jam consulatu abierat, jubetur. Is
 non irritato hoste, neque laceffit, honestum
 pacis nomen segni otio imposuit. Eodem anno
 Romae insignia scelera, alterum senatoria, ser-
 vili alterum audacia, admissa sunt. Domitius
 Balbus erat praetorius, simul longa senectus, si-
 mul orbitate & pecunia insidiis obnoxius. Ejus
 propinquus Valerius Fabianus capeflendis ho-
 noribus destinatus, subdidit testamentum, asciti-
 tis Vicio Rufino, & Terentio Lentino equiti-
 bus Romanis. Illi Antonium Primum & Asi-
 nium Marcellum sociaverant. Antonius auda-
 cia promptus, Marcellus Asinio Pollione proavo
 clarus, neque morum spernendus habebatur.
 nisi quod paupertatem praecipuum malorum
 credebat. Igitur Fabianus tabulas iis quos me-
 moravi, & aliis minus illustribus, obsignat.
 Quod apud patres convictum. Et Fabianus An-
 toniusque cum Rufino & Terentio lege Cor-
 nelia damnantur. Marcellum memoria majo-
 rum, & preces Caesaris, poenae magis quam in-
 famiae eximere. Perculit is dies Pompejum
 quoque Aelianum juvenem quaestorium, tam-
 quam

quam flagitiorum Fabiani gnarum: eique Italia & Hispania in qua ortus erat, interdictum est. Pari ignominia Valerius Pōticus afficitur, quod seos, ne apud præfectum urbis arguerentur, ad prætorem detulisset; interim specie legum, mox prævaricando ultionem elusus. Additur senatusconsultum: Qui talem operam emitasset, vendidissetve, ut perinde pœna teneretur, ac si publico iudicio calumnie condemnatus. Haud multo post præfectum urbis Pedanium Secundum servus ipsius interfecit: seu negata libertate, cui pretium pepigerat; sive amore exoleti infensus, & dominum æmulum non tolerans. Ceterum cum vetere ex more familiam omnem, quæ sub eodem tecto mansitaverat, ad supplicium agi oporteret, concursu plebis, quæ tot innoxios protegebat, usque ad seditionem ventum est. [g] senatusque, in quo ipso erant studia nimiam severitatē aspernantium, pluribus nihil mutandum censentibus. Ex quibus C. Cassius sententiæ loco in hunc modum disseruit. *Sapenumero P. C. in hoc ordine interfui, cum contra instituta & leges majorum nova senatus decreta postularentur; neque sum adversatus, non quia dubitarem super omnibus negotiis melius atque rectius olim provisum, & quæ converterentur in deterius mutari; sed ne nimio amore antiqui moris studium meum extollere viderer. Simul quidquid hoc in nobis auctoritatis est, crebris contradictionibus destruendum non existimabam, ut maneret integrum, si quando Respubl. consiliis eguisset. quod hodie evenit, consulari viro domi sua interfecto, per insidias serviles; quas nemo prohibuit, aut prodidit, quamvis nondum concussio senatusconsulto, quod supplicium toti familia minitabatur.*

alur. Decernite hercule impunitatem. At quem
 dignitas sua defendet, cum praefectura urbis non
 profuerit? Quem numerus servorum tuebitur, cum
 Pedanium Secundum quadringenti non protexe-
 rint? Cui familia opem feret, quae ne in metu qui-
 dem pericula nostra advertit? An ut quidam sin-
 gere non erubescunt, injuriis suas ultius est inter-
 fector? [h] quia de paterna pecunia transfegerat,
 aut avitum mancipium detrahebatur? Pronun-
 tiemus ultro, dominum jure casum videri. Libet
 argumenta conquirere in eo, quod sapientioribus de-
 liberatum est. Sed & si nunc primum statuendum
 haberemus, creditis ne servum interficiendi domini
 animum sumsisse, ut non vox minax excideret? ni-
 hil per temeritatem proloqueretur? Sane consilium
 occuluit, telum inter ignaros paravit. num excu-
 bias transfret, cubiculi fores recluderet, lumen in-
 ferret, eadem patraret, omnibus nescius? Multa
 sceleris indicia praeveniunt servi. Si prodant, possu-
 mus singuli inter plures, tuti inter anxios: postremo
 si pereundum sit, non inulti inter nocentes agere.
 Suspecta majoribus nostris fuere ingenia servorum,
 etiam cum in agris aut domibus iisdem nasceren-
 tur, caritatemque dominorum statim acciperent.
 Postquam vero nationes in familiis habemus, qui-
 bus diversi ritus, externa sacra aut nulla sunt, col-
 luviem istam non nisi metu coercueris. At qui-
 dam insontes peribunt. Nam & ex fuso exercitu,
 cum decimus quisque fuste feritur, etiam strenui
 sortiuntur. Habet aliquid ex iniquo omne magnum
 exemplum, quod contra singulos, utilitate publica
 rependitur. Sententiae Cassii, ut nemo unus con-
 traire ausus est, ita dissonae voces respondebant,
 numerum, aut aetatem, aut sexum, ac pluri-
 morum indubiam innocentiam miserantium.

Pra-

Prævaluit tamen pars quæ supplicium decernebat. Sed obtemperari non poterat, conglobata multitudine saxa ac faces minitante. Tum Cæsar populum edicto increpuit: atque omne iter quo damnati ad pœnam ducebantur, militariibus præfidiis sepsit. Censuerat Cingonius Varro ut liberti quoque qui sub eodem tecto fuissent, Italia deportarentur. Id à principe prohibitum est, ne mos antiquus, quem misericordia non minuerat, per sævitiam intenderetur. Damnatus iisdem consulibus Tarquitijs Priscis repetundarum, Bithynis interrogantibus, magno patrum gaudio, qui accusatum ab eo Statilium Taurum proconsulem ipsius meminerat. Censuræ per Gallias à Q. Volusio & Sex. Africano, Trebellioque Maximo acti sunt, æmulis inter se per nobilitatem Volusio atque Africano: Trebellium dum uterque dedignatur, supra tulere. Eo anno mortem obiit Memmius Regulus, auctoritate, constantia, fama, in quantum præumbrante imperatoris fastigio datur, clarus, adeo ut Nero æger valetudine, & adulantibus circum qui finem imperio adesse dicebant, si quid fato pateretur, responderit habere subsidium Rempublicam. Rogantibus dehinc in quo potissimum, addiderit, in Memmio Regulo. Vixit tamen post hæc Regulus, quiete defensus, & quia nova generis claritudine, neque invidiosis opibus erat. Gymnasium eo anno dedicatum à Nerone, præbitumque oleum equiti ac senatui Græca facilitate. P. Mario, L. Asinio consulibus, Antistius prætor, quem in tribunatu plebis licenter egisse memoravi, probrosa adversus principem carmina factitavit: vulgavitque celebri convivio, dum apud Ostorium Scapu-

scapulam epulatur. Exin à Cossutiano Capitone, qui nuper senatorium ordinem precibus Tigellini soceri sui receperat, majestatis delatus est. Tum primum revocata ea lex credebatur, quæ haut perinde exitium Antistio, quam imperatori gloriam quæsiuit, ut condemnatus à senatu, intercessione tribunicia morti eximeretur. Et cum Ostorius nihil audivisse pro testimonio dixisset, adversis testibus creditus. Censuitque Iunius Marullus consul designatus, adimendam reo præturam, necandumque more majorum. Ceteris inde assentientibus, Pætus Thrasea multo cum honore Cæsaris, & acerri-me increpito Antistio, *Non quidquid nocens reus pati mereretur, id egregio sub principe, & nulla necessitate obstricto senatu, statuendum differuit. car-nificem & laqueum pridem abolita: & esse pœnas legibus constitutas, quibus sine iudicium scvitia & temporum infamia, supplicia decernerentur. Quin insulâ publicatis bonis, quo longius fontem vitam traxisset, eo privatim miserior, & publica clemētia maximū exemplum futurum.* Libertas Thraseæ[i] silentium aliorum rupit. Et postquam discessionem consul permiserat, pedibus in sententiam ejus iere, paucis exemptis: in quibus adulatione promptissimus fuit A. Vitellius, optimum quem-que jurgio laceflens, & respondentem reticens, ut pavida ingenia solent. At consules perficere senatus decretum non ausi, de consensu scripsere Cæsari. Ille inter pudorem & iram contatus, postremo rescripsit, *nulla injuria provocatum Antistium gravissimas in principem contumelias dixisse. earum ultionem à patribus postulatam. Et pro magnitudine delicti pœnam statui par fuisse. ceterum se qui severitatem decernentium impediturus fuerit.*

*fuerit, moderationem non prohibere. statuerent ut
vellent, data etiam absolvendi licentia. His atque
talibus recitatis, & offensione manifesta, non
ideo aut consules mutavere relationem, aut
Thrasea decessit sententia, ceterive, quæ pro-
baverant deseruere: pars ne principem objecis-
se invidiæ videretur, plures numero tuti, Thra-
sea sueta firmitudine animi, & ne gloria inter-
cideret. Haut dispari crimine Fabricius Veiento
conflictatus est, qui multa & probrosa in pa-
tres & sacerdotes composuisset, iis libris qui-
bus nomen Codicillorum dederat. Adjiciebat
Talius Geminus accusator, venditata ab eo mu-
nera principis & adipiscendorum honorum jus.
quæ causâ Neroni fuit suscipiendi judicii. Con-
victumque Veionem Italia depulit, & libros
exuri jussit, conquisitos lectitatosq; donec cum
periculo parabantur: mox licentia habendi,
oblivionem attulit. Sed gravescentibus in dies
publicis malis, subsidia minuebantur. Conces-
sitque vita Burrhus, incertum valetudine an
veneno. Valetudo ex eo conjectabatur, quod
in se tumescentibus paulatim faucibus & impe-
dito meatu, spiritum finiebat. Plures jussu Ne-
ronis, quasi remedium adhiberetur, illitum pa-
latum noxio medicamine asleverabant: & Bur-
rhum intellecto scelere, cum ad visendum prin-
ceps venisset, aspectum ejus aversum, scilici-
tantique hætenus respondiße, *Ego me bene ha-
beo.* Civitati grande desiderium ejus mansit per
memoriam virtutis; & successorum alterius se-
gnem innocentiam, alterius flagrantissima fla-
gitia & adulteria. quippe Cæsar duos prætoris
cohortibus imposuerat: Feniū Rufum ex vul-
gi favore, quia rem frumentariam sine quæstu
tracta-*

tractabat: Sofonium Tigellinum, veterem impudicitiam atque infamiam in eo secutus, ac quæ illi pro cognatis moribus fuere. Validior Tigellinus in animo principis, ex intimis libidinibus assumptus. Prosperâ populi & militum famâ Rufus, quod apud Neronem adversum experiebatur. Mors Burrhi infregit Senecæ potentiam, quia nec bonis artibus idem virium erat, altero velut duce amoto, & Nero ad deteriores inclinabat. Hi variis criminationibus Senecam adoriuntur, tamquam ingentes & privatum modum evectas opes adhuc augeret, quodque studia civium in se verteret, hortorum quoque amœnitate & villarum magnificentia quasi principem supergrederetur. Obiciebant etiam eloquentiæ laudem uni sibi asciscere, & carmina crebrius factitare, postquam Neroni amor eorum venisset. Nam oblectamenti principis palam iniquum, detractare vim ejus equos regentis, illudere voces quoties caneret. Quem ad finem nihil in Republ. clarum fore, quod non ab illo reperiri credatur? Certe finitam Neronis pueritiam & robur juventutis adesse. exueret magistrum, satis amplis doctoribus instructus, majoribus suis. At Seneca criminantium non ignarus, prodeuntibus iis quibus aliqua honesti cura, & familiaritatem ejus magis aspernante Cæsare, tempus sermoni orat: & accepto, ita incipit. Quartusdecimus annus est, Cæsar, ex quo spei tuæ admotus sum, octavus ut imperium obtines. Medio temporis tantum honorum atque opum in me cumulasti, ut nihil felicitati meæ desit, nisi moderatio ejus. Utar magnis exemplis, nec meæ fortuna, sed tuæ. Atavus tuus Augustus, M. Agrippæ Mitylenense secretum, C. Mæcenati urbe in ipsa, velut peregrinum otium permisit: quorum aliter bellorum socius, alter

Roma pluribus laboribus jactatus, ampla quidem, sed pro ingentibus meritis premia acceperant. Ego quid aliud munificentiae adhibere potui quam studia, ut sic dixerim, in umbra educata? è quibus claritudo venit quod juventa tua rudimentis affuisse videor, grande huius rei pretium. at tu gratiam immensam, innumeram pecuniam dedisti, adeo ut plerumque intra me ipsum volvam: Ego ne equestri & provinciali loco ortus, proceribus civitatis annumeror? Inter nobiles & longa decora praeferentes, novitas mea enituit? Ubi est animus ille modicis contentus? Tales hortos instruit & per haec suburbana incedit, & tantis agrorum spatiis, tam lato fenore exuberat? Una defensio occurrit, quod muneribus tuis obniti non debui. Sed uterque mensuram implevimus, & tu quantum princeps tribuere amico posset, & ego quantum amicus à principe accipere. Cetera invidiam augent, quae quidem, ut omnia mortalia, infra tuam magnitudinem jacet: sed mihi incumbit, mihi subveniendum est. quo modo in militia aut via fessus adminiculum orarem: ita in hoc itinere vitae, senex, & levissimis quoque curis impar, cum opes meas ultra sustinere non possim, praesidium peto. Iube eas per procuratores tuos administrari, in tuam fortunam recipi. Nec me in paupertatem ipse detrudam, sed traditis quorum fulgore perstringor, quod temporis hortorum aut villarum cura seponitur, in animum revocabo. Superest tibi robur, & tot per annos nixum fastigij regimen: possumus seniores amici, quiete respondere. Hoc quoque in tuam gloriam cedit, eos ad summa vexisse, qui & modica tolerarent. Ad quae Nero sic ferme respondit. Quod meditata orationi tuae statim occurram, id primum tui muneris habeo, qui me non tantum praevisa, sed subita expedire docuisti.

[k] Avus

[k] *Avus meus Augustus Agrippa & Mecenati
 usurpare otium post labores concessit; sed in ea ipsa
 etate, cuius auctoritas tueretur, quidquid illud &
 qualecumque tribuisset. attamen neutrum datis à
 se premiis exuit. Bello & periculis meruerant. In his
 enim juventa Augusti versata est. Nec mihi tela
 & manus tuæ defuissent, in armis agenti. Sed quod
 præsens conditio poscebat, ratione, consilio, præceptis
 pueritiam, dein juventam meam fovisti. Et tua
 quidem erga me munera, dum vita suppetet, aeterna
 erunt. Quæ à me habes, horti, & fenus, & villa,
 casibus obnoxia sunt: ac licet multa videantur, ple-
 rique hanc quaquam artibus tuis pares, plura te-
 nuerunt. Pudet referre libertinos, qui ditiores spe-
 ctantur. Unde etiam rubori mihi est, quod præcipuus
 caritate, nondum omnes fortuna antecellis. Verum
 & tibi valida ætas, rebusque & fructui rerum suf-
 ficiens, & nos prima imperij spatia ingredimur: nisi
 forte aut te Vitellio ter consuli, aut me Claudio præ-
 ponis. Sed quantum Volusio longa parcimonia quæsi-
 vit, tantum in te mea liberalitas explere non potest.
 Quin si qua in parte lubricum adolescentiæ nostræ
 declinat, revocas, inornatumq; robur subsidio im-
 pensius regis. Non tua moderatio, si reddideris pecu-
 niam, nec quies, si reliqueris principem, sed mea ava-
 ritia, mea crudelitatis metus in ore omnium versa-
 bitur. Quod si maxime continentia tua laudetur,
 non tamen sapienti viro decorum fuerit, unde amico
 infamiam parat, inde gloriam sibi recipere. His ad-
 jicit complexum & oscula, factus natura &
 consuetudine exercitus velare odium fallacib⁹
 blanditiis. Seneca (qui finis omnium cum do-
 minante) grates agit: sed instituta prioris po-
 tentiæ commutat: prohibet cætus salutantium:
 vitat comitantes; rarus per urbem, quasi vale-
 tudine*

tudine infensa, aut sapientiæ studiis domi attineretur. Perculso Seneca, promptum fuit Rufum Fenum imminuere, Agrippinæ amicitiam in eo criminantibus. Validiorque in dies Tigellinus: & malas artes, quibus solis pollebat, gratiores ratus si principem societate scelerum obstringeret, metus ejus rimatur. Compertoque Plautum & Syllam maxime timeri, Plautum in Asiam, Syllam in Galliam Narbonensem nuper amotos; nobilitatem eorum, & propinques huic Orientis, illi Germaniæ exercitus commemorat. Non se, ut Burrhum, diversas spes, sed solam incolumitatem Neronis spectare, cui caveri utcumq; ab urbanis insidiis præsentia: longinquos motus quonam modo comprimi posse? Erectas Gallias ad nomen dictatorium, nec minus [1] suspectos Asia populos, claritudine avi Drusi. Syllam inopem, unde præcipuam audaciam: & simulatorem segnitia, dum temeritati locum reperiret. Plautum magnis opibus, ne fingere quidem cupidinem otii, sed veterum Romanorum imitamenta præferre: assumpta etiam Stoicorum arrogantia, sectaq; quæ turbidos, & negotiorum appetentes faciat. Nec ultra mora. Sylla, sexto die pervectis Massiliam percussoribus, ante metum & rumorem interficitur, cum epulandi causa discumberet. Relatum caput ejus illudit Nero tamquam præmatura canitie deforme. Plauto parari necem, non perinde occultum fuit, quia pluribus salus ejus curabatur, & spatium itineris ac maris tempusque interjectum moverat famam: vulgoq; fingeant, peti-
tum ab eo Corbulonem, tum magnis exerciti-
bus præidentem, si clari atq; infantes interfice-
rêntur, præcipuum ad pericula. quin & Asiam fa-
vore juvenis arma cepisse, nec milites ad scelus
missos

missos aut numero validos, aut animo prom-
 tos, postquam iussa efficere nequiverint, ad spes
 novas transisse una. Hæc in ore famæ, creden-
 tium otio agebantur. Ceterum libertus Plauti
 celeritate ventorum prævenit centurionem, &
 mandata L. Antistii soceri attulit: *effugeret se-
 gnam mortem: otium, suffugium, & magni nominis
 miserationem. reperturum bonos, consociaturum au-
 daces. nullum interim subsidium aspernandum. si
 sexaginta milites (tot enim adveniebant) propulsi-
 set: dum refertur nuntius Neroni, dum manus alia
 permeat, multa secutura, quæ ad usque bellum eva-
 lescent. denique, aut salutem tali consilio queri, aut
 nihil gravius audenti quam ignavo patiendum esse.*
 Sed Plautum ea non movere. sive nullam opem
 providebat inermis atq; exsul: seu tædio ambi-
 guæ spei; an amore conjugis & liberorum, qui-
 bus placabiliore fore principem rebatur, nulla
 sollicitudine turbatum. Sunt qui alios à focero
 nuntios venisse ferant, tamquam nihil atrox
 immineret, doctoresque sapientiæ Cæranum
 Græci, Musonium Thuscigeneris, constantiam
 opperientiæ mortis, pro incerta & trepida vita
 suasisse. Repertus est certe per medium diei nu-
 dus, exercitando corpori. Talem eum centurio
 trucidavit, coram Pelagone Spadone, quem Ne-
 ro centurioni & manipulo quasi satellitibus mi-
 nistrum regium præposuerat. Caput interfecti
 relatum. cuius aspectu, ipsa principis verba refe-
 ram: *Quin, inquit, Nero deposito metu nuptias Pop-
 pæ ob ejusmodi terrores dilatas maturare paras,
 Octaviamque conjugem amoliri. quamvis modeste
 agat, & nomine patris, & studiis populi gravem? Sed
 ad senatum litteras misit, de cæde Syllæ Plauti-
 que haut confessus. verum utriusque turbidum*

ingenium esse, & sibi incolumitatem Reipublicæ magna cura haberi. Decretę eo nomine supplicationes, utque Sylla & Plautus senatu moverentur, gravioribus tamen ludibriis quam malis. Igitur accepto patrum consulto, postquam cuncta scelerum pro egregiis accipi videt, exturbat Octaviam, sterilem dictitans. Exin Poppææ conjungitur. Ea diu pellex, & adulteri Neronis, mox mariti potens, quendam ex ministris Octaviæ impulit, servilem ei amorem objicere. destinaturque reus cognomento Eucerus, natione Alexandrinus, canere tibiis doctus. Actę ob id de ancillis quęstiones, & vi tormentorum victis quibusdam, ut falsa annuerent, plures perstitere sanctitatę dominę tueri. Ex quibus una instanti Tigellino, castiora esse muliebria Octaviæ respondit, quam os ejus. Movetur tamen primo civilis dissidii specie: domumque Burrhi, & prædia Plauti, infausta dona accipit. Mox in Campaniam pulsa est, addita militari custodia. Inde crebri questus, nec occulti per vulgum, cui minor sapientia, & ex mediocritate fortunę, pauciora pericula sunt. His haut [m]quaquam Nero pœnitentię flagitii conjugem revocavit Octaviam. Exin læti Capitolium scandunt: deosque tandem venerantur. Effigies Poppææ proruunt. Octaviæ imagines gestant humeris, spargunt florib⁹, foroque ac templis statuunt. Itur etiam in principis laudes, repetitum venerantium. Iamque & palatium multitudine & clamoribus complebant, cum emissi militum globi verberibus & intento ferro turbatos disjecere. Mutataque quę per seditionem verterant. Poppææ honos repositus est. Quę semper odio, tum & metu
atrox,

atrox, ne aut vulgi acrior vis ingrueret, aut Nero inclinatione populi mutaretur, provocatagenibus ejus: Non eo loci res suas agi, ut de matrimonio certet (*quamquam id sibi vitā potius*) sed vitam ipsam in extremum adductam a clientelis & servitiis Octavia, quæ plebis sibi nomen indiderint, ea in pace ausis quæ vix bello evenirent. Arma illa adversus principem sumpta. ducem tantum defuisse, qui motis rebus facile reperiretur. Omitteret modo Campaniam & in urbem ipsam pergeret, ad cujus nutum absentis tumultus cierentur. Quod aliquin suum delictum? quam cujusquam offensionem? An quia veram progeniem penatibus Caesaris datura sit, malle populum Romanum tibicinis Egyptij subolem imperatorio fastigio induci? Denique si id rebus conducatur, libens quam coactus acciret dominam, vel consuleret securitati iusta ultione. Et modicis remediis, primos motus consedis. at si desperent uxorem Neronis fore Octaviam, illi maritum duros. Varius sermo, & ad metum atque iram accommodatus, terruit simul audientem & accendit. Sed parum valebat suspicio in servo, & quæstionibus ancillarum eluserat. Ergo confessionem alicujus quæri placet, cui rerum quoque novarum crimen affingeretur. Et visus idoneus maternæ necis patra-
tor Anicetus, classi apud Misenum, ut memoravi, præfectus, levi post admissum scelus gratia, dein graviore odio: quia graviorum facinorum ministri quasi exprobrantes aspiciuntur. Igitur accitum eum Cæsar operæ prioris admonet. Solum incolumitati principis adversus insidiantem matrem subvenisse: locum haut minoris gratiæ instare, si conjugem infensam depelleret. Nec manu aut telo opus.

Fateretur Octaviæ adulterium. Occulta quidē ad præsens, sed magna ei præmia, & secessus amœnos promittit: vel si negavisset, necem intentat. Ille insita vecordia, & facilitate priorū flagitiorum, plura etiam quam jussum erat, fingit, fateturque apud amicos, quos velut consilio adhibuerat princeps. Tum in Sardiniam pel- litur, ubi non inops exsilium toleravit, & fato obiit. At Nero præfectum spe sociandæ classis corruptum, & incusatæ paulo ante sterilitatis oblitus, abactos partus conscientia libidinum, eaque sibi comperta [n] dicto memorat. Insula- que Pandateria Octaviam claudit. Non alia ex- sul visentium oculos majore misericordia affe- cit. Meminerant adhuc quidam Agrippinæ à Tiberio, recentior Iuliæ memoria obversaba- tur à Claudio pulsæ. Sed illis robur ætatis affue- rat. Læta aliqua viderant, & præsentem sævi- tiam melioris olim fortunę recordatione leva- bant. Huic [o] primum nuptiarum dies loco fu- neris fuit, deductæ in domum, in qua nihil nisi luctuosum haberet, erepto per venenum patre, & statim fratre. Tum ancilla dominâ validior. Et Poppæa non nisi in perniciem uxoris nupta. Postremo crimē omni exitio gravius. Ac puella vicesimo ætatis anno, inter centuriones & mi- lites, præsagio malorum jam à vita exempta, nondū tamen morte acquiescebat. Paucis de- hinc interjectis diebus, mori jubetur: cum jam viduam se & tantum sororem testaretur, com- muneque Germanici, & postremo Agrippinæ nomen cieret. qua incolumi infelix quidē ma- trimonium, sed sine exitio pertulisset. Restrin- gitur vinculis, venæque ejus per omnes artus exsolvuntur: & quia pressus pavore sanguis tar- dius

dius labebatur, præfervidi balnei vapore enecatur. Additurque atrocior sævitia, quod caput amputatum latumque in urbem Poppæa vidit. Dona ob hæc templis decreta. Quod ad eum finem memoravimus, ut quicumque casus temporum illorum nobis vel alijs auctoribus noscent, præsumtum habeant, quoties fugas & cædes iussit princeps, toties grates deis actas, quæquererum secundarum olim, tum publicæ cladis insignia fuisse. Neque tamen filebimus, si quod senatusconsultum, adulatione novum, aut patientia postremum fuit. Eodem anno libertorum potissimos veneno interfecisse [p] creditum est, Doryphorum quasi adversatum nuptiis Poppææ, Pallantem quod immensam pecuniam longa senectâ detineret. Romanus secretis criminationibus inculpaverat Senecam ut C. Pisonis socium, sed validius à Seneca eodem crimine perculsus est. Vnde Pisoni timor & orta insidiarum in Neronem magna moles, sed improspæra.

LOCA EMENDANDA IN LIB. XIV. .

a *animum? timeri ne.* b *Iamq.* c *exiit tum Senatu,*
d *ludorum* e *Manuss.* facies. lego facibus. f *corrupta* g *avitos,* h *Rhena. quæ i prætores ederet.* k *Corrupta* l *Farn. oblectamenta* m *Videtur delenda vox,*
ex *manuss.* n *Sublaciūm* o *loto* p *Mutila aut corrupta* q *absc.* r *Siluras* s *provinciam* t *viclis,* u *Manuss.* plerumque *Ticenorum,* x *Manuss.* facti,
y *arra* z *subvertenda* a *Petillo* b *Ambigua sanitatis*
locus, c *Lego redditurus* d *Vat. sanores* e *Vat. cuneo*
f *incurioso hoste,* g *senatuq.* in ipso, h *quian'* i *Farn.*
lectio; *servitium* k *Atavus* l *suspensos* m *Deest*
quidpiam n *edicto* o *primus* p *creditus.*

BREVIARIUM LIBRI.

Vologeses Parthorum rex Armeniam invadit, quem Corbulo cautè & tamen fortiter repressit. Sed Cæsonius Patus missu Neronis mox supervenit, proprius Armenia tuendæ dux. Is imperitia & temeritate rem perdidit: turpi fœdere cum hoste depactus. Corbulo ei tamen sed sero succurrit. Neroni filia ex Poppæa nascitur, non vitalis. Legati Parthorum Romam venere, super Armenia retinenda irriti remittuntur, & bellum Corbuloni permissum. Is Armeniam iterum invadit, & metu Parthis injecto, ad colloquium ventum. Placuit arma poni, & Tiridatem diadema statuæ Neronis submittere, nec nisi sponte ejus resumere. Nero Neapoli cantat in publico: Romæ luxu & libidine omnia polluit. Ipsa urbs ardet casu, sive Principis dolo. qui in ruinis ejus ingentem sibi domum exstruxit. Christiani ab eo exagitati & necati, falso crimine incendiij. Conjunctio in Neronem inita & detecta, capite ejus C. Pisone. Multi interfecti inlustrium, interque eos Seneca. Grates tamen diis actæ, & dona decreta templis, ut rebus latis. Gesta hæc annis paullo amplius tribus.

C. Memmio Regulo. Verginio Rufo

C. Lecanio Basso. M. Licinio Crasso COSS.

P. Silio Nerva. C. Julio Attico Vestino.

UNTEREA rex Parthorum Vologeses, cognitis Corbulonis rebus, regemque alienigenam Tigranem Armeniæ impositum: simul, fratre Tiridate pulso, spretum Arsacidarum fastigium ire ultum volens, magnitudine rursus Romana & continui fœde-

fœderis reverentia, diversas ad curas trahebatur: contator ingenio, & defectione Hyrcanorum gentis validæ, multisque ex eo bellis illigatus. Atq; illum ambiguum novus insuper nuntius contumeliæ exstimulat: quippe egressus Armenia Tigranes, Adiabenos conterminam nationem latius ac diutius quam per latrocinia vastaverat. Idque primores gentium ægre tolerabant, eo contemtionis descensum, ut ne duce quidem Romano incurfarentur, sed temeritate obsidis, tot per annos inter mancipia habiti. Accendebat dolorem eorū Monobazus, quem penes Adiabenum regimen, quod præsidium, aut unde peteret, rogitans. Iam de Armenia concessum, proxima trahi: & nisi defendant Parthi, levius servitium apud Romanos deditis, quam captis esse. Tiridates quoq; regni profugus, per silentium haut modice querendo, gravior erat. Non enim ignavia, magna imperia contineri: virorum armorumque faciendum certamen. Id in summa fortuna æquius, quod validius. Et sua retinere, privatæ domus: de alienis certare, regiam laudem esse. Igitur commotus his Vologeses concilium vocat, & proximū sibi Tiridatem constituit, atq; ita orditur, *Hunc ego eodem mecum patre genitum, cum mihi per ætatem summo nomine concessisset, in possessionē Armenia deduxi, qui tertius potentia gradus habetur. Nam Medos Pacorus anteceperat. videbarq; contra vetera fratrum odia & certamina, familiæ nostræ penates rite composuisse. prohibent Romani, & pacem ipsis nunquam prospere laceffitam, nunc quoq; in exitium suum abrumpunt. Non ibo inficias, æquitate quam sanguine, caussa quam armis retinere paria majoribus malueram, si contatione deliqui.*

liqui, virtute corrigam. Vestra quidem vis & gloria integra est, addita modestia fama. quæ neque summis mortalium spernenda est, & à diis aestimatur. Simul diademate caput Tiridatis evinxit, præptam equitum manum, quæ regem ex more sectabatur, Monefi nobili viro tradidit, adjectis Adiabenorum auxiliis: mandavitq; Tigranem Armenia exturbari, dum ipse positis adversus Hyrcanos discordiis, vires intimas, molemque belli ciet, provinciis Romanis minitans. Quæ ubi Corbuloni certis nuntiis audita sunt: legiones duas cum Verulano Severo, & Vectio Bolano, subsidium Tigrani mittit, occulto præcepto, cōpositius cuncta, quam festinantius agerent. quippe bellum habere, quam gerere malebat. Scripseratq; Cæsari, proprio duce opus esse, qui Armeniam defenderet: Syriam ingruente Vologese acriore in discrimine esse. Atque interim reliquas legiones pro ripa Euphratis locat: tumultuariam provincialium manum armat: hostiles ingressus præsidiis intercipit. Et quia egena aquarum regio est, castella fontibus imposita. quosdam rivos congestu arenæ abdidit. Ea dum à Corbulone tuendæ Syriæ parantur, acto raptim agmine Monefes ut famam sui præiret, non ideo nescium aut incautum Tigranem offendit: qui occupaverat Tigranocerta, urbem copia defensorum & magnitudine mœnium validam. ad hæc Nicephorius amnis haut spernenda latitudine partem murorū ambit, & ducta ingens fossa, qua fluvio diffidebatur. Inerant milites, & provisi ante commeatus. quorum subvectu pauci avidius progressi, & repentinis hostib⁹ circumventi, ira magis quam metu ceteros accenderant. Sed Partho ad exsequēdas obli-

obsidiones nulla cominus audacia: raris sagittis, neq; clausos exterret, & semet frustratur. Adiabeni cum promovere scalas & machinamenta inciperent, facile detrusi, mox erumpentibus nostris creduntur. Corbulo tamen quamvis secundis rebus suis, moderandum fortunæ ratus, misit ad Vologesem, qui expostularent vim provinciæ illatam. socium amicumque regem cohortes Romanas circumfidere. omitteret potius obsidionem, aut se quoque in agro hostili castra positurum. Casperius centurio in eam legationem dilectus, apud oppidum Nisibin septem & triginta millib. passuum à Tigranocerta distantem adit regem, & mandata ferociter edidit. Vologesi vetus & penitus infixum erat, arma Romana vitandi: nec præsentia prospere fluebant. irritum obsidium, tutus manu & copiis Tigranes, fugati qui expugnationem sumserant, missæ in Armeniam legiones, & aliæ pro Syria paratæ ultro irrumpere. sibi imbecillum equitem pabuli inopia. nam exorta vis locustarum ambederat quidquid herbidum aut frondosum. Igitur metu abstruso mitiora obtendens, missurum ad imperatorem Romanum legatos super petenda Armenia & firmanda pace respondet. Moneſen omittere Tigranocerta jubet, ipse retro concedit. Hæc plures ut formidine regis, & Corbulonis minis patrata & magnifica extollebāt. Alii occulte pepigisse interpretabantur, ut omisso utrimq; bello, & abeunte Vologese, Tigranes quoque Armenia abscederet. *Cur enim exercitum Romanum à Tigranocerta deductum? cur deserta per otium, quæ bello defenderant? An melius hibernavisse in extrema Cappadocia, raptim erectis tuguriis, quam in sede*

regni

regni modo retenti? Dilata prorsus arma, ut Vologeses cum alio quam cum Corbulone certaret: Corbulo merita tot per annos gloria, non ultra periculum faceret. Nam, ut rettuli, proprium ducem tuendæ Armeniæ poposcerat, & adventare Cessennius Pætus audiebatur: jamque aderat, copiis ita divisis, ut quarta & duodecima legiones additâ quintâ quæ recens è Mœsis excita erat, simul Pontica, & Gallatarum Cappadocumque auxilia Pæto obedirent: tertia & sexta & decima legiones, priorque Syriæ miles apud Corbulonem manerent. Cetera ex rerum usu sociarent, partirenturve. Sed neque Corbulo æmuli patiens, & Pætus cui satis ad gloriam erat si proximus haberetur, despiciebat gesta, nihil cædis aut prædæ, usurpatas nomine tenus urbium expugnationes dictitans. Se tributa ac leges, & pro umbra regis, Romanum jus victis impositurum. Sub idem tempus legati Vologesis, quos ad principem missos memoravi, revertere irriti: bellumque propalam sumtum à Parthis. nec Pætus detractavit, sed duabus legionibus, quarum quartam Famisulanus Vectoniano in tempore, duodecimam Calavius Sabinus regebant, Armeniam intrat, tristi omine. Nam in transgressu Euphratis, quem ponte trans mittebat, nulla palam causâ, turbatus equus qui cōsularia insignia gestabat, retro evasit. Hostiaque quæ muniebantur hibernaculis assistens, semifacta opera fugâ perrupit, seque vallo extulit. & pila militum arsere, magis insigni prodigio, quia Parthus hostis missilibus telis decertat. Ceterum Pætus spretis ominibus, nec dum satis firmatis hibernaculis, nullo rei frumentariæ provisu, rapit exercitum trans montem

montem Taurum, recipendis, ut ferebat, Tigranocertis, vastandisq; regionibus, quas Corbulo integras omisisset. Et capta quædam castella, gloriæque & prædæ nonnihil partum, si aut gloriam cum modo, aut prædam cum cura habuisset. Longinquis itineribus percurfando quæ obtineri nequibant, corrupto qui captus erat commeatu, & instante jam hieme, reduxit exercitum. composuitque ad Cæsarem litteras, quasi confecto bello, verbis magnificas, rerum vacuas. Interim Corbulo nunquam neglectam Euphratis ripam crebrioribus præsidiiis infedit: & ne ponti injiciendo impedimentum hostiles turmæ afferrent, (jam enim subiectis campis, magna specie volitabant) naves magnitudine præstantes, & connexas trabibus, ac turribus auctas, agit per amnem, catapultisque & balistis proturbat Barbaros. in quos saxa & hastæ longius permeabant, quam ut contrario sagittarum jactu adæquarentur. Dein pons continuatus, collesque adversi per focias cohortes, post legionum castris occupantur; tanta celeritate & ostentatione virium, ut Parthi omisso paratu invadendæ Syriæ, spem omnem in Armeniam verterent. Ibi Pætus imminentium nescius, quintam legionem procul in Ponto habebat. Reliquas promiscuis militum *commeatibus* infirmaverat; donec adventare Vologesem magno & infenso agmine auditū. Accitur legio duodecima, & unde famam aucti exercitus sperat, prodita infrequentia. qua tamen retineri castra, & eludi Parthus tractu belli poterat, si Pæto aut in suis, aut in alienis consiliis constantia fuisset. Verum ubi à viris militaribus adversus urgentes casus firmatus erat,

tursus

rursus ne alienæ sententiæ indigens videretur, in diversa ac deteriora transibat. Et tunc relictis hibernis, non fossam neque vallum sibi, sed corpora & arma in hostem data clamitans, duxit legiones quasi prælio certaturus. Deinde amisso centurione & paucis militibus, quos visendis hostium copiis præmiserat, trepidus remeavit. Et quia minus acriter Vologeses institerat, vana rursus fiducia, tria millia dilectorum proximo Tauri iugo imposuit, quo transitum regis arcerent. Alares quoque Pannonios, robur equitatus, in parte campi locat. Coniunx ac filius castello, cui Arsamosata nomen est, abditi, data in præsidium cohorte, ac disperso milite, qui in unum habitus, vagum hostem promptius sustentavisset. ægre compulsum ferunt, ut instantem Corbuloni fateretur. Nec à Corbulone properatum, quo gliscentibus periculis etiam subsidii laus augeretur. Expediri tamen itineri singula millia ex tribus legionibus, & alarios octingentos, parem numerum è cohortibus iussit. At Vologeses quamvis obsessa à Pæto itinera hinc peditatu, inde equite accepisset, nihil mutato consilio, sed vi ac minis alares exterruit, legionarios obtrivit, uno tantum centurione Tarquitio Crescente turrim in qua præsidium agitabat, defendere auso: facta sæpius eruptione, & cæsis qui Barbarorum propius suggrediebantur, donec ignium jactu circumveniretur. peditum si quis integer, longinqua & avia; vulnerati castra repetivere: virtutem regis, sævitiam & copias gentium, cuncta metu extollentes, facili credulitate eorum qui eadē pavebant. Ne dux quidem obniti adversis, sed cuncta militiæ munia deseruerat, missis

missis iterum ad Corbulonem precibus, veniret propere, signa & aquilas, & nomen reliquum infelicitis exercitus tueretur: se fidē interim donec vita suppediter, retenturum. Ille interritus, & parte copiarum apud Syriam relicta, ut munimenta Euphrati imposita retinerentur, qua proximum & commeatibus non egenum, regionem Comagenam, exin Cappadociam, inde Armenios petivit. Comitabantur exercitū præter alia assueta bello, magna vis camelorum onusta frumento, ut simul hostem famemque depelleret. Primum ē perculsis Pactium primipili centurionem obvium habuit. dein plerosq; militum: quos diversas fugę causas obtendentes, redire ad signa, & clementiam Pæti experiri monebat. Se nisi victoribus immitem esse. Simul suas legiones adire, hortari, priorum admonere, novam gloriam ostendere. *Non vicos aut oppida Armeniorum, sed castra Romana, duasque in iis legiones pretium laboris peti. Si singulis manipularibus præcipua servati civis corona imperatoria manu tribueretur, quod illud & quantū decus, ubi par eorum numerus adipisceretur, qui attulissent salutem, & qui acceperissent?* His atq; talib⁹ in cōmune alacres, (& erant quos pericula fratrum, aut propinquorum propriis stimulis incenderent) continuum diu noctuq; iter prope-
rabant. Eoq; intentius Vologeses premere obfessos, modo vallum legionum, modo castellū quo imbellis ætas defendebatur, oppugnare, propius incedens quam mos Parthis, si ea temeritate hostem in prælium eliceret. At illi vix cō-
tuberniis extracti, nec aliud quam munimenta propugnabant: pars jussu ducis, & alii propria ignavia, ut Corbulonem opperientes, ac si vis
ingrue-

ingrueret, provisis exemplis Caudinæ ac Numantinæ cladis. Neque eandem vim Samnitibus Italico populo, aut Pœnis Romani imperii æmulis. Validam quoque & laudatam antiquitatem, quoties fortuna contra daret, salutis cōsuluisse. Qua desperatione exercitus dux subactus, primas tamen litteras ad Vologesen, non supplices, sed in modum querentis composuit, *Quod pro Armeniis semper Romana ditionis, aut subiectis regi quem imperator dilegisset, hostilia faceret. Pacem ex æquo utilem. Nec præsentia tantum spectaret. Ipsum adversus duas legiones, totis regni viribus advenisse: at Romanis orbem terrarum reliquum, quo bellum juvarent.* Ad ea Vologeses, nihil pro causâ, sed opperiendos sibi fratres Pacorum ac Tiridatem rescripsit. Illum locum tempusque consilio destinatum quid de Armenia cernerent. Adjecisse deos dignum Arsacidarum, simul & de legionibus Romanis statueret. Missi post à Pæto nuntii, & regis colloquium petatum, qui Vafacem præfectum equitatus ire iussit. Tum Pætus, Lucullos, Pompejos, & si qui duces obtinendę donandęve Armenię egerant: Vafaces imaginem retinendi donandive penes nos, vim penes Parthos memorat. Et multum invicem disceptato, Monobazus Adiabenus in diem posterum testis iis quæ pepigissent, adhibetur. Placuitque liberari obsidio legiones, & decedere omnem militem finibus Armeniorū, castellaque & commeatus Parthis tradi. Quibus perpetratis copia Vologesi fieret, mittendi ad Neronem legatos. Interim fluvio Arsameti (is castra præfluebat) pontem imposuit, specie sibi illud iter experientis. Sed Parthi quasi documentum victorię iusserant. namque iis usui fuit.

Nostri per diversum iere. Addidit rumor,
 sub jugum missas legiones, & alia ex rebus in-
 faustis: quorum simulacrum ab Armeniis usur-
 patum est. Nam & munimenta ingressi sunt,
 antequam agmen Romanum decederet; & cir-
 cumstetere vias, captiva olim mancipia, aut ju-
 menta agnoscentes, abstrahentesque. Raptæ
 etiam vestes, retenta arma, pavido milite &
 concedente, ne qua prælii causa existeret. Vo-
 logeses armis & corporibus cæforum aggrega-
 tis, quo cladem nostram testaretur, visu fugien-
 tium legionum abstinuit. Fama moderationis
 quærebatur, postquam superbiam expleverat.
 Flumen Arsametem elephantis infidens, & pro-
 ximus quisque regi vi equorum perripere, quia
 rumor incesserat, pontem cessurum oneri, dolo
 fabricantium. Sed qui ingredi ausi sunt, vali-
 dum & fidum intellexere. Ceterum obsessis ad-
 eo suppeditavisse rem frumentariam constitit:
 ut horreis ignem injicerent: contraque prodi-
 derit Corbulo Parthos inopes copiarum, & pa-
 bulo attrito, relicturos oppugnationem, neque
 se plus tridui itinere abfuisse. Adjecit, jure ju-
 rando Pæticutum apud signa, adstantibus iis,
 quos testificando rex misisset, neminem Ro-
 manum Armeniam ingressurum, donec refe-
 rantur litteræ Neronis, an paci annueret. Quæ
 ut augendæ infamiæ composita, sic reliqua non
 in obscuro habentur: una die quadraginta mil-
 lium spatium emensum esse Pætum, desertis
 passim sauciis. neq; minus deformem illam fu-
 gientium trepidationem, quam si terga in acie
 vertissent. Corbulo cum suis copiis apud ripam
 Euphratis obviis, non eam speciem insignium
 & armorum prætulit, ut diversitatem expro-
 braret.

braret. Mœsti manipuli, ac vicem commilitonum miserantes, ne lacrymis quidem temperare. Vix præ fletu usurpata consalutatio. Deceßerat certamen virtutis, & ambitio gloriæ, feliciū hominum affectus: sola misericordia valebat, & apud minores magis. Ducum inter se brevis sermo secutus est, hæc conquerētium: irritum laborem, potuisse bellum fuga Parthorum finiri. Ille integra utrique cuncta respondit, converterent aquilas, & juncti invaderent Armeniam, abscessu Vologesis infirmatam. *Non ea imperatoris habere mandata Corbulo: periculo legionum commotum, è provincia egressum. Quando in incerto habeantur Parthorum conatus, Syriam repetiturum. Sic quoq; optimam fortunam orandam, ut pedes confectus spatiis itinerum, alacrem & facilitate camporū prævenientem equitem assequeretur.* Exin Pætus per Cappadociam hibernavit. At Vologesis ad Corbulonem missi nuntii, detraheret castella trans Euphratem, amnemque ut olim medium faceret. Ille Armeniam quoque diversis præsidiis vacuam fieri exostulabat. Et postremo concessit rex. Diruptaq; quæ ultra Euphratem communierat Corbulo, & Armenii suo arbitrio relictī sunt. At Romæ trophæa de Parthis, arcusque medio Capitolini montis sistebantur: decreta ab senatu integro adhuc bello, neque tum omiſſa, dum aspectui consulitur, spreta conscientia. Quin & dissimulandis rerum externarū curis Nero frumentum plebis vetustate corruptum, in Tiberim jecit, quo securitatem annonæ [a] sustentaret. cujus pretio nihil additum est, quamvis ducentas ferme naves portu in ipso, violentia tempestatis, & centum alias Tiberi subvectas, for-

fortuitus ignis absumisset. Tris dein consula-
res, L. Pisonem, Ducennium Geminum, Pom-
pejum Paullinum vectigalibus publicis præpo-
suit, cum insectatione priorum principum, qui
gravitate sumtuum justos redditus anteissent. se
annuum sexcenties sestertiūm Reipubl. largiri.
Percrebuerat ea tempestate pravissimus mos,
cum propinquis comitiis, aut sorte provincia-
rum, plerique orbi fictis adoptionibus adscisce-
rent filios, præturasque & provincias inter pa-
tres sortiri, statim emitterent manu quos ado-
ptaverant. Qui magna cum invidia senatum
adeunt, jus naturæ, laboris educandi, adversus
fraudem & artes & brevitatē adoptionis enu-
merant. *Satis prety esse orbis, quod multa securita-
te, nullis oneribus, gratiam, honores, cuncta promta
& obvia haberent. Sibi promissa legū diu expectata,
in ludibrium verti, quādo quis sine solitudine par-
tus, sine luctu orbis, longa patrum vota repente
adaquaret.* Factum ex eo senatusconsultum, ne
simulata adoptio in ulla parte muneris publici
juvaret, ac ne usurpandis quidem hereditatibus
prodesset. Exin Claudius Timarchus Cretensis
reus agitur, ceteris criminib⁹, ut solent prævali-
di provincialium, & opibus nimis ad injurias
minorum elati: una vox ejus usq; ad contume-
liam senatus penetraverat, quod dictitasset, in
sua potestate situm, an proconsulibus qui Cre-
tam obtinuerent, grates agerentur. Quam oc-
casionem Paterus Thrasea ad benum publicum
vertens, postquam de reo censuerat, provincia
Creta depellendum, hæc addidit. *Usu probatum
est T. C. leges egregiæ, exempla honesta, apud bonos
ex delictis aliorum gigni. Sic oratorum licentia, Cin-
tiam rogationem: candidatorū ambitus, Iulias leges:*
magi-

magistratum avaritia, Calpurnia scita, pepere-
runt. Nam culpa quam pœna tempore prior, emen-
dari quam peccare posterius est. Ergo adversus no-
vam provinciarum superbiam dignum fide constan-
tiaque Romana capiamus consilium, quo tutela so-
ciorum nihil derogetur, nobis opinio decedat, qualis
quisque habeatur alibi quam in civium iudicio esse.
Olim quidem non modo prator aut consul, sed pri-
vati etiam mittebantur, qui provincias viserent, &
quid de cuiusque obsequio videretur, referrent. tre-
pidabantque gentes de æstimatione singulorum. At
nunc colimus externos, & adulamur, & quomodo ad
nutum alicuius grates, ita promptius accusatio de-
cernitur. Decernaturque, & maneat provinciali-
bus potentiam suam tali modo ostentandi. Sed laus
falsa & precibus expressa, perinde cohibeantur, quã
malitia, quam crudelitas. Plura sæpe peccantur,
dum demeremur, quam cum offendimus. Quædam
imo virtutes odio sunt, severitas obstinata, invictus
adversum gratiam animus. Inde initia magistra-
tum nostrorum meliora ferme, & finis inclinatus,
dum in modum candidatorum suffragia conquiri-
mus. quæ si arceantur, æqualius atque constantius
provincia regentur. nam ut metu repetundarum in-
fracta avaritia est, ita vetita gratiarum actione
ambitio [b] cohibetur. Magno assensu celebrata
sententia. Non tamen senatusconsultum per-
fici potuit, abnuentibus consulibus ea de re re-
latum. Mox auctore principe sanxere, ne quis
ad concilium sociorum referret, agendas apud
senatum proprætoribus prove consulibus gra-
tes, neu quis ea legatione fungeretur. Iisdem
consulibus gymnasium ictu fulminis cõflagra-
vit, effigiesque in eo Neronis ad informe æs li-
quefacta. Et motu terræ, celebre Campaniæ
oppidum

oppidum Pompeii, magna ex parte proruit.
 Defunctaque virgo Vestalis Lælia, in cuius lo-
 cum Cornelia ex familia Cossorum capta est.
 Memmio Regulo & Verginio Rufo Coss. na-
 tam sibi ex Poppæa filiam Nero ultra mortale
 gaudium accepit, appellavitq; Augustam, dato
 & Poppææ eodem cognomento. Locus puer-
 perio colonia Antium, ubi ipse generatus erat.
 Iam senatus uterum Poppææ commendaverat
 diis, vota; publice susceperat. quæ multiplica-
 ta, exsolutaque. Et additæ supplicationes, tem-
 plumq; Fecunditati, & certamen ad exemplar
 Atticæ religionis decretum. Utque Fortunarum
 effigies aureæ in folio Capitolini Iovis colloca-
 rentur: ludicrum Circense, ut Iuliæ genti apud
 Bouillas, ita Claudię Domitiæq; apud Antium
 ederetur. quæ fluxa fuere, quartum intra men-
 sem defuncta infante. Rursusque exortæ adula-
 tiones, censentium honorem divæ, & pulvinar,
 ædemque & sacerdotem. Atque ipse ut lætitiæ,
 ita mœroris immodicus egit. Adnotatum est,
 omni senatu Antium sub recentem partum ef-
 fuso, Thraseam prohibitum, immoto animo
 prænuntiam imminentis cædis contumeliam
 excepisse. Secutam dehinc vocem Cæsaris fe-
 runt, qua retonciliatum se Thraseæ apud Sene-
 cam jactaverit, ac Senecam Cæsari gratulatum.
 Vnde gloria egregiis viris, & pericula glisce-
 bant. Interim veris principio, legati Parthorum
 mandata regis Vologesis, litterasque in eandem
 formam attulere. *Se priora & toties jactata super
 obtinenda Armenia nunc omittere, quoniam dii
 quamvis potentium populorum arbitri possessionem
 Parthis non sine ignominia Romana tradidissent.
 Nuper clausum Tigranem, post Patum legionesque*
cum

cum opprimere posset, incolumes dimisisse. Satis approbatam vim, datum & lenitatis experimentum. Nec recusaturum Tiridatem accipiendo diademati in urbem venire, nisi sacerdotij religione attineretur. Iturum ad signa & effigies principis, ubi legionibus coram, regnum auspicaretur. Talibus Vologesis litteris, quia Pætus diversa tamquam rebus integris scribebat, interrogatus centurio qui cum legatis advenerat, quo in statu Armenia esset? omnes inde Romanos excessisse respondit. Tum intellecto Barbarorum irrisu, qui peterent quod eripuerant, consuluit inter primores civitatis Nero, bellum anceps, an pax in hoste placeret. Nec dubitatum de bello. Et Corbulo tot per annos militum atque hostium gnarus, gerendæ rei præficitur, ne cuius alterius inscitia rursus peccaretur, quia Pæti piguerat. Igitur irriti remittuntur, cum donis tamen, unde spes fieret, non frustra eadem oraturum Tiridatem, si preces ipse attulisset. Syriæque exsecutio Cintio, copiarum militares Corbuloni permittæ, & quintadecima legio, ducente Mario Celso, è Pannonia adjecta est. Scribitur tetrarchis ac regibus præfectisque & procuratoribus, & qui prætorum finitimas provincias regebant, iussis Corbulonis obsequi, in tantum ferme modum aucta potestate, quam populus Romanus Gn. Pompejo bellum Piraticum gesturo dederat. Regressum Pætum cum graviora metueret, faciliis insectari satis habuit Cæsar, his ferme verbis: Ignoscere se statim, ne tam promptus in pavorem longiore solitudine agresceret. At Corbulo quarta & duodecima legionibus, quæ fortissimo quoque amisso, & ceteris exterritis, parum habiles prælio videbantur, in Syriam translatis, sextam inde

ac tertiam legiones, integrum militem & crebris ac prosperis laboribus exercitum in Armeniam ducit. Addiditque legionem quintam quæ per Pontum agens, expers cladis fuerat. Simul quintadecimanos recens adductos & vexilla dilectorum ex Illyrico & Ægypto, quodque alarum cohortiumque, & auxilia regum in unum conducta apud Melitenen, qua transmittere Euphratem parabat. Tum lustratum rite exercitum ad concionem vocat, orditurque magnifica de auspiciis imperatoriis, rebusque à se gestis, adversam inscitiam Pæti declinans: multa auctoritate, quæ viro militari pro facundia erat. Mox iter L. Lucullo quondam penetratum, apertis quæ verustas obsepserat pergit. Et venientes Tiridatis Vologesisque de pace legatos haut aspernatus, adjungit iis centuriones cum mandatis non immitibus. *Non enim adhuc eo ventum, ut certamine extremo opus esset. Multa Romanis secunda, quadam Parthis evenisse, documento adversus superbiam: proinde & Tiridati conducere, intactum vastationibus regnum dono accipere; & Vologesen melius societate Romana, quam damnis mutuis, genti Parthorum consulturum. Scire quantum intus discordiarum, quamque indomitas & præferoces nationes regeret. Contra imperatori suo immotam ubique pacem, & unum id bellum esse. Simul consilio terrorem adjicere, & Megistanas Armenios, qui primi à nobis defecerant, pellit sedibus, castella eorum excindit, plana, edita, validos, invalidosque, pari metu complet. Non infensum, nedum hostili odio Corbulonis nomen etiam Barbaris habebatur. eoque consilium ejus fidum credebant. Ergo Vologeses neque atrox in*

summam, & quibusdam præfecturis inducias
petit. Tiridates locum diemque colloquio po-
scit. Tempus propinquum, locus in quo nuper
obsessæ cum Pæto legiones erant, cum à Bar-
baris dilectus esset, ob memoriam lætioris sibi
rei, non est à Corbulone vitatus, ut dissimilitu-
do fortunæ gloriam augeret. Neque infamiâ
Pæti augebatur, quod eo maxime patuit, quia
filio ejus tribuno ducere manipulos, atque ope-
riri reliquias malæ pugnæ imperavit. Die pacta
Tiberius Alexander illustris eques Romanus
minister bello datus, & Vivianus Annius gener
Corbulonis, nondum senatoria ætate, sed pro
legato quintæ legionis impositus, in castra Tiri-
datis venire, [c] honore ejus, ac ne metueret
insidias tali pignore. Viceni dehinc equites as-
sumpti. Et viso Corbulone, rex prior equo de-
siluit: nec contatus Corbulo. Sed pedes uterq;
dextras miscuere. Exin Romanus laudat juve-
nem, omissis præcipitibus tuta & salutaria ca-
pessentem. Ille de nobilitate generis multum
præfatus, cetera temperanter adjungit. Iturum
quippe Romam, laturumq; novum Cæsari de-
cus, non adversis Parthorum rebus supplicem
Arsaciden. Tum placuit Tiridatem ponere apud
effigiem Cæsaris insigne regium, nec nisi manu
Neronis resumere. & colloquium osculo fini-
tum. Dein paucis diebus interjectis, magna u-
trimque specie, inde eques compositus per tur-
mas, & insignibus patriis, hinc agmina legionū
stetere fulgentibus aquilis, signisq; & simulacris
deūm in modum templi. Medio tribunal sedem
curulem, & sedes effigiem Neronis, sustinebat.
Ad quam progressus Tiridates, cæsis ex more
victimis, sublatum capite diadema imagini sub-
jecit.

jecit. magnis apud cunctos animorum motibus, quos augebat insita adhuc oculis exercituum Romanorum cedes, aut obsidio. At nunc versos casus: iturum Tiridatem ostentu gentibus, quanto minus quam captivum? Addidit gloriæ Corbulo comitatem, epulasque. & rogitante rege causas, quoties novum aliquid adverterat: ut, initia vigiliarum per centurionem nuntiari, convivium buccina dimitti, & structa ante Auguralem aram subdita face accendi: cuncta in majus extollens, admiratione prisce moris affecit. [d] postremo die spatium oravit, quo tantum itineris aditurus, fratres ante, matremque viseret: obsidem interea filiam tradit, litterasque supplices ad Neronem. Et digressus Pacorum apud Medos, Vologesen Ecbatanis repperit, non incuriosum fratris: quippe & propriis nuntiis à Corbulone petierat, ne quam imaginem servitii Tiridates perferret, neu ferrum traderet, aut complexu provincias obtinentium arceretur, foribusve eorum assisteret: tantusque Romæ, quantus consulibus, honor esset. Scilicet externæ superbiæ sueto, non erat notitia nostri: apud quos jus imperii valet, inanta transmittuntur. Eodem anno Cæsar nationes Alpium maritimarum in jus Latii transtulit. Equitum Romanorum locos sedilibus plebis anteposuit apud Circum. Namque ad eam diem indiscreti inibant; quia lex Roscia nihil nisi de quatuordecim ordinibus sanxit. Spectacula gladiatorum idem annus habuit, pari magnificentia ac priora. Sed feminarum illustrium senatorumque plures per arenam fœdati sunt. C. Lecanio, M. Licinio Coss. acriore in dies cupidine adigebatur Nero promiscuas scenas frequen-

quentandi. Nam adhuc per domum aut hortos cecinerat Iuvenalibus ludis, quos ut parum celebres & tantæ voci angustos spernebat. Non tamen Romæ incipere (e scenas) ausus, Neapolim quasi Græcam urbem dilegit. Inde initium fore, ut transgressus in Achaïam, insignesque & antiquitus sacras coronas adeptus, majore fama studia civium eliceret. Ergo cōtractum oppidanorum vulgus, & quos è proximis coloniis & municipiis ejus rei fama civerat, quique Cæsarem per honorem, aut varios usus sectantur. etiam militum manipuli theatrum Neapolitanorum complent. Illic, plerique ut arbitrabantur, triste; ut ipse, providum potius & secundis numinibus evenit. Nam egresso qui affuerat populo, vacuum & sine ullius noxa theatrum collapsum est. Ergo per compositos cantus grates diis, atque ipsam recentis casus fortunam celebrans, petiturusque maris Hadriæ trajectus, apud Beneventum interim confedit: ubi gladiatorum munus à Vatinio celebre edebatur. Vatinius inter scœdissima ejus aulæ ostenta fuit, sutrinæ tabernæ alumnus, corpore detorto, facetiis scurrilibus: primo in contumelias assumptus, deinde optimi cujusque criminatione eo usque valuit, ut gratia, pecunia, vinocendi etiam malis præmineret. Ejus munus frequentanti Neroni, ne inter voluptates quidem à sceleribus cessabatur. Iisdem quippe illis diebus Torquatus Silanus mori adigitur, quia super Iuniæ familiæ claritudinem divum Augustum atavum ferebat. Iussi id accusatores objicere, prodigum largitionibus, neque aliam spem quam in novis rebus esse. quin eum nobiles habere, quos ab epistolis & libellis & rationibus

tionibus appellet, nomina summæ curæ & [f] meditamenta. Tum intimus quisque libertorum vincti abreptique. Et cum damnatio instaret, brachiorum venas Torquatus intersecidit, secutaque Neronis oratio ex more: Quamvis fontem & defensionem merito diffusum, victurum tamen fuisse si clementiam judicis expectasset. Nec multo post omissa in præsens Achaia (causæ in incerto fuere) urbem revisit; provincias Orientis, maxime Ægyptum secretis imaginationibus agitans. Dein edicto testificatus non longam sui absentiam, & cuncta in Rep. exinde immota ac prospera fore, super ea profectio-
ne adiit Capitolium, illic veneraturus deos. Cum Vestæ quoque templum inisset, repente cunctos per artus tremens, seu numine exterrente, seu facinorum recordatione nunquam timore vacuus, deseruit inceptum, cunctas sibi curas amore patriæ leviores dictitans. *Vidisse civium mæstos vultus, audire secretas querimonias, quod tantum aditurus esset iter, cuius ne modicos quidem egressus tolerarent, sucti adversum fortuita aspectu principis refoveri. Ergo ut in privatis necessitudinibus proxima pignora praevalerent; ita populum Romanum vim plurimam habere: parendumque retinenti.* Hæc atque talia plebi volenti fuere, voluptatum cupidine, & quæ præcipua cura est, rei frumentariæ angustias si abesset metuenti. Senatus & primores in incerto erant, procul an coram atrocior haberetur. dehinc, quæ natura magnis timoribus, deterius credebant quod evenerat. Ipse quo fidem acquireret, nihil usquam perinde lætum sibi; publicis locis struere convivia, totaque urbe quasi domo uti. Et celeberrimæ

luxu famaue epulę fuere, quas Tigellino paratas, ut exemplū referam, ne sæpius eadem prodigētia narranda sit. Igitur in stagno Agrippę fabricatus est ratem, cui superpositum convivium navium aliarum tractu moveretur. Naves auro & ebore distinctę. Remigesq; exoleti, per ætates & scientiam libidinum componebantur. Volucres & feras diversis è terris, & animalia maris Oceano abusq; petiverat. Crepidinibus stagni panaria astabant, illustribus feminis completa. Et contra scorta visebantur, nudis corporibus. Iam gestus motusq; obsceni, & postquam tenebrę incedebant, quantū juxta nemoris, & circumjecta tecta, consonare cantu & luminibus clarescere. Ipse per licita atque illicita fœdatus, nihil flagitii reliquerat, quo corruptior ageret; nisi paucos post dies uni ex illo contaminatorum grege, cui nomen Pythagorę fuit, in modum sollennium conjugiorum denupsisset. Inditum imperatori flammeum. [g] Missi auspices duo, & genialis torus, & faces nuptiales; cuncta denique spectata, quę etiam in femina nox operit. Sequitur clades, forte, an dolo principis incertum: nam utrumq; auctores prodidere: sed omnibus quę huic urbi per violentiam ignium acciderunt, gravior atque atrocior. Initium in ea parte Circi ortum, quę Palatino Cælioque montibus contigua est. Vbi per tabernas, quibus id mercimonium inerat quo flamma alitur, simul cœptus ignis, & statim validus, ac vento citus longitudinem Circi corripuit. Neque enim domus munimentis septę, vel templa muris cincta, aut quid aliud morę interjacebat. Impetu pervagatum incendium, plana primum, deinde in edita assurgens,

gens, rursus inferiora populando anteiit remedia velocitate mali, & obnoxia urbe artis itineribus, hucque & illuc flexis, atque enormibus vicis, qualis vetus Roma fuit. Ad hoc lamenta paventium feminarum, fessâ [b]etate aut rudis pueritiæ ætas, quique sibi, quique aliis consulebant, dum trahunt invalidos aut opperiantur, pars morans, pars festinans, cuncta impediebant: & sæpe dum in tergum respiciant, lateribus aut fronte circumveniebantur: vel si in proxima evaserant, illis quoque igni correptis, etiam quæ longinqua crediderant, in eodem casu reperiiebantur. Postremo quid vitarent, quid peterent ambigui, complere vias, sterni per agros: quidam amissis omnibus fortunis diurni quoque victus, alii caritate suorum quos eripere nequiverant, quamvis patente effugio interiere. Nec quisquam defendere audebat, crebris multorum minis restringere prohibentium; & qui alii palam faces jaciebant, atque esse sibi auctorem vociferabantur: sive ut raptus licentius exercerent, seu iussu. Eo in tempore Nero Antii agens, non ante in urbem regressus est, quam domui ejus, qua palatium & Mæcenatis hortos continuaverat, ignis propinquaret. Neque tamen sisti potuit, quin & palatium & domus & cuncta circum haurirentur. Sed solatium populo exturbato & profugo, campum Martis ac monumenta Agrippæ, hortos quin etiam suos patefecit. Et subitaria ædificia exstruxit, quæ multitudinem inopem acciperent. Subvectaq; utensilia ab Hostia, & propinquis municipiis. pretiumque frumenti minutum, usque ad ternos nummos. Quæ quamquam popularia, in irritum cadebant, quia pervaserat rumor: ipso

tempore flagrantis urbis, inisse eum domesti-
cam scenam, & cecinisse Trojanum excidium,
præsentia mala vetustis cladibus assimilantem.
Sexto demum die apud imas Esquilias finis in-
cendio factus, proruptis per immensum ædifi-
ciis, ut continuæ violentiæ campus & velut va-
cuum cælum occurreret. Necdum posito metu
redibat. Levis rursus grassatus ignis, patulis
magis urbis locis, eoque strages hominum mi-
nor. delubra deum, & porticus amœnitati di-
cate latius procidere. Plusque infamiæ id incen-
dium habuit, quia prædiis Tygellini Æmylianis
proruperat. Videbaturque Nero condendæ ur-
bis novæ, & cognomento suo appellandæ glo-
riam quærere. Quippe in regiones quatuorde-
cim Roma dividitur: quarum quattuor integræ
manebant, tres solo tenus dejectæ: septem reli-
quis pauca tectorum vestigia super erant, lace-
ra & semiusta. Domuum, & insularum, & tem-
plorum, quæ amissa sunt, numerum inire haut
promptum fuerit: sed vetustissima religione,
quod Servius Tullius Lunæ, & Magna ara fa-
numque quæ præsentī Herculi Arcas Euander
sacraverat, ædesque Statoris Iovis vota Romu-
lo, Numæque regia, & delubrum Vestæ cum
penatibus populi Romani, exusta. jam opes tot
victoriis quæsitæ, & Græcarum artium deco-
ra, exin monimenta ingeniorum antiqua &
incorrupta: quamvis in tanta resurgentis ur-
bis pulchritudine, multa seniores meminerant,
quæ reparari nequibant. Fuere qui annotarent,
xiv Kalend. Sextiles principium incendiū huius
ortum, quo & Senones captam urbem inflam-
maverant. Alii eo usque cura progressi sunt,
ut totidem annos mensesque & dies inter utra-
que

que incendia numerent. Ceterum Nero usus est patriæ ruinis, extruxitque domum, in qua haut perinde gemmæ & aurum miraculo essent, solita pridem, & luxu vulgata, quam arva & stagna, & in modum solitudinum hinc silvæ, inde aperta spatia, & prospectus: magistris & machinatoribus Severo & Celere, quibus ingenium & audacia erat, etiam quæ natura denegavisset, per artem tentare, & viribus principis illudere. Namque ab lacu Averno navigabilem fossam usque ad ostia Tiberina depressuros promiserant, squalenti littore, aut per montes adversos. Neque enim aliud humidum gignendis aquis occurrit, quàm Pomptinæ paludes; cetera abrupta, aut arenitia, ac si perrumpi possent, intolerandus labor, nec satis causæ. Nero tamen, ut erat incredibilium cupitor, effodere proxima Averno juga connixus est: manentque vestigia irritæ spei. Ceterum urbis quæ domus supererant, non ut post Gallica incendia, nulla distinctione, nec passim erectæ: sed dimensis vicorum ordinibus, & latis viarum spatiis, cohibita ædificiorum altitudine, ac patefactis areis, additisque porticibus, quæ frontem insularum protegerent. Easque porticus Nero sua pecunia extructurum, purgatasque areas dominis traditurum, pollicitus est. Addidit præmia pro cuiusque ordine, & rei familiaris copiis: finivitque tempus, intra quod effectis domibus aut insulis, adipiscerentur. Ruderi accipiendo Hostienses paludes destinabat, utq; naves quæ frumentum Tiberi subvectassent, onustæ rudere decurrerent. Ædificiaque ipsa certa sui parte, sine trabibus, saxo Gabino Albanoque solidarentur:

quod is lapis igni impervius est. Iam aqua privatorum licentia intercepta, quo largior & pluribus locis in publicum flueret: custodes, & subsidia reprimēdis ignibus, in propatulo quisque haberet: nec communione parietum, sed propriis quæque muris ambirentur. Ea ex utilitate accepta decorem quoque novæ urbi attulere. Erant tamen qui crederent veterem illam formam salubritati magis cōduxissē, quoniam angustiae itinerum, & altitudo tectorum non perinde solis vapore perumperentur. At nunc patulam latitudinē, & nulla umbra defensam, graviore æstu ardescere. Et hæc quidem humanis consiliis providebantur. Mox petita à diis piacula. aditique Sibyllæ libri, ex quibus supplicatum Vulcano & Cereri Proserpinæque, ac propitiata Iuno per matronas, primum in Capitolio, deinde apud proximum mare. Vnde hausta aqua, templum & simulacrum deæ prospersum est; & lectisternia ac pervigilia celebrare feminæ quibus mariti erant. Sed non ope humana, non largitionib⁹ principis aut deūm placamentis, decedebat infamia, quin iustum incendium crederetur. Ergo abolendo rumori Nero subdidit reos & quæsitissimis pœnis affecit, quos per flagitia invisos, vulgus Christianos appellabat. Auctor nominis ejus CHRISTVS, qui Tiberio imperitante, per procuratorem Pontium Pilatum supplicio affectus erat. Repressaque in præsens [i] exitiabilis superstitio rursus erumpebat, non modo per Iudæam originem ejus mali, sed per urbem etiam; quo cuncta undiq; atrocita aut pudenda confluunt, celebranturque. Igitur primo correpti qui fatebantur, deinde indicio eorum multitudo ingens,

gens, haut perinde in crimine incendiū, quam odio humani generis convicti sunt. Et pereuntibus addita ludibria, ut ferarū tergis contacti, laniatu canum interirent; aut crucibus affixi, aut flammandi; atq; ubi defecisset dies, in usum nocturni luminis urerētur. Hortos suos ei spectaculo Nero obtulerat, & Circense ludicrum edebat, habitu aurigæ permixtus plebi, vel [k] circulo insistens. Vnde quamquam adversus fontes & novissima exempla meritos, miseratione oriebatur; tamquam non utilitate publica, sed in sævitiam unius absumerentur. Interea conferendis pecuniis pervastata Italia, provinciæ everse, sociique populi, & quæ civitatum liberæ vocantur. Inque eam prædam etiam dii cedere, spoliatis in urbe templis, egestoque auro, quod triumphis, quod votis, omnis populi Romani ætas prospere aut in metu sacra verat. Enimvero per Asiam atque Achaiam non donatantum, sed simulacra numinum abripiebantur, missis in eas provincias Acrato, ac Secundo Carinate. Ille libertus cuicunq; flagitio promptus: hic Græca doctrina ore tenus exercitus, animum bonis artibus non induerat. Ferebatur Seneca, quo invidiam sacrilegii à semet averteret, longinqui ruris secessum oravisse: & postquam non concedebatur, ficta valetudine quasi eger nervis, cubiculum non egressus. Tradidere quidam, venenum ei per libertum ipsius cui nomē Cleonicus, paratum, iussu Neronis: vitatumque à Seneca proditione liberti, seu propria formidine, dum simplici victu, & agrestib⁹ pomis, ac, si sitis admoneret, profluente aqua vitam tolerat. Per idem tempus gladiatores apud opidum Preneste, tentata eruptione, præsidio militis,

qui

qui custos adesset, coërciti sunt: jam Spartacum & vetera mala rumorib⁹ ferente populo, ut est novarum rerum cupiens pavidusque. Nec multo post clades rei navalis accipitur, non bello (quippe haut aliàs tam immota pax) sed certū ad diem in Campaniam redire classem Nero iusserat, non exceptis maris casibus. Ergo gubernatores quamvis se viente pelago à Formiis movere, & gravi Africo, dum promontorium Miseni superare cōtendunt, Cumanis litorib⁹ impacti triremium plerasque, & minora navigia passim amiserunt. Fine anni vulgantur prodigia imminentium malorum nuntia. Vis fulgurum non aliàs crebrior, & sidus cometes, sanguine illustri semper Neroni expiatū. Bicipites hominum aliorumve animalium partus abjecti in publicum, aut in sacrificiis, quibus gravidas hostias immolare mos est, reperti. Et in agro Placentino viam propter natus vitulus, cui caput in crure esset. Secutaque haruspicum interpretatio: parari rerum humanarum aliud caput, sed non fore validum, neque occultum: quia in utero repressum, aut iter juxta editum sit. Ineunt deinde consulatum Silius Nerva, & Atticus Vestinus, cœpta simul & aucta conjuratione, in quam certatim nomina dederant, senatores, eques, miles, feminæ etiam, cum odio Neronis, tum favore in C. Pisonem. Is Calpurnio genere ortus, ac multas insignesque familias paterna nobilitate complexus, claro apud vulgum rumore erat, per virtutem aut species virtutibus similes. Namque facundiam tuendis civibus exercebat, largitionem adversus amicos; & ignotis quoq; comi sermone & congressu. Aderant etiam fortuita, corpus proce-

rum,

rum, decora facies. Sed procul gravitas morum, aut voluptatum parcimonia. Lenitati ac magnificentiae, & aliquando luxui indulgebat. Idque pluribus probabatur, qui in tanta vitiorum dulcedine summum imperium non restrictum, nec perseverum volunt. Initium conjurationi non à cupiditate ipsius fuit. nec tamen facile memoraverim, quis primus auctor, cujus instinctu concitum sit, quod tam multi sumserunt. Promptissimos Subrium Flavium tribunum prætoriae cohortis, & Sulpicium Asprum centurionem existisse, cōstantia exitus docuit. Et Lucanus Annæus, Plautiusq; Lateranus consul designatus, vivida odia intulere. Lucanum propriae causae accendebant, quod famam carminum ejus premebat Nero, prohibueratque ostentare, [/] vanus assimulatione. Lateranum consulem designatum, nulla injuria, sed amor Reipublicae sociavit. At Flavius Scevinus & Afranius Quinctianus, uterque senatorii ordinis, contra famam sui, principium tanti facinoris capeffivere. Nam Scevino dissoluta luxumens, & proinde vita somno languida. Quinctianus [m] molli corpore infamis, & à Nerone probroso carmine diffamatus, contumelias ultum ibat. Ergo dum scelera principis, & finem adesse imperii, diligendumque qui fessis rebus succurreret inter se aut inter amicos jaciunt, aggregavere Tullium Senecionem, Cervarium Proculum, Vulcatium Araricum, Iulium Tugurinum, Munatium Gratum, Antonium Natalem, Martium Festum, equites Romanos: ex quibus Senecio è præcipua familiaritate Neronis speciem amicitiae etiam tum retinens, eo pluribus periculis

con-

conflictabatur. Natalis particeps ad omne secretum Pisoni erat. Ceteris spes ex novis rebus petebatur. Ascitæ sunt [n] super Subrium & Sulpicium, de quibus rettuli, militares manus, Granius Silvanus & Statius Proximus, tribuni cohortium prætoriarum, Maximus Scaurus & Venetus Paullus centuriones. Sed summum robur in Fenio Rufo præfecto videbatur: quem vita famaue laudatum, per sævitiam impudicitiamque Tigellinus in animo principis antebat, fatigabatque criminationibus, ac sæpe in metum adduxerat, quasi adulterum Agrippinæ & desiderio ejus ultioni intentum. Igitur ubi conjuratis, præfectum quoque prætorii in partes descendisse, crebro ipsius sermone facta fides, promptius jam de tēpore ac loco cædis agitabant. Et cepisse impetum Subrius Flavius ferebatur, in scena canentem Neronem aggrediendi, aut cū ardente domo per noctem huc illuc cursaret incustoditus. Hic occasio solitudinis, ibi ipsa frequentia tanti decoris testis, pulcherrimum animum exstimulaverant: nisi impunitatis cupido retinuisset, magnis semper conatibus adversa. Interim contantibus prolatantibusq; spem ac metum, Epicharis quædam, incertum quonam modo sciscitata (neque illi ante ulla rerum honestarum cura fuerat) accendere, & arguere conjuratos: ac postremo lentitudinis eorum pertæsa, & in Campania agens primores classiariorum Misenenfium labefacere, & conscientiam illigare connixa est tali initio. Erat Chiliarchus in ea classe Volusius Proculus, occidendæ matris Neronis inter ministros non ex magnitudine sceleris provectus, ut rebatur. Is mulieri olim cognitus, seu re-

cens orta amicitia, dum merita erga Neronem sua & quam in irritum cecidissent, aperit, adjicitque questus & destinationem vindictæ, si facultas oriretur, spem dedit posse impelli & plures conciliare. nec leve auxilium in classe; crebras occasiones, quia Nero multo apud Puteolos & Misenum maris usulætabatur. Ergo Epicharis plura, & omnia scelera principis orditur. Neque senatui, quid manere, sed provisum quo nam modo pœnas versæ Reip. daret: accingeretur modo, navaret operam, & militum acerrimos duceret in partes, ac digna pretia expectaret. Nomina tamen conjuratorum reticuit. Vnde Proculi indicium irritū fuit, quamvis ea quæ audierat ad Neronem detulisset. Accita quippe Epicharis, & cum indice composita, nullis testibus innixum facile confutavit. Sed ipsa in custodia retenta est, suspectante Nerone, haut falsa esse etiam quæ vera non probantur. Conjuratis tamen metu proditiōis placitum maturare cædem apud Bajas, in villa Pisonis: cujus amœnitate captus Cæsar crebro [n] ventitabat, balneasq; & epulas inibat ommissis excubiis, & fortunæ suæ mole. Sed abnuit Piso, invidiam prætendens, si sacra mensæ diiq; hospitales cæde qualiscumque principis cruentarentur. Melius apud urbem in illa invisa & spoliis civium exstructa domo, vel in publico patratueros, quod pro Republ. suscepissent. Hæc in commune: ceterum timore occulto, ne L. Silanus eximia nobilitate, disciplinaq; C. Cassii apud quem educatus erat, ad omnem claritudinem sublatus, imperium invaderet, promte daturis operam qui à conjuratione integri essent, quique miserarentur Neronem tanquam

per

per scelus interfectum. Plerique Vestini quoque consulis acre ingenium vitavisse Pisonem crediderunt, ne à libertate moveretur, vel dilecto imperatore alio, sui muneris Rempub. faceret. Etenim expers conjurationis erat, quamvis super eo crimine Nero vetus adversus infontem odium expleverit. Tandem statuere Circensium ludorum die, qui Cereri celebratur, exsequi destinata: quia Cæsar rarus egressu, domo aut hortis clausus, ad ludicra Circi ventitabat; promptioresque aditus erant lætitia spectaculi. Ordinem insidiis composuerant, ut Lateranus quasi subsidium rei familiari oraret deprecabundus & genibus principis accidens, prosterneret incautum premeretque, animi validus, & corpore ingens. Tum jacentem & impeditum, tribuni & centuriones, & ceterorum ut quisque audentiæ habuisset, accurrerent, trucidarentque: primas sibi partes exostulante Scevino, qui pugionem templo Salutis in Etruria, sive, ut alii tradidere, Fortunæ Ferentano in oppido detraxerat, gestabatque velut magni operis sacrum. Interim Piso apud eadem Cereris opperiretur, unde eum præfectus Fenus & ceteri accitum ferrent in castra, comitante Antonia Claudii Cæsaris filia, ad eliciendum vulgi favorem. quod C. Plinius memorat. Nobis quoque modo traditum non occultare in animo fuit, quamvis absurdum videretur & inane, aut ipsi Antoniam nomen & periculum commodavisse, aut Pisonem notum amore uxoris, alii matrimonio se obstrinxisse: nisi si cupido dominandi cunctis affectibus flagrantior est. Sed mirum quam inter diversi generis, ordinis, ætatis, sexus, dites, pauperes, taciturnitate omnia cohi-

cohibita sint: donec proditio cœpit è domo Scevini. Qui pridie insidiarum, multo sermone cum Antonio Natale, dein regressus domum, testamentum obsignavit: promptum vagina pugionem, de quo supra rettuli, vetustate obtusum increpans, asperari saxo, & mucronem ardescere iussit. Eamque curam liberto Milicho mandavit. Simul affluentius solito convivium initum. servorum carissimi libertate, & alii pecunia donati. Atque ipse mœstus, & magnæ cogitationis manifestus erat, quamvis lætitiâ vagis sermonibus simularet. Postremo vulneribus ligamenta, quibusque sistitur sanguis parare eundem Milichum monet: siue gnarum conjurationis, & hucusque fidum, seu nescium, & tunc primum arreptis suspicionibus, ut pleriq; tradidere, de consequentibus. Nam cum secum servilis animus præmia perfidiæ reputavit, simulque immensa pecunia & potentia obversabantur, cessit fas, & salus patroni, & acceptæ libertatis memoria. Etenim uxoris quoque consilium assumserat, muliebri ac deterius. quippe ultro metum intentabat, multosque astitisse liberos ac servos, qui eadem viderint: nihil profuturum unius silentium. at præmia penes unum fore, qui indicio prævenisset. Igitur cœpta luce Milichus in hortos Servilianos pergit; & cum foribus arceretur, magna & atrocitas afferre dictitans, deductusque ab ianitoribus ad libertum Neronis Epaphroditum, mox ab eo ad Neronem, urgens periculum, graves conjurationes, & cetera quæ audierat, conjectaveratque, docet. Telum quoque in necem ejus paratum ostendit, accipere iussit. Is raptus per milites, & defensionem

sionem orsus, *Ferrum* cuius argueretur, olim religionem patria cultum, & in cubiculo habitum, ac fraude liberti subreptum respondit. Tabulas testamenti sapinus à se, & incustodita dierum observatione, signatas. Pecunias & libertates servis & ante dono datas; sed ideo tunc largius, quia tenui jam re familiari, & instantibus creditoribus, testamento diffideret. Enimvero liberales semper epulas struxisse, & vitam amœnam, & duris iudicibus parum probatam. Fomenta vulneribus nulla iussu suo; sed quia cetera palam vana objecisset, adjungere crimen visum, se pariter indicem & testem facere. Adjicit dictis constantiam. incusat ultro instabilem, & consceleratum, tanta vocis ac vultus securitate, ut labaret indicium, nisi Mili-chum uxor admonuisset, Antonium Natalem multa cum Scevino, ac secreto collocutum, & esse utrosque C. Pisonis intimos. Ergo accitus Natalis: & diversi interrogantur, quis nam is sermo, qua de re fuisset. Tum exorta suspicio, quia non congruentia responderant. Inditaque vincla. Et tormentorum aspectum ac minas non tulere. Prior tamen Natalis totius conjurationis magis gnarus, simul arguendi peritior, de Pifone primum fatetur. Deinde adjicit Annæum Senecam, sive internuntius inter eum Pisonemque fuit, sive ut Neronis gratiam pararet, qui infensus Senecæ, omnes ad eum opprimendum artes conquirebat. Tum cognito Natalis indicio Scevinus quoque pari imbecillitate, an cuncta jam patefacta credens, nec ullum silentii emolumentum, edidit ceteros. Ex quibus Lucanus, Quinctianusque, & Senecio diu abnuère. Post promissa impunitate corrupti, quo tarditatē excusarent, Lucanus Atillam matrem

matrem suam, Quinctianus Glicium Gallum, Senecio Annium Pollionem amicorum præcipuos nominavere. Atque interim Nero recordatus Volusii Proculi indicio Epicharim attineri, ratusque muliebre corpus impar dolori, tormentis dilacerari jubet. At illam non verbera, non ignes, non ira eo acrius torquentium ne à femina sperneretur, pervicere quin objecta denegaret. Sic primus quæstionis dies contemptus. Postero cum ad eosdem cruciatus retraheretur gestamine sellæ (nam dissolutis membris insistere nequibat) vinclo fasciæ quam pectori detraxerat, in modum laquei ad arcum sellæ restricto, indidit cervicem, & corporis pondere connisa, tenuem jam spiritum expressit: clariore exemplo libertina mulier in tanta necessitate alienos ac prope ignotos protegendo, cum ingenui & viri & equites Romani senatoresque intacti tormentis, carissima quæque suorum pignorum proderent. Non enim omittebant Lucanus quoque & Senecio & Quinctianus passim conscios edere, magis magisque pavido Nerone, quamquam multiplicatis excubiis semet sepsisset. Quin & urbem, per manipulos occupatis mœnibus, infesso etiam mari & amne, velut in custodiam dedit. Volitabantque per fora, per domos, rura quoque & proxima municipiorum pedites equitesque permixti Germanis, quibus fidebat princeps quasi externis. Continua hinc & juncta agmina trahi, ac foribus hortorum adjacent. Atque ubi dicendam ad causam introissent, lætatum erga conjuratos, si fortuitus sermo, & subiti occursum, si convivium, si spectaculum simul inissent pro crimine accipi: cum super Neronis ac Tigellini

fævas

sævas percontationes, Fenius quoque Rufus
 violenter urgeret, nondum ab indicibus no-
 minatus, sed quo fidem inscitiae pararet, atrox
 adversus socios. Idem Subrio Flavio assistenti,
 annuentique an inter ipsam cognitionem di-
 stringeret gladium, cædemque patraret, reti-
 nuit, infregitque impetum jam manum adca-
 pulum referentis. Fuere qui prodita conjura-
 tione, dum auditur Milichus, dum dubitat Sce-
 vinus, hortarentur Pisonem pergere in castra,
 aut rostra ascendere, studiaque militum & po-
 puli tentare: *si conatibus ejus conscij aggregaren-
 tur, secuturos etiam integros. magnamque mota
 rei famam, quæ plurimum in novis consiliis vale-
 ret. Nihil adversum hoc Neroni provisum. etiam
 fortes viros subitis terreri; ne dum ille scenicus,
 Tigellino scilicet cum pellicibus suis comitante, ar-
 ma contra cieret. Multa experiendo fieri, quæ se-
 gnibus ardua videantur. Frustra silentium & fi-
 dem in tot consciorum animis & corporibus sperari.
 Cruciatus aut præmio, cuncta pervia esse. Venturos
 qui ipsum quoque vincirent, postremo indigna nece
 afficerent. Quanto laudabilius periturum, dum
 amplectitur Rempubl. dum auxilia libertati invo-
 cat, dum miles potius deesset, & plebes desereret,
 dum ipse majoribus, dum posteris, si vita præripe-
 retur, mortem approbaret?* Immotus iis, & pau-
 lulum in publico versatus, post domi secretus,
 animum adversum suprema firmabat. donec
 manus militum adveniret, quos Nero tirones aut
 stipendiis recentes dilegerat. Nam vetus miles
 timebatur, tamquam favore imbutus. Obiit ab-
 ruptis brachiorum venis. Testamentum fœdis
 adversus Neronem adulationibus, amoris uxoris
 dedit, quam degenerem, & sola corporis forma

commendatam, amici matrimonio abstulerat. Nomen mulieris Arria Galla, priori marito, Domitius Silius: hic patientia, illa impudicitia, Pisonis infamiam propagavere. Proximam necem Plautii Laterani consulis designati Nero adjungit, adeo propere, ut non complecti liberos, non illud breve mortis arbitrium permetteret. Raptus in locum servilibus pœnis sepositum, manu Statii tribuni trucidatur, plenus constantis silentii, nec tribuno objiciens eandem conscientiam. Sequitur cædes Annæi Senecæ lætissima principi, non quia conjurationis manifestum compererat, sed ut ferro grassaretur, quando venenum non processerat. Solus quippe Natalis, & hætenus promissum se ad ægrotum Senecam, ut viseret conquerereturque, cur Pisonem aditu arceret? melius fore si amicitiam familiari cōgressu exercuissent. Et respondisse Senecam, sermones mutuos, & crebra colloquia neutri cōducere: ceterum salutem suam incolumitate Pisonis inniti. Hæc ferre Granius Silvanus tribunus prætoriae cohortis, & an dicta Natalis, suaque responsa nosceret, percontari Senecam jubetur. Is, forte an prudens, ad eum diem ex Campania remeaverat, quartumque apud lapidem suburbano rure substiterat. Illò propinqua vespera tribunus venit, & villam globus militum sepsit. Tum ipsi cum Pompeja Paullina uxore & amicis duobus epulanti mandata imperatoris edidit. Seneca missum ad se Natalem, conquestumque nomine Pisonis quod visendo eo prohiberetur, se ratione valetudinis & amore quietis, excusavisse respondit. *Cur salutem privati hominis incolumitati suæ anteferret, causam non habuisse, nec sibi promptum*
in adu-

*in adulationes ingenium. Idque nulli magis gnarum
quam Neroni, qui sæpius libertatem Seneca, quam
servitium expertus esset. Vbi hæc à tribuno relata
sunt, Poppæa & Tigellino coram, quod erat fa-
vienti principi intimum consiliorum, interro-
gat, an Seneca voluntariam mortem pararet?
Tum tribunus nulla pavoris signa, nihil triste
in verbis ejus aut vultu deprehensum cõfirma-
vit. Ergo regredi, & indicere mortem jubetur.
Tradit Fabius Rusticus, non eo quo venerat
itinere reditum, sed flexisse ad Fenium præfe-
ctum, & expositis Cæsaris jussis, an obtempe-
raret interrogavisse: monitumque ab eo, ut
exsequeretur, fatali omnium ignavia. Nam &
Silvanus inter conjuratos erat, augebatque sce-
lera in quorum ultionem consenserat. Vocita-
men & aspectui pepercit. Intromisitque ad Se-
necam unum ex centurionibus, qui necessita-
tem ultimam denuntiaret. Ille interritus poscit
testamenti tabulas: ac denegante centurione,
conversus ad amicos, quando meritis eorum re-
ferre gratiam prohiberetur, quod unum jam tamen
& pulcherrimum habeat, imaginem vitæ suæ re-
linquere testatur. cujus si memores essent bonarum
artium, famam tam constantis amicitiae laturos.
Simullacrymas eorum, modo sermone, modo
intentior in modum coërcentis, ad firmitudi-
nem revocat, rogitans: Vbi præcepta sapientia?
ubi tot per annos meditata ratio adversum immi-
nentia? Cui enim ignaram fuisse servitiam Neronis?
Neque aliud superesse post matrem fratremq; inter-
fectos, quam ut educatoris præceptorisq; necem adjici-
ceret. Vbi hæc atque talia velut in commune
differuit, cõplectitur uxorem. & paululum ad-
versus præsentem formidinem mollitus, rogat*
Orat-

oratque temperaret dolori, ne æternum susci-
peret, sed in contemplatione vitæ per virtutem
actæ, desiderium mariti solatiis honestis tole-
raret. Illa contra, sibi quoq; destinatam mor-
tem adseverat, manumq; percussoris exposcit.
Tum Seneca gloriæ ejus non adversus, simul
amore, ne sibi unice dilectam ad injurias relin-
queret: *Vitæ, inquit, delinimenta monstraveram
tibi, tu mortis decus mavis. non invidebo exemplo.
Sit hujus tam fortis exitus constantia penes utrosq;
par, claritudinis plus in tuo fine.* Post quæ, eodem
ictu brachia ferro exsolvunt. Seneca, quoniam
senile corpus & parvo victu tenuatum, lenta
effugia sanguini præbebat, crurum quoque &
poplitum venas abrumpit. Sævisque cruciati-
bus defessus, ne dolore suo animum uxoris in-
fringeret, atque ipse visendo ejus tormenta, ad
impatientiam delaberetur, suadet in aliud cu-
biculum abscederet. Et novissimo quoque mo-
mento suppeditante eloquentia, advocatis scri-
ptoribus, pleraque tradidit, quæ in vulgus edita
ejus verbis, invertere supersedeo. At Nero, nullo
in Paullinam proprio odio, ac ne glisceret invi-
dia crudelitatis, inhiberi mortē imperat. Hor-
tantibus militibus, servi libertiq; obligant bra-
chia, premunt sanguinem, incertum an ignare.
Nam ut est vulgus ad deteriora promptum,
non defuere qui crederent, donec implacabi-
lem Neronem timuerit, famam sociatæ cum
marito mortis petivisse; deinde oblata mitiore
spe, blandimētis vitæ evictam. cui addidit pau-
cos postea annos, laudabili in maritum memo-
ria, & ore ac membris in eum pallorem alben-
tibus, ut ostentui esset, multum vitalis spiritus
egestum. Seneca interim durante tractu, & len-
titudine

titudine mortis, Statium Annæum diu sibi amicitia fide & arte medicinæ probatum, orat provisum pridem venenum, quo damnati publico Atheniensium judicio exstinguerentur, promeret: allatumque hausit frustra, frigidis jam artibus & clauso corpore adversum vim veneni. Postremo stagnum calidæ aquæ introiit, respergens proximos servorum, addita voce, Libare se liquorem illum Ioviliberatori. Exin balneo illatus, & vapore ejus exanimatus, sine ullo funeris sollenni crematur. Ita codicillis præscripserat, cum etiam tum prædives & præpotens, supremis suis consuleret. Fama fuit, Subrium Flavium cum centurionibus occulto consilio, neque tamen ignorante Seneca, destinasse, ut post occisum ope Pisonis Neronem, Piso quoque interficeretur, tradereturque imperium Senecæ, quasi insoniti, claritudine virtutum ad summum fastigium dilecto. Quin & verba Flavii vulgabantur, *Non referre dedecori, si citharædus dimoveretur, & Tragædus succederet.* quia ut Nero cithara, ita Piso Tragico ornatu canebat. Ceterum militaris quoque conspiratio non ultra sefellit, accensis indicibus ad prodendum Fenium Rufum; quem eundem consocium & inquisitorem non tolerabant. Ergo instanti minitantiq[ue] [o] renitens Scevinus, neminem ait plura scire quam ipsum. Hortaturque ultro redderet tam bono principi vicem. Non vox adversum ea Fenio, non silentium, sed verba sua præpediens, & pavoris manifestus. ceterisque, ac maxime Cervario Proculo equite, ad convincendum eum connisis, jussu imperatoris à Cassio milite, qui ob insigne corporis robur adstabat, corripitur, vinciturque.

Mox

Mox eorum indicio Subrius Flavius tribunus pervertitur, primo dissimilitudinem morum ad defensionem trahens, neq; se armatum cum inermibus effeminatis tantum facinus conso- ciaturum. Dein postquam urgebatur, confes- sionis gloriam amplexus, interrogatusq; à Ne- rone, quibus causis ad oblivionem sacramenti processisset: *Oderam te, inquit, nec quisquam tibi fidelior militum fuit, dum amari meruisti. odisse cœpi, postquam parricida matris & uxoris, auriga, histrio & incendiarius extitisti.* Ipsa rettuli ver- ba, quia non ut Senecæ, vulgata erant. Nec mi- nus nosci decebat militaris viri [p] sensus & in- comtos & validos. Nihil in illa conjuratione gravius auribus Neronis accidisse constitit, qui ut faciendis sceleribus promptus, ita audiendi quæ faceret, insolens erat. Pœna Flavii Veiano Nigro tribuno mandatur. Is proximo in agro scrobem effodi jussit, quem Flavius ut humilem & angustum increpans, circumstantibus mili- tibus: *Nehoc quidem, inquit, ex disciplina. ad- monitus fortiter protendere cervicem: Uti- nam, ait, tu tam fortiter ferias.* Et ille multum tremens, cum vix duobus ictibus caput ampu- tavisset, sævitiam apud Neronem jactavit, ses- quiplaga interfectum à se dicendo. Proximum constantiæ exemplum, Sulpicius Asper centu- rio præbuit. percontanti Neroni, cur in cædem suam conspiravisset? breviter respondens: *Non aliter tot flagitiis ejus [q] subveniri posse.* Tum jus- sam pœnam subiit. Nec ceteri centuriones in perpetiendis suppliciis degeneravere. At non Fenio Rufo par animus, sed lamentationes suas etiam in testamentum contulit. Opperiebatur Nero, ut Vestinus quoque consul in crimen tra- heretur,

heretur, violentum & infensum ratus: sed conjurati consilia cum Vestino non miscuerant, quidam vetustis in eum simulatibus, plures quia precipitem & infociabilem credebant. Ceterum Neronis odium adversus Vestinum ex intima sodalitate coeperat, dum hic ignaviam principis penitus cognitam despicit, ille ferociam [r] amici metuit, sæpe asperis facetiis illusus; quæ ubi multum ex vero traxere, acrem sui memoriam relinquunt. Accesserat recens causa, quod Vestinus Statiliam Messalinam matrimonio sibi junxerat, haut nescius inter adulteros ejus & Cæsarem esse. Igitur non crimine, non accusatore existente, quia speciem indicii induere non poterat, ad vim dominationis conversus, Gerellum tribunum cum cohorte militum immittit: jubetq; prevenire conatus consulis, occupare velut arcem ejus, opprimere dilectam juventutem, quia Vestinus imminentes foro ædes, decoraque servitia, & pari ætate habebat. Cuncta eo die munia consulis impleverat. Convivium celebrat, nihil metuens, an dissimulando metu, cum ingressi milites vocari eum à tribuno dixere. Ille nihil demoratus exsurgit. & omnia simul properantur, clauditur cubiculo, præsto est medicus, abscinduntur venæ, vicens adhuc balneo infertur, calida aqua mersatur, nulla edita voce, qua semet miseraretur. Circumdatis interim custodia qui simul discubuerant, nec nisi proventa nocte emissi sunt, postquam pavorem eorum imminens exitium opperientium & imaginatus & irridens Nero, satis supplicii luisse ait pro epulis consularibus. Exin M. Annæi Lucani cædem imperat. Is profluente sanguine, ubi frigescere pedes manusq;,
& pau-

& paulatim ab extremis cedere spiritum, fervido adhuc & compote mentis pectore intelligit; recordatus carmen à se compositum, quo vulneratum militem per ejusmodi mortis imaginem obiisse tradiderat, versus ipsos rettulit. eaque illi suprema vox fuit. Senecio posthac & Quinctianus, & Scevinus, non ex prioris vitæ molliora, mox reliqui conjuratorum periere, nullo facto dictove memorando. Sed compleri interim urbs funeribus, Capitolium victimis; alius filio, fratre alius, aut propinquo, aut amico interfectis, agere grates deis, ornare laurum domum, genua ipsius advolvi, & dextram osculis fatigare. Atque ille gaudium id credens, Antonii Natalis & Cervarii Proculi festinata indicia impunitate remuneratur: Milichus præmiis ditatus, Conservatoris sibi nomen Græco ejus rei vocabulo assumpsit. E tribunis Granius Silvanus quamvis absolutus, sua manu cecidit: Staius Proximus veniam quam ab imperatore acceperat, vanitate exitus corrupit. Exuti dehinc tribunatu Pompejus, Cornelius Martialis, Flavius Nepos, Staius Domitius, quasi principem non quidem odissent, sed tamen existimarentur. Novio Prisco per amicitiam Senecæ, & Glitio Gallo atq; Annio Pollioni infamatis magis quam convictis, data exilia. Priscum Antonia Flacilla conjunx comitata est: Gallum Egnatia Maximilla, magnis primum & integris opibus, post ademptis; quæ utraq; gloriam eis auxere. Pellitur & Rufus Crispinus occasione conjurationis, sed Neroni invisus, quod Poppæam quondam matrimonio tenuerat. Verginium Rufum claritudo nominis expulit. Nam Verginius studia juvenum eloquentia, Musonius

præceptis sapientiæ fovebat. Cluvidieno Quirto, Iulio Agrippæ, Blitio Catulino, Petronio Prisco, Iulio Altino, velut in agmen & numerum, Ægæi maris insulæ permittuntur. At Cadicia uxor Scevini, & [f] Cefenius Maximus Italia prohibentur, reos fuisse se, tantum pœna experti. Attila mater Annæi Lucani, sine absolutione in supplicio dissimulata. Quibus perpetratis Nero, & concione militum habita, bina nummum millia viritim manipularib⁹ divisit; addiditque sine pretio frumentum, quo ante ex modo annonæ utebantur. Tum quasi gesta bello expositurus vocat senatum, & triumphale decus Petronio Turpiliano consulari, Cocceio Nervæ prætori designato, Tigellino præfecto prætorii tribuit; Tigellinum & Nervam ita ex tollens, ut super triumphales in foro imagines, apud palatium effigies eorum quoque sisteret: Dedit etiam consularia insignia Nymphidio; de quo, quia nunc primū oblatus est, pauca repetam. Nam & ipse pars Romanarum cladum erit. Igitur matre libertina ortus, quæ corpus decorum inter servos libertosq; principum vulgaverat, ex C. Cæsare se genitum ferebat, quoniam forte quadam habitu procerus & torvo vultu erat: sive C. Cæsar scortorum quoque cupiens, etiam matri ejus illusit. Sed Nero vocato senatu, oratione inter patres habita, edictum apud populum, & collata in libros indicia, confessionesq; damnatorum adjunxit. Etenim crebro vulgi rumore lacerabatur, tamquam viros in fontes ob invidiam aut metum exstinxisset. Ceterum cœptam, adultamq; & revictam conjurationem neque tunc dubitavere, quibus verum noscendi cura erat; & fatentur, qui post
inte-

interitum Neronis in urbem regressi sunt. At in senatu cunctis ut cuique plurimum mœroris, in adulationem demissis, Iunium Gallionem Senecæ fratris morte pavidum, & pro sua incolumitate supplicem increpuit [t] Salienus Clemens, hostem & parricidam vocans: donec consensu patrum deterritus est, ne publicis malis abuti ad occasionem privati odii videretur, neu compositam & oblitteratam mansuetudinem principis novam ad sævitiam traheret. Tum decreta dona & grates deis [u decernuntur] propriusque honos Soli, cui est vetus ædes apud Circum, in quo facinus parabatur, qui occulta conjurationis, numine retexisset: utque Circensium cerealium ludicrum pluribus equorum cursibus celebraretur: mensisque Aprilis Neronis cognomentum acciperet: templum Saluti exstrueretur, eo loci ex quo Scevinus ferum promiserat. Ipse eum pugionem apud Capitolium sacravit, inscripsitque IOVI VINDICTÆ. In præsens haut animadversum, post arma Iulii Vindici ad auspiciū & præsagium futuræ ultionis trahebatur. Reperio in commentariis senatus, Cerialem Aniciū consulem designatum, pro sententia dixisse, ut templum divo Neroni quam maturrime publica pecunia poneretur. Quod quidem ille decernebat, tamquam mortale fastigium egresso, & venerationem hominum merito: quod ad omina olim sui exitus verteretur. Nam deū honor principi non ante habetur, quam agere inter homines desierit.

LOCA EMENDANDA IN LIB. XV.

a Pet. Faber, ostentaret. b cohibebitur. c honori

d fortasse, Postero. e Videtur delendum. f Scribo.
 meditamenti g Forte, visi h Delendum videtur.
 i Vat. exitialis k curriculo, l Farn. vana, m Farn.
 mollitie corporis, n Farn. per n secundo crebro eo
 ventitabat, o renidens. p Rhenanus, sensus incom-
 tos sed validos. q Faber obveniri. r animi, s caso-
 nius, t Alienus, u Redundat ut opinor.

LIBER XVI.

BREVIARIUM LIBRI.

F Alsi thesauri in Africa reperti: inque iis Nero-
 nis vanitas. Qui Romæ quinquennale certamen
 certat, prorsus histrionum in morem. Poppæa mo-
 ritur: eique amplum funus ductum. C. Cassius &
 L. Silanus in exsilium pelluntur: posterior denique
 interficitur, ac plures alij. In Campania magna &
 prodigij loco tempestas. Anteius & Ostorius ad mor-
 tem aguntur, Mella, Crispinus, Petronius. Thra-
 seas Patus etiam accusatur, tunc lumen Romani
 orbis: & Barea Soranus. damnantur, & ipsi se
 absolunt. Anni unius hæc gesta: quia reliqua li-
 bri Fatum invidit.

C. Suetonio. L. Pontio Telesino C O S S.

ILLVSIT dehinc Neroni fortuna
 per vanitatem ipsius, ex promisso
 Cesellii Bassi, qui origine Pœnus,
 mente turbida, nocturnæ quietis
 imaginem ad spem haut dubiam re-
 traxit. Vectusque Romam, principis aditum e-
 mercatus, expromit, repertum in agro suo spe-
 cum altitudine immensa, quo magna vis auri
 contineretur, non in formam pecuniæ, sed rudi
 & antiquo pondere. Lateres quippe prægraves
 jacere,

jacere, astantibus parte alia columnis. quæ per tantum ævi occulta, augendis præsentibus bonis. Ceterum ut conjectura demonstrat, Dido- nem Fenissam Tyro profugam, condita Carthagine, illas opes abdidiſſe, ne novus populus nimia pecunia lasciviret: aut reges Numidarum, & aliàs infensi, cupidine auri ad bellum accenderentur. Igitur Nero non auctoris, non ipsius negotii fide satis spectata, nec missis visoribus per quos nosceret, an vera assererentur, auget ultro rumorem; mittitq; qui velut partam prædam adveherent. Dantur triremes & dilectum navigium, juvandę festinationi. nec aliud per illos dies popul⁹ credulitate prodētis diversa fama tulerat. Ac forte quinquennale ludicrum secundo lustro celebrabatur: oratoribusque præcipua materia in laudem principis assumpta est. Non enim tantum solitas fruges, nec metallis confusum aurum gigni, sed nova ubertate provenire terras, & obvias opes deferre deos. quęq; alia summa facundia, nec minore adulatione servilia fingeant, securi de facilitate credentis. Gliscebat interim luxuria spe inani, consume- banturq; veteres opes, quasi oblatis quas mul- tos per annos prodigeret. Quin & inde jam lar- giebatur. Et divitiarum expectatio, inter caus- sas paupertatis publicę erat. Nam Bassus effossio agro suo, latisq; circum arvis, dum hunc vel il- lum locum promissi specus adseverat, sequun- turq; non modo milites, sed populus agrestium efficiendo operi assumtus, tandem posita ve- cordia, non falsa antè somnia sua, seque tunc primum elusum admirans, pudorem & metum a morte voluntaria effugit. Quidam vinctum ac mox dimissum tradidere, ademptis bonis in lo-

cum regiæ gazæ. Interea senatus propinquo
jam lustrali certamine, ut dedecus averteret, of-
fert imperatori victoriam cantus, adjicit fa-
cundiæ coronam, qua ludicra deformitas vela-
retur. Sed Nero nihil ambitu, nec potestate se-
natus opus esse dictitans, [a] se sequum adversus
æmulos, & religione judicum meritam laudem
assēcuturum, primo carmen in scena recitat:
mox flagitante vulgo, ut omnia studia sua pu-
blicaret (hæc enim verba dixere) ingreditur
theatrum, cunctis citharæ legib⁹ obtemperans:
ne fessus resideret, ne sudorem, nisi eâ quam in-
dutuigerebat veste detergeret: ut nulla oris aut
narium excrementa viserentur. Postremo fle-
xus genu, & cætum illum manu veneratus, sen-
tentias judicum opperiebatur ficto pavore. Et
plebs quidem urbis, histrionum quoque gestus
juvare solita, personabat certis modis, plausuq;
composito. Crederes lætari, ac fortasse læta-
bantur, per injuriam publici flagitii. Sed qui re-
motis è municipiis, severamque adhuc, & anti-
qui moris retinentes Italiam, quique per lon-
gas provincias lascivię inexperti officio legatio-
num aut privata utilitate advenerant, neque
aspectum illum tolerare, neque labori inhone-
sto sufficere: cum manibus nesciis fatiscerent,
turbarent gnaros, ac sæpe à militibus verbera-
rentur, qui per cuneos stabant, ne quod tem-
poris momentum impari clamore, aut silentio
segni præteriret. Constitit plerosque equitum,
dum per angustias aditus & ingruentem multi-
tudinem enituntur, obtritos: & alios dum diem
noctemq; sedilibus continuant, morbo exitia-
bili correptos. quippe gravior inerat metus, si
spectaculo defuissent, multis palam & pluribus
occultis,

ultis, ut nomina ac vultus, alacritatem, tri-
 stitiamq; coëuntium scrutaretur. Vnde tenuio-
 ribus statim irrogata supplicia, adversus illustres
 dissimulatum ad præsens, & mox redditum o-
 dium. Ferebantq; Vespasianum tamquam som-
 no conniveret, à Phœbo liberto increpitum, æ-
 greque meliorum precibus obtectum: mox im-
 minentem perniciem majore fato effugisse. Post
 finem ludicri Poppæa mortem obiit, fortuita
 mariti iracundia, à quo gravida ictu calcis af-
 flicta est. Neque enim venenum crediderim,
 quamvis quidam scriptores tradant, odio ma-
 gis quam ex fide. Quippe liberorum cupiens, &
 amoris uxoris obnoxius erat. Corpus non igni
 abolitum, ut Romanus mos: sed regum exter-
 norum consuetudine, differtum odoribus con-
 dicitur, tumuloque Iuliorum infertur. Ductæ ta-
 men publicæ exsequiæ, laudavitque ipse apud
 rostra formam ejus, & quod divinæ infantis pa-
 rens fuisset, aliaque fortunæ munera pro virtu-
 tibus. Mortem Poppææ ut palam tristem, ita
 recordantibus lætam ob impudicitiam ejus sæ-
 vitiamque, nova insuper invidia Nero comple-
 vit, prohibendo C. Cassium officio exsequiarum.
 quod primum indicium mali. neque in longum
 dilatum est. Sed Silanus additur nullo crimine,
 nisi quod Cassius opibus vetustis, & gravitate
 morum; Silanus claritudine generis, & mode-
 sta juvenia præcellebant. Igitur missa ad sena-
 tum oratione, removendos à Rep. utrosq; dis-
 seruit. Objectavitq; Cassio quod inter imagines
 majorum, etiam C. Cassii effigiem coluisset, ita
 inscriptam: DUCI PARTIVM. Quippe semina
 belli civilis, & defectionem à domo Cæsarum
 quæsitam. Ac [b] ut memoria tantum infensi

nominis ad discordias uteretur, assumisse L. Silanum juvenem genere nobilem, animo præruptum, quem novis rebus ostentaret. Ipsum dehinc Silanum increpuit iisdem quibus patrum ejus Torquatum, tamquam disponderet jam imperii curas, præficeretq; rationibus & libellis & epistolis libertos: & inania simul & falsa. Nam Silanus intentior metu, & exitio patrui ad præcavendum exterritus erat. Inducit posthac vocabulo indicum, qui in Lepidam Cassii uxorem, Silani amitam, incestum cum fratris filio & diros sacrorum ritus confingerent. Trahebantur ut conscii Vulcatius Tullinus, ac Marcellus Cornelius senatores, & Calpurnius Fabatus eques Romanus: qui appellato principe instantē damnationem frustrati, mox Neronē circa summa scelera distentum, quasi minores evasere. Tunc senatusconsulto Cassio, & Silano exilia decernuntur; de Lepida Cæsar statueret. Deportatusque in insulam Sardiniam Cassius, & senatus jus expectabatur. Silanus tamquam Naxum deveheretur, Hostiam amotus; post municipio Apuliæ, cui nomen est Barium, clauditur. Illic indignissimum casum sapienter tolerans, à centurione ad cædem missō corripitur. Suadentiq; venas abrumpere, animum quidem morti destinatum ait, sed nō permittere percussori gloriam ministerii. At centurio quamvis inermē, prævalidum tamen & iræ quam timori propiorē cernens, premi à militibus jubet. Nec omisit Silanus obniti, & intendere ictus quantum manibus nudis valebat, donec à centurione vulneribus adversis tamquam in pugna caderet, Haut minus prompte L. Vetus, socrusque ejus Sextia & Pollutia filia necem subiere: invisi
prin-

principi, tamquam vivendo exprobrarent interfectū esse Rubellium Plautum generum Lucii Veteris. Sed initium detegendæ sævitæ præbuit interversis patroni reb⁹ ad accusandum transgrediens Fortunatus libertus, ascito Claudio Demiano, quem ob flagitia vinctum à Vetere Asiæ proconsule, exsolvit Nero in præmium accusationis. Quod ubi cognitum reo, seque & libertum pari sorte componi, Formianos in agros digreditur. Illic eum milites occulta custodia circumdant. Aderat filia, super ingruens periculum longo dolore atrox, ex quo percussores Plauti mariti sui viderat. Cruentamque cervicem ejus amplexa, servabat sanguinem, & vestes resperfas, vidua implexa luctu continuo, nec ullis alimentis, nisi quæ mortem arcerent. Tum hortante patre, Neapolim pergit. Et quia aditu Neronis prohibebatur, egressus obsidens, audiret in fontem, neve consulatus sui quondam collegam dederet liberto, modo muliebri ejulatu, aliquando sexum egressa, voce infensa clamitabat. donec princeps immobilem se precibus & invidiæ juxta ostendit. Ergo nuntiat patri abjicere spem, & uti necessitate. Simul affertur parari cognitionem senatus, & trucem sententiam. Nec defuere qui monerent magna ex parte heredem Cæsarem nuncupare, atque ita nepotibus de reliquo consulere. quod aspernatus, ne vitam proxime libertatem actam novissimo servitio fœdaret, largitur in servos quantum aderat pecuniæ: & si qua asportari possent, sibi quemque deducere, tris modo lectulos ad suprema retineri jubet. Tunc eodem in cubiculo, eodem ferro abscindunt venas, properique & singulis vestibus ad verecundiam velati,

velati, balneis inferuntur. pater filiam; avia, neptem; illa utrosque intuens, & certatim precantes labenti animæ celerem exitum, ut relinquerent suos superstites & morituros. Servavitque ordinem fortuna: ac senior prius, tum cui prima ætas, exstinguuntur. Accusati post sepulturam, decretumque ut more majorum punirentur. Et Nero intercessit, mortem [c] sine arbitrio permittens. ea cædibus peractis ludibria adjiciebantur. P. Gallus eques Romanus, quod Fenio Rufo intimus, & Veteri non alienus fuerat, aqua atque igni prohibitus est: Liberto & accusatori præmium operæ, locus in theatro inter viatores tribunicios datur. Et mensis qui Aprilem eundemque Neronem sequebatur, Majus Claudii, Iulius Germanici, vocabulis mutantur: testificante Cornelio Orfito qui id censuerat, ideo Iunium mensem transmissum, quia duo jam Torquati ob scelera interfecti, infautum nomen [d] Iunii tum fecissent. Tot facinoribus fœdum annum etiam dii tempestatibus & morbis insignivere. Vastata Campania turbine ventorum, qui villas, arbusta, fruges passim disjecit. pertulitque violentiam ad vicina urbi. In qua omne mortalium genus vis pestilentia depopulabatur, nulla cœli intemperie quæ occurreret oculis. Sed domus corporibus exanimis, itinera funeribus complebantur. Non sexus, non ætas periculo vacua. Servitia perinde ac ingenua plebes raptim exstingui, inter conjugum & liberorum lamenta; qui dum assident, dum deflent, sæpe eodem rogo cremabantur. Equitum senatorumque interitus quamvis promiscui, minus flebiles erant, tanquam communi mortalitate servitiam

prin-

principis pręvenirent. Eodem anno dilectus per Galliam Narbonensem Africamque & Asiam habitus sunt, supplendis Illyrici legionibus, ex quibus ætate aut valetudine fessi, sacramento solvebantur. Cladem Lugdunensem quadragies fextertio solatus est princeps, ut amissa urbi reponerent, quam pecuniam Lugdunenses ante obtulerant, turbidis casibus. C. Suetonio, L. Telefino Coss. Antistius Sostianus factitatis in Neronem carminib⁹ probrosis, exilio, ut dixi, multatus, postquam id honoris indicibus tamque promptum ad cædes principem accepit, inquietus animo, & occasionum haut segnis, Pammenem ejusdem loci exsulem, & Chaldæorum arte famosum, eoque multorum amicitiiis innixum, similitudine fortunæ sibi conciliat. Ventitare ad eum nuntios & consolationes non frustra ratus, simul annuam pecuniam à P. Anteio ministrari cognoscit. Neque nescium habebat, Anteiū caritate Agrippinæ invisum Neroni, opesque ejus præcipuas ad eliciendam cupidinem, eamque causam multis exitio esse. Igitur interceptis Anteii litteris, furatus etiam libellos quibus dies genitalis ejus, & eventura, secretis Pammenis occultabantur, simul reperitis quæ de ortu vitæque Ostorii Scapulæ composita erant, scribit ad principem, magna se & quæ incolumitati ejus conducerent allaturum, si brevem exilii veniam impetravisset. quippe Anteiū & Ostorium imminere rebus, & sua Cæsarisque fata scrutari. Exin missæ liburnicæ, advehiturque propere Sostianus. Ac vulgato ejus indicio, inter damnatos magis quam inter reos Antejus Ostoriusque habebantur: adeo ut testamentum Anteii nemo ob signaret,

nisi

nisi Tigellinus auctor exstitisset. Monitus prius Anteius, ne supremas tabulas moraretur. At ille hausto veneno, tarditatem ejus perosus, intercisus venis, mortem approperavit. Ostorius longinquis in agris apud finē Ligurum id temporis erat. eo missus centurio, qui cædem ejus maturaret. Causa festinandi ex eo oriebatur, quod Ostorius multa militari fama, & civicam coronam apud Britanniam meritis, ingenti corporis robore armorumque scientia, metum Neroni fecerat, ne invaderet, pavidum semper, & reperta nuper conjuratione magis exterritum. Igitur centurio ubi effugia villæ clausit, jussu imperatoris Ostorio aperit. Is fortitudinē adversum hostes sæpe spectatam in se vertit. Et quia venæ quanquam interruptæ parum sanguinis effundebant, hætenus manu servi usus ut immotum pugionem extolleret, adpressit dextram ejus, juguloque occurrit. Etiam si bella externa, & obitas pro Repub. mortes tanta casuum similitudine memorarem; meque ipsum fatias cepisset, aliorumq; tædium exspectarem, quamvis honestos civium exitus, tristes tamen & continuos aspernantium. At nunc patientia fervilis, tantumque sanguinis domi perditum, fatigant animum & mœstitiâ restringunt. Neq; aliam defensionem ab iis quibus ista noscentur exegerim, quam ne [f] oderim tam segniter pereuntes. Ira illa numinum in res Romanas fuit, quam non ut in cladibus exercituum, aut captivitate urbium, semel editam transire licet. Detur hoc illustrium virorum posteritati, ut quomodo exsequiis à promiscua sepultura separantur; ita in traditione supremorum accipiant habeantq; propriam memoriam. Paucos quippe

quippe intra dies, eodem agmine Annæus Mella, Cerialis Anicius, Rufus Crispinus, ac C. Petronius cecidere. Mella & Crispinus equites Romani, dignitate senatoria. Nam hic quondam præfectus prætorii, & consularibus insignibus donatus, ac nuper crimine conjurationis in Sardiniam exactus, accepto jussæ mortis nuntio semet interfecit. Mella quibus Gallio & Seneca parentibus natus, petitione honorum abstinerat, per ambitionem præposteram, ut eques Romanus consularibus potentia æquaretur. Simul acquirendæ pecuniæ brevius iter credebat, per procuraciones administrandis principis negotiis. Idem Annæum Lucanum genuerat, grande adjumentum claritudinis. quo interfecto, dum rem familiarem ejus acriter requirit, accusatorem concivit Fabium Romanum, ex intimis Lucani amicis. Mixta inter patrem filiumque conjurationis scientia fingitur, assimilatis Lucani litteris. quas inspectas Nero, ferri ad eum jussit, opibus ejus inhians. At Mella, quæ tum promptissima mortis via, exsolvit venas: scriptis codicillis, quibus grandem pecuniam in Tigellinum, generumque ejus Cossutianum Capitonem erogabat, quo cetera manerent. Additur codicillis, tamquam de iniquitate exitii querens ita scripsisset: *se quidem mori nullis supplicij causis, Rufum autem Crispinum & Anicium Cerialem vita frui, insensos principi.* quæ composita credebantur, de Crispino quia interfectus erat, de Ceriali ut interficeretur. Neque enim multo post vim sibi attulit, minore quam ceteri miseratione, quia proditam C. Cæsari conjurationem ab eo meminerant. De C. Petronio supra pauca repetenda sunt. Nam illi dies per somnum,

somnum, nox officiis, & oblectamentis vitæ transigebatur. Utque alios industria, ita hunc ignavia ad famam protulerat; habebaturque non ganeo & profligator, ut plerique sua haurientium, sed erudito luxu. Ac dicta factaque ejus quanto solutiora, & quandam sui negligentiam præferentia, tanto gratius in speciem simplicitatis accipiebantur. Proconsul tamen Bithyniæ, & mox consul, vigentem se ac parem negotiis ostendit: dein revolutus ad vitia, seu vitiorum imitationem, inter paucos familiarium Neroni assumptus est, elegantiae arbiter, dum nihil amœnum, & molle affluentia putat, nisi quod ei Petronius approbavisset. Vnde invidia Tigellini, quasi adversus emulum & scientia voluptatum potiozem. Ergo crudelitatem principis, cui ceteræ libidines cedebant, aggreditur, amicitiam Scevini Petronio objectans; corrupto ad indicium servo ademptaque defensione, & majore parte familiæ in vincla rapta. Forte illis diebus Campaniam petiverat Cæsar, & Cumas usque progressus Petronius illic attingebatur. Nec tulit ultra timoris aut spei moras. neque tamen præceps vitam expulit, sed incisas venas, ut libitū obligatas, aperire rursus, & alloqui amicos, non per seria, aut quibus constantiæ gloriam peteret. Audiebatque referentes, nihil de immortalitate animæ, & sapientium placitis, sed levia carmina & faciles versus. Servorum alios largitione, quosdam verberibus affecit. Iniit & vias, somno indulsit, ut quamquam coacta mors, fortuitæ similis esset. Ne codicillis quidem (quod plerique pereuntium) Neronem aut Tigellinum, aut quem alium potentium adulatus est: sed flagitia principis sub nomi-

nominibus exoletorum feminarumque, & novitate cujusque stupri perscripsit, atque obsignata misit Neroni, fregitque annulum, ne mox usui esset ad facienda pericula. Ambigenti Neroni quonam modo noctium suarum ingenia notescerent, offertur Silia matrimonio senatoris haut ignota, & ipsi ad omnem libidinem adscita, ac Petronio perquam familiaris. agitur in exilium, tamquam non siluisset quæ viderat pertuleratque, proprio odio. At Numicius Thermum prætura functum Tigellini simultatibus dedit, quia libertus Thermi quædam de Tigellino criminosè detulerat, quæ cruciatibus tormentorum ipse, patronus ejus nece immeritâ lueret. Trucidatis tot insignibus viris, ad postremum Nero virtutem ipsam excindere concupivit interfecto Barea Sorano & Thrasea Pæto, olim utrisque infensus, & accedentibus causis in Thraseam: quod senatu egressus est, cum de Agrippina referretur, ut memoravi: quodque Juvenalium ludicro parum expetibilem operam præbuerat: eaque offensio altius penetrabat, quia idem Thrasea Patavii unde ortus erat, ludis Cesticis à Trojano Antenore institutis, habitu tragico cecinerat. Die quoque quo prætor Antistius ob probra in Neronem composita ad mortem damnabatur, mitiora censuit, obtinuitque: & cum deum honores Poppæ decernuntur, sponte absens, funeri non interfuit. Quæ obliterari non sinebat Capito Cossutianus, præter animum ad flagitia præcipitem, inimicus Thraseæ, quod auctoritate ejus concidisset juvantis Cilicum legatos, dum Capitonem repetundarum interrogant. Quin. & illa objectabat: *principio anni vitare Thraseam*
solkenna

sollenne iusjurandum: nuncupationibus votorum non adesse, quamvis Quindecimvirali sacerdotio præditum: nunquam pro salute principis, aut cælesti voce immolavisse: assiduum olim & indefessum, qui vulgaribus quoque patrum consultis semet factorem aut adversarium ostenderet, triennio non introiisse curiam: nuperrimeque cum ad coërcendos Silanum & Veterem certatim concurreretur, privatis potius clientium negotiis vacavisse. secessionem jam id & partes; & si multi idem audeant, bellum esse. Ut quondam C. Casarem, inquit, & M. Catonem; ita nunc te, Nero, & Thraseam avida discordiarum civitas loquitur. Et habet sectatores vel potius satellites, qui nondum contumaciam sententiarum, sed habitum vultumque ejus sectantur, rigidi & tristes, qui tibi lasciviam exprobrent. Huic uni incolumitas tua sine arte, sine honore. Prosperas principis res spernit: etiam ne luctibus & doloribus non satiatur? Eiusdem animi est, Poppæam divam non credere, cujus in acta divi Augusti & divi Iulij non jurare. Spernit religiones, abrogat leges. Diurna populi Romani per provincias, per exercitus, curatius leguntur, ut noscatur quid Thrasea non fecerit. Aut transeamus ad illa instituta, si potiora sunt: aut nova cupientibus auferatur dux & auctor. Ista secta Tiberones & Favonios veteri quoque Reip. ingrata nomina genuit. Ut imperium evertant, libertatem præferant: si perverterint, ipsam aggrediuntur. Frustra Cassium amovisti, si gliscere & vigere Brutorum amulos passurus es. Denique nihil ipse de Thrasea scripseris, disceptatorem senatum nobis relinque. Extollit ira promptum Cossutiani animum Nero: adjicitque Marcellum Eprium acri eloquentia. Ad Baram Soranum jam sibi [g] Ostorius Sabinus eques Romanus poposcerat reum

reum ex proconsulatu Asiæ, in qua offensiones principis auxit, justitia atque industria: & quia portui Ephesiorum aperiendo curam insumserat: vimque civitatis Pergamenæ prohibentis Acratum Cæsaris libertum statuas & picturas avehere, inultam omiserat. Sed crimini dabatur amicitia Plauti, & ambitio conciliandę provinciæ ad spes novas. Tempus damnationi dilectum, quo Tiridates accipiendo Armeniæ regno adventabat: ut ad externa rumoribus intestinum scelus obscuraretur, an ut magnitudinē imperatoriam cæde insignium virorum quasi regio facinore ostentaret. Igitur omni civitate ad excipiendum principem spectandumque regem effusa, Thrasea occursum prohibitus non demisit animum: sed codicillos ad Neronem composuit, requirēs objecta, & expurgaturum asseverans, si notitiam criminum & copiam diluendi habuisset. Eos codicillos Nero properanter accepit, spe exterritum Thraseam [b] sensisse per quæ claritudinem principis extolleret, suamque famam dehonestaret. Quod ubi non evenit, vultumque & spiritus & libertatem infonsis ultro extimuit, vocari patres iussit. Tum Thrasea inter proximos cōsultavit, tentaretne defensionem, an sperneret. Diversa consilia afferebantur. Quibus intrari curiam placebat, securos esse de constantia ejus dixerunt, nihil dicturū, nisi quo gloriam auget. Segnes & pavidos supremis suis secretum circumdare. Aspiceret populus virum morti obvium, audiret senatus voces quasi ex aliquo numine supra humanas: posse ipso miraculo etiam Neronem permoveri. sin crudelitas persisteret, distinguere certe apud posteros memoriam honesti exitus ab ignavia per silentium pereuntium. Contra
qui

qui opperendum domi censebāt, de ipso Thrasea eadem. sed ludibria & contumelias imminere. subtraheret aures conviciis & probris. Non solum Cossutianū aut Eprium ad scelus promptos, superesse qui forsitan manus ictusq; per immanitatē Augusti, etiam bonos metu sequi. Detraheret potius senatui, quem [i] perornavisset, infamiam tanti flagitij: & relinqueret incertum, quid viso Thrasea reo decreturi patres fuerint. ut Neronem flagitiorum pudet caperet, irrita spe agitari: multoque magis timendum, ne in conjugem, in familiam, in cetera pignora ejus sæviret. Proinde intemeratus, impollutus, quorum vestigiis & studiis vitam duxerit, eorum gloria peteret finem. Aderat consilio Rusticus Arulenus flagrans juvenis, & cupidine laudis offerebat se intercessurū senatusconsulto. Nam plebis trib. erat. Cohibuit spiritus ejus Thrasea, ne vana & reo non profutura, intercessori exitiosa inciperet. Sibi actam aetatem, & tot per annos continuum vitam ordinem, non deserendū: illi initium magistratum, & integra quæ supersint. Multum ante secum expenderet, quod tali tempore capeffenda Reipub. iter ingrederetur. Ceterum ipse an venire in senatum deceret, meditationi suæ reliquit. At postera luce duæ prætoriae cohortes armatae, templum genitricis Veneris infedere. Aditum senatus globus togatorum obsederat, non occultis gladiis, dispersiq; per fora ac basilicas cunei militares. inter quorum aspectū & minas ingressi curiam senatores. Et oratio principis per Quæstorem ejus audita est. Nemine nominatim compellato, patres arguebat, quod publica munia desererent: eorumque exemplo equites Rom. ad segnitiam verterentur. Etenim quid mirum è longinquis provinciis adveniri, cum pleriq; adepti consulatum & sacer-

*sacerdotia, hortorum potius amœnitati inservirent: quod velut telum arripuere accusatores. Et initium faciente Cossutiano, majore vi Marcellus, summam reip. agi clamitabat: contumacia inferiorum, lenitatem imperitantis deminui. Nimum mittere ad eam diem patres, qui Thraseam desciscen-tem, qui generum ejus Helvidium Priscum in iisdem furoribus, simul Paconium Agrippinum paterni in principes odij heredem, & Curtium Montanum detestanda carmina facitantes, eludere impune sinerent. Requirit se in senatu consularem, in votis sacerdotem, in jurejurando civem: nisi contra instituta & earum monias majorum, proditorem palam & hostem Thrasea induisset. Denique agere senatorem, & principis obrectatores protegere solitus, veniret, censeret quid corrigi aut mutari vellet: facilius perluturos singula increpantem, quam nunc silentium perferrent omnia damnantis. Pacem illi per orbem terrarum, an victorias sine damno exercituum displicere? Ne hominem bonis publicis mœstum, & qui fora, theatra, templa pro solitudine haberet, qui minitaretur exsilium suum, ambitionis prava cō-
 potem facerent. Non illi consulta hæc, non magistratus, aut Romanam urbem videri. Abrumperet vitam ab ea civitate, cujus caritatem olim, nunc & aspectum exuisset. Cum per hæc atque talia Marcellus inveheretur torvus & minax, voce, vultu, oculis ardesceret; non illa nota & [k] celebritate periculorum sueta jam senatus mœstitia, sed novus & altior pavor, manus & tela militum cernentibus. simul ipsius Thraseæ venerabilis species obversabatur: & erant qui Helvidium quoque miserarentur, innoxie affinitatis pœnas daturum. Quid Agrippino objectum, nisi tristem patris fortunam? quando & ille
 per-*

perinde innocens Tiberii sævitia concidisset. Enimvero Montanum probæ juventæ, neque famosi carminis, quia protulerit ingenium, extorrem agi. Atque interim Ostorius Sabinus Sorani accusator ingreditur, orditurque de amicitia Rubellii Plauti, quodque proconsul Asiæ Soranus pro claritate sibi potius accommodatum, quam ex utilitate communi egisset, alendo seditiones civitatum. Vetera hæc. sed recens, discrimini patris filiam connectebat, quod pecuniam Magis dilargita esset. Acciderat sane pietate Serviliæ (id enim nomen puellæ fuit) quæ caritate erga parentem, simul imprudentia ætatis, non tamen aliud consultaverat, quam de incolumitate domus, & an placabilis Nero, an cognitio senatus nihil atrox afferret. Igitur accita est in senatum, steteruntque diversi ante tribunal consulum, grandis ævo parens, contra filia intra vicesimum ætatis annum, nuper marito Annio Pollione in exilium pulso, viduata desolataque; ac ne patrem quidem intuens, cujus onerassè pericula videbatur. Tum interrogante accusatore, an cultus dotales, an detractum cervici monile venum dedisset, quo pecuniam faciendis magicis sacris contraheret? primum strata humi, longoque fletu & silentio, post, altaria & aram complexa: *Nullos, inquit, impios deos, nullas devotiones, nec aliud infelicibus precibus invocavi, quam ut hunc optimum patrem tu Caesar, & vos patres servaretis incolumem. Sic gemmas & vestes & dignitatis insignia dedi; quomodo si sanguinem & vitam poposcissent. Viderint isti antehac mihi ignoti quo nomine sint, quas artes exerceant: nulla mihi principis mentio, nisi inter numina fuit. Nescit tamen miserrimus pater. & si*
crimen

erimen est, sola deliqui. Loquentis adhuc verba excipit Soranus, proclamatque, non illam in provinciam secum profectam, non Plauto per ætatem nosci potuisse, non criminibus mariti connexam, nimiam tantum pietatis ream, separarent à se quamcunque sortem subiret. Simul in amplexus occurrentis filiae ruebat, nisi interjecti lictores utrisque obstitissent. Mox datus testibus locus: & quantum misericordiae sævitia accusationis permoverat. tantum iræ Egnatius testis concivit. Cliens hic Sorani, & tunc emtus ad opprimendum amicum, auctoritatem Stoicæ sectæ præferebat, habitu & ore ad exprimendam imaginem honesti [1] & exerciti, ceterum animo perfidiosus, & subdolus, avaritiam ac libidinem occultans. Quæ postquam pecunia reclusa sunt, dedit exemplum præcavendi, quomodo fraudibus involutos, aut flagitiis commaculatos; sic specie bonarum artium falsos, & amicitiae fallaces. Idem tamen dies & honestum exemplum tulit Cassii Asclepiodoti, qui magnitudine opum præcipuus inter Bithynos, quo obsequio florentem Soranum celebraverat, labentem non deseruit. Exutusque omnibus fortunis, & in exilium actus, æquitate deum erga bona malaque documenta. Thraseæ Soranoque & Serviliæ datur mortis arbitrium. Helvidius & Paconius Italia depelluntur. Montanus patri concessus est, prædicto ne in Repub. haberetur. Accusatoribus Eprio & Cossutiano quinquagies sestertium singulis, Ostorio duodecies & quæstoria insignia tribuuntur. Tum ad Thraseam in hortis agentem quæstor consulis missus, vesperscente jam die. illustrium virorum feminarumque cœtus frequētes egerat, maxime intentus

Demæ-

432 C. CORN. TACITI ANNAL. LIB. XVI.
Demetrio Cynicæ institutionis doctore: cum
quo, ut conjectare erat intentione vultus, &
auditu si qua clarius proloquebantur, de natu-
ra animæ, & dislocatione spiritus corporisq; in-
quirebat: donec advenit Domitius Cæcilianus
ex intimis amicis, & ei quid senatus censuisset,
exposuit. Igitur flentes quiritantesque qui ade-
rant, faceßere propere Thrasea, neu pericula
sua miscere cum sorte damnati hortatur. Ar-
riamque tentantem mariti suprema, & exem-
plum Arriæ matris sequi, monet retinere vi-
tam, filiæque communi subsidium unicum non
adimere. Tum progressus in porticum, illic à
quæstore reperitur, lætitiæ propior, quia Helvi-
dium generum suum Italia tantum arceri co-
gnoverat. Accepto dehinc senatusconsulto,
Helvidium & Demetrium in cubiculum indu-
cit: porrectis utriusque brachii venis, postquam
cruorem effudit, humum super spargens, pro-
pius vocato quæstore, *Libemus*, inquit, *Jovi li-*
beratori. Specta juvenis, & omen quidem dî prohi-
beant; ceterum in ea tempora natus es, quibus fir-
mare animum expedit constantibus exemplis. Post
lentitudine exitus graves cruciatus afferente,
obversis in Demetrium.

LOCA EMENDANDA IN LIB. XVI.

a seque unum b ne c Faber, suo d nomen Lu-
nium fecissent. e consultationes. f oderint. g To-
rius. h scripsisse i semper ornavisset. k crebritate.
l honesti exercitus.

C. CORNELII

T A C I T I

AB EXCESSV NERONIS

HISTORIAR.

LIBER PRIMVS.

BREVIARIVM LIBRI.

ORditur, & quæ in Historiarum toto opere dicenda, carptim proponit: statum item tunc rei Romanæ: Galbæ ingenium, mores, gubernationem. Quî audito motu Germanico, Pisonem Cæsarem adoptat. Id Othonem offendit, qui spe sua lapsus animum ad utriusque cadem appulit. & perfecit, conciliatis sibi Prætorianis. Galba & Piso trucidantur, item T. Vinus. Otho in Imperij sede est. cui tamen æmulus statim & hostis Vitellius exortus. De causis motæ Germaniæ, & in ea legionum. Vitellium Principem sumunt, & iter in Italiam: duobus ducibus, Valente Fabio, & Alieno Cæcina. Otho copias item ducesque parat. Recensio Provinciarum, quæ penes utrumque Principem. Interea Roxolani Sarmatæ Mæsiam irrupere: sed repulsi, aut cæsi. Seditio Romæ & tumultus Prætorianorum ingens exortus: qui Senatum universum ad cadem deposcunt, ut Othoni infidum. Otho agre eos coërcet, & donativo mox placat. Idem classem instruit, mittitque in Galliam contra Vitellium. Denique ipse, omissa urbe, in eum it. Gesta hæc paucis mensibus.

T

Imp.

Imp. Ser. Galba. & T. Vinio Coss.

NITUM mihi operis Ser. Galba iterum, T. Vinius consules erunt. Nam post conditam urbem DCC & XX. prioris ævi annos multi auctores retulerunt: dum res populi Rom. memorabantur, pari eloquentia ac libertate. Postquam bellum apud Actium, atque [a] omnem potestatem ad unum conferri pacis interfuit; magna illa ingenia cessere. Simul veritas pluribus modis infracta. primum inscitia Reip. ut alienæ, mox libidine assentandi, aut rursus odio adversus dominantes. Ita neutris cura posteritatis, inter infensos vel obnoxios. Sed ambitionem scriptoris facile ad verferis: obrectatio & livor pronis auribus accipiuntur. quippe adulationi fœdum crimen servitutis, malignitati falsa species libertatis inest. Mihi Galba, Otho, Vitellius, nec beneficio nec injuria cogniti. Dignitatem nostram à Vespasiano inchoatam, à Tito auctam, à Domitiano longius provectam non abnuerim. sed incorruptam fidem professis, nec amore quisquam, & sine odio dicendus est. Quod si vita suppeditet, principatum divi Nervæ, & imperium Trajani, uberiores securioresque materiam senectuti seposui: rara temporum felicitate, ubi sentire quæ velis, & quæ sentias dicere licet.

Opus aggredior plenum variis casibus, atrox præliis, discors seditionibus, ipsa etiam pace seivum. Quatuor principes ferro interemti. Tria bella civilia, plura externa, ac plerumque permixta. Prosperæ, in Oriente; adversæ, in Occidente res. Turbatum Illyricum, Galliæ nutantes, perdo-

perdomita Britannia, & statim missa [b] cohorte in Sarmatarum ac Suevorum gentes nobilitatus cladibus mutuis Dacus. Mota etiam prope Parthorum arma falsi Neronis ludibrio. Iam vero Italia novis cladibus, vel post longam sæculorum seriem repetitis, afflicta. Haustæ aut obrutæ urbes. Fecundissima Campaniæ ora, & urbs, incendiis vastata; consumptis antiquissimis delubris, ipso Capitolio civium manibus incenso. Pollutæ cerimonie. magna adulteria. plenum ex filiis mare. infecti cædibus scopuli. atrocius in urbe sævitum. Nobilitas, opes, omissi gestique honores pro crimine; & ob virtutes certissimum exitium. Nec minus præmia delatorum invisa quam scelera: cum alii sacerdotia & consulatus ut spolia adepti, procurationes alii & interiorum potentiam, agerent ferrent [c] cuncta. Odio & terrore corrupti in dominos servi, in patronos liberti: & quibus deerat inimicus, per amicos oppressi. Non tamen adeo virtutum sterile sæculum, ut non & bona exempla prodiderit. Comitatus profugos liberos matres, secutæ maritos in exilia conjuges, propinqui audentes, constantes generi, contumaces etiam adversus tormenta servorum fides. Supremæ clarorum virorum necessitates; ipsa necessitas fortiter tolerata; & laudatis antiquorum moribus pares exitus. Præter multiplices rerum humanarum casus; cælo terraque prodigia, & fulminum monitus, & futurorum præfagia, læta, tristia, ambigua, manifesta. Nec enim unquam atrocioribus populi Rom. cladibus, magisve justis judiciis approbatum est, non esse curæ deis securitatem nostram, esse ultionem. Ceterum antequam destinata componam, repetendum

tendum videtur, qualis status urbis, quæ mens exercituum, quís habitus provinciarum, quid in toto terrarum orbe validum, quid ægrum fuerit: ut non modo casus eventusque rerum, qui plerumque fortuiti sunt, sed ratio etiam causæq; noscantur. Finis Neronis ut lætus primo gaudentium impetu fuerat; ita varios motus animorum, non modo in urbe apud patres, apud populum, apud urbanum militem; sed omnes legiones ducesque conciverat, evulgato imperii arcano, posse principem alibi quam Romæ fieri. Sed patres læti, usurpata statim libertate, licentius ut erga principem novum & absentem. primores equitum proximi gaudio patrum. pars populi integra, & magnis domibus annexa, clientes libertique damnatorum & exsulum, in spem erecti. Plebs sordida & circo ac theatris sueta, simul deterrimi servorum, aut qui a defis bonis, per dedecus Neronis alebantur, mœsti & rumorum avidi. Miles urbanus longo Cæsarum sacramento imbutus, & ad destituendum Neronem arte magis & impulsu, quam suo ingenio traductus, postquam neque dari donativum sub nomine Galbæ promissum, neque magnis meritis ac præmiis eundem in pace qui in bello locum, præventamq; gratiam, intelligit apud principem à legionibus factum, pronus ad novas res, scelere insuper Nymphidii Sabini Præfecti imperium sibi molientis agitur. Et Nymphidius quidem in ipso conatu oppressus. Sed quamvis capite defectionis ablatro, manebat plerisque militum conscientia; nec deerant sermones, senium atque avaritiam Galbæ increpantium. Laudata olim & militari fama celebrata severitas ejus, angebat coasper-

nantes

nantes veterem disciplinam, atque ita XIV annis à Nerone affuefactos, ut haut minus vitia principum amarent, quam olim virtutes verebantur. Accessit Galbæ vox pro Republ. honesta, ipsi anceps, legi à se militem, non emi. Nec enim ad hanc formam cetera erant. Invalidum senem T. Vinius & Cornelius Laco, alter deterimus mortalium, alter ignavissimus, odio flagitiorum [d] onerabant, contemptu inertiae destruebant. Tardum Galbæ iter & cruentum, interfectis Cingonio Varrone consule designato; & Petronio Turpiliano consulari. ille ut Nymphidii socius, hic ut dux Neronis, inauditi atque indefensi, tamquam innocentes perierant. Introitus in urbem, trucidatis tot millibus inermium militum, infaustus omine, atque ipsis etiam qui occiderant, formidolosus. Inducta legione Hispana, remanente ea quam è classe Nero conscripserat, plena urbs exercitu insolito. multi ad hoc [e] & innumeri è Germania ac Britannia & Illyrico, quos idem Nero electos præmissosque ad claustra Caspiarum, & bellum quod in Albanos parabat, opprimendis Vindicis cœptis revocaverat: ingens novis rebus materia, ut non in unum aliquem prono favore, ita audenti parata. Forte congruerat ut Clodii Macri & Fonteii Capitonis cædes nuntiarètur. Macrum in Africa haut dubie turbantem, [f] Trebonius Garucianus procurator, jussu Galbæ: Capitonem in Germania, cum similia cœptaret, Cornelius Aquinus & Fabius Valens legati legionum interfecerant, antequam juberentur. Fuere qui crederet, Capitonem ut avaritia & libidine fœdum ac maculosum, ita cogitatione rerum novarum abstinuisse: sed à legatis bellū

suadentibus, postquam impellere nequiverint, crimen ac dolum compositum ultro: & Galbam mobilitate ingenii, an ne altius scrutaretur, quoquo modo acta, quia mutari non poterant, comprobasse. Ceterum utraque cædes finire accepta: & [g]inviso semel principe, seu bene seu male facta premunt. Iam afferebant venalia cuncta, præpotentes liberti. Servorum manus subitis avidæ, & tamquam apud senem festinantes. eademque novæ aulæ mala, æque gravia, non æque excusata. Ipsa ætas Galbæ, & irrisui & fastidio erat, assuetis juventæ Neronis, & imperatores forma ac decore corporis (ut est mos vulgi) comparantibus. Et hic quidē Romæ, tamquā in tanta multitudine, habitus animorum fuit. E provinciis, Hispaniæ præerat Cluvius Rufus, vir facundus, & pacis artibus, belli inexpertus. Galliæ, super memoriam Vindicis, obligatæ recenti dono Romanæ civitatis, & in posterum tributi levamento. Proximæ tamen Germanis exercitibus Galliarum civitates, non eodem honore habitæ, quædam etiam finibus ademptis, pari dolore commoda aliena ac suas injurias metiebantur. Germanici exercitus, quod periculosissimum in tantis viribus, solliciti & irati superbia recentis victoriæ, & metu, tamquam alias partes fovissent. Tarde à Nerone desciverant: nec statim pro Galba Verginius, an imperare voluisset dubium: delatum ei à milite imperium conveniebat. Fonteium Capitonem occisum, etiam qui queri non poterant, tamen indignabantur. Dux deerat, abducto Verginio per simulationem amicitie: quem non remitti, atque etiam reum esse, tamquam suum crimen accipiebant. Superior exercitus
legatum

legatum Hordeonium Flaccum spernebat, senecta ac debilitate pedum invalidum sine constantia, sine auctoritate: ne quieto quidem milite, regimen. adeo furentes infirmitate retinentis ultro etiam accendebantur. Inferioris Germaniæ legiones diutius sine consulari fuisse: donec, missu Galbæ, Vitellius aderat, censoris Vitellii ac ter consulis filius. Id satis videbatur. In Britannico exercitu nihil irarum. Non sane aliæ legiones, per omnes civilium bellorum motus, innocentius egerunt: seu quia procul, & Oceano divisæ; seu, crebris expeditionibus, doctæ hostem potius odisse. Quies & Illyrico: quamquam excitæ à Nerone legiones, dum in Italia cunctantur, Verginium legationibus adissent. Sed longis spatiis discreti exercitus, quod saluberrimum est ad continendam militarem fidem, nec vitiis nec virib⁹ miscebantur. Oriens adhuc immotus. Syriam & quattuor legiones obtinebat Licinius Mucianus, vir secundis adversisq; juxta famosus. Insignes amicitias juvenis ambitiose coluerat. mox attritis opibus, lubrico statu, suspecta etiam Claudii iracundia, in secretum Asiæ repositus, tam prope ab exsule fuit, quam postea à principe. Luxuria, industria, comitate, arrogantia, malis bonisque artibus mixtus. nimix voluptates, cum vacaret: quoties expedierat, magnæ virtutes. Palam laudares, secreta male audiebant. Sed apud subiectos, apud proximos, apud collegas, variis illecebris potens: & cui expeditius [h] fuerat tradere imperium, quam obtinere. Bellum Iudaicum Flavius Vespasianus (ducem eum Nero delegerat) tribus legionibus administrabat. Nec Vespasiano adversus Galbam votum, aut

animus. Quippe T. filium ad venerationem cultumq; ejus miserat, ut suo loco memorabimus. Occulta lege fati, & ostentis ac responsis destinatum Vespasiano liberisq; ejus imperium, post fortunam credidimus. Ægyptum copiasq; quibus coërceretur, jam inde à divo Augusto, equites Romani obtinent loco regum. Ita visum expedire, provinciam aditu difficilem, annonæ secundam, superstitione, ac lascivia discordem & mobilem, insciam legum, ignaram magistratum domi retinere. Regebat tum Tiberius Alexander ejusdem nationis. Africa, ac legiones in ea, interfecto Clodio Macro, contentæ qualicumq; principe, post experimentum domini minoris. Dux Mauretaniæ, [i] Rhætia, Noricum, Thracia, & quæ aliæ procuratoribus cohibentur, ut cuique exercitui vicinæ, ita in favorem aut odium contactu valentiorum agebantur. Inermes provinciæ, atque ipsa in primis Italia, cuicumque servitio expositæ, in pretium belli cessuræ erant. Hic fuit rerum Romanarum status, cum Ser. Galba iterum, Titus Vinus consules, inchoavere annum sibi ultimū, Reipubl. prope supremum. Paucis post kalend. Ian. diebus Pompeij Propinqui procuratoris, è Belgica litteræ afferuntur, superioris Germaniæ legiones, rupta sacramenti reverentia, imperatorem alium flagitare, & senatui ac Pop. Rom. arbitrium eligendi permittere, quo seditio mollius acciperetur. Maturavit ea res cōsiliū Galbæ, jam pridem de adoptione secum & cum proximis agitantis. Non sane crebrior tota civitate sermo per illos menses fuerat. primum licentia ac libidine talia loquendi, dein fessa [k] jam ætate Galbæ. Paucis judicium, aut reip. amor:

amor: multi occulta spe, prout quis amicus vel
 cliens, hunc vel illum [l] ambitionis rumori-
 bus destinabant. Et jam in T. Vinii odium di-
 verterant, qui in dies quanto potentior, [m] eo-
 dem [actu] invisior erat. Quippe hiantes in ma-
 gna fortuna amicorum cupiditates, ipsa Galbæ
 facilitas intendebat: cum apud infirmū & cre-
 dulum minore metu, & majore præmio pecca-
 retur. Potentia principatus divisa in T. Vinium
 consulem, & Cornelium Laconem prætorij
 præfectum. Nec minor gratia Icelo Galbæ liber-
 to, quem annulis donatum equestri nomine
 Martianum vocitabant. Hi discordes, & rebus
 minoribus sibi quisque tendentes, circa consi-
 lium eligendi successoris in duas factiones scin-
 debantur. Vinius pro M. Othone; Laco atque
 Icelus consensu non tam unum aliquem fove-
 bant, quam alium. Neque erat Galbæ ignota
 Othonis ac T. Vinij amicitia, ex rumoribus ni-
 hil silentio transmittentium: quia Vinio vidua
 filia, cælebs Otho, gener ac socer destinaban-
 tur. Credo & Reipub. curam subisse, frustra à
 Nerone translata, si apud Othonem relinque-
 retur. namque Otho pueritiam incuriose, ado-
 lescentiam petulanter egerat, gratus Neroni æ-
 mulatione luxus. Eoq; jam Poppæam Sabinam
 Principale scortum, ut apud conscium libidi-
 num deposuerat, donec [n] Octaviam uxorem
 amoliretur. Mox suspectum in eadem Poppæa,
 in provinciam Lusitaniam specie legationis se-
 posuit. Otho, comiter administrata provincia,
 primus in partes transgressus, nec segnis, & do-
 nec bellū fuit, inter præsentis splendidissimus,
 spem adoptionis statim conceptam, acrius in
 dies rapiebat: faventibus plerisque militum,

prona in eum aula Neronis ut similem. Sed Galba, post nuntios Germanicæ seditionis, quamquam nihil adhuc de Vitellio certum, anxius quonam exercituum vis erumperet, ne urbano quidem militi confisus, quod remedium unicū rebatur, comitia imperii transigit. Adhibitoque super Vinium ac Laconem, Mario Celso consule designato, ac Ducenio Gemino præfecto urbis, pauca præfatus de sua senectute, Pisonem Licinianum accersiri jubet: seu propria dilectione, sive, ut quidam tradiderunt, Lacone instante. cui apud Rubellium Plautum exercita cum Pifone amicitia: sed callide ut ignotum fovebat, & prospera de Pifone fama consilio ejus fidem addiderat. Pifo M. Crasso & Scribonia genitus, nobilis utrimque, vultu habituque moris antiqui, & æstimatione recta severus, deterius interpretantibus tristior habebatur. Ea pars morum ejus, quo suspectior sollicitis, adoptanti placebat. Igitur Galba apprehensa Pisonis manu, in hunc modum locutus fertur. *Si te privatus, lege curiata apud Pontifices, ut moris est, adoptarem; & mihi egregium erat tunc, Pompeij & M. Crassi subolem in penates meos adsciscere; & tibi insigne, Sulpicia ac Lutatia decora, nobilitati tuæ adjecisse. Nunc me deorum hominumque consensu ad imperium vocatum, præclara indoles tua, & amor patriæ impulit, ut principatum, de quo majores nostri armis certabant, bello adeptus, quiescenti offeram. exemplo divi Augusti, qui sororis filium Marcellum, dein generum Agrippam, mox nepotes suos, postremo Tiberium Neronem privignum, in proximo sibi fastigio collocavit. Sed Augustus in domo successorem quaesivit; ego in Republ. Non quia propinquos aut socios belli non habeam:*
sed

sed neque ipse imperium ambitione accepi; & iudicij mei documentum sint, non mea tantum necessitudines, quas tibi postposui, sed & tua. Est tibi frater pari nobilitate, natus major, dignus hac fortuna, nisi tu potior esses. Ea etas tua, quæ cupiditates adolescentiæ jam effugerit: ea vita, in qua nihil præteritum excusandum habeas. Fortunam adhuc tantum adversam tulisti. Secundæ res acrioribus stimulis animum explorant, quia miseria tolerantur, felicitate corrumpimur. Fidem, libertatem, amicitiam, præcipua humani animi bona, tu quidem eadem constantia retinebis: sed alij per obsequium immi-
nuent. Irrumpet adulatio, blanditiæ pessimum veri affectus venenum, sua cuique utilitas. Etiam ego ac tu simplicissime inter nos hodie loquimur, ceteri, libentius cum fortuna nostra, quam nobiscum. Nam suadere principi quod oporteat, multi laboris: assentatio erga principem quemcunque, sine affectu peragitur. Si immensum imperij corpus stare ac librari sine rectore posset, dignus eram, à quo Resp. inciperet. Nunc eo necessitatis jampridem ventum est, ut nec mea senectus conferre plus Populo Rom. possit, quam bonum successorem; nec tua plus juventa, quam bonum principem. Sub Tiberio, & Cajo, & Claudio, unius familiæ quasi hereditas fuimus: loco libertatis erit, quod eligi cœpimus. Et finita Iuliorum Claudiorumq; domo, optimum quemque adoptio inveniet. Nam generari & nasci à principibus, fortuitum, nec ultra aestimatur: adoptandi iudicium integrum; & si velis eligere, consensu monstratur. Sit ante oculos Nero, quem longa Caesarum serie tumentem, non Vindex cum inermi provincia, aut ego cum una legione, sed sua immanitas, sua luxuria cervicibus publicis depulere. Neque erat adhuc damnati principis exemplum. Nos bello, & ab aesti-
mantibus

manibus asciti, cum invidia quamvis, egregij erimus. Ne tamen territus fueris, si duæ legiones in hoc concussæ orbis motu nondum quiescunt. Ne ipse quidem ad securas res accessi; & audita adoptione, desinam videri senex, quod nunc mihi unum objicitur. Nero à pessimo quoque semper desiderabitur: mihi ac tibi providendum est, ne etiam à bonis desideretur. Monere diutius neque temporis huius, & impletum est omne consilium, si te bene elegi. Utilissimus [O] quidem ac brevissimus bonarum malarumque rerum dilectus, cogitare quid aut nolueris sub alio principe, aut volueris. Neque enim hic, ut in ceteris gentibus quæ regnantur, certa dominorum domus, & ceteri servi: sed imperaturus es hominibus, qui nec totam servitutem pati possunt, nec totam libertatem. Et Galba quidem, hæc ac talia, tamquam principem faceret; ceteri, tamquam cum facto loquebantur. Pisonem ferunt statim intuentibus, & mox conjectis in eum omnium oculis, nullum turbati, aut exsultantis animi motum prodidisse. Sermo erga patrem imperatoremque reverens, de se moderatus, nihil in vultu habituque mutatum: quasi imperare posset magis, quam vellet. Consultatum inde, pro rostris, an in senatu, an in castris adoptio nuncuparetur. Iri in castra placuit. honorificum id militibus fore, quorum favorem ut largitione & ambitu male acquiri, ita per bonas artes haut spernendum. Circumsteterat interim palatium publica expectatio magni secreti impatiens, & male coercitam famam suppressætes augebant. Quartum idus Ianuar. fœdum imbribus diem, tonitrua & fulgura & cœlestes minæ ultra solitum turbaverant. Observatum id antiquitus comitiis dirimendis, non terruit Galbam quominus

minus in castra pergeret: contemptorem talium
ut fortuitorum; seu quæ fato manent, quamvis
significata, non vitantur. Apud frequentē mi-
litum concionem, imperatoria brevitāte, ado-
ptari à se Pisonem [p] more divi Augusti, & ex-
emplo militari, quo vir virum legeret, pronun-
tiat: ac ne dissimulata seditio in majus credere-
tur, ultro asseverat, quartam & duodevicesimā
legiones, paucis seditionis auctoribus, non ul-
tra verba ac voces errasse, & brevi in officio fo-
re. Nec ullum orationi aut lenocinium [q] ad-
ditum, aut pretium. Tribuni tamen centurio-
nesque, & proximi militum, gratabundi, respō-
dent. Per ceteros mæstitia ac silentium, tam-
quam usurpatam etiam in pace donativi neces-
sitatē, bello perdidissent. Constat potuisse con-
ciliari animos quantulacumque parci senis li-
beralitate. Nocuit antiquus rigor & nimia se-
veritas, cui jam pares non sumus. Inde apud se-
natum non comtior Galbæ, non longior quam
apud milites sermo: Pisonis comis oratio. Et pa-
trum favor aderat, multi voluntate effusius,
qui noluerāt mediē, ac plurimi obvio obsequio
privatas spes agitantes, sine publica cura. Nec
aliud sequenti quatrīduo (quod medium inter
adoptionem & cædem fuit) dictum à Pione in
publicum, factumve. Crebrioribus in dies Ger-
manicæ defectionis nuntiis, & facili civitate ad
accipienda credendaque omnia nova, cum tri-
stia sunt, censuerant patres mittendos ad Ger-
manicum exercitum legatos. agitatum secre-
to, num & Piso proficisceretur [r] majore præ-
textu: illi auctoritatem senatus, hic dignationē
Cæsaris laturus. Placebat & Laconem prætorii
præfectum simul mitti. Is consilio intercessit.

Legati

Legati quoque (nam senatus electionem Galbæ permiserat) fœda inconstantia nominati, excusati, substituti, ambitu remanendi aut eundi, ut quemque metus vel spes impulerat. Proxima pecuniæ cura. Et cuncta scrutantibus iustissimum visum est, inde repeti, unde inopiæ causâ erat. Bis & vicies [f] mille sestertium donationibus Nero effuderat. Appellari singulos iussit, decuma parte liberalitatis apud quemq; eorum relicta. At illis vix decumæ super portiones erant: iisdem erga aliena sumtibus, quibus sua prodegerant, cum rapacissimo cuique ac perditissimo, non agri, aut fœnus, sed sola instrumenta vitiorum manerent. Exactioni [t] xxx equites Romani præpositi, novum officii genus, & ambitu ac numero onerosum: ubique hasta, & sector, & inquieta urbs auctioribus. Attamen grande gaudium, quod tam pauperes forent quibus donasset Nero, quam quibus abstulisset. Exauctoritati per eos dies tribuni, è prætorio Antonius Taurus, & [n] Antonius Naso: ex urbanis cohortibus, Amylius Pacensis: è [x] vigiliis, Iulius Fronto. Nec remedium in ceteros fuit, sed metus initium: tamquam per artem & formidinem singuli pellerentur, omnibus suspectis. Interea Othonem, cui compositis rebus nulla spes, omne in turbido consilium, multa simul existimabant: luxuria etiam principi onerosa, inopia vix privato toleranda, in Galbam ira, in Pisonem invidia. Fungebat & metum, quo magis concupisceret. *Prægravem se Neroni fuisse. nec Lusitaniam rursus aut alterius exsiliij honorem expectandum: suspectum semper invisumque dominantibus, qui proximus destinaretur. Nocuisse id sibi apud senem principem: magis*

noci-

*nociturum apud juvenem, ingenio trucem, & longo
 exsilio efferatum. Occidi Othonem posse; proin agen-
 dum audendumque, dum Galba auctoritas fluxa,
 Pisonis nondum coaluisset. Opportunos magnis cona-
 tibus transitus rerum: nec contatione opus, ubi per-
 niciosior sit quies, quam temeritas. Mortem omnibus
 ex natura æqualem, oblivione apud posteros, vel
 gloria distingui. Ac si nocentem innocentemq; idem
 exitus maneat, acrioris viri esse, merito perire. Non
 erat Othonis mollis & corpori similis animus.
 Et intimi libertorum servorumque corruptius,
 quam in privata domo habiti, aulam Neronis,
 & luxus, adulteria, matrimonia ceterasque re-
 gnorum libidines avido talium, si auderet, ut
 sua ostentantes, quiescenti, ut aliena exprobra-
 bant: urgentib⁹ etiam mathematicis, dum no-
 vos motus, & clarum Othoni annum observa-
 tione siderum affirmant. genus hominum po-
 tentibus infidum, sperantibus fallax, quod in
 civitate nostra & vetabitur semper, & retine-
 bitur. Multos secreta Poppææ mathematicos;
 pessimum principalis matrimonii instrumen-
 tum, habuerant: è quibus Ptolemæus Othoni
 in Hispania comes, cum superfuturum eum Ne-
 roni promississet, postquam ex eventu fides, cō-
 jectura jam & rumore, senium Galbæ, & juven-
 tam Othonis computantium, persuaferat fore,
 ut in imperium ascisceretur. Sed Otho tamquā
 peritia, & monitu fatorum prædicta accipie-
 bat, cupidine ingenii humani libentius obscura
 credi. Nec deerat Ptolemæus, jam & sceleris in-
 stinctor, ad quod facillime ab ejusmodi voto
 transitur. Sed sceleris cogitatio incertum an
 repens, studia militum jam pridem spe succes-
 sionis, aut paratu facinoris affectaverat. In iti-
 nere,*

nere, in agmine, in stationibus, vetustissimum quemque militum nomine vocans, ac memoria Neroniani comitatus, contubernales appellando, alios agnoscere, quosdam requirere, & pecunia aut gratia juvare: inferendo sæpius querelas, & ambiguos de Galba sermones, quæque alia turbamenta vulgi. Labores itinerum, inopia commeatum, duritia imperii, atrocius accipiebantur: cum Campaniæ lacus & Achaïæ urbes classibus adire soliti, Pirenæum & Alpes, & immensa viarum spatia, ægre sub armis eniterentur. Flagrantibus jam militum animis, velut faces addiderat Mevius Pudens è proximis Tigelliniis mobilissimum quemq; ingenio, aut pecuniæ indigum, & in novas cupiditates præcipitem alliciendo, eo paulatim progressus est, ut per speciem convivii quoties Galba apud Othonem epularetur, cohorti excubias agenti, viritim centenos nummos divideret. quæ n velut publicam largitionem Otho, secretioribus apud singulos præmiis, intendebat. adeo animosus corruptor, ut Cocceio Proculo speculatori de parte finium cum vicino ambigenti, universum vicini agrum sua pecunia emptum dono dederit: per secordiam præfecti, quæ nota pariter & occulta fallebant. Sed tum è libertis Onomastum futuro sceleri præfecit, à quo Barbium Proculum Tesslerarium speculatorum, & Veturium Optionem eorundem perductos, postquam vario sermone callidos, audacesque cognovit, pretio & promissis onerat, data pecunia ad pertentandos plurium animos. Suscepere duo manipulares imperium Pop. Rom. transferendum, & transtulerunt. In conscientiam facinoris pauciasciti, suspesos ceterorum animos,

animos, diversis artibus stimulant: primores militum, per beneficia Nymphidii ut suspectos: vulgus & ceteros, ira & desperatione dilati toties donativi. erant quos memoria Neronis, ac desiderium prioris licentiæ accenderet. in commune omnes metu mutandæ militiæ terrebantur. Infecit ea tabes legionum quoque & auxiliorum motas jam mentes, postquam vulgatum erat labare Germanici exercitus fidem. Adeoque parata apud malos seditio, etiam apud integros dissimulatio fuit, ut postero Iduum die, redeuntem à cœna Othonem rapturi fuerint, nisi incerta noctis, & tota urbe sparsa militum castra, nec facilem inter temulētos consensum timuissent: non Reip. curâ, quam fœdare principis sui sanguine sobrii parabant, sed ne per tenebras, ut quisque Pannonici vel Germanici exercitus militibus oblatas esset, ignorantibus plerisque pro Othone destinaretur. Multa erumpentis seditionis indicia per conscios oppressa; quædam apud Galbæ aures præfectus Laco elusit, ignarus militarium animorum, consilii que quamvis egregii, quod non ipse afferret, inimicus, & adversus peritos pervicax. xviii kal. Febr. sacrificanti pro æde Apollinis Galbæ, haruspex Vmbricius tristia exta, & instantes insidias, ac domesticum hostem prædicit: audiente Othone (nam proximus adstiterat) idque ut lætum è contrario, & suis cogitationibus prosperum interpretante. Nec multo post libertus Onomastus nuntiat, expectari eum ab architecto & redemptoribus. quæ significatio coeuntium jam militum, & paratæ conjurationis convenerat. Otho, causam digressus requirentibus, cum emi sibi prædia vetustate suspecta, eoque prius

prius exploranda finxisset, innixus liberto, per Tiberianam domum in Velabrum, inde ad Miliarium aureum, sub ædem Saturni pergit. Ibi tres & viginti speculatores consalutatim imperatorem, ac paucitate salutantium trepidū, & sellæ festinanter impositum strictis mucronibus rapiunt. Totidem ferme milites in itinere aggregantur; alii conscientia, plerique miraculo: pars clamore & gladiis, pars silentio, animos ex eventu sumturi. Stationem in castris agebat Iulius Martialis tribunus. Is magnitudine subiti sceleris, an corrupta latius castra, ac si contra tenderet, exitium metuens, præbuit plerisque suspicionem conscientia. Anteposuerunt ceteri quoque tribuni centurionesque præsentia dubiis & honestis. Isque habitus animorum fuit, ut pessimum facinus auderent pauci; plures vellent; omnes paterentur. Ignarus interim Galba & sacris intentus, fatigabat alieni jam imperii deos: cum affertur rumor rapi in castra, incertum quem senatorem, mox Othonem esse qui raperetur. Simul ex tota urbe ut quisque obuius fuerat, alii formidinem augentes, quidam minora vero, ne tum quidem obliti adulationis. Igitur consultantibus placuit tentari animum cohortis, quæ in palatio stationem agebat, nec per ipsum Galbam, cuius integra auctoritas maioribus remediis servabatur: Piso pro gradibus domus vocatos, in hunc modum allocutus est. *Sextus dies agitur, commilitones, ex quo ignarus futuri, & sive optandum hoc nomen sive timendum erat, Caesar ascitus sum: quo domus nostra aut Reipubl. fato, in vestra manu positum est. non quia, meo nomine, tristiore casum paveam, ut qui adversa expertus cū maxime, ducam*

ne secunda quidem minus discriminis habere: patris
& senatus & ipsius imperij vicem doleo, si nobis aut
perire hodie necesse est, aut quod aequè apud bonos
miserum est, occidere. Solatium proximi motus ha-
beamus, incruentam urbem & res sine discordia
translatas. Provisum adoptione videbatur, ut ne
post Galbam quidem bello locus esset. Nihil arrogabo
mihi nobilitatis aut modestiae. neque enim relatus
virtutum, in comparatione Othonis, opus est. Vitia,
quibus solis gloriatur, evertere imperium, etiam
cum amicum imperatoris ageret. Habitune & in-
cessu, an illo muliebri ornatu, mereretur imperium?
Falluntur, quibus luxuria specie liberalitatis im-
ponit. Perdere iste sciet, donare nesciet. Stupra nunc,
& comissiones, & feminarum cœtus, voluit ani-
mo. hæc principatus præmia putat, quorum libido
ac voluptas, penes ipsum sit; rubor ac dedecus, penes
omnes. Nemo enim unquam imperium flagitio qua-
situm bonis artibus exercuit. Galbam consensus ge-
neris humani; me Galba, consentientibus vobis, Cæ-
sarem dixit. Si Respubl. & senatus, & populus,
vana nomina sunt: vestra, commilitones, interest,
ne imperatorem pessimi faciant. Legionum seditio
adversum duces suos audita est aliquando: vestra
fides famaque, illæsa adhuc diem mansit. & Nero
quoque vos destituit, non vos Neronem. Minus xxx
transfuge & desertores, quos centurionem aut tri-
bunum sibi eligentes nemo ferret, imperium assigna-
bunt? Admittitis exemplum? & quiescendo com-
mune crimen facitis? Transcendet hæc licentia in
provincias: & ad nos scelerum exitus, bellorum ad
vos pertinebunt. Nec est plus quod pro cæde princi-
pis, quam quod innocentibus datur. sed proinde à
nobis donativum ob fidem, quam ab aliis pro fa-
cinore accipietis. Dilapsis speculatoribus, cetera
cohors

cohors non aspernata concionantem, ut turbidis rebus evenit, timore magis, & nonnullo adhuc consilio, parat signa, quod postea creditum est, infidiis & simulatione. Missus & Celsus Marius ad electos Illyrici exercitus, Vipfani in porticu tendentes. Præceptum Amulio Sereno & Domitio Sabino primipilaribus, ut Germanicos milites è Libertatis atrio accerferent. Legioni classicę diffidebat, infestæ ob cędem commilitonum, quos primo statim introitu trucidaverat Galba. Pergunt etiam in castra prætorianorum tribuni Cerius Severus, Subrius Dexter, Pompejus Longinus, si incipiens adhuc & nondum adulta seditio melioribus consiliis flecteretur. Tribunorum Subrium & Cerium milites adorti minis, Longinum manibus coercerent, exarmanque: quia non ordine militiæ, sed è Galbæ amicis, fidus principi suo, & desciscientibus suspectior erat. Legio classica nihil cunctata prætorianis adjungitur. Illyrici exercitus electi, Celsum infestis pilis proturbant. Germanica vexilla diu nutavere, invalidis adhuc corporibus, & placatis animis, quod eos à Nerone Alexandriam præmissos, atque inde rursus longa navigatione ægros, impensiore cura Galba refovebat. Univerfa jam plebs palatium implebat, mixtis servitiis, & dissono clamore, cædem Othonis, & conjuratorum exsilium poscentium, ut si in circo ac theatroludicrum aliquod postularent. Neque illis iudicium aut veritas: quippe eodem die diversa pari certamine postulaturis: sed tradito more, quemcumque principem adulandi, licentiâ acclamationum, & studiis inanibus. Interim Galbam duæ sententiæ distinebant. Titus Vinus

manen-

manendum intra domum, opponenda servitia, firmandos aditus, non eundem ad iratos censebat: daret malorum pœnitentiæ, daret bonorum consensui spatium. scelera impetu, bona consilia mora valescere. Denique eundi ultro si ratio sit, eandem mox facultatem: regressus, si pœniteat, in aliena potestate. Festinandum ceteris videbatur, antequam cresceret invalida adhuc conjuratio paucorum. Trepidaturum etiam Othonem, qui furtim digressus, ad ignaros illatus, contatione nunc & segnitia terentium tempus, imitari Principem discat. Non expectandum, ut compositis castris, forum invadat, & prospectante Galba Capitolium adeat: dum egregius imperator, cum fortibus amicis, janua, ac limine tenus domum cludit, obsidionem nimirum toleraturus. Et præclarum in servis auxilium, si consensus tantæ multitudinis, & quæ plurimum valet, prima indignatio languescat. Proinde intuta, quæ indecora: vel si cadere necesse sit, occurrendum discrimini. Id Othoni invidiosius, & ipsis honestum. Repugnantem huic sententiæ Vinium, Laco minaciter invasit, stimulante Icelo, privati odii pertinacia, in publicum exitium. Nec diutius Galba cunctatus, speciosiora suadentibus accessit. Præmissus tamen in castra Piso, ut juvenis magno nomine, recenti favore, & infensus T. Vinio; seu quia erat, seu quia irati ita volebant. Et facilius de odio creditur. Vix dum egresso Pisonem, occisum in castris Othonem, vagus primum & incertus rumor, mox ut in magnis mendaciis, interfuisse se quidam, & vidisse affirmabant; credulâ famâ, inter gaudentes, & incuriosos. Multi arbitrabantur compositum auctumque rumorem, mixtis jam Othonianis, qui ad evocandum Galbam, læta falso vulgaverint.

Tum

Tum vero non populus tantum & imperita plebs in plausus & immodica studia, sed equitum pleriq; ac senatorum, posito metu incauti, refractis palatii foribus, ruere intus, ac se Galbæ ostentare, præreptam sibi ultionem querentes. Ignavissimus quisque, & (ut res docuit, in periculo non ausurus, nimii verbis, linguæ feroces: nemo scire, & omnes affirmare. donec inopia veri, & consensu errantium victus, sumto thorace Galba, irruenti turbæ neque ætate neque corpore sistens, sella levaretur. Obvius in palatio Iulius Atticus speculator, cruentū gladium ostentans, occisum à se Othonem clamavit. Et Galba, *Commilito*, inquit, *quis iussit?* insigni animo ad coërcendam militarem licentiam, minantib⁹ intrepidus, adversus blandientes incorruptus. Haut dubiæ jam in castris omnium mentes, tantusque ardor, ut non contenti agmine & corporibus, in suggestu, in quo paullo ante aurea Galbæ statua fuerat, medium inter signa Othonem vexillis circumdarēt. Nec tribunis aut centurionibus adeundi locus: gregarius miles caveri insuper prepositos jubebat. Strepere cuncta clamoribus, & tumultu, & exhortatione mutua; non tamquam in populo ac plebe, variis segni adulatione vocibus, sed ut quemque affluentium militum aspexerant, prehensare manibus, complecti armis, collocare juxta, præire sacramentum, modo imperatorem militibus, modo imperatori milites commendare. Nec deerat Otho protendens manus, adorare vulgum, jacere oscula, & omnia serviliter pro dominatione. Postquam universa classiariorum legio sacramentum ejus accepit, fidens viribus, & quos adhuc singulos exstimulaverat,

laverat, accendendos in commune ratus, pro
 vallo castrorum ita cœpit. *Quis ad vos processerim, commilitones, dicere non possum: quia nec pri-
 vatum me[y] vocari sustineo, princeps à vobis no-
 minatus; nec principem, alio imperante. Vestrum
 quoque nomen in incerto erit, donec dubitabitur im-
 peratorem populi Rom. in castris, an hostem havea-
 tis. Auditisne, ut pœna mea, & supplicium vestrum
 simul postulentur? adeo manifestum est, neq; perire
 nos, neque salvos esse, nisi una posse. Et cujus levita-
 tis est Galba, jam fortasse promisit: ut qui nullo ex-
 poscente, tot millia innocentissimorum civium tru-
 cidaverit. Horror animum subit, quoties recordor
 feralem introitum, & hanc solam Galbæ victoriam,
 cum in oculis urbis decumari deditos juberet, quos
 deprecantes in fidem acceperat. His auspiciis urbem
 ingressus, quam gloriam ad principatum attulit,
 nisi occisi Obulironij [z] Sabini, & Cornelij Marcel-
 lini in Hispania [a] Bervichilonis in Gallia, Fonteij
 Capitonis in Germania, Clodij Macri in Africa,
 Cingonij in via, Turpiliani in urbe, Nymphidij in
 castris? Quæ usquam provincia, quæ castra sunt,
 nisi cruenta & maculata? aut, ut ipse prædicat,
 emendata & correctæ? Nam quæ alij scelera, hic
 remedia vocat: dum falsis nominibus, severitatem
 pro severitia, parsimoniam pro avaritia, supplicia &
 contumelias vestras, disciplinam appellat. Septem à
 Neronis sine menses sunt, & jam plus rapuit Icelus,
 quam quod Polycleti, & Vatinij, & Elij, [b] [&
 alij] paraverunt. Minore avaritia aut licentia
 grassatus esset T. Vinus, si ipse imperasset. nunc &
 subjectos nos habuit tamquam suos, & viles ut alie-
 nos. Una illa domus sufficit donativo, quod vobis
 nunquam datur, & cotidie exprobratur. Ac ne qua
 saltem in successore Galbæ spes esset, accersit ab ex-
 filio,*

filio, quem tristitia & avaritia sui simillimum judicabat. Vidistis, commilitones, notabili tempestate, etiam deos infausam adoptionem adversantes. Idem senatus, idem populi Rom. animus est. Vestra virtus expectatur, apud quos omne honestis consiliis robur, & sine quibus quamvis egregia invalida sunt. Non ad bellum vos, nec ad periculum voco: omnium militum arma nobiscum sunt. Nec una cohors togata defendit nunc Galbam, sed detinet. Cum vos aspexerit, cum signum meum acceperit, hoc solum erit certamen, quis mihi plurimum imputet. Nullus contationi locus est in eo consilio, quod non potest laudari nisi peractum. Aperire deinde armamentarium jussit. rapta statim arma, sine more & ordine militiæ, ut prætorianus, aut legionarius insignibus suis distingueretur. Miscentur auxiliaribus, galeis scutisque. Nullo tribunorum centurionumve adhortante, sibi quisque dux & instigator: & præcipuum pessimorum incitamentum, quod boni mœrebant. Iam exterritus Piso fremitu crebrescentis seditionis, & vocibus in urbem usque resonantibus, egressum interim Galbam & foro appropinquantem afsecutus erat: jam Marius Celsus haut læta retulerat. cum alii in palatium redire, alii Capitolium petere, plerique rostra occupanda censerent, plures tantum sententiis aliorum contradicerent, utque evenit in consiliis infelicibus, optima viderentur, quorum tempus effugerat. Agitasse Laco, ignaro Galba, de occidendo T. Vinio dicitur, sive ut pœna ejus animos militum mulceret, seu conscium Othonis credebat, ad postremum vel odio. Hæitationē attulit tempus ac locus, quia initio cædis orto, difficilis modus: & turbavere consilium trepidi nuntii,

ac proximorum diffugia, languentib⁹ omnium studiis, qui primo alacres fidem atque animum ostentaverant. Agebatur huc illuc Galba, vario turbæ fluctuantis impulsu, completis undique basilicis ac templis, lugubri prospectu. neque populi aut plebis ulla vox, sed attoniti vultus, & conversæ ad omnia aures. non tumultus, non quies, quale magni metus, & magnæ iræ silentium est. Othoni tamé armari plebem nuntiabatur. Ire præcipientes, & occupare pericula jubet. Igitur milites Romani, quasi Vologesen, aut Pacorum, avito Arfacidarum folio depulsuri, ac non imperatorem suum inermem & senem trucidare pergerent, disiecta plebe, proculcato senatu, truces armis, rapidis equis forû irrum-punt. Nec illos Capitolii aspectus, & imminentium templorum religio, & priores & futuri principes terruere, quo minus facerent scelus, cujus ultor est quisquis successit. Viso cominus armatorû agmine, vexillarius comitantis Galbam cohortis (Atilium Vergilionem fuisse tradunt) dereptam Galbæ imaginem solo afflixit. Eo signo manifesta in Othonem omnium militum studia, desertum fugâ populi forum, districta adversus dubitantes tela. Iuxta Curtium lacum, trepidatione ferentium Galba projectus è sella, ac provolutus est. Extremam ejus vocem, ut cuique odium aut admiratio fuit, varie prodidere. Alii suppliciter interrogasse, quid mali meruisset? paucos dies exsolvendo donativo deprecatum. Plures, obtulisse ultro percussoribus jugulum, agerent ac ferirent, si ita è Republ. videretur. non interfuit occidentium quid diceret. De percussore non satis constat. quidam Terentium Evocatium, alii Lecanium,

crebrior fama tradidit Camurium xv legionis militem, impresso gladio, jugulum ejus hausisse. Ceteri crura brachiaque (nam pectus tegebatur) fœde laniavere. pleraque vulnera feritate & sævitia, trunco jam corpori adjecta. Titum inde Vinium invasere. de quo & ipso ambigitur, consumferit ne vocem ejus instans metus, an proclamaverit, non esse ab Othone mandatum ut occideretur. Quod seu finxit formidine, seu conscientia conjurationis confessus est: huc potius ejus vita fama; inclinat, ut conscius sceleris fuerit, cujus causâ erat. ante ædem divi Iulii jacuit, primo ictu in poplitum, mox ab Iulio Caro legionario milite in utrumque latus transverberatus. Insignem illa die virum Sempronium Densum ætas nostra vidit. Centurio is prætorie [c] cohortis ad Galbæ custodiam à Pisone additus, stricto pugione occurrens armatis, & scelus exprobrans, ac modo manu, modo voce, vertendo in se percussores, quamquã vulnerato Pisoni effugium dedit. Piso in ædem Vestæ pervasit, exceptusque misericordia publici servi, & contubernio ejus abditus, non religione, nec cærimoniis, sed latebra imminens exitium differebat. cum advenire, [d] jussu Othonis, nominatim in cædem ejus ardentes, Sulpicius Florus è Britannicis cohortibus, nuper à Galba civitate donatus, & Statius Murcus speculator. à quibus protractus Piso, in foribus templi trucidatur. Nullam cædem Otho majore lætitia excepisse, nullum cadit tam insatiabilibus oculis perlustrasse dicitur: seu tum primum levata omni sollicitudine mens [e] vagare gaudio cœperat; seu recordatio majestatis in Galba, amicitia in T. Vinio, quam

quamvis immitem animum imagine tristi confuderat. Pisonis, ut inimici & æmuli, cæde lætari, jus fasque credebat. Præfixa contis capita gestabantur, inter signa cohortium juxta Aquilam legionis, certatim ostentantibus cruentas manus qui occiderant, qui interfuerant, qui vere, qui ve falso, ut pulchrum & memorabile facinus jactabant. Plures quam cxx libellos præmia exposcentium, ob aliquam notabilem illa die operam, Vitellius postea invenit. omnesque conquiri & interfici jussit, non honore Galbæ, sed tradito principib⁹ more, munimentum ad præsens, in posterum, ultionem. Alium crederes senatum, alium populum. Ruere cuncti in castra, anteire proximos, certare cum præcurrentibus, increpare Galbam, laudare militum judicium, exosculari Othonis manum: quantoq; magis falsa erant quæ fiebant, tanto plura facere. Nec aspernabatur singulos Otho, avidum & minacem militum animum voce vultuque temperans. Marium Celsum, consulem designatum, & Galbæ utque in extremas res amicum fidumque, ad supplicium expostulabant, industriæ ejus innocentieque quasi malis artibus infensi. Cædis & prædarum initium, & optimo cuique perniciem quæri apparebat, sed Othoni nondum auctoritas inerat ad prohibendum scelus, jubere jam poterat. Ita simulatione iræ, vinciri jussum, & majores pœnas daturum affirmans, præsentis exitio subtraxit. Omnia deinde arbitrio militum acta. Prætorii præfectos sibi ipsi legere: Plotium Firmum è manipularibus quondam, tum vigilibus præpositum, & incolumi adhuc Galba partes Othonis secutum. Adjungitur Licinius Proculus,

intima familiaritate Othonis, suspectus consilia
ejus fovisse. urbi Flavium Sabinum præfecere,
judicium Neronis secuti, sub quo eandem cu-
ram obtinuerat, plerisque Vespasianum fratrem
in eo respicientibus. Flagitatum, ut vacationes
præstari centurionibus solite remitteretur. Nam-
que gregarius miles, ut tributum annuum pen-
debat. Pars manipulis, pars per cōmeatus, aut
in ipsis castris vaga, dum mercedem centurioni
exsolveret, neque modum oneris quisquam, neque
genus quæstus pensi habebat. Per latrocinia &
raptus, aut servilibus ministeriis, militare otium
redimebant. Tum locupletissimus quisque mi-
les, labore ac sevitia fatigari, donec vacationem
emeret. Vbi sumtibus exhaustus, secordia miser
elanguerat, inops pro locuplete, & iners pro
strenuo, in manipulum redibat. ac rursus alius
atque alius, eadem egestate ac licentia corrupti,
ad seditionem & discordias, & ad extremum,
bella civilia ruebant. Sed Otho, ne vulgi largi-
tione, centurionum animos averteret, ex fisco
suo vacationes annuas exsoluturum promisit:
rem haut dubie utilem, & à bonis postea prin-
cipibus, perpetuitate disciplinæ, firmatam. Laco
præfectus, tamquam in insulam seponeretur, ab
Evocato, quem ad cædem ejus Otho præmise-
rat, confossus. In Martianum Icelum, ut in li-
bertum, palam animadversum. Exaëto per sce-
lera die, novissimum malorum fuit lætitia. Vo-
cat senatum prætor urbanus, certant adulationi-
bus ceteri magistratus. Accurrunt patres, de-
cernitur Othoni tribunicia potestas, & nomen
Augusti, & omnes principum honores, anni-
rentibus cunctis abolere convicia ac probra,
quæ promiscue jacta hæsisse animo ejus nemo
sensit.

sensit. Omisisset tot offensas, an distulisset, bre-
 vitate imperii in incerto fuit. Otho, cruento ad-
 huc foro, per strages jacentium, in Capitolium
 atque inde in palatium vectus, concedi corpora
 sepulturæ, cremarique permisit. Pisonem Vera-
 nia uxor ac frater Scribonianus, T. Vinium Cri-
 spina filia composuere, quæ sitis redemptisq; ca-
 pitibus, quæ venalia interfectores servaverant.
 Piso unum & tricesimum ætatis annum exple-
 bat, fama meliore quam fortuna. Fratres ejus
 Magnum Claudius, Crassum Nero interfecerat.
 Ipse diu exsul, quatrduo Cæsar properata ado-
 ptione, ad hoc tantum majori fratri prælatus est,
 ut prior occideretur. T. Vinius XLVII annos
 variis moribus egit. Pater illi è prætoria fami-
 lia, maternus avus è proscriptis. Prima militia
 infamis, Legatum Calvisium Sabinum habue-
 rat: cujus uxor, mala cupidine visendi situm
 castrorum, per noctem militari habitu ingressa,
 cum vigilias & cetera militiæ munia eadem la-
 scivia tentasset; in ipsis principiis stuprum ausa,
 & criminis hujus reus T. Vinius arguebatur.
 Igitur jussu C. Cæsaris oneratus catenis. mox
 mutatione temporum dimissus, cursu honorum
 inoffenso, legioni post præturam præpositus,
 probatusque. servili deinceps probro respersus
 est, tamquam scyphum aureum in convivio
 Claudii furatus. Et Claudius postera die soli o-
 mnium Vinio fœtilibus ministrari jussit. Sed Vi-
 nius, proconsulatu, Galliam Narbonensem se-
 vere integreque rexit. Mox Galbæ amicitia in-
 abruptum tractus, audax, callidus, promptus, &
 prout animum intendisset, pravus aut indu-
 strius, eadem vi. Testamentum T. Vinii magni-
 tudine opum irritum: Pisonis supremam vo-

luntatem paupertas firmavit. Galbæ corpus diu neglectum, & licentia tenebrarum plurimis ludibriis vexatum, dispensator Argius, è prioribus servis, humili sepultura in privatis ejus hortis contextit. Caput per lixas calonesq; suffixum, laceratumque ante Patrobii tumulum (libertus is Neronis punitus à Galba fuerat) postera demum die repertum, & cremato jam corpori admixtum est. Hunc exitum habuit Ser. Galba trib⁹ & septuaginta annis. quinq; principes prospera fortuna emensus, & alieno imperio felicior, quam suo. Vetus in familia nobilitas, magnæ opes, ipsi medium ingenium, magis extra vitia quam cum virtutibus. Famæ nec incuriosus, nec venditator. Pecuniæ alienæ non appetens, suæ parcus, publicæ avarus. Amicorum libertorumque, ubi in bonos incidisset, sine reprehensione patiens: si mali forent, usque ad culpam ignarus. Sed claritas natalium, & metus temporum obtentui, ut quod segnitia erat, sapientia vocaretur. Dum vigebat ætas, militari laude apud Germanias floruit: proconsul Africam moderate: jam senior, citeriorē Hispaniam pari justitia cōtinuit, major privato visus, dum privatus fuit, & omnium consensu capax imperii, nisi imperasset. Trepidam urbem, ac simul atrocitatem recentis sceleris, simul veteres Othonis mores paventem, novus insuper de Vitellio nuntius exterruit, ante cædem Galbæ suppressus, ut tantum superioris Germaniæ exercitum descivisse crederetur. Tum duos omnium mortalium impudicitia, ignavia, luxuria deterrimos, velut ad perdendum imperium fataliter electos, non senatus modo & eques, quæ aliqua pars & cura Reipubl. sed vulgus quoque palam

palam mœrere. Nec jam recentia sævę pacis exempla, sed repetita bellorum civilium memoria, captam toties suis [f] civibus urbem, vastitatem Italię, direptiones provinciarũ, Pharsaliam, Philippos, & Perusiam ac Mutinam, nota publicarum cladum nomina, loquebantur. *Prope eversum orbem, etiam cum de principatu inter bonos certaretur; sed mansisse C. Iulio, mansisse Casare Augusto victore, imperium, mansuram fuisse, sub Pompejo Brutoque, Rempubl. Nunc pro Othone, an pro Vitellio, in templa ituros? Utrasque impias preces, utraque detestanda vota, inter duas, quorum bello solum id scires, deteriorem fore qui vicisset.* Erant qui Vespasianum & arma Orientis augurarentur. &, ut potior utroque Vespasianus, ita bellum aliud, atque alias clades horrebant. Et ambigua de Vespasiano fama: solusque omnium ante se principum, in melius mutatus est. Nunc initia causasque motus Vitelliani expediam. Cæso cum omnibus copiis Iulio Vindice, ferox præda gloriaque exercitus, ut cui sine labore ac periculo, ditissimi belli victoria evenisset, expeditionem & aciem, præmia quam stipendia malebat: diuque infructuosam & asperam militiam toleraverat, ingenio loci cœlique, & severitate disciplinæ, quam in pace inexorabilem discordiæ civium resolvunt: paratis utrimque corruptoribus, & perfidia impunita. Viri, arma, equi, ad usum & ad decus supererant. Sed ante bellum, centurias tantum suas turmasque noverant: exercitus finibus provinciarum discernebantur. Tum adversus Vindicem contractæ legiones, seque & Gallias expertæ, quærere rursus arma, novasque discordias: nec socios ut olim, sed hostes & victos

vocabant. Nec deerat pars Galliarum quæ Rhe-
num accolit, easdem partes secuta, ac tum a-
cerrima instigatrix adversus Galbianos. hoc e-
nim nomen fastidito Vindice indiderant. Igitur
Sequanis Æduisque, ac deinde prout opulentia
civitatis erat, infensi, expugnationes urbium,
populationes agrorum, raptus penatium hau-
serunt animo; secundum avaritiam & arrogan-
tiam præcipua validiorum vitia, contumacia
Gallorum irritati, qui remissam sibi à Galba
quartam tributorum partem, & publice dona-
tos in ignominiam exercitus jactabant. Acces-
sit callide vulgatum, temere creditum, decu-
mari legiones, & promptissimum quemque cen-
turionum dimitti. undique atroces nuntii, sini-
stra ex urbe fama, infensa Lugdunensis colonia,
& pertinaci pro Nerone fide fœcunda rumori-
bus. Sed plurima ad fingendum credendumque
materies in ipsis castris, odio, metu, &, ubi vi-
res suas respexerant, securitate. Sub ipsas supe-
rioris anni kal. Decemb. Aulus Vitellius infe-
riorem Germaniam ingressus, hiberna legionū
cum cura adierat: redditī plerisque ordines, re-
missa ignominia, allevatæ notæ: plura ambitio-
ne, quædam judicio: in quibus sordem & avaritiam
Fontei Capitonis, adimendis assignan-
disve militiæ ordinibus, integre mutaverat. Nec
consularis legati mensura, sed in majus omnia
accipiebantur. Et Vitellius apud severos humi-
lis. Ita comitatem bonitatemque faventes vo-
cabant, quod sine modo, sine judicio, donaret
sua, largiretur aliena. Simul, aviditate impe-
randi, ipsa vitia pro virtutibus interpretaban-
tur. Multi in utroque exercitu sicut modesti
quietique, ita mali & strenui. Et profusa cupi-
dine,

dine, insigni temeritate, legati legionum, Alienus Cæcina, & Fabius Valens: è quibus Valens infensus Galbæ, tamquam detectam à se Verginii cunctationem, oppressa Capitonis consilia ingratis tulisset, instigare Vitellium, ardorem militum ostentans. *Ipsam celebri ubique fama; nullam in Flacco Hordeonio moram, affore Britanniam, secutura Germanorum auxilia, male fidas provincias, precarium seni imperium, & brevi transiturum: panderet modo sinum, & venienti fortunæ occurreret.* Merito dubitasse Verginium, equestri familia, ignoto patre: imparem si recepisset imperium, tutum si recusasset. Vitellio tres patris consulatus, censuram, collegium Caesaris, imponere jampridem Imperatoris dignationem, & auferre privati securitatem. Quatiebatur his segne ingenium, ut concupisceret magis, quam speraret. At in superiore Germania, Cæcina decora juvenis, corpore ingens, animi immodicus, cito sermone, erecto incessu, studia militum alleverat. Hunc juvenem Galba, quæstorem in Bætica, impigre in partes suas transgressum, legioni præposuit. Mox compertum publicam pecuniam avertisse, ut peculatore flagitari iussit. Cæcina ægre passus, miscere cuncta & privata vulnera Reipublicæ malis operire statuit. Nec deerant in exercitu semina discordiæ, quod & bello adversus Vindicem universus affuerat, nec nisi occiso Nerone translatus in Galbam, atque in eo ipso sacramento vexillis inferioris Germaniæ præventus erat. Et Treveri ac Lingones, quasque alias civitates atrocibus edictis, aut damno finium Galba perculerat, hibernis legionum propius miscentur. Vnde seditiosa colloquia, & inter paganos corruptior miles, & in

Verginium favor cuicumque alii profuturus. Miserat civitas Lingonum, veteri instituto, dona legionibus, dextras hospitii insigne. Legati eorum in squalorem mœstitiamque compositi, per principia, per contubernia, modo suas injurias, modo civitatum vicinarum præmia, & ubi pronis militum animis accipiebatur, ipsius exercitus pericula & contumelias conquerentes, accendebant animos. Nec procul seditione aberant, cum Hordeonius Flaccus abire legatos, utque occultior digressus esset, nocte castris excedere jubet. Inde atrox rumor, affirmantibus plerisque interfectos, ac ni sibi consulerent, fore ut acerrimi militum & præsentia conquesti, per tenebras & inscitiam ceterorum occiderentur. Obstringuntur inter se tacito fœdere legiones. Asciscitur auxiliorum miles, primo suspectus, tamquam circumdatis cohortibus aliisque, impetus in legiones pararetur: mox eadem acrius volens, faciliore inter malos consensu ad bellum, quam in pace ad concordiam. Inferioris tamen Germaniæ legiones solenni kalend. Ian. sacramento pro Galba adactæ, multa contatione, & raris primorum ordinum vocibus: ceteri silentio, proximi cujusque audaciam expectantes, [g] insita mortalibus natura propere exsequi, quæ piget inchoare. Sed ipsis legionibus inerat diversitas animorum: primani quintanique turbidi, adeo ut quidam saxa in Galbæ imagines jecerint: quintadecima ac sextadecima legiones, nihil ultra fremitum & minas ausæ, initium erumpendi circumspectabant. At in superiori exercitu, quarta ac duodevicesima legiones iisdem hibernis tendentes, ipso kalend. Ianuar. die dirumpunt imagines Galbæ: quarta legio

legio promptius, duodevicesima contanter. [h]
 Mox consensu, ac ne reverentiam imperii exue-
 re viderentur, in S. P. Q. R. oblitterata jam no-
 mina, sacramenta advocabant. nullo legatorū
 tribunorumve pro Galba nitente, quibusdam,
 ut in tumultu, notabilius turbantibus. Non ta-
 men quisquam in modum concionis, aut sug-
 gestu locutus. neque enim erat adhuc cui impu-
 taretur. Spectator flagitii Hordeonius Flaccus
 consularis legatus aderat, non cōpescere ruen-
 tes, non retinere dubios, non cohortari bonos
 ausus, sed segnis, pavidus, & secordia innocens.
 Quattuor centuriones duodevicesimæ legio-
 nis, Nonius Receptus, Donatius Valens, Romi-
 lius Marcellus, Calpurnius Repentinus, cum
 protegerent Galbæ imagines, impetu militum
 abrepti, vinctique. Nec cuiquam ultra fides, aut
 memoria prioris sacramenti. sed, quod in sedi-
 tionibus accidit, unde plures erant, omnes fue-
 re: Nocte quæ kalend. Ian. secuta est, coloniam
 Agrippinensem Aquilifer quartæ legionis epu-
 lanti Vitellio nuntiat, quartam & duodevicesi-
 mam legiones, projectis Galbæ imaginibus, in
 Senatus & Pop. Rom. verba jurasse. Id sacra-
 mentum inane visum. occupari nurantem for-
 tunam, & offerri principem placuit. Missi à Vi-
 tellio ad legiones legatosque, qui descivisse à
 Galba superiorem exercitum nuntiarent: pro-
 inde aut bellandum adversus desciscentes, aut
 si concordia & pax placeat, faciendum impera-
 torem: & minore discrimine sumi principem,
 quam quæri. Proxima legionis primæ hiberna
 erant, & promptissimus è legatis Fabius Valens.
 Is die postero coloniam Agrippinensem cum
 equitibus legionis, auxiliariisque ingressus,
 Impera-

Imperatorem Vitellium consalutavit. Secutę ingenti certamine ejusdem provincię legiones: & superior exercitus, speciosis senatus populique Romani nominibus relictis III Non. Ianuar. Vitellio accessit. sci res illum priore biduo non penes Rempubl. fuisse. Ardorem exercituum Agrippinenses, Treveri, Lingones æquabant, auxilia, equos, arma, pecunias offerentes, ut quisque corpore, opibus, ingenio validus. Nec principes modo coloniarum aut castrorum, quibus pręsentia ex affluentia, & parta victoria magnę spes: sed manipuli quoque & gregarius miles, viatica sua, & balteos, phalerasque, insignia armorum, argento decora, loco pecunię tradebant: instinctu, & impetu, & avaritia. Igitur laudata militum alacritate Vitellius, ministeria principatus per libertos agi solita, in equites Romanos disponit. Vacationes centurionibus ex fisco numerat. Sævitiā militum plerosque ad pœnam exposcentium sæpius approbat, [i] pari simulatione vinculorum frustratur. Pompejus Propinquus procurator Belgicę statim interfectus. Iulium Burdonem Germanicę classis pręfectum astu subtraxit. Exarserat in eum iracundia exercitus, tamquam crimen, ac mox insidias Fonteio Capitonem struxisset. grata erat memoria Capitonis, & apud sævientes occidere palam, ignoscere non nisi fallendo licebat. Ita in custodia habitus; & post victoriam demum, stratis jam militum odiis, dimissus est. Interim ut piaculū obicitur centurio Crispinus, qui se sanguine Capitonis contaverat: eoque & postulantibus manifestior, & punienti vilior fuit. Iulius deinde Civilis periculo exemptus, prępotens inter Batavos, ne
sup.

supplicio ejus ferox gens alienaretur. Et erant in civitate Lingonum VIII. Batavorum cohortes, quartædecimæ legionis auxilia, tum discordia temporum à legione digressæ: prout inclinassent, grande momentū, sociæ aut adversæ. Nonium, Donatium, Romilium, Calpurnium, centuriones, de quibus supra rettulimus, occidi jussit, damnatos fidei crimine, gravissimo inter desciscentes. Accessere partibus Valer. Asiaticus, Belgicę provincię legatus, quem mox Vitellius generum ascivit: & Iunius Blæsus Lugdunensis Galliæ rector, cum Italica legione, & ala Taurina, Lugdunitendentibus. Nec in Rheticis copiis mora, quo minus statim adjungerentur. Ne in Britannia quidem dubitatum. præerat Trebellius Maximus; per avaritiam ac sordes contemptus exercitui invisusque. Accendebat odium ejus Roscius Cælius legatus vicefimæ legionis olim discors, sed occasione civilium armorum atrocius proruperant. Trebellius seditionem & confusum ordinem disciplinæ Cælio: spoliatas & inopes legiones Cælius Trebellio objectabat, cum interim, fædis legatorum certaminibus, modestia exercitus corrupta, eoque discordiæ ventum, ut auxilium quoque militum conviciis [k] proturbantibus, & aggregantibus se Cælio cohortibus alisque, desertus Trebellius ad Vitellium perfugerit. quies provinciæ, quamquam remoto consulari, mansit. Rexere legati legionum, pares jure, Cælius audendo potentior. Adjuncto Britannico exercitu, ingens viribus opibusque Vitellius, duos ducēs, duo itinera bello destinavit. Fabius Valens allicere, vel si abnuerent, vastare Gallias, & Cotianis alpibus Italiam irrumpere:

Cæcina propiore transitu, Peninis jugis degredi
jussus. Valenti inferioris exercitus electi cum A-
quila [l] quintæ legionis, & cohortibus aliisque
ad XL millia armatorum data. xxx millia Cæ-
cina è superiore Germania ducebat, quorum
robur legio una, prima & vicesima fuit. addita
utrique Germanorum auxilia, è quibus Vitellius
suas quoque copias supplevit, tota mole belli
secuturus. Mira inter exercitum imperatorem-
que diversitas. Instare miles, arma poscere, dum
Galliæ trepident, dum Hispaniæ contentur. non
obstare hiemem, neque ignavæ pacis moras. in-
vadendam Italiam, occupandam urbem. nihil
in discordiis civilibus festinatione tutius, ubi fa-
cto magis quam consulto opus esset. Torpebat
Vitellius, & fortunam Principatus inertiluxu
ac prodigis epulis præfumebat, medio diei re-
mulentus, & sagina gravis: cum tamen ardor
& vis militum ultro ducis munia implebat, ut
si adesset imperator, & strenuis vel ignavis spem
metumque adderet. Instructi [m] intentique si-
gnum profectionis exposcunt: nomine Germa-
nici, Vitellio statim addito. Cæsarem se appel-
lari, etiam victor prohibuit. Lætum augurium
Fabio Valenti exercituique, quem in bellum
cogebat, ipso profectionis die, aquila levi me-
tu prout agmen incederet, velut dux viæ præ-
volavit: longumq; per spatium, is gaudentium
militum clamor, ea quies interritæ alitis fuit, ut
haut dubium magnæ & prosperæ rei omen ac-
ciperetur. Et Treveros quidem ut socios securi
adiere. Divoduri (Mediomatricorum id oppi-
dum est) quamquam omni comitate exceptos,
subitus pavor exterruit, raptis repente armis,
ad cædem innoxia civitatis, non ob prædam,
aut

aut spoliandi cupidinem, sed furore & rabie, & causis incertis, eoque difficilioribus remediis. donec precibus ducis mitigati, ab excidio civitatis temperavere. Cæsa tamen ad quattuor millia hominum: Isque terror Gallias invasit, ut venienti mox agmini universæ civitates, cum magistratibus & precibus, occurrerent, stratis per vias pueris feminisque, quæque alia placamenta hostilis iræ, [n] non quidem in bello, sed pro pace tendebantur. Nuntium de cæde Galbæ & imperio Othonis, Fabius Valens in civitate Leucorum accepit. Nec militum animus in gaudium, aut formidinem permotus, bellum volebat. Gallis contatio exempta, & in Othonem ac Vitellium odium par, ex Vitellio & metus. Proxima Lingonum civitas erat fida partibus. benigne excepti, modestia certavere. Sed brevis lætitia fuit, cohortium intemperie, quas à legione quartadecima, ut supra memoravimus, digressas exercitui suo Fabius Valens adjunxerat. Iurgia primum, mox rixa inter Batavos & legionarios. Dum his aut illis studia militum adgregantur, prope in prælium exarsere, ni Valens animadversione paucorum, oblitos jam Batavos imperii admonuisset. Frustra adversus Æduos quæsitæ belli causæ. Iussi pecuniam atque arma deferre, gratuitos in supercommeatus præbuere: quod Ædui formidine, Lugdunenses gaudio fecere. Sed legio Italica & ala Taurina abductæ. [o] Cohortes xviii. Lugduni, solitis ibi hibernis, relinqui placuit. Manlius Valens, legatus Italicæ legionis, quamquam bene de partibus meritus, nullo apud Vitellium honore fuit. Secretis cum criminationibus infamaverat Fabius ignarum, & quo incautior deci-

deciperetur, palam laudatum. Veterem inter Lugdunenses Viennensesque discordiam, proximum bellum accenderat, multæ invicem clades, crebrius infestiusque, quam ut tantum propter Neronem Galbamque pugnaretur. Et Galba reditus Lugdunensium, occasione iræ, in fiscum verterat. Multus contra in Viennenses honor. Vnde æmulatio, & invidia, & uno amne discretis connexum odium. Igitur Lugdunenses exstimulare singulos militum, & in eversionem Viennensium impellere, obsessam ab illis coloniam suam, adjutos Vindicis conatus, conscriptas nuper legiones in præsidium Galbæ referendo. Et ubi causas odiorum prætenderant, magnitudinem prædæ ostendebant. Nec jam secreta exhortatio, sed publicæ preces. *Irent ultores, exscinderent sedem Gallici belli. cuncta illic externa & hostilia, se coloniam Romanam & partem exercitus, & prosperarum adversarumque rerum socios. si fortuna contra daret, iratis ne relinquerentur.* His & pluribus in eundem modum perpulerant, ut nec legati quidem ac duces partium restingui posse iracundiam exercitus arbitrarentur: cum haut ignari discriminis sui Viennenses, velamenta & infulas præferentes, ubi agmen incesserat, arma, genua, vestigia prehensando flexere militum animos. Addidit Valens tricenos singulis militibus festertios. Tum vetustas dignitasque coloniae valuit. Et verba Fabii salutem incolumitatemque Viennensium commendantis æquis auribus accepta. Publice tamen armis mulctati, privatis & promiscuis copiis juvere militem. Sed fama constans fuit, ipsum Valentem magna pecunia emtum. Is diu sordidus, repente dives, mutationem fortunæ male

male tegebat, accensis egestate longa cupidinibus, immoderatus, & inopi juventa, senex prodigus. Lento deinde agmine, per fines Allobrogum & Vocontiorum ductus exercitus: ipsa itinerum spatia, & stativorum mutationes venditante duce, fœdis pactionibus adversus possessores agrorum, & magistratus civitatum, adeo minaciter, ut Luco (municipium id Vocontiorum est) faces admoverit, donec pecunia mitigaretur. quoties pecuniæ materia deesset, & stupris & adulteriis exorabatur. Sic ad Alpes perventum. Plus prædæ ac sanguinis Cæcina hausit. Irritaverant turbidum ingenium Helvetii, Gallica gens, olim armis virisque, mox memoria nominis clara, de cæde Galbæ ignari, & Vitellii imperium abnuentes. Initium bello fuit avaritia ac festinatio [p] undevicesimæ legionis. Rapuerunt pecuniam missam in stipendium castelli, quod olim Helvetii suis militibus ac stipendiis tuebantur. ægre id passi Helvetii, interceptis epistolis, quæ nomine Germanici exercitus ad Pannonicas legiones ferebantur, centurionem & quosdam militum in custodia retinebant. Cæcina belli avidus, proximam quamque culpam antequam pœniteret, ultumibat. Mota propere castra. Vastati agri. Direptus, longa pace in modum municipii exstructus, locus, amœno salubrium aquarum usu frequens. Missi ad Rhætica auxilia nuntii, ut versos in legionem Helvetios à tergo aggredirentur. Illi ante discrimen feroces, in periculo pavidum, quamquam primo tumultu Claudium Severum ducem legerant, non arma noscere, non ordines sequi, non in unum consulere. exitiosum adversus veteranos prælium, intuta obli-

obsidio, dilapsis vetustate mœnibus. hinc Cæcina cum valido exercitu, inde Rhætice alæ cohortesque. & ipsorum Rhætorum juvenus sue-
ta armis, & more militiæ exercita. undique po-
pulatio & cædes. Ipsi in medio vagi abjectis ar-
mis, magna pars faucii aut palantes, in mon-
tem Vocetium perfugere. Ac statim immissa co-
horte Thracum depulsi, & confectantibus Ger-
manis Rhætisque, per silvas atque in ipsis la-
tebris trucidati. Multa hominum millia cæsa,
multa sub corona venundata. Cumq; direptis
omnibus, Aventicum gentis caput iusto agmi-
ne peteretur; missi qui dederent civitatem, &
deditio accepta. In Iulium Alpinum è principi-
bus, ut concitorem belli, Cæcina animadvertit:
ceteros veniæ vel sævitæ Vitellii reliquit. Hanc
facile dictu est, legati Helvetiorum minus placabilem imperatorem, an militem invenerint. Ci-
vitatis excidium poscunt, tela ac manus in ora
legatorum intentant. Ne Vitellius quidem mi-
nis ac verbis temperabat: cum Claudius Cossus,
unus ex legatis, notæ facundiæ, sed dicendi ar-
tem apta trepidatione occultans, atque eo va-
lidior, militis animum mitigavit: ut est mos
vulgo, mutabili subitis, & tam prono in mise-
ricordiam, quam immodicum sævitia fuerat.
effusis lacrymis, & meliora constantius postu-
lando, impunitatem salutemque civitati impe-
travere. Cæcina paucos in Helvetiis moratus
dies, dum sententiæ Vitellii certior fieret, simul
transitum Alpium parans, lætum ex Italia nun-
tium accipit, alam Syllanam circa Padum agen-
tem, sacramento Vitellii accessisse. Proconsu-
lem Vitellium Syllani in Africa habuerant: mox
à Nerone, ut in Ægyptum præmitterentur,

exciti, & ob bellum Vindicis remorati, actum in Italia manentes, instinctu decurionum, qui Othonisignari, Vitellio obstricti, robur adventantium legionum & famam Germanici exercitus attollebant, transiere in partes: & ut donum aliquod novo principi, firmissima Transpadanæ regionis municipia, Mediolanum, ac Novariam, & Eporediam, ac Vercellas, adjungere. Id Cæcinæ per ipsos compertum. Et quia præsidio alæ unius latissima pars Italiæ defendi nequibat, præmissis Gallorum, Lusitanorum, Britannorumque cohortibus, & Germanorum vexillis, in alpe [q] Graja ipse paululum contactus, num Rhæticiis jugis in Noricum flecteret, adversus Petronium [urbis] procuratorem, qui concitis auxiliis, & interruptis fluminum pontibus, fidus Othoni putabatur. Sed metu ne amitteret præmissas jam cohortes alasque, simul reputans plus gloriæ retenta Italia, & ubicumque certatum foret, Noricos in cetera victoriæ præmia [r] accessuros, Penino subsignanum militum itinere & grave legionum agmen, hibernis adhuc nivibus traduxit. Otho interim, contra spem omnium, non delitiis, neque desidiosa torpescere. dilatæ voluptates, dissimulata luxuria, & cuncta ad decorem imperii composita. Eoque plus formidinis afferebant falsæ virtutes, & vitia reditura. Marium Celsum consulem designatum, per speciem vinculorum, sævitiae militum subtractum, acciri in Capitolium jubet. Clementiæ titulus, è viro claro & partibus in viso, petebatur. Celsus constanter servatæ erga Galbam fidei crimen confessus, exemplum ultro imputavit. Nec Otho quasi ignosceret, sed ne hostis metum reconciliationis adhiberet, statim

statim intra intimos amicos habuit, & mox bello inter duces dilegit. Mansitque Celso velut fataliter etiam pro Othone fides, integra & infelix. Læta primoribus civitatis, celebrata in vulgus Celsi salus, ne militibus quidem ingrata fuit, eandem virtutem admirantibus cui irascebantur. Par inde exultatio, disparibus causis consecuta, impetrato Tigellini exitio. Sophonius Tigellinus obscuris parentibus, fœda pueritia, impudica senectæ, præfecturam vigilum & prætorii, & alia præmia virtutum, quia velocius erat vitiis adeptus, crudelitatem mox, deinde avaritiam, & virilia scelera exercuit: corrupto ad omne facinus Nerone, quædam ignaro ausus, ac postremo ejusdem desertor ac proditor. Vnde non alium pertinacius ad pernam flagitare, diverso affectu, quibus odium Neronis inerat, & quib⁹ desiderium. Apud Galbam T. Vinii potentia defensus, prætexentis servatam ab eo filiam. & haut dubiè servaverat, non clementia (quippe tot interfectis) sed effugio in futurum. quia pessimus quisque, diffidentia præsentium mutationem pavens, adversus publicum odium, privatam gratiam [f] præparat: unde nulla innocentiae cura, sed vitæ impunitatis. Eo infensior populus, addita ad vetus Tigellini odium recenti T. Vinii invidia, concurrere è tota urbe in palatium ac fora, & ubi plurima vulgi licentia, in circum ac theatra effusi, seditiosis vocibus obstrepere: donec Tigellinus, accepto apud Sinuessanas aquas supremæ necessitatis nuntio, inter stupra concubinarum, & oscula, & deformes moras, sectis novacula faucibus, infamem vitam fœdavit etiam exitu sero & inhonesto.

Per idem tempus expostulata ad supplicium *Galvia Crispinilla*, variis frustrationibus, & ad-versa dissimulantis principis fama, periculo ex-
empta est: magistra libidinum *Neronis*, trans-
gressa in *Africam* ad instigandum in arma *Clo-*
dium Macrum, famem populi Rom. haut ob-
scure molita, totius postea civitatis gratiam ob-
tinuit consulari matrimonio innixa, & apud
Galbam, *Othonem*, *Vitellium* illæsa: mox po-
tens pecunia, & orbitate, quæ bonis malisque
temporibus juxta valent. Crebræ interim, &
muliebribus blandimentis infectæ, ab *Othone*
ad *Vitellium* epistolæ, offerebant pecuniam &
gratiam, & quemcumque quietis locum prodi-
gæ vitæ legisset. Paria *Vitellius* ostendebat, pri-
mo mollius, stulta utrimque & indecora simu-
latione: mox quasi rixantes, stupra & flagitia
invicem objectavere. neuter falso. *Otho*, revo-
catis quos *Galba* miserat legatis, rursus ad ur-
trumque *Germanicum* exercitum, & ad legio-
nem *Italicam*, easque quæ *Lugduni* agebant co-
pias, specie senatus misit. Legati apud *Vitellium*
remansere, promptius quam ut retenti videren-
tur. *Prætoriani*, quos per simulationem officii
legatis *Otho* adjunxerat, remissi, antequam le-
gionibus miscerentur. Addit epistolas *Fabius*
Valens, nomine *Germanici* exercitus, ad præ-
torias & urbanas cohortes, de viribus partium
magnificas, & concordiam offerentes. Incre-
pabant ultro, quod tanto ante traditum *Vitel-*
lio imperium, ad *Othonem* vertissent. Ita pro-
missis simul, ac minis tentabantur: ut bello im-
pares, in pace nihil amissuri. Neque ideo præto-
rianorum fides mutata. Sed insidiatores ab *O-*
thone in *Germaniam*, à *Vitellio* in urbem missi.

Vtrisque

Vtrisque frustra fuit: Vitellianis impune, per tantam hominum multitudinem, mutua ignorantia fallentibus: Othoniani, novitate vultus, omnibus invicem gnaris, prodebantur. Vitellius litteras ad Titianum fratrem Othonis composuit, exitium ipsi filioque ejus minitans, ni incolumes sibi mater ac liberi servarentur. Et stetit domus utraque sub Othone, incertum an metu; Vitellius victor, clementiæ gloriam tulit. Primus Othoni fiduciam addidit ex Illyrico nuntius, jurasse in eum Dalmatiæ, ac Pannoniæ, & Mœsiæ, legiones. Idem ex Hispania allatum: laudatusque per edictum Cluvius Rufus. & statim cognitum est, conversam ad Vitellium Hispaniam. Nec Aquitania quidē, quamquam à Iulio Cordo in verba Othonis obstricta, diu mansit. Nusquam fides aut amor, metu ac necessitate huc illic mutabantur. Eadem formido provinciam Narbonensem ad Vitellium vertit, facili transitu ad proximos & validiores. Longinquæ provinciæ, & quidquid armorum mari dirimitur, penes Othonem manebant, non partium studio, sed erat grande momentum in nomine urbis ac prætextu senatus. Et occupaverat animos prior auditus. Iudaicum exercitum Vespasianus, Syriæ legiones Mucianus sacramento Othonis adegere. Simul Ægyptus, omnesque versæ in Orientem provinciæ, nomine ejus tenebantur. Idem Africæ obsequium, initio à Carthagine orto. Neq; expectata Vipsani Aproniani proconsulis auctoritate, Crescens Neronis libertus (nam [1] in malis temporibus partem se Reipubl. fecerat) epulum plebi, ob lætitiā recentis imperii, obtulerat: & populus pleraque sine modo festinavit. Carthaginem
ceteræ

ceteræ civitates secutæ. Sic distractis exercitibus ac provinciis, Vitellio quidem ad capeſſendam principatus fortunam bello opus erat. Otho, ut in multa pace, munia imperii obibat: quædam ex dignitate Reipublicæ; pleraque, contra decus, ex præſenti uſu properando. Conſul cum Titiano fratre in kalend. Martias ipſe, proximos meſes Verginio deſtinat, ut aliquod exercitui Germanico delinimentum. Iungitur Verginio Poppæus Vopiſcus, prætextu veteris amicitie, plerique Vienneniſium honori datum interpretabantur. Ceteri conſulatus ex deſtinatione Neronis, aut Galbæ, manſere. Cælio ac Flavio Sabinis, in Iulias; Ario Antonino & Mario Celſo, in Septembres: quorum honori ne Vitellius quidem victor interceſſit. Sed Otho, pontificatus auguratusque honoratis jam ſenibus cumulum dignitatis addidit; & recens ab exſilio reverſos nobiles adoleſcentulos, avitis ac paternis ſacerdotiis in ſolacium recoluit. Redditus Cadio Ruſo, Pedio Blæſo, Sevino Promptino ſenatorius locus, qui repetundarum criminibus ſub Claudio ac Nerone ceciderant. Placuit ignoſcentib⁹, verſo nomine, quod avaritia fuerat, videri majeſtatem: cujus tum odio, etiam bonæ leges peribant. Eadem largitione civitatum quoque ac provinciarum animos aggreſſus, Hiſpalienſibus & Emeritenſibus familiarum adjectiones, [u] Lingonibus uni-verſis civitatem Romanam, provinciæ Bæticiæ Maurorum civitates dono dedit. Nova jura Cappadociæ, nova Africa, oſtentui magis quàm manſura. Inter quæ neceſſitate præſentium rerum & inſtantibus curis excuſata, ne tum quidem immemor amorum, ſtatuas Poppææ per ſenatus-

senatusconsultum reposuit. Creditus est etiam de celebranda Neronis memoria agitavisse, spe vulgum alliciendi. Et fuere qui imagines Neronis [x] proponerent: atque etiam Othoni, quibusdam diebus populus & miles, tamquam nobilitatē ac decus astruerent, NERONI OTHONI acclamavit. Ipse in suspenso tenuit, vetandi metu, vel [y] cognoscendi pudore. Conversis ad civile bellum animis, externa sine cura habebantur. Eo audentius Rhoxolani, Sarmatica gens, priore hieme cæsis duabus cohortibus, magna spe ad Mæsiā irruerant. novem milia equitum, ex ferocia & successu, prædæ magis quam pugnae intentæ. Igitur vagos & incuriosos, tertia legio adjunctis auxiliis, repente invasit. Apud Romanos omnia prælio apta. Sarmatæ dispersi, aut cupidine prædæ graves onere sarcinarum, & lubrico itinerum adempta equorum pernicitate, velut vincti cædebantur. Namq; mirum dictu ut sit omnis Sarmatarum virtus, velut extra ipsos. nihil ad pedestrem pugnam tam ignavum: ubi per turmas advenere, vix ulla acies obstiterit. Sed tum humido die, & soluto gelu, neque conti neque gladii, quos prælongos utraque manu regunt, usui, lapsantibus equis, & cataphractarum pondere (id principibus & nobilissimo cuique tegmen, ferreis laminis, aut præduro corio confertum; ut adversus ictus impenetrabile, ita impetu hostium provolutis inhabile ad resurgendum) simul altitudine, & mollitia nivis, hauriebantur. Romanus miles facili lorica, & missili pilo, aut lanceis assultans, ubi res posceret, levi gladio inermem Sarmatam, (neque enim defendi scuto mos est) comminus fodiebat. donec pauci, qui
prælio

prælio superfuerant, paludibus abderentur. Ibi
 [z.] scvitia, hic miseria vulnerum absumti. Post-
 quam id Romæ compertum, M. Aponius Mœ-
 siam obtinens, triumphali statua, Fulvius Au-
 relius, & Iulianus Titius, ac Numisius Lupus,
 legati legionum, consularibus ornamentis do-
 nantur: læto Othone, & gloriam in se trahen-
 te, tamquam & ipse felix bello, & suis ducibus
 suisque exercitibus Rempubl. auxisset. Parvo
 interim initio, unde nihil timebatur, orta sedi-
 tio prope urbi excidio fuit. Septimamdecimam
 cohortem, colonia Hostiensi, in urbem acciri
 Otho iusserat. Armandæ ejus cura Vario Cri-
 spino tribuno è prætorianis data. Is quo magis
 vacuus, quietis castris, jussu exsequeretur; vehi-
 cula cohortis, incipiente nocte, onerari aperto
 armamentario jubet. Tempus, in suspicionem;
 causa, in crimen; affectatio quietis, in tumul-
 tum evaluit. Et visa inter temulentos arma, cu-
 pidinem sui movere. Fremit miles, & tribunos
 centurionesque prodicionis arguit, tamquam
 familiæ senatorum ad perniciem Othonis ar-
 marentur. Pars ignari & vino graves; pessimus
 quisque in occasionem prædarum; vulgus, ut
 mos est, cujusque motus novi cupidum. & ob-
 sequia meliorum nox abstulerat. Resistentem
 seditioni tribunum, & [a.] severissimum centu-
 rionum obtruncant. rapta arma, nudati gla-
 dii, infidentes equis, urbem ac palatium petunt.
 Erat Othoni celebre convivium, primoribus
 feminis virisque qui trepidi, fortuitus ne mili-
 tum furor, an dolus imperatoris, manere ac
 deprehendi, an fugere & dispergi, periculosius
 foret; modo constantiam simulare, modo for-
 midine detegi, simul Othonis vultum intueri.

Vtque evenit inclinatis ad suspicionem mentibus, cum timeret Otho, timebatur. Sed haut fecus discrimine senatus quam suo territus, & præfectos prætorii ad mitigandas militum iras statim miserat, & abire propere omnes è convivio iussit. Tum vero passim magistratus, projectis insignibus, vitata comitum & servorum frequentia, senes feminæque per tenebras, diversa urbis itinera, rari domos, plurimi amicorum tecta, & ut cuique humillimus cliens, incertas latebras petivere. Militum impetus ne foribus quidem palatii coercitus, quo minus convivium irrumperent, ostendi sibi Othonem exoptulantes: vulnerato Iulio Martiale tribuno, & Vitellio Saturnino præfecto legionis, dum ruentibus obsistunt. Undique arma & minæ, modo in centuriones tribunosque, modo in senatum universum: lymphatis cæco pavore animis, & quia neminem unum destinare iræ poterant, licentiam in omnes poscentibus. donec Otho, contra decus imperii thoro insistent, precibus & lacrymis ægre cohibuit. Redieruntque in castra inviti, neque innocentes. Postera die, velut capta urbe, clausæ domus, rarus per vias populus, mæsta plebs, dejecti in terram militum vultus, ac plus tristitiæ quam pœnitentiæ. Manipulatim allocuti sunt Licinius Proculus, & Plotius Firmus, præfecti: ex suo quisque ingenio, mitius aut horridius. Finis sermonis in eo, ut quina millia nummum singulis militibus numerarentur. Tum Otho ingredi castra ausus. Atque illum tribuni centurionesque circumstant, abjectis militiæ insignibus, otium & salutem flagitantes. Sensit invidiam miles, & compositus in obsequium, auctores seditionis
ad

ad supplicium ultro postulabat. Otho quamquam turbidis rebus, & diversis militum animis, cum optimus quisque remedium presentis licentiæ posceret: vulgus & plures, seditionibus & ambitioso imperio læti, per turbas & raptus facilius ad civile bellum impellerentur: simul reputans non posse Principatum scelere quæsitum, subita modestia & prisca gravitate retineri, sed discrimine urbis & periculo senatus anxius, postremo ita disseruit. *Neque ut affectus vestros in amorem mei accenderem, commilitones; neque ut animum ad virtutem cohortarer (utraque enim egregie supersunt:)* sed veni postulaturus à vobis temperamentum vestræ fortitudinis, & erga me modum caritatis. Tumultus proximi initium, non cupidine vel odio, (quæ multos exercitus in discordiam egere) ac ne detractatione quidem aut formidine periculorum, nimia pietas vestra acrius quam consideratius excitavit. Nam sæpe honestas rerum causas, ni iudicium adhibeas, perniciosi exitus consequuntur. Imus ad bellum. num omnes nuntios palam audiri, omnia consilia cunctis presentibus tractari, ratio rerum, aut occasionum velocitas patitur? Tam nescire quædam milites, quam scire oportet. Ita se ducum auctoritas, sic rigor disciplinæ habet, ut multa, per centuriones tribunosque tantum, juberi expediat. Si ubi jubeantur; querere singulis liceat: pereunte obsequio, etiam imperium intercidit. An & illic nocte intempesta rapiantur arma? Unus alterve perditus ac temulentus (neque enim plures consternatione proxima insanisse crediderim) centurionis ac tribuni sanguine manus imbuet? Imperatoris sui tentorium irrumpet? Vos quidem istuc pro me. sed in discursu ac tenebris, & rerum omnium confusione, patefieri occasio etiam adversus

me potest. Si Vitellio & satellitibus ejus eligendi facultas detur, quem nobis animum, quas mentes, imprecentur? quid aliud quam seditionem & discordiam optabunt? ne miles centurioni, ne centurio tribuno obsequatur: hinc confusi pedites equitesque, in exitium ruamus. Parendo potius, commilitones, quam imperia ducum sciscitando res militares continentur. Et fortissimus in ipso discrimine exercitus est, qui ante discrimen quietissimus. Vobis arma & animus sit; mihi consilium, & virtutis vestrae regimen relinquite. Paucorum culpa fuit, duorum poena erit. Ceteri abolete memoriam foedissimam notis. Nec illas adversus senatum voces ullus unquam exercitus audiat. Caput imperij, & decora omnium provinciarum, ad poenam vocare, non hercle illi, cum quos maxime Vitellius in nos ciet, Germani audeant. Ulline Italiae alumni, & Romana vere juvenus, ad sanguinem & cadem deposcerent ordinem, cujus splendore & gloria, sordes & obscuritatem Vitellianarum partium perstringimus? Nationes aliquas occupavit Vitellius, imaginem quandam exercitus habet: Senatus nobiscum est. Sic sit, ut hinc Resp. inde hostes Reip. constiterint. Quid? vos pulcherrimam hanc urbem, domibus & tectis, & congestu lapidum, stare creditis? Muta ista & [b] inanima intercidere ac reparari promiscue possunt; aeternitas rerum, & pax gentium, & mea cum vestra salus, incolumitate senatus firmatur. Hunc auspicato à parente & conditore urbis nostrae institutum, & à regibus usque principes continuum & immortalem, sicut à majoribus accepimus, sic posteris tradamus. Nam ut ex vobis senatores, ita ex senatoribus principes nascuntur. Et oratio ad perstringendos mulcendosque militum animos, & severitatis modus (neque enim in plures quam

quam in duos animadverti jusserrat) grate accepta, compositique ad præsens, qui coërceri non poterant. Non tamen quies urbi redierat. strepitus telorum, & facies belli erat: militibus, ut nihil in commune turbantibus, ita sparsis per domos, occulto habitu, & maligna cura in omnes, quos nobilitas aut opes, aut aliqua insignis claritudo rumoribus objecerat. Vitellianos quoque milites venisse in urbem ad studia partium noscenda, plerique credebant. Vnde plena omnia suspicionum, & vix secreta domuum sine formidine. sed plurimum trepidationis in publico, ut quemque nuntium fama attulisset, animum vultumque conversi, ne diffidere dubiis, ac parum gaudere prosperis viderentur. Coacto vero in curiam senatu, arduus rerum omnium modus, ne contumax silentium, ne suspecta libertas. Et privato Othoninuper, atque eadem dicenti, nota adulatio. Igitur versare sententias, & huc atque illuc torquere, hostem & parricidam Vitellium vocantes. Providentissimus quisque, vulgaribus conviciis; quidam, vera probra jacere, in clamore tamen, & ubi plurimæ voces, aut tumultu verborum sibi ipsi obstrepentes. Prodigia insuper terrebant, diversis auctoribus vulgata. In vestibulo Capitolii omissas habenas bigæ, cui Victoria institerat. erupisse cella Iunonis, majorem humana speciem. statuam divi Iulii, in insula Tiberini amnis, sereno & immoto die, ab Occidente in Orientem conversam. prolocutum in Ethruria bovem. insolitos animalium partus. & plura alia, rudibus sæculis, etiam in pace observata, quæ nunc tantum in metu audiuntur. Sed præcipuus, & cum præsentis exitio, etiam futuri

futuri pavor, subita inundatione Tiberis: qui immenso auctu, prorupto ponte sublicio, ac strage obstantis molis refusus, non modo jacentia & plana urbis loca, sed secura hujusmodi casuum implevit. Rapti è publico plerique, plures in tabernis & cubilibus intercepti. Famines in vulgus, inopia quæstus, & penuria alimentorum, corrupta stagnantibus aquis insularum fundamenta, dein remeante flumine dilapsa. Utque primum vacuus à periculo animus fuit, id ipsum, quod paranti expeditionem Othoni, campus Martius & via Flaminia iter belli esset obstructum, à fortuitis vel naturalibus causis, in prodigium & omen imminentium cladum vertebatur. Otho, lustrata urbe, & expensis belli consiliis, quando Peninæ Cotticæque alpes, & ceteri Galliarum aditus Vitellianis exercitibus claudebantur, Narbonensem Galliam aggredi statuit, classe valida & partibus fida. quod reliquos cæsorum ad pontem Milvium, & sævitia Galbæ in custodiam habitos, in numerum legionis composuerat. facta & reliquis spes honoratioris in posterum militiæ. Addidit classi urbanas cohortes, & plerosque è prætorianis, vires & robur exercitus, atque ipsis ducibus consilium & custodes. Summa expeditionis Antonio Novellio, Suedio Clementi principibus, Æmylio Pacensi, cui ademptum à Galba Tribunatum reddiderat, permissa. Curam navium Oscus libertus retinebat, ad observandam honestiorum fidem [c] invitatus. Peditum equitumque copiis Suetonius Paullinus, Marius Celsus, Annius Gallus, rectores destinati. Sed plurima fides Licinio Proculo prætorii præfecto. Is urbanæ militiæ impiger, bel-

lorum

lorum insolens, auctoritatem Paullini, vigorem Celsi, maturitatem Galli, ut cuique erat, criminando, quod facillimum factu est, pravus & callidus, bonos & modestos anteibat. Sepositus per eos dies Cornelius Dolabella in coloniam Aquinatem, neque arta custodia, neque obscura: nullum ob crimen, sed vetusto nomine, & propinquitate Galbæ monstratus. Multos è magistratibus, magnam consularium partem, Otho, non participes aut ministros bello, sed comitum specie, secum expedire jubet. In quibus & L. Vitellium, eodem quo ceteros cultu, nec ut imperatoris fratrem, nec ut hostis. Igitur motæ urbis curæ, nullus ordo metu aut periculo vacuus. Primores senatus ætate invalidi, & longa pace desides; segnis & oblita bellorum nobilitas; ignarus militiæ eques: quanto magis occultare ac abdere pavorem nitebantur, manifestius pavidum. Nec deerant è contrario, qui ambitione stolidi, conspicua arma, insignes equos, quidam luxuriosos apparatus conviviorum, & irritamenta libidinum, ut instrumenta belli mercarentur. Sapientibus quietis & Reip. cura: levissimus quisque & futuri improvidus, spe vana tumens. Multis afflictæ fides in pace, ac turbatis rebus alacres, & per incerta tutissimi. Sed vulgus & magnitudine nimia communium curarum expers populus, sentire paulatim belli mala, cōversa in militum usum omni pecunia, intentis alimentorum pretiis: quæ motu Vindicis, haut perinde plebē attriverant, secuta tum urbe, & provinciali bello, quod inter legiones Galliasque velut externum fuit. Nam, ex quo divus Augustus res Cæsarum composuit, procul & in unius solitudinem aut

decus, populus Romanus bellaverat. Sub Tiberio & Cajo, tantum pacis adversa [d]pertimueret, Scriboniani contra Claudium incepta, simul audita & coërcita. Nero nuntiis magis & rumoribus, quam armis depulsus. Tum legiones classēsque, & quod raro alias, prætorianus urbanusque miles, in aciem deducti, Oriens Occidensque & quidquid utrimque virium est à tergo: sub ducibus aliis si bellatum foret, longo bello materia. Fuere, qui proficiscenti Othoni moras religionemque nondum conditorum ancilium afferrent. Aspernatus omnem contationem, ut Neroni quoque exitiosam: & Cæcina, jam alpes transgressus, exstimulabat. Pridie Id. Mar. cōmendata patribus Rep. reliquias Neronianarum sectionum nondum in fiscum converfas, revocatis ab exilio concessit: justissimum donum, & in speciem magnificum, sed festinata exactione, usu sterile. Mox vocata concione, majestatem urbis, & consensum populi ac senatus pro se attollens, adversum Vitellianas partes modeste disseruit. in scitiam potius legionum, quam audaciam increpans; nulla Vitellii mentione. siue ipsius ea moderatio, seu scriptor orationis sibi metuens, contumeliis in Vitellium abstinuit: quando, ut in consiliis militiæ Suetonio Paullino & Mario Celso, ita in rebus urbanis Galerii Trachali ingenio Othonem uti credebatur. & erant qui genus ipsum orandi noscerent, crebro fori usu celebre, & ad implendas populi aures, latum & sonans. Clamor vocesque vulgi, ex more adulandi, nimix & falsæ. quasi dictatorem Cæsarem, aut imperatorem Augustum prosequerentur, ita studiis votisque certabant. nec metu aut amore, sed ex libidine servitii.

servitii, ut in familiis, privata cuiq; stimulatio, & vile jam decus publicum. Profectus Otho, quietem urbis curasque imperii Salvio Titiano fratri permisit.

LOCA EMENDANDA IN LIB. I.

a Regius codex, *omnium*. b statim amissa: *coorta Sarmatarum*, c *cuncta*, odio & terrore. d Veteres *oneratum*, e *multi ad hoc numeri*, f Trebonianus, est Plutarcho. g *in visum si principem* h fuerit i *Rhaetiae*. k *Rhen. fessa annis atate* l *ambitiosis*. m *eadem invisior*. n Regius cod. *Octavia uxor amoveretur*. o Cod. regius *idem*. p Ferretus transpositis verbis exemplo divi Augusti, & more militari. q Veneta editio, addidit. r *Suspectum*. s *millies*. t *quingenta*. qui numerus à Suetonio. u *Aurelius*. x *vigilum*. y *Libri*, vocare. z Albinus, a Cod. regius *Betui Chilonis, Rhen. Vettii*. recte b videntur inducenda c *Ambigua lectio: de qua in Com.* d Libri aliquot, *missu e vacare*. f Libri vett. *exercitibus* g *insito* h *contanter*, mox consensu. Ac ne i *partim* k *proturbatus* l *decimaquinta*. ex Vat. m *Vulgati*, *interritiq;* n *Corrupta*, o *Cohortem XVIII. am.* p *una & vicesima* q *Vide Com.* r *cessuros* s *preparatu* it, nulla i. cura sed vice imp. t *Scripserim*, is u *Suspectum*. vide notas. x *reponerent* y *agnoscendi* z *sevitia hiemis*. a *severissimum centurionem* b *vulgo inania Suspecta vox*. d *Vulgati*, reip. *pertinuere*.

LIBER II.

BREVIARIVM LIBRI.

Titus Vespasianus Romam missus ad gratulandum Galbae, eade ejus audita, substitit. Paphiam Venerem adit, & de futuris eam cōsulit. Lata omnia

& magna accipit. Ad patrem redit. qui belli consilia agit, sed bellum ipsum in occasionem differt. Falsus Nero detegitur, & capitur. Othonis copia, & duces; & classis ejus in Galliam Narbonensem irruptio. In Corsica motus aliquis temeritate procuratoris. Cæcina Italiam intrat, Placentiam oppugnat, sed cum infamia & strage repulsus. Insidias paullo post Othonianis locat, sed ea quoque in ipsum vertere. Valens Ticinum venit. seditio ibi in eum militum. Qua composita, Cæcinæ rapido agmine jungitur. Otho eo nuntio accepto, de summa belli deliberat. trahi id melius; an fortunam experiri præstaret. Postremum pessimumque consilium præfert. Ita haut procul à Bedriaco pugnatum. victi Othoniani. non tamen fracti. Sed Otho aversus à consiliis belli, mortem elegit. quam tam fortiter exequitur, quam noster facunde narrat. Post mortem ejus, seditio militum & impetus in Verginium. Senatorum etiam periculum, falso quodam nuntio. Albinus in Africa victus, & ea provincia Vitellio adjuncta. Quid in Italia Vitellius egerit, & legiones cohortesque victas quomodo distraxerit: non sine acri tumultu apud Ticinum. At in Syria Vespasianus & Mucianus serio jam de bello deliberant. hujus egregia ad illum oratio. Qua persuasus Vespasianus imperium suscipit. legiones in nomen ejus jurant. præterque Orientales, Mæfici & Pannonij etiam transeunt in partes. Vitellius interea magno & minaci agmine urbem intrat. Popularia multa usurpat. Consilia item ejus paratusque de bello. Gesta eodem anno, consulibus tamen aliis suffectis.

S T R U E B A T jam fortuna, in diversa parte terrarum, initia causasque imperio: quod [a] varie ortum, lætum Reip. aut atrox, ipsis prin-

principibus prosperum, aut exitio fuit. Titus Vespasianus è Iudæa, incolumi adhuc Galba, missus à patre, causam profectionis officium erga principem, & maturam petendis honoribus juventam ferebat. Sed vulgus fingendi avidum, disperferat, accitum in adoptionem. materia sermonibus, senium & orbitas principis, & intemperantia civitatis, donec unus eligatur, multos destinandi. Augebat famam, ipsius Titi ingenium quantæcumque fortunæ capax, decor oris cum quadam majestate, prosperæ Vespasiani res, præsaga responsa, & inclinatis ad credendum animis, loco omnium etiam fortuna. Vbi Corinthi, Achaiæ urbe, certos nuntios accepit de interitu Galbæ, & aderant qui arma Vitellii bellumque affirmarent: anxius animo, paucis amicorum adhibitis, cuncta utrimque perlustrat. Si pergeret in urbem; nullam officii gratiam, in alterius honorem suscepti: ac se Vitellio, sive Othoni, obsidem fore. Sin rediret; offensam haut dubiam victoris. sed incerta adhuc victoria, & concedente in partes patre, filium excusatum. Sin Vespasianus Remp. susci- peret; obliviscendum [b] infensarum, de bello agitantibus. His ac talibus inter spem metumq; jactatum, spes vicit. Fuere qui accensum deside- rio Berenices reginæ, vertisse iter crederent. Ne- que abhorrebat à Berenice juvenilis animus. sed gerendis rebus nullum ex eo impedimentum. lætam voluptatibus adolescentiam egit, suo quam patris imperio modestior. Igitur oram Achajæ, & Asiæ, ac læva maris prætervectus, Rhodum & Cyprum insulas, inde Syriam au- dentioribus spatiis petebat. Atque illum cu- pido incessit, adeundi visendique templum

Paphiæ

Paphiæ Veneris, inclytum per indigenas advenasque. Haut fuerit longum initia religionis, templi situm, formam deæ, neque enim alibi sic habetur, paucis differere. Conditorem templi regem [c] Aëriam vetus memoria, quidam ipsius deæ nomen id perhibent. Fama recentior tradit à Cinara sacratum templum, deamque ipsam conceptam mari, huc appulsam. Sed scientiam artemq; haruspicum accitam, & Ciliacem Thamyras intulisse. Atque ita pactum, ut familiæ utriusque posteris cærimoniis præsidere. Mox ne honore nullo regum genus peregrinam stirpem antecelleret, ipsa quam intulerant scientia hospites cessere. Tantum Cinara des sacerdos consulitur. Hostiæ ut quisq; vovisset, mares diliguntur. Certissima fides hædorum fibris. Sanguinem aræ offundere vetitum. precibus & igne puro altaria adolentur, nec ullis imbribus quamquam in aperto madescunt. Simulacrum deæ non effigie humana, continuus orbis latiore initio tenuem in ambitum metæ modo exsurgens. Et ratio in obscuro. Titus spectata opulentia donisque regum, quæque alia lætum antiquitatibus Græcorum genus incertæ vetustati affingit, de navigatione primum consuluit. Postquam pandi viam, & mare prosperum accepit, de se per ambages interrogat, cæsis compluribus hostiis. Sostratus, sacerdotis id nomen erat, ubi læta & congruentia exta, magnisque consultis annuere deam videt, pauca in præsens & solita respondens, petito secreto futura aperit. Titus aucto animo ad patrem pervectus, suspensis provinciarum & exercituum mentibus, ingens rerum [fiducia] accessit. Profligaverat bellum Iudaicum

Vespa.

Vespasianus, oppugnatione Hierosolymorum reliqua, duro magis & arduo opere ob ingenium gentis & pervicaciam superstitionis, quā quod satis virium obsessis ad tolerandas necessitates superesset. Tres, ut supra memoravimus, ipsi Vespasiano legiones erant, exercitū bello: quattuor Mucianus obtinebat in pace. Sed æmulatio & proximi exercitus gloria repulerat segnitiam. Quantumque illis roboris discrimina & labor, tantum his vigoris addiderat integra quies, & inexpertus belli labor. auxilia utriusque cohortium alarumque, & classes regesque, ac nomen dispari fama celebre. Vespasianus acer militiæ, anteire agmen, locum castris capere, noctu diuque consilio, ac si res posceret, manu hostibus obniti, cibo fortuito, veste habituque vix à gregario milite discrepans, prorsus, si avaritia abesset, antiquis ducibus par. Mucianum è contrario magnificentia & opes, & cuncta privatum modum supergressa extollebant. aptior sermone, dispositu, provisuque, civilium rerum peritus. egregium principatus temperamentum, si demtis utriusque vitiis, solæ virtutes miscerentur. Ceterum hic Syriæ, ille Iudææ præpositus, vicinis provinciarum administrationibus invidia discordes, exitu demum Neronis, positis odiis in medium consuluerunt. primum per amicos; dein præcipua concordiae fides Titus, prava certamina communis utilitate aboluerat. natura atque arte compositus alliciendis etiam Muciani moribus. Tribuni centurionesque, & vulgus militum, industria, licentia, per virtutes, per voluptates, ut cuique ingenium, addisciebantur. Antequam Titus adventaret, sacramentum Othonis acceperat

perat uterque exercitus, præcipitibus, ut assoleret, nuntiis, & tarda mole civilis belli, quod longa concordia quietus Oriens, tunc primum parabat. Namque olim validissima inter se civium arma, in Italia, Galliave, viribus Occidentis cœpta. Et Pompejo, Cassio, Bruto, Antonio, quos omnes trans mare secutum est civile bellum, haut prosperi exitus fuerant. Auditi que sæpius in Syria Iudæaque Cæsares quam inspecti. Nulla seditio legionum; tantum adversus Parthos minæ, vario eventu. Et proximo civili bello, turbatis aliis, inconcussa ibi pax: dein fides erga Galbam. Mox ut Othonem ac Vitellium scelëstis armis res Romanas raptum ire, vulgatum est, ne penes ceteros imperii præmia, penes ipsos tantum servitii necessitas esset, fremere miles, & vires suas circumspicere. Septem legiones statim, & cum ingentibus auxiliis Syria Iudæaque: inde continua Ægyptus, duæque legiones: hinc Cappadocia Pontusque, & quidquid castrorum Armeniis prætenditur. Asia, & ceteræ provinciæ, nec viro- rum inopes, & pecuniæ opulentæ. quantum insularum mari cingitur, & parando interim bello [d] seclusum tutumque ipsum mare. Non fallebat duces imperus militum. Sed bellantibus aliis placuit expectari bellum, cum [e] in victores victosque numquam solida fides coalesceret. Nec referre Vitellium an Othonem superstitem fortuna faceret. Rebus secundis etiam egregios duces inolescere. discordiam his, ignaviam, luxuriam, & suis met vitiis, alterum bello, alterum victoria periturum. Igitur arma in occasionem distulere, Vespasianus Mucianusque nuper, ceteri olim mixtis consiliis, opti-
mus

mus quisque amore Reipublicæ. Multos dulce-
 do prædarum stimulabat, alios ambigæ domi-
 res. Ita boni malique, causis diversis, studio pa-
 ri, bellum omnes cupiebant. Sub idem tempus
 Achaja atque Asia falso exterritæ, velut Nero
 adventaret: vario super exitu ejus rumore, eo-
 que pluribus vivere eum fingentibus, credenti-
 busque. Ceterorum casus conatusque in con-
 textu operis dicemus. Tunc servus è Ponto, si-
 ve, ut alii tradidere, libertinus ex Italia, citha-
 ræ & cantus peritus (unde illi super similitudi-
 nem oris propior ad fallendum fides) adjunctis
 desertoribus, quos inopia vagos ingentib⁹ pro-
 missis corruerat, mare ingreditur: ac vi tem-
 pestatum [f] Scithinum insulam detrusus, &
 militum quosdam ex Oriente commeantium
 adscivit, & abnuentes interfici jussit, spoliatis
 negotiatoribus, mancipiorum valentissimum
 quemque armavit. Centurionemque Sisennam
 dextras, concordia insignia, Syriaci exercitus
 nomine ad prætorianos ferentem, variis arti-
 bus aggressus est: donec Sisenna clam relicta in-
 sula, trepidus & vim metuens aufugeret. inde
 late terror, multis ad celebritatē nominis ere-
 ctis, rerum novarum cupidine & odio præsen-
 tium. Gliscentem in dies famam fors discussit.
 Galatiam ac Pamphyliam provincias, Calpur-
 nio Asprenati regendas Galba permiserat. Datæ
 è classe Misenensi duæ triremes ad prosequendū,
 cum quibus Scithinum insulam tenuit. Nec de-
 fuere qui trierarchos nomine Neronis accirent.
 Is in mœstitiam compositus, & fidem suorum
 quondam militum invocans, ut eum in Syria,
 aut Aegypto sisterent orabat. Trierarchi nutan-
 tes, seu dolo, alloquendos sibi milites, & paratis
 omnium

omnium animis reversuros firmaverunt. Sed Asprenati cuncta ex fide nuntiata, cuius cohortatione expugnata navis, & interfectus quisquis ille erat. Corpus in signe oculis comaque & torvitate vultus, in Asiam, atq; inde Romam pervectum est. In civitate discordi, & ob crebras principum mutationes inter libertatem ac licentiam incerta, parvæ quoque res magnis motibus agebantur. Vibius Crispus pecunia, potentia, ingenio inter claros magis quam inter bonos, Annium Faustum equestris ordinis, qui temporibus Neronis delationes factitaverat, ad cognitionem senatus vocabat. Nam recens Galbæ principatu censuerant patres, ut accusatorum causæ noscerentur. Id senatusconsultum varie jactatum, & prout potens vel inops reus inciderat, infirmum aut validum retinebatur. [g] Ad hæc terrore & propria vi Crispus incubuerat delatorem fratris sui pervertere: traxeratq; magnam senatus partem, ut indefensum & inauditum dedi ad exitium postularet. Contra apud alios nihil æque reo proderat quam nimia potentia accusatoris: dari tempus, edicrimina, quamvis invisum ac nocentem, more tamen audiendum censebant. Et valere primo, dilataque in paucos dies cognitio. mox damnatus est Faustus, nequaquam eo assensu civitatis, quem pessimis moribus meruerat. quippe ipsum Crispum easdē accusationes cum præmio exercuisse meminerant. Nec pœna criminis, sed ultor displicebat. Læta Othoni principia belli, motis ad imperium ejus è Dalmatia Pannoniaque exercitibus. Fuere quattuor legiones, è quibus bina millia præmissa. Ipsæ modicis intervallis sequebantur: septima à Galba

con-

conscripta: veteranæ, undecima ac tertiadeci-
 ma, & præcipui fama Quartadecumani, rebel-
 lione Britannia compressa. Addiderat gloriam
 Nero, eligendo ut potissimos. Vnde longa illis
 erga Neronem fides, & erecta in Othonem stu-
 dia. Sed quo plus virium ac roboris, è fiducia
 tarditas inerat. agmen legionum, alæ cohortesq;
 præveniebant. Ex ipsa urbe haut spernen-
 da manus, quinque prætoriae cohortes, & e-
 quitum vexilla cum legione prima, ac deforme
 insuper auxilium, duo millia gladiatorum, sed
 per civilia arma etiam severis ducibus usurpa-
 tum. His copiis rector additus Annius Gallus,
 cum Vestricio Spurinna ad occupandas Padi
 ripas præmissus: quoniam primo consiliorum
 frustra ceciderant, transgresso jam alpes Cæci-
 na, quem sisti [h] inter Gallias posse speraverat.
 Ipsum Othonem comitabantur speculatorum
 lecta corpora, cum ceteris prætoriis cohorti-
 bus, veterani è prætorio, classicorum ingens
 numerus. Nec ille segne aut corruptum luxu
 iter. sed lorica ferrea usus, & ante signa pede-
 ster, horridus, incomtus, famæque dissimilis.
 Blandiebatur cœptis fortuna, possessa per ma-
 re & naves majore Italiae parte, penitus usque
 ad initium maritimarum alpium. quibus ten-
 tandis, aggrediendæq; provinciae Narbonensi,
 Suedium Clementem, Antonium Novellum,
 Amylium Pacensem duces dederat. Sed Pacen-
 sis per licentiam militum victus; Antonio No-
 vello nulla auctoritas; Suedius Clemens am-
 bitioso imperio regebat. ut adversus mole-
 stiam disciplinæ corruptus, ita præliorum
 avidus. Non Italia adiri, nec loca sedesque
 patriæ videbantur: tamquam externa litora,
 & ur-

& urbes hostium urere, vastare, rapere; eo atrocius, quod nihil usquam provisum adversum metus. pleni agri, apertæ domus. occursantes domini juxta conjuges & liberos, securitate pacis, & belli malo circumveniebantur. Maritimas tum alpes tenebat procurator Marius Maturus. Is concita gente, (nec deest juvenus) arcere provinciæ finibus Othonianos intendit. Sed primo impetu cæsi disiectique montani, ut quibus temere collectis, non castra non ducem noscitantibus, neque in victoria decus esset, neque in fuga flagitium. Irritatus eo prælio Othonis miles, vertit iras in municipium Albium Intemelium. quippe in acie nihil prædæ, inopes agrestes, & vilia arma: nec capi poterant, pernix genus, & gnari locorum. sed calamitatibus infontium expleta avaritia. Auxit invidiam præclaro exemplo femina Ligus, quæ filio abdito, cum simul pecuniam occultari milites credidissent, eoque per cruciatus interrogarent ubi filium occuleret, uterum ostendens, latere respondit. Nec ullis deinde tortoribus, aut morte, constantiam vocis egregiæ mutavit. Imminere provinciæ Narbonensi, in verba Vitellii adactæ, classem Othonis, Fabio Valenti trepidi nuntii attulere. Aderant legati coloniarum, auxilium orantes. Duas Tungrorum cohortes, quattuor equitum turmas, universam Treverorum alam, cum Iulio Classico præfecto misit, è quibus pars in colonia Forojuliensi retenta; ne omnibus copiis in terrestre iter versis, vacuo mari classis acceleraret. Duodecim equitum turmæ, & lecti è cohortibus, adversus hostem iere: quibus adjuncta Ligurum cohors, vetus loci auxilium, &
quin-

quingenti Pannonii nondum sub signis. Nec mora prælio: sed acie ita instructa, ut pars classiorum mixtis paganis in colles mari propinquos exurgeret, quantum inter colles ac litus æqui loci prætorianus miles expleret, in ipso mari ut annexa classis & pugne parata, conversa, & minaci fronte prætenderetur. Vitelliani quibus minor peditum vis, in equite robur, alpinos proximis jugis, cohortes densis ordinibus post equitem locant. Treverorum turma obtulere se hosti incaute, cum exciperet contra veteranus miles, simul à latere saxis urgeret apta ad jaciendum paganorum manus; qui sparsi inter milites, strenui ignavique in victoria idem audebant. Additus perculsis terror, in vecta in terga pignantium classe. Ita undique clausi. deletæque omnes copiae forent, ni victorem exercitum attinuisset obscurum noctis, obtentui fugientibus. Nec Vitelliani, quamquam victi, quievere: accitis auxiliis, securum hostem, ac successu rerum secordius agentem invadunt. cæsi vigiles, perrupta castra, trepidatum apud naves, donec fidente paulatim metu, occupato juxta colle defensi, mox irrupere. Atrox ibi cædes, & Tungrarum cohortium præfecti, sustentata diu acie, telis obruuntur. Ne Othonianis quidem incruenta victoria fuit, quorum improvide secutos, conversi equites circumvenerunt. Ac velut pactis induciis, ne hinc classis, inde equites subitam formidinem inferrent, Vitelliani retro Antipolim Narbonensis Galliae municipium, Othoniani Albingaunum interioris Liguriæ revertere. Corsicam ac Sardiniam, ceterasque proximi maris insulas, fama victricis classis in partibus Othonis tenuit.

Sed

Sed Corficam prope afflixit Decimi Pacarii procuratoris temeritas, tanta mole belli nihil in [i] summa profutura, ipsi exitiosa. Namq; Othonis odio juvare Vitellium Corforum viribus statuit, inani auxilio etiam si provenisset. Vocatis principibus insule, consilium aperit. Et contradicere ausos Claudium Phirricum trierarchum liburnicarum ibi navium, Quinctium Certum equitem Romanum, interfici jubet. quorū morte exterriti qui aderant, simul ignara & alieni metus socia imperitorum turba, in verba Vitellii juravere. Sed ubi dilectum agere Pacarius, & inconditos homines fatigare militiæ muneribus occepit, laborem insolitum perosi, infirmitatem suam reputabant. Insulam esse quam incolerent, & longe Germaniam viresque legionum: direptos vastatosque classe, etiam quos cohortes alæque protegerent. Et averſi repente animi: nec tamen aperta vi: aptum tempus insidiis legere. Digressis qui Pacarium frequentabant, nudus & auxilii inops, balneis interficitur. Trucidati & comites. Capita, ut hostium, ipsi interfectores ad Othonem tulere: Neque eos aut Otho præmio affecit, aut punivit Vitellius, in multa colluvie rerum majoribus flagitiis permixtos. Aperuerat jam Italiam, bellumque transmiserat, ut supra memoravimus, ala Syllana, nullo apud quemquam Othonis favore, nec quia Vitellium mallent, sed longa pax ad omne servitium fregerat, faciles occupantibus, & melioribus incuriosos. Florentissimum Italiæ latus, quantū inter Padum Alpesque camporum & urbium, armis Vitellii (namque & præmissæ à Cæcina cohortes advenierant) tenebatur. Capta Pannoniorum cohorts

hors apud Cremonam. Intercepti centum equites, ac mille classici inter Placentiam Ticinumque: quo successu Vitellianus miles, non jam flumine aut ripis arcebatur. Irritabat quin etiam Batavos Transrhenanosque Padus ipse: quem contra Placentiam transgressi, [k] raptis quibusdam exploratoribus, ita ceteros terruerunt, ut adesse omnem Cæcinæ exercitum trepidi ac falsi nuntiarent. Certum erat Spurrinæ (is enim Placentiam obtinebat) nec dum venisse Cæcinam, & si propinquaret, coercere intra munimenta militem, nec tris prætorias cohortes, & mille vexillarios cum paucis equitibus, veterano exercitui objicere. Sed indomitus miles, & belli ignarus, correptis signis vexillisque ruere, & retinenti duci tela intentare, spretis centurionibus tribunisque providentiam ducis laudantibus qui pro Othone, & accitum Cæcinam clamitabant. Fit temeritatis alienæ comes Spurrinna, primo coactus, mox velle simulans, quo plus auctoritatis inesset consiliis, si seditio mitesceret. Postquam in conspectu Padus, & nox appetebat, vallari castra placuit. Is labor urbano militi insolitus contudit animos. Tum vetustissimus quisque castigare credulitatem suam, metum ac discrimen ostendere, si cum exercitu Cæcina, patentibus campis, tam paucas cohortes circumfudisset. Iamque totis castris modesti sermones, & inferentibus se centurionibus tribunisque, laudare providentiam ducis: quod coloniam virium & opum validam, robur ac sedem bello legisset. Ipse postremo Spurrinna non tam culpam exprobrans, quam ratione ostendens, relictis exploratoribus, ceteros Placentiam reduxit, minus turbidos, & impe-

imperia accipientes. Solidati muri, propugnacula addita, auctæ turres, provisa parataque non arma modo, sed obsequium & parendi amor, quod solum illis partib⁹ defuit, cum virtutis haut pæniteret. At Cæcina, velut relicta post alpes sævitia ac licentia, modesto agmine per Italiam incessit. Ornatum ipsius, municipia & coloniæ in superbiam trahebant: quod versicolore sagulo, brachas tegmen barbarum indutus, togatos alloqueretur. Vxorem quoque ejus Saloninam, quamquã in nullius injuriam, insigni equo ostroque veheretur, tamquam læsi gravabantur. [l] Inrita mortalibus natura, recentem aliorum felicitatem ægris oculis introspicere, modumque fortunæ à nullis magis exigere, quam quos in æquo videre. Cæcina Padum transgressus, tentata Othonianorum fide per colloquium & promissâ, iisdem petitis, postquam pax & concordia speciosis & irritis nominibus jactata sunt, consilia curasque in oppugnationem Placentiæ magno terrore vertit: gnarus, ut initia belli provenissent, famam in cetera fore. Sed primus dies, impetu magis quam veterani exercitus artibus, transactus. Aperti incautique muros subiere, cibo vinoque prægraves. In eo certamine, pulcherrimum amphitheatri opus, situm extra muros, conflagravit: sive ab oppugnatoribus incensum, dum faces & glandes ac missilem ignem in obsessos jaculantur; sive ab obsessis, dum regerunt. Municipale vulgus pronum ad suspiciones, fraude illata ignis alimenta credidit, à quibusdam vicinis coloniis, invidiæ æmulatione, quod nulla in Italia moles tam capax foret. quocunque casu [m] acciderat, dum atrociora metue-

metuebantur, in levi habitum : reddita securitate, tamquam nihil gravius pati potuissent, mœrebant. Ceterum, multo suorum cruore, pulsus Cæcina. Et nox parandis operibus assumpta. Vitelliani pluteos cratesque & vineas suffodiendis muris, protegendisque oppugnantoribus; Othoniani sudes & immensas lapidum ac plumbi ærisque moles, perfringendis operibus, obruendisque hostibus expediunt. Vtrimque pudor, utrimque gloria, & diversæ exhortationes. hinc legionum & Germanici exercitus robur; inde urbanæ militiæ, & prætoriarum cohortium decus attollentium. Illi, ut se-gnem ac desidem, & circo ac theatris corruptum militem; hi, peregrinum & externum increpabant. simul Othonem, ac Vitellium, celebrantes culpantesque, uberioribus inter se probris, quam laudibus stimulabantur. Vix dum orto die, plena propugnatoribus mœnia, fulgentes armis virisque campi, densum legionum agmen, sparsa auxiliorum manus, altiora murorum sagittis aut faxis incessere, neglecta aut ævo fluxa cominus aggredi. Ingerunt desuper Othoniani pila, librato magis & certo ictu, adversus temere subeuntes cohortes Germanorum, cantu truci, & more patrio, nudis corporibus, super humeros scuta quatientium. Legionarius pluteis & cratibus tectus subruit muros, instruit aggerem, molitur portas. Contra prætoriani dispositos ad idipsum molares, ingenti pondere ac fragore, provolvunt. pars subeuntium obruti: pars confixi, & exsanguis aut laceri, cum augeret stragem trepidatio, eoque acrius è mœnibus vulnerarentur, rediere, infractione partium fama. Et Cæcina, fama & pudore

cœptæ

cœptæ temere oppugnationis, ne irrisus ac vanus iisdem castris assideret, trajecto rursus Pado, Cremonam petere intendit. Tradidere se abeunti Turullius Cerialis, cum compluribus classicis, & Iulius Briganticus, cum paucis equitum. hic præfectus alæ, in Batavis genitus; ille primipilaris, & Cæcinæ haut alienus, quod ordines in Germania duxerat. Spurinna, comperito itinere hostium, defensam Placentiam, quæque acta, & quid Cæcina pararet, Annium Gallum per litteras docet. Gallus legionem primam in auxilium Placentiæ ducebat, diffusus paucitati cohortium, ne longius obsidium, & vim Germanici exercitus parum tolerarét. Vbi pulsus Cæcinam pergere Cremonam accepit, ægre coërcitam legionem, & pugnandi ardore usque ad seditionem progressam, Bedriaci sistit. Inter Veronam Cremonamque situs est vicus, duabus jam Romanis cladibus notus, infaustusque. Iisdem diebus, à Martio Macro, haut procul Cremona, prospere pugnatum. Namque promptus animi Martius, transvectos navibus gladiatores, in adversam Padi ripam, repente effudit. Turbata ibi Vitellianorum auxilia, & ceteris Cremonam fugientibus, cæsi qui restiterant. Sed repressus vincentium impetus, ne novis præsidiis firmati hostes, fortunam prælii mutarent. Suspectum id Othonianis fuit, omnia, quæcunque facta, prave æstimantibus. Certatim, ut quisque animo ignavus, procax ore, Annium Gallum, & Suetonium Paullinum, & Marium Celsum (nam eos Otho quoque præfecerat) variis criminibus incesserant. Acerri-
ma seditionum ac discordiæ incitamenta, interfectores Galbæ, scelere & metu vecordes,
miscere

miscere cuncta, modo palam turbidis vocibus, modo occultis ad Othonem litteris, qui humilimo cuique credulus, bonos metuens, trepidabat, rebus prosperis incertus, & inter adversa melior. Igitur Titianum fratrem accitum, bello præposuit. Interea, Paullini & Celsi ductu, res egregiæ gestæ. Angebant Cæcinam, nequidquam omnia cœpta, & senescens exercitus sui fama pulsus Placentia, cæsis nuper auxiliis, etiam per concursum exploratorum, crebra magis quam digna memoratu prælia, inferior: propinquante Fabio Valente, ne omne belli decus illuc concederet, recipere gloriam, avidius quam consultius, properabat. Ad duodecimum à Cremona, locus Castorum vocatur, ferocissimos auxiliarium imminentibus viæ lucis occultos imponit. equites procedere longius iussi, & irritato prælio sponte refugi, festinationem sequentium elicere, donec insidiæ coorirentur. Proditum id Othonianis ducibus, & curam peditum Paullinus, equitum Celsus, sumere. Tertiæ decimæ legionis vexillum, quattuor auxiliorum cohortes, & quingenti equites in sinistro locantur. Aggerem viæ tres prætoriæ cohortes, artis ordinibus obtinere. Dextra fronte prima legio incescit, cum duabus vexillaribus cohortibus, & quingentis equitibus. Super hos è prætorio auxiliisq; mille equites, cumulus prosperis, aut subsidium laborantib⁹, ducebantur. Antequam miscerentur acies, terga vertentibus Vitellianis, Celsus doli prudens, repressit suos. Vitelliani temere exsurgentes, cedente sensim Celso, longius secuti, ultro in insidias præcipitantur. nam à lateribus cohortes legionum, adversa fronte, & subito

discursu terga cinxerant equites. Signum pugne non statim à Suetonio Paullino pediti datum. Contator natura, & cui cauta potius consilia cum ratione, quam prospera ex casu placerent. compleri fossas, aperiri campum, pandi aciem jubebat, satis cito incipi victoriam ratus, ubi provisum foret ne vincerentur. Ea contratione, spacium Vitellianis datum, in vineas nexu traducum impeditas, refugiendi. Et modica silva adhærebat, unde rursus ausi, promptissimos prætorianorum equitum interfecere. vulneratur rex Epiphanes, impigre pro Othone pugnam ciens. Tum Othonianus pedes erupit: protrita hostium acie, versi in fugam etiam qui subveniebant. Nam Cæcina non simul cohortes, sed singulas acciverat: quæ res in prælio trepidationem auxit, cum dispersos, nec usquam validos, pavor fugientium abriperet. Orta & in castris seditio, quod non universi ducerentur. Vincit præfectus castrorum Iulius Gratus, tamquam fratri apud Othonem militanti proditorem ageret: cum fratrem ejus Iulium Frontonem tribunum, Othoniani sub eodem crimine vinxissent. Ceterum ea ubique formido fuit, apud fugientes, occurrentes, in acie, pro vallo, ut deleri cum universo exercitu Cæcinam potuisse, ni Suetonius Paullinus receptui cecinisset, utrisque in partibus percrebuerit. Timuisse se Paullinus ferebat, tantum in super laboris atque itineris, ne Vitellianus miles recens è castris fessos aggrediretur, perculsis nullum retro subsidium foret. apud paucos ea ducis ratio probata, in vulgus adverso rumore fuit. Hanc perinde damnum Vitellianos in metum compulit, quam ad modestiam composuit: nec solum
apud

apud Cæcinam, qui culpam in militem conferebat, seditioni magis quam prælio paratum, sed Fabii quoq; Valentis copiæ (jam enim Ticinum venerat) posito hostium contemptu, & recuperandi decoris cupidine, reverentius & æqualius duci parebant. Gravis alioquin seditio exarserat, quam altiori initio! (neque enim rerum à Cæcina gestarum ordinem interrumpi oportuerat) repetam. Cohortes Batavorum, quas bello Neronis à quartadecima legione digressas, cum Britanniam peterent, audito Vitellii motu in civitate Lingonum Fabio Valenti adjunctas rettulimus, superbe agebant, ut cujusq; legionis tentoria accessissent, coercitos à se quartadecimanos, ablatam Neroni Italiam, atque omnem belli fortunam in ipsorum manu sitam jactantes. Contumeliosum id militibus, acerbum duci, corrupta jurgiis aut rixis disciplina. Ad postremum Valens è petulantia, etiam perfidiam suspectabat. Igitur nuntio allato, pulsam Treverorum alam, Tungrosque à classe Othonis, & Narbonensem Galliam circumiri; simul cura socios tuendi, & militari astu, cohortes turbidas, ac si una forent, prævalidas, dispergendi partem Batavorum ire in subsidium jubet. Quod ubi auditum, vulgatumque, mœrere socii, fremere legiones, *orbari se fortissimorum virorum auxilio. veteres illos & tot bellorum victores, postquam in conspectu sit hostis, velut ex acie abduci. si provincia, urbe & salus imperij potior sit, omnes illuc sequerentur: sin victoria sanitas, sustentaculum, columen in Italia verteretur, non abrumpendos, ut corpori, validissimos artus.* Hæc ferociter jactando, postquam, immissis lictoribus, Valens coercere seditionem

cœptabat, ipsum invadunt, saxa jaciunt, fugientem sequuntur. Spolia Galliarum, & Viennensium aurum, & pretia laborum suorum occultare clamitantes, direptis sarcinis, tabernacula ducis, ipsamque humum pilis & lanceis rimabantur. nam Valens, fervili veste, apud decurionem equitum tegebatur. Tum Alphenus Varus præfectus castrorum, deflagrante paulatim seditione, addit consilium, vetitis obire vigilias centurionibus, omisso tubæ sono, quo miles ad belli munia cietur. Igitur torpere cuncti, circumspectare inter se attoniti: & id ipsum quod nemo regeret paventes, silentio, patientia, postremo precibus ac lacrymis veniam quærebant. Ut vero deformis & flens, & præter spem incolumis Valens processit, gaudium, miseratio, favor: versi in lætitiā (ut est vulgus utroque immodicum) laudantes gratantesque, circumdatum aquilis signisque, in tribunal ferunt. Ille, utili moderatione, non supplicium cujusquam poposcit: ac ne dissimulans suspectior foret, paucos incusavit: gnarus, civilibus bellis, plus militibus quam ducibus, licere. Munientibus castra apud Ticinum, de adversa Cæcinæ pugna allatum, & prope renovata seditio, tamquam fraude & contationibus Valentis prælio defuissent. Nolle requiem, non expectare ducem, anteire signa, urgere signiferos. rapido agmine Cæcinæ junguntur. Improspere Valentis fama apud exercitum Cæcinæ erat: expositos se tanto pauciores integris hostium viribus querebantur, simul in suam excusationem, & adventantium robur per adulationem attollentes, ne ut victi & ignavi despectarentur. Et quamquā plus virium, prope duplicatus legionum auxiliorumque

liorumque numerus erat Valenti, studia tamen militum in Cæcinam inclinabant, super benignitatem animi qua promptior habebatur, etiam vigore ætatis, proceritate corporis, & quodam inani favore. Hinc æmulatio ducibus. Cæcina, ut fœdum & maculosum: ille, ut vanum ac tumidum, irridebant. Sed condito odio, eandem utilitatem fovere, crebris epistolis, sine respectu veniæ, probra Othoni objectantes; cum duces partium Othonis, quamvis uberrima cōviciorum in Vitellium materia, abstinerent. Sane ante utriusque exitum, quo egregiam Otho famam, Vitellius flagitiosissimam, meruere, minus Vitellii ignavæ voluptates, quam Othonis flagrantissimæ libidines timebantur. Addiderat huic terrorem atque odium cædes Galbæ: contra, illi initium belli nemo imputabat. Vitellius, ventre & gula sibi ipsi hostis: Otho, luxu, sævitia, audacia, Reipubl. exitiosior ducebatur. Conjunctis Cæcinæ ac Valentis copiis, nulla ultra penes Vitellianos mora, quin totis viribus certarent. Otho consultavit, trahi bellum, an fortunam experiri placeret. Tum Suetonius Paullinus, dignum fama sua ratus, qua nemo illa tempestate militaris rei callidior habebatur, de toto genere belli censere; festinationem hostibus, moram ipsis utilem diseruit. *Exercitum Vitellij universum advenisse: nec multum virium à tergo, quoniam Gallia tumeant, & deserere Rheni ripam, irrupturis tam infestis nationibus non conducat. Britannicum militem hoste & mari destineri: Hispanias, armis non ita redundare: provinciam Narbonensem, incursum classis, & adverso prælio contremuisse; clausam alpibus, & nullo maris subsidio. Transpadanam Italiam, atque*

ipso transitu exercitus vastatam : non frumentum usquam exercitui, nec exercitum sine copiis retineri posse. Iam Germanos, quod genus militum apud hostes atrocissimum sit, tracto in astatem bello fluxis corporibus, mutationem soli cælique haut toleraturos. Multa bella impetu valida, per tædia & moras evanuisse. Contra ipsis omnia opulenta, & fida: Pannoniam, Mæsiam, Dalmatiam, Orientem, cum integris exercitibus : Italiam, & caput rerum urbem, senatumque & populum, numquam obscura nomina, etsi aliquando obumbrentur. publicas privatasque opes, & immensam pecuniam, inter civiles discordias ferro validiorem : corpora militum aut Italiae sueta, aut aestibus. Objacere flumen Padum, tutas viris murisque urbes, è quibus nullam hosti cessuram, Placentiæ defensione exploratum. proinde duceret bellum. Paucis diebus quartamdecimam legionem, magna ipsam fama, cum Mæsiacis copiis affore. Tum rursus deliberatum, & si prælium placuisset, auctis viribus certaturos. Accedebat sententiæ Paullini Marius Celsus. Idem placere Annio Gallo, paucos ante dies lapsu equi afflicto, missi qui consilium ejus sciscitarentur, rettulerant. Otho pronus ad decertandum. Frater ejus Titianus, & præfectus prætorii Proculus, imperitia properantes, fortunam & deos & numen Othonis adesse consiliis, affore conatibus testabantur. neu quis obviam ire sententiæ auderet, in adulationem concesserant. Postquam pugnari placitum, interessè pugnae imperatorem, an seponi melius foret, dubitaverunt. Paullino & Celfo jam non adversantibus, ne Principem objectare periculis viderentur, iidem illi deteriores consilii auctores perpulserunt, ut Brixellum

con-

concederet, ac dubiis præliorum exemptus, summæ rerum & imperii se ipsum reservaret. Is primus dies Othonianas partes afflixit. Namque & cum ipso prætoriarum cohortium, & speculatorum, equitumque, valida manus discessit; & remanentium fractus animus: quando suspecti duces, & Otho, cui uni apud militem fides, dum & ipse non nisi militibus credit, imperia ducum in incerto reliquerat. Nihil eorum Vitellianos fallebat, crebris ut in civili bello transfugiis, & exploratores cura diversa sciscitandi, sua non occultabant. Quietis intentiq; Cæcina ac Valens, quando hostis imprudentia rueret, quod loco sapientiæ est, alienam stultitiam opperiebantur, inchoato ponte transitum Padi simulantes, adversus oppositam gladiatorum manum. ac ne ipsorum miles se-gne otium tereret, naves pari inter se spatio, validis utrimque trabibus connexæ, adversum in flumen dirigebantur, jactis insuper anchoris, quæ firmitatem pontis continerent. Sed anchorarum funes non extenti fluitabant, ut augescente flumine, inoffensus ordo navium attolleretur. Claudebat pontem imposita turris, & in extremam navemeducta: unde tormentis ac machinis hostes propulsarentur. Othoniani in ripa turrim struxerant, saxaque & faces jaculabantur. Et erat insula amne medio, in quam gladiatores navibus molientes, Germani nando prælabebantur. Ac forte plures transgressos, completis liburnicis, per promptissimos gladiatorum Macer aggreditur. Sed neque ea constantia gladiatoribus ad prælia quæ militibus, nec perinde nutantes è navibus, quam stabili gradu è ripa, vulnera dirigebant. Et cum

variis trepidantium inclinationibus, immixti remiges propugnatoresque turbarentur, desilire in vada ultro Germani, retentare puppes, scandere foros, aut cominus mergere. quæ cuncta in oculis utriusq; exercitus, quanto lætiora Vitellianis, tanto acrius Othoniani causam auctoremque cladis detestabantur. Et prælium quidem, abruptis quæ superfuerant navibus, fuga diremptum: Macer ad exitium poscebatur. Iamque vulneratum eminus lancea, strictis gladiis invaserant, cum intercurfu tribunorum centurionumque protegitur. Nec multo post, Vestricius Spurinna, iussu Othonis, relicto Placentiæ modico præsidio, cum cohortibus subvenit. Dein Flavium Sabinum consulem designatum Otho rectorem copiis misit, quibus Macer præfuerat, læto milite ad mutationem ducum, & ducibus ob crebras seditiones, tam infestam militiam aspernantibus. Invenio apud quosdam auctores, pavore belli, seu fastidio utriusque principis, quorum flagitia ac dedecus apertiore in dies fama noscebantur, dubitasse exercitus, num posito certamine, vel ipsi in medium consultarent, vel senatui permetterent legere imperatorem. Atque eo duces Othonianos spatium ac moras suasisse, præcipue Paullinum: quod vetustissimus consularium, & militia clarus, gloriam nomenque Britannicis expeditionibus meruisset. Ego ut concesserim apud paucos, tacito voto, quietem pro discordia, bonum & innocentem principem, pro pessimis ac flagitiosissimis expetitur: ita neque Paullinum, qua prudentia fuit, sperasse, corruptissimo seculo, tantam vulgi moderatione reor, ut qui pacem belli amore turbaverant, bellum

bellum pacis caritate deponerent: neq; aut exercitus linguis moribusque dissonos, in hunc consensum potuisse coalescere: aut legatos ac duces, magna ex parte luxus, egestatis, scelerum sibi conscios, nisi pollutum obstrictumque meritis suis principem passuros. Verus ac jam pridem insita mortalibus potentiae cupido, cum imperii magnitudine adolevit, erupitque. Nam rebus modicis, æqualitas facile habebatur. sed ubi subactò orbe, & æmulis urbibus regibusve excisis, securas opes concupiscere vacuum fuit, prima inter patres plebemque certamina exarsere. Modo turbulenti tribuni, modo consules prævalidi, & in urbe ac foro tentamenta civilium bellorum. Mox è plebe infima, C. Marius, & nobilium sævissimus L. Sulla, victam armis libertatem in dominationem verterunt. Post quos Gn. Pompejus occultior, non melior. Et nunquam postea, nisi de principatu quæsitum. Non discessere ab armis in Pharsalia ac Philippis civium legiones, nedum Othonis ac Vitellii exercitus sponte positura bellum fuerint. Eadem illos deum ira, eadem hominum rabies, eadem scelerum causæ in discordiam egere. Quod singulis velut ictibus transacta sunt bella, ignavia principum factum est. Sed me veterum novorumque morum reputatio longius tulit. Nunc ad rerum ordinem venio. Profecto Brixellum Othone, honor imperii penes Titianum fratrem, vis ac potestas penes Proculum præfectum. Celsus & Paullinus, cum prudentia eorum nemo uteretur, inani nomine ducum, alienæ culpæ prætendebantur. Tribuni centurionesque ambigui, quod spretis melioribus, deterimi valebant. Miles alacer, qui tamen iustæ

ducum

ducum interpretari quam exsequi mallet. Promoveri ad quartum à Bredriaco castra placuit, adeo imperite, ut quamquam verno tempore anni, & tot circum annis, penuria aquæ fatigarentur. Ibi de prælio dubitatum, Othone per litteras flagitante, ut maturarent: militibus, ut imperator pugnae adesset poscentibus: plerique copias trans Padum agentes acciri postulabant. Nec perinde dijudicari potest, quid optimum factu fuerit, quam pessimum fuisse quod factum est. Non ut ad pugnam, sed ad bellandum profecti, Confluentes Padi & Addue fluminum xvi. inde milium spatio distantes petebant. Gellio & Paullino abnuentibus, militem itinere fessum, sarcinis gravem, objicere hosti, non admissuro quo minus expeditus & vix quattuor millia passuum progressus, aut in-compositos in agmine, aut dispersos, & vallum molientes aggredieretur. Titianus & Proculus, ubi consiliis vincerentur, ad jus imperii transibant. Aderat sane citus equo Numida, cum atrocibus mandatis, quibus Otho, increpita ducum segnitia, rem in discrimen mitti jubebat: æger mora, & spei impatiens. Eadem die, ad Cæcinam operi pontis intentum, duo prætoriarum cohortium tribuni, colloquium ejus postulantes, venerunt. Audire conditiones, ac reddere parabat, cum præcípites exploratores adesse hostem nuntiavere. Interruptus tribunorum sermo. eoque incertum fuit, insidias, an prodicionem, vel aliquod honestum consilium cœptaverint. Cæcina dimissis tribunis, relictus in castra, datum jussu Fabii Valentis pugnae signum, & militem in armis invenit. Dum legiones de ordine agminis fortiuntur, equites prorupere,

rupere, & mirum dictu, à paucioribus Othonianis, quo minus in vallum impingerentur, Italicæ legionis virtute territi sunt. ea strictis mucronibus, redire pulsos, & pugnam resumere coëgit. Disposita Vitellianarum legionum acies, sine trepidatione, etenim (quamquam vicino hoste) aspectus armorum densis arbuſtis prohibebatur: apud Othonianos pavidi duces, miles ducibus infensus, mixta vehicula & lixæ, & præruptis utrimque fossis, via quieto quoque agmini angusta. Circumsistere alii signa sua, quærere alii: incertus undique clamor, accurrentium, [n] clamantium: & ut cuique audacia vel formido, in primam postremamve aciem prorumpabant, vel revehebantur. Attonitas subito terrore mentes, falsum gaudium in languorem vertit, repertis qui descivisse à Vitellio exercitum e mentirentur. Is rumor ab exploratoribus Vitellii dispersus, an ipsa Othonis parte, seu dolo, seu forte surrexerit, parum comperit. Omissa pugnx ardore, Othoniani ultro salutavere, & hostili murmure excepti, plerisque suorum ignaris quæ causâ salutandi, metum proditiōis fecere. Tum incubuit hostium acies, integris ordinibus, robore & numero præstantior. Othoniani quamquam dispersi, pauciores, fessi, prælium tamen acriter sumfere. Et per locos arboribus ac vineis impeditos, non una pugnx facies. cominus, eminusque, catervis & cuneis, concurrebant: in aggere viæ, collato gradu, corporibus & umbonibus niti, omissa pilorum jactu, gladiis & securibus galeas loricasque perumpere, noscentes inter se, ceteris conspicui, in eventum totius belli certabant. Forte inter Padum viamque patenti campo,

campo, duæ legiones congressæ sunt: pro Vittelio Vnaetvicesima, cui cognomen Rapaci, vetere gloria insignis: è parte Othonis, prima Adiutrix, non ante in aciem deducta, sed ferox, & novi decoris avida. Primani, stratis Vnaetvicesimanorum principiis, aquilam abstulere. quo dolore accensa legio, & impulit rursus primanos, interfecto Orphidio Benigno legato, & plurima signa vexillaque ex hostibus rapuit. A parte alia, propulsa Quintanorum impetu triadecima legio: circumventi plurium accursu quartadecimani. Et ducibus Othonis jam pridem profugis, Cæcina ac Valens subsidiis suos firmabant. Accessit recens auxilium Varus Alphenus cum Batavis, fusa gladiatorum manu, quam navibus transvectam, oppositæ cohortes in ipso flumine trucidaverant. ita victores latus hostium inveciti. Et media acie perrupta, fugere passim Othoniani Bedriacum petentes. Immensum id spatium. obstructæ strage corporum viæ. quo plus cædis fuit. neque enim civilibus præliis, capti in prædam vertuntur. Suetonius Paullinus, & Licinius Proculus, diversis itineribus, castra vitavere. Vedium Aquilam triadecimæ legionis legatum, iræ militum inconsultus pavor obtulit. Multo adhuc die vallum ingressus, clamore seditiosorum & fugacium circumstrepitur. Non probris, non manibus abstinent, desertorem proditoremque increpant, nullo proprio crimine ejus, sed, more vulgi, suum quisque flagitium aliis objectantes. Titianum & Celsum nox juvit, dispositis jam excubiis, compressisque militibus, quos Annius Gallus precibus, consilio, auctoritate flexerat, ne super cladem adversæ pugnae, fuisset ipsi cædibus

cædibus sævirent. siue finis bello venisset, seu
 resumere arma mallent, unicum victis in con-
 sensu levamentum. Ceteris fractus animus. Præ-
 torianus miles, non virtute se, sed proditione
 victum fremebat. Ne Vitellianis quidem in-
 cruentam fuisset victoriam, pulso equite, rapta
 legionis aquila: superesse cum ipso Othone mi-
 litum quod trans Padum fuerit: venire Mœsi-
 cas legiones: magnam exercitus partem Bedria-
 ci remansisse. hos certe nondum victos, & si ita
 ferret, honestius in acie perituros. His cogita-
 tionibus truces aut pavidī, extrema desperatio-
 ne ad iram sæpius, quam in formidinem, stimu-
 labantur. At Vitellianus exercitus, ad quintum
 à Bedriaco lapidem confedit, non ausis duci-
 bus eodem die oppugnationem castrorum. Si-
 mul voluntaria deditio sperabatur. Sed expe-
 ditis & tantum ad prælium egressis, munimen-
 tum fuere arma & victoria. Postera die, haut
 ambigua Othoniani exercitus voluntate, & qui
 ferociore fuerant, ad pœnitentiam inclinanti-
 bus, missa legatione, apud duces Vitellianos du-
 bitatum, quo minus pacem concederent. Le-
 gati paulisper retenti. ea res hæsitationem at-
 tulit, ignaris adhuc an impetrassent. Mox re-
 missa legatione patuit vallum. Tum victi victo-
 resque in lacrymas effusi, sortem civilium ar-
 morum misera lætitia detestantes. Iisdem ten-
 toriis, alii fratrum, alii propinquorum vul-
 nera fovebant. Spes & præmia in ambiguo: cer-
 ta, funera & luctus. Nec quisquam adeo mali
 expers, ut non aliquam mortem mœreret. Re-
 quisitum Orphidi legati corpus, honore solito
 crematur. Paucos necessarii ipsorum sepelive-
 re. Ceterum vulgus, super humum relictum.

Oppe-

Opperiebatur Otho nuntium pugnae, nequaquam trepidus, & consilii certus. Mœsta primum fama, dein profugi è prælio perditas res patefaciunt. Non expectavit militum ardor vocem imperatoris. bonum habere animum jubebant. superesse adhuc novas vires, & ipsos extrema passuros, aufurosque; neque erat adulatio. Ire in aciem, excitare partium fortunam, furore quodam & instinctu flagrabant. qui procul assisterant, tendere manus, & proximi prehensare genua, promptissimo Plotio Firmo. Is prætorii præfectus, identidem orabat, *ne fidiſſimum exercitum, ne optime meritis milites desereret: majore animo tolerari adversa quam relinqui. fortes & strenuos, etiam contra fortunam, inſiſtere ſpei; timidos & ignaves ad deliberationem formidine properare.* Quas inter voces, ut flexerat vultum, aut induraverat Otho, clamor & gemitus. Nec prætoriani tantum, proprius Othonis miles, sed præmiſſa Mœſia, eandem obſtinationem adventantis exercitus, legiones Aquileiam ingreſſas, nuntiabant. ut nemo dubitet potuiſſe renovari bellum atrox, lugubre, incertum victis, & victoribus. Ipse [?] verſus à conſiliis belli, *Hæc, inquit, animam, hanc virtutem veſtram ultra periculis objicere, nimis grande vitæ meæ pretium puto. Quanto plus ſpei oſtenditis, ſi vivere placeat, quolibet mors erit. Experti in vicem ſumus, et præ fortuna. ne tempus computaveritis, difficilius eſt temperare felicitati, quia te non putes diu uſurum.* Civile bellum à Vitellio cœpit, & ut de principatu certaretur armis, initium illic fuit. ne pluſquam ſemel certemus, penes me exemplum erit. Hinc Othonem paſſerit es aſtimet. Fruetur Vitellius fratrem, conjugem, liberum. mihi non ultione, neque ſolatiis

opus

opus est. Alij diutius imperium tenuerunt, nemo tam fortiter reliquerit. An ego tantum Romanæ pubis, tot egregios exercitus, sterni rursus, & Reip. eripi patiar? Eat hic mecum animus, tamquam perituri pro me fueritis. Sed este superstites, nec diu moremur, ego incolumitatem vestram, vos constantiam meam. Plura de extremis loqui, pars ignavia est. præcipuum destinationis meæ documentum habete, quod de nemine queror. Nam incusare deos vel homines, ejus est, qui vivere velit. Talia locutus, ut cuique ætas aut dignitas, comiter appellatos, irent propere, neu remorando iram victoris asperarent, juvenes auctoritate, senes precibus monebat: placidus ore, intrepidus verbis, intempestivas suorum lacrymas coercens. Dari naves ac vehicula abeuntibus jubet, libellos epistolæque, studio erga se, aut Vitellium contumeliis, insignes, abolet. Pecunias distribuit parce, nec ut periturus. Mox Salvium [p] Cocceianum fratris filium, prima juvenem tepidum, & micerentem, ultro solatus est, laudando pietatem ejus, castigando formidinem. ~~Idem~~ Vitellium tam immitis animi fore, ut proinde in tota domo, ne hanc quidem sibi gratiam redderet? Ceteri se festinato exitu clementiam victoris. Non enim ultima desperatione, sed poscente prælium exercitu, remisisse Reipublicæ novissimum casum. Satis sibi nominis, satis posteris suis nobilitatis percipit. post Iulios, Claudios, Servios, se primum in familiam novam imperium intulisse. proinde erecto animo cepisset vitam, non patrum sibi Othonem fuisse, aut oblivisceretur unquam, aut miratum meminisset. Post quæ, dimotis omnibus paulum requievit. atque illum jam saevas curas [q] agentem repens tumultus, aperit, nuntiata

nuntiata consternatione ac licentia militum. namq; abeuntibus exitium minitabantur, atrocissima in Verginium vi, quem clausa domo obsidebant. increpitis seditionis auctoribus regressus, vacavit abeuntium alloquiis, donec omnes inviolati digrederentur. [r] Vesperascente die, sitim haustu gelidæ aquæ sedavit. Tum allatis [f] pugionibus, cum utrumque tentasset, alterum capiti subdit. Et explorato, jam profectos amicos, noctem quietam, utque affirmatur, non insomnem egit. Luce prima, in ferum pectore incubuit. Ad gemitum morientis, ingressi liberti, servi que, & Plotius Firmus prætorii præfectus, unum vulnus invenere. Funus maturatum. ambitiosis id precibus petierat, ne amputaretur caput, ludibrio futurum. Tulere corpus prætoriæ cohortes, cum laudibus & lacrymis, vulnus manusque ejus exosculantes. Quidam militum, juxta rogam interfecere se, non noxa neque ob metum, sed æmulatione decoris, & caritate principis. Ac postea, promiscue Bedriaci, Placentiæ, aliis in castris, celebratum id genus mortis. Othoni sepulcrum exstructum est, modicum, & mansurum. Hunc vitæ finem habuit septimo & tricesimo ætatis anno. Origo illi è municipio Ferentino. Pater consularis, avus prætorius, maternum genus impar, nec tamen indecorum. pueritia ac juvenuta, qualem monstravimus. duobus facinoribus, altero flagitiosissimo, altero egregio, tantundem apud posteros meruit bonæ famæ, quantum malæ. Ut conquirere fabulosa, & fictis oblectare legentium animos, procul gravitate cœpti operis crediderim; ita vulgatis traditisque demere fidem, non ausim. Die quo Bedriaci

driaci certabatur, avem inusitata specie, apud Regium Lepidum celebri[t] luco consedisſe, incolæ memorant, nec deinde cœtu hominum, aut circumvolitantium alitum, territam pulſamve, donec Otho ſe ipſe interficeret: tum ablatam ex oculis: & tempora reputantibus, initium finemque miraculi, cum Othonis exitu competiſſe. In funere ejus, novata luctu ac dolore militum ſeditio. nec erat, qui coërceret. Ad Verginium verſi, modo ut reciperet imperium, nunc ut legatione apud Cæcinam ac Valentem fungeretur, minitantes orabant. Verginius per averſam domus portam furtim digreſſus, irrumpentes fruſtratus eſt. Earum, quæ Brixelli egerant, cohortium, preces, Rubrius Gallus tulit. Et venia ſtatim impetrata, concedentibus ad victorem, per Flavium Sabinum, iis copiis quibus præfuerat. Poſito ubique bello, magna pars ſenatus extremum diſcrimen adiit, proſecta cum Othone ab urbe, dein Mutinæ relictæ. illuc de adverſo prælio allatum. Sed milites, ut falſum rumorem aſpernantes, quod inſenſum Othoni ſenatum arbitrabantur, cuſtodire ſermones, vultum habitumque trahere in deterius: conviciis poſtremo ac probris cauſam & initium cædis quærebant. cum alius inſuper metus ſenatoribus inſtaret, ne prævalidis jam Vitellii partibus, contanter excepiſſe victoriam crederentur: Ita trepidi & utrimque anxii coëunt. nemo privatim expedito conſilio, inter multos, ſocietate culpæ tutior. Onerabat paventium curas ordo Mutinenſis, arma & pecuniam offerendo, appellabatque Patres Conſcriptos, intempeſtivo honore. Notabile jurgium inde fuit, quo Licinius Cæcina Marcellum Eprium,

Eprium, ut ambigua disſerentem, invaſit. Nec ceteri ſententias aperiebant. Sed inviſum memoria delationum, expoſitumque ad invidiam Marcelli nomen, irritaverat Cæcinam, ut novus adhuc, & in ſenatum nuper adſcitus, magnis inimiciſſis clareſceret. Moderatione meliorum dirempti. Et rediere omnes Bononiam, rurfus conſiliaturi. Simul, medio temporis, plures nuntii ſperabantur. Bononiæ, diviſis per itinera qui recentiſſimum quemque percontarentur, interrogatus Othonis libertus cauſſam digreſſus, habere ſe ſuprema ejus mandata reſpondit. Ipſum viventem quidem relictum, ſed ſola poſteritatis cura, & abruptis vitæ blandimentis. Hinc admiratio, & plura interrogandi pudor. Atque omnium animi in Vitellium inclinavere. Intererat conſiliis frater ejus L. Vitellius, ſequæ jam adulantibus offerebat, cum repente [u] Cenus libertus Neronis, atroci mendacio univerſos perculit, affirmans ſuperventu xiv legionis, junctis à Brixello viribus, cæſos victores, verſam partium fortunam. Cauſſa fingendi fuit, ut diplomata Othonis quæ negligebantur, lætiore nuntio revaleſcerent. Et Cenus quidem rapidus in urbem veſtus, paucos poſt dies, juſſu Vitellii pœnas luit. Senatorum periculum auctum, credentibus Othonianis militibus vera eſſe quæ afferebantur. Intendebat formidinem, quod publici conſilii facie, diſceſſum Mutina, deſertæque partes forent. Nec ultra in commune congreſſi, ſibi quiſque conſulvere: donec miſſæ à Fabio Valente epiſtolæ, demerent metum. Et mors Othonis, quo laudabilior, eo velocius audita. At Romæ nihil trepidationis: Cereales ludi ex more ſpectabantur.

tur, ut cessasse vita Othonem, & à Flavio Sabino præfecto urbis, quod erat in urbe militum sacramento Vitellii adactum, certi auctores in theatrum attulerunt, Vitellio plausere: populus, cum lauru ac floribus, Galbæ imagines circum templa tulit, congestis in modum tumuli coronis, juxta lacum Curtii, quem locum Galba moriens sanguine infecerat. In senatu, cuncta longis aliorum principatibus composita, statim decernuntur. Additæ erga Germanicos exercitus laudes, gratesque. & missa legatio, quæ gaudio fungeretur. Recitatæ Fabii Valentis epistolæ ad consules scriptæ, haut immoderatæ. Grator Cæcinæ modestia fuit, quod non scripsisset. Ceterum Italia gravius atque atrocius, quam bello afflictabatur. Dispersi per municipia & colonias Vitelliani spoliare, rapere, vi & stupris polluere, in omne fas nefasque avidi, aut venales, non sacro, non profano abstinebant. Et fuere qui inimicos suos specie militum interficerent. Ipsique milites regionum gnari, refertos agros, dites dominos in prædam, aut si repugnatum foret, ad excidium destinabant: obnoxiiis ducibus, & prohibere non ausis. Minus avaritiæ in Cæcina, plus ambitionis: Valens, ob lucra & quæstus infamis, eoque alienæ etiam culpæ dissimulator. Iam pridem attritis Italiæ rebus, tantum peditum equitumque, vis, damnaque, & injuriæ ægre tolerabantur. Interim Vitellius victoriæ suæ nescius, ut ad integrum bellum, reliquas Germanici exercitus vires trahebat. Pauci veterum militum in hibernis relictis, festinatis per Gallias dilectibus, ut remanentium legionum nomina supplerentur. Cura belli Hordeonio Flacco permixta. Ipse è Britan-

Britannico dilectu octo millia sibi adjunxit. Et paucorum dierum iter progressus, prosperas apud Bedriacum res, ac morte Othonis concidisse bellum accepit. Vocata concione, virtutē militum laudibus cumulat. Postulante exercitu, ut libertum suum Asiaticum equestri dignitate donaret, inhonestam adulationem compescuit. Dein, mobilitate ingenii, quod palam abnuerat, inter secreta convivii largitur: honoravitq; Asiaticum anulis, fœdum mancipium, & malis artibus ambitiosum. Iisdem diebus, accessisse partibus utramque Mauretaniam, interfecto procuratore Albino, nuntii venere. Lucius Albinus, à Nerone Mauretaniæ Cæsariensi præpositus, addita per Galbam Tingitanæ provinciæ administratione, haut spernendis viribus agebat. XVIII cohortes, quinque alæ, ingens Maurorum numerus aderat, per latrocinia & raptus apta bello manus, cæso Galba, in Othonem pronus, nec Africa contentus, Hispaniæ angusto freto direntæ imminebat. Inde Cluvio Rufo metus, & decimam legionem propinquare litori, ut transmissurus iussit. Præmissi centuriones, qui Maurorum animos Vitellio conciliarent. Neque arduum fuit, magna per provincias Germanici exercitus fama. Spargebatur insuper, spreto procuratoris vocabulo, Albinum insigne regis, & Iubæ nomen usurpare. Ita mutatis animis, Asinius Pollio alæ præfectus, è fidissimis Albino, & Festus ac Scipio cohortium præfecti opprimuntur. Ipse Albinus, dum è Tingitana provincia Cæsariensem Mauretaniam petit, appulsus litori, trucidatur. Vxor ejus, cum se percussoribus obtulisset, simul interfecta est: nihil eorum quæ fierent Vitellio an-

qui-

quirente. Brevis auditu, quamvis magna transibat, impar curis gravioribus. Exercitum itinere terrestri pergere jubet. Ipse Arare flumine devehitur, nullo principali paratu, sed vetere egestate conspicuus: donec Iunius Blæsus, Lugdunensis Galliæ rector, genere illustri, largus animo, & par opibus, circumdaret principi ministeria, comitaretur liberaliter, eo ipso ingratus, quamvis odium Vitellius humilibus blanditiis velaret. Præsto fuere Lugduni, victoricius victarumque partium duces. Valentem & Cæcinam pro concione laudatos, curuli suæ circumposuit. Mox universum exercitum occurrere infanti filio jubet. Perlatum, & paludamento opertum, sinu retinens, Germanicum appellavit, cinxitque cunctis fortunæ Principalis insignibus. Nimius honos inter secunda, rebus adversis in solatium cessit. Tum interfecti centuriones promptissimi Othonianorum: unde præcipua in Vitellium alienatio, per Illyricos exercitus. Simul ceteræ legiones contactu, & adversus Germanicos milites invidia, bellum meditabantur. Suetonium Paullinum, ac Licinium Proculum, tristi mora squalidos tenuit: donec auditi, necessariis magis defensionibus, quam honestis uterentur. Proditionem ultro impunitabant: spatium longi ante prælium itineris, fatigationem Othonianorum, permixtum vehiculis agmen, ac pleraque fortuita, fraudi suæ assignantes. Et Vitellius credidit de perfidia, & fidem absolvit. Salvius Titianus, Othonis frater, nullum discrimen adiit, pietate & ignavia excusatus. Mario Celso consulatus servatur. Sed creditum fama, objectumque mox in senatu Cæcilio Simplici, quod eum honorem pecunia mer-

mercari, nec sine exitio Celsi voluisset. Restitit Vitellius, deditque postea consulatum Simplicii, innoxium & inemtum. Trachalum adversus criminantes, Galeria uxor Vitellii protexit. Inter magnorum virorum discrimina (pudendum dictu) Maricus quidam, è plebe Bojorum, inferere sese fortunæ, & provocare arma Romana, simulatione numinum ausus est. Iamq; assertor Galliarum, & deus (nomen id sibi indiderat) concitis octo millibus hominum, proximos Æduorum pagos trahebat: cum gravissima civitas, electa juventute, adjectis à Vitellio cohortibus, fanaticam multitudinem disjecit. Captus in eo prælio Maricus, ac mox feris objectus, quia non laniabatur, stolidum vulgus inviolabilem credebatur, donec spectante Vitellio interfectus est. Nec ultra in defectores, aut bona cuiusquam, sævitum. Rata fuere eorum, qui acie Othoniana ceciderant, testamenta, aut lex intestatis. Prorsus si luxuriam temperaret, avaritiam non timeres. Epularum fœda & inexplabilis libido. Ex urbe atque Italia, irritamenta gulæ gestabantur, strepentibus ab utroque mari itineribus. exhausti conviviorum apparatib⁹ principes civitatum. vastabantur ipsæ civitates. degenerabat à labore ac virtute miles, afluétude voluptatum, & contemptu ducis. Præmisit in urbem edictum, quo vocabulum Augusti differret, Cæsaris non reciperet, cum de potestate nihil detraheret. Pulsi Italia mathematici. Cautum severe, ne equites Rom. ludo & arena polluerentur. Priores id principes, pecunia, & sæpius vi perpulerant. Ac pleraque municipia, & coloniæ, emulabantur corruptissimum quemque adolescentium, pretio illi-

illicere. Sed Vitellius, adventu fratris, & irrepentibus dominationis magistris, superbior & atrocior, occidi Dolabellam jussit, quem in coloniam Aquinatem sepositum ab Othone retulimus. Dolabella, audita morte Othonis, urbem introierat. Id ei Plautius Varus, prætura functus, ex intimis Dolabellæ amicis, apud Flavium Sabinum præfectum urbis objecit, tamquam rupta custodia, ducem se victis partibus ostentasset. Addidit tentatam cohortem, quæ Hostiæ ageret. nec ullis tantorum criminum probationibus, in pœnitentiam versus, [n] secundam veniam post scelus quærebat. Contantem super tanta re Flavium Sabinum, Triaria L. Vitellii uxor, ultra feminam ferox, terruit è periculo Principis famam clementiæ affectare. Sabinus suo pte ingenio mitis, ubi formido incessisset, facilis mutatu, & in alieno discrimine sibi pavens, ne allevasse videretur, impulit ruentem. Igitur Vitellius, metu & odio, quod Petroniam uxorem ejus mox Dolabella in matrimonium accepisset, vocatum per epistolas, vitata Flaminiae viæ celebritate, divertere Interamnā, atque ibi interfici jussit. Longum interfectori visum: in itinere ac taberna, projectum humi jugulavit: magna cum invidia novi principatus, cujus hoc primum specimen noscebatur. Et Triariæ licentiam, modestum & proximo exemplum onerabat, Galeria imperatoris uxor, non minax tristibus: & pari probitate, mater Vitelliorum Sextilia, antiqui moris. Dixisse quin etiam, ad primas filii sui epistolas, ferebatur, non Germanicum à se, sed Vitellium genitum. Nec ullis postea fortunæ illecebris, aut ambitu civitatis in gaudium evicta, domus suæ
tantum

tantum adversa sensit. Digressum à Lugduno Vitellium, M. Cluvius Rufus assequitur, omisso Hispania: lætitiā & gratulationem vultu ferens, animo anxius, & petitem se criminationibus gnarus. Hilarius Cæsaris libertus detulerat, tamquam audito Vitellii & Othonis principatu, propriam ipse potentiam, & possessionem Hispaniarum tentasset; eoque diplomatis nullum principem præscripsisset. Interpretabatur quædam ex orationibus ejus, contumeliosa in Vitellium, & pro se ipso popularia. Auctoritas Cluvii prævaluit, ut puniri ultro libertum suum Vitellius juberet. Cluvius comitatu principis adjectus, non adempta Hispania, quam rexit absens, exemplo L. Arruntii, quem Tiberius Cæsar ob metum, Vitellius Cluvium nulla formidine retinebat. Non idem Trebellio Maximo honos. Profugerat Britannia, ob iracundiam militum. Missus est in locum ejus Vectius Bolanus. E præsentibus, angebat Vitellium victarum legionum hautquaquam fractus animus. Sparsæ per Italiam, & victoribus permixtæ, hostilia loquebantur: præcipua quartadecimanorum ferocia, qui se victos abnuebant. quippe Bedriacensi acie, vexillariis tantum pulsus, vires legionis non affuisse. Remitti eos in Britanniam, unde à Nerone excitati erant, placuit, atque interim Batavorum cohortes una tendere, ob veterem adversus quartadecimanos discordiam. Nec diu in tantis armatorum odiis, quies fuit. Augustæ Taurinorum, dum opificem quendam Batavus ut fraudatorem infectatur, legionarius ut hospitem tuetur, sui cuique commilitones aggregati, à conviciis ad cædem transiere. & prælium atrox arsisset,

ni duæ prætoriæ cohortes, causam quartadecim-
manorum secutæ, his fiduciam, & metum Ba-
tavis fecissent. quos Vitellius agmini suo jungi,
ut fidos, legionem Graiis alpibus traductam,
eo flexu itineris ire jubet, quo Viennam vita-
rent. Namq; & Viennenses timebantur. Nocte
qua proficiscebatur legio, relictis passim igni-
bus, pars Taurinæ coloniae ambusta: quod da-
mnum, ut pleraque belli mala, majoribus alia-
rum urbium cladibus oblitteratum. Quartade-
cimani, postquam alpibus digressi sunt, seditio-
nissimus quisque signa Viennam ferebant. con-
sensu meliorum compressi: & legio in Britan-
niam transvecta. Proximus Vitellio è prætoriis
cohortibus metus erat. Separati primum, dein-
de, addito honestæ missionis lenimento, arma
ad tribunos suos ferebant: donec motum à Ve-
spasiano bellum crebresceret. Tum, resumpta
militia, robur Flavianarum partium fuere. Pri-
ma classicorum legio, in Hispaniam missa, ut
pace & otio mitesceret. Undecima ac septima,
suis hibernis redditæ. Tertiadecimani, struere
amphitheatra jussi. Nam Cæcina Cremonæ,
Valens Bononiæ, spectaculum gladiatorum e-
dere parabant: nunquam ita ad curas intento
Vitellio, ut voluptates oblivisceretur. Et quidem
partes modeste distinxerat. [x] Apud victores
orta seditio ludicro initio, nisi numerus cæso-
rum invidiam bello auxisset. Discubuerat Vi-
tellius Ticini, adhibito ad epulas Verginio. Le-
gati tribunique, ex moribus imperatorum se-
veritatem æmulantur, vel tempestivis convi-
viis gaudent. perinde miles intentus, aut licen-
tior. Apud Vitellium omnia indisposita, temu-
lenta, pervigiliis ac Bacchanalibus, quam disci-

plinæ & castris propiora. Igitur duobus militibus, altero legionis quintæ, altero è Gallis auxiliaribus, per lasciviam & certamen luctandi accensis, postquam legionarius prociderat, insultante Gallo, & iis qui ad spectandum conveniant in studia diductis, erupere legionarii in perniciem auxiliorum, ac duæ cohortes interfectæ. Remedium tumultus fuit, alius tumultus. Pulvis procul, & arma aspiciebantur. Conclamatum repente xiv legionem, verso itinere, ad prælium venire. sed erant agminis coactores. Agniti, demsere sollicitudinem. Interim Verginii servus forte obvius, ut percussor Vitellii infimulatur. & ruebat ad convivium miles, mortem Verginii exposcens. Ne Vitellius quidem, quamquam ad omnes suspiciones pavidus, de innocentia ejus dubitavit. ægre tamen cohibiti, qui exitium viri consularis, & quondam ducis sui flagitabāt. Nec quemquam sæpius, quam Verginium, omnis seditio infestavit. Manebat admiratio viri, & fama: sed ode-rāt, ut fastiditi. Postero die, Vitellius, senatus legatione, quā ibi opperiri jussierat, audita, transgressus in castra, ultro pietatem militum colaudavit: frementibus auxiliis tantum impunitatis atque arrogantiae legionariis accessisse. Cohortes Batavorum, ne quid truculentius auderent, in Germaniam remissæ, principium interno simul externoque bello parantibus fatis. Reddita civitatibus Gallorum auxilia, ingens numerus, & prima statim defectione, inter inaniam belli assumptus. Ceterum, ut largitionibus affectæ tamen imperii opes sufficerent, amputari legionum auxiliorumque numeros jubet, vetitis supplementis. Et promiscuæ missiones offe-

offerebantur. Exitiale id Reip. ingratum militi, cui eadem munia inter paucos, periculaque ac labor crebrius redibant, & vires luxu corrumpabantur: contra veterem disciplinam, & instituta majorum, apud quos virtute quam pecunia res Romana melius stetit. Inde Vitellius Cremonam flexit, & spectato munere Cæcinæ, insistere Bedriacensibus campis, ac vestigia recentis victoriæ lustrare oculis, concupivit. Fædum atq; atrox spectaculum. intra xl. pugnæ diem, lacera corpora, trunci artus, putres virorum equorumque formæ, infecta tabo humus, protrititis arboribus atque frugibus, dira vastitas. nec minus inhumana pars viæ, quam Cremoneses lauro rosisque constraverant, exstructis altaribus, cæsisque victimis, regium in morem, quæ læta in præsens, mox perniciem ipsis fecere. Aderant Valens & Cæcina, monstrabantque pugnæ locos: hinc erupisse legionum agmen, hinc equites coortos, inde circumfusas auxiliorum manus. Iam tribuni præfectique, sua quisque facta extollentes, falso vera, aut majora vero miscebant. Vulgus quoque militum, clamore & gaudio, deflectere via, spatia certaminum recognoscere, aggerem armorum, strues corporum intueri, mirarique. Et erant quos varia fors rerum, lacrymæque & misericordia subiret. At non Vitellius flexit oculos, nec tot millia insepultorum civium exhorruit. Lætus ultro, & tam propinquæ sortis ignarus, instaurabat sacrum diis loci. Exin Bononiæ, à Fabio Valente, gladiatorum spectaculum editur, advecto ex urbe cultu. Quantoque magis propinquabat, tanto corruptius iter, immixtis histrionibus & spadonum gregibus, & cetero

Neronianæ aulæ ingenio. Namque & Neronem ipsum Vitellius admiratione celebrabat, sectari cantantem solitus, non necessitate qua honestissimus quisque, sed luxu, & saginæ mancipatus emtusque. Ut Valenti & Cæcinæ vacuos honoris menses aperiret, coartati aliorum consulatus, dissimulatus [z.] M. Macri tamquam Othonianarū partium ducis: & Valerium Marinum, destinatum à Galba consulem, distulit, nulla offensa, sed mitem, & injuriam segniter laturum. Pedanius Costa omittitur, ingratus principi, ut adversus Neronem ausus, & Verginii exstimulator. Sed alias protulit causas. actæque insuper Vitellio gratiæ, consuetudine servitii. Non ultra paucos dies, quamquam acerbis initiis cœptum, mendacium valuit. Exstiterat quidam, Scribonianum se Camerinum ferens, Neronianorum temporum metu in Histria occultatum, quod illic clientelæ & agri veterum Crassorum, ac nominis favor manebat. Igitur deterrimo quoque in argumentum fabulæ assumpto, vulgus credulum, & quidam militum errore veri, seu turbarum studio, certatim aggregabantur: cum pertractus ad Vitellium interrogatusque, quis nam mortalium esset, postquam nulla dictis fides, & à domino noscebatur, condicione fugitivus, nomine Geta, sumtum de eo supplicium in servilem modum. Vix credibile memoratu est, quantum superbiæ secordixque Vitellio adoleverit, postquam speculatores Syria Iudæaque, adactum in verba ejus Orientem nuntiavere. Nam etsi vagis adhuc & incertis auctoribus, erat tamen in ore fama Vespasianus, ac plerumque ad nomen Vitellius excitabatur. Tum ipse exercitusque,

rusque, ut nullo æmulo, sævitia, libidine, rap-
tu, in externos mores proruperant. At Vespas-
fianus bellum armaque, procul vel iuxta sitas
vires, circumspectabat. Miles ipsi adeo paratus,
ut præeuntem sacramentum, & fausta Vitellio
omnia precantem, per silentium audierint.
Muciani animus, nec Vespasiano alienus, & in
Titum pronior. præfectus Ægypti Alexander,
consilia sociaverat. Tertiam legionem, quod è
Syria in Mœsiam transisset, suam numerabat.
ceteræ Illyrici legiones, secuturæ sperabantur.
Namque omnes exercitus flammaverat arro-
gántia venientium à Vitellio militum, quod
truces corpore, horridi sermone, ceteros ut im-
pares irridebant. Sed inerat à mole belli ple-
rumq; contatio, & Vespasianus modo in spem
erectus, aliquando adversa reputabat. *Quis ille
dies foret, quo LX ætatis annos, & duos filios juve-
nes bello permitteret? Esse privatis cogitationibus*
[a] *progressum: & prout velint, plus minusve sumi
ex fortuna. Imperium cupientibus, nihil medium
inter summa aut præcipitia. Versabatur ante ocu-
los Germanici exercitus robur, notum viro mi-
litari. Suas legiones, civili bello inexpertas: Vitel-
li, victrices. & apud victos, plus querimoniarum,
quam virium. Fluxam per discordias militum fidem,
& periculum ex singulis. Quid enim profuturas co-
hortes alasque, si unus alterque, præsentí facinore
paratum ex diverso præmium petat? Sic Scribonia-
num sub Claudio interfectum: sic percussorem ejus
Volaginium, è gregario ad summa militiæ prové-
ctum. Facilius universos impelli, quam singulos vi-
tari. His pavoribus nutantem, & alii legati ami-
cique firmabant, & Mucianus post multos se-
cretosque sermones, jam coram ita locutus.*

Omnes qui magnarum rerum consilia suscipiunt, æstimare debent, an quod inchoatur, Reipub. utile, ipsis gloriosum, aut promptum effectum, aut certe non arduum sit. Simul ipse qui suadet cōsiderandus est, adjiciat ne consilio periculum suum: & si fortuna cœptis assuerit, cui summum decus acquiratur. Ego te Vespasiane ad imperium voco, tam salutare Reip. quam tibi magnificum. Iuxta deos, in tua manu positum est. Nec speciem adulantis expaveris, à contumelia quam à laude propius fuerit, post Vitellium eligi. Non adversus divi Augusti acerrimam mentem, nec adversus cautissimam Tiberij senectutem, nec contra Cai quidem, aut Claudij, vel Neronis, fundatam longo imperio domum exsurgimus. cessisti etiam Galbæ imaginibus. Torpere ultra, & polluentiam perdendamque Remp. relinquere, sompor & ignavia videretur, etiam si tibi, quam inhonestam, tam tuta servitus esset. Abiit jam & transvectum est tempus, quo posses videri concupisse. Confugiendum est ad imperium. An excidit trucidatus Corbulo? splendidior origine quam nos sumus, fateor: sed & Nero, nobilitate natalium, Vitellium anteibat. Satis clarus est apud timentem, quisquis timetur. Et posse ab exercitu principem fieri, sibi ipse Vitellius documento est, nullis stipendiis, nulla militari fama, Galbæ odio provectus. Ne Othonem quidem, ducis arte, aut exercitus vi, sed præpropera ipsius desperatione victum, jam desiderabilem & magnum principem fecit. Cum interim spargit legiones, exarmat cohortes, nova quotidie bello semina ministrat. si quid ardoris ac ferociæ miles habuit, popinis, & commensationibus, & principis imitatione, deteritur. Tibi è Iudæa & Syria & Ægypto novem legiones integræ, nulla acie exhausta, non discordia corrupta, sed firmatus usus miles, & belli domitor externi.

Clasium,

Classium, alarum, cohortium robora; & fidissimi reges; & tua ante omnes experientia. Nobis nihil ultra arrogabo, quam ne post Valentem ac Cæcinam numeremur. Ne tamen Mucianum socium spreveris, quia æmulum non experiris. me Vitellio antepono, te mihi. Tuae domui triumphale nomen, duo juvenes, capax jam imperij alter, & primis militiae annis, apud Germanicos quoque exercitus clarus. Absurdum fuerit, non cedere imperio ei, cujus filium adoptaturus essem, si ipse imperarem. Ceterum inter nos non idem prosperarum adversarumq; rerum ordo erit. Nam si vincimus; honorem quem dederis habebimus: discrimen, ac periculum, ex aquo partiemur. imo ut melius est, tu hos exercitus rege, mihi bellum, & praeliorum incerta trade. Acriore hodie disciplina, victi, quam victores agunt. hos ira, odium, ultionis cupiditas ad virtutem accendit. illi per fastidium, & contumaciam hebescent. Aperiet & recludet, contexta victricium partium & tumescentia vulnera, bellum ipsum. Nec mihi major in tua vigilantia, parsimonia, sapientia, fiducia est, quam in Vitellij torpore, inscitia, savitia. Sed & meliorem bello causam, quam in pace habemus. Nam qui deliberant, desciverunt. Post Muciani orationem ceteri audentius circumstiterunt, hortari, responsa vatum, & siderum motus referre. Nec erat intactus tali superstitione, ut qui mox rerum dominus, Seleucum quendam mathematicum, rectorem & præscium palam habuerit. Recursabant animo vetera omnia. Cupressus arbor in agris ejus, conspicua altitudine, repente prociderat, ac postera die, eodem vestigio resurgens, procera & [b] latior virebat. grande id, prosperumq; , consensu haruspicum: & summa claritudo juveni admodum Vespasiano promissa.

Sed primo triumphalia, & consulatus, & Iudæicæ victoriæ decus, impleſſe fidem ominis, videbantur. Vt hæc adeptus eſt, portendi ſibi imperium credebat. Eſt Iudæam inter Syriamque Carmelus, ita vocant montem, deumque: nec ſimulacrum deo, aut templum, (ſic tradidere maiores) [c]aram tantum & reverentiam. Illic ſacrificanti Veſpaſiano, cum ſpes occultas verſaret animo, Baſilides ſacerdos, inſpectis identidem extis, quidquid eſt, inquit, Veſpaſiane quod paras, ſeu domum exſtruere, ſeu prolatare agros, ſive ampliare ſervitia, datur tibi magna ſedes, ingentes termini, multum hominū. Has ambages & ſtatim exceperat fama, & tunc aperiebat. nec quidquam magis in ore vulgi: crebriores apud ipſum ſermones, quanto ſperantibus plura dicuntur. Haut dubia deſtinatione diſceſſere, Mucianus Antiochiam, Veſpaſianus Cæſaream. Illa Syriæ, hæc Iudææ caput eſt. Initium ferendi ad Veſpaſianum imperii Alexandria cœptum, feſtinante Tiberio Alexandro, qui kal. Iul. ſacramento ejus legiones adigit. Iſque primus principatus dies in poſterum celebratus, quamvis Iudaicus exercitus v nonas Iul. apud ipſum juraſſet, eo ardore, ut ne Titus quidem filius exſpectaretur. Syria remeans & conſiliorum inter Mucianum ac patrem nuntius. cuncta impetu militum acta: non parata [c]eognitione, non conjunctis legionibus, dum quæritur tempus locusque, quodq; in re tali difficillimum eſt, prima vox, dum animo ſpes, timor, ratio, caſus obverſantur. Egreſſum cubiculo Veſpaſianum, pauci milites ſolito aſſiſtunt ordine, ut legatum ſalutaturi: Imperatorem ſalutaverunt. Tum ceteri accurrere, Cæſarem, &
Augu-

Augustum, & omnia principatus vocabula cumulare. Mens à metu ad fortunam transierat. In ipso nihil tumidum, arrogans, aut in rebus novis novum fuit. Vt primum tantæ multitudinis offusam oculis caliginem disjecit, militariter locutus, læta omnia, & affluentia excepit. Iam id ipsum opperiens Mucianus, alacrem militem in verba Vespasiani adigit. Tum Antiochenſium theatrum ingreſſus, ubi illis cōſultare mos eſt, concurrentes, & in adulationem effuſos alloquitur: ſatis decorus etiam Græca facundia, omniumq; quæ diceret atq; ageret, arte quadam oſtentator. Nihil æq; provinciam exercitumq; accendit, quam quod aſſeverabat Mucianus, ſtatuiſſe Vitellium, ut Germanicas legiones in Syriam, ad militiam opulentam quietamque transferret. Contra, Syriacis legionibus Germanica hiberna, cœlo ac laboribus dura mutarentur. Quippe & provinciales, ſueto militum cōtubernio gaudebant, pleriq; neceſſitudinibus & propinquitatibus mixti: & militibus, vetuſtate ſtipendiorum, nota & familiaria caſtra, in modum penatium diligebantur. Ante idus Iul. Syria omnis in eodem ſacramento fuit. Acceſſere cum regno, Sohemus haut ſpernendis viribus, Antiochus vetuſtis opibus ingens, & in ſervientium regum ditiffimus. Mox, per occultos ſuorum nuntios, excitus ab urbe Agrippa, ignaro adhuc Vitellio, celeri navigatione properaverat. Nec minore animo, regina Berenice partes juvabat, florens ætate formaque, & ſeni quoque Vespasiano magnificentia munerum grata. Quidquid provinciarum alluitur mari, Aſia atque Achaia tenus, quantumque introrſus Pontum & Armenios pateſcit, juravere.

Sed inermes legati regebant, nondum additis Cappadociæ legionibus. Consilium de summa rerum, Beryti habitum. Illuc Mucianus, cum legatis tribunisque, & splendidissimo quoque centurionum ac militum, venit. Et è Iudaico exercitu, lecta decora. Tantum simul peditum equitumque, & æmulantium inter se regum paratus, speciem fortunæ Principalis effecerāt. Prima belli cura, agere dilectus, revocare veteranos. destinantur validæ civitates, exercendis armorum officinis. apud Antiochenes, aurum argentumque signatur. eaque cuncta per idoneos ministros, suis quæque locis, festinabantur. Ipse Vespasianus, adire, hortari; bonos laude, segnes exemplo, incitare sæpius quam coercere; vitia magis amicorum, quam virtutes dissimulans. Multos, præfecturis & procurationibus; plerosque senatorii ordinis honore percoluit, egregios viros, & mox summa adeptos. quibusdam, fortuna pro virtutibus fuit. Donativa militi, neque Mucianus prima concione, nisi modice ostenderat. ne Vespasianus quidem, plus civili bello obtulit, quam alii in pace, egregie firmus adversus militarem largitionem, eoque exercitu meliore. Missi ad Parthum Armeniumque legati, provisumque ne versis ad civile bellum legionibus, terga nudarentur. Titum instare Iudææ, Vespasianum obtinere claustra Aegypti placuit. Sufficere videbantur adversus Vitellium, pars copiarum, & dux Mucianus, & Vespasiani nomen, ac nihil arduum factis. Ad omnes exercitus legatosque scriptæ epistolæ, præceptumque ut prætorianos Vitellio infensos, recipendæ militiæ præmio invitarent. Mucianus cum expedita manu, socium
magis

magis imperii, quam ministrum agens, non lento itinere, ne contari videretur, neque tamen properans, gliscere famam ipso spatio sinebat: gnarus, modicas vires sibi, & majora credi de absentibus. Sed legio sexta, & tredecim vexillariorum millia, ingenti agmine sequebantur. Classē ē Ponto, Byzantium adigi iusserat: ambiguus consilii, num omīssa Mœsia, Dyrrachium pedite atque equite peteret: simul longis navibus versum in Italiam mare clauderet, tuta pone tergum Achaia Asiaque. quas inermes exponi Vitellio, ni præsidiis firmarentur: atque ipsum Vitellium in incerto foris, quam partem Italiæ protegeret, si simul Brundisium Tarentumque, & Lucaniæ Calabrięque litora, infestis classibus peterentur. Igitur navium, militum, armorum, paratu strepere provinciæ. Sed nihil æque fatigabat, quam pecuniarum conquisitio: eos esse belli civilis nervos dictitans Mucianus, non jus aut verum in cognitionibus, sed solam magnitudinem opum spectabat. passim delationes, & locupletissimus quisque in prædam correpti. quæ gravia atque intoleranda, sed necessitate armorum excusata, etiam in pace mansere. ipso Vespasiano, inter initia imperii, ad obtinendas iniquitates haut perinde obstinato: donec, indulgentia fortunæ, & pravis magistris, didicit, aususque est. Propriis quoque opibus Mucianus bellum juvit, largitus privatim, quod avidius de Republ. sumeret. Ceteri conferendarum pecuniarum exemplum secuti; rarissimus quisque, eandem in recipiendo licentiam habuerunt. Accelerata interim Vespasiani cœpta, Illyrici exercitus studio in partes. Tertia legio exemplum ceteris

Mœsiæ

Mœsiæ legionibus præbuit. Octava erat ac septima Claudiana, imbutæ favore Othonis, quamvis prælio non interfuissent: Aquileiam jam progressæ, [f] proturbatis qui de Othone nuntiabant, laceratisque vexillis nomen Vitellii præferentibus, rapta postremo pecunia, & inter se divisa, hostiliter egerant. Vnde metus, & ex metu consilium, posse imputari Vespasiano, quæ apud Vitellium excusanda erant. Ita tres Mœsiæ legiones per epistolas alliciebant Pannonicum exercitum, aut abnuenti vim parabant. In eo [g] metu Aponius Saturninus Mœsiæ rector, pessimū facinus audet, missō centurione ad interficiendum Tertium Iulianum, septimæ legionis legatum; ob similitudines, quibus causam partium prætendebat. Iulianus, cōperto discrimine, & gnâris locorum adscitis, per avia Mœsiæ ultra montem Hemum profugit. nec deinde civili bello interfuit, per varias moras susceptum ad Vespasianum iter trahens, & ex nuntiis contabundus, aut properans. At in Pannonia x i i i legio ac v i i Galbiana, dolorem iramque Bedriacensis pugnæ retinentes, haut constanter Vespasiano accessere, vi præcipua Primi Antonii. Is legibus nocens, & tempore Neronis falsi damnatus, inter alia belli mala, senatorium ordinem reciperauerat, præpositus à Galba septimæ legioni. scriptitasse Othoni credebatur, ducem se partibus offerens. à quo neglectus, in nullo Othoniani belli usu fuit. labantibus Vitellii rebus Vespasianum secutus, grande momentum addidit, strenuus manu, sermone promptus, ferendæ in alios invidiæ artifex, discordiis & seditionibus potens, raptor, largitor, pace pessimus, bello non spernendus. Iuncti inde

Mœsici

Mœfici ac Pannonici exercitus, Dalmaticum militem traxere, quamquam consularibus legatis nihil turbantibus. Titus Flavianus Pannoniam, Pompeius [b] Sullanus Dalmatiam tenebant, divites senes. Sed procurator aderat Cornelius Fuscus, vicens ætate, claris natalibus. prima juvenia, quietis cupidine, senatorium ordinem exuerat. idem pro Galba dux coloniae suae, eaque opera procurationem adeptus, susceptis Vespasiani partibus, acerrimam bello faciem prætulit. non tam præmiis periculorum, quam ipsis periculis lætus, pro certis & olim partis, nova, ambigua, ancipitia malebat. Igitur movere & quaterere quidquid usquam ægrum foret, aggreditur. Scriptæ in Britanniam ad quartadecimanos, in Hispaniam ad primanos epistolæ: quod utraque legio pro Othone, adversa Vitellio fuerat. Sparguntur per Gallias literæ, momentoque temporis flagrabat ingens bellum, Illyricis exercitibus palam desciscentibus: ceteris fortunam secuturis. Dum hæc per provincias, à Vespasiano ducibusque partium, geruntur: Vitellius contemtior in dies segniorque, ad omnis municipiorum villarumque amœnitates resistens, gravi urbem agmine petebat. Sexaginta millia armatorum sequebantur, licentia corrupta. Calonum numerus amplior, procacissimis etiam inter servos lixarum ingeniis. tot legatorum amicorumque comitatus inhabilis ad parendum, etiam si summa modestia regeretur. Onerabant multitudinem, obvii ex urbe senatores equitesque: quidam metu, multi per adulationem, ceteri ac paulatim omnes, ne aliis proficiscentibus, ipsi remanerent. Aggregabantur è plebe, flagi-

flagitiosa per obsequia Vitellio cogniti, scurræ, histriones, aurigæ, quibus ille amicitiarum de-
honestamentis mire gaudebat. Nec coloniarum
modo, aut municipia, congestu copiarum; sed
ipsi cultores, arvaque, maturis jam frugibus, ut
hostile solum vastabantur. Multæ & atroces in-
ter se militum cædes, post seditionem Ticini
cœptam; manente legionum auxiliorumque
discordia, ubi adversus paganos certandum fo-
ret, consensu. Sed plurima strages, ad septimum
ab urbe lapidem. Singulis ibi militibus Vitellius
paratos cibos, ut gladiatoriam saginam, divi-
debat. Et effusa plebs, totis se castris miscuerat.
Incuriosos milites, vernacula urbanitate qui-
dam spoliavere, abscissis furtim balteis, an ac-
cincti forent rogitantes. Non tulit ludibrium
insolens contumeliæ animus. Inermem popu-
lum gladiis invasere. Cæsus inter alios pater mi-
litis, cum filium comitaretur, deinde agnitus,
& vulgata cæde, temperatum ab innoxiiis. In
urbe tamen trepidatum, præcurrentib⁹ passim
militibus. Forum maxime petebant, cupidine
visendi locum in quo Galba jacuisset. Nec mi-
nus sævum spectaculum erant ipsi, tergis fera-
rum & ingentibus telis horrentes, cum turbam
populi per inscitiam parum vitarent, aut ubi
lubicro viæ vel occurso alicujus procidissent,
ad jurgium, mox ad manus & ferrum transi-
rent. Quin & tribuni præfectique, cum terrore
& armatorum catervis volitabant. Ipse Vitel-
lius, à ponte Milvio, insigni equo, paludatus ac-
cinctusque, senatum & populum ante se agens,
quo minus ut captam urbem ingrederetur, a-
micorum consilio deterritus, sumta prætexta
& composito agmine incessit. Quattuor legio-
num

num aquilæ per frontem, totidemque circa è legionibus aliis vexilla; mox xii alarum signa, & post peditum ordines, eques: dein quattuor & xxx cohortes, ut nomina gentium, aut species armorum forent, discretæ. Ante aquilam præfecti castrorum tribunique, & primi centurionum candida veste: ceteri, juxta suam quisque centuriam, armis donisque fulgentes. Et militum phaleræ, torquesque splendebant. decora facies, & non Vitellio principe dignus exercitus. Sic Capitolium ingressus, atque ibi matrem complexus, Augustæ nomine honoravit. Postera die, tamquam apud alterius civitatis senatum populumque, magnificam orationem de semetipso promisit, industriam temperantiamque suam laudibus attollens: consciis flagitiorum ipsis qui aderant, omnique Italia, per quam somno & luxu pudendus incesserat. Vulgus tamen, vacuum curis, & sine falsi verique discrimine solitas adulationes edoctum, clamore & vocibus adstrepebat: abnuentique nomen Augusti, expressere ut assumeret, tam frustra quam recusaverat. Apud civitatem cuncta interpretantem, funesti ominis loco acceptum est, quod maximum Pontificatum adeptus Vitellius, de cærimoniis publicis xv kalend. Aug. edixisset, antiquitus infausto die Cremerensi Aliensiue cladibus. adeo omnis humani diviniue juris expers, pari libertorum amicorumque secordia, velut inter temulentos agebat. Sed comitia consulum cum candidatis civiliter celebrans, omnem infimæ plebis rumorem, in theatro ut spectator, in circo ut fautor affectavit. quæ grata sane & popularia, si à virtutibus proficiscerentur; memoria vitæ prioris, indecora

cora & vilia accipiebantur. Ventitabat in senatum, etiam cum parvis de rebus patres consulerentur. Ac forte Priscus Helvidius, prætor designatus, contra studium ejus censuerat. Commotus primo Vitellius, non tamen ultra quam Tribunos plebis in auxilium spectare potestatis advocavit. Mox mitigantibus amicis, qui alio-rem iracundiam ejus verebantur, nihil novi accidisse respondit, quod duo senatores in rep. dissentirent: solitum se etiam Thraseæ contradicere. Irrisere plerique impudentiam æmulationis. aliis id ipsum placebat, quod non ex præpotentibus, sed Thraseam ad exemplar veræ gloriæ legisset. Præposuerat prætorianis P. Sabinum, ac [h] præfecturæ cohortis Iulium Priscum, dum centurio esset. Priscus, Valentis; Sabinus, Cæcinæ gratia pollebant. Inter discordes, Vitellio nihil auctoritatis. munia imperii Cæcina ac Valens obibant, olim anxii odiis, quæ bello & castris male dissimulata, pravitas amicorum, & fecunda gignendis inimiciis civitas auxerat, dum ambitu, comitatu, & immensis salutantium agminibus contendunt, comparanturque, variis in hunc aut illum Vitellii inclinationibus: Nec unquam satis fida potentia, ubi nimia est. Simul ipsum Vitellium, subitis offensis aut intempestivis blanditiis mutabilem, contemnebant metuebantque. Nec eo segnius invaserant domos, hortos, opesque imperii: cum flebilis & egens nobilium turba, quos ipsos liberosque patriæ Galba reddiderat, nulla principis misericordia juvarentur. Gratum primoribus civitatis, etiam plebs approbavit, quod reversis ab exilio jura libertorum concessisset: quamquam id omnino servilia

vilia ingenia corrumpabant, abditis pecuniis per occultos aut ambitiosos sinus. Et quidam in domum Cæsaris transgressi, atque ipsis dominis potentiores. Sed miles, plenis castris, & redundante multitudine, in porticibus aut delubris, & urbe tota vagus, non principia noscere, non servare vigilias, neque labore firmari: per illecebras urbis, & inhonesta dictu, corpus otio, animum libidinibus imminuebat. Postremo ne salutis quidem cura, infamibus Vaticani locis magna pars tetendit. unde crebræ in vulgus mortes. Et adjacentia Tiberi Germanorum Gallorumque obnoxia morbis corpora, fluminis aviditas, & æstus impatientia labefecit. Insuper confusus, pravitate vel ambitu, ordo militiæ. Sedecim prætoriæ, quattuor urbanæ cohortes scribebantur, quibus singula millia inessent. Plus in eo dilectu Valens audebat, tamquam ipsum Cæcinam periculo exemisset. sane adventu ejus partes convaluerant, & sinistrum lentum itineris rumorem prospero prælio verterat: omnisque inferioris Germaniæ miles Valentem affectabatur. unde primum creditur Cæcinæ fides fluitasse. Ceterum non ita ducibus indulgit Vitellius, ut non plus militi liceret. Sibi quisque militiam sumere, quamvis indignus, si ita maluerat, urbanæ militiæ adscribebatur: rursus bonis remanere inter legionarios aut alares volentibus, permissum. nec deerant qui vellent, fessi morbis, & intemperiem cœli incusantes. Robora tamen legionibus aliisque subtracta, convulsam castrorum decus, xx. millibus è toto exercitu permixtis magis quam electis. Concionante Vitellio, postulantur ad supplicium Asiaticus, & Flavius, & Ru-

& Rufinus duces Galliarum, quod pro Vindice bellassent. Nec coërcebat ejusmodi voces Vitellius, super insitam animo ignaviam, conscius sibi instare donativum & deesse pecuniam, omnia alia militi largiebatur. Liberti principum, conferre pro numero Mancipiorum, ut tributum jussi. Ipse sola perdendi cura, stabula aurigis exstruere. Circum, gladiatorum, ferarumque spectaculis, opplere: tamquam in summa abundantia, pecuniæ illudere. Quin & natalem Vitellii diem, Cæcina ac Valens, editis tota urbe vicatim gladiatoribus, celebravere: ingenti paratu, & ante illum diem insolito. Lætum foedissimæ cuique, apud bonos invidiæ fuit, quod exstructis in campo Martio aris, inferias Neroni fecisset. Cæsæ publice victimæ crematæque: faces, Augustales subdidere: quod sacerdotium, ut Romulus Tatius regi, ita Cæsar Tiberius Iuliæ genti sacravit. Nondum quartus à victoria mensis, & libertus Vitellii Asiaticus, Polycletos, Patrobios, & vetera odiorum nomina æquabat. Nemo in illa aula, probitate aut industria certavit: unum ad potentiam iter, prodigis epulis, & sumtu Caiæ [i] aquæ satiare inexplébiles Vitellii libidines. Ipse abunde ratur, si præsentib⁹ frueretur, nec in longius consultans, novies millies sestertium paucissimis mensibus intervertisse creditur. Magna & misera civitas, eodem anno Othonem Vitelliumque passâ, inter Vinios, Fabios, Icelos, Asiaticos, varia & pudenda sorte agebat; donec succellere Mucianus & Marcellus, & magis alii homines, quam alii mores. Prima Vitellio tertiæ legionis defectio nuntiatur, missis ab Aponio Saturnino epistolis, antequam is quoque

Vespa

Vespasiani partibus aggregaretur. Sed neque Aponius cuncta, ut trepidans re subita, perscripserat; & amici adulantes, mollius interpreta-
bantur. Vnius legionis eam seditionem: ceteris exercitibus constare fidem. In hunc modum etiam Vitellius apud milites disseruit, prætorianos nuper exauctoratos infectatus, à quibus falsos rumores dispergi, nec ullum civilis belli metum asseverabat, suppresso Vespasiani nomine, & vagis per urbem militibus, qui sermones populi coercerent. Id præcipuum alimentum famæ erat. Auxilia tamen è Germania Britanniaque & Hispaniis excivit: segniter, & necessitatem dissimulans. Perinde legati provinciæque contabantur. Hordeonius Flaccus, suspectis jam Batavis, anxius proprio bello. Vettius Bolanus, nunquam satis quieta Britannia. & uterque ambigui. neque ex Hispaniis properabatur, nullo tum ibi consulari. Trium legionum legati, pares jure, & prosperis Vitellii rebus, certaturi ad obsequium; adversam ejus fortunam, ex æquo detrectabant. In Africa legio cohortesque dilectæ à Clodio Macro, mox à Galba dimissæ; rursus jussu Vitellii militiam cœpere. simul cetera juvenus dabat impigre nomina. quippe integrum illic ac favorabilem proconsulatum Vitellius, famosum invisumque Vespasianus egerat: perinde focii de imperio utriusque conjectabant: sed experimentum contra fuit. Ac primo Valerius Festus legatus, studia provincialium cum fide juvit. mox nutabat, palam epistolis edictisque Vitellium, occultis nuntiis Vespasianum fovens, & hæc illave defensurus, prout invaluisse. Deprehensi cum litteris edictisque Vespasiani, per Rhætiam & Gallias

Gallias militum & centurionum quidam, ad Vitellium missi necantur, plures fefellere, fide amicorum, aut suomet astu occultati. Ita Vitellii paratus noscebantur: Vespasiani consiliorum pleraque ignota. primum secordia Vitellii: deinde Pannonicæ alpes præsidiis infessæ, nuntios retinebant. Mare quoq; [k] Etesia flabant. harum flatu in orientem navigantibus secundum, inde adversum erat. Tandem irruptione hostium, atrocibus undique nuntiis exterritus, Cæcinam & Valentem expediri ad bellum jubet. Præmissus Cæcina. Valentem è gravi corporis morbo tum primum assurgentem, infirmitas tardabat. Longe alia proficiscentis ex urbe Germanici exercitus species. Non vigor corporibus, non ardor animis. Lentum & rarum agmen, & fluxa arma, segnes equi. impatiens solis, pulveris, tempestatum: quantumq; hebes ad sustinendû laborem miles, tanto ad discordias promptior. Accedebat huc Cæcinæ ambitio vetus, torpor recens, nimia fortunæ indulgentia soluti in luxum: seu perfidiam meditati, infringere exercitus virtutem, inter artes erat. Credidere plerique Flavii Sabini consiliis concussam Cæcinæ mentem, ministro sermonum Rubrio Gallo, rata apud Vespasianum forte pacta transitionis. simul odiorum invidiæque erga Fabium Valentem admonebatur, ut impar ad Vitellium, gratiam viresque apud novum principem pararet. Cæcina, complexu Vitellii multo cum honore digressus, partem equitum ad occupandam Cremonam præmisit. Mox vexillarii quartædecimæ, & sextædecimæ legionum, dein quinta, & [l] duodevicesima secutæ: postremo agmine Vnaetvicesima Rapax,

pax, & prima Italica incessere, cum vexillariis
 trium Britannicarum legionum, & electis auxi-
 liis. Profecto Cæcina, scripsit Fabius Valens ex-
 ercitu, quem ipse ductaverat, ut in itinere op-
 periretur: sic sibi cum Cæcina convenisse. qui
 præsens, eoque validior, immutatum id consi-
 lium finxit, ut ingruenti bello, tota mole oc-
 curreretur. Ita accelerare legiones Cremonam,
 pars Hostiliam petere iussæ. Ipse Ravennam di-
 vertit, prætexto Classem alloquendi. Mox Pa-
 taviis secretum componendæ proditiōis quæ-
 situm. namque Lucilius Bassus post præfectu-
 ram alæ, Ravennati simul ac Misenenſi classibus
 à Vitellio præpositus, quod non statim præfectu-
 ram prætorii adeptus foret, iniquam iracun-
 diam flagitiosa perfidia ulciscébatur. Nec sciri
 potest, traxerit ne Cæcinam, an (quod evenit
 inter malos, ut & similes sint) eadem illos pra-
 vitas impulerit. Scriptores temporum, qui po-
 tiente rerum Flavia domo, monumenta hujus-
 ce belli composuerunt, curam pacis & amo-
 rem Reipubl. corruptas in adulationem caus-
 sas tradidere. Nobis, super insitam levitatem,
 & prodito Galba mox vilem fidem, æmulatio-
 ne invidiaque, ne ab aliis apud Vitellium ante-
 irentur, pervertisse ipsum Vitellium videntur.
 Cæcina legiones assecutus, centurionum mi-
 litumque animos obstinatos, pro Vitellio, va-
 riis artibus subruebat. Basſo eadem molienti
 minor difficultas erat, lubrica ad mutandam
 fidem classis, ob memoriam recentis pro Otho-
 ne militiæ.

LOCA EMENDANDA IN LIB. II.

a varia sorte b Vat. *offensarum* c alii libri, *Verianum*,
 num,

num, d Vat. secundum e inter f Cythnum, g retinebatur adhuc. Terrore h Venet. intra i summam k captis l insito m Ven. accidit, n vocatium. o Libri alii, a versus, p Cocceium, q Quidam libri, animo volutantem r Farn. Vesperante. s Libri aliquot, pugionibus duobus t Forte, loco u Lib. Vett. Comenus. vera scriptura, Cœnus. x alias, seram y Transposita. adi Com. z Marcij Macri a Forte, regressum b Latior c arat. & reverentia. d In Suetonio est v. idus e coitione, aut concione, f Mendosa & mutila hæc tota narratio. g motu h Silvanus i Pete veram scripturam è Com. k saginaque l Longe aliter vulgati. Pete è Com. m Vat. duoetvicesima.

LIBER III.

BREVIARIUM LIBRI.

V Espasiani copia in Italiam veniunt, duce & instinctore Antonio Primo. Sparsim quadam gesta, & leves pugnae. Classis Ravennas ad Vespasianum deficit: & proditorem animum Cæcina aperit. sed hic parum prospere, quia à milite victus captusque. Prælium inde ad Bedriacum: quo victi Vitelliani. Iterum superventu novarum legionum prælium: idque noctu. sed & tunc pulsi Vitelliani. Castra ad Cremonam oppugnantur & tandem expugnantur. ubi magna strages, paullo post in ipsa urbe omne genus cladum. Vitellius interea in luxu, nec sine sævitia P. Sabinum vinciri jubet, Iunium Blæsum interfici. Fabius Valens contra Antonium venit: sed pugna illa magna cognita, cum paucis aufugit, & in mari oppressus est. Britannia turbata, item Germania, & Dacia. Vespasiani duces Romam petunt. Vitellius insidere Apenninum jubet.

sed

sed belli mox pertasus, paciscitur cum Sabino Vespasiani fratre. Quod pactum Germanici milites rupere. Sabinum in Capitolium compulerunt, obsederunt, expugnarunt, incenderunt. Quædam à L. Vitellio fratre Principis in Campania gesta. Tandem Vespasiani omnes copiae Romam venire: per vim & varia prælia ingressæ sunt, omniaque libidine & cæde fœdarunt. Mors ipsius Vitellij. Gesta uno eodemque anno.

MELIORE fato fideq; Flavianarum partium duces consilia belli tractabant. Petovionem in hiberna Tertiædecimæ legionis convenerant. illic agitavere, placeretne obstrui Pannoniæ alpes, donec à tergo vires universæ consurgerent, an ire cominus, & certare pro Italia constantius foret. Quibus opperiri auxilia, & trahere bellum videbatur, Germanicarum legionum vim famamque extollebant, & advenisse mox cum Vitellio Britannici exercitus robora: Ipsis nec numerum parem pulsarum nuper legionum, & quamquam atrociter loquerentur, minorem esse apud victos animum. Sed in seßis interim alpibus, venturum cum copiis Orientis Mucianum. Superesse Vespasiano mare, classes, studia provinciarum, per quas velut alterius belli molem cieret. Ita salubri mora, novas vires affore, & præsentibus nihil perituum. Ad ea Antonius Primus (is accerrimus belli concitator) festinationem ipsis utilem, Vitellio exitiosam disleruit. plus secordiæ, quam fiducia, accessisse victoribus. Neque enim in procinctu & castris habitos: per omnia Italiæ municipia desides, tantum hospitibus metuendos: quanto ferocius ante se egerint, tanto cupidius insolitas voluptates hausisse.

hausisse. Circo quoque, ac theatris, & amœnitate
 urbis emollitos, aut valetudinibus fessos. Sed addito
 spatio, rediturum & his robur meditatione belli.
 Nec procul Germaniam, unde vires; Britanniam
 freto dirimi, juxta Gallias, Hispaniasque. utrim-
 que viros, equos, tributa. ipsamque Italiam & opes
 urbis. Ac si inferre arma ultro velint; duas classes,
 vacuumque Illyricum mare. Quid tum claustra
 montium profutura? quid tractum in æstatē aliam
 bellum? unde interim pecuniam, & commeatus?
 Quin potius eo ipso uterentur, quod Pannonica le-
 giones deceptæ magis, quam victæ, resurgere in ul-
 tionem properent: Mæfici exercitus, integras vires
 attulerint. Si numerus militum potius, quam le-
 gionum putetur: plus hinc roboris, nihil libidinum,
 & profuisse disciplinæ ipsum pudorem. Equites
 vero, ne tum quidem victos; sed, quamquam rebus
 adversis, disjectam Vitellij aciem. Dux tunc Panno-
 nicæ ac Mæsicæ alæ perrupere hostem. Nunc XVI
 alarum conjuncta signa: pulsu sonituque, & nube
 ipsa operient ac superfundent oblitos præliorum e-
 quites, equosque. Nisi quis retinet, idem suasor au-
 ditorq; consilij ero. Vos, quibus fortuna in integro est,
 legiones continete, mihi expeditæ cohortes sufficient.
 Iam, reſerata militia, impulsas Vitellij res audie-
 tis: juvabit sequi, & vestigiis vincentis insistere.
 Hæc atque talia, flagrans oculis, truci voce, quo
 latius audiretur, (etenim se centuriones & qui-
 dam militum consilio miscuerant) ita effudit,
 ut cautos quoq; ac providos permoveret: vul-
 gus, & ceteri, unum virum ducemque, spreta
 aliorum segnitia, laudibus ferrent. Hanc sui fa-
 mam ea statim concione commoverat, quare-
 citatis Vespasiani epistolis, non, ut plerique, in-
 certa disleruit, huc illic tracturus interpreta-
 tionem,

tionem, prout conduxisset. Aperte descendisse in causam videbatur: eoque gravior militibus erat, culpæ vel gloriæ socius. Proxima Cornelii Fusci procuratoris auctoritas. Is quoque inclementer in Vitellium invehi solitus, nihil spei sibi inter adversa reliquerat. Titus Ampius Flavianus, natura ac senectâ contator, suspiciones militum irritabat, tamquam affinitatis cum Vitellio meminisset. Idemque, quod cœptante legionum motu profugus, dein sponte remeaverat, perfidiæ locum quæsisse credebatur. Nam Flavianum, omisâ Pannonia ingressum Italiam, & discrimini exemptum, rerum novarum cupido, legati nomen resumere & misceri civilibus armis impulerat, suadente Cornelio Fusco, non quia industria Flaviani egebat, sed ut consulare nomen, surgentibus tum maxime partibus, honesta specie prætenderetur. Cæterum ut transmitteret in Italiam impune, [k] & consui foret, scriptum Aponio socium revirescere crederet. Quæsitum inde quæ sedes bello legeretur. Verona potior visa, patentibus circum campis ad pugnam equestrem, qua prævalebant: simul coloniam copiis validam auferre Vitellio, in rem famamque videbatur. Possessa ipso transitu Vicentia: quod per se parum (etenim modicę municipio vires) magni momenti locum obtinuit, reputantibus illic Cæcinam genitum, & patriam hostium duci ereptam. In Veronensibus pretium fuit. exemplo, opibusque, partes juvere. Et interceptus exercitus per Rhætiam Iuliasque alpes. ac ne pervium illa Germanicis exercitibus foret, obsepserat. quæ ignara Vespasiano, aut vetita. quippe Aquileiæ sisti bellum, exspectarique Mucianum jubebat.

Adjiciebatque imperio consilium, quando Ægyptus, claustra annonæ, vectigalia opulentissimarum provinciarum obtinerentur, posse Vitellii exercitum egestate stipendii frumentique ad deditiōem subigi. Eadem Mucianus crebris epistolis monebat, incruentam & sine luctu victoriam, & alia hujuscemodi prætexendo; sed gloriæ avidus, atque omne belli decus sibi retinens. Ceterum ex distantibus terrarum spatiis, consilia post res afferebantur. Igitur, repentino incurſu, Antonius stationes hostium irrupit, tentatisque levi prælio animis, ex æquo discessum. Mox Cæcina, inter Hostiliam vicum Veronensium, & paludes Tartari fluminis, castra permuniit, tutus loco, cum terga flumine, latera objectu paludis tegerentur. quod si affuisset fides, aut opprimi universis Vitellianorum viribus, duæ legiones nondum conjuncto Mæssico exercitu potuere: aut retro actæ, deserta Italia turpem fugam conscivissent. Sed Cæcina, per varias moras, prima hostibus prodidit tempora belli, dum quos armis pellere promptum erat, epistolis increpat, donec per nuntios pacta perfidiæ firmaret. Interim Aponius Saturninus, cum legione septima Claudiana advenit. Legioni tribunus Vipsanius Messalla præerat, claris majoribus, egregius ipse, & qui solus ad id bellum artes bonas attulisset. Has ad copias nequaquam Vitellianis pares (quippe tres adhuc legiones erant) misit epistolas Cæcina, temeritatem victa arma tractantium incusans. Simul virtus Germanici exercitus, laudibus atque tollébatur, Vitellii modica & vulgari mentione, nulla in Vespasianum contumelia. Nihil prorsus, quod aut corrumpere hostem, aut

terre-

terreret. Flavianarum partium duces, omiſſa
 prioris fortunę deſenſione, pro Veſpaſiano ma-
 gnifice, pro cauſa fidenter, de exitu ſecuri, Vi-
 tellium ut inimici, ut innocuum exercitū Mœ-
 ſicum celebrare. At ne inermes provinciæ bar-
 baris nationibus exponerentur; principes Sar-
 matarum lazygum, penes quos civitatis regi-
 men, in commilitium aſciti, plebem quoque, &
 vim equitum, qua ſola valent, offerebant. re-
 miſſum id munus, ne inter diſcordias externa
 molirentur, ac majore ex diverſo mercede, juſ
 fasque exuerent. Trahuntur in partes Sido atq;
 Italicus, reges Suevorum, quibus vetus obſe-
 quium erga Romanos, & gens fidei commiſſæ
 [l] patientior: oppoſita in latus auxilia, infeſta
 Rhætia, cui Porcius Septimius procurator erat,
 incorruptæ erga Vitellium fidei. Igitur Sextilius
 Felix cum ala [m] Tauriana & VIII cohorti-
 bus, ac Noricorum juventute, ad occupandam
 ripam Æni fluminis, quod Rhætos Noricosque
 interfluit, miſſus, nunc illis, aut his prælium
 tentantibus, fortuna partium alibi tranſacta.
 Antonio vexillarios e cohortibus, & partem
 equitum ad invadendam Italiam rapienti, co-
 mes fuit Arrius Varus, ſtrenuus bello, quam
 gloriam ei dux Corbulo, & proſperæ in Arme-
 nia res addiderant. Idem, ſecretis apud Nero-
 nem ſermonibus, ferebatur Corbulonis virtu-
 tes criminatus. Vnde, infami gratia, primum
 pilum adepto, læta ad præſens male parta, mox
 in perniciem vertere. Sed Primus ac Varus, oc-
 cupantes Aquileiæ proxima quæque, & Opiter-
 gii & Altini lætis animis accipiuntur. Relictum
 Altini præſidium, adverſus claſſem Ravenna-
 tem, nondum defectione ejus audita. Inde Pa-

Patavium & Ateste partibus adjunxere. Illic cognitum, tris Vitellianas cohortes, & alam cui Scribonianæ nomen, ad Forum Alieni, ponte juncto, confedisſe. Placuit occasio invadendi incuriosos: nam id quoque nuntiabatur. luce prima, inermes plerosq; opprellere. Prædictum, ut paucis interfectis, ceteros pavore ad mutandam fidem cogerent. Et fuere, qui se statim dederent. plures, abrupto ponte, instanti hosti viam abstulerunt. Vulgata victoria, post principia belli secundum Flavianos, duæ legiones septima Galbiana, Tertiadecima Gemina, cum Vedio Aquila legato, Patavium alacres veniunt. Ibi pauci dies ad requiem sumti. & Minucius Iustus, præfectus castrorum legionis septimæ, quia[n] audacius quam civili bello imperitabat, subtractus militum iræ, ad Vespasianum missus est. Desiderata diu res, interpretatione gloriæ, in majus accipitur, postquam Galbæ imagines, discordia temporū subversas, in omnibus municipiis recoli jussit Antonius: decorum pro causa ratus, si placeret Galbæ principatus. Et partes præsumere, facta tribunis & centurionibus retinendi quæ Vitellius indulſisset spe, atque ipsum Cæcinam non obscure ad transitionem hortabantur. Recitata pro concione epistolæ addidere fiduciam, quod submisſe Cæcina velut offendere Vespasianum timens, ipsorum duces contemtim, tamquam insultantes Vitellio scripsissent. Adventu deinde duarum legionum, è quibus tertiam Dillius Aponianus, octavam Numisius Lupus ducebant, ostentare vires, & militari vallo Veronam circumdare placuit. Forte Galbianæ legioni, in adversa fronte valli opus cesserat, & visi procul sociorum equites,

equites, vanam formidinem ut hostes fecere. Rapiuntur arma, & ut prodicionis ira militum in T. Ampium Flavianum incubuit, nullo criminis argumento. Sed jam pridem invisus, turbine quodam ad exitium poscebatur. propinquum Vitellii, proditorem Othonis, interceptorem donativi clamitabant. Nec defensionis locus, quamquam supplices manus tenderet, humi plerumque stratus, lacera veste, pectus atque ora singultu quatiens. Id ipsum apud infensos incitamentum erat, tamquam nimius pavor conscientiam argueret. Obturbabatur militum vocibus Aponius, cum loqui cœptaret. fremitu & clamore ceteros aspernantur, uni Antonio apertæ militum aures. Nam & facundia aderat mulcendique vulgum artes, & auctoritas. Vbi crudescere seditio, & à conviciis & probris, ad tela & manus transibant, injici catenas Flaviano jubet. Sensit ludibrium miles, disiectisque qui tribunal tuebantur, extrema vis parabatur. Opposuit sinum Antonius stricto ferro, aut militum se manib⁹, aut suis moriturum obtestans: ut quemque notum, & aliquo militari [o] honore insignem aspexerat; ad ferendam opem nomine ciens. Mox conversus ad signa & bellorum deos, hostium potius exercitibus illum furorem, illam discordiam injicerent, orabat, donec fatisceret seditio, & extremo jam die, sua quisque in tentoria dilaberetur. Profectus eadem nocte Flavianus, obviis Vespasiani litteris, discrimine exemptus est. Legiones, veluti tabe infectæ, Aponium Saturninum Mœsici exercitus legatum, eo atrocius aggrediuntur, quod non, ut prius, labore & opere fessæ, sed medio diei exarserant, vulgatis epistolis, quas

Saturninus ad Vitellium scripsisse credebatur. ut olim virtutis modestiæque, tunc procacitatis & petulantiae certamen erat; ne minus violenter Aponium, quam Flavianum, ad supplicium deposcerent. Quippe [p] Mœfici, adiutam à se Pannoniorum ultionem, referentes; & Pannonici, velut absolverentur aliorum seditione, iterare culpam gaudebant. In hortos, in quibus divertebatur Saturninus, pergunt. Nec tam Primus, Aponianus, & Messalla (quamquam omnimodo nisi) eripuerunt Saturninum, quam obscuritas latebrarum, quibus occulebatur, vacantium forte balnearum fornacibus abditus. Mox, omiſſis lictoribus, Patavium concessit. Digressu consularium, uni Antonio vis ac potestas in utrumque exercitum fuit; cedentibus collegis, & obversis militum studiis. Nee deerant qui crederent, utramque seditionem fraude Antonii cœptam, ut solus bello frueretur. Ne in Vitellii quidem partibus quietæ mentes. exitioſiore discordia, non suspicionibus vulgi, sed perfidia ducum turbabantur. Lucilius Bassus, classis Ravennatis præfectus, ambiguos militum animos, quod magna pars Dalmatæ Pannonique erant, quæ provinciæ Vespasiano tenebantur, partibus ejus aggregaverat. Nox proditioni electa, ut ceteris ignaris, soli in principia defectores coirent. Bassus, pudore seu metu quisnam exitus foret, intra domum opperiebatur. Triararchi, magno tumultu, Vitellii imagines invadunt, & paucis resistantium obtruncatis, ceterum vulgus rerum novarum studio, in Vespasianum inclinabat. Tum progressus Lucilius auctorem se palam præbet. classis Cornelium Fuscum præfectum sibi destinat, qui propere accur-

accurrit. Bassus, honorata custodia liburnicis navibus Hadriam provectus, à præfecto alæ Mennio Rufino, præsidium illic agitante, vincitur. Sed exsoluta statim vincula, interventu Hormi Cæsaris liberti. is quoque inter duces habebatur. At Cæcina, defectione classis vulgata, primores centurionum, & paucos militum, ceteris per militiæ munera dispersis, secreta castrorum affectans, in principia vocat. Ibi Vespasiani virtutem, viresque partium extollit: transfugisse classem, arcem commeatum, adversas Gallias Hispaniasque, nihil in urbe fidum, atque omnia de Vitellio in deterius. Mox, incipientibus qui conscii aderant, ceteros re nova attonitos, in verba Vespasiani adigit. Simul Vitellii imagines direptæ, & missi qui Antonio nuntiarent. Sed ubi totis castris in fama proditio, recurrens in principia miles, præscriptum Vespasiani nomen, projectas Vitellii effigies aspexit: vastum primo silentium, mox cuncti simul erumpunt. *Huc cecidisse Germanici exercitus gloriam, ut sine prælio, sine vulnere, victas manus, & capta traderent arma? Quas enim ex diverso legiones? Nempe victas. & abesse unicum Othoniani exercitus robur, primanos, quartadecimanosque. quos tamen iisdem campis illis fuderint straverintque, ut tot armatorum millia velut grex venalium exsuli Antonio donum darentur. Octo nimirum legiones unius classis accessionem fore. Id Bassus, id Cæcina visum, postquam domos, hortos, opes, principi abstulerint, [q] etiam militibus principem asferre, licet integros incruentosque, Flavianis quoque partibus viles. quid dicturos reposcentibus aut prospera, aut adversa? Hæc singuli, hæc universi, ut quemque dolor impulerat, vociferantes,*

initio à quinta legione orto, repositis Vitellii imaginibus, vincla Cæcinæ injiciunt. Fabium Fabulum, quintæ legionis legatum, & Cassium Longum præfectum castrorum, duces diligunt. Forte oblatos trium liburnicarū milites, ignaros & insontes trucidant. Relictis castris, abrupto ponte, Hostiliam rursus, inde Cremonam pergunt, ut legionibus primæ Italicæ & Vniervicesimæ Rapaci jungerentur: quas Cæcina ad obtinendam Cremonam, cum parte equitum præmiserat. Vbi hæc comperta Antonio, discordes animis, discretos virib⁹ hostium exercitus aggredi statuit, antequam ducibus auctoritas, militi obsequium, & junctis legionibus fiducia rediret. namque Fabium Valentem profectum ab urbe, acceleraturumque, cognita Cæcinæ proditione, conjectabat. Et fidus Vitellio Fabius, nec militiæ ignarus. Simul ingens Germanorum vis, per Rhætiam timebatur: & Britannia, Galliaque & Hispania auxilia Vitellius acciverat, immensam belli luem, ni Antonius id ipsum metuens, festinato prælio victoriam præcepisset. Vniverso cum exercitu, secundis à Verona castris, Bedriacum venit. Postero die, legionibus ad muniendum retentis, auxiliares cohortes in Cremonensem agrum missæ, ut specie parandarum copiarum, civili præda miles imbueretur. Ipse cum quatuor millibus equitum, ad octavum à Bedriaco progressus, quo licentius popularentur. Exploratores (ut mos est) longius curabant. Quinta ferme hora diei erat, cum citus eques, adventare hostes, prægredi paucos, motum fremitumque late audiri, nuntiavit. Dum Antonius, quid nam agendum, consultat, aviditate

ditate navandæ operæ Arrius Varus cum promptissimis equitum prorupit, impulitque Vitellianos modica cæde: nam plurium accursu, versa fortuna, & acerrimus quisque sequentium, fugæ ultimus erat. nec sponte Antonii properatum, & fore quæ acciderant, rebatur. Hortatus suos, ut magno animo caperent pugnam, diductis in latera turmis, vacuum in medio reliquit iter, quo Varum equitesque ejus reciperet. Iussit armari legiones, datum per agros signum, ut qua cuique proximum, omiſſa præda, prælio occurrerent. Pavidus interim Varus, turbæ suorum miscetur, intulitque formidinem. Pulsi cum sauciis integri, suometipsi metu, & angustiis viarum conflictabantur. Nullum in illa trepidatione Antonius constantis ducis, aut fortissimi militis, officium omisit. occurſat paventibus, retinet cedentes. ubi plurimus labor, unde aliqua spes, consilio, manu, voce insignis hosti, conspicuus suis, eo postremo ardoris proſectus est, ut vexillarium fugientem hasta transverberarit. mox raptum vexillum in hostem vertit. quo pudore, haut plures quam centum equites restitere. Iuvit locus, artiore illic via, & fracto interfluentis rivi ponte, qui incerto alveo, & præcipitibus ripis, fugam impediebat. Ea necessitas, seu fortuna lapsas jam partes restituit. Firmati inter se, densis ordinibus, excipiunt Vitellianos temere effusos. atque illi consternantur. Antonius instare percussis, sternere obvios. Simul ceteri, ut cuique ingenium, spoliare, capere, arma, equos abripere. Exciti prospero clamore, qui modo per agros fuga palabantur, victoriæ se miscebant.

Ad quartum à Cremona lapidem, fulsere legionum signa, Rapacis atque Italicae, læto inter initia equitum suorum prælio, illuc usque pro-
vecta. Sed ubi fortuna contra fuit, non laxare ordines, non recipere turbatos, non obviam ire, ultroque aggredi hostem, tantum per spatium cursu & pugnando fessum. forte victi, haut perinde rebus prosperis ducem desideraverant, atque in adversis deesse intelligebant. Nutantem aciem, victor equitatus incurSAT. Et Vipfanius Messalla tribunus, cum Mœsiciis auxiliariis assequitur, quos militiae gloria legionariis quamquam raptim ductos, æquabat. Ita mixtus pedes equesque, rupere legionum agmen. Et propinqua Cremonensium mœnia, quanto plus spei ad effugium, minorem ad resistendum animum dabant. Nec Antonius ultra institit, memor laboris ac vulnerum, quibus tam anceps [r] belli fortuna, quamvis prospero fine, equites equosque afflicta verat. In umbrante vespera, universum Flaviani exercitus robur advenit. Utque cumulos super, & recentia cæde vestigia incessere, quasi debellatum foret, pergere Cremonam, & victos in deditiorem accipere, aut expugnare deposcunt. Hæc in medio, pulchra dictu. Illa sibi quisque. *Possè coloniam plano sitam impetu capi. Idem audacia per tenebras irruipientibus, & maiorem rapiendi licentiam. Quod si lucem operiantur, jam pacem, jam preces, & pro labore ac vulneribus, clementiam & gloriam inania laturos. sed opes Cremonensium, in sinu præfectorum legatorumque fore. Expugnatae urbis prædam, ad militem; dedita, ad duces pertinere. Spernuntur centuriones tribuniq; ac ne vox cuiusquam audiatur, quatiunt arma, rapturi imperium*

rium ni ducantur. Tum Antonius inferens se manipulis, ubi aspectu & auctoritate silentium fecerat. Non se decus neq; pretium eripere tam bene meritis affirmabat: sed divisa inter exercitum ducesque munia. militibus cupidinem pugnandi convenire; duces providendo, consultando, contatione sapius, quam temeritate prodesse. Ut pro virili portione, armis ac manu victoriam juverit; ratione & consilio, propriis ducis artibus, profuturum. Neque enim ambigua esse quæ occurrant, noctem, & ignota situm urbis, intus hostes, & cuncta insidiis opportuna. non si pateant portæ, nisi explorato, nisi die, intrandum. An oppugnationem inchoaturos, adempto omni prospectu, quis aquus locus, quanta altitudo mœnium? tormentis ne, & telis, an operibus, & vineis aggredienda urbs foret? Mox conversus ad singulos, num secures, dolabras, & cetera expugnandis urbibus, secum attulissent? rogabat. Et cum abnuerent, gladiis ne, inquit, & pilis, perfringere ac subruere muros, ullæ manus possunt? Si aggerem struere, si pluteis cratibusve protegi necesse fuerit, ut vulgus improvidum irriti stabimus, altitudinem turrium, & aliena munimenta mirantes? Quin potius mora noctis unius, advectis tormentis machinisque, vim victoriamque nobiscum ferimus. Simul lixas calonesque cum recentissimis equitum, Bedriacum mittit, copias ceteraque usui, allaturos. Id vero ægre tolerante milite, prope seditionem ventum, cum progressi equites sub ipsa mœnia, vagos ex Cremonensibus corripunt. quorum indicio noscitur, sex Vitellianas legiones, omnemque exercitum qui Hostiliæ egerat, eo ipso die triginta millia passuum emensum, comperta suorum clade, in prælium accingi, ac jam affore. Is

terror

terror obstructas mentes, consiliis ducis, aperuit. Sistere tertiam legionem in ipso vię Postumię aggere jubet, cui iuncta à lęvo septima Galbiana, patienti campo stetit: dein septima Claudiana, agresti fossā (ita locus erat) pręmunita; dextro, octava per apertum limitem; mox tertiadecima, densis arbutis intersepta. Hic aquilarum signorumque ordo. Milites mixti per tenebras, ut fors tulerat. prętorianum vexillum, proximum tertianis. cohortes auxiliorum, in cornibus. latera ac terga, equite circumdata. Sido atque Italicus Suevi, cum dilectis popularium, primori in acie versabantur. At Vitellianus exercitus, cui acquiescere Cremonę, & recuperatis cibo somnoque viribus, confectum algore atque inedia hostem, postera die profligare ac proruere, ratio fuit: indigus rectoris, [f] vacuus consilii, tertia ferme noctis hora, paratis, jamque dispositis Flavianis impingitur. Ordinem agminis disiecti per iram ac tenebras, asseverare non ausim: quamquam alii tradiderint, quartam Macedonicam, dextro suorum cornu; quintam, & quintadecimam, cum vexillis nonę, secundęque, & vicesimę, Britannicarum legionum, mediam aciem; sextadecimanos, duo & vicesimanosq;, & primanos, lęvum cornu complessę. Rapaces atq; Italici, omnibus se manipulis miscuerant. Equites, auxiliaque, sibi ipsi locum legere. Pręlium tota nocte varium, anceps, atrox; his, rursus illis, exitiabile. Nihil animus, aut manus, ne oculi quidem provisu juvabant. Eademque, utraque acie, armis crebris interrogationibus, notum pugnę signum: permixta vexilla, ut quisq; globus, capta ex hostibus, huc vel illuc raptabat. Urgebatur maxime

^{maxime}ne septima legio, nuper à Galba conscri-
 pta. Occisi sex primorum ordinum centurio-
 nes, abrepta quædam signa. Ipsam Aquilam,
 Atilius Verus primipili centurio, multa cum
 hostium strage, & ad extremum moriens, ser-
 vaverat. Sustinuit labentem aciem Antonius,
 accitis prætorianis. qui ubi excepere pugnam,
 pellunt hostem, dein pelluntur. Namque Vitel-
 liani, tormenta in aggerem viæ contulerant, ut
 tela vacuo atque aperto excuterentur, dispersa
 primo & arbutis sine hostium noxa illisa. Ma-
 gnitudine eximia, [1] quartadecimæ legionis
 balista, ingentibus saxis hostilem aciem prorue-
 bat: lateq; cladem intulisset, ni duo milites præ-
 clarū facinus ausi, arreptis è strage scutis, igno-
 ratī vincla ac libramenta tormentorum absci-
 dissent. Statim confossi sunt, eoque intercidere
 nomina. de facto haut ambigitur. Neutro in-
 clinaverat fortuna, donec adulta nocte, luna
 surgens ostenderet acies, falleretque. Sed Flavia-
 nis æquior à tergo. hinc majores equorum vi-
 rorumque umbræ, & falso, ut in corpora ictu,
 tela hostium citra cadebant. Vitelliani, adverso
 lumine collucentes, velut ex occulto jaculanti-
 bus, incauti offerebantur. Igitur Antonius, ubi
 noscere suos, noscique poterat, alios pudore
 & probris, multos laude & hortatu, omnes spe
 promissisque accendens, cur [2] rari sumsis-
 sent arma Pannonicas legiones interrogabat?
 Illos esse campos, in quibus abolere labem prio-
 ris ignominia, ubi recipere gloriam possent.
 Tum ad Mœsicos conversus, principes aucto-
 resque belli ciebat: Frustra minis & verbis pro-
 vocatos Vitellianos, si manus eorum oculos-
 que non tolerent. Hæc ut quosque accesserat.

Plura

Plura ad Tertianos, veterum recentiumq; admonens: ut sub M. Antonio Parthos, sub Corbulone Armenios, nuper Sarmatas pepulissent. Mox infensus prætorianis: *Vos, inquit, nisi vincitis pagani, quis alius imperator, qua castra alia excipient? Illic signa armaque vestra sunt, & mors victis. Nam ignominiam consumsistis.* Undique clamor. & orientem solem (ita in Syria mos est) Tertiani salutavere. Vagus inde, consilio ducis, subditus rumor, advenisse Mucianum, exercitus invicem salutasse. gradum inferunt, quasi recentibus auxiliis aucti, rariore jam Vellianorum acie, ut quos, nullo rectore, suus quemque impetus vel pavor contraheret, diduceretve. Postquam pulsos sensit Antonius, denso agmine obturbat. laxati ordines abrumpuntur. nec restitui quivere. impredientibus vehiculis, tormentisque. Per limitem viæ sparguntur, cunctandi festinatione, victores. eo notabilior cædes fuit, quia filius patrem interfecit. Rem nominaque, auctore Vipsanio Messalla, tradam. Iulius Mansuetus, ex Hispania Rapacilegioni additus, impuberem filium domi liquerat. Is mox adultus, inter septimanos à Galba conscriptus, oblatum forte patrem & vulnere stratum, dum semianimem scrutatur, agnitus, agnoscentisque, & exanguem amplexus, voce flebili precabatur [*x*]piatos patris manes, neve se ut parricidam adversarentur. publicum id facinus: & unum militem quotam civilium armorum partem? Simul attollere corpus, aperire humum, supremo erga parentem officio fungi. Advertere proximi, deinde plures. hinc per omnem aciem miraculum, & questus, & sævissimi belli execratio. Nec eo segnius propinquos,

pinquos, affines, fratres, trucidatos spoliant.
 Factum esse scelus loquuntur, faciuntque. Ut
 Cremonam venire, novum immensumque opus
 occurrit. Othoniano bello, Germanicus miles
 mœnibus Cremonensium castra sua, castris
 vallum circumjecerat. eaque munimenta rur-
 sus auxerat. Quorum aspectu hædere victores,
 incertis ducibus quid juberent. Incipere oppu-
 gnationem, fessio per diem noctemque exerci-
 tu, arduum; & nullo juxta subsidio, anceps.
 Sin Bedriacum redirent; intolerandus tam lon-
 gi itineris labor; & victoria ad irritum revolve-
 batur. Munire castra; id quoque propinquis
 hostibus formidolosum, ne dispersos & opus
 molientes subita eruptione turbarent. Quæ su-
 per cuncta, terrebat ipforum miles, periculi
 quam moræ patientior. Quippe ingrata quæ-
 tuta, & ex temeritate, spes. omnisque cædes,
 & vulnera, & sanguis, aviditate prædæ pensa-
 bantur. Huc inclinavit Antonius, cingique
 vallum corona jussit. Primo sagittis saxisque
 eminus certabant, majore Flavianorum per-
 nicie, in quos tela desuper librabantur. Mox
 vallum portasque legionibus attribuit, ut di-
 scretus labor fortes ignavosque distingueret,
 atque ipsa contentione decoris accenderentur.
 Proxima Bedriacensi viæ, tertiani septimani-
 que summere; dexteriores valli, octava ac septima
 Claudiana; tertiadecimanos ad Brixianam por-
 tam impetus tulit. Paulum inde moræ, dum è
 proximis agris legiones, dolabras, & alii falces,
 scilasque convectant. Tum, elatis super capita
 scutis, densa testudine succedunt. Romanæ u-
 trimque artes. pondera saxorum Vitelliani pro-
 volvunt, disjectam fluitantemque testudinem
 lanceis

lanceis contisq; scrutantur, donec soluta compage scutorum exangues aut laceros prosternerent. Multa cum strage incesserat [y] contactio, ni duces fessio militi, & velut irritas exhortationes abnuenti, Cremonam monstrassent. Hormine id ingenium, ut Messalla tradit, an potior auctor sit C. Plinius, qui Antonium incusat, haut facile discreverim: nisi quod neque Antonius, neque Hormus, à fama vitæque suæ, quamvis pessimo flagitio, degeneravere. Non jam sanguis, neque vulnera morabantur, quin subruerent vallum, quaterentque portas, innixi humeris, & super iteratam testudinem scandentes, prehensarent hostium tela brachiaque, integri cum sauciis, [z] semineces cum expirantibus volvuntur, varia pereuntium forma, & omni imagine mortium. Acerrimum, septimæ, tertiæque legionum, certamen. Et dux Antonius, cum dilectis auxiliariis, eodem incubuerat. Obstinatos inter se, cum sustinere Vitelliani nequirent, & superjecta tela testudine laberentur, ipsam postremo balistam in subeuntes propulere: quæ ut ad præsens disjecit obruitque quos inciderat, ita pinnas ac summa valli ruina sua traxit. Simul juncta turris, ictibus saxorum cessit. qua septimani dum nituntur cuneis, tertianus securibus gladiisque portam perfregit. Primum irrupisse C. Volusium tertiæ legionis militem, inter omnes auctores constat. Is in vallum egressus, deturbatis qui resisterent, conspicuus manu ac voce, capta castra conclamavit. Ceteri, trepidis jam Vitellianis, seque è vallo præcipitantibus, perrupere. completur cæde, quantum inter castra murosque, vacui fuit. Ac rursus nova laborum facies,

facies, ardua urbis mœnia, saxæ turres, fer-
 rati portarum obices, vibrans tela miles, fre-
 quens obstrictusque Vitellianis partibus Cre-
 monensis populus, magna pars Italiæ stato in
 eosdem dies mercatu congregata. quod defen-
 sorib⁹ auxilium ob multitudinem, oppugnan-
 tibus incitamentum ob prædam erat. Rapi ignes
 Antonius, inferriq; amœnissimis extra urbem
 ædificiis jubet: si damno rerum suarum, Cre-
 monenses ad mutandam fidē traherentur: pro-
 pinqua muris testæ, & altitudinem mœnium
 egressa, fortissimo quoque militum complet.
 Illi trabibus, tegulisque, & facibus, propugna-
 tores deturbant. Iam legiones in testudinē glo-
 merantur, & alii tela saxaque incutiebant, cum
 languere paulatim Vitellianorum animi, & ut
 quisq; ordine anteibat, cedere fortunæ: ne Cre-
 mona quoque excisa, nulla ultra venia, omnis-
 que ira victoris non in vulgus inops, sed in tri-
 bunos centurionesque, ubi pretium cædis erat,
 reverteretur. Gregarius miles, futuri secors, &
 ignobilitate tutior, perstabat. vagi per vias, in
 domibus abditi, pacem ne tum quidem ora-
 bant, cum bellum posuissent. Primores castro-
 rum, nomen atque imagines Vitellii amoliun-
 tur. Catenas Cæcinæ (nam etiam tum vinctus
 erat) exsolvunt, orantque, ut causæ suæ de-
 precator assistat. Aspernantem tumentemque,
 lacrymis fatigant extremum malorum: [a] ac
 fortissimi viri, proditoris opem invocantes,
 mox velamenta & infulas pro muris ostentant.
 Cum Antonius inhiberi tela jussisset, signa a-
 quilasque extulere. Mœstum inermium ag-
 men, dejectis in terram oculis, sequebatur. Cir-
 cumstiterant victores, & primo ingerebant pro-

probra, intentabant ictus. Mox ut præberiora contumeliis, posita & omni ferocia cuncta victi patiebantur, subit recordatio, illos esse, qui nuper Bedriaci victoriæ temperassent. Sed ubi Cæcina, prætexta licitoribusque insignis, dimota turba, consul incessit, exarsere victores: superbiam, sævitiamque (adeo invisa scelera sunt) etiam perfidiam, objectabant. Obstitit Antonius, datisque defensoribus ad Vespasianum dimisit. Plebs interim Cremonensium, inter armatos conflictabatur. nec procul cedere aberant, cum precibus ducum mitigatus est miles. Et vocatos ad concionem Antonius alloquitur, magnifice victores, victos clementer. de Cremona in neutrum. Exercitus, præter insitam prædandi cupidinem, vetere odio ad excidium Cremonensium incubuit. Iuvisse partes Vitellianas, Othonis quoque bello credebantur. Mox triadecimânos ad extruendum amphitheatrum relictos, ut sunt procacia urbanæ plebis ingenia, petulantibus jurgiis illuserant. Auxit invidiam editum illic à Cæcina gladiatorum spectaculum, eadem rursus belli sedes, & præbiti in acie Vitellianis cibi: cæsæ quædam femina, studio partium ad prælium progressæ. Tempus quoque mercatus, ditem alioquin coloniam, maiorum opum specie complebat. Ceteri duces in obscuro, Antonium fortuna famaque omnium oculis exposuerat. Is balneas, ablundo cruori, propere petit. Excepta vox est, cum teporem incusaret, statim futurum ut incallescere. Vernile dictum omnem invidiam in eum vertit, tanquam signum incendendæ Cremonæ dedisset, quæ jam flagrabat. Quadraginta armatorum millia irrupere, calorum lixarumque amplior

amplior numerus, & in libidinem ac sævitiam
 corruptior. Non dignitas, non ætas protege-
 bat, quo minus stupra cædibus, cædes stupris
 miscerentur. Grandævos senes, exacta ætate
 feminas, viles ad prædam, in ludibrium trahe-
 bant. Vbi adulta virgo, aut quis forma conspi-
 cuus incidisset, vi manibusque rapientium di-
 vulsus, ipsos postremo direptores in mutuam
 perniciem agebat. Dum pecuniam, vel gravia
 auro templorum dona, sibi quisque trahunt,
 majore aliorum vi truncabantur. Quidam ob-
 via aspernati, verberibus tormentisque domi-
 norum, abdita scrutari, defossa eruere. Faces in
 manibus: quas, ubi prædam egresserant, in va-
 cuas domos, & inania templa per lasciviam ja-
 culabantur. Utque exercitu vario linguis, mori-
 bus, cui cives, socii, externi interessent, diversæ
 cupidines, & aliud cuique fas, nec quidquam
 illicitum. Per quatrimum Cremona suffecit,
 cum omnia sacra profanaque in igne confide-
 rent, solum Mephitis templum stetit ante mœ-
 nia, loco, seu numine, defensum. Hic exitus
 Cremonam habuit, anno ccLXXXVI. à pri-
 mordio sui. Condita erat Ti. Sempronio &
 P. Cornelio consulibus, ingruente in Italiam
 Hannibale, propugnaculum adversus Gallos
 trans Padum agentes, & si qua alia vis per Alpes
 rueret. Igitur numero colonorum, opportuni-
 tate fluminum, ubere agri annexu, connubiisq;
 gentium adolevit floruitque, bellis externis in-
 tacta, civilibus infelix. Antonius [b] pudore fla-
 gitii, crebrescente invidia, edixit, nequis Cre-
 monenses captivos detineret. Irritamque præ-
 dam militibus effecerat consensus Italiæ, em-
 tionem talium mancipiorum aspernantis. Oc-
 cidi

cidi cœpere, quod ubi enotuit, à propinquis affinisque occulte redimebantur. mox rediit Cremonam reliquus populus. reposita fora templaque, magnificentia municipum, & Vespasianus hortabatur. Ceterum assidere sepultæ urbis ruinis, noxia tabo humus, haut diu permisit. Ad tertium lapidem progressi, vagos paventesque Vitellianos, sua quemque apud signa cōponunt. Et victæ legiones, ne manente adhuc civili bello ambigue agerent, per Illyricum dispersæ. In Britanniam inde, & Hispanias, nuntios famamque; in Galliam, Iulium Calenū tribunum; in Germaniam, Alpinum Montanum præfectum cohortis, quod hic Trevir, Calenus Æduus, uterque Vitelliani fuerant, ostentui misere. Simul transitus alpium, præsidiis occupatis suspecta Germania, tamquam in auxilium Vitellii accingeretur. At Vitellius, profecto Cæcina, cum Fabium Valentem paucis post diebus ad bellum impulisset, curis luxum obtendebat: non parare arma, non alloquio exercitioque militem firmare, nō in ore vulgi agere, sed umbraculis hortorum abditus, ut ignava animalia, quibus si cibum suggeras, jacent torpentque, præterita, instantia, futura, pari oblivione dimiserat. Atque illum, in nemore Aticino desidem & marcentem, proditio Lucilii Bassi, ac defectio classis Ravennatis perculit. Nec multo post de Cæcina affertur mixtus gaudio dolor, & descivisse, & ab exercitu vinctum. plus apud secordem animum lætitia, quam cura valuit. Multa cum exultatione in urbem reductus, frequenti concione, pietatem militum laudibus cumulat. P. Sabinum prætorii præfectum, ob amicitiam Cæcinæ vinciri jubet, substituto in locum ejus

Alpheno

Alpheno Varo. Mox senatum, composita in
magnificentia in oratione, allocutus, exquisitis
patrum adulationibus attollitur. Initium atro-
cis in Cæcinam sententiæ, à L. Vitellio factum.
Dein ceteri, composita indignatione, quod
consul Rempublicam, dux imperatorem, tan-
tis opibus, tot honoribus cumulatus, amicum,
prodidisset, velut pro Vitellio conquerentes,
suum dolorem proferebant. nulla, in oratione
cujusquam, erga Flavianos duces obtrectatio.
errorem imprudentiamq; exercituum culpan-
tes, Vespasiani nomen suspensi & vitabundi
circumibant. Nec defuit, qui unum consulatus
diem (is enim in locum Cæcinæ supererat) ma-
gno cum irrisu accipientis, tribuentisq;, eblan-
diretur. Pridie kal. Novembris, Roscius Regulus
iniit, ejuravitque. Annotabant periti, nunquam
antea non abrogato magistratu, neq; lege lata
aliud suffectum. Nam consul uno die & ante
fuerat Caninius Rebilus, C. Cæsare dictatore,
cum belli civilis præmia festinarentur. Nota per
eos dies Iunii Blæsi mors, & famosa fuit; de qua
sic accepimus. Gravi corporis morbo æger Vi-
tellius, Servilianis hortis, turrim vicino sitam
collucere per noctem crebris luminibus ani-
madvertit. Sciscitanti causam apud Cæcinam
Tuscum epulari multos, præcipuum honore Iu-
nium Blæsum nuntiatur. Cetera in majus, de
apparatu, & solutis in lasciviam animis. Nec
desuere, qui ipsum Tuscum & alios, sed crimi-
nosius Blæsum incusarent, quod ægro prin-
cipe lætos dies ageret. ubi asperatum Vitel-
lium, & posse Blæsum perverti, satis patuit iis
qui principum offensas acriter speculantur,
datæ L. Vitellio delationis partes. Ille infensus
Blæso,

Blæso, æmulatione prava, quod eum omni dedecore maculosum, egregia fama anteibat, cubiculum imperatoris referat: filium ejus sinu complexus, & genibus accidens, causam confusionis quærenti. *Non se proprio metu, nec sui anxium, sed pro fratre, pro liberis fratrum, preces lacrymasque attulisse. Frustra Vespasianum timeri, quem tot Germanicæ legiones, tot provinciarum virtute ac fide, tantum denique terrarum ac maris immensis spatiis arceat: In urbe ac sinu cavendum hostem, Iunios Antoniosque avos jactantem, qui se stirpe imperatoria comem ac magnificum militibus ostentet. Versas illuc omnium mentes, dum Vitellius amicorum inimicorumque negligens, fovet æmulum, principis labores è convivio prospèctantem. Reddendam pro intempestiva lætitia mæstam & funebrem noctem, qua sciat & sentiat vivere Vitellium, & imperare, & si quid fato accidat, filium habere.* Trepidanti inter scelus metumque, ne dilata Blæsi mors maturam perniciem, palam jussu atrocem invidiam ferret, placuit veneno grassari. Addidit facinori fidem, nobili gaudio, Blæsum visendo. quin & audita est sævissima Vitellii vox, qua (ipsa enim verba referam) se pavisse oculos, spectata inimici morte, jactavit. Blæso super claritatem natalium & elegantia morum, fidei obstinatio fuit. Integris quoque rebus, à Cæcina & primoribus partium jam Vitellium aspernantibus ambitus, abnuere perseveravit, sanctus, inturbidus, nullius repentini honoris, adeò non principatus appetens, ut parum effugeret, ne dignus crederetur. Fabius interim Valens, multo ac molli concubinarum spadonumque agmine, segnius quam ad bellum incedens, proditam à Lucilio Basso Ravennat-

tem classem, pernicious nunciis accepit. Et si
 ceptum iter properasset, nutantem Cæcinam
 prævenire, aut, ante discrimen pugnae, assequi
 legiones potuisset. Nec deerant qui monerent,
 ut cum fidissimis per occultos tramites, vitata
 Ravenna, Hostiliam Cremonamve pergeret.
 Aliis placebat, accitis ex urbe prætoriis cohori-
 tibus, valida manu perrumpere. Ipse, inutili
 contatione, agendi tempora consultando con-
 sumsit. Mox utrumque consilium aspernatus,
 quod inter ancipitia deterrimum est, dum me-
 dia sequitur, nec ausus est satis, nec providit.
 Missis ad Vitellium litteris, auxilium postulat.
 Venêre tres cohortes, cum ala Britannica, ne-
 que ad fallendum aptus numerus, neque ad pe-
 netrandum. Sed Valens, ne in tanto discrimine
 quidem, infamia caruit, quo minus illicitas ra-
 pere voluptates, adulteriisq; ac stupris polluere
 hospitum domus crederetur. Aderant vis, &
 pecunia, & ruentis fortunæ novissima libido.
 Adventu demum peditum equitumq; pravitas
 consilii patuit, quia nec vadere per hostes tam
 parva manu poterat, etiamsi fidissima foret,
 nec integram fidem attulerant. Pudor tamen,
 & præsentis ducis reverentia morabatur, haut
 diuturna vincula apud avidos periculorum, &
 decoris securos. Eo metu, & paucis, quos adver-
 sa non mutaverant, comitantibus, cohortes A-
 riminum præmittit. Alam tueri terga jubet. Ipse
 flexit in Umbriam, atque inde in Etruriam: ubi
 cognito pugnae Cremonensis eventu, nō igna-
 vum, & si provenisset, atrox consilium iniit, ut
 arreptis navibus, in quamcumque partem Nar-
 bonensis provinciæ egressus, [c] Gallias & Ger-
 mania gentes, novumq; bellum ciceret. Digressio
 Valen-

Valente, trepidos, qui Ariminum tenebant, Cornelius Fuscus admoto exercitu, & missis per proxima litorum liburnicis, terra marique circumvenit. Occupantur plana Umbriae, & qua Picenus ager Hadria alluitur. omnisq; Italia, inter Vespasianum ac Vitellium, Apennini jugis dividebatur. Fabius Valens, è sinu Pisano, sævitia maris, aut adversante vento, Portum Herculis Monæci depellitur. haut procul inde agebat Marius Maturus, alpium maritimarum procurator, fidus Vitellio, cujus sacramentum, cunctis circa hostilibus, non exuerat. Is Valentem comiter exceptum, ne Galliam Narbonensem temere ingrederetur monendo terruit, simul ceterorum fides metu intacta. Nam circumjectas civitates, procurator Valerius Paullinus, strenuus militiæ, & Vespasiano ante fortunam amicus, in verba ejus adegerat. Concitisque omnibus, qui exauctorati à Vitellio bellum sponte sumebant, Foro-Juliensem coloniam, claustraque maris præsidio tuebatur: eo gravior auctor, quod Paullino patria Forum Iulii, & honos apud prætorianos, quorum quondam tribunus fuerat. Ipsiq; pagani, favore municipali, & futuræ potentiæ spe juvare partes annitebantur. quæ ubi paratu firma, & aucta rumore, apud varios Vitellianorum animos increbruiere, Fabius Valens cum quattuor speculatoribus & tribus amicis, totidem centurionibus ad naves regreditur [d] mature: ceterisque remanere, & in verba Vespasiani adigi volentibus fuit. Ceterum ut mare tutius Valenti, quam litora, aut urbes; ita futuri ambiguus, & magis quid vitaret quam cui fideret certus, adversa tempestate Stœchadas Massi-

Massiliensium insulas affertur. Ibi eum, missæ à Paullino liburnicæ, oppressere. Capto Valente, cuncta ad victoris opes conversa, initio per Hispaniam à prima Adjutrice legione orto, quæ memoria Othonis infensa Vitellio, decimam quoque ac sextam traxit. Nec Galliæ contabantur. Et Britanniam, inclytus erga Vespasianum favor, quod illic secundæ legioni à Claudio præpositus, & bello clarus egerat, non sine motu adjunxit ceterarum: in quibus plerique centuriones ac milites à Vitellio provecti, expertum jam principem anxii mutabant. Ea discordia, & crebris belli civilis rumoribus, Britanni sustulere animos, auctore Venuſio: qui super insitam ferociam, & Romani nominis odium, propriis in Carthismanduam reginam stimulis accēdebatur. Carthismandua Brigantibus imperitabat, pollens nobilitate: & auxerat [e] potentiam, postquam capto per dolum rege Carataco, instruxisset triumphum Claudii Cæsaris videbatur. Inde opes, & rerum secundarum luxus. spreto Venuſio, is fuit maritus, armigerum ejus Vellocatum in matrimonium regnumque accepit. concussa statim flagitio domus. Pro marito, studia civitatis: pro adultero, libido reginæ, & sævitia. Igitur Venuſius, accitis auxiliis, simul ipsorum Brigantum defectione, in extremum discrimen Carthismanduam adduxit. Tum petita à Romanis præsidia. & cohortes alæq; nostræ, variis præliis, exemere tamen periculo reginam. Regnum Venuſio, bellum nobis relictum. Turbata per eosdem dies Germania, & secordia ducum, & seditione legionum. Externa vi, & perfidia sociali, prope afflicta Romana res. Id bellum,

cum caussis & eventibus (etenim longius pro-
vectum est) mox memorabimus. Mota & Da-
corum gens, numquam fida, tunc sine metu,
abducto è Mœsia exercitu. sed prima rerum,
quieti speculabātur : ubi flagrare Italiam bello,
cuncta invicem hostilia, acceperere, expugnatis
cohortium alarumque hibernis, utraque Da-
nubii ripa potiebantur. Iamq; castra legionum
exscindere parabant, ni Mucianus sextam le-
gionem opposuisset, Cremonensis victoriæ
gnarus, ac ne externa moles utrimque ingru-
ret, si Dacus Germanusque diversi irrupissent.
Affuit ut sæpe alias, fortuna populi Ro. quæ
Mucianum viresq; Orientis illuc tulit : & quod
Cremonæ interim transegimus. Fonteius A-
grippa ex Asia (proconsuleam provinciam an-
nuo imperio tenuerat) Mœsiæ præpositus est:
additis copiis è Vitelliano exercitu, quem spar-
gi per provincias, & externo bello illigari, pars
consilii, pacisque erat. Nec ceteræ nationes file-
bant. Subita per Pontum arma, Barbarū man-
cipium, regiæ quondam classis præfectus, mo-
verat. Is fuit Anicetus Polemonis libertus, præ-
potens olim, & postquam regnum in formam
provinciæ verterat, mutationis impatiens. Igi-
tur Vitellii nomine, adscitis gentibus, quæ Pon-
tum accolunt, corrupto in spem rapinarum e-
gentissimo quoque, haut temnendæ manus du-
ctor, Trapezuntem, vetustam admodum civi-
tatem, à Græcis in extremo Ponticæ ore con-
ditam subitus irrupit. Cæsa ibi cohors, regium
auxilium olim. mox donati civitate Romana,
signa armaque in nostrum modum, desidiam
licentiamq; Græcorum retinebant. Classi quo-
que faces intulit, vacuo mari [f] eludens, quia
lectis.

lectissimas liburnicarum, omnemque militem Mucianus Byzantium adegerat. Quin & barbari contemptius vagabantur, fabricatis repente navibus, quas cameras vocant, artis lateribus, lata alvo, sine vinculo æris aut ferri connexa: & tumido mari, prout fluctus attollitur, summa navium tabulis augent, donec in modum tecti claudantur. Sic inter undas volvuntur, pari utrimque prora, & mutabili remigio, quando hinc vel illinc appellere indiscretum & innoxium est. Advertit ea res [g] Vespasiani [animum,] ut vexillarios è legionibus, ducemque Viridium Geminum, spectatæ militiæ, diligeret. Ille incompositum & prædæ cupidine vagum hostem adortus, cogit in naves: effectisque raptim liburnicis, assequitur Anicetum in ostio fluminis Cohibi, tutum sub Sedochezorum regis auxilio, quem pecunia donisq; ad societatem perpulerat. Ac primo rex, minis armisque supplicem tueri. Postquam merces proditionis, aut bellum ostendebatur, fluxa, ut est Barbaris, fide, pactus Aniceti exitium, perfugas tradidit, belloque servili finis impositus. Lætum ea victoria Vespasianum, cunctis super vota fluentibus, Cremonensis prælii nuntius in Ægypto assequitur. Eo properantius Alexandriam pergit, ut fracto Vitellii exercitu, urbem quoque externæ opis indigam fame urgeret. Namque & Africam, eodem latere sitam, terra mariq; invadere parabat, clausis annonæ subsidiis, inopiam, ac discordiam hosti factururus. Dum hactenus otius orbis mutatione, fortuna imperii transit: Primus Antonius nequaquam pari innocentia, post Cremonam agebat, satisfactū bello ratus, & cetera ex facili: seu felicitas, in

tali ingenio, avaritiam, superbiam, ceteraque occulta mala patefecit. ut captam Italiam persultare, ut suas legiones colere, omnibus dictis factisque viam sibi ad potentiam struere. utque licentia militem imbueret, interfectorum centurionum ordines, legionibus offerebat. eo suffragio turbidissimus quisque dilecti. nec miles in arbitrio ducum, sed duces militari violentia trahebantur. quæ seditiosa, & corrumpendæ disciplinæ, mox in prædam vertebat, nihil adventantem Mucianum veritus, quod exitiosius erat quam Vespasianum sprevisse. Ceterum propinqua hieme, & humentibus Pado campis, expeditum agmen incedere. Signa aquilæque victricium legionum, milites vulneribus aut ætate graves, plerique etiam integri, Veronæ relictæ. sufficere cohortes alæque, & è legionibus lecti, profligato jam bello videbantur. Undecima legio sese adjunxerat, initio contata, sed prosperis rebus anxia quod defuisset. Sex milia Dalmatarum, recens dilectus, comitabantur. Ducebat Poppæus Silvanus consularis. vis consiliorum penes Annium Bassum, legionis legatum. Is Silvanum secordem bello, & dies rerum, verbis terentem, specie obsequii regebat, ad omniaque quæ agenda forent, quieta cum industria aderat. Ad has copias, è classicis Ravennatibus legionariam militiam poscentibus, optimus quisque adsciti. Classẽ, Dalmatæ supplevere. Exercitus ducesque ad Fanum Fortunæ iter sistunt, de summa rerum contantes, quod motas ex urbe prætorias cohortes audierant, & teneri præsidiis Apenninũ rebantur, & ipsos in regione bello attrita, inopia & seditiosa militum voces terrebant, Clavarium (dona-

tivi nomen est) flagitantium. nec pecuniam, aut frumentum providerant: & festinatio atq; aviditas præpediebant, dum quæ accipi poterant, rapiuntur. celeberrimos auctores habeo, tantam victoribus adversus fas nefasque irreverentiam fuisse, ut gregarius eques, occisum à se proxima acie fratrem professus, præmium à ducibus petierit. Nec illis aut honorare eam eadem, jus hominum: aut ulcisci, ratio belli permittebat. Distulerant tamquam majora meritum, quam quæ statim exsolverent. nec quidquam ultra traditur. Ceterum, & prioribus civium bellis, par scelus inciderat. Nam prælio, quo apud Ianiculū adversum Cinnam pugnatum est, Pompejanus miles fratrem suum, dein cognito facinore, seipsum interfecit, ut Sisenna memorat. tanto acrior apud majores, sicut virtutibus gloria, ita flagitiis pœnitentia fuit. Sed hæc aliaq; ex veteri memoria repetita, quotiens res locusque exempla recti, aut solatia mali poscent, haut absurde memorabimus. Antonio ducibusq; partium, præmitti equites, omnemque Umbriam explorari placuit, si qua Apennini juga clementius adirentur: acciri aquilas signaque, & quidquid Veronæ militum foret: Padumque & mare, com meatibus compleri. Erant inter duces, qui necerent moras. quippe nimius jam Antonius, & certiora de Muciano sperabantur. Namque Mucianus tam celeri victoria anxius, & ni præsens urbe potiretur, expertem se belli gloriæque ratus, ad Primum & Varum media scriptitabat, instandum cœptis, aut rursus contandi utilitates edisserens: atque ita compositus, ut ex eventu rerum adversa abnueret, vel prospera agnosceret. Plotium Gri-

phum, nuper ab Vespasiano in senatorum ordinem additum, ac legioni præpositum, ceterosq; sibi fidos, apertius monuit. Iique omnes, de festinatione Primi ac Vari sinistre, & Muciano [b]volentia scripsere. Quibus epistolis Vespasiano missis, effecerat, ut non pro spe Antonii, consilia factaque ejus æstimarentur. Ægre id pati Antonius, & culpam in Mucianum conferre, cujus criminationibus coaluissent pericula sua. nec sermonibus temperabat, immodicus linguæ, & obsequii insolens. litteras ad Vespasianum composuit, jactantius quam ad principem, nec sine occulta in Mucianum insectatione. *Se Pannonicas legiones in arma egisse, suis stimulis excitos Mœsiae duces, sua constantia perruptas alpes, occupatam Italiam, intersepta Germanorum Rhetorumque auxilia. quod discordes, dispersasque Vitellii legiones, equestri procella, mox peditum vi, per diem noctemque fudisset, id pulcherrimum, & sui operis. casum Cremonæ, bello imputandum. majore damno, plurium urbium excidiis, veteres civium discordias reipublicæ stetisse. non se nuntiis neque epistolis, sed manu & armis imperatori suo militare, neque officere gloriæ eorum, qui Asiam interim composuerint: illis Mœsiae pacem, sibi salutem securitatemque Italia, cordi fuisse suis exhortationibus, Gallias Hispaniasque validissimam terrarum partem, ad Vespasianum conversas. sed cecidisse in irritum labores, si præmia periculorum soli assequantur, qui periculis non affuerint.* Nec fefellere ea Mucianum. Inde graves similitates: quas Antonius simplicius, Mucianus callide, eoque implacabilius nutrieat. At Vitellius, fractis apud Cremonam rebus, nuntios cladis occultans, stulta dissimulatione, remedia

dia potius malorum quam mala differebat. Quippe confitenti consultantique supererant spes viresque: cum è contrario læta omnia fingeret, falsis ingravescebat. Mirum apud ipsum de bello silentium. prohibiti per civitatem sermones, eoque plures: ac si liceret, vera narraturi, quia vetabantur, atrociora vulgaverant. Nec duces hostium, augendæ famæ deerant, captos Vitellii exploratores, circumductosque, ut robora victoris exercitus noscerent remittendo: quos omnes Vitellius secreto percontatus, interfici iussit. Notabili constantia, centurio Iulius Agrestis, post multos sermones quibus Vitellium ad virtutem frustra accendebat, perpulit, ad vires hostium spectandas, quæque apud Cremonam acta forent, ipse mitteretur. Nec exploratione occulta fallere Antonium tentavit, sed mandata imperatoris suumque animum professus, ut cuncta viseret, postulat. Missi qui locum prælii, Cremonæ vestigia, captas legiones ostenderent. Agrestis ad Vitellium remeavit, abnuentique vera esse quæ referret, atque ultro corruptum arguenti: quandoquidem, inquit, magno documento opus est, nec alius jam tibi aut vitæ, aut mortis meæ usus, dabo cui credas. atque ita digressus, voluntaria morte dicta firmavit. Quidam jussu Vitellii interfectum, de fide constantiaque eadem tradidere. Vitellius ut è somno excitus, Iulium Priscum, & Alphenum Varum, cum XIII. prætoriis cohortibus, & omnibus equitum alis obsidere Apenninum jubet. Secuta è classicis legio. tot millia armatorum, lecta equis virisque, si alius dux foret, inferendo quoque bello satis pollebant. Ceteræ cohortes,

ad tuendam urbem L. Vitellio fratri datæ. Ipse nihil è solito luxu remittens & diffidentia pro-
perus, festinare comitia, quibus consules in
multos annos destinabat: fœdera sociis, Latium
externis dilargiri: his tributa dimittere, alios
immunitatibus juvare, denique nulla in poste-
rum cura, lacerare imperium. Sed vulgus ad
magnitudinem beneficiorum aderat, stultissi-
mus quisq; pecuniis mercabatur. Apud sapien-
tes cassâ habebantur, quæ neq; dari, neq; accipi,
salva republica poterant. Tandem, flagitante
exercitu, qui Mevaniam infederat, magno se-
natorum agmine, quorum multos ambitione,
plures formidine trahebat, in castra venit, in-
certus animi, & infidis consiliis obnoxius. Con-
cionanti (prodigiosum dictu) tantum fœdarum
volucrum supervolitavit, ut nube atra diem [i]
obtenderent. Accessit dirum omen, profugus
altaribus taurus, disiecto sacrificii apparatu,
longe nec ubi feriri hostias mos est, confossus.
Sed præcipuum ipse Vitellius ostentû erat, igna-
rus militia, improvidus consilii. quis ordo a-
gminis, quæ cura explorandi, quantus urgendo
trahendove bello modus, alios rogitans, & ad
omnes nuntios, vultu quoque & incessu trepi-
dus, dein remulentus. Postremo tædio castro-
rum, & audita defectione Misenen-sis classis,
Romam revertit, recentissimum quodque vul-
nus pavens, summi discriminis incuriosus. Nam
cum transgredi Apenninum integro exercitus
sui robore, & fessos hieme atque inopia hostes
aggredi, in aperto foret; dum dispergit vires,
acerrimum militem, & usque in extrema obsti-
natum, trucidandum, capiendumque tradidit.
Peritissimis centurionum dissentientibus, & si
con-

consulerentur, vera dicturis. Arcuere eos intimi amicorum Vitellii. ita formatis principis auribus, ut aspera quæ utilia, nec quidquam nisi jucundum & læsurum acciperet. Sed classem Misenensem (tantum civilibus discordiis etiam singulorum audacia valet) Claudius Faventinus centurio, per ignominiam à Galba dimissus, ad defectionē traxit, fictis Vespasiani epistolis pretium proditionis ostentans. præerat classi Claudius Apollinaris, neq; fidei constans, neq; strenuus in perfidia. & Apinius Tiro prætura functus, ac tū forte Minturnis agens, ducem se defectoribus obtulit. à quibus municipia coloniarque impulsæ, præcipuo Puteolanorum in Vespasianum studio, contra Capua Vitellio fida, municipalem æmulationem bellis civilibus miscbant. Vitellius, Claudium Iulianum (is nuper classem Misenensem molli imperio rexerat) permulcendis militum animis dilegit. data in auxilium urbana cohors, & gladiatores, quibus Iulianus præerat. Ut collata utrimq; castra, haut magna contatione Iuliano in partes Vespasiani transgressio, Tarracinam occupavere, mœnibus situque magis, quam ipsorum ingenio tutam. Quæ ubi Vitellio cognita, parte copiarum Narniæ cum præfectis prætorii relicta, L. Vitellium fratrem, cum sex cohortibus & quingentis equitibus, ingruenti per Campaniam bello opposuit. Ipse æger animi, studiis militum & clamoribus populi arma poscentis refovebatur: dum vulgus ignavum, & nihil ultra verba ausurum, falsa specie, exercitus & legiones appellat. Hortantibus libertis (nam amicorū ejus quanto quis clarior, minus fidus) vocari tribus jubet. dantes nomina sacra-

mento adigit. Superfluente multitudine, curā dilectus in consules partitur. Servorum numerum, & pondus argenti senatoribus indicit. equites Romani obtulere operam pecuniasque, etiam libertinis idem munus ultro flagitatibus. Ea simulatio, officia metu profecta, verterat in favorem. Et plerique haut perinde Vitellium, quam casum locumque principatus miserabantur. nec deerat ipse vultu, voce, lacrymis, misericordiam elicere, largus promissis, & quę natura trepidantium est, immodicus. Quin & Cæsarem se dici voluit, aspernatus antea. sed tunc, superstitione nominis, & quia in metu consilia prudentium, & vulgi rumor juxta audiuntur. Ceterum ut omnia inconsulti impetus cœpta, initiis valida, spatio languescunt, dilabi paulatim senatores, equitesque, primo contanter, & ubi ipse non aderat, mox conterriti, mœstive discrimine, donec Vitellius pudore irriti conatus, quę non dabantur, omisit. Ut terrorē Italię possēssa Mevania, ac velut renatum ex integro bellum intulerat; ita haut dubium erga Flavianas partes studium, tam pavidus Vitellii discessus addidit. ereptus Samnis, Pelignusque, & Marfi, æmulatione, quod Campania pręvenisset, ut in novo obsequio ad cuncta belli munia acres erant. Sed fœda hieme per transitum Apennini conflictatus exercitus: & vix quieto agmine nives eluctantibus, patuit quantum discriminis adeundū foret, ni Vitellium retro fortuna vertisset. quę Flavianis ducibus nō minus sæpe quam ratio affuit. Obvium illic Petilium Cerialem habuere, agresti cultu, & notitia locorum, custodias Vitellii elapsū. Propinqua affinitas Ceriali cum Vespasiano, nec ipse inglorius mili-

militiæ, eoque inter duces assumptus est. Flavio
 quoq; Sabino, ac Domitiano patuisse effugium,
 multi tradidere. Et missi ab Antonio nuntii, per
 varias fallendi artes penetrabant, locū ac præsi-
 dium monstrantes. Sabinus inhabilem labori &
 audaciæ valetudinem caussabatur. Domitiano
 aderat animus: sed custodes à Vitellio additi,
 quamquam se socios fugæ promitterent, tam-
 quam insidiantes timebantur. Atque ipse Vitel-
 lius, respectu suarum necessitudinum, nihil in
 Domitianum atrox parabat. Duces partium,
 ut Garfulas venire, paucos ad requiem dies su-
 munt: donec aquilæ, signaq; legionum asseque-
 rentur. Et locus ipse castrorum placebat, late
 prospectans, tuto copiarum aggestu, florentis-
 simis pone tergum municipiis. Simul colloquia
 cum Vitellianis decem millium spatio distanti-
 bus, & proditio sperabatur. Ægre id pati miles,
 & victoriam malle quam pacem. ne suas qui-
 dem legiones opperiebantur, ut prædæ quam
 periculorum socias. Vocatos ad concionē An-
 tonius docuit, *esse adhuc Vitellio vires, ambiguas*
si deliberarent, acres si desperassent. Initia bellorum
civilium fortunæ permittenda, victoriam consiliis
& ratione perfici. Iam Misenensem classem & pul-
cherrimam Campaniæ oram descivisse, nec plus è
toto terrarum orbe reliquum Vitellio, quam quod
inter Tarracinam Narniamque jaceat. Satis gloriæ
prælio Cremonensi partum, & exitio Cremonæ, ni-
mius invidia. ne concupiscerent Romam capere po-
tius, quam servare. Majora illis præmia, & multo
maximum decus, si incolumitatem senatui populo-
que Rom. sine sanguine quassissent. His & talibus
 mitigati animi. Nec multo post legiones vene-
 re. Et terrore fama; aucti exercitus, Vitellianæ
 cohor-

cohortes nutabant, nullo in bellum adhortante, multis ad transitionem, qui suas centurias turmasque tradere donum victori, & sibi in posterum gratiam certabant. Per eos cognitum est, Interamnâ proximis campis præsidio quadringentorum equitum teneri. Missus extemplo Varus, cum expedita manu, paucos repugnantium interfecit. plures, abjectis armis, veniam petivere. quidam in castra refugi, cuncta formidine implebant, augendo rumoribus virtutem copiasque hostium, quo amissi præsidii dedecus lenirent. Nec ulla apud Vitellianos flagitii pœna: & præmiis defeكتورum, vera fides. ac reliquum perfidiæ certamen, crebra transfugia tribunorum centurionumque. Nam gregarius miles induruerat pro Vitellio, donec Priscus & Alphenus, desertis castris ad Vitellium regressi, pudore prodicionis cunctos exsolverent. Iisdem diebus, Fabius Valens, Urbini, in custodia interficitur. Caput ejus Vitellianis cohortibus ostentatum, ne quam ultra spem foverent. nam pervasisse in Germanias Valentē, & veteres illic novosq; exercitus ciere credebant. Visa cæde, in desperationem versi & Flavianus exercitus, immane quantum animo exitium Valentis, ut finem belli accepit. Natus erat Valens Anagninæ, equestri familia, procax moribus, neq; absurdus ingenio famam urbanitatis per lasciviam petere. ludicro [k] Iuvenalium sub Nerone, velut ex necessitate, mox sponte mimos actitavit, scite magis quam probe. Legatus legionis & fovit Verginium, & infamavit. Fonteium Capitonem in prodicionem corruptum, seu quia corrumpere nequiverat, interfecit. Galbæ proditor, Vitellio fidus, & aliorum per-

perfidia illustratus. Abrupta undiq; spe, Vitellianus miles transiturus in partes, id quoq; non sine dedecore, sed sub signis vexillisq; in subjectos Narniæ campos descendere. Flavianus exercitus, ut ad prælium intentus [l] armatusque, densis circa viam ordinibus adstiterat. Accepti in medium Vitelliani. & circumdatos, Primus Antonius clementer alloquitur. pars Narniæ, pars Interamnæ subsistere iussi. relictæ simul è victricibus legiones, neq; quiescentibus graves, & adversus contumaciam validę. Non omisere per eos dies Primus ac Varus crebris nuntiis salutem, & pecuniam, & secreta Campaniæ, offerre Vitellio, si positis armis, seque ac liberos suos Vespasiano permisisset. In eundem modum & Mucianus composuit epistolas: quibus plerumq; fidere Vitellius, ac de numero servorum, electione [m] lictorum loqui. Tanta torpedo invaserat animum, ut si Principem eum fuisse ceteri non meminissent, ipse oblivisceretur. At primores civitatis, Flavium Sabinum præfectum urbis, secretis sermonibus incitabāt, victoriæ famæq; partem capefferet. *Esse illi proprium militem cohortium urbanarum. nec defuturas vigilum cohortes, servitia ipsorum, fortunam partium, & omnia prona victoribus. ne Antonio Varoque de gloria concederet. Paucas Vitellio cohortes, & mæstis undique nuntiis trepidas. populi, mobilem animum: & si se ducem præbuisset, easdem illas adulationes pro Vespasiano fore. Ipsum Vitellium ne prosperis quidem parem, adeo ruentibus debilitatum. gratiam patrati belli penes eum, qui urbem occupasset. Id Sabino convenire, ut imperium fratri reservaret: id Vespasiano, ut ceteri post Sabinum haberentur. Haut quaquam erecto.*
animo.

animo eas voces accipiebat, invalidus senectâ. Erant qui occultis suspicionibus incesserent, tamquam invidia & æmulatione fortunam fratris moraretur. Namque Flavius Sabinus ætate prior, privatis utriusque rebus auctoritate pecuniaque Vespasianum anteibat. Et credebatur affectam ejus fidem præjuvisse, domo agrisque pignori acceptis. Vnde, quamquam manente in speciem concordia, offensarum operta metuebantur. Melior interpretatio, mitem virum abhorrere à sanguine & cædibus: eoque crebris cum Vitellio sermonibus de pace ponendisque per conditionem armis agitare. Sæpe domi cōgressi, postremo in æde Apollinis, ut fama fuit, pepigere. Verba vocesq; duos testes habebant, Cluvium Rufum & Silium Italicum. Vultus procul visentib⁹ notabantur, Vitellii projectus & degener, Sabinus non insultans, & miseranti proprior. Quod si tam facile suorum mentes flexisset Vitellius, quam ipse cesserat: incruentam urbem Vespasiani exercitus intrasset. Ceterum ut quisque Vitellio fidus, ita pacem & condiciones abnuebant, discrimē ac dedecus ostentantes, & fidem in libidine victoris. *Nec tantam Vespasiano superbiam, ut privatum Vitellium pateretur. ne victos quidem laturos. Ita periculum ex misericordia. Ipsum sane senem, & prosperis adversisque satiatum. Sed quod nomen, quem statum filio ejus Germanico fore? Nunc pecuniam & familiam, & beatos Campaniæ sinus promitti. Sed ubi imperium Vespasianus invaserit, non ipsi, non amicis ejus, non denique exercitibus securitatem, nisi extincto [m] æmulatu, reddituram, Fabium illis Valentem, captivum & casibus dubiis reservatum, prægravem fuisse, nedum Primus ac Fuscus, &*
specimen

*specimen partium Mucianus, ullam in Vitellium nisi occidendi licentiam habeant. Non à Cæsare Pompejum, non ab Augusto Antonium incolumes relictos. Nisi forte Vespasianus altiores spiritus gerat, Vitellij cliens, cum Vitellius collega Claudio foret. Quin ut censuram patris, ut tres consulatus, ut tot egregia domus honores deceret, desperatione saltem in audaciam accingeretur. perstare militem, superesse studia populi. Denique nihil atrocius even-
turum, quam in quod sponte ruant. moriendum vi-
ctis, moriendum deditis. id solum referre, novissi-
mum spiritum per ludibrium & contumelias effun-
dant, an per virtutem. Surdæ ad fortia consilia Vitellio aures. Obruebatur animus miseratione curaque, ne pertinacibus armis, minus placibilem victorem relinqueret conjugii ac liberis. Erat illi & fessâ ætate parens, quæ tamen paucis ante diebus opportuna morte excidium domus prævenit. nihil principatu filii assecuta, nisi lucrum & bonam famam. xv kalend. Ian. audita defectione legionis cohortiumque, quæ se Narniæ dediderant, pullo amictu palatio degreditur, mœsta circum familia. Simul ferebatur lecticula parvulus filius, velut in funebrem pompam. Voces populi blandæ & intempestivæ. miles minaci silentio. Nec quisquam adeo rerum humanarum immemor, quem non commoveret illa facies. Romanum principem & generis humani paulo ante Dominum, relictâ fortunæ suæ sede, per populum, per urbem, exire de imperio. Nihil tale viderant, nihil audierant. Repentina vis dictatorem Cæsarem oppresserat, occultæ Cajum insidiæ. nox & ignotum rus, fugam Neronis absconderant. Piso & Galba, tamquam in acie cecidere: in sua con-
cione*

cione Vitellius, inter suos milites, prospectantibus etiam feminis, pauca & præsenti mœstitiæ congruentia locutus: *Cedere se pacis & Reipubl. causa: retinerent tantum memoriam sui, fratremque, & conjugem, & innoxiam liberorum ætatem miserarentur.* Simul filium protendens, modo singulis, modo universis commendans, postremo fletu præpediente, assistenti consuli (Cæcilius Simplex erat) exsolutum à latere pugionē, velut jus necis vitæq; civium, reddebat. Aspernante consule, reclamantibus qui in concione adstiterant, ut in æde Concordiæ positurus insignia imperii, domumque fratris petiturus, discessit. Major hic clamor obsistentium penatibus privatis, in palatium vocantium. interclusum alterum iter, idque solum quod in sacram viam pergeret, patebat. Tum consilii inops, in palatium rediit. Prævenerat rumor, ejurari ab eo imperium. Scripseratque Flavius Sabinus cohortium tribunis, ut militem cohiberent. Igitur tamquam omnis Resp. in Vespasiani sinum cecisset, primores senatus, & plerique equestris ordinis, omnisque miles urbanus, & vigiles, domum Flavii Sabini complevere. Illuc de studiis vulgi, & minis Germanicarum cohortium affertur. Longius jam progressus erat, quam ut regredi posset: & suo quisq; metu, ne disiectos, eoque minus validos, Vitelliani consecrarentur, contantem in arma impellebant. Sed quod in ejusmodi rebus accidit, consilium ab omnibus datum est, periculum pauci sumere. Circa lacum Fundani, descendentes qui Sabinum comitabantur armatis, occurrunt promptissimi Vitellianorum. Modicum ibi prælium, improvise tumultu, sed prosperum Vitellianis fuit.

Sabinus,

Sabinus, re trepida, quod tutissimum è præsentibus, arcem Capitolii insedit milite, & quibusdam senatorum equitumque: quorum nomina tradere haut promptum est, quoniam victore Vespasiano, multi id meritum erga partes simulavere. Subierunt obsidium etiam feminae: inter quas maxime insignis, Verulana Gracilia, neque liberos neque propinquos, sed bellum secuta. Vitellianus miles, custodia secordi clausos circumdedit, eoque, concubia nocte, suos liberos Sabinus, & Domitianum fratris filium, in Capitolium accivit. At Sabinus, misso per neglecta ad Flavianos duces nuncio, qui circumfideri ipsos, nisi subveniretur, artas res nuntiaret; noctem adeo quietam egit, ut digredi sine noxa potuerit. Quippe miles Vitellii adversus pericula ferox, laboribus & vigiliis parum intentus erat. Et hibernus imber repente fusus, oculos auresque impediabat. Luce prima Sabinus, antequam invicem hostilia cœptarent, Cornelium Martialem è primipilaribus, ad Vitellium misit, cum mandatis & questu, quod pacta turbarentur. *Simulationem prorsus & imaginem deponendi imperij fuisse, ad decipiendos tot illustres viros. Cur enim è rostris, fratris domum imminentem foro, & irritandis hominum oculis, quam Aventinum & penates uxoris petisset? Ita privato & omnem principatus speciem vitanti, convenisse. Contra, Vitellium in palatium, in ipsam imperij arcem regressum. Inde armatum agmen emissum, stratam innocentium cadibus celeberrimam urbis partem. ne Capitolio quidem abstineri. Togatum nempe se, & unum è senatoribus, dum inter Vespasianum ac Vitellium præliis legionum, captivitatibus urbium, deditionibus cohortium judicatur.*

Iam

Iam Hispaniis, Germaniisque, & Britannia, desciscientibus, fratrem Vespasiani mansisse in fide, donec ultro ad conditiones vocaretur. Pacem & concordiam victis utilia; victoribus tantum pulchra esse. Si conventionis pœniteat; non se, quem perfidia deceperit, ferro peteret, non filium Vespasiani vix puerem. quantum occisis uno sene, & uno juvene profici? Iret obviam legionibus, de summa rerum illic certaret. cetera secundum eventum prælii cessura. Trepidus ad hæc Vitellius, pauca purgandi sui causâ respondit, culpam in militem conferens, cuius nimio ardori imparem esse modestiam suam. Et monuit Martialem, ut per secretam ædium partem occulte abiret, ne à militibus internuntius invisæ pacis interficeretur. Ipse neque jubendi neque vitandi potens, non jam imperator, sed tantum belli causâ erat. Vix dum regresso in Capitolium Martiale, furens miles aderat, nullo duce, sibi quisque auctor: cito agmine, forum & imminetia foro templa prætervecta, erigunt aciem per adversum collem, usque ad primas Capitolinæ arcis fores. Erant antiquitus porticus in latere clivi, dextra subeuntibus. In quarum tectum egressi, saxis tegulisque Vitellianos deturbabant, neque illis manus nisi gladiis armatæ, & arcessere tormenta, aut missilia tela, longum videbatur. Faces in prominentem porticum jecere, & sequebantur ignem. ambustasque Capitolii fores penetrasent, ni Sabinus revulsas undique statuas, decora majorum, in ipso aditu vice muri objecisset. Tum diversos Capitolii aditus invadunt, extra lucum asyli, & qua Tarpeia rupes centum pedibus aditur. Improvisa utraq; vis. propior, & per asylum ingruerat. Nec sisti poterant,

terant, scandentes per conjuncta ædificia: quæ, ut in multâ pace, in altum edita, solum Capitolii æquabant. Hic ambigitur, ignem testis oppugnatores injecerint, an obsessi, quæ crebrior fama est, quo nitentes ac progressos depellerent. Inde lapsus ignis in porticus, appositas ædibus. mox sustinentes fastigium Aquilæ, vere ligno, traxere flammam, alueruntque. Sic Capitolium, clausis foribus, indefensum & indireptum, conflagravit. Id facinus post conditam urbem luctuosissimum fœdissimumq; pop. Rom. accidit, nullo externo hoste, propitiis, si per mores nostros liceret, deis. Sedem Iovis optimi maximi, auspicatò à majoribus pignus imperii conditam, quam non Porsena dedita urbe, neque Galli capta, [o] temerare potuissent, furore principum exscindi? Arserat & ante Capitolium civili bello, sed fraude privata. Nunc palam obsessum, palam incensum. quibus armorum causis, quo tantæ cladis pretio pro patria bellavimus? Voverat Tarquinius Priscus rex, bello Sabino, jeceratque fundamenta, spe magis futuræ magnitudinis, quam quo modicæ adhuc Pop. Rom. res sufficerent. Mox Servius Tullius, sociorum studio; deinde Tarquinius Superbus, capta Sueffa Pometia, hostium spoliis exstruxere. Sed gloria operis, libertati reservata. Pulsis regibus, Horatius Pulvillus iterum consul dedicavit, ea magnificentia, quam immensæ postea Pop. Rom. opes orarent potius, quam augerent. Iisdem rursus vestigiis situm est, postquam interjecto cccc xv annorum spatio L. Scipione, C. Norbano Coss. flagraverat. Curam victor Sulla suscepit, neque tamen dedicavit. hoc solum felicitati
ejus

ejus negatum. Lutatii Catuli nomen, inter tanta Cæsarum opera, usque ad Vitellium mansit. Ea tunc ædes cremabatur. Sed plus pavoris obsessis, quam obsessoribus intulit. Quippe Vitellianus miles, neque astu, neque constantia, inter dubia indigebat. Ex diverso, trepidus miles, dux segnis, & veluti captus animi, non lingua, non auribus competere. neque alienis consiliis regi, neque sua expedire. huc illuc clamoribus hostium circumagi. quæ jusserrat vetare, quæ vetuerat jubere. Mox quod in perditis rebus accidit, omnes præcipere, nemo exsequi. postremo abjectis armis, fugam & fallendi artes circumspectabant. Irrumpunt Vitelliani, & cuncta sanguine, ferro, flammisque miscent. Pauci militarium virorum, inter quos maxime insignes, Cornelius Martialis, Æmylius Pacensis, Casperius Niger, Didius Scæva, pugnam ausi obtruncantur. Flavium Sabinum inermem neque fugam cœptantem, circumstant, & Quinctium Atticum consulem, umbra honoris & suamet vanitate monstratum, quod edicta in populum pro Vespasiano magnifica, probrosa adversus Vitellium jecerat. Ceteri per varios casus elapsi, quidam servili habitu, alii fide clientium contexti, & inter sarcinas abditi. Fuere, qui excepto Vitellianorum signo, quo inter se noscebantur, ultro rogitantes respondenteseve, audaciam pro latere haberent. Domitianus, prima irruptione apud ædituum occultatus, sollertia liberti, lineo amictu turbæ sacricolarum immixtus ignarusque apud Cornelium Primum paternum clientem, juxta velabrum, delituit. Ac potiente rerum patre disjecto æditui contubernio, modicum sacellum IOVI CONSERVATORI, aramque posuit, casus-

casusque suos in marmore expressit. Mox imperium adeptus, Iovi custodi templum ingens, seque in sinu dei sacravit. Sabinus & Atticus onerati catenis, & ad Vitellium ducti, nequaquam infesto sermone vultuque excipiuntur, frementibus, qui jus cædis, & præmia navatæ operæ, petebant. Clamore à proximis orto, sordida pars plebis supplicium Sabini exposcit, minas adulationesque miscet. Stantem pro gradibus palatii Vitellium, & preces parantem, pervicere ut absisteret. Tum confossum conlaceratumque, & abscisso capite truncum corpus Sabini, in Gemonias trahunt. Hic exitus viri haut sane spernendi. Quinque & xxx stipendia in repub. fecerat, domi militiæque clarus. Innocentiam justitiamque ejus non argueres: sermonis nimius erat. Id unum septem annis, quibus Mæciam; duodecim, quibus præfecturam urbis obtinuit, calumniatus est rumor. in fine vitæ alii segnem, multi moderatum, & civium sanguinis parcum credidere. Quod inter omnes constiterit, ante principatum Vespasiani decus domus penes Sabinum erat. Cædem ejus lætam fuisse Muciano accepimus. Ferebant plerique etiam paci consultum, diremta æmulatione inter duos, quorum alter se fratrem imperatoris, alter consortem imperii cogitaret. Sed Vitellius consulis supplicium poscenti populo resistit, placatus ac velut vicem reddens, quod interrogantibus quis Capitolium incendisset, se reum Atticus obtulerat. Eaque confessione, siue aptum tempori mendacium fuit, invidiam crimenque agnovisse, & à partibus Vitellii amolitus videbatur. Iisdem diebus L. Vitellius, positus apud Feroniam castris, excidio

Tarra-

Tarracinæ imminebat, clausis illic gladiatoribus remigibusque, qui non egredi mœnia, neque periculum in aperto audebant. Præerat, ut supra memoravimus, Iulianus gladiatorib⁹, Apollinaris remigibus, lascivia secordiaq; gladiatorum magis, quam ducum similes. Non vigilias agere, non intuta mœnium firmare, noctu dieque fluxi, & amœna litorum personantes, in ministerium luxus dispersis militibus, de bello tantum inter convivia loquebantur. Paucos ante dies, discesserat Apinius Tiro: donisq; ac pecuniis acerbe per municipia conquirendis, plus invidiæ quam virium partibus addebat. Interim ad Vitellium servus Verginii Capitonis perfugit, pollicitusque si præsidium acciperet, vacuam arcem furtim traditurum. multa nocte cohortes expeditas summis montium jugis, super caput hostium sistit. inde miles ad cædem magis, quam ad pugnam decurrit. sternunt inermes aut arma capientes, & quosdam somno excitos, cum tenebris, pavore, sonitu tubarum, clamore hostili turbantur. pauci gladiatorum resistentes, neque inulti cecidere. Ceteri ad naves ruebant, ubi cuncta pari formidine implicabantur, permixtis paganis, quos nullo discrimine Vitelliani trucidabant. Sex liburnicæ inter primum tumultum evasere, in quibus præfectus classis Apollinaris: reliquas in litore captas, aut nimio ruentium onere pressas, mare hausit. Iulianus ad L. Vitellium perductus, & verberibus fœdatus, in ore ejus jugulatur. Fuere qui uxore L. Vitellii Triariam inceserint, tamquam gladio militari cincta, inter luctum cladesque expugnata Tarracinæ superbe sæveque egisset. Ipse lauream pro-

spere

spere gestæ rei, ad fratrem misit: percontatus statim regredi se, an perdomandæ Campaniæ insistere juberet. Quod salutare nō modo partibus Vespasiani, sed Reip. fuit. nam si recens victoriâ miles, & super insitâ pervicaciam secundis ferox, Româ contendisset, haut parva mole certatum, nec sine exitio urbis foret. quippe L. Vitellio, quamvis infami, inerat industria: nec virtutibus, ut boni, sed quo modo pessimus quisque, vitiis valebat. Dum hæc in partibus Vitellii geruntur, digressus Narnia Vespasiani exercitus, festos Saturni dies, Otricoli per otium agitabat. Causa tam parvæ moræ, ut Mucianum opperirentur. Nec defuere qui Antonium suspicionibus arguerent, tamquam dolo contentem, post secretas Vitellii epistolas, quibus consulatum & nubilem filiam, & dotales opes, pretium prodicionis, offerebat. Alii, ficta hæc, & in gratiam Muciani composita. Quidam, omnium id ducum consilium fuisse, ostentare potius urbi bellum, quam inferre: quando validissimæ cohortes à Vitellio descivissent, & abscissis omnibus præfidiis, cessurus imperio videbatur. Sed cuncta festinatione, deinde ignavia Sabini corrupta: qui sumtis temere armis, munitissimam Capitolii arcem, & ne magnis quidem exercitib⁹ expugnabilem, adversus tris cohortes tueri nequisset. Haut facile quis uni assignaverit culpam, quæ omnium fuit. nam & Mucianus, ambiguis epistolis, victores morabatur; & Antonius, præpostero obsequio, vel dum tegeret invidiam, crimen meruit. ceterique duces, dum peractum bellum putant, finem ejus insignivere. Ne Petilius quidem Cerialis, cum mille equitibus præmissus, ut transversis
itine-

itineribus per agrum Sabinum Salaria via urbem introiret, satis maturaverat: donec obsessi Capitolii fama cunctos simul exciret. Antonius per Flaminiam ad Saxa rubra, multo jam notis, serum auxilium venit. Illic interfectum Sabinum, conflagrasse Capitolium, tremere urbem, mœsta omnia accepit. plebem quoque & servitia pro Vitellio armari, nuntiabatur. Et Petilio Ceriali equestre prælium adversum fuerat. namque incautum, & tamquam ad victos ruentem, Vitelliani interjectus equiti pedes excepere. pugnatum haut procul urbe, inter ædificia hortosque, & anfractus viarum: quæ gnara Vitellianis, incomperta hostibus, metum fecerant. neq; omnis eques concors, adjunctis quibusdam, qui nuper apud Narniam dediti, fortunam partium speculabantur. capitur præfectus alæ, Tullius Flavianus. ceteri fœda fuga cōsternantur, non ultra Fidenas secutis victorib⁹. Eo successu studia populi aucta. vulgus urbanum arma cepit. Paucis scuta militaria. plures raptis quod cuique obvium telis, signum pugne exposcunt. Agit grates Vitellius, & ad tuendam urbem prorumpere jubet. Mox vocato senatu, diliguntur legati ad exercitus, ut prætexto reip. concordiam pacemq; suaderent. varia legatorum sors fuit. Qui Petilio Ceriali occurrerunt, extremum discrimen adiere, aspernante milite conditiones pacis. vulneratur prætor Arulenus Rusticus. auxit invidiam, super violatum legati prætorisque nomen, propria dignatio viri. Palantur comites; occiditur proximus lictor, dimovere turbam ausus. & ni dato à duce præsidio defensi forent, sacrum etiam inter exteras gentes legatorum jus, ante ipsa patriæ mœnia, civilis

civilis rabies usque in exitium temerasset. Aequioribus animis accepti sunt, qui ad Antonium venerant, non quia modestior miles, sed duci plus auctoritatis. Miscuerat se legatis Mufonius Rufus equestris ordinis, studium philosophiæ & placita Stoicorum æmulatus. Cœptabatq; permixtus manipulis, bona pacis ac belli discrimina disserens, armatos monere. Id ple-risque ludibrio, pluribus tædio, nec deerant qui propellerent proculcarentque, ni admonitu modestissimi cujusque, & aliis minitantibus, omisisset intempestivam sapientiam. Obviæ fuere & virgines Vestales, cum epistolis Vitellii ad Antonium scriptis. Eximi supremo certamini unum diem postulabant. si moram interjecissent, facilius omnia conventura. Virgines cū honore dimissæ. Vitellio rescriptum, Sabini cæde, & incendio Capitolii, diremta belli cōmercia. Tentavit tamen Antonius vocatas ad concionem legiones mitigare, ut castris juxta pontem Milvium positis, postera die urbem ingrederentur. Ratio contandi, ne asperatus prælio miles, non populo, non senatui, ne templis quidem ac delubris deorum consuleret. Sed omnem prolationem, ut inimicam victoriæ, suspectabant. Simul fulgentia per colles vexilla, quamquam imbellis populus sequeretur, speciem hostilis exercitus fecerant. Tripartito agmine, pars ut astiterat Flaminia via, pars juxta ripam Tiberis incessit, tertium agmen per Salariam Collinæ portæ propinquabat. plebs in-vestis equitibus fusa. Miles Vitellianus, trinis & ipse præsidiis occurrit. Prælia ante urbem multa, & varia: sed Flavianis consilio ducum præstantibus, sæpius prospera. Ii tantum con-

fluctati sunt, qui in partem sinistram urbis ad Sallustianos hortos, per angusta & lubrica viarum flexerant. Superstantes maceriis horrorum Vitelliani ad serum usque diei, saxis pilisque subeuntes arcebant. donec ab equitibus, qui porta Collina irruperant, circumvenirentur. Concurrere & in campo Martio infestæ acies. Pro Flavianis fortuna, & parta toties victoria. Vitelliani desperatione sola ruebant. & quamquam pulsi, rursus in urbe congregabantur. Aderat pugnantibus spectator populus, utque in ludicro certamine, hos modo, rursus illos clamore & plausu fovebat: quoties pars altera inclinasset, abditos in tabernis, aut si quam in domum perfugerant, erui jugularique postulantes, parte maiore prædæ potiebantur. Nam milite ad sanguinem & cædes obverso, spolia in vulgus cedebant. Sæva ac deformis urbe tota facies. alibi prælia & vulnera, alibi balneæ popinæque. Simul cruor & strues corporum, iuxta scorta, & scortis similes: quantum in luxurioso otio libidinum, quidquid in acerbissima captivitate scelerum: prorsus, ut eandem civitatem, & furere crederes, & lascivire. Conflixerant ante armati exercitus in urbe, bis L. Sulla, semel Cinna, victoribus, nec tunc minus crudelitatis. nunc inhumana securitas, & ne minimo quidem temporis voluptates intermissæ, velut festis diebus id quoque gaudium accederet, exsultabant. nulla partium cura, malis publicis læti. Plurimum molis in oppugnatione castrorum fuit, quæ acerrimus quisque ut novissimam spem retinebant. Eo intentius victores, præcipuo veterum cohortium studio, cuncta validissimarum urbium excidiis reperta, simul

simul admovent testudinem, tormenta, aggeres, facesque: quidquid tot præliis laboris ac periculi hausissent, opere illo consummari clamitantes. Urbem senatui ac pop. Ro. templa diis reddita: proprium esse militis decus, in castris. illam patriam, illos penates. ni statim recipiantur, noctem in armis agendam. Contra Vitelliani, quamquam numero fatoque dispares, inquietare victoriam, morari pacem, domos arasque cruore fœdare, suprema victis solatia complectebantur. Multi semianimes, super tures & propugnacula mœnium, exspiravere. convulsis portis, reliquus globus obtulit se victoribus: & cecidere omnes contrariis vulneribus, versi in hostem. Ea cura etiam morientibus decori exitus fuit. Vitellius capta urbe, per averfam palatii partem, Aventinum in domum uxoris sellula defertur: ut si diem latebra vitavisset, Tarracinam ad cohortes fratremque perfugeret. Dein mobilitate ingenii, & quæ natura pavoris est, cum omnia metuenti, præsentia maxime, displicerent, in palatium regreditur, vastum desertumque: dilapsis etiam infimis servitorum, aut occursum ejus declinantibus. Terret solitudo, & tacentes loci. tentat clausa, inhorrescit vacuis. fessusque misero errore, & pudenda latebra semet occultans, ab Iulio Placido tribuno cohortis protrahitur. Vincæ pone tergum manus. laniata veste, fœdum spectaculum, ducebatur, multis increpantibus, nullo illacrymante. deformitas exitus misericordiam abstulerat. Obvius è Germanicis militibus Vitellium infesto ictu, per iram, vel quo maturius ludibriis eximeret, an tribunum apeterit, in incerto fuit: aurem tribuni amputavit, ac

statim confossus est. Vitellium infectis mucronibus coactum, modo erigere os & offerre contumeliis, nunc cadentes statuas suas, plerumque rostra, & Galbæ occisi locum contueri, postremo ad Gemonias, ubi corpus Flavii Sabini jacuerat, propulere. Vox una non degeneris animi excepta, cum tribuno insultanti, se tamen imperatorem ejus fuisse respondit. Ac deinde ingestis vulneribus, concidit. Et vulgus eadem pravitate infectabatur interfectū, qua foverat viventem. Pater illi L. Vitellius septimum & quinquagesimū ætatis annum explebat. consulatum, sacerdotia, nomen locumque inter primores, nulla sua industria, sed cuncta patris claritudine adeptus. Principatum ei detulere, qui ipsum non noverant. Studia exercitus, raro cuiquam bonis artibus quæsitā, perinde affuerē, quam huic per ignaviam. Inerat tamen simplicitas ac liberalitas: quæ, ni adsit modus, in exitium vertuntur. Amicitias dum magnitudine munerum, non constantia morum continere putat, meruit magis quam habuit. [q] Reipub. haut dubie intererat, Vitellium vinci. Sed imputare perfidiam non possunt, qui Vitellium Vespasiano prodidere, cum à Galba descivissent. [r] Præcipiti in occasum die, ob pavorem magistratuum senatorumque, qui dilapsi ex urbe, aut per domos clientium semet occultabant, vocari senatus non potuit. Domitianum, postquam nihil hostile metuebatur, adduces partium progressum, & Cæsarem consulatum, miles frequens, utque erat in armis, in paternos penates deduxit.

LOCA EMENDANDA IN LIB. III.

& Confusa & corrupta. | Libri Vett. fidei commissi-
sior

fior patientior in Vatt. Auriana in Lib. opt. adductius o Ex manus. at vulgati, decore p Vat. Mœsica legiones, q Ferretus, etiam milites auferre, r Farn. prælij s Libri manus. inopi. t quintadecima. u cur resumsisset. x Vulgo, placatos. y Fortasse, tentatio. z Vat. semianimes. a Vatic. tot. b vulgo, post rem, flagitij c Auctior Vat. Gallias & exercitus & Ger. d Emendo & dist. regreditur. Maturo, ceterisq; e Scribo, potentia. Consule Com. f Nec male, illudens, g torte Vespasianum, alia voce inducta. h Alias volenti i Ita manus. vulgo, obtunderent. k Alias, juvenum l Cod. reg. ornatusq; m littorum n Vulgo, æmulatore o Plerique libri, tenere p Vulgo, abditi q Abest ea vox à vulgatis: reposui è Vat. r Alii, Præcipitanti.

LIBER IV.

BREVIARIUM LIBRI.

F *Acies & miseria Romanæ urbis. L. Vitellius secum cohortibus dedit: sed nihilo secius ipse interfectus. Imperium Vespasiano à Senatu firmatur. De Helvidio Prisco accuratius, insigni viro. de discidiis ejus cum Eprio Marcello. Mucianus inter hæc urbem ingreditur. is Calpurnium Pisonem interfici jubet. initia & motus Germanici belli: quod, duce Civili, Batavi primi sumpsere. Postque eos, Caninefates. Præsidia & castella Romana ejiciunt aut exscindunt. Aquilium primipilarem, & post Mumium Lupercum legatum præliis vincunt. Batavorum veterane cohortes ad Civilem abeunt. quas transitu arcere Herennius Gallus conatur, item funditur. Castra Vetera à Civili obsidentur. Seditio militum Roman. contra Hordeonium, & summa belli Vocula permessa. Is contra Civilem duxit: &*

primo victus, præter spem fortuito vicit. Iterum seditio in Hordeonium: quem & interficiunt. Quadam Roma & apud patres gesta. iurgia: accusationes. Vitelliani milites compositi. alij in prætorium lecti. L. Pisonis in Africa cædes. Capitolium Romæ restitutum. Treveri & Lingones à Romanis deficiunt, & reliquæ Gallia nutant. Ipsæ legiones cohortesq; Romanæ parum fidæ, & à Gallis corrumpebantur. Vacula interficitur. Sacramentum Romani pro imperio Galliarum dicunt. Idem legiones fecere, quæ in Veteribus diu obsessæ. Nec Agrippinenses ultra contati, quin se victoribus adjungerent. Lingones interea à Sequanis fusi. At Romæ imperium periclitari visum: & Domitianus ipse ad hoc bellum accingitur, cum Muciano. Legiones quatuor statim præmissæ. Galli interea deliberant: & pluribus sanioribusque cum servitute pax placuit. Petilius Cerialis Treveros magna pugna vicit. defectores plerique ad Romana signa rediere. Paulo post acre iterum certamen cum Civili & Classico: cujus initio ambiguo, lætus Romanis finis fuit. Vespasiani in Ægypto facta, & edita ab eo miracula. itemque de oraculis & sortibus ad ejus imperium. Gesta illo ipso anno, cujus parte postrema Consules

Imp. Vespasianus iterum, Titus Filius.

INTERFECTO Vitellio, bellum magis desierat, quam pax cœperat. Armati per urbem victores, implacabili odio, victos confectabantur. plenæ cordibus viæ, cruenta fora templaque, passim trucidatis, ut quemque fors obtulerat. Ac mox, augescente licentia, scrutari, ac protrahere abditos; si quem procerum habitu

habitu & juventa prospexerant, obtruncare; nullo militum, aut populi discrimine. quæ sævitia, recentibus odiis, sanguine explebatur; dein verterat in avaritiam. Nihil usquam secretum aut clausum sinebant, Vitellianos occultari simulantes. Initium id perfringendarum domuum, vel si resisteretur, causa cædis. nec deerat egentissimus quisque ex plebe; & pessimi servitiorum prodere ultro dites dominos. alii ab amicis monstrabantur. Vbiq; lamenta, conclamationes, & [a] fortuna captæ urbis, adeo ut Othonianique Vitellianique militis invidiosa antea petulantia desideraretur. Duces partium accendendo civili bello acres, temperandæ victoriæ impares. Quippe in turbas & discordias pessimo cuiq; plurima vis, pax & quies bonis artibus indigent. Nomen sedemque Cæsaris, Domitianus acceperat, nondum ad curas intentus, sed stupris & adulteriis filium principis agebat. Præfectura prætorii, penes Arrium Varum. Summa potentiæ, in Primo Antonio. is pecuniam familiamque è principis domo, quasi Cremonensem prædam rapere. Ceteri modestia vel ignobilitate, ut in bello obscuri, ita præmiorum expertes. Civitas pavida & servitio parata, occupari redeuntem Tarraçina L. Vitellium cum cohortibus, exstinguique reliqua belli, postulabat. Præmissi Ariciam equites. agmen legionum, intra Bouillas stetit. Nec contatus est Vitellius, seque & cohortes arbitrio victoris permittere. Et miles infelicia arma, haut minus ira, quam metu abjecit. Longus deditorum ordo, septus armatis, per urbem incessit. Nemo supplici vultu, sed tristes & truces, & adversum plausus ac lasciviam insultantis vulgi immobiles. paucos erumpere ausos, cir-

cumjecti pressere. ceteri in custodiam conditi. Nihil quisquam locutus indignum, & quamquam inter adversa, salva virtutis fama. Dein L. Vitellius interficitur, par vitiis fratris, in principatu ejus vigilantior, nec perinde prosperis socius, quam adversis abstractus. Iisdem diebus Lucilius Bassus, cum expedito equite, ad componendam Campaniam mittitur: discordibus municipiorum animis, magis inter semet, quam contumacia adversus Principem. Viso milite, quies, & minoribus coloniis impunitas. Capuæ legio tertia hiemandi causa locatur: & domus illustres afflictæ, cum contra Tarracinenses nulla ope juvarentur. Tanto proclivius est injuriæ, quam beneficio vicem exsolvere: quia gratia oneri, ultio in quaestu habetur. Solatio fuit servus Verginii Capitonis, quem proditorem Tarracinensium diximus, patibulo affixus, in iisdem annulis, quos acceptos à Vitellio gestabat. At Romæ senatus cuncta principibus solita, Vespasiano decernit, lætus & spei certus. quippe, sumpta per Gallias Hispaniasq; civilia arma, mortis ad bellum Germanis, mox Illyrico, postquam Ægyptum, Iudæam Syriamq; & omnis provincias exercitusque lustraverant, velut expiato terrarum orbe, cepisse finem videbantur. Addidere alacritatem Vespasiani litteræ, tamquam manente bello scriptæ. ea, prima specie, forma. Ceterum ut princeps loquebatur, civilia de se, & Republ. egregia. nec senatus obsequium dederat. Ipsi consulatus cum Tito filio, prætura Domitiano & consulare imperium decernuntur. Miserat & Mucianus epistolas ad senatum, quæ materiam sermonibus præbuere. si privatus esset, cur publice loqueretur? potuisse eadem, paucos

paucos post dies, loco sententiæ dici. ipsa quoque insectatio in Vitellianos, fera & sine libertate. id vero erga Rempub. superbum, erga principem contumeliosum, quod in manu sua fuisse imperium, donatumque Vespasiano jactabat. Ceterum invidia, in occulto: adulatio in aperto, erant: Multo cum honore verborum, Muciano triumphalia de bello civili data. Sed in Sarmatas expeditio fingebatur. Adduntur Primo Antonio consularia, Cornelio Fusco, & Arrio Varo, prætoria insignia. Mox deos respicere. restitui placuit Capitolium. Eaque omnia Valerius Asiaticus, consul designatus, censuit. Ceteri, vultu manuque; pauci quibus conspicua dignitas, aut ingenium adulatione exercitum, compositis orationibus assentiebantur. Vbi ad Helvidium Priscum prætorem designatum ventum, prompsit sententiam, * ut honorificam in bonum principem. Falsa aberant, & studiis senatus [b] attollebantur. Isque præcipuus illi dies, magnæ offensæ initium, & magnæ gloriæ fuit. Res poscere videtur, quia iterum in mentionem incidimus viri sæpius memorandi, ut vitam studiaque ejus, & quali fortuna sit usus, paucis repetam. Helvidius Priscus, regione Italiæ septima, Tarracinæ municipio, Cluvio patre, qui ordinem primipili duxisset, ingenium illustre altioribus studiis juvenis admodum dedit: nō ut plerique, ut nomine magnifico segne otium velaret, sed quo firmior adversus fortuita, Remp. capefferet. doctores sapientiæ secutus est, qui sola bona quæ honesta, mala tantum quæ turpia; potentiam, nobilitatem, ceteraq; extra animum; neque bonis neq; malis annumerant. Quæstorius adhuc, à Pæto Thrasea

gener dilectus, è moribus foceri nihil æque ac libertatem haufit. civis, senator, maritus, gener, amicus, cunctis vitæ officiis equabilis, opum contetor, recti pervicax, constans adversus metus. Erant quibus appetentior famæ videretur: quando etiam sapientib⁹, cupido gloriæ, novissima exuitur. Ruina foceri, in exilium pulsus, ut Galbæ principatu rediit, Marcellum Eprium delatorem Thraseæ accusare aggreditur. Ea ultio, incertum major an justior, senatum in studia diduxerat. Nam si caderet Marcellus, agmen reorum sternebatur. Primo minax certamen, & egregiis orationibus utriusque [c] testatum. Mox dubia voluntate Galbæ, multis senatorum deprecantibus, omisit Priscus: variis, ut sunt hominum ingenia, sermonib⁹, moderationem laudantium, aut constantiam requirentium. Ceterum eo senatus die, quo de imperio Vespasiani censebant, placuerat mitti ad principem legatos. Hinc inter Helvidium, & Eprium, acre iurgium. Priscus eligi nominatim à magistratibus juratis; Marcellus urnam postulabat, quæ consulis designati sententia fuerat. Sed Marcelli studium proprius rubor excitabat, ne aliis electis posthabitus crederetur. Paulatimque, per altercationem, ad continuas & infestas orationes proveci sunt. quærente Helvidio, *quid ita Marcellus iudicium magistratum paveceret? esse illi pecuniam, & eloquentiam, quæ multos anteciret, ni memoria flagitiorum urgeret. Sorte & urna, mores non discerni: suffragia & existimationem senatus reperta, ut uniuscuiusque vitam famamq; penetrarent. pertinere ad utilitatem Reipub. pertinere ad Vespasiani honorem, occurrere illi quos innocentissimos senatus habeat, qui honestis sermonibus*

nibus aures imperatoris imbuant. Fuisse Vespasiano amicitiam cum Thrasea, Sorano, [d] Senecione: quorum accusatores, etiam si puniri non oporteat, ostentari non debere. hoc senatus iudicio, velut admoneri principem, quos probet, quos reformidet. nullum majus boni imperij instrumentum, quam bonos amicos. [e] Esse satis Marcello, quod Neronem in exitium tot innocentium impulerit. Frueretur præmiis & impunitate, Vespasianum melioribus relinqueret. Marcellus, non suam sententiam impugnari, sed consulem designatum censuisse dicebat, secundum vetera exempla, quæ sortem legationibus posuissent, ne ambitioni aut inimicitii locus foret. Nihil evenisse cur antiquitus instituta exolescerent, aut principis honor in cuiusquam contumeliam [f] verteretur. sufficere omnes obsequio. id magis vitandum, ne pervicacia quorundam irritaretur animus novo principatu suspensus, & vultus quoque ac sermones omnium circumspectans. Se meminisse temporum, quibus natus sit, quam civitatis formam patres atque instituerint: ulteriora mirari, præsentia sequi: bonos imperatores voto expetere, qualescumque tolerare. Non magis sua oratione Thraseam, quam iudicio senatus afflictum. Servitiam Neronis, per huiusmodi imagines illusisse. nec minus sibi anxiam talem amicitiam, quam alius exsilium. Denique constantia, fortitudine, Catonibus & Brutis æquaretur Helvidius: se unum esse ex illo senatu, qui simul servierit. suadere etiam Prisco, ne supra principem scanderet, ne Vespasianum senem triumphalem, juvenum liberorum patrem præceptis coerceret. Quo modo pessimis imperatoribus sine fine dominationē, ita quamvis egregiis modum libertatis placere. Hæc magnis utrimque contentionibus jactata, diversis studiis accipie-

accipiebantur. Vicit pars quæ fortiri legatos malebat, etiam mediis patrum annitentibus retinere morem. Et splendidissimus quisque eodem inclinabat, metu invidiæ si ipsi eligerentur. Secutum aliud certamen. Prætores ærarii (nam tum à prætoribus tractabatur ærarium) publicam paupertatem questi, modum impensis postulaverant. Eam curam consul designatus, ob magnitudinem oneris, & remediï difficultatem, principi reservabat. Helvidius, arbitrio senatus agendum censuit. Cum perrogarent sententias consules, Vulcatius Tertullinus tribunus plebis intercessit, ne quid super tanta re, principe absente, statueretur. censuerat Helvidius, ut Capitolium publice restitueretur, adjuvaret Vespasianus. Eam sententiam modestissimus quisque silentio, deinde oblivio transmisit. Fuere qui & meminissent, Tum invehctus est Musonius Rufus in Publium Celerem, à quo Baream Soranum falso testimonio circumventum arguebat. Ea cognitione renovari odia accusationum videbantur. sed vilis & nocens reus, protegi non poterat. Quippe Sorani sancta memoria, Celer professus sapientiam, dein testis in Baream, proditor corruptorq; amicitia, cujus se magistrum ferebat. Proximus dies causæ destinatur. Nec tam Musonius aut Publius, quam Priscus & Marcellus, ceterique motis ad ultionem animis, expectabantur. Tali rerum statu, cum discordia inter partes, ira apud victos, nulla in victorib⁹ auctoritas, non leges, nō principes in civitate essent; Mucianus urbem ingressus cuncta simul in se traxit. fracta Primi Antonii Variq; potetia, male dissimulata in eos Muciani iracundia, quamvis vultu

vultu tegeretur. Sed civitas rimandis offensis sagax, verterat se, transtuleratque. Ille unus ambiri, coli. nec deerat ipse, stipatus armatis, domos hortosque permutans, apparatu, incessu, excubiis, vim Principis complecti, nomen remittere. Plurimum terroris intulit cædes Calpurnii Galeriani. Is fuit filius C. Pisonis, nihil ausus. sed nomen insigne, & decora ipsi juvenia, rumore vulgi celebrabantur. Erantque in civitate adhuc turbida, & novis sermonibus læta, qui principatus inanem ei famam circumdarent. Iussu Muciani, custodia militari cinctus, ne in ipsa urbe conspectior mors foret, ad quadragesimum ab urbe lapidem, via Appia, fuso per venas sanguine exstinguitur. Iulius Priscus, prætoriarum sub Vitellio cohortium præfectus, se ipsum interfecit, pudore magis quam necessitate. Alphenus Varus, ignaviae infamiaeque suae superfuit. Asiaticus (enim is libertus) malam potentiam, servili supplicio, expiavit. Iisdem diebus, crebrescentem cladis Germanicæ famam, nequaquam mœsta civitas excipiebat. cæsos exercitus, capta legionum [g] [castra] hiberna, descivisse Gallias, non ut mala loquebantur. Id bellum quibus causis ortum, quanto externarum sociarumq; gentium motu flagraverit, altius expediam. Batavi, donec trans Rhenum agebant pars Cattorum, seditione domestica pulsi, extrema Gallicæ oræ vacua cultoribus, simulque insulam inter vada sitam occupavere, quam mare Oceanum à fronte, Rhenus amnis tergum ac latera circumluit: nec opibus Romanis, societate validiorum attriti, viros tantum armaq; imperio ministrant, diu Germanicis bellis exerciti: mox aucta per Britan-

Britanniam gloria, transmissis illuc cohortibus, quas vetere instituto, nobilissimi popularium regebant. Erat & domi dilectus eques præcipuo nandi studio; arma equosque retinens, integris turmis, Rhenum percurrere. Iulius Paullus, & Claudius Civilis, regia stirpe, multo ceteros anteibant. Paullum Fonteius Capito, falso rebellionis crimine interfecit. Iniectæ Civili catenæ, missusque ad Neronem, & à Galba absolutus, sub Vitellio rursus discrimen adiit flagitante supplicium ejus exercitu. Inde causæ irarum, spesq; ex malis nostris. Sed Civilis, ultra quam barbaris solitum, ingenio sollers, & Sertorium se aut Hannibalem ferens, simili oris dehonestamento; ne ut hosti obviam iretur, si à populo Romano palam descivisset, Vespasiani amicitiam, studiumque partium prætendit. missis fane ad eum Primi Antonii litteris, quibus avertere accita à Vitellio auxilia, & tumultus Germanici specie, retentare legiones jubebatur. Eadem Hordeonius Flaccus præsens monuerat, inclinato in Vespasianum animo, & Reip. cura, cui excidium adventabat, se redintegratum bellum, & tot armatorum millia Italiam irrupissent. Igitur Civilis [h] dissidii certus, occultato interim altiore consilio, cetera ex eventu judicaturus, novare res hoc modo cœpit. Iussu Vitellii, Batavorum juvenus ad dilectum vocabatur: quem suapte natura gravem, onerabant ministri avaritia ac luxu senes aut invalidos conquirendo, quos pretio dimitterent. rursus [i] impuberes, sed forma conspicui (& est plerisque procera pueritia) ad stuprum trahabantur. Hinc invidia, & compositi seditiois auctores, perpulere ut dilectum abnuerent. Civilis

vilis primores gentes, & promptissimos vulgi, specie epularum, sacrum in nemus vocatos, ubi nocte ac lætitia incaluisse videt, à laude gloriaq; gentis orsus, injurias & raptus, & cetera servitii mala enumerat. *Neque enim societatem ut olim, sed tamquam mancipia haberi. Quando legatum, gravi quidem comitatu, & superbo cum imperio, venire? tradi se præfectis centurionibusque. quos ubi spoliis & sanguine expleverint, mutari, exequi-rique novos sinus, & varia prædandi vocabula. Instare dilectum, quo liberi à parentibus, fratres à fratribus, velut supremum dividantur. Nunquam magis afflictam rem Romanam, nec aliud in hibernis quam prædam & senes. attollerent tantum oculos, & inania legionum nomina ne pavescerent. esse sibi robur peditum equitumque; consanguineos Germanos; Gallias idem cupientes: ne Romanis quidem ingratum id bellum, cujus ambiguum fortunam Vespasiano imputaturos: victoriæ rationem non reddi.* Magno cum assensu auditus, barbaro ritu, & patriis execrationibus, universos adigit. Missi ad Caninefates, qui consilia sociarent. Ea gens partem insulæ colit, origine, lingua, virtute, par Batavis: numero superantur. Mox occultis nuntiis, pellexit Britannica auxilia, Batavorum cohortes, missas in Germaniam, ut supra rettulimus, ac tum Magontiaci agentes. Erat in Caninefatibus, stolidæ audaciæ Brinio, claritate natalium insigni. pater ejus multa hostilia ausus, Cajanarum expeditionum ludibrium impune spreverat. Igitur ipso rebellis familiæ [k] nomine placuit, impositusque scuto, more gentis, & sustentium humeris vibratus, dux diligitur. Statimque accitis Frisiis (transrhenana gens est) duarum cohortium
hiber-

hiberna, proximo occupato Oceano, irrumpit. Nec præviderant impetum hostium milites: nec si prævidissent, satis virium ad arcendum erat. Capta igitur & direpta castra, dein vagos & pacis modo effusos lixas, negotiatoresque Romanos, invadunt. Simul excidiis castellorum imminebant: quæ à præfectis cohortium incensa sunt, quia defendi nequibant. Signa vexillaque, & quod militum, in superiorem insulæ partem congregantur, duce Aquilio primipilari, nomen magis exercitus, quam robur. Quippe viribus cohortium abductis, Vitellius è proximis Nerviorum Germanorumque pagis, se-gnem numerum armis oneraverat. Civilis dolo grassandum ratus, incusavit ultro præfectos, quod castella deseruissent: se cum cohorte cui præerat, Caninefatem tumultum compressurum. illi sua quisque hiberna repeterent. Subesse fraudem consilio, & dispersas cohortes facilius opprimi, nec Brinionem ducem ejus belli, sed Civilem esse patuit: erumpentibus paulatim indiciis, quæ Germani læta bello gens, non diu occultaverant. Vbi insidiæ parum cessere, ad vim transgressus, Caninefates, Frisios, Batavos propriis cuneis componit. directa ex diverso acies, haut procul à flumine Rheno, & obversis in hostem navibus, quas incensis castellis illuc appulerant. nec diu certato, Tungrorum cohors signa ad Civilem transtulit: perculsi que milites improvisa proditione, à fociis hostibusque cædebantur. Eadem etiam navibus perfidia. Pars remigum è Batavis, tamquam imperitia, officia nautarum propugnatorumque impediebant. mox contra tendere, & puppes hostiliri præ obicere, ad postremum gubernatores

centurionesque, nisi eadem volentis, trucidant. donec universa quattuor & viginti navium classis, transfugeret, aut caperetur. Clara ea victoria in præsens, in posterum usui: armaque & naves, quibus indigebant, adepti, magna per Germanias Galliasque fama, libertatis auctores celebrabatur. Germaniæ statim misere legatos, auxilia offerentes. Galliarum societatem Civilis arte donisque affectabat, captos cohortium præfectos suas in civitates remittendo: cohortibus abire an manere mallent data potestate. manentibus, honorata militia; digredientibus, spolia Romanorum offerebantur. Simul, secretis sermonibus, admonebat malorum, quæ tot annis perpeffi, miseram servitutem falso pacem docarent. Batavos, quamquam tributorum expertes, arma contra communes dominos cepisse. prima acie, fustum victumque Romanum: quid si Gallia jugum exuant? quantum in Italia reliquum? provinciarum sanguine, provincias vincine Vindicis aciem cogitarent: Batavo equite protritos Æduos Arvernosque. fuisse inter Virginii auxilia, Belgas. vereque reputantibus, Galliam suismet viribus concidisse. Nunc easdem omnium partes, addito si quid militaris disciplina in castris Romanorum viguerit. esse secum veteranas cohortes, quibus nuper Othonis legiones procubuerint. Servirent Syria, Asiaque, & suetus regibus Oriens: multos adhuc in Gallia vivere, ante tributa genitos. Nuper certe, caso Quinctilio Varo, pulsam à Germania servitutem. Nec Vitellium principem, sed Casarem Augustum bello provocatum. Libertatem natura, etiam mutis animalibus, datam. Virtutem proprium hominis bonum. Deos fortioribus adesse. Proinde arriperent vacui, occupatores;

inte-

integri, fessos. dum alii Vespasianum, alii Vitellium foveant, patere locum adversus utrumque. Sic in Gallias Germaniasque intentus, si destinata provenissent, validissimarum ditissimarumque nationum regno imminebat. At Flaccus Hordeonius, primos Civilis conatus, per dissimulationem aluit. Vbi expugnata castra, deletas cohortes, pulsum Batavorum insula Romanum nomen, trepidi nuntii asserebant: Mumium Lupercum legatum (is duarum legionum hibernis præerat) egredi adversus hostem jubet. Lupercus legionarios è præsentibus, Vbios è proximis, Treverorum equites, haut longe agentes, raptim transmisit: addita Batavorum ala, quæ jam pridem corrupta, fidem simulabat, ut proditis in ipsa acie Romanis, majore pretio fugeret. Civilis captarum cohortium signis circumdatus, ut suo militi recens gloria ante oculos, & hostes memoria cladis terrerentur, matrem suam sororesque, simul omnium conjuges parvosque liberos, consistere à tergo jubet: hortamenta victoriæ, vel pulsispudorem. Ut virorum cantu, feminarum ululatu, sonuit acies; nequaquam par à legionibus, cohortibusque redditur clamor. Nudaverat sinistrum cornu Batavorum ala transfugiens, statimque in nos versa. sed legionarius miles, quamquam rebus trepidis, arma ordinesque retinebat. Vbiorum Treverorumque auxilia, fœda fuga dispersa, totis campis palantur. Illuc incubuere Germani. Et fuit interim effugium legionibus in castra, quibus Veterum nomen est. Præfectus alæ Batavorum, Claudius Labeo, opidano certamine æmulus Civili, ne interfectus invidiam apud populares, vel si retineretur, semina discordiæ

cordiæ præberet, in Frisios avehitur. Iisdem diebus Batavorum & Caninefatium cohortes, cum jussu Vitellii in urbem pergerent, missus à Civile nuntius assequitur. Intumuerunt statim superbia ferociaque, & pretium itineris, donativum, duplex stipendium, augeri equitum numerum, promissa sane à Vitellio, postulabant; non ut assequerentur, sed causam seditioni. Et Flaccus multa concedendo, nihil aliud effecerat, quam ut acrius exposcerent, quæ sciebant negaturum. Spreto Flacco, inferiorem Germaniam petivere, ut Civili jungerentur. Hordeonius, adhibitis tribunis centurionibusque, consultavit, num obsequium abnuentes vi coërceret. Mox insita ignavia, & trepidis ministris, quos ambiguus auxiliorum animus, & subito dilectu suppletæ legiones angebant, statuit continere intra castra militem. Dein pœnitentia, & arguentibus ipsis qui suaserant, tamquam secuturus, scripsit Herennio Gallo, legionis primæ legato, qui Bonnam obtinebat, ut arceret transitu Batavos: se cum exercitu, tergis eorum hæsurum. Et opprimi poterant, si hinc Hordeonius, inde Gallus, motis utrimque copiis, medios clausissent. Flaccus omisit inceptum, aliisque litteris Gallum monuit, ne teneret abeuntes. Unde suspicio, sponte legatorum excitari bellum: quin cuncta quæ acciderant, aut metuebantur, non inertia militis, neque hostium vi, sed fraude ducum evenire. Batavi, cum castris Bonnensibus propinquarent, præmisere qui Herennio Gallo madata cohortium exponerent. *Nullum sibi bellum adversus Romanos, pro quibus toties bellassent. Longa atque irrita militia fessis, patriæ atque otii cupidinem esse. Si*
nemo

nemo obfisteret, innoxium iter fore: sin arma occurrant, ferro viam inventuros. Contantem legatum milites perpulerant, fortunam praelii experiretur. Tria millia legionariorum, & tumultuariæ Belgarum cohortes, simul pagano-
rum lixarumque ignava, sed procax ante periculum manus, omnibus portis erumpunt, ut Batavos numero impares circumfundant. Illi veteris militiæ memores, in cuneis congregantur, densi undique, & frontem tergaque ac latus tuti. Sic tenuem aciem nostrorum perfringunt. Cedentibus Belgis, pellitur legio, & val-
lum portasque trepidi petebant. Ibi plurimum cladis. cumulata corporibus fossæ: nec cæde tantum & vulneribus, sed ruina, & suis pleriq; telis interiere. Victores, colonia Agrippinensium vitata, nihil cetero in itinere hostile ausi, Bonnense praelium excusabant: tamquam petita pace, postquam negabatur, sibi metipsum consulissent. Civilis adventu veteranarum cohortium, iusti jam exercitus ductor, sed consilii ambiguus, & vim Romanam reputans, cunctos qui aderant, in verba Vespasiani adigit. Mittitque legatos ad duas legiones, quæ priore acie pulsæ, in Vetera castra concesserant, ut idem sacramentum acciperent. Redditur responsum, neque proditoris, neque hostium se consiliis uti. Esse sibi Vitellium principem, pro quo fidem & arma usq; ad supremum spiritum retenturos. proinde perfuga Batavus arbitrum rerum Romanarum ne ageret, sed meritas sceleris pœnas expectaret. Quæ ubi relata Civili, incensus ira, universam Batavorum gentem in arma rapit. Iunguntur Bructeri Tencterique, & excita nuntiis Germania, ad prædam famam-

namque. Adversus has bellico concurrentis mi-
 las, legati legionum, Mumius Lupercus, &
 Numisius Rufus, vallum murosque firmabant.
 ubi versa longæ pacis opera, haut procul castris
 in modum municipii exstructa, ne hostibus usui
 orent. Sed parum provisum, ut copiæ in castra
 conveherentur; rapi permisere. Ita paucis die-
 bus per licentiam absumpta sunt, quæ adversus
 necessitates in longum suffecissent. Civilis me-
 lium agmen cum robore Batavorum obtinens,
 (utramque) Rheni ripam, quo truculentior
 visu foret, Germanorum catervis complet, as-
 sultante per campos equite. Simul naves in ad-
 versum amnem agebantur. Hinc veteranarum
 cohortium signa, inde depromptæ silvis [m] lu-
 cisque ferarum imagines, ut cuique genti inire
 prælium mos est, juxta belli civilis externique
 facie obstupescerant obsessos. & spem oppu-
 gnantium augebat amplitudo valli, quod dua-
 bus legionibus situm, vix quinque millia ar-
 matorum tuebantur. Sed lixarum multitudo,
 turbata pace illuc congregata, & bello ministra
 aderat. Pars castrorum, in collem leniter assur-
 gens, pars æquo adibatur. quippe illis hibernis,
 obsideri premique Germanias Augustus credi-
 derat: neque unquam id malorum, ut oppu-
 gnatum ultro legiones nostras venirent. Inde
 non loco, neque munimentis labor additus.
 Vis & arma satis placebant. Batayi, Transrhe-
 nanique, quo discreta virtus manifestius spe-
 ctaretur, sibi quæque gens consistunt, eminus
 laceffentes. Post ubi pleraque telorum turribus
 pinnisque mœnium irrita [n] hærebant, & de-
 super saxis vulnerabantur; clamore atque im-
 petu invasere vallum. Appositis plerique scalis,
 alii

alii per testudinem suorum, scandebant jam quidam; cum gladiis & armorum incussu præcipitati, sudibus & pilis obruuntur, præferoces initio, & rebus secundis nimii. Sed [o]tum prædæ cupidine, adversa quoque tolerabant. Machinas etiam, insolitum sibi, ausi. nec ulla ipsis solertia. perfugæ captivique docebant struere materias in modum pontis, mox subiectis rotis propellere: ut alii superstantes, tamquam ex aggere præliarentur: pars intus occulti muros subruerent. Sed excussa balistis saxa, stravere informe opus. & crates vineasq; parantibus adaectæ tormentis ardentes hastæ. ultroq; ipsi oppugnatores ignibus petebantur: donec desperata vi, verterent consilium ad moras, haut ignari paucorum dierum inesse alimenta, & multum imbellis turbæ. Simul ex inopia proditio, & fluxa servitiorum fides, ac fortuita belli sperabantur. Flaccus interim, cognito castrorum obsidio, & missis per Gallias qui auxilia concirent, lectos legionibus Dillio Vocolæ duoetvicesimæ legionis legato tradit, ut quam maximis per ripam itineribus celaret. Ipse pavidus torpere, invisus militibus. neque enim ambigue fremebant, *emissas à Magontiaco Batavorum cohortes, dissimulatos Civilis conatus, acciri in societatem Germanos. non Primi Antonii, neque Muciani ope Vespasianum magis adolevisse. aperta odia, armaque palam depelli: fraudem & dolum, obscura, eoque inevitabilia. Civilem stare contra, struere aciem; Hordeonium, è cubiculo & lectulo, jubere quidquid hosti conducat. Tot armatas fortissimorum virorum manus, unius senis valetudine regi. Quin potius interfecto traditore, fortunam virtutemque suam malo omine*
exsol-

exsoluerent. His inter se vocibus insistentes, flammavere insuper allatæ à Vespasiano litteræ, quas Flaccus, quia occultari nequibant, pro concione recitavit: vinctosque qui attulerant, ad Vitellium misit. Sic mitigatis animis, Bonnam, hiberna primæ legionis ventum. Inferior illic miles, culpam cladis in Hordeonium vertebat: ejus jussu directam adversus Batavos aciem, tamquam à Magontiaco legiones sequerentur: ejusdem proditione cæsos, nullis supervenientibus auxiliis. Ignota hæc ceteris exercitibus, neque imperatori suo nuntiari: cum accursu tot provinciarum, exstingui repens perfidia potuerit. Hordeonius exemplaria omnium litterarum, quibus per Gallias Britanniamque & Hispanias auxilia orabat, exercitui recitavit: instituitq; pessimum facinus, ut epistolæ Aquiliferis legionum traderentur, à quibus ante militi quam ducibus [p] legebantur. Tum è seditiosis unum vinciri jubet, magis usurpandi juris, quam quia unius culpa foret. Motusque Bonna exercitus, in coloniam Agrippinensem; affluentibus auxiliis Gallorum, qui primo rem Romanam enixe juvabant. Mox valescentibus Germanis, pleræque civitates adversum nos armatæ, spe libertatis; &, si exuissent servitium, cupidine imperitandi. Gliscebant iracundia legionum, nec terrorem unius militis vincula indiderant. quin idem ille arguebat ultro conscientiam ducis: tamquam nuntius inter Civilem Flaccumque, falso crimine testis veri opprimeretur. Conscendit tribunal Vocula, mira constantia, prehensumque militem ac vociferantem duci ad supplicium jussit. Et dum mali pavent; optimus quisque jussis paruere. Exin, con-

consensu, ducem Voculam poscentibus, Flaccus summam rerum ei permisit. Sed discordes animos multa efferabant, inopia stipendii frumenti que, & simul dilectum tributa que Gallie aspernantes: Rhenus, incognita illi cælo siccitate, vix navium patiens: arti commeatus: dispositæ per omnem ripam stationes, quæ Germanos vado arcerent: eademque de causa minus frugum, & plures qui consumerent. Apud imperitos prodigii loco accipiebatur ipsa aquarum pænuria, tamquam nos amnes quoque, & vetera imperii munimenta, desererent. quod in pace, fors, seu natura: tunc fatum & ira dei, vocabatur. Ingressis Novesium, [q] triadecima legio conjungitur. Additus Voculæ in partem curarum, Herennius Gallus, legatus: nec ausi ad hostem pergere, loco, Gelduba nomen est, castra fecere. Ibi struenda acie, muniendo vallandoque, & ceteris belli meditentis militem firmabant. Utque prædâ ad virtutem incenderetur, in proximos Gugernorum pagos, qui societatem Civilis acceperant, ductus à Vocula exercitus. Pars cum Herennio Gallo permansit. Fortè navem, haut procul castris, frumento gravem, cum per vada hæsisset, Germani in suam ripam trahebant. Non tulit Gallus, misitq; subsidio cohortem. Auctus & Germanorum numerus, paulatimq; aggregantibus se auxiliis, acie certatum. Germani, multa cum strage nostrorū, navem abripiunt. Victi (quod tum in morem verterat) non suam ignaviam, sed perfidiam legati culpabant. Protractum è tentorio, scissâ veste, verberato corpore, quo pretio, quibus consciis, prodidisset exercitum, dicere jubent. Redit in Hordeonium

invi-

invidia. illum auctorem sceleris, hunc ministrum vocant : donec exitium minitantibus exterritus, prodicionem & ipse Hordeonio objecit. Vinculusque, adventu demum Voculæ, exsolvitur. Is postera die, auctores seditionis morte affecit. Tanta illi exercitui diversitas inerat, licentiæ, patientiæque. Haut dubie gregarius miles, Vitellio fidus : splendidissimus quisque, in Vespasianum proni. inde scelerum ac suppliciorum vices, & mixtus obsequio furor : ut contineri non possent, qui puniri poterant. At Civilem [r] immensum universa Germania extollebat, societate nobilissimis obsidum firmata. Ille, ut cuique proximum, vastari Vbios Treverosque, & alia manu Mosam amnem transire jubet, ut Menapios & Morinos & extrema Galliarum quaterent. Actæ utrobique prædæ. Infestius in Vbiis, quos genus Germanicæ originis, ejurata patria, [f] Romanorum nomine Agrippinenses vocarent. Cæsæ cohortes eorum, in vico Marcoduro, incuriosius agentes, quia procul ripa aberant. Nec quievire Vbii, quominus prædas è Germania peterent. primo impune : dein circumventi sunt. per omne id bellum, meliore usi fide quam fortuna. Contusis Vbiis, gravior & successu rerum ferocior Civilis, obsidium legionum urgebat : intentis custodiis, ne quis occultus nuntius venientis auxilii penetraret. Machinas molemq; operum, Batavis delegat : Transrhenanos prælium poscentes, ad scindendum vallum ire, detrusosque redintegrare certamen jubet : superante multitudine, & facili damno. nec finem labori nox attulit. Congestis circum lignis accensisque, simul epulantes, ut quisque vino in-

caluerat, ad pugnam temeritate inani ferebantur. Quippe ipsorum tela, per tenebras vana. Romani conspicuam Barbarorum aciem, & si quis audacia aut insignibus effulgens, adictum destinabant. Intellectum id Civili: & restincto igne, misceri cuncta tenebris & armis jubet. Tum vero strepitus dissoni, casus incerti, neque feriendi, neque declinandi providentia. Vnde clamor acciderat, circumagere corpora, tendere arcus: nihil prodesse virtus, fors cuncta turbare, & ignavorum sæpe telis fortissimi cadere. Apud Germanos, inconsulta ira; Romanus miles periculorum gnarus, ferratas sudas, gravia saxa, non forte jaciebat. Vbi sonus molientium, aut appositæ scalæ, hostem in manus dederant, propellere umbone, pilo sequi. multos mœnia egressos, pugionibus fodere. Sic exhausta nocte, novam aciem dies aperuit. Eduxerāt Batavi turrim, duplici tabulato, quam prætorix portæ (is æquissimus locus) propinquantem, promoti contra validi asseres, & incussæ trabes perfregere, multa superstantium perniciæ. Pugnatumque in percussos, subita & prospera eruptione. Simul à legionariis peritia & arte præstantibus, plura struebantur. Præcipuum pavorem intulit suspensum & nutans machinamentum, quo repente demisso præter suorum ora, singuli pluresve hostium sublimè rapti, verso pondere intra castra effundebantur. Civilis omiſsa oppugnandi spe, rursus per otium assidebat, nuntiis & promissis fidem legionum convellens. Hæc in Germania ante Cremonense prælium gesta, cujus eventum literæ Primi Antonii docuere, addito Cæcinæ cæto. Et præfectus cohortis è victis, Alpinus Mon-

Montanus, fortunam partium præsens fatebatur: Diversi hinc motus animorum. Auxilia è Gallia, quibus nec amor, nec odium in partes, militia sine affectu, hortantibus præfectis, statim à Vitellio desciscunt: vetus miles contabatur. Sed adigente Hordeonio Flacco, instantibus tribunis, dixit sacramentum, non vultu neque animo satis affirmans: & cum cetera iurisiurandi verba conciperent, Vespasiani nomen hæsitantes, aut levi murmure, & plerumque silentio trans mittebant. Lectæ deinde pro concione epistolæ Antonii ad Civilem, [1] suspensiones militum irritavere, tamquam ad socium partium scriptæ, & de Germanico exercitu hostiliter. Mox allatis Geldubam in castra nuntiis, eadem dicta, factaque: & missus cum mandatis Montanus ad Civilem, ut absteret bello, neve externa [u] armis falsis velaret. Si Vespasianum juvare aggressus foret; satisfactum cœptis. Ad ea Civilis primo, callide: post, ubi videt Montanum præferocem ingenio, paratūque in res novas, orsus à questu periculisque quæ per quinque & viginti annos in castris Romanis exhausisset, *Egregium*, inquit, *pretium laboris cepi; necem fratris, & vincula mea, & servissimas hujus exercitus voces, quibus ad supplicium petitus, jure gentium pœnas reposco. vos autem Treveri, ceteraque servientium animæ, quod pretium effusi totiens sanguinis expectatis, nisi ingratam militiam, immortalia tributa, virgas, securas, & dominorum ingenia? En ego præfectus unius cohortis, & Caninefates, Batavique, exigua Galliarum portio, vana illa castrorum spatia excidimus, vel septa ferro fameque premimus. denique ausos aut libertas sequetur. aut victi iidem erimus.*

Sic accensum, sed [x] meliora referre jussum, dimittit. Ille ut irritus legationis rediit, cetera dissimulans, quæ mox erupere. Civilis parte copiarum retenta, veteranas cohortes, & quod è Germanis maxime promptum, adversus Voculam exercitumq; ejus mittit: Iulio Maximo, & Claudio Victore sororis suæ filio, ducibus. Rapiunt in transitu hiberna alæ, Asciburgii sita. adeoque improvise castra involavere, ut non alloqui, non pandere aciem Vocula poterit. Id solû, ut in tumultu, monuit, sub signano milite media firmare. auxilia passim circumfusa sunt. Eques prorupit, exceptusque compositis hostium ordinibus, terga in suos vertit. Cædes inde, non prælium. Et Nerviorum cohortes, metu seu perfidia, latera nostrorum nudavere. Sic ad legiones perventum. quæ, amissis signis, intra vallum sternebantur; cum repente, novo auxilio, fortuna pugnae mutatur. Vasconum lectæ à Galba cohortes, ac tum accitæ, dum castris propinquant, audito præliantium clamore, intentos hostes à tergo invadunt, latioremq; quam pro numero terrorem faciunt: aliis à Novesio, aliis à Magontiaco universas copias advenisse credentibus. Is error Romanis addit animos, & dum alienis viribus confidunt, suas recepere. Fortissimus quisque è Batavis, quantum peditum erat, funduntur: eques evasit, cum signis captivisque, quos prima acie corripuerant. Cæsorū eodīe, in partibus nostris, major numerus & imbellior; è Germanis, ipsa robora. Dux uterque, pari culpa meritis adversa, prosperis defuere. Nam Civilis, si majoribus copiis instruxisset aciem, circumiri à tam paucis cohortibus nequisset,

quisset, castraque perrupta excidisset. Vocula, nec adventum hostium exploravit, eoq; simul egressus victusque. dein victoriæ parum confusus, tritis frustra diebus, castra in hostem movit. quem si statim impellere, cursumque rerum sequi maturasset, solvere obsidium legionum eodem impetu potuisset. Tentaverat interim Civilis obsessorum animos, tamquam perditæ apud Romanos res, & suis victoria provenisset. Circumferebantur signa vexillaque. ostentati etiam captivi. ex quibus unus, egregium facinus ausus, clara voce gesta patefecit, confossus illic à Germanis. unde major indici fides. Simul vastatione incendiisque flagrantium villarum, venire victorem exercitum intelligebatur. In conspectu castrorum constitui signa, fossamque & vallum circumdari Vocula jubet, ut depositis impedimentis sarcinisq; expediti certarent. Hinc in ducē clamor pugnam poscentium. & minari assueverant. Ne tempore quidem ad ordinandam aciem capto, incompositi fessique prælium sumere. nam Civilis aderat, non minus vitiiis hostium, quam virtute suorum fretus. Varia apud Romanos fortuna, & seditiosissimus quisque ignavus: quidam recentis victoriæ memores, retinere locum, ferire hostem, seque & proximos hortari. Et redintegrata acie, manus ad obsessos tendere, ne tempori deessent. Illi cuncta è muris cernentes, omnibus portis prorumpunt. Ac forte Civilis lapsus equi prostratus, [y] credita per utrumque exercitum fama, vulneratum aut interfectum, immane quantum suis pavoris, & hostibus alacritatis indidit. Sed Vocula, omissis fugientium tergis, vallum turreaque castrorum augebat,

tamquam rursus obsidium immineret: corrupta totiens victoria, non falso suspectus bellum malle. Nihil æque exercitus nostros, quam egestas copiarum fatigabat. Impedimenta legionum cum imbelli turba Novesium missa, ut inde terrestri itinere frumentum adveherent. Nam flumine hostes potiebantur. Primum agmen securum incescit, nondum satis firmo Civile. qui reversus, missos Novesium frumentatores, datasque in præsidium cohortes, velut multa pace, ingredi accepit, rarum apud signa militem, arma in vehiculis, cunctos licentia vagos, compositus invadit: præmissis, qui pontes & viarum angusta insiderent. pugnatum longo agmine, & incerto Marte, donec prælium nox dirimeret. Cohortes Geldubam perrexere, manentibus ut fuerant castris, quæ relictorum illic militum præsidio tenebantur. Non erat dubium, quantum in regressu discriminis adeundum foret, frumentatoribus onustis pauculisque. Addit exercitui suo Vocula mille dilectos, è quinta & quartadecima legionibus apud Vetera obsessis, indomitum militem & ducibus infensum. Plures quam iustum erat profecti, palam in agmine fremebant, non se ultra famem, insidias legatorum toleraturos. At qui remanserant, desertos se abducta parte legionum querebantur. Duplex hinc seditio, aliis revocantibus Voculam; aliis rediri in castra abnuentibus. Interim Civilis Vetera circumfedit. Vocula Geldubam, atque inde Novesium concessit. Civilis capit Geldubam. Mox haut procul Novesio, equestri prælio prospere certavit. Sed miles, secundis adversisque, perinde in exitium ducum accendebatur.

tur. Et adventu quintanorum quintadecimanorumq; auctæ legiones donativū exposcunt, comperto pecuniam à Vitellio missam. Nec diu contatus Hordeonius, nomine Vespasiani dedit. Idque præcipuum fuit seditionis alimentum. Effusi in luxum & epulas, & nocturnos cœtus, veterem in Hordeonium iram renovant. nec ullo legatorum, tribunorumve obistere auso, (quippe omnem pudorem nox ademerat) protractum è cubili interficiunt. Eadem in Voculam parabantur, nisi servili habitu, per tenebras, ignoratus evasisset. Vbi sedato impetu, metus rediit: centuriones cum epistolis ad civitates Galliarum misere, auxilia ac stipendia oraturos. Ipsi, ut est vulgus sine rectore præceps, pavidus, secors, adventante Civile, raptis temere armis, ac statim omissis, in fugam vertuntur. Res adversæ, discordiam peperere; iis qui è superiore exercitu erant, causam suam dissociantibus. Vitellii tamen imagines, in castris, & per proximas Belgarum civitates, repositæ, cum jam Vitellius corruisset. Dein mutati in pœnitentiam primani, quartanique, [z] & duodevicesimani, Voculam sequuntur: apud quem resumto Vespasiani sacramento, ad liberandum Magontiaci obsidium ducebantur. Discesserant obsessores, mixtus ex Cattis, Vsiipiis, Mattiacis exercitus, fatietate prædæ, nec incruentati. [a] Ita dispersos & nescios miles noster invaserat. Quin & loricam vallumq; per fines suos Treveri struxere, magnisque invicem cladibus cum Germanis certabant. donec egregia erga populum Romanum merita, mox rebelles fœdarent. Interea Vespasianus iterum, ac Titus, consulatum ab-

sentes inierunt, mœsta & multiplici metu suspensa civitate. quæ super instantia mala, falsos pavores induerat, descivisse Africam, res novas moliente L. Pisone. Is præerat provinciæ, nequaquam turbidus ingenio. Sed quia naves sævitia hiemis prohibebantur, vulgus alimenta in dies mercari solitum, cui una ex rep. annonæ cura, clausum litus, retineri commeatus dum timet, credebat: augmentibus famam Vitellianis, qui studium partium nondum posuerant: nec victoribus quidem ingrato rumore, quorum cupiditates externis quoque bellis inexplébiles, nulla unquam civilis victoria satiavit. kalen. Ianuariis, in senatu, quem Iulius Frontinus prætor urbanus vocaverat, legatis exercitibusque, ac regibus laudes gratesque decreta. Et Tertio Iuliano prætura, quod transgredientem in partes Vespasiani, legionem deseruisset, ablata, ut in Plotium Griphum transferretur. Hormo dignitas equestris data. Et mox, ejurante Frontino, Cæsar Domitianus præturam cepit. Ejus nomen epistolis edictisque proponebatur. Vis penes Mucianum: nisi quod pleraque Domitianus, instigantibus amicis, aut propria libidine, audebat. Sed præcipuus Muciano metus è Primo Antonio, Varoque Ario: quos recentes, clarosque rerum fama, ac militum studiis, etiam populus fovebat, quia in neminem ultra aciem sævierant. Et ferebatur Antonius Scribonianum Crassum, egregiis majoribus, & fraterna imagine fulgentem, ad capeflendam rempub. hortatus: haut defutura conscriptorum manu, ni Scribonianus abnuisset. ne paratis quidem corrumpi facilis, adeo metuens incerta. Igitur Mucianus, quia propalam
oppr-

opprimi Antonius nequibat, multis in senatu laudibus cumulatam, secretis promissis onerat, citeriorem Hispaniam ostentans, discessu Cluvii Rufi vacuam. simul amicis ejus, tribunatus præfecturasque largitur. Dein, postquam inanem animum spe & cupidine impleverat, vires abolet: dimissa in hiberna legione septima, cujus flagrantissimus in Antonium amor. Et tertia legio, familiaris Ario Varo miles, in Syriam remissa. Pars exercitus, in Germanias ducebatur. Sic egesto, quidquid turbidum, redit urbi sua forma, legesque, & munia magistratuum. Quo die senatum ingressus est Domitianus, de absentia patris fratrisque ac juvenia sua, pauca & modica differuit, decorus habitu: & ignotis adhuc moribus, crebra oris confusio, pro modestia accipiebatur. Referente Cæsare, de restituendis Galbæ honoribus, censuit Curtius Montanus, ut Pisonis quoque memoria celebraretur. Patres utrumque jussere. de Pione irritum fuit. Tum sorte ducti, per quos redderentur bello rapta, quique æra legum vetustate delapsa noscerent, figerentque, & qui Fastos adulatione temporum fœdatos exonerarent, modumque publicis impensis facerent. Redditur Tertio Iuliano prætura, postquam cognitus est ad Vespasianum confugisse. Gripho honor mansit. Repeti inde cognitionem inter Musonium Rufum & P. Celerem placuit, damnatusque Publius, & Sorani manibus satisfactum. Insignis publica severitate dies, ne privatim quidem laude caruit. Iustum judicium expleffe Musonius videbatur. Diversa fama Demetrio Cynicam sectam professio, quod manifestum reum ambitiosius quam honestius de-

fendisset. Ipsi Publio neque animus in periculis, neque oratio suppeditavit. Signo ultionis in accusatores dato, petit à Cæsare Iunius Mauricus, ut commentariorum principalium potestatem senatui faceret, per quos nosceret, quem quisque accusandum poposcisset. Consulendum tali super re principem, respondit. Senatus, inchoantibus primoribus, iurandum concepit, quo certatim omnes magistratus, ceteri ut sententiam rogabantur, *Deos testes advocabant, nihil ope sua factum quo cujusquam salus laderetur, neque se premium aut honorem ex calamitate civium cepisse.* trepidis, & verba iurandi per varias artes mutantibus, quibus flagitii conscientia inerat. Probabant religionem patres; perjurium arguebant. Eaque velut censura, in Sariolenū Voculam, & Nonium Actianum, & Cestium Severum acerrime incubuit, crebris apud Neronem delationibus famosos. Sariolenum & recens crimen urgebat, quod apud Vitellium molitus eadem foret. nec destitit senatus manus intentare Voculam, donec curia excederet. Ad Pactium Africanum transgressi, eum quoque proturbant: tamquam Neroni, Scribonianos fratres concordia opibusque insignes, ad exitium monstravisset. Africanus neque fateri audebat, neque abnuere poterat: in Vibium Crispum, cuius interrogationibus fatigabatur, ultro conversus, miscendo quæ defendere nequibat, societate culpæ invidiam declinavit. Magnam eo die pietatis eloquentiæque famam Vipsanius Messalla adeptus est, nondum senatoria ætate, ausus pro fratre Aquilio Regulo deprecari. Regulum, subversa Crassorum & Orphiti domus, in summo
odium

odium extulerat. Sponte ex S. C. accusationem subiisse juvenis admodum, nec depellendi periculi, sed in spem potentiae videbatur. Et Sulpicia Prætextata Crassi uxor, quattuorque liberi, si cognosceret senatus, ultores aderant. Igitur Messalla non causam neque reum tueri, sed periculis fratris semet opponens, flexerat quosdam. Occurrit truci oratione Curtius Montanus, eo usque progressus, ut post cædem Galbæ, datam interfectori Pisonis pecuniam à Regulo, appetitum morsu Pisonis caput objectaret. *Hæc certe, inquit, Nero non coëgit, nec dignitatem, aut salutem illa sævitia redemisti. Sane toleremus istorum defensiones: qui perdere alios, quam periclitari ipsi maluerunt. Te securum reliquerat exsul pater, & divisa inter creditores bona, nondum honorum capax ætas: nihil quod ex te concupisceret Nero, nihil quod timeret. libidine sanguinis, & hiatu præmiorum, ignotum adhuc ingenium, & nullis defensionibus expertum, cæde nobili imbuiisti. cum ex funere reipublicæ, raptis consularibus spoliis, septuagies sestertio dignatus, & sacerdotio fulgens, innoxios pueros, illustres senes, conspicuas feminas eadem ruina prosterneret: cum segnitiam Neronis incusares, quod per singulas domos, seque & delatores fatigaret. posse universum senatum una voce subverti. Retinete patres conscripti, & reseruate hominem tam expediti consilii, ut omnis ætas instructa sit: & quomodo senes nostri, Marcellum, Crispum: juvenes, Regulum imitentur. Invenit etiam æmulos infelix nequitia. quid si floreat vigeatque? Et quem adhuc quæstorium offendere non audemus, prætorium & consularem [b] visuri sumus? An Neronem, extremum dominorum putatis? Idem crediderant, qui Tiberio, qui Cajo superstites fuerunt:*

cum

cum interim intestabilior, & scivior exortus est. Non timemus Vespasianum: ea principis ætas, ea moderatio. Sed diutius durant exempla, quam mores. Elanguimus P. C. nec jam ille senatus sumus, qui occiso Nerone, delatores & ministros, more majorum puniendos flagitabat. Optimus est, post majorem principem, dies primus. Tanto cum assensu senatus auditus est Montanus, ut spem caperet Helvidius, posse etiam Marcellum prosterni. Igitur à laude Cluvii Rufi orsus, qui perinde dives & eloquentia clarus, nulli unquam sub Nerone periculum faceisset; crimine simul exemplo; Eprium urgebat, ardentibus patrum animis: quod ubi sensit Marcellus, velut excedens curia: Imus, inquit, Prisce, & relinquimus tibi senatum tuum: regna præsentem Cæsare. Sequebatur Vibius Crispus: ambo infensi, vultu diverso. Marcellus minacibus oculis, Crispus revidens: donec accursu amicorum, retraherentur. Cum glisceret certamen, hinc multi bonique, inde pauci & validi pertinacibus odiis tenderent; consumtus per discordiam dies. Proximo senatu, inchoante Cæsare de abolendo dolore ira que, & priorum temporum necessitatibus, censuit Mucianus prolixè pro accusatoribus. Simul eos qui cœptâ, dein omissam actionem repeterent, monuit sermone molli, & tamquam rogaret. Patres cœptam libertatem, postquam obviam itum, omisere. Mucianus ne sperni senatus judicium, & cunctis sub Nerone admissis, data impunitas videretur: Octavium Sagittam, & Antistium Sorianum senatorii ordinis, egressos exsilium in easdem insulas redegit. Octavius, Pontiam Postumiam stupro cognitam, & nuptias suas abnuentem, impotens

potens amoris interfecerat : Sofianus, pravitate morum multis exitiosus. Ambo gravi senatus consulto damnati pulsiq̃ue, quamvis concessio aliis reditu, in eadem poena retenti sunt. Nec ideo lenita erga Mucianum invidia. Quippe Sofianus ac Sagitta, viles, etiam si reverterentur : accusatorum ingenia, & opes, & exercita malis artibus potentia, timebantur. Reconciliavit paulisper studia patrum, habita in senatu cognitio, secundum veterem morem. Manlius [c] Patricius ordinis senatorii, pulsatum se in colonia Seniensi, cœtu multitudinis, & jussu magistratum querebatur. nec finem injuriæ hic stetit : planctum, & lamenta, & supremorum imaginem præsentì sibi circumdata : cum contumeliis & probris, quæ in senatum universum jacerentur. Vocati qui arguebantur. Et cognita causâ, in convictos vindictatum. Additumque S. C. quo Seniensium plebes modestiæ admoneretur. Iisdem diebus Antonius Flamma Cyrenensibus damnatur, lege repetundarum, & exilio ob sævitiam. Inter quæ, militaris seditio prope exarsit. Prætoriana militiam repetebant à Vitellio dimissi, pro Vespasiano congregati : & lectus in eandem spem è legionibus miles, promissâ stipendia flagitabat. Ne Vitelliani quidem, sine multa cæde, pelli poterant. Ingressus castra Mucianus, quo rectius stipendia singulorum spectaret, suis cum insignibus armisque victores constituit, modicis inter se spatiis discretos. Tum Vitelliani, quos apud Bouillas in deditionem acceptos memoravimus, ceterique per urbem, & urbi vicina conquesti, producuntur prope intecto corpore. Eos Mucianus diduci, & Germanicum

cum Britannicumq; militem, ac si qui aliorum exercituum, separatim assistere jubet. Illos primus statim aspectus obstupescerat. cum ex diverso, velut aciem telis & armis trucem; semet, clausos nudosq; & illuvie deformes, aspicerent. Ut vero huc illuc distrahi cœpere, metus per omnes, & præcipua Germanici militis formido, tamquam ea separatione ad cædem destinerentur. prensare commanipularium pectora. cervicibus innecti, suprema oscula petere, ne defererentur soli, neu in pari causa disparem fortunam paterentur: modo Mucianum, modo absentem principem, postremum cœlum ac deos obtestari. donec Mucianus, cunctos ejusdem sacramenti, ejusdem imperatoris milites appellans, falso timori obviam iret. Namque & victor exercitus, clamore, lacrymas eorum juvabat. Isque finis illa die. Paucis post diebus, alloquentem Domitianum firmati jam excipere. Spernunt oblatos sibi agros, militiam & stipendia orant. Preces erant, sed quibus contradici non posset. igitur in prætorium accepti. Dein quibus ætas & iusta stipendia, dimissi cum honore, alii ob culpam: sed carptim, ac singuli. quo tutissimo remedio, consensus multitudinis extenuatur. Ceterum verane pauperie, an uti videretur, actum in senatu, ut sexcenties sester-tium à privatis mutuum acciperetur. Præpositusque ei curæ Poppæus Silvanus. nec multo post necessitas abiit, sive omissa simulatio. Abrogati inde, legem ferente Domitiano, consularatus quos Vitellius dederat. Funusque censorium Flavio Sabino ductum: magna documenta instabilis fortunæ, summaque etiam miscentis. Sub idem tempus L. Piso proconsul interficitur.

tur. ea de cæde quam verissime expediam, si pauca supra petiero, ab initio causisq[ue] talium facinorum non absurda. Legio in Africa auxiliæque, tutandis imperii finibus, sub divo Augusto Tiberioque principibus, Proconsuli parebant. Mox C. Cæsar turbidus animi, ac M. Silanum obtinentem Africam metuens, ablatam Proconsuli legionem, misso in eam rem legato tradidit. æquatus inter duos beneficiorum numerus, & mixtis utriusque mandatis, discordia quæsitæ auctæque. Præavo certamine, legatorum jus adolevit, diuturnitate officii, vel quia minoribus major æmulandi cura. Proconsulum splendidissimus quisque, securitati magis quam potentia consulebant. Sed tum legionem in Africa regebat Valerius Festus, sumtuosæ adolescentiæ, neque modica cupiens, sed affinitate Vitellii anxius. Is, crebris sermonibus, tentaritne Pisonem ad res novas; an tentanti restiterit, incertum. quoniam secreto eorum nemo affuit, & occiso Pisone plerique ad gratiam interfectoris inclinavere. Nec ambigitur, provinciam & militem, alienato erga Vespasianum animo fuisse. & quidam è Vitellianis urbe profugi, ostentabant Pisoni nutantes Gallias, paratam Germaniam, pericula ipsius, & in pace suspecta tutius bellum. Inter quæ Claudius Sagitta, præfectus alæ Petrinæ, prospera navigatione prævenit Papirium centurionem, à Muciano missum: asseveravitque mandata interficiendi Pisonis, centurioni data. Cecidisse Galerianum, consobrinum ejus generumque. Vnam in audacia spem salutis. Sed duo itinera audendi, seu mallet statim arma, seu petita navibus Gallia, ducem se Vitellianis exercitibus ostenderet.

Nihil

Nihil ad ea moto Pisone, centurio à Muciano missus, ut portum Carthaginiis attigit, magna voce, læta Pisoni omnia, tamquam principi continuare: obvios & subitæ rei miraculo attonitos, ut eadem adstreperent, hortari. vulgus credulum, ruerè in forum, præsentiam Pisonis exposcere. Gaudio clamoribusque cuncta miscebant, indiligentia veri, & adulandi libidine. Piso indicio Sagittæ, vel insita modestia, non in publicum egressus est, neque se studiis vulgi permisit: Centurionemque percontatus, postquam quæsitum sibi crimen cædemque comperit: animadverti in eum iussit, haut perinde spe vitæ, quam ira in percussore, quod idem ex interfectoris Clodii Macri, cruentas legati sanguine manus, ad cædem proconsulis rettulisset. Anxio deinde dicto Carthaginensibus increpitis, ne solita quidem munia usurpabat, clausus intra domum, ne qua motus novi causâ vel forte oriretur. Sed ubi Festo consternatio vulgi, centurionis supplicium, veraque & falsa, more famæ, in majus innotuere; equites in necem Pisonis mittit. Illi raptim vecti, obscuro adhuc cœptæ lucis, domum proconsulis irrumpunt, districtis gladiis, & magna pars Pisonis ignari: quod Pœnos auxiliares, Maurosque in eam cædem dilegerat. haut procul cubiculo, obvium forte servum, quis nam, & ubi esset Piso? interrogavere. Servus, egregio mendacio, se Pisonem esse respondit: ac statim obtruncatur. nec multo post Piso interficitur. Namque aderat, qui nosceret, Bebius Massa è procuratoribus Africæ: jam tunc optimo cuique exitiosus, & in causas malorum quæ mox tulimus, sæpius rediturus. Festus

Adu-

Adrumeto, ubi speculabundus substiterat, ad legionem tendit, præfectumque castrorum Cetronium Pisanum vinciri iussit, proprias ob similtates: sed Pisonis satellitem vocabat, militesque & centuriones quosdam puniit, alios præmiis affecit. neutrum ex merito, sed ut oppressisse bellum crederetur. Mox Ophenium Leptitanorumque discordias componit, quæ raptu frugum & pecorum inter agrestes, modicis principiis, jam per arma atque acies exercebantur. Nam populus Ophenis multitudine inferior, Garamantas exciverat, gentem indomitam, & inter accolas latrociniis fecundam. Unde arta Leptitanis res, lateque vastatis agris, intra mœnia trepidabant. donec interventu cohortium alarumque, fusi Garamantes, & recepta omnis præda, nisi quam vagi per inaccessibleia mapalium ulterioribus vendiderant. At Vespasiano post Cremonensem pugnam, & prosperos undique nuntios, cecidisse Vitellium multi cujusque ordinis pari audacia fortunaque hibernum mare aggressi nuntiavere. Aderant legati regis Vologesi, quadraginta Parthorum equitum millia offerentes. magnificum lætumque tantis sociorum auxiliis ambiri, neque indigere. Gratia Vologeso acta, mandatumque ut legatos ad senatum mitteret, & pacem esse sciret. Vespasianus in Italiam resque urbis intentus, adversam de Domitiano famam accipit: tamquam terminos ætatis, & concessa filio egrederetur. Igitur validissimam exercitus partem Tito tradit, ad reliqua Iudaici belli perpetranda. Titum, antequam digrederetur, multo apud patrem sermone orasse dicebatur, ne criminantium
nun-

nuntiis temere accenderetur: integrumque se ac placabilem filio præstaret. *Non legiones, non classes, perinde firma imperii munimenta, quam numerum liberorum. Nam amicos tempore, fortuna, cupidinibus aliquando, aut erroribus, immi-
nui, transferri, desinere. suum cuique sanguinem indiscretum. sed maxime principibus: quorum prosperis & alii fruuntur, adversa ad junctissimos pertineant. ne fratribus quidem mansuram concordiam, ni pater exemplum præbuisset.* Vespasianus haut æque Domitiano mitigatus, quam Titi pietate gaudens, bono esse animo jubet, belloque & armis rempublicam attollere: sibi pacem domumque curæ fore. Tum celerrimas navium frumento onustas, sævo adhuc mari committit. Quippe tanto discrimine urbs nutabat, ut decem haut amplius dierum frumentum in horreis fuerit, cum à Vespasiano com-
meatus subvenere. Curam restituendi Capitoli in L. Vestinum confert, equestris ordinis virum, sed auctoritate famaue inter proceres. Ab eo contracti haruspices, monuere, ut reliquæ prioris delubri in paludes aveherentur, templum iisdem vestigiis sisteretur. nolle deos mutari veterem formam. Vndecimo kalendas Iulias, serena luce, spatium omne quod templo dicabatur, evinctum vittis coronisque. Ingressi milites, quibus fausta [d] nomina, felicibus ramis. dein virgines Vestales, cum pueris puellisque patrimis matrintisque, aqua rivis & fontibus annibusque hausta, perluere. Tum Helvidius Priscus prætor, præeunte Plauto Eliano pontifice, lustrata [e] bove taurisque arca, & super cespitem redditis extis, Iovem, Iunonem, Minervam, præfidesque imperii deos precatus uti
cœpta

cœpta prosperarent, sedesque suas pietate hominum inchoatas, divina ope attollerent, vitas quibus ligatus lapis innexique funes erant, contigit. Simul ceteri magistratus, & sacerdotes, & senatus, & eques, & magna pars populi, studio lætitiaq; connixi, saxum ingens traxere: passimque injectæ fundamentis argenti aurique stipes, & metallorum primitiæ nullis fornacibus victæ, sed ut gignuntur. Prædixere haruspices, ne temeraretur opus saxo aurove in aliud destinato. Altitudo ædibus adjecta. Id solum religio annuere. & prioris templi magnificentiæ defuisse creditum, quo tanta vis hominum retinenda erat. Audita interim per Gallias Germaniasque mors Vitellii, duplicaverat bellum. Nam Civilis omisâ dissimulatione, in populum Romanum ruere Vitellianæ legiones externum servitium, quam imperatorem Vespasianum malle. Galli sustulerant animos, eandem ubique exercituum nostrorum fortunam rati. vulgato rumore, à Sarmatis Dacisq; Mœsica ac Pannonica hiberna circumfideri, paria de Britannia fingeantur. Sed nihil æque, quam incendium Capitolii, ut finem imperii adesse crederent, impulerat. Captam olim à Gallis urbem; sed integra Iovis sede, mansisse imperium. Fatali nunc igne, signum cælestis iræ datum, & possessionē rerum humanarum Transalpinis gentibus portendi, superstitione vana Druidæ canebant. Incesseratque fama, primores Galliarum ab Othone adversus Vitellium missos, antequam digrederentur, pepigisse, ne deessent libertati, si populum Romanum continua bellorum civilium series & interna mala fregissent. Ante Flacci Hordeonii cædem,

nihil

nihil prorupit, quo conjuratio intelligeretur. Interfecto Hordeonio, commeavere nuntii inter Civilem Classicumque præfectum alæ Treverorum. Classicus, nobilitate opibusque, [f] anteibat alios. Regium illi genus, & pace belloque clara origo. Ipse, è majoribus suis, hostis populi Rom. quam socius jactabat. Miscuere sese Iulius Tutor, & Iulius Sabinus, hic Trevir, hic Lingon. Tutor, ripæ Rheni à Vitellio præfectus: Sabinus, super insitam vanitatem, falsæ stirpis gloria incendebatur, proaviam suam divo Iulio per Gallias bellanti, corpore atque adulterio placuisse. Hi secretis sermonibus, animos ceterorum scrutari. ubi, quos idoneos rebantur, conscientia obstrinxere; in colonia Agrippinensi, in domum privatam conveniunt. nam publice, civitas talibus inceptis abhorrebat. Attamen interfuere quidam Vbiorum, Tungrorumque. Sed plurima vis penes Treveros, ac Lingonas. Nec tulere moras consultandi, certatim proclamant, *furere discordiis populum Rom. casus legiones, vastatam Italiam, capi cum maxime urbem, omnes exercitus suis quemque bellis distineri. si alpes præsidiis firmentur: coalita libertate, dispeturas Gallias, quem virium suarum terminum velint.* Hæc dicta pariter, probataque. de reliquiis Vitelliani exercitus dubitavere. Plerique interficiendos censebant, turbidos, infidos, sanguine ducum pollutos. Vicit ratio parcendine sublata spe veniæ, pertinacia accenderentur. Alliciendos potius in societatem. legatis tantum legionum interfectis, ceterum vulgus conscientia scelerum, & spe impunitatis, facile accessurum. Ea primi concilii forma. missique per

per Gallias concitores belli. Simulatū ipsis obsequium, quo incautiorem Vocolam opprimerent. Nec defuere qui Vocolæ nuntiarent. Sed vires ad coercendum deerant, infrequentibus infidisq; legionibus. Inter ambiguos milites, & occultos hostes, optimum ē præsentibus ratus, mutua dissimulatione, & iisdem quibus petebatur artibus grassari, in coloniam Agrippinensem descendit. Illuc Claudius Labeo, quem captū & extra conventū amandatum in Frisios diximus, corruptis custodibus perfugit. pollicitusque, si præsidium daretur, iturum in Batavos, & potiore civitatis partem ad societatem Romanam retracturum: accepta peditum equitumque modica manu, nihil apud Batavos ausus, quosdam Nerviorum Bethasiorumque in arma traxit. Et furtim magis, quam bello, Caninefates Marsacosq; incurfabat. Vocola Gallorū fraude illectus, ad hostem contendit. Nec procul Veteribus aberat. cum Classicus ac Tutor per speciem explorandi prægressi, cum ducibus Germanorum pacta firmavere. Tumque primum discreti à legionibus, proprio vallo castra sua circumdant, obtestante Vocola, *Non adeo turbatam civilibus armis rem Romanam, ut Treveris etiam Lingonibusque despectui sit. Superesse fidas provincias, victores exercitus, fortunam imperii, & ultores deos. Sic olim, Sacrovirum & Aduos; nuper, Vindicem Galliasque singulis præliis concidisse. Eadem rursus numina, eadem fata, ruptores fæderum expectarent. Melius divo Iulio, divoque Augusto notos eorum animos. Galbam, & infracta tributa, hostiles spiritus induisse. Nunc hostes, quia molle servitium, cum spoliati exutique fuerint, amicos fore.* Hæc ferociter locutus, postquam

quam perstare in perfidia Classicum Tutoremq;
videt; verso itinere, Novesium concedit. Galli,
duum millium spatio distantibus campis, con-
sedere. Illuc commeantium centurionum mi-
litumque emebantur animi: (ut flagitium in-
cognitum) Romanus exercitus in externa ver-
ba jurarent, pignusque tanti sceleris, nece aut
vinculis legatorum daretur. Vocula, quam-
quam pleriq; fugam suadebant, audendum ra-
tus, vocata concione, in hunc modum disseruit.
*Numquam apud vos verba feci, aut pro vobis soli-
citor, aut pro me securior. Nam mihi exitium pa-
rari, libens audio: mortemque in tot malis hostium
ut finem miseriarum exspecto. Vestri me pudet mi-
seretque, adversus quos non praelium & acies pa-
rantur. id enim fas armorum, & jus hostium. bel-
lum cum populo Romano vestrum se manibus gestu-
rum, Classicus sperat: imperiumque & sacramen-
tum Galliarum ostentat. Adeo nos, si fortuna in
praesens virtusque deseruit, etiam vetera exempla
deficiunt. quoties Romanae legiones perire praopta-
verunt, ne loco pellerentur? socii saepe nostri, ex-
scindi urbes suas, seque cum conjugibus ac liberis
cremari pertulerunt. neque aliud pretium exitus,
quam fides famaue. Tolerant cum maxime ino-
piam obsidiumque apud Vetera legiones, nec terrore
aut promissis demoveantur. Nobis, super arma &
viros, & egregia castrorum munimenta, frumen-
tum & commeatus quamvis longo bello pares. Pe-
cunia nuper etiam donativo suffecit: quod siue à
Vespasiano, siue à Vitellio datum interpretari ma-
vultis, ab imperatore certe Romano accepistis. Tot
bellorum victores, apud Geldubam, apud Vetera,
fuso toties hoste, si pavetis aciem, indignum id
quidem. Sed est vallum murique, & trahendi
artes,*

artes, donec è proximis provinciis auxilia exerci-
 tusque concurrant. Sanè ego displiceam. Sunt alii
 legati, tribuni, centurio denique, aut miles. Ne
 hoc prodigium toto terrarum orbe vulgetur, vobis
 satellitibus, Civilem & Classicum Italiam inva-
 suos. An si ad mœnia urbis Germani Gallique
 duxerint, arma patriæ inferetis? Horret animus
 tanti flagitii imagine. Tutori Trevero agentur ex-
 cubiæ? Signum belli Batavus dabit? & Germa-
 norum catervas supplebitis? quis deinde sceleris
 exitus? cum Romana legiones contra direxerint:
 transfuga è transfugis, & proditores è proditori-
 bus, inter recens & vetus sacramentum invisi deis
 errabitis? Te Iupiter optime maxime, quem per
 octingentos viginti annos, tot triumphis coluimus:
 te Quirine Romana parens urbis, precor veneror-
 que, ut si vobis non fuit cordi, me duce hæc castra
 incorrupta & intemerata servari: at certe pollui
 fœdarique à Tutore & Classico, ne sinatis. Militi-
 bus Romanis, aut innocentiam detis, aut matu-
 ram, & sine noxa pœnitentiam. Varie excepta
 oratio inter spem metuinque ac pudorem.
 Digressum Voculam, & de supremis agitan-
 tem, liberti servi que prohibuere fœdissimam
 mortem sponte prævenire. Et Classicus, misso
 Emilio Longino desertore primæ legionis, cæ-
 dem ejus maturavit. Herennium & Numi-
 sium legatos, vinciri satis visum. Dein sum-
 tis Romani imperii insignibus, in castra venit.
 Nec illi, quamquam ad omne facinus durato,
 verba ultra suppeditavere, quam ut sacramen-
 tum recitaret. Juravere qui aderant, pro im-
 perio Galliarum. Interfectorem Voculæ, altis
 ordinibus: ceteros, ut quisque flagitium nava-
 verat, præmiis attollit. Divisæ inde inter Tu-
 torem

rorem & Classicum curæ. Tutor, valida manu circumdatos Agrippinenses, quantumque militum apud superiorem Rheni ripam, in eadem verba adigit. Occisis Magontiaci tribunis, pulso castrorum præfecto, qui detractaverant. Classicus corruptissimum quemque è deditis pergere ad obsessos jubet, veniam ostentantes si præsentia sequerentur. aliter, nihil spei. Famem, ferrumque, & extrema passuros. Adjecere qui missi erant, exemplum suum. Obsessos hinc fides, inde egestas, inter decus ac flagitium distrahebant. Contantibus solita insolitaque alimenta deerant: absumentis jumentis equisque, & ceteris animalibus, quæ profana fœdaque in usum necessitas vertit, Virgulta postremo & stirpes & internatas saxi herbas vellentes, miseriarum patientiæque documentum fuerunt: donec egregiam laudem, sine turpi macularent, missis ad Civilem legatis vitam orantes. Neque ante preces admissæ, quam in verba Galliarum jurarent. Tum pactus prædam castrorum, dat custodes, qui pecuniam, calones, sarcinas retentarent, ac qui ipsos leves abeuntes prosequerentur. Ad quintum fere lapidem coorti Germani, incautum agmen aggrediuntur. Pugnacissimus quisque, in vestigio: multi, palantes occubuerunt. Ceteri retro in castra profugiunt, querente sane Civile, & increpante Germanos, tamquam fidem per scelus abrumperent. Simulata ea fuerint, ac retinere sævientes nequiverit, parum affirmatur. Direptis castris, faces iniiciunt. Cunctosque qui prælio superfuerant, incendium hausit. Civilis, barbaro voto, postcepta adversus Romanos arma, propexum rutilatum-

latumque crinem, patrata demum cæde legionum deposuit. Et ferebatur parvulo filio quosdam captivorum, sagittis jaculisque puerilibus figendos, obrulisse. Ceterum neque se, neque quemquam Batavum, in verba Galliarum adigit: fides Germanorum opibus, & si certandum adversus Gallos de possessione rerum foret, inclitus fama, & potior. Mumius Lupercus legatus legionis, inter dona missus Velledæ. Ea virgo nationis Bructeræ, late imperitabat: veterem apud Germanos more, quo plerasque feminarum fatidicas, & augescente superstitione arbitrentur deas. Tuncque Velledæ auctoritas adolevit. nam prosperas Germanis res, & excidium legionum prædixerat. Sed Lupercus, in itinere interfectus. Pauci centurionum tribunorumque in Gallia geniti, reservantur, pignus societatis. Cohortium, alarum, legionum, hiberna, subversa cremataque: iis tantum relictis, quæ Magontiaci, ac Vindonissæ sita sunt. Legio XIII cum auxiliis simul deditis, à Novesio in coloniam Treverorum transgredi jubetur, præfinita die intra quam castris excederet. Medium omne tempus, per varias curas egere. ignavissimus quisque, cæsum apud Vetera exemplo, paventes: melior pars, rubore & infamia, quale illud iter, quis dux viæ, & omnia in arbitrio eorum, quos vitæ necisque dominos fecissent. Alii, nulla dedecoris cura, pecuniam aut carissimam sibi metipsum circumdare: quidam expedire arma, telisque tamquam in aciem accingi. Hæc meditantibus, advenit proficiscendi hora, expectatione tristior. Quippe intra vallum, deformitas haut perinde notabilis: detexit ignominiam campus, & dies. Revulsæ imperatorum

imagines, [g] innexa signa, fulgentibus hinc inde Gallorum vexillis, silens agmen, & velut longæ exsequiæ. Dux Claudius Sanctus effosso oculo, dirus ore, ingenio debilior. Duplicatur flagitium, postquam, desertis Bonnenſibus caſtris, altera ſe legio miſcuerat. Et vulgata captarum legionum fama, cuncti qui paulo ante Romanorum nomen horrebant, procurentes ex agris teſtisque, & undique effuſi, inſolito ſpectaculo nimium fruebantur. Non tulit ala Picentina gaudium inſultantis vulgi, ſpretiſque Sancti promiſſis, aut minis, Magontiacum abeunt: ac forte obvio interfectore Voculæ Longino, conjeſtis in eum telis, initium exſolvendæ in poſterum culpæ fecere. Legiones nihil mutato itinere, ante mœnia Treverorum confidunt. Civilis & Claſſicus rebus ſecundis ſublatis, an coloniam Agrippinenſem diripiendam exercitibus ſuis permitterent, dubitavere. Sævitia [b] ingenita & cupidine prædæ, ad excidium civitatis trahebantur. obſtabat ratio belli, & novum imperium inchoantibus utilis clementiæ fama. Civilem etiam beneficii memoria flexit: quod filium ejus primo rerum motu in colonia Agrippinenſi deprehenſum, honorate cuſtodierant. Sed Transrhenanis gentibus inviſa civitas, opulencia auctuque. Neque alium finem belli rebantur, quam ſi promiſcua ea ſedes omnibus Germanis foret: aut diſjecta, Vbios quoque diſperſiſſet. Igitur Tencæri, Rheno diſcreta gens, miſſis legatis, mandata apud Cōcilium Agrippinenſium edi jubent. quæ fero-ciſſimus è legatis, in hunc modum protulit. *Rediſſe vos in corpus nomenque Germania, com-manibus deis; ſed præcipuo deorum Marti grates agimus:*

agimus : vobisque gratulamur, quod tandem liberi inter liberos eritis . Nam ad hunc diem flumina ac terras, & cœlum quodammodo ipsum, clauferant Romani : ut colloquia congressisque nostros arce-
rent : ~~vel~~, quod contumeliosius est viris ad arma natis, inermes ac prope nudi, sub custodē & pretio coiremus. Sed ut amicitia societasque nostra in æternum rata sint : postulamus à vobis, muros coloniae, munimenta servitiij, detrahatis. etiam fera animalia, si clausa teneas, virtutis obliuiscuntur. Romanos omnes, in finibus vestris, trucidetis. haut facile libertas, & domini miscentur. Bona interfectorum, in medium cedant: ne quis occulere quidquam, aut segregare causam suam possit. Liceat nobis vobisque utramque ripam colere, ut olim majoribus nostris. quomodo lucem noctemque omnibus hominibus; ita omnes terras fortibus viris natura aperuit. Institu-
ta cultumque patrium resumite, abruptis [i] voluptatibus, quibus Romani plus adversus subiectos quam armis valent. sincerus & integer, & servitutis oblitus populus, aut ex aequo agetis, aut aliis imperitabitis. Agrippinenses, summo consultandi spatio, quando neque subire conditiones metus futuri, neque palam aspernari conditio præsens sinebat, in hunc modum respondent. Quæ prima libertatis facultas data est, avidius quam cautius sumimus, ut vobis ceterisque Germanis consanguineis nostris jungeremur. Muros civitatis, congregantibus se cum maxime Romanorum exercitibus, augere nobis, quam diruere tutius est. Si qui ex Italia aut provinciis alienigenæ in finibus nostris fuerant, eos bellum absumsit : vel in suas quisque sedes refugere. [k] Eductis olim, & nobiscum per connubium sociatis, quique mox provenire, hac patria est. Nec vos adeo iniquos existimamus.

ut interfici à nobis parentes, fratres, liberos nostros
velitis. Vectigal & onera commerciorum, resolvimus.
Sint transitus incustoditi, sed diurni & inermes : donec nova & recentia iura, in vetustatem
consuetudine vertantur. Arbitrum habebimus Civilem & Velledam, apud quos pacta sancientur. Sic
lenitis Tencteris, legati ad Civilem & Velledam
missi cum donis, cuncta ex voluntate Agrippi-
nensium perpetrare. Sed coram adire, allo-
quique Velledam negatum. Arcebantur aspe-
ctu, quo venerationis plus inesset. Ipsa edita in
turre. dilectus è propinquis, consulta respon-
saeque, ut internuntius numinis, portabat. Ci-
vilis societate Agrippinensium auctus, proxi-
mas civitates affectare, aut adversantibus bel-
lum inferre statuit. Occupatisque Sunicis, & ju-
ventute eorum per cohortes composita : quo-
minus ultra pergeret, Claudius Labeo Betha-
fiorum Tungrorumque & Nerviorum tumul-
tuaria manu restitit, fretus loco, quia pontem
Mosæ fluminis anteceperat. Pugnabaturque in
angustiis ambigue, donec Germani tranantes,
terga Labeonis invasere. Simul Civilis, ausus,
an ex composito, intulit se agmini Tungro-
rum, & clara voce. Non ideo, inquit, bellum sum-
simus, ut Batavi & Treveri gentibus imperent.
Procul hac à nobis arrogantia, accipite societatem.
transgredior ad vos, seu me ducem, seu militem ma-
vultis. Movebatur vulgus, condebantque gla-
dios; cum Campanus, ac Iuvenalis, ex primori-
bus Tungrorum, universam ei gentem dedide-
re. Labeo, antequam circumveniretur, profu-
git. Civilis Bethasios quoque ac Nervios in fi-
dem acceptos, copiis suis adjunxit : ingens re-
rum, percussis civitatum animis, vel sponte
incli-

inclinantibus. Interea Iulius Sabinus, projectis
 fœderis Romani monumentis Cæsarem se salu-
 tari jubet: magnamque & inconditam popu-
 larium turbam in Sequanos rapit, contermi-
 nam civitatem & nobis fidam. Nec Sequani de-
 tractavere certamen. Fortuna melioribus af-
 fuit. Fusi Lingones. Sabinis festinatum temere
 prælium, pari formidine deseruit. Utq; famam
 exitii sui faceret, villam in quam perfugerat,
 cremavit. illic voluntaria morte interiisse cre-
 ditus. Sed quibus artibus latebrisque, vitam per
 novem mox annos traduxerit, simul amico-
 rum ejus constantiam, & insigne Epponinæ
 uxoris exemplum, suo loco reddemus. Sequa-
 norum prospera acie, belli impetus stetit. Resi-
 piscere paulatim civitates, fasque & fœdera re-
 spicere, principibus Remis, qui per Gallias edi-
 xere, ut missis legatis in commune consulta-
 rent, libertas an pax placeret. At Romæ cun-
 ctæ in deterius audita Mucianum angebant. [l]
 Nequaquam egregii duces, jam enim Gallum
 Annium & Petilium Cerialem dilegerat, [m]
 summam belli parum tolerare. Nec relinquen-
 da urbs, sine rectore. Et Domitiani indomitæ
 libidines timebantur: suspectis, ut diximus,
 Primo Antonio, Varoque Ario. Varus præto-
 rianis præpositus, vim atque arma retinebat.
 Eum Mucianus pulsum loco, ne sine solatio a-
 geret, annonæ præfecit. Utque Domitiani ani-
 mum, Varo haut alienum, deliniret: Arreti-
 num Clementem, domui Vespasiani per affini-
 tatem innexum, & gratissimum Domitiano,
 prætorianis præposuit, patrem ejus sub Cajo
 Cæsare egregie functum ea cura dictitans. Læ-
 tum militibus idem nomen. atq; ipsum quam-
 quam-

quam senatorii ordinis ad utraque munia sufficere. Assumuntur è civitate clarissimus quisque, & alii per ambitionem. Simul Domitianus Mucianusque accingebantur, dispari animo ille, spe ac juventa properus, hic, moras nectens, quibus flagrantem retineret, ne ferocia ætatis, & pravis impulsoribus si exercitum invasisset, paci belloque male consuleret. Legiones victrices VI, & XVII. Vitellianarum una et vicefima, è recens conscriptis secunda, Peninis Coctianisque alpibus, pars monte Grajo, traducuntur. XIV legio è Britannia, III ac prima ex Hispania accitæ. Igitur venientis exercitus fama, & suo pte ingenio ad mitiora inclinantes Galliarum civitates, in Remos convenere. Treverorum legatio illic opperiebatur, acerrimo instinctore belli Tullio Valentino. Is meditata ratione, cuncta magnis imperiis objectari solita, contumeliasque & invidiam in pop. Romanum effudit: turbidus miscendis seditionibus, & plebique gratus vecordi facundia. At Iulius Auspex è primoribus Remorum, vim Romanam, pacisque bona disertans, & summi bellum etiam ab ignavis, strenuissimi cujusque periculo geri, jamque super caput legiones: sapientissimum quemque reverentia fideque, juniores periculo ac metu continuit. Et Valentini animum laudabant, consilium Auspiciis sequebantur. Constat obstetisse Treveris Lingonibusq; apud Gallias, quod Vindicis motu cum Verginio steterant. Deterruit plerosque provinciarum æmulatio, quod bello caput? unde jus auspiciumque peteretur? quam, si cuncta provenissent, sedem imperio legerent? Nondum victoria, jam discordia erat, aliis fœdera, quibusdam opes viresque,

viresque, aut vetustatem originis, per jurgia jactantibus. Tædio futurorum, præsentia placere. Scribuntur ad Treveros epistolæ, nomine Galliarum, ut abstinere armis, impetrabili venia, & paratis deprecatoribus, si pœniteret. Restitit idem Valentinus, obstruxitque civitatis suæ aures, haut perinde instruendo bello intentus, quam frequens concionibus. Igitur non Treveri neque Lingones, ceteræve rebellium civitates, pro magnitudine suscepti discriminis agere. Ne duces quidem, in unum consulere. Sed Civilis, avia Belgarum circumibat: dum Claudium Labeonem capere, aut exturbare nititur. Classicus, segne plerumque otium trahens, velut parto imperio fruebatur. Ne Tutor quidem maturavit superiorem Germaniæ ripam, & ardua alpium præsidiis claudere. Atque interim una et vicesima legio Vindonissa, Sextilius Felix cum auxiliariis cohortibus per Rhætiā irrupere. Accessit ala Singularium, excita olim à Vitellio, deinde in partes Vespasiani transgressa. Præerat Iulius Briganticus, sorore Civilis genitus, ut ferme acerrima proximorum odia sunt, invisus avunculo infensusque. Tutor, Treverorum copias, recenti Vangionum, Caracatium, Tribocorum lectu auctas, veterano pedite atque equite firmavit, corruptis spe, aut metu subactis legionariis. qui primo cohortem præmissam à Sextilio Felice interficiunt. mox ubi duces exercitusque Romani propinquabant, honesto transfugio redire: secutis Tribocis, Vangionibusque & Caracatibus. Tutor, Treveris comitantibus, vitato Magontiacō Bingium concessit: fidens loco, quia pontem Navæ fluminis abruperat:

sed incurſu cohortium quas Sextilius ducebat, & reperto vado, proditus fuſuſque. Ea clade, percuſſi Treveri, & plebes omiſſis armis, per agros palatur. quidam principum, ut primi poſuiſſe bellum viderentur, in civitates quæ ſocietatem Romanam non exuerant, perſugerunt. Legiones à Novēſio Bonnaque in Treveros, ut ſupra memoravimus, traductæ, ſe ipſas in verba Veſpaſiani adigunt. Hæc Valentino abſente geſta: qui ubi adventabat, furens, cunctaque ruruſus in turbas & exitium converſurus: legiones in Mediomaticos, ſociam civitatem, abſceſſere. Valentinus ac Tutor, in arma Treveros retrahunt: occiſis Herennio ac Numiſio legatis, quo minore ſpe veniæ creſceret vinculum ſcleris. Hic belli ſtatuſ erat, cum Petilius Cerialis Magontiacum venit. ejus adventu, erectę ſpes. Ipſe pugnæ avidus, & contemnendis quam cavendis hoſtibus melior, ferocia verborum militem incendebat: ubi primum congregaliſſet, nullam prælio moram facturur. Dilectus per Galliam habitos, in civitates remittit, ac nuntiare jubet ſufficere imperio legiones. ſocii ad munia pacis redirent, ſecuri velut conſecto bello, quod Romanæ manus excepiſſent. Auxit ea res Gallorum obſequium, nam recepta juventute, facilius tributa toleravere, propiores ad officia quod ſpernebantur. At Civilis & Claſſicus, ubi pulſum Tutorem, cæſos Treveros, cuncta hoſtibus proſpera accepere: trepidi ac properantes, dum diſperſas ſuorum copias conducunt, crebris interim nuntiis Valentinum monuere, ne ſummæ rei periculum faceret. Eo rapidius Cerialis, miſſis in Mediomaticos, qui breviori itinere legiones in hoſtem

stem verterent, contracto quod erat militum Magontiaci, quantumque secum transvexerat, tertiis castris [n] Rigodulum venit, quem locum, magna Treverorum manu, Valentinus infederat, montibus aut Mosella amne septum, & addiderat fossas, obicesque saxorum. Nec deterruere ea munimenta Romanum ducem, quo minus peditem perrumpere juberet; equitum aciem in collem erigeret; spreto hoste, quem temere collectum, haut ita loco juvari, ut non plus suis in virtute foret. Paulum moræ in ascensu, dum missilia hostium prævehuntur. Ut ventum ad manus, deturbati, ruinæ modo, præcipitantur. Et pars equitum æquioribus jugis circumvecta, nobilissimos Belgarum, in quibus ducem Valentinum, cepit. Cerialis, postero die, coloniam Treverorum ingressus est, avido milite eruendæ civitatis: *Hanc esse Classici, hanc Tutoris patriam, horum scelere, clausas casasque legiones. Quid tantum Cremonam meruisse, quam è gremio Italiae raptam, quia unius noctis moram victoribus attulerit? Stare in confinio Germaniæ integram sedem, spoliis exercituum & ducum cadibus orantem. Redigeret prædam in fiscum. Ipsis sufficere ignes, & rebelles colonie ruinas, quibus tot castrorum excidia pensarentur.* Cerialis metu infamiæ, si licentia sævitiaque imbuere militem crederetur, preffit iras. & paruere, posito civili bello ad externa modestiores. Convertit inde animos, accitarum è Mediomaticis legionum miserabilis aspectus. Stabant conscientia flagitii mœstæ, fixis in terram oculis. Nulla inter coeuntes exercitus consalutatio. neq; solantibus hortantibusve responsa dabant, abditi per tentoria, & lucem ipsam vitantes.

nec perinde periculum aut metus, quam pudor ac dedecus obstupescerat: attonitis etiam victoribus, qui vocem precesque adhibere non ausi, lacrymis ac silentio veniam poscebant, donec Cerialis mulceret animos, fato acta dictitans, quæ militum ducumve discordia, vel fraude hostium evenissent. Primum illorum stipendiorum & sacramenti diem haberent: priorum facinorum neque imperatorem neque se meminisse. Tunc recepti in eadem castra, & edictum per manipulos, ne quis in certamine iurgiove seditionem aut cladem commilitoni objectaret. Mox Treveros ac Lingonas, ad concionem vocatos, ita alloquitur: *Neque ego unquam facundiam exercui: & populi Romani virtutem armis affirmavi. Sed quia apud vos verba plurimum valent, bonaq; ac mala non sua natura, sed vocibus seditiosorum aestimantur: statui pauca differere, quæ profligato bello, utilius sit vobis audisse, quam nobis dixisse. Terram vestram ceterorumq; Gallorum, ingressi sunt duces imperatoresq; Romani, nulla cupidine, sed majoribus vestris invocantibus, quos discordiæ usque ad exitium fatigabant. & acciti auxilio Germani, sociis pariter atque hostibus servitutem imposuerant. Quot præliis adversus Cimbro Teutonosque, quantis exercituum nostrorum laboribus, quove eventu Germanica bella tractaverimus, satis clarum. Nec ideo Rhenum insedimus, ut Italiam tueremur: sed ne quis alius Ariovistus, regno Galliarum potiretur. An vos cariores Civili Batavisque & Transrhenanis gentibus creditis, quam majoribus eorum patres avique vestri fuerunt? Eadem semper causa Germanis transcendendi in Gallias, libido atque avaritia, & mutanda sedis amor: ut relictis paludibus & solitudinibus*

dinibus suis, fecundissimum hoc solum, vosque ipsos
 possiderent. Ceterum libertas, & speciosa nomina
 prætexuntur. nec quisquam alienum servitium &
 dominationem sibi concupivit, ut non eadem ista
 vocabula usurparet. Regna bellaque per Gallias
 semper fuere, donec in nostrum jus concederetur.
 Nos, quamquam totiens laceßiti, jure victoriæ id
 solum vobis addidimus, quo pacem tueremur. Nam
 neque quies gentium, sine armis: neque arma, sine
 stipendiis: neque stipendia, sine tributis haberi queunt.
 Cetera in communi sita sunt. Ipsi plerumque legio-
 nibus nostris præsidetis: ipsi has aliasque provincias
 regitis. Nihil separatum, clausumve. Et laudato-
 rum principum usus ex æquo, quamvis procul agen-
 tibus: sævi proximis ingruunt. quomodo sterilita-
 tem, aut nimios imbres: & cetera naturæ mala: ita
 luxum, vel avaritiam dominantium tolerate. Vi-
 tia erunt, donec homines. sed neque hæc continua:
 & meliorum interventu pensantur. nisi forte Tutor-
 re & Claßico regnantibus, moderatius imperium
 speratis: aut minoribus quam nunc tributis, para-
 buntur exercitus, quibus Germani Britannique ar-
 ceantur. Nam pulsus (quod dî prohibeant) Roma-
 nis, quid aliud quam bella omnium inter se gentium
 existant? Octingentorum annorum fortuna disci-
 plinaque, compages hæc coaluit: quæ convelli, sine
 exitio convellentium, non potest. Sed vobis maxi-
 mum discrimen, penes quos aurum & opes, præci-
 pua bellorum causa. Proinde pacem & urbem,
 quam victi victoresq; eodem jure obtinemus, ama-
 te, colite. Moneant vos utriusque fortunæ docu-
 menta, ne contumaciam cum pernicie, quam obse-
 quium cum securitate malitis. Tali oratione gra-
 viora metuentes composuit, erexitque. Tene-
 bantur victore exercitu Treveri, cum Civilis &

Claßico

-251-15-

-251-15-

-251-15-

-251-15-

-251-15-

Classicus misere epistolas ad Cerialem, quarum
 hæc sententia fuit. Vespasianum, quamquam
 [p] nuntios occultarent, excessisse vita. Urbem
 atque Italiam, interno bello consumtam.
 Muciani & Domitiani, vana & sine viribus no-
 mina. Si Cerialis imperium Galliarum velit,
 ipsos finibus civitatum suarum contentos: si
 prælium mallet, ne id quidem abnuere. Ad ea
 Cerialis Civili & Classico nihil. eum qui attru-
 lerat ipsas epistolas, ad Domitianum misit.
 Hostes divisis copiis advenere undique. Pleri-
 que culpabant Cerialem passum jungi, quos di-
 cretos intercipere licuisset. Romanus exerci-
 tus castra fossa valloque circumdedit: quis te-
 mere antea intuitis confederat. Apud Germa-
 nos, diversis sententiis certabatur. Civilis op-
 perendas Transrhenanorum gentes, quarum
terrore fractæ Popul. Roman. vires obtererentur.
Gallos quid aliud quam prædam victoribus? & ta-
men quod roboris sit, Belgas, secum palam, aut
voto stare. Tutor contatione crescerem Ro-
 manam, affirmabat, coeuntibus undique ex-
 ercitibus: *Transvectam à Britannia legionem: ac-*
citas ex Hispania: adventare ex Italia: nec subi-
tum militem, sed veterem, expertumque belli.
 Nam Germanos, qui ab ipsis sperentur, non jube-
 ri, non regi, sed cuncta ex libidine agere. Pec-
 niamque ac dona, quis solis corrumpantur, mayo-
 ra apud Rom. & neminem adeo in arma prom-
 tum, ut non idem pretium quietis quam periculi
 malit. quod si statim congrediantur, nullas esse
 Ceriali, nisi ex reliquis Germanici exercitus, le-
 giones, fœderibus Galliarum obstrictas. Idque ip-
 sum quod inconditam nuper Valentini manum con-
 tra spem suam fuderint, alimentum illis ducique
 teme-

temeritatis. Ausuros rursus, venturosque in manus, non imperiti adolescentuli verba & conciones, quam ferrum & arma meditantis, sed Civilis & Classici: quos ubi aspexerint, redituram in animos formidinem, fugam, famemque, ac totiens capitis precariam vitam. neque Treveros, aut Lingonas benevolentia contineri: resumturos arma, ubi metus abscefferit. Diremit consiliorum diversitatem, approbata Tutoris sententia, Classicus. statimque exsequuntur. Media acies Vbiis Lingonibusque data, dextro cornu cohortes Bata- vorum, sinistro Bructeri Tencteriq; pars montibus, alii viam inter Mosellamque flumen, tam improvise affiluerunt, ut in cubiculo ac lectulo Cerialis (neque enim noctem in castris egerat) pugnari simul, vincique suos audierit, increpans pavorem nuntiantium, donec universa clades in oculis fuit. Perrupta legionum castra, fusi equites: medius Mosellæ pons, qui ulteriora Coloniae annectit, ab hostibus infestus. Cerialis turbidis rebus intrepidus, & fugientes manu retrahens, intacto corpore promptus inter tela, felici temeritate, & fortissimi cujusque accursu, recuperatum pontem lecta manu firmavit. Mox in castra reversus, palantes captarum apud Novesium Bonnamq; legionum manipulos, & rarum apud signa militem, ac prope circumventas aquilas videt. Incensus ira, non Flaccum, inquit, non Voculam deseritis. Nulla hic proditio, neque aliud excusandum habeo, quam quod vos Gallici foederis oblitos [q] prædixerim, memoriam Romani sacramenti temere credidi. Annumerabor Numisiis & Herenniis, ut omnes legati vestri, aut militum manibus, aut bestium ceciderint. Ite, nunciate Vespasiano, vel, quod

quod propius est, Civili, & Classico, relictum à vobis in acie ducem. venient legiones, qua neque me inultum, neque vos impunitos patiantur. Vera erant. & à tribunis præfectisque eadem ingerebantur. Consistunt per cohortes, & manipulos. neque enim poterat patefcere acies effuso hoste, & impredientibus tentoriis sarcinisque, cum intra vallum pugnaretur. Tutor, & Classicus, & Civilis, suis quisque locis pugnam ciebant: Gallos pro libertate, Batavos pro gloria, Germanos ad prædam instigantes. Et cuncta pro hostibus erant. donec legio vicesima prima, patientiore quam ceteræ spatio conglobata, sustinuit ruentes: mox impulit. Nec sine ope divina, mutatis repente animis, terga victores vertere. Ipsi territos se cohortium aspectu ferebant, quæ primo impetu disjectæ, summis rursus jugis congregabantur, ac speciem noviauxilii fecerant. Sed obstitit vincentibus pravum inter ipsos certamen, hoste omisso spolia confectandi. Cerialis, ut incuria prope rem afflixit, ita constantia restituit. Secutusque fortunam, castra hostium eodem die capit excinditque. Nec in longum quies militi data. Orabant auxilium Agrippinenses; offerebantque uxorem ac sororem Civilis, & filiam Classici, relictæ sibi pignora societatis. Atque interim dispersos in domibus Germanos trucidaverant. Vnde metus & iustæ preces invocantium, antequam hostes reparatis viribus, ad spem, vel ad ultionem accingerentur. Namque & Civilis illuc intenderat, non invalidus, flagrantissima cohortium suarum integra, & è Chaucis Frisiisque composita. Tolbiaci, in finibus Agrippinensium, agebat. Sed tristis nuntius

tius avertit, deletam cohortem dolo Agrippinensium : qui largis epulis vinoque sopitos Germanos, clausis foribus, igne injecto, cremavere. Simul Cerialis propero agmine subvenit. Circumsteterat Civilem & alius metus, ne quartadecima legio, adjuncta Britannica classe, affligeret Batavos, qua Oceano ambiuntur. Sed legionem, terrestri itinere, Fabius Priscus legatus in Nervios Tungrosque duxit. Eæque civitates in deditiorem acceptæ. Classem ultro Caninefates aggressi sunt. majorque pars navium depressa, aut capta. Et Nerviorum multitudinem sponte commotam, ut pro Romanis bellum capefleret, iidem Caninefates fudere. Classicus quoque adversus equites Novesium à Ceriali præmissos, secundum prælium fecit. quæ modica, sed crebra damna, famam victoriæ nuper partæ lacerabant. Iisdem diebus, Mucianus Vitellii filium interfici jubet: mansuram discordiam obtendens, nî semina belli restinxisset. Neq; Antonium Primum adsciri inter comites à Domitiano passus est: favore militum anxius, & superbia viri, æqualium quoque adeo superiorum intolerantis. Profectus ad Vespasianum Antonius, ut non pro spe sua excipitur, ita neque averso imperatoris animo. Trahebatur in diversa. hinc, meritis Antonii, cujus ductu confectum haut dubie bellum erat: inde, Muciani epistolis. simul ceteri, ut infestum tumidumque insectabantur, adjunctis prioris vitæ criminibus. neque ipse deerat arrogantiam vocare offensas, nimius commemorandis quæ meruisset. Alios ut imbelles, Cæcinam ut captivum ac dediticium increpat. Unde paulatim levior viliorque haberi,

beri, manente tamen in speciem amicitia. Per eos menses, quibus Vespasianus Alexandriae statos [r] æstivis flatibus dies, & certa maris, opperiebatur, multa miracula evenere, quibus cælestis favor & quædam in Vespasianum inclinatio numinum ostenderetur. Ex plebe Alexandrina quidam, oculorum tabe notus, genua ejus advolvitur, remedium cæcitatæ exposcens gemitu, monitu Sarapis dei, quem dedita superstitionibus gens ante alios colit. precabaturque principem, ut genas & oculorum orbes dignaretur respergere oris excremento. Alius manu æger, eodem deo auctore, ut pede ac vestigio Cæsaris calcaretur, orabat. Vespasianus primo irridere, aspernari: atque illis instantibus, modo famam vanitatis metuere, modo obsecratione ipsorum, & vocibus adulantium in spem induci. postremo æstimari à medicis jubet, an talis cæcitas ac debilitas, ope humana superabiles forent. Medici varie disserere. Huic non exesam vim luminis; & reddituram si pellerentur obstantia: illi elapsos in prævum artus, si salubris vis adhibeatur, posse integrari. Id fortasse cordi deis, & divino ministerio principem electum. denique patrati remedium gloriam, penes Cæsarem; irriti, ludibrium penes miseros fore. Igitur Vespasianus cuncta fortunæ suæ patere ratus, nec quidquam ultra incredibile, læto ipse vultu, erecta quæ astabat multitudo, jussu exsequitur. Statim conversa ad usum manus, ac cæco reluxit dies. Vtrumque qui interfuere nunc quoque memorant, postquam nullum mendacio premium. Altior inde Vespasiano cupido adeundi sacram sedem, ut super rebus imperii consulere-

ret.

ret. Arceri templo cunctos jubet. atque ingressus, intentusque numini, respexit pone tergum è primoribus Ægyptiorum, nomine Basiliden: quem procul Alexandria plurium dierum itinere, & ægro corpore detineri haut ignorabat. Percontatur sacerdotes, num illo die Basilides templum inisset? percontatur obvios, num in urbe visus sit? denique missis equitibus explorat illo temporis momento, octoginta millibus passuum abfuisse. Tunc divinam speciem, & vim responsi ex nomine Basilidis, interpretatus est. Origo dei nondum nostris auctoribus celebrata: Ægyptiorum antistites sic memorant. Ptolemæo regi, qui Macedonum primus Ægypti opes firmavit, cum Alexandriæ recens conditæ mœnia, templaque & religiones adderet, oblatum per quietem decore eximio & majore quàm humana specie juvenem, qui moneret, ut fidissimis amicorum in Pontum missis, effigiem suam acciret: lætum id regno, magnamque & inclytam sedem fore quæ ex cepisset. simul visum eundem juvenem in cælum igne plurimo attolli. Ptolemæus omine & miraculo excitus, sacerdotibus Ægyptiorum, quibus mos talia intelligere, nocturnos visus aperit. Atque illis Ponti & externorum parum gnaris, Timotheum Atheniensem è gente Eumolpidarum, quem ut antistitem cærimoniarum Eleusi exciverat, quæ nam illa superstitio, quod numen interrogat. Timotheus, quæ sitis qui in Pontum meassent, cognoscit urbem illic Sinopen, nec procul templum vetere inter accolæ fama Iovis Ditis. Namque & muliebrem effigiem assistere, quam plerique Proserpinam vocent. Sed Ptolemæus, ut sunt ingenia regum,

pro-

pronus ad formidinem, ubi securitas rediit, voluptatum quam religionum appetens, negligere paulatim, aliasque ad curas animum vertere: donec eadem species terribilior jam & instantior, exitium ipsi regnoque denuntiaret nisi iussa patrarentur. Tum legatos & dona Scydrothemidi regi (is tunc Sinopensibus imperitabat) expediri jubet, præcipitque navigaturis, ut Pythium Apollinem adeant. Illis mare secundum. Sors oraculi haut ambigua. Irent, simulacrumque patris sui reveherent, sororis relinquerent. Vt Sinopen venere, munera, preces, mandata regis sui Scydrothemidi allegant. Qui diversus animi, modo numen pavescere, modo minis adversantis populi terreri, sæpe donis promissisque legatorum flectebatur. Atque interim triennio exacto, Ptolemæus non studium, non preces omittere. Dignitatem legatorum, numerum navium, auri pondus, augebat. Tum minax facies Scydrothemidi offertur, ne destinata deo ultra moraretur. Constantem varia perniciēs, morbiq̃ue & manifesta cælestium ira, graviorque in dies fatigabat. Advocata concione, iussa numinis, suos Ptolemæique visus, ingruentia mala exponit. Vulgus adversari regem, invidere Ægypto, sibi metuere, templumque circumfidere. Major hinc fama tradidit, deum ipsum appulsas litori navis sponte conscendisse. Mirum inde dictu, tertio die tantum maris emensi, Alexandriam appelluntur. Templum pro magnitudine urbis exstructum, loco cui nomen Rhacotis. fuerat illic sacellum, Sarapidi atque Isidi antiquitus sacratum. Hæc de origine & advektu dei, celeberrima. Nec sum ignarus, esse quosdam qui Seleu-

Seleucia urbe Syriæ accitum, regnante Ptolemæo, quem tertia ætas tulit: alii auctorem eundem Ptolemæum, sedem ex qua transierit, Memphim perhibent, inclytam olim, veteris Ægypti columnen. Deum ipsum multi Æsculapium, quod medeatur agris corporibus; quidam, Osirim, antiquissimum illis gentibus numen; plerique Iovem, ut rerum omnium potentem; plurimi Ditem patrem, insignibus quæ in ipso manifesta, aut per ambages conjectant. At Domitianus Mucianusque, antequam alpi- bus propinquarent, prosperos rerum in Treve- ris gestarum nuntios accepere. Præcipua victo- riæ fides, dux hostium Valentinus, nequaquam abjecto animo, quos spiritus gessisset, vultu fe- rebat. Auditus ideo tantum, ut nosceretur in- genium ejus, damnatusque. inter ipsum sup- plicium, exprobranti cuidam patriam ejus ca- ptam, Accipere se solatium mortis respondit. Sed Mucianus quod diu occultaverat, ut re- cens expromsit. *Quoniam benignitate deum fra- ctæ vires hostium forent: parum decorè Domitia- num, confecto prope bello, aliena gloria interventu- rum. Si status imperij, aut salus Galliarum in di- scrimine verteretur, debuisse Casarem in acie stare. Canines fates Batavosque minoribus ducibus dele- gandos. Ipse Lugduni vim fortunamque principa- tus è proximo ostentaret, nec parvis periculis im- mixtus, & majoribus non defuturus.* Intellige- bantur artes, sed pars obsequii in eo, ne depre- henderentur. Ita Lugdunum ventum. Vnde creditur Domitianus, occultis ad Cerialem nuntiis, fidem ejus tentavisse, an præsentī sibi exercitum imperiumque traditurus foret. qua cogitatione bellū adversus patrem cogitaverit,

an

an opes viresque adversus fratrem, in incerto fuit. Nam Cerialis, salubri temperamento elusit, ut vana pueriliter cupientem. Domitianus sperni à senioribus juventam suam cernens, modica quoque & usurpata antea munia imperii omittebat. Simul simplicitatis ac modestiæ imagine, in altitudinem conditus: studiumque litterarum & amorem carminum simulans, quo velaret animum, & fratris æmulationi subduceretur, cujus disparem mitioremque naturam contra interpretabatur.

LOCA EMENDANDA IN LIB. IV.

a Vertranius, *forma* b attollebatur. c Itali-
bri. at Rhenano placuit, *certatum* d Manuss.
Sentio: e Esset. f verteret. g *Abeſt* à Manuss.
Initium belli Germanici. h In Vat. *deſciſcendi*.
i Vat. *impubes*, k *omine*, est in edit. Rhen.
l *Deeſt* cod. Budensi. m Alii, *jugisque* n Vat.
pendebant, o Farn. *tamen*. p Puto legantur.
q Vat. 16. r Vulgati, *immensis actibus* s Malim,
Romano t Vat. *ſuſpectiones* u Lego, arma x Vel,
molliora y *dedita*, sive, *didita* z *duoetviceſimani*.
a Videntur *deesse* quedam. b Puto *verius*, *aufari*
c Vat. *Patruitus* d Vulgo, *omina*. e Lego, *ſu-*
vetaurilibus f Vat. *ante alios* g Cod. *regius*, in
hora h Ex Vat. *ſcribo*, *ingenii* i Vulgo, *veſti-*
galibus. k *deductis* l *Necquamquam* m Farn.
ſumma n Vat. *Ridogulum* o Vat. *claret*. p Farn.
nuntii quod probo q *metuo ut ſuperſit ea vox*.
r *Auſim legere, Eteſiarum*.

LIBER V.

BREVIARIUM LIBRI.

TIti in Iudæos urbemque sacram expeditio. Ea occasione, de gentis origine, moribus, religione, urbisque ipsius opere & situ, accuratius & uberius dictum. Germanici belli progressus. prælia aliquot inter Civilem & Civilem. quæ denique pax (ita apparet ex fine admutilati libri) excepit.

EIVSDEM anni principio, Cæsar Titus perdomandæ Iudææ dilectus à patre, & [a] privatis utriusque rebus militia clarus, maiore tum vi famaue agebat, certantibus provinciarum & exercituum studiis. atq; ipse, ut [b] superior sui jam crederetur, decorum se promptumque in armis ostendebat, comitate & alloquiis officia provocans: ac plerumque in opere, in agmine, gregario militi mixtus, incorrupto ducis honore. Tres eum in Iudæa legiones, quinta & decima, & quintadecima, vetus Vespasiani miles excepere. Tradidit & Syria duodecimam, & adductos Alexandria duoetvicesimos tertianosque. Comitabantur viginti sociæ cohortes, octo equitum alæ: simul Agrippa, Sohemusque reges, & auxilia regis Antiochi, validaque & solito inter accolæ odio infensa Iudæis Arabum manus. Multi, quos urbe atque Italia sua quemque spes acciverat, occupandi Principem adhuc vacuum. His cum copiis fines hostium ingressus, composito agmine, cuncta explorans, paratusque decernere, haut procul Hierosolymis castra facit. Sed quia famosæ vrbis supremum diem tradituri

dituri sumus , congruens videtur primordia
ejus aperire. Iudæos Creta insula profugos,
novissima Libyæ insedisse memorant, qua tem-
pestate Saturnus vi Iovis pulsus cesserit regnis.
Argumentum è nomine petitur. Inclytum in
Creta, Idam montem. accolas, Idæos, aucto
in Barbarum cognomento, Iudæos vocitari
[quasi Idæos.] quidam regnante Iside, exau-
dantem per Ægyptum multitudinem, ducibus
Hierosolymo ac Iuda, proximas in terras exo-
neratam. Plerique Æthiopum prolem, quos
rege Cepheo, metus atque odium mutare sedes
perpulerit. Sunt qui tradant, Assyrios conve-
nas, indigum agrorum populum, parte Ægypti
potitos, ac mox proprias urbes Hebræasque
terras, & propiora Syriæ coluisse. Clara alii
Iudæorum initia: Solymos carminibus Home-
ri celebratam gentem, conditæ urbi Hieroso-
lymam nomen è suo fecisse. Plurimi auctores
consentiunt, orta per Ægyptum tabe, quæ cor-
pora fœdaret; regem [c] Occhorim, adito
Hammonis oraculo, remedium petentem, pur-
gare regnum, & id genus hominum ut invisum
deis, alias in terras avehere iustum. Sic con-
quisitum collectumq; vulgus, postquam vastis
locis relictum sit; ceteris per lacrymas torpen-
tibus, Mosen unum exsulum monuisse, ne quam
deorum hominumve opem exspectarent, ab
utrisque deserti, sed sibi met ut duci cælesti cre-
derent, [d] primo cujus auxilio credentes, præ-
sentes miseras pepulissent. Assensere, atque
omnium ignari fortuitum iter incipiunt. Sed
nihil æque, quam inopia aquæ fatigabat. Iam-
que haut procul exitio, totis campis procubue-
rant: cum grex asinorum agrestium, è pastu
in

in rupem nemore opacam concessit. Secutus Moses, conjectura herbidi soli, largas aquarum venas aperit. Id levamen. & continuum sex dierum iter emensi, septimo pulsus cultoribus, obtinere terras, in quibus urbs & templum dicata sunt. Moses, quo sibi in posterum gentem firmaret, novos ritus contrariosque ceteris mortalibus indidit. Profana illic omnia, quæ apud nos sacra. Rursum concessa apud illos, quæ nobis incesta. Effigiem animalis, quo monstrante errorem sitimque depulerant, penetrali sacravere: cæso ariete, velut in contumeliam Hammonis. Bos quoque immolatur, quem Ægyptii Apin colunt. Sue abstinent, memoria cladis, quod ipsos scabies quondam turpaverat, cui id animal obnoxium. Longam olim famem, crebris adhuc jejuniis fatentur. Et raptarum frugum argumentum, panis Iudaicus nullo fermento detinetur. Septimo die, otium placuisse ferunt: quia is finem laborum tulerit. dein blandiente inertia, septimum quoque annum ignaviæ datum. Alii honorem eum Saturno haberi: seu principia religionis tradentibus Idæis, quos cum Saturno pulsos, & conditores gentis accepimus: seu quod è septem sideribus, quibus mortales reguntur, altissimo orbe & præcipua potentia stella Saturni feratur: ac pleraque cælestium, vim suam & cursum septimos per numeros conficiant. Hi ritus quoquo modo inducti, antiquitate defenduntur. cetera instituta sinistra, fœda, pravitate valere. Nam pessimus quisque, spretis religionibus patriis, tributa & stipes illuc congebant. Vnde auctæ Iudæorum res: & quia apud ipsos fides obstinata, misericordia in prom-

promptu, sed adversus omnes alios hostile odium. Separati epulis, discreti cubilibus, projectissima ad libidinem gens, alienarum concubitu abstinere. inter se nihil illicitum. Circumcidere genitalia instituere; ut diversitate noscantur. Transgressi in morem eorum, idem usurpant. nec quidquam prius imbuuntur, quam contemnere deos, exuere patriam: parentes, liberos, fratres, vilia habere. Augendæ tamen multitudini consulitur. Nam & necare quemquam ex agnatis, nefas: animasque prælio aut suppliciis peremptorum, æternas putant. Hinc generandi amor, & moriendi contemptus. Corpora condere, quam cremare, è more Ægyptio. Eademque cura, & de infernis persuasio. cælestium contra. Ægyptii pleraque animalia effigiesque compositas venerantur. Iudæi mente sola, unumq; numen intelligunt. Profanos qui deum imagines, mortalibus materiis, in species hominum effingant. Summum illud & æternum, neque mutabile, neque interitum. Igitur nulla simulacra urbibus suis, nedum templis sunt. Non regibus hæc adulario, non Cæsaribus honor. Sed quia sacerdotes eorum tibia tympanisque concinebant, hedera vinciebantur, vitisque aurea templo reperta: Liberum patrem coli, domitorem Orientis quidam arbitrati sunt, nequaquam congruentibus institutis. quippe Liber festos lætosque ritus posuit: Iudæorum mos absurdus sordidusque. Terra finesque, qua ad Orientem vergunt, Arabia terminantur: à meridie, Ægyptus obiacet: ab occasu, Phœnices & mare: Septentrionem à latere Syriæ longe prospectant. Corpora hominum salubria, & ferentia laborum.

rari imbres, uber solum. [Exuberant] fruges nostrum ad morem. præterque eas, Balsamum & Palmæ. palmetis proceritas, & decor. Balsamum, modica arbor. ut quisque ramus intumuit, si vim ferri adhibeas, pavent venæ: fragmine lapidis, aut testa aperiuntur. humor in usu medentium est. Præcipuum montium Libanum erigit, mirum dictu, tantos inter ardores opacum fidumq; nivibus. Idem amnem Iordanem alit, funditque. Nec Iordanes pelago accipitur. Sed unum atque alterum lacum integer perfluit: tertio retinetur. Lacus immenso ambitu, specie maris, sapore corruptior, gravitate odoris accolis pestifer, neque vento impellitur, neque pisces aut suetas aquis volucres patitur. Incertæ undæ superiacta, ut solido feruntur, periti imperitique nandi, perinde attolluntur. Certo anni, bitumen egerit: cujus legendi usum, ut ceteras artes, experientia docuit. Ater suapte naturaliquor, & sparso aceto concretus, innatat. hunc manu captum, quibusea cura, in summa navis trahunt. Inde nullo juvante influit, oneratque, donec abscindas. nec abscindere ære ferrove possis: fugit cruorem vestemque infectam sanguine, quo feminæ per menses exsolvuntur. Sic veteres auctores. Sed gnari locorum tradunt, undantes bitumine moles pelli, manu ne trahi ad litus: mox ubi vapore terræ, vi solis inaruerint, securibus cuneisq; ut trabes aut saxa discindi. Haut procul inde campi, quos ferunt olim uberes, magnisque urbibus habitatos, fulminum jactu arsisse: & manere vestigia, terramque specie torridam, vim frugiferam perdidisse. Nam cuncta sponte edita, aut manu fata, sive herba te-

nus aut flore, seu solitam in speciem adolere, atra & inania velut in cinerem vanescunt. Ego sicut Iudaicas quondam urbes igne cælesti flagrasse concesserim, ita halitu lacus infici terram, corrumpi superfusum spiritum, eoque fetus segetum & autumnus putrescere reor, solo cæloque juxta gravi. Et Belus amnis Iudaico mari illabatur: circa cuius os conlectæ arenæ, admixto nitro, in vitrum excoquuntur. modicum id litus, sed egerentibus inexhaustum. Magna pars Iudææ vicis dispergitur. habent & opida. Hierosolyma gentis caput. Illic immensæ opulentiae templum, & primis munimentis urbs de jugis, templum intimis clausum. ad fores, tantum Iudæo aditus: limine, præter sacerdotes, arcebantur. Dum Assyrios penes Medosque & Persas Oriens fuit; despectissima pars fervientium. postquam Macedones præpotuerunt; rex Antiochus demere superstitionem, & mores Græcorum dare adnixus, quo minus terribilissimam gentem in melius mutaret, Parthorum bello prohibitus est. nam ea tempestate, Arsaces desciverat. Tum Iudæi, Macedonibus invalidis, Parthis nondum adultis (& Romani procul aberant) sibi ipsi reges imposuere, qui mobilitate vulgi expulsi, resumptâ per arma dominatione, fugas civium, urbium everfiones, fratrum, conjugum, parentum neces, aliaque solita regibus ausi, superstitionem fovebant: quia honor sacerdotii, firmamentum potentiae assumebatur. Romanorum primus Gn. Pompeius, domuit: templumque jure victoriæ ingressus est. Inde vulgatum, [e] nulla intus deum effigie vacuam sedem, & inania arcana. Muri Hierosolymorum diruti, delubrum mansit.

MOX

Mox bello civili interno, postquam in ditio-
nem M. Antonii provinciæ cesserant: rex Par-
thorum Pacorus Iudæa potitus, interfectusque
à P. Ventidio, & Parthi trans Euphratem re-
ducti. Iudæos C. Sosius subegit. Regnum ab
Antonio Herodi datū, victor Augustus sanxit.
Post mortem Herodis, nihil exspectato Cæsa-
re, Simon quidam regium nomen invaserat.
Is à Quinctilio Varo obtinente Syriam puni-
tus. & gentem coercitam, liberi Herodis tri-
partito rexere. Sub Tiberio quies. dein, iussu à
C. Cæsare effigiem ejus in templo locare, arma
potius sumere. quem motum Cæsaris mors
diremit. Claudius defunctis regibus, aut ad
modicum reductis, Iudæam provinciam equi-
tibus Romanis aut libertis permisit. è quibus
Antonius Felix, per omnem sævitiam, ac libi-
dinem, jus regium servili ingenio exercuit,
Drusilla Cleopatæ & Antonii nepte in matri-
monium accepta. ut ejusdem Antonii, Felix
progener, Claudius nepos esset. duravit tamen
patientia Iudæis, usq; ad Gessium Florum pro-
curatorem. Sub eo bellum ortum. & compri-
mere cœptantem Cestium Gallum Syriæ lega-
tum, varia prælia ac sæpius adversa excepere.
Qui ubi fato, aut tædio occidit: missu Neronis,
Vespasianus fortuna famaue & egregiis mini-
stris, intra duas æstates, cuncta camporum,
omnesque præter Hierosolyma urbes, victore
exercitu tenebat. Proximus annus civili bello
intentus, quantū ad Iudæos per otium transiit.
pace per Italiam parta, & externæ curæ redie-
re. Augebat iras, quod soli Iudæi non cessis-
sent. Simul manere apud exercitus Titum, ad
omnes principatus novi eventus casusve utile
vide-

videbatur. Igitur castris, uti diximus, ante mœnia Hierosolymorum positis, instructas legiones ostentavit. Iudæi sub ipsos muros struxere aciem, rebus secundis longius ausuri; & si pellerentur, parato perfugio. Missus in eos eques cum expeditis cohortibus, ambigue certavit. Mox cessere hostes, & sequentibus diebus crebra pro portis prælia ferebant: donec assiduus damnis, intra mœnia pellerentur. Romani ad oppugnandum versi. neque enim dignum videbatur, famem hostium opperiri. poscebantque pericula, pars virtute, multi ferocia, & cupidine præmiorum. Ipsi Tito Roma, & opes, voluptatesque ante oculos; ac ni statim Hierosolyma conciderent, morari videbantur. Sed urbem arduam situ, opera molesque firmaverant, quibus vel plana satis munirentur. Nam duos colles immensum editos claudebant muri per artem obliqui, aut introrsus sinuati: ut latera oppugnantium, ad ictus patefcerent. Extrema rupis, abrupta. & turres, ubi mons juvisset, in sexaginta pedes; inter devexa, in centenos vicenosque attollebantur. mira specie, ac procul intuentibus pares. Alia intus mœnia, regiae circumjecta. conspicuoque fastigio turris, Antonia in honorem M. Antonii ab Herode appellata. Templum in modum arcis, propriique muri, labore & opere ante alios. ipsæ porticus, quibus templum ambiebatur, egregium propugnaculum. Fons perennis aquæ, cavati sub terra montes: & piscinæ cisternæque servandis imbribus. præviderant conditores ex diversitate morum, crebra bella. inde cuncta, quamvis adversus longum obsidium: & à Pompeio expugnatis, metus atque usus ple-
raque

raque monstravere. Atque per avaritiam Clau-
 dianorum temporum, emto jure muniendi,
 struxere muros in pace, tamquam ad bellum:
 magna colluvie, & ceterarum urbium clade
 aucti. Nam pervicacissimus quisque illuc per-
 fugerat; eoque seditiosius agebant. Tres duces,
 totidem exercitus. Extrema & latissima mœ-
 nium, Simon: mediam urbem, Ioannes, quem
 & Bargioram vocabant: templum, Eleazarus
 firmaverat. Multitudine & armis Ioannes, ac
 Simon; Eleazarus, loco pollebat. Sed prælia,
 dolus, incendia inter ipsos, & magna vis fru-
 menti ambusta. Mox Ioannes, missis per spe-
 ciem sacrificandi, qui Eleazarum manumque
 ejus obtruncarent, templo potitur. ita in duas
 factiones civitas discessit, donec propinquan-
 tibus Ro. bellum externum concordiam pare-
 ret. Evenerant prodigia, quæ neque hostiis,
 neque votis piare fas habet gens, superstitioni
 obnoxia, religionibus adversa. Visæ per cælum
 concurrere acies, rutilantia arma, & subito
 nubium igne collucere templum. Expasæ re-
 pente delubri fores, & audita major humanâ
 vox, *Excedere deos.* simul ingens motus exce-
 dentium. Quæ pauci in metum trahebant:
 pluribus persuasio inerat, antiquis sacerdotum
 litteris contineri, eo ipso tempore fore, ut va-
 lesceret Oriens, profectique Iudæa rerum poti-
 rentur. quæ ambages Vespasianum ac Titum
 prædixerant. Sed vulgus, more humanæ cupi-
 dinis, sibi tantam fatorum magnitudinem in-
 terpretati, ne adversis quidem ad vera muta-
 bantur. Multitudinem obsessorum omnis æta-
 tis, virilis ac muliebris sexus, [f] sexcenta millia
 fuisse accepimus. Arma cunctis, qui ferre pos-
 sent:

sent : & plures , quam pro numero , audebant. Obsinatio viris feminisque par : ac si transferre sedes cogerentur , major vitæ metus quam mortis. Hanc adversus urbem gentemque Cæsar Titus , quando impetum & subita belli locus abnueret , aggeribus vineisque certare statuit. Dividuntur legionibus munia , & quies præliorum fuit : donec cuncta expugnandis urbibus reperta apud veteres , aut novis ingeniis , struerentur. At Civilis , post malam in Treveris pugnam , reparato per Germaniam exercitu , apud Vetera confedit : tutus loco : & ut memoria prosperarum illic rerum , augescerent Barbarorum animi. Secutus est eodem Cerialis , duplicatis copiis , adventu secundæ & xvi. & xiiii. legionum. Cohortesque & alæ jam pridem accitæ , post victoriam properaverant. Neuter ducum contator. Sed arcebat latitudo camporum , suo pte ingenio humentium. Addiderat Civilis obliquam in Rhenum molem , cuius objectu revolutus amnis , adjacentibus superfunderetur. Ea loci forma , incertis vadis subdola , & nobis adversa. quippe miles Romanus armis gravis , & nandi pavidus : Germanos , fluminibus suetos , levitas armorum , & proceritas corporum attollit. Igitur laceflentibus Batavis , ferocissimo cuique nostrorū cceptum certamen. deinde orta trepidatio , cum præaltis paludibus arma equique haurirentur. Germani , notis vadis persultabant ; omisâ primumque fronte , latera ac terga circumvenientes. neque ut in pedestri acie , cominus certabatur ; sed tamquam navali pugna. vagi inter undas , aut si quid stabile occurrebat , totis illic corporibus nitentes , vulnerati cum integris ,
periti

periti nandi cum ignaris, in mutuam perniciem implicabantur. minor tamen quam pro tumultu cædes: quia non ausi egredi paludem Germani, in castra rediere. Ejus prælii eventus, utrumque ducem, diversis animi motibus, ad maturandum summæ rei discrimen erexit, Civilis, instare fortunæ; Cerialis, abolere ignominiam. Germani, prosperis feroces; Romanos, pudor excitaverat. nox apud Barbaros cantu aut clamore, nostris per iram & minas acta. Postera luce, Cerialis equite & auxiliariis cohortibus frontem explet: in secunda acie, legiones locatæ: dux sibi dilectos retinuerat; ad improvisa. Civilis haut porrecto agmine, sed cuneis astitit. Batavi Cugernique in dextro; læva ac propiora fluminis, Transrhenani tenuere. Exhortatio ducum, non more concionis apud universos, sed ut quosque eorum advehebantur. Cerialis *veterem Rom. nominis gloriam, antiquas recentesque victorias: ut perfidum, ignavum, victum hostem, in aeternum exscinderent. ultione magis, quam prælio opus esse. Pauciores nuper cum pluribus certasse: attamen fusos Germanos, quod roboris fuerit. Superesse, qui fugam animis, qui vulnera tergo, ferant.* Proprios inde stimulos legionibus admovebat, domitores Britanniae quartadecimanos appellans. principem Galbam, sextæ legionis auctoritate factum: illa primum acie, Secundanos nova signa, novamq; aquilam dicaturos. Hinc prævectus ad Germanicum exercitum, manus tendebat, ut suam ripam, sua castra sanguine hostium reciperarent. Alacrior omnium clamor, quibus vel è longa pace prælii cupido, vel fessis bello pacis amor, premiaque & quies in poste-

rum sperabantur. Nec Civilis [g] silentem
struxit aciem, locum pugnae testem virtutis
ciens: Stare Germanos Batavosque super vestigia
gloriae, cineres ossaque legionum calcantes. quo-
cumque oculos Romanus intenderet, captivitatem,
clademque & dira omnia obversari. Ne terreren-
tur vario Treverici praelii eventu: suam illic [k]
victoriam Germanis obstitisse, dum omnis telis,
præda manus, impediunt. sed cuncta mox prospera,
& hosti contraria evenisse. Quæ provideri astu
ducis oportuerit, providisse: campos madentes, &
ipsis gnaros, paludes hostibus noxias: Rhenum &
Germania deos in aspectu, quorum numine capes-
serent pugnam, conjugum, parentum, patria me-
mores. illum diem aut gloriosissimum inter maio-
res, aut ignominiosum apud posteros fore. Vbi sono
armorum tripudiisque (ita illis mos) appro-
bata sunt dicta, faxis, glandibusque & ceteris
missilibus praelium incipitur: neque nostro
milite paludem ingrediente, & Germanis ut
elicerent laceffentibus. Absumtis quæ jaciun-
tur, & ardesciente pugna, procursum ab hoste
infestius, immensis corporibus, & prælongis
hastis fluitantem labantemque militem eminus
fodiebant. simul è mole, quam eductam in Rhe-
num rettulimus, Bructerorum cuneus trans-
natavit. turbata ibi res. & pellebatur sociarum
cohortium acies, cum legiones pugnam exci-
piunt, suppressaque hostium ferocia, praelium
exæquatur. Inter quæ, perfuga Batavus adiit
Cerialem, terga hostium promittens, si extre-
mo paludis eques mitteretur: solidum illa, &
Cugernos quibus custodia obvenisset, parum
intentos. Duæ alæ cum perfuga missæ, incauto
hosti circumfunduntur. quod ubi clamore
cogni-

cognitum; legiones à fronte incubuere, pulsi-
 que Germani Rhenum fuga petebant. Debel-
 latum eo die foret, si Romana classis sequi ma-
 turasset. Ne eques quidem institit, repente fu-
 sis imbribus, & propinqua nocte. Postera die,
 decimaquarta legio in superiorem provinciam
 Gallo Annio missa. Cerialis exercitum decima
 ex Hispania legio supplevit. Civili Chaucorum
 auxilia venire. non tamen ausus opidum [i]
 Batavorum armis tueri, raptis quæ ferri pote-
 rant, ceteris injecto igni in insulam con-
 cessit; gnarus deesse naves efficiendo ponti, neque
 exercitum Ro. aliter transmissurum. quin &
 diruit molem à Druso Germanico factam,
 Rhenumque prono alveo in Galliam ruentem,
 disiectis quæ morabantur, effudit. Sic velut ab-
 acto amne, tenuis alveis, insulam inter, Ger-
 manosque, continentium terrarum speciem
 fecerat. Transiere Rhenum Tutor quoque &
 Classicus, & centum tredecim Treverorum se-
 natores: in quibus fuit Alpinus Montanus,
 quem à Primo Antonio missum in Gallias su-
 perius memoravimus. Comitabatur eum fra-
 ter D. Alpinus. Simul ceteri miseratione ac do-
 nis auxilia concibant, inter gentes periculo-
 rum avidas. Tantumque belli superfuit, ut
 præsidia cohortium, alarum, legionum, mo-
 dicis vicis quadripartita Civilis invaserit: Deci-
 mam legionem, Arenaci; secundam, Batavo-
 duri; & Grinnes Vadamq; cohortium alarumq;
 castra: ita divisis copiis, ut ipse & Verax sorore
 ejus genitus, Classicusque ac Tutor suam quisq;
 manū traherent: nec omnia patrandi fiducia,
 sed multa ausis aliqua in parte fortunam affore.
 Simul Cerialem, neq; satis cautum; & pluribus

nuntiis huc illuc cursantem, posse medio intercepti. Quibus obvenerant castra decumanorū, oppugnationē legionis arduam rati, egressum militem & cædendis materiis operatum turbare, occiso præfecto castrorum & quinque primoribus centurionum, paucisque militibus, ceteri se munimentis defendere. Et interim Germanorum manus, Batavoduri, irrumpere inchoatum pontem nitebantur. Ambiguum prælium nox diremit. Plus discriminis apud Grinnes Vadamque. Vadam Civilis, Grinnes Classicus, oppugnabant. nec sisti poterant, interfecto fortissimo quoque: in quibus Briganticus præfectus alæ ceciderat, quem fidum Romanis, & Civili avunculo infensum diximus. Sed ubi Cerialis cum dilecta equitum manu subvenit, versa fortuna, præcipites Germani in amnem aguntur. Civilis dum fugientes retentat agnitus, petitusque telis, relicto equo, transnavavit. Idem Germanis effugium. Tutorem Classicumque appulsæ lintres vexere. Ne tum quidem Romana classis pugnae affuit, ut iussum erat. Sed obstitit formido, & remiges per alia militiæ munia dispersi. Sane Cerialis parum temporis ad exsequenda imperia dabat: subitus consiliis, sed eventu clarus. Aderat fortuna, etiam ubi artes defuissent. hinc ipsi exercituique minor cura disciplinæ. Et paucos post dies, quamquam periculum captivitatis evasisset, infamiam non vitavit. Profectus Novesium Bonnamque ad visenda castra, quæ hiematuris legionibus erigebantur, navibus remeabat, disiecto agmine, incuriosis vigiliis. Animadvertum id Germanis, & insidias composuere. electa nox atra nubibus, & prono amne rapti,
nullo

nullo prohibente vallum incunt. Prima cædes
 astu adjuta : incisus tabernaculorum funibus,
 uisimet[k] coriis coopertos trucidabant. Aliud
 igmen, turbare classem, iniicere vincla, tra-
 here puppes. Utque ad fallendum silentia, ita
 cæpta cæde, & quo plus terroris adderent,
 cuncta clamoribus miscebant. Romani vulne-
 ribus exciti, quærunt arma, ruunt per vias,
 pauci ornati militariter, plerique circum bra-
 chia torta veste, & strictis mucronibus. dux
 semisomnis ac prope intectus, errore hostium
 servatur. Namque prætoriam navem, vexil-
 lo insignem, illic ducem rati, abripiunt. Ce-
 cilius alibi noctem egerat, ut plerique credi-
 dere, ob stuprum Claudiæ Sacratæ, mulieris
 Vbiæ. vigiles flagitium suum ducis dedecore
 excusabant, tamquam iussi silere, ne quietem
 ejus turbarent. ita intermisso signo, & voci-
 bus, se quoque in somnum lapsos. Multa luce
 reiecti hostes, captivis navibus, prætoriam
 triremem, flumine Luppia, donum Velledæ
 traxere. Civilem cupido incessit, navalem a-
 ciem ostentandi. Complet quot biremium,
 quæque simplici ordine agebantur. Adjecta in-
 gens lincium vis. tricenis quadragenisque ar-
 mamenta liburnicis solita : & simul captæ lin-
 tres, sagulis versicoloribus, haut indecore pro-
 velis juvabantur. Spatium velut æquoris[l]
 captum, ubi Mosæ fluminis amnem Rhenus
 Oceano affundit. Causa instruendæ classis, su-
 per insitam genti vanitatem, ut eo terrore
 commeatus Gallia adventantes interciperent.
 Cerialis miraculo magis, quam metu, direxit
 classem : numero imparem, usu remigum, gu-
 bernatorum arte, navium magnitudine potio-
 rem.

rem. Is flumine secundo, illi vento agebantur. Sic prævecti, tentato telorum jactu, dirimuntur. Civilis nihil ultra ausus, trans Rhenum concessit. Cerialis insulam Batavorum hostiliter populatus, agros villasque Civilis intactos, nota arte ducum sinebat: cum interim flexu autumnii, & crebris pluvialibus imbribus superfusis amnis, palustrem humilemque insulam in faciem stagni opplevit. nec classis, aut commeatus aderant: castraque in plano sita, vi fluminis differebantur. Potuisse tunc opprimi legiones, & voluisse Germanos, sed dolo à se flexos, imputavit Civilis. Neque abhorret vero, quando paucis post diebus deditio insecuta est. Nam Cerialis, per occultos nuntios, Batavis pacem, Civili veniam ostentans, Velledam propinquosq; monebat, fortunam belli tot cladibus adversam, opportuno erga populum Ro. merito mutare. *Casos Treveros, receptos Ubios, ereptam Batavis patriam: neque aliud Civilis amicitia peractum, quam vulnera, fugas, luctus. exsulem eum & extorrem, recipientibus oneri: & satis peccavisse, quod toties Rhenum transcenderint. si quid ultra moliantur, inde injuriam & culpam, hinc ultionem & deos fore.* Miscebantur minis promissa. Et concussa Transrhenanorum fide, inter Batavos quoque sermones orti, *Non prorogandam ultra ruinam: nec posse ab una natione totius orbis servitium depelli. quid perfectum cade & incendiis legionum, nisi ut plures validioresque accirentur? Si Vespasiano bellum navaverint, Vespasianum rerum potiri. sin populum Romanum armis provocent; quotam partem generis humani Batavos esse? respicerent Rhatos Noricosque, & ceterorum onera sociorum: sibi non tributa, sed* [m] *vir-*
tutes

ut viros indici. proximum id libertati, & si *dominorum* electio sit; honestius principes Romanorum, quam Germanorum feminas tolerari. Hæc vulgus. Proceres, atrociorē Civilis rabie semet in arma trusos: illum domesticis malis, excidium gentis opposuisse. tunc infensos Batavis deos, cum obsiderentur legiones, interficerentur legati, bellum uni necessarium, ferale ipsis sumeretur. Ventum ad extrema, ni resipiscere incipiant, & noxij capitis pœna pœnitentiam fateantur. Non fefellit Civilem ea inclinatio, & prævenire statuit. super tædium malorum, etiam spe vitæ, quæ plerumque magnos animos infringit. Petitо colloquio, scinditur [n] Nabaliæ fluminis pons. In cujus abrupta progressi duces, Civilis ita cœpit. Si apud Vitellij legatum defenderet; neque factō meo venia, neque dictis fides debebatur. Cuncta inter nos inimica, hostilia, ab illo cœpta, à me aucta erant. Erga Vespasianum, vetus mihi observantia: & cum privatus esset, amici vocabamur. Hoc Primo Antonio notum, cujus epistolis ad bellum accitus sum, ne Germanicæ legiones & Gallica juventus alpes transcenderet. Quæ Antonius absens, Flaccus præsens movebat, arma in Germania movi, quæ Mucianus in Syria, Aponius in Mæsia, [o] Fabianus in Pannonia.

LOCA EMENDANDA IN LIB. V.

a Vat. prelati, Bud. preliati b super fortunam c Ita Vat. at vulgo, Bocorum d Suspectus locus, & parum cohærens, e Alias, nullas i. d. effigies. f Vet. edi. ducenta g silens, aut. silenter. h Vat. materiam i Forte, Batavodurum k Vat. tentoriis l Vat. electum m Rhe. conjicit juventutem & viros. non male. n Lego, Vahalis o Lego, Flavianus.

Ad

Ad Clarissimum Virum

IO. SAMBVCVM PAN-
NONIVM.

VIENNA vestra, Clar. Sambuce, in-
vitus discessi. Tenuit me urbs ipsa,
& optimi Imperatoris aula; tenuisti pra-
cipue tu. Urbis amoenitatem, aula splen-
dorem admiratus sum; in te singularem
humanitatem cum singulari eruditione
conjunctam dilexi, vel, ut magis propriè
loquar, amavi. Cui amoris meo testificando
hos Taciti duos libros, alterum De moribus
Germanorum, alterum De vita Cn. Agri-
colæ, & incerti scriptoris tertium De Ora-
toribus sui temporis, nomini tuo inscripsi
& benivolentiæ perpetuæ MON. LIB. MER.
D. D. Tenue munus, fateor, & quod nul-
lam partem sit gratiæ exsolvendæ: sed in
quo spero te facturum quod benigni credi-
tores solent, ut hac quasi particula soluti
debiti tantisper sustenteris, dum meliore
ingenij mei proventu sortem ipsam cum
usuris dependam. Id quod brevi, si Musa
adnuent, futurum confido. Vale.

C. COR-

C. CORNELII

T A C I T I

DE SITU, MORIBUS ET

POPVLIS GERMANIÆ

LIBELLVS.

GERMANIA omnis à Galliis Rhætiisque & Pannoniis, Rheno & Danubio fluminibus; à Sarmatis Dacisque, mutuo metu aut montibus separatur. Cetera Oceanus ambit, latos sinus & insularum immensa spatia complectens, nuper cognitis quibusdam gentibus, ac regibus, quos bellum aperuit. Rhenus Rhæticarum alpium inaccessio ac præcipiti vertice ortus, modico flexu in Occidentem versus, septentrionali Oceano miscetur. Danubius molli & clementer edito montis Abnobæ jugo effusus, plures populos adit, donec in Ponticum mare sex meatibus erumpat. septimum enim os paludibus hauritur. Ipsos Germanos indigenas crediderim, minimeq; aliarum gentium adventibus & hospitibus mixtos: quia nec terra olim, sed classibus advehebantur qui mutare sedes quærebant: & immensus ultra, utque sic dixerim, adversus Oceanus raris ab orbe nostro navibus aditur. Quis porro præter periculum horridi & ignoti maris, Asia, aut Africa, aut Italia relicta, Germaniam peteret? informem terris, asperam cælo, tristem cultu aspectuque, nisi si patria sit. Celebrant carminibus antiquis (quod unum apud illos memoriæ & annalium genus

genus est) Tuistonem deum terrâ editum & filium Mannum, originem gentis cōditoresque. Manno tris filios assignant, è quorum nominibus proximi Oceano Ingævones, medii Herminones, ceteri Istævones vocentur. Quidam autem licetia vetustatis plureis deo ortos, pluresque gentis appellationes, Marfos, Gambri-vios, Suevos, Vandalios affirmant: eaque vera & antiqua nomina. Ceterum Germaniæ vocabulum recens, & nuper [a] additum: quoniam qui primi Rhenum transgressi Gallos expulerint, nunc Tungri, nunc Germani vocati sint. ita nationis nomen, non gentis evaluisse paulatim, ut omnes primum à victore ob meritum, mox à seipsis invento nomine Germani vocarentur. Fuisse apud eos & Herculem memorant, primumque omnium virorum fortium. ituri in prælia canunt. Sunt illis hæc quoque carmina, quorum relatu quem Barditum vocant accendunt animos, futuræque pugnae fortunam ipso cantu augurantur. terræ enim, trepidantive, prout sonuit acies. Nec tam vocis ille, quam virtutis concentus videtur. affectatur præcipue asperitas soni, & fractum murmur objectis ad os scutis, quo plenior & gravior vox repercussu intumescat. Ceterum & Vlixem quidam opinantur longo illo & fabuloso errore in hunc Oceanum delatum, adisse Germaniæ terras, Asciburgiumque, quod in ripa Rheni situm hodieque incolitur, ab illo constitutum, nominatumque *Ἀσκιπύργιον*. Aram quinetiam Vlixi consecratam, adjecto Laërtæ patris nomine, eodem loco olim repertam: monumentaque, & tumulos quosdam Græcis litteris inscriptos in confinio Germaniæ Rhætiæque adhuc exstare.

pua neque confirmare argumentis, neque re-
 ellere in animo est: ex ingenio suo quisque de-
 nat, vel addat fidem. Ipse eorum opinionibus
 accedo, qui Germaniæ populos nullis [aliis] alia-
 um nationum connubiis infectos, propriam
 & sinceram & tantum sui similem gentem ex-
 titisse arbitrantur. Vnde habitus quoque cor-
 porum, quamquam in tanto hominum nume-
 ro, idem omnibus: truces & cærulei oculi, ru-
 ilæ comæ, magna corpora, & tantum ad im-
 petum valida. laboris atq; operum non eadem
 patientia: minimeque sitim æstumque tolera-
 re, frigora atque inedia cælo solove assueve-
 runt. Terra etsi aliquanto specie differt, in uni-
 versum tamen aut silvis horrida, aut paludibus
 fœda: humidior qua Gallias; ventosior qua No-
 ricum ac Pannoniam aspicit: satis ferax, frugi-
 ferarum arborum impatiens, pecorum fecun-
 da, sed [b] plerumque improcera. ne armentis
 quidem suus honor, aut gloria frontis. nume-
 ro gaudent. eæque solæ & gratissimæ opes sunt.
 Argentum & aurum propitii an irati dii nega-
 verint, dubito. Nec tamen affirmaverim, nul-
 lam Germaniæ venam argentum aurumve gi-
 gnere. quis enim scrutatus est? possessione &
 usu haut perinde afficiuntur. Est videre apud
 illos argentea vasa, legatis & principibus eo-
 rum muneri data, non in alia vilitate, quam
 quæ humo finguntur: quamquam proximi ob
 usum commerciorum aurum & argentum in
 pretio habent, formasque quasdam nostræ pe-
 cuniæ agnoscunt, atq; eligunt: interiores sim-
 plicius & antiquius permutatione mercium u-
 tuntur. Pecuniam probant veterem & diu no-
 tam, Serratos, Bigatosque. Argentum quoque
 magis

magis quam aurum sequuntur, nulla affectio-
ne animi, sed quia numerus argenteorum fa-
ciliiori usui est promiscua ac vilia mercantibus.
Ne ferrum quidem superest, sicut ex genere te-
lorum colligitur. Rari gladiis, aut majoribus
lanceis utuntur. hastas, vel ipforum vocabulo
frameas gerunt, angusto & brevi ferro, sed ita
acri & ad usum habili, ut eodem telo, prout ra-
tio poscit, vel cominus vel eminus pugnent. &
eques quidem scuto frameaque contentus est.
pedites & missilia spargunt, pluraque singuli,
atque in immensum vibrant, nudi aut sagulo
leves. nulla cultus jactatio: scuta tantum lectis-
simis coloribus distinguunt. paucis loricae: vix
uni alterive cassis, aut galea. Equi non forma,
non velocitate conspicui. sed nec variare gyros
in morem nostrum docentur. In rectum aut
uno flexu dextros agunt, ita conjuncto orbe, ut
nemo posterior sit. In universum aestimanti,
plus penes peditē roboris: eoq; mixti praelian-
tur, apta & congruente ad equestrem pugnam
velocitate peditū, quos ex omni juventute dile-
ctos ante aciem locant. Definitur & numerus:
centeni ex singulis pagis sunt: idque ipsum in-
ter suos vocantur. & quod primo numerus
fuit, jam nomen & honor est. Acies per cuneos
componitur. Cedere loco, dummodo rursus
instes, consilii quam formidinis arbitrantur.
Corpora suorum etiam in dubiis praeliis refe-
runt. Scutum reliquisse præcipuum flagitium.
nec aut sacris adesse, aut concilium inire igno-
minioso fas. multique superstites bellorum, in-
famiam laqueo finierunt. Reges ex nobilitate,
duces ex virtute sumunt. Nec regibus infinita
aut libera potestas; & duces exemplo potius
quam

quam imperio, si prompti, si conspicui, si ante
 aciem agant admiratione præsunt. Ceterum
 neque animadvertere, neque vincere, neq; ver-
 erare quidem nisi sacerdotibus permissum:
 non quasi in pœnam nec ducis jussu, sed velut
 leo imperante, quem adesse bellantibus cre-
 lunt: effigiesque, & signa quædam detracta lu-
 is in prælium ferunt. Quodque præcipuum
 fortitudinis incitamentum est, non casus, nec
 fortuita conglobatio turmam aut cuneum fa-
 cit, sed familiæ & propinquitates & in proximo
 pignora: unde feminarum ululatus audiri, un-
 de vagitus infantium. hi cuique sanctissimi te-
 stes, hi maximi laudatores. Ad matres, ad con-
 juges vulnera ferunt: nec illæ numerare, aut [e]
 exfugere plagas pavent. Cibosque & hortamina
 pugnantibus gestant. Memorix proditur, quas-
 dam acies inclinatas jam & labantes à feminis
 restitutas, constantia precum & objectu pecto-
 rum, & monstrata cominus captivitate. quam
 longe impatientius feminarum suarum nomi-
 ne timent: adeo ut efficacius obligentur animi
 civitatum, quibus inter obsides puellæ quoque
 nobiles imperantur. Inesse quinetiam sanctum
 aliquid, & providum putant: nec aut consilia
 earum aspernantur, aut responsa negligunt. Vi-
 dimus sub divo Vespasiano Velledam, diu apud
 plerosque numinis loco habitam. Sed & olim
 Auriniam, & complureis alias venerati sunt,
 non adulatione, nec tamquam facerent deas.
 Deorum maxime Mercurium colunt, cui cer-
 tis diebus, humanis quoque hostiis litare fas
 habent. Herculem ac Martem concessis anima-
 libus placant: pars Suevorum & Isidi sacrificat.
 Unde causa & origo peregrino sacro, parum

com-

comperi, nisi quod signum ipsum in modum liburnæ figuratum, docet advectam religionem. Ceterum nec cohibere parietibus deos, neque in ullam humani oris speciem assimilare, ex magnitudine cœlestium arbitrantur: lucos ac nemora consecrant, deorumque nominibus appellant secretum illud, quod sola reverentia vident. Auspicia, sortesque ut qui maxime observant. Sortium consuetudo simplex. virgam frugifera arbori decisam, in furculos amputant, eosque notis quibusdam discretos super candidam vestem temere ac fortuito spargunt. mox si publice consulatur, sacerdos civitatis; sin privatim, ipse paterfamilias precatus deos, cœlumque suspiciens, ter singulos tollit, sublato secundum impressam ante notam interpretatur. Si prohibuerunt; nulla de eadem re in eundem diem consultatio. Sin permissum; auspicioꝝ adhuc fides exigitur. & illud quidem etiam hic notum, avium voces, volatusque interrogare. Proprium gentis, equoꝝ quoque præſagia ac monitus experiri. publice aluntur iisdem nemoribus ac lucis, candidi & nullo mortali opere contacti, quos pressos sacro curru sacerdos ac rex vel princeps civitatis comitantur, hinnitusque ac fremitus observant. Nec ulli auspicio major fides non solum apud plebem, sed apud procures, apud sacerdotes. Se enim ministros deoꝝ, illos conscios putant. Est & alia observatio auspicioꝝ, qua gravium bellorum eventus explorant. Ejus gentis cum qua bellum est, captivum quoque modo interceptum, cum electo popularium suorum, patriis quemque armis committunt. victoria hujus vel illius, pro præjudicio accipitur. De minoribus

ribus rebus principes consultant, de maioribus omnes. ita tamen, ut ea quoque, quorum penes plebē arbitrium est, apud principes pertractentur. Coëunt, nisi quid fortuitum & subitum inciderit, certis diebus, cum aut inchoatur luna aut impletur. nam agendis rebus hoc auspiciatissimum initium credunt. Nec dierum numerum ut nos, sed noctium computant. Sic constituunt, sic condicunt. nox ducere diem videtur. Illud ex libertate vitium, quod non simul, nec iussi conveniunt, sed & alter, & tertius dies contatione coëuntium absumitur. Ut turbæ placuit, confidunt armati. Silentium per sacerdotes, quibus tum & coërcendi jus est, imperatur. Mox rex vel princeps, prout ætas cuique, prout nobilitas, prout decus bellorum, prout facundia est, audiuntur, auctoritate suadendi magis quam jubendi potestate. Si displicuit sententia, fremitu aspernātur: si placuit, frameas concutiunt. Honoratissimum assensus genus est, armis laudare. Licet apud concilium accusare quoque, & discrimen capitis intendere. Distinctio pœnarū ex delicto. proditores & transfugas arboribus suspendunt. ignavos, & imbelles & [d] corpore infames, cœno ac palude, injecta insuper crate, mergunt. Diversitas supplicii illuc respicit, tamquam scelera ostendi oporteat dum puniuntur, flagitia abscondi. Sed & levioribus delictis pro modo pœnarum, equorum pecorumq; numero convicti multantur. pars multæ regi vel civitati, pars ipsi qui vindicatur vel propinquis ejus exsolvitur. Eliguntur in iisdem conciliis & principes, qui jura per pagos vicosq; reddunt. Centeni singulis ex plebe comites, consilium simul & auctoritas, adsunt.

Nihil

Nihil autem neque publicæ neque privatæ rei, nisi armati agunt. Sed arma sumere non ante cuiquam moris, quam civitas suffecturum probaverit. Tum in ipso concilio vel principum aliquis, vel pater, vel propinquus scuto frameaque juvenem ornant. hæc apud illos toga, hic primus juventæ honos : ante hoc domus pars videntur, mox reipublicę. Insignis nobilitas aut magna patrum merita, principis dignationem etiam adolescentulis assignant. Ceteris robustioribus ac jam pridem probatis aggregantur. nec rubor inter comites aspici. Gradus quinetiam & ipse comitatus habet, iudicio ejus quem sectantur. Magnaque & comitum æmulatio, quibus primus apud principem suum locus : & principum, cui plurimi & acerrimi comites. Hæc dignitas, hæ vires, magno semper electorum juvenum globo circumdari, in pace decus, in bello præsidium. Nec solum in sua gente cuique, sed apud finitimas quoque civitates id nomen, ea gloria est, si numero ac virtute comitatus emineat. expetuntur enim legationibus, & muneribus ornantur, & ipsa plerumque fama bella profligant. Cum ventum in aciem, turpe principi virtute vinci; turpe comitatui, virtutem principis non adæquare. Iam vero infame in omnem vitam ac probrosum, superstitem principi suo ex acie recessisse. Illum defendere, tueri, sua quoque fortia facta gloriæ ejus assignare, præcipuum sacramentum est. Principes pro victoria pugnant : comites pro principe. Si civitas, in qua orti sunt, longa pace & otio torpeat; plerique nobilium adolescentium petunt ultro eas nationes, quæ tum bellum aliquod gerunt. quia & ingrata genti quies, & facilius
inter

inter ancipitia clarescunt, magnumque comitatum non nisi vi belloque tueantur. exigunt enim principis sui liberalitate illum bellatorem equum, illam cruentam victricemq; frameam. Nam epulæ, & quamquam incomti, largi tamen apparatus, pro stipendio cedunt. Materia munificentię per bella, & raptus. Nec arare terram, aut exspectare annum, tam facile persuaferis, quam vocare hostes & vulnera mereri. pigrum quinimmo & iners videtur sudore acquirere, quod possis sanguine parare. Quotiens bella non ineunt, [non] multum venatibus, plus per otium transigunt, dediti somno, ciboque. Fortissimus quisque ac bellicosissimus nihil agens, delegata domus & penatium & agrorum cura feminis senibusque, & infirmissimo cuique ex familia. Ipsi hebent: mira diversitate naturæ, cum iidem homines sic ament inertiam, & oderint quietem. Mos est civitatibus ultro ac viritim conferre principibus vel armentorum vel frugum, quod pro honore acceptum etiam necessitatibus subvenit. Gaudent præcipue finitimarum gentium donis, quæ non modo à singulis, sed publice mittuntur: electi equi, magna arma, phaleræ, torquesque. Iam & pecuniam accipere docuimus. Nullas Germanorum populis urbes habitari, fatis notum est; ne pati quidem inter se iunctas sedes. Colunt discreti ac diversi, ut fons, ut campus, ut nemus placuit. Vicos locant, non in nostrum morem, connexis & cohærentibus ædificiis: suam quisq; domum spatio circumdat. sive adversus casus ignis remedium, sive incitia ædificandi. Ne cæmentorum quidem apud illos aut tegularum usus. Materia ad omnia utuntur informi, & citra speciem

speciem aut delectationem. Quædam loca diligentius illinunt terra ita pura ac splendente, ut picturam ac lineamenta colorum imitetur. Solent & subterraneos specus aperire, eosq; multo insuper fimo onerant, suffugium hiemi & receptaculum frugibus: quia rigorem frigorum ejusmodi locis molliunt: & si quando hostis advenit, aperta populatur. abdita autem & defossâ, aut ignorantur, aut eo ipso fallunt, quod quærenda sunt. Tegumen omnibus sagum, fibulâ; aut, si desit, spinâ confertum. Cetera in-
tecti, totos dies juxta focum atq; ignem agunt. Locupletissimi veste distinguuntur, non fluitante, sicut Sarmatæ ac Parthi, sed stricta & singulos artus exprimente. Gerunt & ferarum pelles: proximi ripæ negligenter, ultiores exquisitus, ut quibus nullus per commercia cultus. Eligunt feras, & detracta velamina spargunt maculis, pellibusque belluarum, quas exterior Oceanus, atq; ignotum mare gignit. Nec alius feminis quam viris habitus, nisi quod feminæ sæpius lineis amictibus velantur, eosq; purpura variant, partemq; vestitus superioris in manicas non extendunt, nudæ brachia ac lacertos. sed & proxima pars pectoris patet. Quamquam severa illic matrimonia. Nec ullam morum partem magis laudaveris. nam prope soli barbarorum singulis uxoribus contenti sunt, exceptis admodum paucis, qui non libidine, sed ob nobilitatem plurimis nuptiis ambiuntur. Dotem non uxor marito, sed uxori maritus offert. Interfunt parentes & propinqui, ac munera probant: munera non ad delicias muliebres quæ sita, nec quibus nova nupta comatur, sed boves & frenatum equum, & scutum cum framea,
gladio-

gladioque. In hæc munera uxor accipitur. atq; invicem ipsa armorum aliquid viro affert. hoc maximū vinculum, hæc arcana sacra, hos conjugales deos arbitrantur. Ne se mulier extra virtutum cogitationes, extraque bellorum casus putet, ipsis incipientis matrimonii auspiciis admonetur, venire se laborum periculorumq; sociam, idem in pace, idem in prælio passuram ausuramque. hoc juncti boves, hoc paratus equus, hoc data arma denuntiant. Sic vivendū, sic pereundum. accipere se quæ liberis inviolata ac digna reddat, quæ nurus accipiant, rursusq; ad nepotes referant. Ergo septa pudicitia agunt, nullis spectaculorum illecebris, nullis conviviorum irritationibus corruptę. Litterarum secreta viri pariter ac feminæ ignorant. Paucissima in tam numerosa gente adulteria, quorum pœna præsens, & maritis permissa. Accisis crinibus nudatam coram propinquis expellit domo maritus, ac per omnem vicum verberare agit. publicatæ enim pudicitie nulla venia. non forma, non ætate, non opibus maritum invenerit. Nemo enim illic vitia ridet: nec corrumpere & corrumpi, sæculum vocatur. Melius quidem adhuc eæ civitates, in quibus tantum virgines nubunt, & cum spe votoq; uxoris semel transigitur. Sic unum accipiunt maritum quo modo unum corpus, unamque vitam; ne ulla cogitatio ultra, ne longior cupiditas, ne tamquam meritum, sed tamquam matrimonium ament. Numerum liberorum finire, aut quemquam ex agnatis necare, flagitium habetur. plusque ibi boni mores valent, quam alibi bonæ leges. In omni domo nudi ac sordidi, in hos artus, in hæc corpora, quæ miramur, excrescunt. Sua

quemque mater uberibus alit, nec ancillis ac nutricibus delegantur. Dominum ac servum nullis educationis deliciis dignoscas. Inter eadem pecora, in eadem humo degunt; donec ætas separet ingenuos, virtus agnoscat. Sera juvenum Venus, eoque inexhausta pubertas. nec virgines festinantur. eadē juvenia, similis proceritas. pares validique miscentur. ac robora parentum liberi referunt. Sororum filiis idem apud avunculum, qui apud patrē honor. Quidam sanctiorem artiolemq; hunc nexum sanguinis arbitrantur, & in accipiendis obsidibus magis exigunt, tamquam ij & animum firmitus & domum latius teneant. Heredes tamen successoresque sui cuiq; liberi: & nullum testamentum. Si liberi non sunt; proximus gradus in possessione, fratres, patruī, avunculi. Quanto plus propinquorum, quo major affinium numerus, tanto gratiosior senectus. nec ulla orbitatis pretia. Susciperetam inimicitias seu patris seu propinqui, quam amicitias necesse est. Nec implacabiles durant. luitur enim etiam homicidium certo armentorum ac pecorum numero, recipitque satisfactionem universa domus, utiliter in publicum, quia periculosiores sunt inimiciæ juxta libertatem. Convictibus & hospitibus non alia gens effusius indulget. Quemcunq; mortaliū arcere tecto, nefas habetur. pro fortuna quisq; apparatis epulis excipit. Cum defecerit, qui modo hospes fuerat, monstrator hospitii & comes, proximam domum non invitati adeunt. nec interest. pari humanitate accipiuntur. Notum ignotumque, quantum ad jus hospitii, nemo discernit. Abeunti, si quid poposceris, cōcedere moris: & poscendi invicem eadem facili-

facilitas. Gaudent muneribus, sed nec data imputant, nec acceptis obligantur. Victus inter hospites comis. Statim è somno, quem plerumque in diem extrahunt, lavantur, sæpius calida, ut apud quos plurimum hiems occupat. Lauti, cibum capiunt. separatæ singulis sedes, & sua cuique mensa. Tum ad negotia, nec minus sæpe ad convivia procedunt armati. Diem noctemq; continuare potando, nulli probrum. Crebræ ut inter vinolentos rixæ, raro conviciis, sæpius cæde & vulneribus transiguntur. Sed & de reconciliandis invicem inimicis, & jungendis affinitatibus, & adsciscendis principibus, de pace denique ac bello plerumq; in conviviis consultant: tamquam nullo magis tempore, aut ad simplices cogitationes pateat animus, aut ad magnas incalescat. Gens non astuta nec callida, aperit adhuc secreta pectoris, licentia loci. Ergo detecta & nuda omnium mens, postera die retractatur: & [e] salva utriusque temporis ratio est. Deliberant, dum fingere nesciunt: constituunt, dum errare non possunt. Potui humor ex hordeo aut frumento, in quandam similitudinem vini corruptus. Proximi ripæ, & vinum mercantur. Cibi simplices, agrestia poma, recens fera, aut lac concretum. Sine apparatu, sine blandimentis expellunt famem. adversus sitim, non eadē temperantia. Si indulseris ebrietati, suggerendo quantum concupiscunt; haut minus facile vitiis, quam armis vincentur. Genus spectaculorum unum atque in omni cœtu idem. Nudi juvenes, quibus id ludicrum est, inter gladios se atq; infestas frameas saltu jaciunt. Exercitatio artem paravit, ars decorem. non in quæstum tamen aut mercedem. quamvis au-

dacis lasciviæ pretium est, voluptas spectantium. Aleam (quod mirere) sobrii inter seria exercent, tanta lucrandi perdendive temeritate, ut cum omnia defecerunt, extremo ac novissimo jactu de libertate & de corpore contendant. Victus voluntariam servitutem adit. Quamvis junior, quamvis robustior, alligari se ac venire patitur. Ea est in re prava pervicacia: ipsi fidem vocant. Servos conditionis hujus per commercia tradunt, ut se quoque pudore victoriæ exsolvant. Ceteris servis, non in nostrum morem descriptis per familiam ministeriis, utuntur. Suam quisque sedem, suos penates regit. Frumenti modum dominus, aut pecoris, aut vestis, ut colono injungit: & servus hactenus paret. Cetera domus officia, uxor ac liberi exsequuntur. Verberare servum, ac vinculis & opere coërcere, rarum. Occidere solent, non disciplina & severitate, sed impetu & ira, ut inimicum, nisi quod impune. Liberti non multum supra servos sunt, raro aliquod momentum in domo, numquam in civitate, exceptis dumtaxat iis gentibus, quæ regnantur. Ibi enim & super ingenuos & super nobiles ascendunt. Apud ceteros, impares libertini libertatis argumentum sunt. Fenus agitare & in usuras extendere, ignotum: ideoque magis servatur, quam si vitum esset. Agri pro numero cultorum ab universis per vices occupantur, quos mox inter se secundum dignationem partiuntur. facilitatem partiendi, camporum spatia præstant. Arva per annos mutant, & superest ager. nec enim cum ubertate & amplitudine soli labore contendunt, ut pomaria conserant, & prata sepiant, & hortos rigent. sola terræ seges imperatur.

peratur. Vnde annum quoque ipsum non in totidem digerunt species. Hiems & ver & æstas intellectum ac vocabula habent: autumnus perinde nomen ac bona ignorantur. Funerum nulla ambitio. Id solum observatur, ut corpora clarorum virorum certis lignis crementur. Struem rogi, nec vestibus, nec odoribus cumulant. sua cuiq; arma, quorundam igni & equus adjicitur. Sepulcrum cespes erigit. Monumentorum arduum & operosum honorem, ut gravem defunctis, aspernantur. Lamenta ac lacrymas cito, dolorem & tristitiam tarde ponunt. Feminis lugere honestum est: viris meminisse. Hæc in commune, de omnium Germanorum origine ac moribus accepimus. Nunc singulorum gentium instituta, ritusque quatenus differant: quæ nationes è Germania in Gallias commigraverint, expediam. Validiores olim Gallorum res fuisse summus auctorum divus Iulius tradit. eoque credibile est, etiam Gallos in Germaniam transgressos. Quantulum enim amnis obstabat, quo minus, ut quæq; gens evaluerat, occuparet permutaretq; sedes promiscuas adhuc, & nulla regnorum potentia divisas? Igitur inter Hercyniam silvam, Rhenumque & Mœnum amnes, Helvetii; ulteriora Boii, Gallica utraque gens, tenuere. Manet adhuc Boiemum nomen, significatq; loci veterem memoriam, quamvis mutatis cultoribus. Sed utrum Aravisci in Pannoniam ab Osis Germanorum natione, an Osi ab Araviscis in Germaniam commigraverint, cum eodem adhuc sermone, institutis, moribus utantur, incertum est: quia pari olim inopia ac libertate, eadem utriusque ripæ bona malaque erant. Treveri & Nervii circa

affectationem Germanicæ originis ultro ambitiosi sunt, tamquam per hanc gloriam sanguinis, à similitudine & inertia Gallorum separentur. Ipsam Rheni ripam haut dubie Germanorum populi colunt, Vangiones, Treboci, Nemetes. Vbii quidem quamquam Romana colonia esse meruerint, ac libentius Agrippinenses conditoris sui nomine vocentur, origine [f] erubescunt, transgressi olim, & experimento fidei super ipsam Rheni ripam collocati, ut arcerent non ut custodirentur. Omnium harum gentium virtute præcipui Batavi, non multum ex ripa, sed insulam Rheni amnis colunt, Cat-torum quondam populus, & seditione domestica in eas sedes transgressus, in quibus pars Romani imperii fierent. Manet honos, & antiquæ societatis insigne. nam nec tributis [g] contemnuntur, nec publicanus atterit. exempti oneribus & collationibus, & tantum in usum præliorum sepositi, velut tela atque arma bel-lis reservantur. Est in eodem obsequio & Mat-tiacorum gens. Protulit enim magnitudo populi Romani ultra Rhenum, ultraque veteres terminos imperii reverentiam. Ita sede finibusque in sua ripa, mente animoque nobiscum agunt, cetera similes Batavis, nisi quod ipso adhuc terræ suæ solo & cælo acrius animantur. Non numeraverim inter Germaniæ populos, quamquam trans Rhenum Danubiumque confederint, eos qui Decumates agros exercent. Levissimus quisque Gallorum, & inopia audax dubiæ possessionis solum occupavere. Mox limite [h] acto promotisque præsidiis, sinus imperii, & pars provinciæ habentur. Ultra hos Catti initium sedis ab Hercynio saltu inchoant, non ita effusus

effusis ac palustribus locis, ut ceteræ civitates in quas Germania patescit. durant siquidē colles, paulatimq; rarescunt: & Cattos suos saltus Hercynius prosequitur simul atq; deponit. Duriora genti corpora, stricti artus, minax vultus, & major animi vigor. Multum (ut inter Germanos) rationis ac solertiæ: præponere electos, audire præpositos, nosse ordines, intelligere occasiones, differre impetus, disponere diem, vallare noctem, fortunam inter dubia, virtutem inter certa numerare: quodque rarissimum, nec nisi ratione disciplinæ concessum, plus reponere in duce quam in exercitu. omne robur in pedite, quem super arma ferramentis quoque & copiis onerant. Alios ad prælium ire videas, Cattos ad bellum. rari excursus & fortuita pugna. Equestrium sanè virium id proprium, cito parare victoriam, cito cedere. Velocitas juxta formidinem, contatio propior constantiæ est. Et aliis Germanorum populis usurpatum, rara & privata cujusq; audentia, apud Cattos in consensum vertit, ut primum adoleverint crinem barbamq; summittere, nec nisi hoste cæso exuere votivum obligatumq; virtuti, oris habitum. Super sanguinem & spolia, revelant frontem, seq; tum demum pretia nascendi rettulisse, dignosque patria ac parentibus ferunt. Ignavis & imbellibus manet squalor. Fortissimus quisque ferreum insuper annulum (ignominiosum id genti) velut vinculum gestat, donec se cæde hostis absolvat. Plurimis Cattorum hic placet habitus. Iamque canent insignes, & hostibus simul, suisque monstrati. omnium penes hos initia pugnarum. hæc prima semper acies, visu nova. Nam ne in pace quidem vultu mitiore

mansuescunt. Nulli domus, aut ager, aut aliqua cura; prout ad quemque venere aluntur, prodigi alieni, contemtores sui, donec exsanguis senectus tam duræ virtuti impares faciat. Proximi Cattis certum jam alveo Rhenum, quique terminus esse sufficiat, Vlsipii ac Tencteri colunt. Tencteri super solitum bellorum decus, equestris disciplinæ arte præcellunt. Nec major apud Cattos peditum laus, quam Tencteris equitum. Sic instituere majores, posterii imitantur. Hilus infantium, hæc juvenum æmulationio; perseverant senes. inter familiam, & penates, & jura successionum, equi traduntur. excipit filius, non ut cetera maximus natus, sed prout ferox bello & melior. Iuxta Tencteros Bructeri olim occurrebant: nunc Chamavos & Angrivarios immigrasse narratur, pulsus Bructeris ac penitus excisis vicinarum consensu nationum, seu superbiæ odio, seu prædæ dulcedine, seu favore quodam erga nos deorum. nam ne spectaculo quidem prælii invidere. super LX millia non armis telisque Romanis, sed, quod magnificentius est, oblectationi oculisque ceciderunt. Maneat quæso, durentque gentibus si non amor nostri, ac certe odium sui: quando urgentibus imperii fatis nihil jam præstare fortuna majus potest, quam hostium discordiam. Angrivarios & Chamavos à tergo Dulgibini, & Chasuari cludunt, aliæque gentes haut perinde memoratæ. à fronte Frisii excipiunt. Majoribus minoribusq; Frisiis vocabulum est, ex modo virium; utræque nationes usque ad Oceanum Rheno prætexuntur, ambiuntque immensos insuper lacus, & Romanis classibus navigatos. Ipsum quinetiam Oceanum illâ tentavimus. & super-

esse

esse adhuc Herculis columnas fama vulgavit: siue adiit Hercules, seu quidquid ubique magnificum est, in claritatem ejus referre consensimus. Nec defuit audentia Druso Germanico, sed obstitit Oceanus in se simul atq; in Hercule inquiri. Mox nemo tentavit: sanctiusq; ac reverentius visum, de actis deorū credere, quam scire. Haftenus in Occidentem, Germaniam novimus. In Septentrionem, ingenti flexu redit. Ac primo statim Chaucorum gens, quamquam incipiat à Frisiis, ac partem litoris occupet, omnium quas exposui gentium lateribus obtenditur, donec in Cattos usq; sinuetur. tam immensum terrarū spatium non tenent tantum Chau-ci, sed & implent: populus inter Germanos nobilissimus, quique magnitudinem suam malit justitia tueri. sine cupiditate, sine impotentia, quieti secretique, nulla provocant bella, nullis raptibus aut latrociniis populantur. Idque præcipuum virtutis ac virium argumentum est, quod vt superiores agant, non per injurias assequuntur. Prompta tamen omnibus arma. ac si res poscat exercitus, plurimum virorum equorumque. & quiescentibus eadem fama. In latere Chaucorum, Cattorumque, Cherusci nimiam ac marcentem diu pacem illacessit i nutrierunt. idque jocundius, quam tutius fuit. quia inter impotentes & validos falso quiescas; ubi manu agitur, modestia ac probitas nomina superioris sunt. Ita qui olim boni æquique Cherusci, nunc inertes ac stulti vocantur: Cattis victoribus fortuna in sapientiam cessit. Tacti ruina Cheruscorum & Fosi contermina gens, adversarum rerum ex æquo socii, cum in secundis minores fuissent. Eundem Germaniæ

finum proximi Oceano Cimbri tenent, parva nunc civitas; sed gloria ingens. veterisque fame late vestigia manent utraque ripa castra, ac spatia, quorum ambitu nunc quoque metiaris molem manusque gentis, & tam magni exercitus fidem. Sexcentimum & quadragesimum annum urbs nostra agebat, cum primum Cimbriorum audita sunt arma, Cæcilio Metello ac Papirio Carbone C o s s. Ex quo si ad alterum imper. Trajani consulatū computemus, ducen-
 ti ferme & decem anni colliguntur. tam diu Germania vincitur. Medio tam longi ævi spatio, multa invicem damna. non Samnis, non Pœni, non Hispaniæ, Galliæve; ne Parthi quidē sæpius admonuere. quippe regno Arsacis acrior est Germanorum libertas. Quid enim aliud nobis quam cædem Crassi, amissio & ipse Pacorro, infra Ventidium dejectus Oriens objecerit? At Germani Carbone & Cassio, & Scauro Aurelio, & Servilio Cepione, M. quoque Manlio fuffis vel captis, quinque simul consularibus exercitus Populo Romano, Varum tresque cum eo legiones etiam Cæsari abstulerunt. nec impune C. Marius in Italia, divus Iulius in Gallia, Drusus ac Nero & Germanicus in suis eos sedibus perculerunt. Mox ingentes C. Cæsaris minæ in ludibrium versæ. Inde otium, donec occasione discordiæ nostræ & civilium armorum, expugnatis legionum hibernis, etiam Gallias affectavere: ac rursus pulsi inde, proximis temporibus triumphati magis quam victi sunt. Nunc de Suevis dicendum est, quorum non una ut Catorum Tencterorumve gens: majorem enim Germaniæ partem obtinent, propriis adhuc nationibus nominibusque discreti, quamquam in
 com-

commune Suevi vocentur. Insigne gentis, obliquare crinem, nodoque substringere. Sic Suevi à ceteris Germanis: sic Suevorum ingenui à servis separantur. Sic in aliis gentibus seu cognatione aliqua Suevorum, seu (quod sæpe accidit) imitatione, rarum & intra juventæ spatium: apud Suevos usque ad canitiem horrentem capillum retro sequuntur, ac sæpe in ipso solo vertice religant. principes & ornatiorem habent. Ea cura formæ, sed innoxia. Neque enim ut ament amenturve: in altitudinem quandam & terrorem adituri bella comiti, ut hostium oculis, ornantur. Vetustissimos se nobilissimosq; Suevorum Semnones memorant. Fides antiquitatis, religione firmatur. Statio tempore in silvam auguriis patrum & prisca formidine sacram, omnes ejusdem sanguinis populi legationibus coeunt, cæsoq; publice homine celebrant barbari ritus horrenda primordia. Est & alia ludo reverentia. Nemo nisi vinculo ligatus ingreditur, ut minor, & potestatem numinis præ se ferens. si forte prolapsus est, attolli & insurgere haut licitum. per humum evolvuntur. eoque omnis superstitio respicit, tamquam inde initia gentis, ibi regnator omnium deus, cetera subjecta atque parentia. Adjicit auctoritatem fortuna Semnonum. centum pagis habitatur: magnoq; corpore efficitur, ut se Suevorum caput credant. Contra Langobardos paucitas nobilitat, quod plurimis ac valentissimis nationibus cincti, non per obsequium, sed præliis & periclitando tuti sunt. Reudigni deinde & Aviones, & Angli, & Varini, & Eudoses, & Suardones, & Nuithones fluminib⁹ aut silvis muniuntur. nec quidquam notabile in singulis, nisi quod in

com-

commune Herthum, id est, Terram matrem colunt, eamque intervenire rebus hominum, in vehi populis arbitratur. Est in insula Oceani Castum nemus, dicatum in eo vehiculum veste contectum, attingere uni sacerdoti concessum. Is adesse penetrali deam intelligit, vectamque bubus feminis multa cum veneratione prosequitur. Læti tunc dies, festa loca, quæcumque adventu hospitioque dignatur. Non bella ineunt, non arma sumunt, clausum omne ferrum. pax & quies tunc tantum nota, tunc tantum armata, donec idem sacerdos satiata conversatione mortalium deam templo reddat. mox vehiculum & vestes, & si credere velis, numen ipsum secreto lacu abluitur. Servi ministrant, quos statim idem lacus haurit. Arcanus hinc terror, sanctæque ignorantia, quid sit illud quod tantum perituri vident. Et hæc quidem pars Suevorum in secretiora Germaniæ porrigitur. Propior (ut quo modo paulo ante Rhenum, sic nunc Danubium sequar) Hermundurorum civitas, fida Romanis, eoque solis Germanorum non in ripa commercium, sed penitus, atque in splendidissima Rhetiæ provinciæ colonia, passim sine custode transeunt, & cum ceteris gentibus arma modo castraque nostra ostendamus, his domos, villasque patefecimus, non concupiscentibus. In Hermunduris Albis oritur flumen inclitum & notum olim: nunc tantum auditur. Iuxta Hermunduros Narisci ac deinde Marcomani & Quadi agunt. Præcipua Marcomanorum gloria viresque, atque ipsa etiam sedes pulsus olim Boiis virtute parta. Nec Narisci Quadive degenerant. Eaque Germaniæ velut frons est, quatenus Danubio prætexitur. Marcomanis, Quadive

disve usque ad nostram memoriam reges manserunt, ex gente ipsorum. nobile Marobodui & Tudri genus. jam & externos patiuntur. Sed vis & potentia regibus, ex auctoritate Romana. raro armis nostris, sæpius pecunia juvantur. Nec minus valent retro Marsigni, Gothini, Osi, Burii: terga Marcomanorum, Quadorumque claudunt. è quibus Marsigni, & Burii sermone cultuque Suevos referunt. Gothinos Gallica, Oso Pannonica lingua coarguit non esse Germanos; & quod tributa patiuntur. partem tributorum Sarmatæ, partem Quadi ut alienigenis imponunt. Gothini, quo magis pudeat, & ferrum effodiunt. omnesque hi populi pauca campestrium, ceterum saltus & vertices montium jugumque infederunt. Dirimit enim scinditq; Sueviam continuum montium jugum, ultra quod plurimæ gentes agunt. ex quibus latissime patet Lygiorum nomen in plures civitates diffusum. Valentissimas nominasse sufficiet, Arios, Helveconas, Manimos, Elyfios, Naharvalos. Apud Naharvalos antiquæ religionis lucus ostenditur. Præsidet sacerdos muliebri ornatu, sed deos interpretatione Romani Castorem Pollucemque memorant. Ejus numinis nomen Alcis. nulla simulacra, nullum peregrinæ superstitionis vestigium. ut fratres tamen, ut juvenes venerantur. Ceterum Aarii super vires, quibus enumeratos paulo ante populos antecedunt, truces, insitæ feritati arte ac tempore lenocinantur. nigra scuta, tincta corpora, atras ad prælia noctes legunt: ipsaque formidine atque umbra feralis exercitus terrorem inferunt, nullo hostium sustinente novum ac velut infernum aspectum. nam primi in

omn

omnibus præliis oculi vincuntur. Trans Lygios Gothones regnantur, paulo jam additiꝯ quam ceteræ Germanorum gentes, nondum tamen supra libertatem. Protinus deinde ab Oceano Rugii, & Lemovii: omniumq; harum gentium insigne, rotunda scuta, breves gladii. & erga reges obsequium. Suionum hinc civitates, ipso in Oceano, præter viros armaque classibus valent. forma navium eo differt quod utrimque prora paratam semper appulsui frontem agit: nec velis [i] ministrantur, nec remos in ordinem lateribus adjungunt. Solutum ut in quibusdam fluminum, & mutabile ut res poscit, hinc vel illinc remigium. Est apud illos & opibus honos. eoque unus imperitat, nullis jam exceptionibus, non precario jure parendi. nec arma ut apud ceteros Germanos in promiscuo, sed clausa sub custode & quidem servo: quia subitos hostium incursus prohibet Oceanus. otiosa porro armatorum manus facile lasciviunt. enim vero neque nobilem, neque ingenuum, ne libertinum quidem armis præponere regia utilitas est. Trans Suionas aliud mare, pigrum, ac prope immotum, quo cingi cludique terrarum orbem hinc fides: quod extremus cadentis jam solis fulgor in ortus edurat, adeo clarus, ut sidera hebetet. Sonum insuper [k] emergentis audiri, formasque deorum, & radios capitis aspici persuasio adiicit. Illuc usq; (& fama vera) tantum natura. Ergo jam dextro Suevici maris litore Æstyorum gentes alluuntur: quibus ritus habitusque Suevorum, lingua Britannicæ propior. Matrem deum venerantur. insigne superstitionis, formas aprorum gestant. Id pro armis [l] omniumq; tutela, securum deæ culto-

cultorem etiam inter hostes præstat. Rarus ferri, frequens fustium usus. Frumenta ceterosque fructus patientius quam pro solita Germanorum inertia laborant. Sed & mare scrutantur, ac soli omnium succinum, quod ipsi Glesum vocant, inter vada atque in ipso litore legunt. Nec quæ natura quæveratio gignat, ut Barbaris, quæsitum compertumve. diu quinetiam inter cetera ejectamenta maris jacebat, donec luxuria nostra dedit nomen. ipsis in nullo usu, rude legitur: informe perfertur, pretiumque mirantes accipiunt. Succum tamen arborum esse intelligas: quia terrena quædam atq; etiam volucra animalia plerumque interlucent, quæ implicata humore, mox durefcente materia, cluduntur. Fecūdiora igitur nemora lucosque, sicut Orientis secretis, ubi thura balsamaque sudantur, ita Occidentis insulis terrisque inesse crediderim, quæ vicini solis radiis expressa atq; liquentia in proximum mare labuntur, ac vi tempestatum in adversa litora exundant. Sinaturam succini admoto igne tentes; in modum tedæ accenditur. alitque flammam pinguem & olentem: mox ut in picem resinamve lentescit. Suionibus Sitonum gentes continuantur. Cetera similes, uno differunt, quod femina dominatur: in tantum non modo à libertate, sed etiam à servitute degenerant. hic Sueviæ finis. Peucinorum, Venedorumque, & Fennorum nationes Germanis an Sarmatis ascribam dubito: quamquam Peucini, quos quidam Bastarnas vocant, sermone, cultu, sede, ac domiciliis, ut Germani agunt. sordes omnium ac torpor. procerum connubiis mixtis, non nihil in Sarmatarum habitum fœdantur. Venedi
mul-

712 C. CORN. TAC. DE MOR. GERM.
multum ex moribus traxerunt. Nam quidquid
inter Peucinos Fennosq; silvarum ac montium
erigitur, latrociniis pererrant. hi tamen inter
Germanos potius referuntur, quia & domos
figunt, & scutagestant, & pedum usu ac perni-
citate gaudent. quæ omnia diversa Sarmatis
sunt, in plaustro equoque viventibus. Fennis
mira feritas, fœda paupertas. non arma, non
equi, non penates: victui herba, vestitui pelles,
cubile humus. sola in sagittis spes, quas inopia
ferri ossibus asperant. Idemque venatus viros
pariter ac feminas alit. Passim enim comitan-
tur, partemque prædæ petunt. Nec aliud infan-
tibus ferarum imbriumque suffugium, quam
ut in aliquo ramorum nexu contegantur. huc
redeunt juvenes, hoc senum receptaculum. Id
beatius arbitrantur, quam ingemere agris, illa-
borare domibus, suas alienasque fortunas spe
metuque versare. Securi adversus homines, se-
curi adversus deos, rem difficillimam assecuti
sunt, ut illis ne voto quidem opus sit. Cetera
jam fabulosa. Hellusios & Oxionas ora ho-
minum vultusque, corpora atque artus fera-
rum gerere, quod ego ut incompertum, in me-
dium relinquam.

LOCA EMENDANDA IN LIBELLO
DE MORIBVS GERMANORVM.

a Lego, *auditum*: b pleraque, c Farn. *exi-
gere*. d Purgo innoxiam gentem & lego, *tor-
pore*. e Puto leg. & *sua*. f videtur immittenda
vox, *non erubescunt*, g Scribo, *contundantur*,
aut, *continentur*, h Leg. *aucto*. i Scribo, *mi-
nistrant*, k Lego, *se mergentis*. l *omniq; malo*.

IULII AGRICOLÆ

VITA,

Scriptore

C. CORNELIO TACITO.

L A R O R V M virorum facta mo-
resque posteris tradere antiquitus
usitatum, ne nostris quidem tem-
poribus quamquam incuriosa suo-
rum ætas omisit, quoties magna
aliqua ac nobilis virtus vicit ac supergressa est
vitium parvis magnisq; civitatibus commune,
ignorantiam recti & invidiam. Sed apud prio-
res ut agere memoratu digna pronum, magis-
que in aperto erat: ita celeberrimus quisque in-
genio, ad prodendam virtutis memoriam sine
gratia aut ambitione, bonæ tantum conscien-
tiæ pretio ducebatur. Ac plerique suam ipsi vi-
tam narrare, fiduciam potius morum, quam
arrogantiam arbitrati sunt. nec id Rutilio &
Scauro citra fidem, aut obtrectationi fuit. adeo
virtutes iisdem temporibus optime æstiman-
tur, quibus facillime gignuntur. At mihi nunc
narraturo vitam defuncti hominis, venia opus
fuit. quam non petissem, ni incusaturus tam
sæva & infesta virtutibus tempora. Legimus,
cum Aruleno Rustico Pætus Thrasea, Heren-
nio Senecioni Priscus Helvidius laudati essent,
capitale fuisse: neque in ipsos modo auctores,
sed in libros quoque eorum sævitum, delegato
triumviris ministerio, ut monumenta clarissi-
morum ingeniorum in comitio ac foro ure-
rentur. Scilicet illo igne vocem Pop. Ro. &
libertatem Senatus, & conscientiam generis
huma-

714 IULII AGRICOLAE VITA,
humani aboleri arbitrabantur, expulsis insuper
sapientiæ professoribus, atque omni bona arte
in exilium acta, ne quid usquam honestum
occurreret. Dedimus profecto grande patien-
tiæ documentum, & sicut vetus ætas vidit,
quid ultimum in libertate esset, ita nos quid in
servitute, adempto per inquisitiones & loquen-
di audiendique commercio. Memoriam quoq;
ipsam cum voce perdidissemus, si tam in nostra
potestate esset oblivisci quam tacere. Nunc de-
mum redit animus, & quamquam primo sta-
tim beatissimi sæculi ortu Nerva Cæsar res o-
lim dissociabiles miscuerit, principatum ac li-
bertatem, augeatque cottidie facilitatē imperii
Nerva Trajanus; nec spem modo ac votum
Securitas publica, sed ipsius voti fiduciam, ac
robur assumerit: natura tamen infirmitatis
humanæ, tardiora sunt remedia quam mala.
& ut corpora lente augescunt, cito exstinguun-
tur; sic ingenia studiaque oppresseris facilius,
quam revocaveris. Subit quippe etiam ipsius
inertiæ dulcedo: & invisa primo desidia, po-
stremo amatur. Quid si per quindecim annos,
grande mortalis ævi spatium, multi fortuitis
casibus, promptissimus quisque sævitia principis
interciderunt? Pauci, & , ut ita dixerim, non
modo aliorum, sed etiam nostri superstites su-
mus, exemptis è media vita tot annis, quibus ju-
venes ad senectutē, senes prope ad ipsos exactæ
ætatis terminos per silentium venimus. non ta-
men pigebit vel incondita ac rudi voce memo-
riam prioris servitutis, ac testimonium præsen-
tium bonorum composuisse. Hic interim liber
honori Agricolæ soceri mei destinatus, profes-
sione pietatis, aut laudatus erit, aut excusatus.

Cnæus

CNæus Iulius Agricola vetere & illustri Foro-
 julienſium colonia ortus, utrumque avum
 procuratorem Cæſarum habuit: quæ equeſtris
 nobilitas eſt. pater Iulius Græcinus ſenatoriî
 ordinis, ſtudio eloquentiæ ſapientiæque notus,
 iisque virtutibus iram Caii Cæſaris meritus.
 Namque Marcum Silanum accuſare juſſus, &
 quia abnuerat, interfectus eſt. Mater Iulia Pro-
 cilla fuit, raræ caſtitaſis. in hujus ſinu indul-
 gentiaque educatus, per omnem honeſtarum
 artium cultum pueritiâ adoleſcentiamque
 tranſegit. Arcebat eum ab illecebris peccan-
 tium præter ipſius bonam integramque natu-
 ram, quod ſtatim parvulus ſedē ac magiſtram
 ſtudiorum Maſſiliam habuerat, locum Græca
 comitate & provinciali parcimonia miſtum,
 ac bene compoſitum. Memoria teneo ſolitum
 ipſum narrare, ſe in prima juvena ſtadium
 philoſophiæ [acrius] ultra quam conceſſum
 Rom. ac ſenatori hauſiſſe, ni prudentia matris
 incenſum ac flagrantem animum coërcuiſſet.
 ſcilicet ſublime & erectum ingenium, pulchri-
 tudinem ac ſpeciem excelsæ magnæque gloriæ
 vehementius quam caute appetebat: mox mi-
 tigavit ratio & ætas: retinuitque, quod eſt dif-
 ficillimum, ex ſapientia modum. Prima caſtro-
 rum rudimenta in Britannia Suetonio Paulli-
 no diligenti ac moderato duci approbavit, ele-
 ctus, quem contubernio æſtimaret. Nec Agri-
 cola licenter more juvenum, qui militiam in
 laſciviam vertunt, neque ſegniter ad volupta-
 tes & commeatus, titulum tribunatus & in-
 ſcitiam rettulit: ſed noſcere provinciam, noſci
 exercitui, diſcere à peritis, ſequi optimos, nihil
 appetere ob jaçtationem, nihil ob formidinem

recu-

716 IULII AGRICOLAE VITA,
recusare, simulque anxius & intentus agere.
Non sane alias exercitatio magisque in ambi-
guo Britannia fuit. trucidati veterani, incense
coloniæ, intercepti exercitus. tum de salute,
mox de victoria certavere. Quæ cuncta, etsi
consiliis ductuque alterius agebantur, ac sum-
ma rerum & recuperatæ provinciæ gloria in
ducem cessit; artem & usum & stimulos addi-
dere juveni: intravitque animum militaris glo-
riæ cupido, ingrata temporibus, quibus sinistra
erga eminentes interpretatio, nec minus peri-
culum ex magna fama, quam ex mala. Hinc
ad capeſſendos magistratus in urbem digressus,
Domitiam Decidianam splendidis natalibus
ortam sibi junxit. idque matrimonium ad ma-
jora nitenti, decus ac robur fuit. vixeruntque
mira concordia, per mutuam caritatem, & in-
vicem se anteponendo, nisi quod in bona uxo-
re tanto major laus, quanto in mala plus culpæ
est. Sors quæsturæ provinciam Asiam, procon-
sulem Salvium Titianum dedit. quorum neu-
tro corruptus est: quamquam & provincia di-
ves ac parata peccantibus, & proconsul in o-
mnem aviditatem pronus, quantalibet facili-
tate redempturus esset mutuam dissimulatio-
nem mali. Auctus est ibi filia in subsidium, &
solatium simul. Nam filium ante sublatum,
brevis amisit. Mox inter quæsturam, ac tribu-
natum plebis, atque etiam ipsum tribunatus
annum quiete & otio transit, gnarus sub Ne-
rone temporum, quibus inertia pro sapientia
fuit. Idem præturæ tenor, & silentium. nec
enim jurisdictio obvenerat. Ludos, & inania
duxit, uti longe à luxuria, ita famæ propior.
Tum

Tum electus à Galba ad donatemplorum recognoscenda, diligentissima conquisitione fecit, ne cuius alterius sacrilegium resp. quam Neronis sensisset. Sequens annus gravi vulnere animum domumque ejus afflixit. nam classis Othoniana licenter vaga dum in Templo (Liguriae pars est) hostiliter populatur, matrem Agricolae in praediis suis interfecit: praediaque ipsa, & magnam patrimonii partem diripuit, quae causa caedis fuerat. Igitur ad solemnia pietatis profectus Agricola, nuntio affectati à Vespasiano imperii deprehensus, ac statim in partes transgressus est. Initia principatus ac statum urbis Mucianus regebat, admodum juvenile Domitiano, & ex paterna fortuna tantum licentiam usurpante. Is missum ad dilectus agendos Agricolam, integreque ac strenue versatum, vicesimae legioni tarde ad sacramentum transgressae praeposuit, ubi decessor seditiose agere narrabatur: quippe legatis quoque consularibus nimia ac formidolosa erat. Nec legatus praetorius ad cohibendum potens, incertum suo an militum ingenio: ita successor simul & ultor electus, rarissima moderatione maluit videri invenisse bonos quam fecisse. Praerat tunc Britanniae Vectius Bolanus, placidius quam feroci provincia dignum est. temperavit Agricola vim suam, ardoremque compescuit, ne incresceret, peritus obsequi, eruditusque utilia honestis miscere. Brevi deinde Britannia consularem Petilium Cerialem accepit. Habuerunt virtutes spatium exemplorum. Sed primo Cerialis modo labores & discrimina, mox & gloriam communicabat: saepe parti exercitus in experimentum, aliquando majoribus

718 IULII AGRICOLAE VITA,
ribus copiis ex eventu præfecit. nec Agricola
umquam in suam famam gestis exsultavit, ad
auctorem & ducem, ut minister, fortunam re-
ferebat: ita virtute in obsequendo, verecundia
in prædicando, extra invidiam, nec extraglo-
riam erat. Revertentem ab legatione legionis
divus Vespasianus inter patricios ascivit, ac
deinde provinciæ Aquitanix præposuit, splen-
didæ in primis dignitatis administratione, ac
spe consulatus cui destinarat. Credunt plerique
militaribus ingeniis subtilitatem deesse, quia
castrensis jurisdictio secuta & obtusior, ac plu-
ra manu agens, calliditatem fori non exerceat.
Agricola naturali prudentia, quamvis inter ro-
gatos, facile iusteque agebat. Iam vero tempora
curarum remissionumque divisa. ubi conven-
tus ac judicia poscerent; gravis, intentus, se-
verus, & sæpius misericors: ubi officio satis-
factum, nulla ultra potestatis persona. tristi-
tiam & arrogantiam, & avaritiam exuerat:
nec illi, quod est rarissimum, aut facilitas au-
thoritatem, aut severitas amorem deminuit.
Integritatem atque abstinentiam in tanto viro
referre, injuria virtutum fuerit. Ne famam
quidem, cui etiam sæpe boni indulgent, osten-
tanda virtute, aut per artem quæsit: procul
ab æmulatione adversus collegas, procul à
contentione adversus procuratores. & vin-
cere inglorium, & atteri sordidum arbitrabat-
ur. Minus triennium in ea legatione detentus,
ac statim ad spem Consulatus revocatus est, co-
mitante opinione Britanniam ei provinciam
dari, nullis in hoc suis sermonibus, sed quia
par videbatur. haut semper errat fama, ali-
quando & eligit. Consul egregiæ tum spei fi-
liam

liam juveni mihi despondit, ac post consula-
tum collocavit, & statim Britanniae præposi-
tus est, adjecto pontificatus sacerdotio. Bri-
tanniae situm populosque multis scriptoribus
memoratos, non in comparationem curæ in-
geniive referam; sed quia tum primum per-
domita est. itaque quæ priores nondum com-
perta, eloquentiâ percoluere, rerum fide tra-
dentur. Britannia insularum quas Romana
notitia complectitur maxima, spatio ac cælo
in Orientem Germaniæ, in Occidentem Hispa-
niæ obtenditur: Gallis in Meridiem etiam in-
spicitur: Septentrionalia ejus, nullis contra
terris, vasto atque aperto mari pulsantur. For-
mam totius Britanniae Livius veterum, Fabius
Rusticus recentium, eloquentissimi auctores,
oblongæ scutulæ vel bipenni assimilavere. &
est ea facies citra Caledoniam, unde & in uni-
versum fama est transgressa. sed immensum &
enorme spatium procurrentium extremo jam
litore terrarum, velut in cuneum tenuatur.
Hanc oram novissimi maris tunc primum Ro-
mana classis circumvecta, insulam esse Britan-
niam affirmavit, ac simul incognitas ad id
tempus insulas, quas Orcadas vocant, inve-
nit, domuitque. dispecta est & Thyle, quam
hactenus nix, & hiems abdebat. sed mare pi-
grum & grave remigantibus perhibent. ne
ventis quidem proinde attolli: credo quod ra-
tiores terræ montesque, causâ ac materia tem-
pestatum, & profunda moles continui maris,
tardius impellitur. Naturam Oceani atque æ-
stus neque quærere hujus operis est, ac multi
rettulere. unum addiderim: nusquam latius
dominari mare, multum fluminum huc atque
illuc

720 IULII AGRICOLAE VITA,
illuc ferre, nec litore tenuis accrescere aut res-
sorberi, sed influere penitus atque ambire,
etiam jugis atque montibus inseri velut in suo.
Ceterum Britanniam qui mortales initio co-
luerint, indigenæ an advecti, ut inter Barbaros,
parum compertum. Habitus corporum varii:
atque ex eo argumenta. namque rutilæ Caledo-
niam habitantium comæ, magni artus, Ger-
manicam originem asseverant. Silurum co-
lorati vultus, & torti plerumque crines, & po-
siti contra Hispaniam, Iberos veteres trajecisse,
easque sedes occupasse fidem faciunt. proximi
Gallis, & similes sunt: seu durante originis
vi, seu procurrentibus in diversa terris, positio
cœli corporibus habitum dedit. in universum
tamen æstimanti, Gallos vicinum solum occupa-
sse, credibile est. Eorum sacra deprehendas,
superstitionum persuasionem. Sermo haut mul-
tum diversus. in deposcendis periculis eadem
audacia; & ubi advenere, in detractandis ea-
dem formido. plus tamen ferociæ Britanni
præferunt, ut quos nondum longa pax emol-
lierit. nam Gallos quoque in bellis floruisse ac-
cepimus. mox segnitia cum otio intravit, amissa
virtute pariter ac libertate. quod Britan-
norum olim victis evenit, ceteri manent qua-
les Galli fuerunt. In pedite robur, quædam na-
tiones & curru præliantur. honestior auriga,
clientes propugnant. olim regibus parebant,
nunc per principes factionibus & studiis tra-
huntur. nec aliud adversus validissimas gentes
pro nobis utilius, quam quod in commune nō
consulunt. Rarus duabus tribusq; civitatibus,
ad propulsandū commune periculum [a] con-
ventus: ita dum singuli pugnant, universi vin-
cuntur.

cuntur. Cælum crebris imbribus ac nebulis
 fœdum. asperitas frigorū abest. Dierum spatia
 ultra nostri orbis mensuram, & nox clara, &
 extrema Britannia parte brevis, ut finem atque
 initium lucis exiguo discrimine internoscas.
 Quod si nubes non officiant, aspici per noctem
 Solis fulgorem, nec occidere & exsurgere, sed
 transire affirmant: scilicet extrema & plana
 terrarum humili umbra non erigunt tenebras,
 infraq; cælum & sidera nox cadit. Solum præ-
 ter oleam vitemque & cetera calidioribus terris
 oriri sueta, patiens frugum, fecundum. tarde
 mitescunt, cito proveniunt. eademque utriusq;
 rei causa, multus humor terrarum, cœlique.
 Fert Britannia aurum & argentum & alia me-
 tallā, pretium victoriæ. gignit & Oceanus mar-
 garita, sed subfusca ac liventia. Quidam artem
 abesse legentibus arbitrantur. nam in rubro
 mari viva ac spirantia saxa avelli, in Britannia
 prout expulsa sint colligi. ego facilius credide-
 rim naturam margaritis deesse, quam nobis a-
 varitiam. Ipsi Britanni dilectum, ac tributa, &
 injuncta imperii munera impigre obeunt, si in-
 juria absint: has ægre tolerant, jam domiti ut
 pareant, nondum ut serviant. Igitur primus
 omnium Romanorum D. Iulius cum exercitu
 Britanniam ingressus, quamquam prospera pu-
 gna terruerit incolas, ac litore potitus sit, po-
 test videri ostendisse posteris nō tradidisse. Mox
 bella civilia, & in rempublicam versa principū
 arma, ac longa oblivio Britannicę etiam in pace.
 Consilium id divus Augustus vocabat, Tiberius
 præcipue. Agitasse C. Cæsarem de intranda
 Britannia satis constat, ni velox ingenio, mo-
 bilis pœnitentia, & ingentes adversus Germa-

722 IULII AGRICOLAE VITA,
niam conatus frustra fuissent. Divus Claudius
auctor operis, transvectis legionibus auxiliis-
que, & assumpto in partem rerum Vespasiano.
quod initium venturae mox fortunae fuit, do-
mitae gentes, capti reges, & monstratus fatis
Vespasianus. Consularium primus Aulus Plau-
tius praepositus, ac subinde Ostorius Scapula,
uterque bello egregius: redactaque paullatim
in formam provinciae proxima pars Britanniae.
addita insuper veteranorum colonia. quaedam
civitates Cogiduno regi donatae. is ad nostram
usque memoriam fidissimus mansit, vetere ac
jam pridem recepta populi Romani consuetu-
dine, ut haberet instrumenta servitutis & reges.
Mox Didius Gallus parta à prioribus continuit,
paucis admodum castellis in ulteriora promo-
tis, per quae fama aucti officii quaereretur. Di-
dium Veranius excepit, isque intra annum ex-
stinctus est. Suetonius hinc Paullinus bieanio
prosperas res habuit, subactis nationibus firma-
tisque praesidiis: quorum fiducia Monam insu-
lam ut vires rebellibus ministrantem aggressus,
terga occasioni patefecit. Namque absentia le-
gati remoto meru, Britanni agitare inter se ma-
la servitutis, conferre injurias, & interpretando
accendere. *Nihil profici patientia, nisi ut gra-
viora tamquam ex facili tolerantibus imperentur.*
singulos sibi olim reges fuisse, nunc binos imponi;
è quibus legatus in sanguinem, procurator in bona
sa vires. aequae discordiam praepositorum, aequae con-
cordiam subjectis exitiosam: [b] *alterius manus*
centuriones, [c] *alterius vim & contumelias mi-*
scere: nihil jam cupiditati, nihil libidini exceptum.
in praelio fortiores esse qui spoliunt, nunc ab ignavis
plerumque & imbellibus eripi domos, abstrahi libe-
ros,

vos, injungi dilectus, tamquam mori tantum pro patria nescientibus. quantum enim transisse militum, si sese Britanni numerent? sic Germanias excussisse jugum, & flumine, non Oceano defendi: sibi patriam, conjuges, parentes: illis avaritiam & luxuriam causas belli esse. recessuros ut divus Iulius recessisset, modo virtutes majorum suorum amularentur: neve prælii unius aut alterius eventu pavescerent. plus impetus, majorem constantiam penes miseros esse. jam Britannorum etiam deos misereri, qui Romanum ducem absentem, qui relegatum in alia insula exercitum detinerent: jam ipsos, quod difficillimum fuerit, deliberare. porro in ejusmodi consiliis periculosius esse deprehendi, quam audere. His atq; talibus invicem instincti, Voada generis regii femina duce (neque enim sexum in imperiis discernunt) summere universi bellum: ac sparso per castella milites confectati, expugnatis præsidiis, ipsam coloniam invadere, ut sedem servitutis. nec ullum in Barbaris sævitiae genus omisit ira & victoria. Quod nisi Paullinus, eo cognito provinciae motu, propere subvenisset, amissa Britannia foret: quam unius prælii fortuna veteri patientiae restituit, tenentibus arma plerisque, quos conscientia defectionis, & proprius ex legato timor agitabat. Hic cum egregius cetera, arroganter in deditos, & ut suæ quoque injuriæ ultor, durius consulere; missus Petronius Turpilianus tamquam exorabilior, & delictis hostium novus, eoq; pœnitentiæ mitior. compositis prioribus nihil ultra ausus, Trebellio Maximo provinciam tradidit. Trebellius segnior & nullis castrorum experimentis, comitate quadam curandi provinciam tenuit. Didicere jam Barbari

724 IULII AGRICOLAE VITA,
quoque ignoscere vitiis blandientibus. & inter-
ventus civilium armorum præbuit justam se-
gnitiæ excusationem. sed discordia laboratum,
cum assuetus expeditionibus miles otio lascivi-
ret. Trebellius fuga ac latebris vitata exercitus
ira, indecorus atque humilis, precario mox
præfuit: ac velut pacti, exercitus licentiam, dux
salutem. hæc seditio sine sanguine stetit. Nec
Vectius Bolanus, manentibus adhuc civilibus
bellis, agitavit Britanniam disciplina. eadem
inertia erga hostes, similis petulantia castro-
rum: nisi quod innocens Bolanus, & nullis de-
lictis invisus, caritatem paraverat loco aucto-
ritatis. Sed ubi cum cetero orbe Vespasianus &
Britanniam recipere, magni duces, egregii
exercitus, minuta hostium spes: & terrorem
statim intulit Petilius Cerialis, Brigantum civi-
tatem, quæ numerosissima provinciæ totius
perhibetur, aggressus. multa prælia, & ali-
quando non incruenta: magnamque Brigant-
um partem aut victoria amplexus, aut bello.
Et cum Cerialis quidem alterius successoris cu-
ram famamque obruisset, sustinuit quoque mo-
lem Iulius Frontinus vir magnus quantum li-
cebat, validamque & pugnacem Silurum gen-
tem armis subegit, super virtutem hostium lo-
corum quoque difficultates eluctatus. Hunc
Britanniæ statum, has bellorum vices media
jam æstate transgressus Agricola invenit, cum
& milites velut omiſſa expeditione ad securi-
tatem, & hostes ad occasionem verterentur.
Ordovicum civitas haut multo ante adven-
tum ejus, alam in finibus suis agentem, prope
universam obtinuerat: eoque initio erecta pro-
vincia, ut quibus bellum volentibus erat, pro-
bare

bare exemplum, aut recentis legati animum
 opperiri. Tum Agricola, quamquam transacta
 æstas, sparsi per provinciam numeri, præsumpta
 apud militem illius anni quies, tarda & con-
 traria bellum inchoaturo, & plerisque custo-
 diri suspecta potius videbatur, ire obviam di-
 scrimini statuit: contractisque legionum vexil-
 lis & modica auxiliorum manu, quia in æ-
 quum digredi Ordovices non audebant, ipse
 ante agmen, quo ceteris par animus simili pe-
 riculo esset, crexit aciem. cæsaque prope uni-
 versa gente, non ignarus instandum famæ, ac
 prout prima cessissent, fore universa. Monam
 insulam, cujus possessione revocatum Paulli-
 num rebellione totius Britannia supra memo-
 ravi, redigere in potestatem animo intendit.
 Sed ut in dubiis consiliis, naves deerant, ratio
 & constantia ducis transvexit: depositis omni-
 bus sarcinis, lectissimos auxilium, quibus
 nota vada, & patrius nandi usus quo simul se-
 que & arma & equos regunt, ita repente immi-
 sit, ut obstupefacti hostes qui classem, qui na-
 ves, qui mare expectabant, nihil arduum aut
 invictum crediderint sic ad bellum venientibus.
 Ita petita pace, ac dedita insula, clarus ac ma-
 gnus haberi Agricola: quippe cui ingredienti
 provinciam, quod tempus alii per ostentatio-
 nem aut officiorum ambitum transigunt, la-
 bor & periculum placuisset. Nec Agricola pro-
 speritate rerum in vanitatem usus, expeditio-
 nem aut victoriam vocabat, victos continuisset
 ne laureatis quidē gesta profecutus est, sed ipsa
 dissimulatione famæ famam auxit, æstimanti-
 bus quanta futuri spe tam magna tacuisset. Ce-
 terum animorum provinciae prudens, simulq;

726 IULII AGRICOLAE VITA,
doctus per aliena experimenta, parum profici
armis si injuriæ sequerentur, causas bellorum
statuit excindere. à se suisque orsus, primam
domum suam coërcuit, quod plerisque haut
minus arduum est, quam provinciam regere:
nihil per libertos servosq; publicæ rei: non stu-
diis privatis, nec ex commendatione aut preci-
bus centurionum milites ascire, sed optimum
quemq; fidelissimum putare: omnia scire, non
omnia exsequi: parvis peccatis veniam, magnis
severitatem commodare: nec pœna semper, sed
sæpius penitentia contentus esse: [d] officiis &
administrationibus potius non peccaturos,
quam damnare cum peccassent. Frumenti &
tributorum auctiorem æqualitate munerum
mollire, circumcisus quæ in quæstum reperta,
ipso tributo gravius tolerabantur. namque per
ludibrium assidere clausis horreis, & emere ul-
tro frumenta, ac vendere pretio cogebantur.
devortia itinerum & longinquitas regionum
indicebatur, ut civitates à proximis hibernis in
remota & avia deferrent, donec quod omnib?
in promptu erat, paucis lucrosum fieret. Hæc
primo statim anno comprimendo, egregiam
famam paci circumdedit; quæ vel incuria vel
tolerantia priorum, haut minus quam bellum
timebatur. Sed ubi æstas advenit contracto
exercitu, militum in agmine laudare mode-
stiam, disiectos coërcere: loca castris ipse cape-
re, æstuaria ac silvas ipse prætentare: & nihil
interim apud hostes quietum pati, quo minus
subitis excursibus popularetur. atque ubi satis
terruerat, parcendo rursus [e] irritamenta pa-
cis ostentare. Quibus rebus multæ civitates
quæ in illum diem ex æquo egerant, datis ob-
sidibus

fidibus iram posuere, & præfidiis castellisque
 circumdata, tanta ratione curaque, ut nulla
 ante Britannia nova pars illacessita transierit.
 Sequens hiems saluberrimis consiliis absumpta.
 namque ut homines dispersi ac rudes, eoque
 bello faciles, quieti & otio per voluptates as-
 suefcerent: hortari privatim, adjuvare publi-
 ce, ut templa, fora, domus exstruerent, lau-
 dando promptos, & castigando segnes. ita ho-
 noris æmulatio, pro necessitate erat. Iam vero
 principum filios liberalibus artibus erudire, &
 ingenia Britannorum studiis Gallorum ante-
 ferre, ut qui modo linguam Romanam abnue-
 bant, eloquentiam concupiscerent. inde etiam
 habitus nostri honor, & frequens toga. paul-
 latimque discessum ad delinimenta vitiorum,
 porticus, & balnea, & conviviorum elegan-
 tiam. idque apud imperitos humanitas voca-
 batur, cum pars servitutis esset. Tertius expe-
 ditionum annus novas gentes aperuit, vastatis
 usq; ad Taum (æstuario nomen est) nationibus.
 qua formidine territi hostes, quamquam con-
 flictatum sævis tempestatibus exercitum, lace-
 sere non ausi. ponendisque insuper castellis spa-
 tium fuit. Adnotabant periti, non alium ducē
 opportunitates locorum sapientius legisse, nul-
 lum ab Agricola positum castellum, aut vi ho-
 stium expugnatum, aut pactione ac fuga defer-
 rum. crebræ eruptiones. nam adversus moras
 obsidionis, annuis copiis firmabantur. ita in-
 trepida ibi hiems, & sibi quisque præsidio, irritis
 hostibus, eoque desperantibus, quia soliti ple-
 rumque damna æstatis hibernis eventibus pen-
 sare, tum æstate atq; hieme juxta pellebantur.
 Nec Agricola unquam per alios gesta avidus

728 IULII AGRICOLAE VITA,
intercepit; seu centurio, seu præfectus, incor-
ruptum facti testem habeat. Apud quosdam
acerbior in conviciis narrabatur, ut bonis co-
mis, ita adversus malos injucundus. ceterum
ex iracundia nihil supererat. secretum & si-
lentium ejus non timeres. honestius putabat
offendere, quam odisse. Quarta æstas obtinen-
dis quæ percurrerat insumta. ac si virtus exerci-
tuum & Romani nominis gloria pateretur, in-
ventus in ipsa Britannia terminus. Nam Glota
& Bodotria diverſi maris æstu per immensum
reverti, angusto terrarum spatio dirimuntur.
quod tum præſidiis firmabatur: atque omnis
propior sinus tenebatur, summotis velut in
aliam insulam hostibus. Quinto expeditionum
anno nave prima transgressus, ignotas ad id
tempus gentes crebris simul ac prosperis præ-
liis domuit: eamque partem Britanniae quæ
Hiberniam aspicit, copiis instruxit, in spem
magis quam ob formidinem. siquidem Hiber-
nia medio inter Britanniam atque Hispaniam
ſita, & Gallico quoque mari opportuna, valen-
tiſſimam imperii partem magnis invicem uſibus
miscuerit. Spatium ejus si Britanniae compare-
tur angustius, nostri maris insulas superat. So-
lum cœlumque & ingenia cultusque hominum
haut multum à Britannia differunt. melius
aditus portusque per commercia & negotiatores
cogniti. Agricola expulsum ſeditione domesti-
ca unum ex regulis gentis exceperat, ac specie
amicitiæ in occasionem retinebat. Sæpe ex eo
audivi, legione una & modicis auxiliis debellari
obtinerique Hiberniam posse. Idque etiam ad-
versus Britanniam profuturum, si Romana
ubique arma, & velut è conspectu libertas tol-
leretur.

leretur. Ceterum æstate qua sextum officii annum inchoabat, ampla civitate trans Bodotriam sita, quia motus universarum ultra gentium, & infesta hostili exercitu itinera timebantur; portus classē exploravit: quæ ab Agricola primum assumpta in partem virium, sequebatur egregia specie, cum simul terra, simul mari bellum impelleretur: ac sæpe iisdem castris pedes, equesque & nauticus miles mixti copiis & lætitia, sua quisque facta suos casus attollerent: ac modo silvarum & montium profunda, modo tempestatum ac fluctuum adversa, hinc terra & hostis, hinc [f] auctus Oceanus militari jactantia compararentur. Britannos quoque, ut ex captivis audiebatur, visa classis obstupesciebat, tamquam aperto maris sui secreto ultimum victus perfugium clauderetur. Ad manus & arma conversi Caledoniam incolentes populi paratu magno, majore fama, uti mos est de ignotis, [g] oppugnasse ultro, castella adorti, metum ut provocantes addiderant: regrediendumque citra Bodotriam, & excedendum potius, quam pellerentur, specie prudentium ignavi admonebant, cum interim cognoscit, hostes pluribus agminibus irrupturos. Ac ne superante numero, & peritia locorum circumirentur, diviso & ipse in tres partes exercitu incescit. Quod ubi cognitum hosti, mutato repente consilio, universi nonam legionem ut maxime invalidam, nocte aggressi inter somnum ac trepidationem cæsis vigilibus irrupere. Iamq; in ipsis castris pugnabant, cum Agricola iter hostium ab exploratoribus edoctus, & vestigiis insegurus, velocissimos equitū peditumq; assultare tergis pignantium jubet,

mox ab universis adiaci clamorem. & propinqua luce fulgere signa. ita ancipiti malo territi Britanni : & Romanis redit animus, ac securi pro salute, de gloria certabant. ultro quinetiam irrupere. & fuit atrox in ipsis portarum angustiis praelium, donec pulsi hostes, utroque exercitu certante, his ut tulisse opem, illis ne eguisse auxilio viderentur. quod nisi paludes & silvæ fugientes texissent, debellatû illa victoria foret. Cujus constantia ac fama ferox exercitus: nihil virtuti suæ invium, penetrandam Caledoniam, inveniendumq; tandem Britanniae terminum continuo praeliorum cursu fremebant: atque illi modo cauti ac sapientes, promti posteventum ac magniloqui erant. iniquissima hæc bel-
lorum conditio est; prospera omnes sibi vindicant, adversa uni imputantur. At Britanni non virtute sed occasione & arte ducis [h] rati, nihil ex arrogantia remittere, quo minus juventutē armarēt, conjuges ac liberos in loca tuta transferrent, cœtibus ac sacrificiis conspirationem civitatum sancirent. atque ita irritatis utrimq; animis discessum. Eadem æstate cohors Vespiorum per Germanias conscripta, in Britanniam transmissa, magnum ac memorabile facinus ausa est. Occiso centurione ac militibus, qui ad tradendam disciplinam immixti manipulis exemplum & rectores habebantur, tres liburnicas adactis per vim gubernatoribus ascendere: & uno remigante, suspectis duobus eoque interfectis, nondum vulgato rumore ut miraculum provehebantur. mox hac atq; illac rapti, & cum plerisq; Britannorum sua defensionum praelio congressi, ac sæpe victores, aliquando pulsi, eo ad extremum inopiæ venerunt,
ut

ut infirmissimos suorum, mox sorte ductos
vescerentur. atque ita circumvecti Britanniam,
amissis per inscitiam regendi navibus, pro præ-
donibus habiti, primum à Suevis, mox à Frisiis
intercepti sunt. ac fuere quos per commercia
venundatos, & in nostram usque ripam muta-
tione ementium adductos, indicium tanti ca-
sus illustravit. Initio æstatis Agricola domestico
vulnere ictus, anno antè natum filium amisit.
Quem casum neque ut pleriq; fortium virorum
ambitiose, neque per lamenta rursus ac mæro-
rem muliebriter tulit. & in luctu, bellum inter
remedia erat. Igitur præmissa classe quæ pluri-
bus locis prædata, magnum & incertum ter-
rorem faceret, expedito exercitu, cui ex Britan-
nis fortissimos & longa pace exploratos addi-
derat, ad montem Grampium pervenit, quem
jam hostes infederant. Nam Britanni nihil fra-
cti pugnae prioris eventu, & ultionem aut ser-
vitium expectantes, tandemque docti com-
mune periculum concordia propulsandum,
legationibus & fœderibus omnium civitatum
vires exciverant. Iamque super triginta millia
armatorum aspiciebantur, & adhuc affluebat
omnis juvenus, & quibus cruda ac viridis se-
nectus, clari bello, ac sua quisque decora gestan-
tes. cum inter plures duces virtute & genere
præstans, nomine Galgacus, apud contractam
multitudinem prælium poscentem, in hunc
modum locutus fertur. *Quotiens causas belli &*
necessitatem nostram intueor, magnus mihi animus
est, hodiernum diem, consensumque vestrum, ini-
tium libertatis totius Britannia fore. Nam & uni-
versi servitutis expertes: & nulla ultra terræ, ac ne
mare quidem securum, imminente nobis classe Ro-
mana.

mana. ita praelium atque arma, quae fortibus honesta, eadem etiam ignavis tutissima sunt. Priori pugna, quibus adversus Romanos varia fortuna certatum est, spem ac subsidium in nostris manibus habebant: quia nobilissimi totius Britanniae, eoque in ipsis penetrabilibus siti, nec servientium litora aspicientes, oculos quoque à contactu dominationis inviolatos habebamus. Nos terrarum ac libertatis extremos, recessus ipse ac sinus fama in hunc diem defendit. nunc terminus Britanniae patet. atque omne ignotum, pro magnifico est. Sed nulla iam ultia gens, nihil nisi fluctus & saxa: & interiores Romani. quorum superbiam frustra per obsequium & modestiam effugeris. raptores orbis, postquam cuncta vastantibus defuere terra, & mare scrutantur: si locuples hostis est, avari: si pauper, ambitiosi. quos non Oriens, non Occidens, satiauerit: soli omnium, opes atque inopiam pari affectu concupiscunt. auferre, trucidare, rapere falsis nominibus imperium; atque ubi solitudinem faciunt, pacem appellant. Liberos cuique ac propinquos suas natura clarissimos esse voluit: hi per dilectus atque servituri auferuntur. Coniuges sororesque, & si hostilem libidinem effugiant, nomine amicorum atque hospitum polluantur. Bona fortunasque, in tributum egerunt; in annonam, frumentum. corpora ipsa ac manus, silvis ac paludibus emuniendis, verbera inter ac contumelias, conterunt. Nata servituti mancipia semel veniunt, atque ultro à dominis aluntur: Britannia servitutem suam cottidie emit, cottidie pascit. Ac sicut in familia recentissimus quisque servorum & conservis ludibrio est: sic in hoc orbis terrarum vetere famulatu, novi nos & viles in excidium petimur. Neque enim arva nobis, aut metalla, aut portus sunt, quibus exercendis reservemur.

Virtus

Virtus porro ac ferocia subjectorum, ingrata imperantibus. & longinquitas ac secretum ipsum, quod tutius, eo suspectius. Ita sublata spe venia, tandem sumite animum, tam quibus salus, quam quibus gloria carissima est. Brigantes, femina duce, exuere coloniam, expugnare castra; ac nisi felicitas in secordiam vertisset, exuere jugum potuere: nos integri & indomiti & libertatem non in praesentia lataturi, primo statim congressu unde ostendamus quos sibi Caledonia viros sepsuerit. An eandem Romanis in bello virtutem quam in pace lasciviam adesse creditis? Nostris illi discessionibus ac discordiis clari, vitia hostium in gloriam exercitus sui vertunt: quem contractum ex diversissimis gentibus, ut secunda res tenent, ita adversa dissolvent. nisi si Gallos, & Germanos, & (pudet dictu) Britannorum plerosque dominationi alienae sanguinem commodantes, diutius tamen hostes quam servos, fide & affectu teneri putatis: metus & terror est, infirma vincula caritatis, quae ubi removeris, qui timere desierint, odisse incipient. Omnia victoriae incitamenta pro nobis sunt: nulla Romanos conjuges accendant: nulli parentes fugam exprobraturi sunt: aut nulla plerisque patria, aut alia est: paucos numero circum trepidos ignorantia, caelum ipsum ac mare & silvas ignota omnia circumspectantes, clausos quodammodo ac vinctos [i] alij nobis tradiderunt. Ne terreat vanus aspectus, & auri fulgor atque argenti, quod neque tegit, neque vulnerat. In ipsa hostium acie inveniemus nostras manus, agnoscent Britanni suam causam, recordabuntur Galli priorem libertatem, deserent illos ceteri Germani, tamquam nuper Usipij reliquerunt. Nec quidquam ultra formidinis, vacua castella, senum coloniae, inter male parentes & injuste imperantes, agra municipia

734 IULII AGRICOLAE VITA,
cipia & discordantia. hic dux, hic exercitus. ibi tri-
buta & metalla, & cetera servientium pœna, quas
in æternum proferre, aut statim ulcisci, in hoc
campo est. Proinde ituri in aciem & majores ve-
stros, & posteros cogitate. Excipere orationem ala-
cres, & barbari moris cantu, & fremitu clamo-
ribusque dissonis. Iamque agmina, & armorum
fulgores, audentissimi cujusq; procursu: simul
instruebantur acies. cum Agricola quamquam
lætum & vix monitis coërcitum militem ad-
huc ratus, ita disseruit. Octavus annus est, com-
mittones, ex quo virtute & auspiciis imperij Rom.
fide atque opera vestra Britanniam vicistis. tot ex-
peditionibus, tot præliis seu fortitudine adversus
hostes, seu patientia ac labore pœne adversus ipsam
rerum naturam opus fuit. Neque me militum, neq;
vos ducis pœnituit. Ergo egressi, ego veterum lega-
torum, vos priorum exercituum terminos, finem
Britanniae non fama nec rumore, sed castris & armis
tenemus. Inventa Britannia, & subacta. Equidem
in agmine, cum vos paludes montesve & flumina
fatigarent, fortissimi cujusque vocem audiebant.
Quando dabitur hostis, quando acies? Veniunt à
latebris suis extrusi. & vota virtusque in aperto, o-
mniaque prona victoribus, atque eadem victis ad-
versa. Nam ut superesse tantum itineris, silvas eva-
sisse, transisse æstuaria, pulchrum ac decorum in
frontem; ita fugientibus periculosissima, quæ hodie
prosperrima sunt. Neque enim nobis aut locorum ea-
dem notitia, aut commeatumum eadem abundantia:
sed manus, & arma, & in his omnia. Quod ad me
attinet, jam pridem mihi decretum est, neque exer-
citus neque ducis terga tuta esse. Proinde & honesta
mors turpi vita potior, & incolumitas ac decus, eo-
dem loco sita sunt. nec inglorium fuerit, in ipso ter-
rarum

*rarum ac natura sine cecidisse. Si nova gentes atq;
 ignota acies constitisset, aliorum exercituum exem-
 plis vos hortarer. nunc vestra decora recensete, ve-
 stros oculos interrogate. Ii sunt quos proximo anno,
 unam legionem furto noctis aggressos, clamore de-
 bellastis: ij ceterorum Britannorum fugacissimi.
 ideoq; tamdiu superstites. Quomodo silvas saltusque
 penetrantibus, fortissimum quodque animal robore,
 pavida & inertia ipso agminis sono pelluntur: sic
 acerrimi Britannorum jam pridem ceciderunt: reli-
 quus est numerus ignavorum & metuentium, quos
 quod tandē invenistis, non restiterunt, sed deprehen-
 si sunt novissimi, & extremo metu corpora defixere in
 his vestigiis, in quibus pulchram & spectabilem vi-
 ctoriam ederetis. Transigite cum expeditionibus, im-
 ponite quinquaginta annis magnum diem, approba-
 te reip. nunquam exercitui imputari potuisse, aut
 moras belli, aut causas debellandi. Et alloquente
 adhuc Agricola militum ardor eminebat. & fi-
 nem orationis ingens alacritas consecuta est,
 statimq; ad arma discursum. instinctos ruentes-
 que ita disposuit, ut peditum auxilia quæ octo
 millia erant, mediam aciem firmaret: equitum
 tria millia, cornibus affunderentur. legiones
 pro vallo steterē, ingens victoriæ decus citra
 Romanum sanguinem bellanti, & auxilium si
 pellerentur. Britannorum acies in speciem si-
 mul ac terrorem editioribus locis constiterant:
 ita ut primum agmen æquo, ceteri per acclive
 jugum connexi velut insurgerent: media campi
 covinarius & eques strepitu ac discursu com-
 plebat. Tum Agricola superante hostium mul-
 titudine veritus, ne simul in frontem, simul &
 latera suorum pugnaretur, diductis ordinibus,
 quamquā porrectior acies futura erat, & arces-
 sendas*

736 IULII AGRICOLAE VITA,
fendas plerique legiones admonebant, prom-
tior in spem, & firmus adversis, dimisso equo
pedes ante vexilla constitit. Ac primo congres-
su eminus certabatur. simul constantia, simul
arte Britanni, ingentibus gladiis & brevibus
cetris, missilia nostrorum vitare, vel excutere,
atque ipsi magnam vim telorum superfundere:
donec Agricola tres Batavorum cohortes ac
Tungrorum duas cohortatus est, ut rem ad
mucrones ac manus adducerent. quod & ipsis
vetustate militiæ exercitatum, & hostibus in-
habile parva scuta & enormes gladios gerenti-
bus. nam Britannorum gladii sine mucrone
complexum armorum, & in aperto pugnam
non tolerabant. Igitur ut Batavi miscere ictus,
ferire umbonibus, ora scindere, & tractis qui in
æquo obstiterant, erigere in colles aciem cœpe-
re; ceteræ cohortes emulatione & impetu com-
missæ proximos quosque cedere. ac plerique
semineces aut integri festinatione victoriæ re-
linquebantur. Interim equitum turmæ fugere,
covinarii peditum se prælio miscuere: & quam-
quam recentem terrorem intulerant, densis ta-
men hostium agminibus & inæqualibus locis
hærebant: minimeque equestris ea pugnae fa-
cies erat, cum in gradu stantes simul equorum
corporibus impellerentur. ac sæpe vagi currus,
exterriti sine rectoribus equi, ut quemque for-
mido tulerat, transversos, aut obvios incursa-
bant. Et Britanni qui adhuc pugnae expertes
summa collium insederant, & paucitatem no-
strorum vacui spernebant, digredi paulatim &
circumire terga vincientium cœperant: ni id-
ipsum veritus Agricola quattuor equitum alas
ad subita belli retentas, venientibus⁹ opposuisset;
quanto.

quantoque ferocius accurrerant, tanto acrius pulsos in fugam disjecisset. Ita consilium Britannorum in ipsos versum. transvectæque præcepto ducis à fronte pugnantium alæ, averfam hostium aciem invasere. Tum vero patentibus locis grande & atrox spectaculum: sequi, vulnerare, capere, atque eosdem oblati aliis trucidare. Iam hostium, prout cuique ingenium erat, catervæ armatorum paucioribus terga præstare, quidam inerme ultro ruere, ac se morti offerre. Passim arma, & corpora, & laceri artus, & cruenta humus: & aliquando etiam victis ira virtusque. postquam silvis appropinquarunt, collecti, primos sequentium incautos & locorum ignaros circumveniebant. Quod ni frequens ubique Agricola, validas & expeditas cohortes indaginis modo, & sicubi artiora erant, partem equitum dimissis equis, simul rariores silvas equitem persultare jussisset, acceptum aliquod vulnus per nimiam fiduciam foret. Ceterum ubi compositos firmis ordinibus sequi rursus videre, in fugam versi, non agminib⁹ ut prius, nec alius alium respectantes, rari, & vitabundi invicem, longinqua atque avia petiere. finis sequendi nox & satietas fuit. cæsa hostium ad decem millia: nostrorum trecenti quadraginta cecidere, in quibus Aulus Atticus præfectus cohortis, juvenili ardore & ferocia equi hostibus illatus. Et nox quidem gaudio prædaque læta victoribus: Britanni palantes mixtoque virorum mulierumque ploratu, trahere vulneratos, vocare integros, deferere domos, ac per iram ultro incendere: eligere latebras, & statim relinquere: miscere invicem consilia aliqua, dein sperare: aliquando frangi

mobo
aspectu

738 IULII AGRICOLAE VITA,
aspectu pignorum suorum, sæpius concitari.
satisque constabat sevisse quosdam in conjuges
ac liberos, tamquam misererentur. Proximus
dies faciem victoriæ latius aperuit. vastum ubi-
que silentium, secreti colles, fumantia procul
tectâ, nemo exploratoribus obviâ. quibus in
omnem partem dimissis, ubi incerta fugæ vesti-
gia, neque usquam conglobari hostes comper-
tum, & exacta jam æstate spargi bellum nequi-
bat, in fines Horestorum exercitum deducit.
Ibi acceptis obsidibus, præfecto classis circum-
vehi Britanniam præcepit. datæ ad id vires, &
præcesserat terror. ipse peditem atque equites
lento itinere, quo novarum gentium animi ipsa
transitus mora terrerentur, in hibernis loca-
vit. Et simul classis secunda tempestate ac fama
Trutulensem portum tenuit, unde proximo la-
tere Britannia lecto [k] omni redierat. Hunc
rerum cursum, quamquam nulla verborum
jactantia, epistolis Agricolaæ actum, ut Domi-
tiano moris erat, fronte lætus, pectore anxius
excepit. Inerat conscientia, derisui fuisse nuper
falsum è Germania triumphum, emtis per com-
mercia, quorum habitus & crines in captivo-
rum speciem formarentur: at nunc veram ma-
gnamque victoriâ, tot millibus hostium cæ-
sis, ingenti fama celebrari. Id sibi maxime for-
midolosum, privati hominis nomē supra prin-
cipis attolli: frustra studia fori, & civilium ar-
tium decus in silentium acta, si militarem glo-
riam alius occuparet: & cetera utcumque faci-
lius dissimulari, ducis boni imperatoriam vir-
tutem esse. Talibus curis exercitus, quodque
sævæ cogitationis indicium erat, secreto suo sa-
tiatus, optimum in præsentia statuit reponere
odium,

odium, donec impetus famæ & favor exercitus languesceret. nam etiam tum Agricola Britanniam obtinebat. Igitur triumphalia ornamenta, & illustris statuæ honorem, & quidquid pro triumpho datur; multo verborum honore cumulata, decerni in senatu jubet: addique insuper opinionem, Syriam provinciam Agricolæ destinari, vacuam tum morte Atilii Rufi consularis, & majoribus reservatam. Credidere plerique libertum ex secretioribus ministeriis missum ad Agricolam, codicillos quibus ei Syria dabatur tulisse, cum præcepto, ut si in Britannia foret, traderentur: eumque libertum in ipso freto Oceani obvium Agricolæ, ne appellato quidem eo ad Domitianum remeasse. sive verum istud, sive ex ingenio principis fictum ac compositum est. Tradiderat interim Agricola successori suo provinciam quietam tutamque. Ac ne notabilis celebritate & frequentia occurrentium introitus esset, vitato amicorum officio, noctu in urbem, noctu in palatium, ita ut præceptum erat, venit: exceptusque brevi osculo & nullo sermone, turba servientium immixtus est. Ceterum ut militare nomen, grave inter otiosos, aliis virtutibus temperaret, tranquillitatem atque otium penitus auxit, cultu modicus, sermone facilis, uno aut altero amicorum comitatus: adeo ut plerique, quibus magnos viros per ambitionem æstimare mos est, viso aspectoque Agricola, quærerent famam, pauci interpretarentur. Crebro per eos dies apud Domitianum absens accusatus, absens absolutus est. causa periculi non crimen ullum, aut querela læsi cujusquam, sed infensus virtutibus princeps, & gloria viri, ac pessimum ini-

mico-

740 I V L I I A G R I C O L A E V I T A,
micorum genus, laudantes. Et ea infecuta sunt
reipublicæ tempora, quæ fileri Agricola non
finerent: tot exercitus in Mœsia Daciaque, &
Germania Pannoniaque, temeritate aut per
ignaviam ducum amissi: tot militares viri cum
tot cohortibus expugnati & capti. nec jam de
limite imperii & ripa, sed de hibernis legionum
& possessione dubitatum. Ita cum damna da-
mnis continuarentur, atque omnis annus fu-
neribus & cladibus insigniretur, poscebatur
ore vulgi dux Agricola: comparantibus cunctis
vigorem, constantiam, & expertum bellis ani-
mum, cum inertia & formidine eorum. Qui-
bus sermonibus satis constat Domitiani quo-
que aures verberatas, dum optimus quisque li-
bertorum amore & fide, pessimi malignitate &
livore, pronum deterioribus principem exsti-
mulabant. Sic Agricola simul suis virtutibus,
simul vitiis aliorum, in ipsam gloriam præcep-
s agbatur. Aderat jam annus quo proconsula-
tum Asiæ & Africæ sortiretur, & occiso Civica
nuper, nec Agricolæ consilium deerat, nec Do-
mitiano exemplum. Accessere quidam cogita-
tionum principis periti, qui iturus ne esset in
provinciam, ultro Agricola interrogarent,
ac primo occultius quietem & otium laudare,
mox operam suam in approbanda excusatione
afferre: postremo non jam obscuri, suadentes
simul terrentesque, pertraxere ad Domitianum.
qui paratus simulatione, in arrogantiam com-
positus, & audiit preces excusantis, & cum an-
nuisset, agi sibi gratias passus est: nec erubuit
beneficii invidia. salarium tamen proconsulari
solitum offerri, & quibusdam à seipso conces-
sum, Agricolæ non dedit: sive offensus non
petitum,

petitum, siue ex conscientia, ne quod vetuerat videretur emisse. Proprium humani ingenii est, odisse quem læseris: Domitiani vero natura præceps in iram, & quo obscurior, eo irrevocabilius, moderatione tamen prudentiaque Agricola leniebatur. quia non contumacia, neque inani jactatione libertatis, famam fatumque provocabat. Sciant quibus moris illicita mirari, posse etiam sub malis principibus magnos viros esse: obsequiumque ac modestiam, si industria ac vigor adsint, eo laudis excedere, quo plerique per abrupta, sed in nullum rei post usum, ambitiosa morte inclaruerunt. Finis vite ejus nobis luctuosus, amicis tristis, extraneis etiam ignotisque non sine cura fuit. Vulgus quoque, & hic aliud agens populus, & ventitavere ad domum, & per fora & circulos locuti sunt: nec quisquam audita morte Agricola, aut lætatus est, aut statim oblitus est. Augebat miserationem constans rumor, veneno interceptum. Nobis nihil comperti affirmare ausim. ceterum per omnem valetudinē ejus, crebrius quam ex more principatus per nuntios visentis, & libertorum primi, & medicorum intimi venire: siue cura illud, siue inquisitio erat. Supremo quidem die momēta deficientis per dispositos cursores nuntiata constabat, nullo credente sic accelerari, quæ tristis audiret. Speciem tamen doloris animo vultuque præ se tulit, securus jam odii, & qui facilius dissimularet gaudium quam metum. Satis constabat lecto testamento Agricola, quo coheredem optimæ uxori & piissimæ filiæ Domitianum scripsit, lætatum eum, velut honore judicioque: tam cæca & corrupta mens assiduis adulationibus erat,

erat, ut nesciret à bono patre non scribi heredem, nisi malum principem. Natus erat Agricola Cajo Cæsare tertium cons. idib. Iuniis: excessit sexto & quinquagesimo anno, decimo kalend. Septemb. Collega Priscoque Coss. Quod si habitum quoque ejus posterì noscere velint, decentior quam sublimior fuit. nihil metus in vultu: gratia oris supererat. bonum virum facile crederes, magnum libenter. Et ipse quidem, quamquam medio in spatio integræ ætatis ereptus, quantum ad gloriam longissimum ævum peregit. Quippe & vera bona, quæ in virtutibus sita sunt, impleverat, & Consularibus ac Triumphalibus ornamentis prædito, quid aliud adstruere fortuna poterat? Opibus nimis non gaudebat, speciosæ contigerant. filia atq; uxore superstitibus potest videri etiam beatus incolumi dignitate, florente fama, salvæ affinitatibus & amicitiiis futura effugisse. Nam sicuti durare in hac beatissimi sæculi luce, ac principem Trajanum videre, augurio votisque apud nostras aures ominabatur: ita festinata mortis grande solatium tulit, evasisse postremum illud tempus, quo Domitianus non jam per intervalla ac spiramenta temporum, sed continuo & velut uno ictu rempublicam exhausit. Non vidit Agricola obsessam curiam, & clausum armis senatum, & eadem strage tot consularium cædes, tot nobilissimarum feminarum exilia & fugas. Vna adhuc victoria Carus Metius censebatur, & intra Albanam villam sententia Messallini strepebat, & Massa Bebius jam tum reus erat. Mox nostræ duxere Helvidium in carcerem manus: nos Maurici Rusticique visus, nos innocenti sanguine

guine Senecio perfudit. Nero tamen subtraxit oculos, iussitque scelera, non spectavit. præcipua sub Domitiano miseriarum pars erat, videre & aspici: cum suspiria nostra subscriberentur: cum denotandis tot hominum palloribus sufficeret sævus ille vultus & rubor, à quo se contra pudorem muniebat. Tu vero felix Agricola non vitæ tantum claritate, sed etiam opportunitate mortis, ut perhibent qui interfuerunt novissimis sermonibus tuis, constans & libens fatum excepisti, tamquam pro virili portione innocentiam principi donares. Sed mihi filiæque præter acerbitatem parentis ereptia auget mœstitiam, quod assidere valetudini, fovere deficientem, satiari vultu, complexu, non contigit. excepissem certe mandata vocesque, quas penitus animo figeremus. Noster hic dolor, nostrum vulnus: nobis tam longæ absentiæ conditione ante quadriennium amissus es. Omnia sine dubio, optima parentum assidente amantissima uxore, superfuere honori tuo: paucioribus tamen lacrymis compositus es, & novissima in luce desideravere aliquid oculi tui. Si quis piorum manibus locus, si, ut sapientibus placet, non cum corpore exstinguuntur magnæ animæ; placide quiescas, nos domum tuam ab infirmo desiderio, & muliebribus lamentis ad contemplationem virtutum tuarum voces, quas neque lugeri, neque plangi fas est: admiratione te potius temporalibus laudibus, & si natura suppeditet, militum decoramus. Is verus honos, ea conjunctissimi cujusque pietas. Id filiæ quoque uxori que præceperim, sic patris, sic mariti memoriam venerari, ut omnia facta dictaque ejus secum revolvant, famamq;
ac

ac figuram animi magis quam corporis complectantur. non quia intercedendum putem imaginibus quæ marmore aut ære finguntur: sed ut vultus hominum, ita simulacra vultus imbecilla ac mortalia sunt, forma mentis æterna. quam tenere & exprimere non per alienam materiam & artem, sed tuis ipse moribus possis. Quidquid ex Agricola amavimus, quidquid mirati sumus, manet, mansurumque est in animis hominum, in æternitate temporum, fama rerum. Nam multos veterum velut inglorios & ignobiles oblivio obruet, Agricola posteritati narratus & traditus, superstes erit.

LOCA EMENDANDA, IN I V L I I
A G R I C O L A E V I T A .

a Vel, consensus: b Leg. alterum c alterum
d Deest vox, *præficere*, aut similis. e Vel, *invitamenta*. f Lego, *victus* g Forte, *oppugnare* h Deest vox, *victos*, aut talis alia. i Scribo, dii k omnis.

FABII

FABII QUINCTILIANI,
 VT VIDETVR, DIALOGVS,
 AN SVI SAECVLI ORATORES,
 ANTIQVIS, ET QVARE, CONCE-
 DANT:

C. CORNELIO
 TACITO
 VULGO INSCRIPTVS.

SÆPE ex me requiris, Iuste Fabi, cur
 cum priora sæcula tot eminentium
 oratorum ingeniis gloriaque efflo-
 ruerint, nostra potissimum ætas de-
 ferta, & laude orbata, vix nomen
 ipsum oratoris retineat. neque enim ita appel-
 lamus nisi antiquos: horum autem temporum
 disertis, caussidici, & advocati, & patroni, &
 quidvis potius quam oratores vocantur. Cui
 percontationi tuæ respondere, & tam magnæ
 quæstionis pondus excipere, ut aut de ingeniis
 nostris male existimandum sit, si idem assequi
 non possumus, aut de iudiciis, si nolumus; vix
 hercule auderem, si mea sententia proferenda,
 ac non disertissimorum ut nostris temporibus
 hominum sermo repetendus esset. quos ean-
 dem hanc quæstionem pertractantes, juvenis
 admodum audiui. Ita non ingenio, sed memo-
 ria ac recordatione opus est, ut quæ à præstan-
 tissimis viris & excogitata subtiliter, & dicta
 graviter accepi, cum singuli diversas vel easdē,
 sed probabiles causas afferrent, dum formam
 sui

sui quisque & animi, & ingenii redderet, iisdem nunc numeris, iisdemque rationibus persequar, servato ordine disputationis. neque enim defuit, qui diversam quoque partem susciperet, ac multum vexata & irrita vetustate, nostrorum temporum eloquentiam antiquorum ingenii anteferret. Nam postero die quam accuratius Maternus Catonem recitaverat, cum offendisse potentium animos diceretur, tamquam in eo tragœdiæ argumento sui oblitus, tantum Catonem cogitasset, eaque de re per urbem frequens sermo haberetur, venerunt ad eum M. Aper & Iulius Secundus, celeberrima tum ingenia fori nostri: quos ego in judiciis non utrosque modo studiose audiebam, sed domi quoque & in publico assectabar, mira studiorum cupiditate, & quodam ardore juvenili, ut fabulas quoque eorum & disputationes, & arcana semotæ dictionis penitus exciperem. quamvis maligne plerique opinarentur, nec Secundo promptum esse sermonem, & Aprum ingenio potius & vi naturæ, quam institutione & litteris famam eloquentiæ consecutum. Nam & Secundo purus, & pressus, &, in quantum satis erat, profluens sermo non defuit: & Aper communi eruditione imbutus, contemnebat potius litteras quam nesciebat. tamquam maiorem industriæ & laboris gloriam habiturus, si ingenium ejus nullis alienarum artium adminiculis inniti videretur. Igitur ut intravimus cubiculum Materni, sedentem ipsum, quem pridie recitaverat librum intra manus habentem, deprehendimus. Tum Secundus: Nil ne te, inquit, Materne, fabulæ malignorum terrent, quo minus offensas Catonis tui ames? An ideo
librum

librum istum apprehendisti, ut diligentius retractares, & sublatis si quæ pravam interpretandi materiam dederunt, emitteres Catonem non quidem meliorem, sed tamen securiorem? Tum ille, Leges tu quidem si volueris, & agnosces quæ audisti. quod si qua omisit Cato, sequenti tractatione Thyestes dicet. Hanc enim tragœdiam disposui jam, & intra me ipse formavi. Atque ideo maturari libri hujus editionem festino, ut dimissa priore cura, novæ cogitationi toto pectore incumbam. Adeo te tragœdiæ istæ non satiant, inquit Aper, quo minus omissis orationum & curarum studiis omne tempus modo circa Medeam, ecce nunc circa Thyestem consumas? cum tot amicorum causæ, tot coloniarum & municipiorum clientelæ in forum vocent, quibus vix sufficeres, etiam si non novum tibi ipse negotium importasses, Domitium, & Catonem: id est, nostras quoque historias, & Romana nomina, Græcorum fabulis aggregares. Et Maternus, Perturbarer hac tua severitate, nisi frequens ac assidua nobis contentio jam prope in consuetudinem vertisset. Nam nec tu agitare & insequi poëtas intermittis. & ego cui desidiam advocationum obijcis, cotidianum hoc patrocinium defendendæ adversus te poëtice exerceo. Quo lætor magis oblatum nobis judicem, qui me vel in futurum vetet versus facere, vel quod jam pridem opto, sua quoque auctoritate compellat, ut omissis forensium Musarum angustiis, in quibus satis mihi superque sudatum est, sanctiorem istam & augustiorem eloquentiam colam. Ego vero, inquit Secundus, ante quam me judicem Aper recuset, faciam quod probi & modesti

judices solent, ut in his cognitionibus excusent, in quibus manifestum est, alteram apud eos partem gratiae prævalere. Quis enim nescit, neminem mihi conjunctiorem esse & usu amicitiae, & assiduitate contubernii quam Saleium Bassum, cum optimum virum tum absolutissimum poetam? porro si poetica accusatur, non alium video reum locupletiores. Securus sit, inquit Aper, & Saleius Bassus, & quisquis alius studium poetice & carminum gloriam fovet, cum causas agere non possit. & ego enim quatenus arbitrium litis hujus inveniri non patiar, Maternum sollicitè plurimum defendi. sed & ipsum solum apud eos arguam, quod natus ad eloquentiam virilem & oratoriam, qua parare simul & tueri amicitias, adsciscere nationes, complecti provincias possit, amittit studium, quo non aliud in civitate nostra vel ad utilitatem fructuosius, vel ad dignitatem amplius, vel ad urbis famam pulchrius, vel ad totius imperii atque omnium gentium notitiam illustrius excogitari potest. Nam si ad utilitatem vitæ omnia consilia, facta nostra dirigenda sunt; quid erit tutius quam eam exercere artem, qua semper armatus præsidium amicis, opem alienis, salutem periclitantibus, invidis vero & inimicis metum & terrorem ultro feras, ipse securus & velut quadam perpetua potentia ac potestate munitus? cujus vis & utilitas rebus prope fluentibus, aliorum præsidio & tutela intelligitur, si proprium periculum increpuit; non hercule lorica aut gladius in acie firmitus munimentum, quam reo & periclitanti eloquentiæ præsidium simul & telum, quo propugnare pariter & incessere, vel in judicio, sive in senatu,

sive

sive apud principem possis. Quid aliud infestis patribus nuper Eprius Marcellus, quam eloquentiam suam opposuit? qui accinctus & minax disertam quidē sed inexercitatum & ejusmodi certaminum rudem Helvidii sapientiam elusit. Plura de utilitate non dico, cui parti minime contradicendum Maternum meum arbitrer. Ad voluptatem oratorię eloquentię transeo, cujus jucunditas non uno aliove momento, sed omnibus prope diebus & prope omnibus horis contingit. Quid enim dulcius libero & ingenuo animo, & ad voluptates honestas nato, quam videre plenam semper & frequentem domum concursu splendidissimorum hominum? idque scire, non pecunię, non orbitati, neque officii alicujus administrationi, sed sibi ipsi dari? illos quinimmo orbos & locupletes & potentes venire plerumque ad juvenem & pauperem, ut aut sua aut amicorum discrimina commendent. Vlla ne tanta ingentium opum ac magnę potentię voluptas, quam spectare homines veteres, & senes, & totius orbis gratia subnixos, in summa omnium rerum abundantia confitentes id quod optimum sit se non habere? Iam vero qui togatorum comitatus & egressus? quę in publico species? quę in judiciis veneratio? quod gaudium consurgendi assistendique inter tacentes, in unum converfos? coire populum, & circumfundi coram, & accipere affectum quemcumque orator induerit? Vulgata dicentium gaudia, & imperitorum quoque oculis exposita, percenseo. Illa secretiora, & tantum ipsis orantibus nota, majora sunt. Sive accuratam meditatamque affert orationem; est quoddam sicut ipsius dictionis, ita

gaudii pondus & constantia. siue novam & recentem curam non sine aliqua trepidatione animus attulerit; ipsa sollicitudo commendat eventum, & lenocinatur voluptati. Sed extemporalis audacia, atque ipsius temeritatis vel principua jucunditas est. Nam ingenio quoque, sicut in agro, quamquam alia diu ferantur atque elaborentur, gratiora tamen quæ sua sponte nascuntur. Equidem ut de me ipso fatear, non cum diem lætiores egi, quo mihi latus clavus oblatum est, vel quo homo novus & in civitate minime favorabili natus, quæsturam, aut tribunatum, aut præturam accepi: quam eos quibus mihi pro mediocritate hujus quantulæcumque in dicendo facultatis, aut reum prospere defendere, aut apud centum viros causam aliquam feliciter orare, aut apud principem ipsos illos libertos & procuratores principum tueri & defendere datur. Tum mihi supra tribunatus & præturæ & consulatus ascendere videor, tum abire: quod si non in alio oritur, nec in codicillis datur, nec cum gratia venit. Quæ fama & laus cujusvis artis cum oratorum gloria comparanda est, qui non illustres in urbe solum apud negotiosos & rebus intentos, sed etiam apud juvenes & adolescentes, quibus morum indoles est & bona spes sui? Quorum nomina prius parentes liberis suis ingerunt? quos sæpius vulgus imperitum & tunicatus hic populus transeuntibus nomine vocat, & digito demonstrat? Advenæ quoque & peregrini, jam in municipiis & coloniis suis auditos, cum primum urbem attigerunt, requirunt, ac vultus agnoscere concupiscunt. Ausim contendere Marcellum hunc Euprium, de quo modo locutus sum, & Crispum Vibium

Vibium (libentius enim novis & recentibus quam remotis & obliteratis exemplis utor) non minus esse in extremis partibus terrarum, quam Capuæ aut Vercellis, ubi nati dicuntur. nec hoc illis alterius ter millies sestertium præstat, quamquam ad has ipsas opes possunt videri eloquentiæ beneficio venisse. Ipsa eloquentia, cujus numen & cœlestis vis multa quidem omnibus sæculis exempla edidit, ad quantam usq; fortunam homines ingenii virib⁹ pervenerint. Sed hæc, ut supra dixi, proxima, & quæ non auditu cognoscenda, sed oculis spectanda habere-mus. Nam quo sordidius & abjectius nati sunt, quoq; notabilior paupertas & angustia rerum nascentes eos circumsteterunt, eo clariora & ad demonstrandam oratoriæ eloquentiæ utilitatē illustriora exempla sunt. quod sine commen-datione natalium, sine substantia facultatum, neuter moribus egregius, alter habitu quoque corporis contemptus, per multos jam annos potentissimi sunt civitatis, ac donec libuit prin-cipes fori, nunc principes in Cæsaris amicitia agunt feruntque cuncta: atque ab ipso principe cum quadam reverētia diliguntur. Quia Vespasianus venerabilis senex & patientissimus veri, bene intelligit, ceteros quidem amicos suos niti iis quæ ab ipso acceperint, quæque ipsi accumulare, & in alios congerere promptum est: Marcellum autem & Crispum, attulisse ad amicitiam suam, quod non à principe acceperint, nec accipi possit. Minimum inter tot ac tanta locum obtinent imagines, ac tituli & statuæ. quæ neque ipsa tamen negliguntur: tam hercule quam divitiæ & opes, quas facilius invenies qui vituperet quam fastidiat. His igitur & ho-

noribus, & ornamentis, & facultatibus, refer-
tas domos eorum videmus, qui se ab ineunte
adolescencia caussis forensibus & oratorio stu-
dio dederunt. Nam carmina & versus, quibus
totam vitam Maternus insumere optat (inde
enim omnis fluxit oratio) neque dignitatem
ullam auctoribus suis conciliant, neque utilita-
tes alunt: voluptatem autem brevem, laudem
inanem & infructuosam consequuntur. Licet
hæc ipsa, & quæ deinde dicturus sum, aures tuæ
ô Materne respuant, cui bono est si apud te
Agamemnon aut Iason diserte loquitur? quis
ideo domum defensus, & tibi obligatus redit?
Quis Saleium nostrum egregium poëtam, vel
(si hoc honorificentius est) præclarissimum va-
tem deducit, aut salutat, aut prosequitur? Nem-
pe si amicus ejus, si propinquus, si denique ipse
in aliquod negotium inciderit, ad hunc. Secun-
dum recurret, aut ad te Materne, non quia poë-
ta es, neque ut pro eo versus facias. hi enim
Basso domi nascuntur, pulchri quidem & ju-
cundi. quorum tamé hic exitus est, ut cum toto
anno, per omnes dies, magna noctium parte,
unum librum extudit & elucubravit, rogare ul-
tro & ambire cogatur, ut sint qui dignentur
audire: & ne id quidem gratis. nam & domum
mutuatur, & auditorium exstruit, & subsellia
conducit, & libellos dispergit: & ut beatissi-
mus recitationem ejus eventus prosequatur;
omnis illa laus intra unum aut alterum diem
velut in herba vel flore præcepta, ad nullam cer-
tam & solidam pervenit frugem: nec aut ami-
citiam inde refert, aut clientelam, aut mansu-
rum in animo cujusquam beneficium, sed cla-
morem vagum, & voces inanes, & gaudium
volu-

volucre. Laudauimus nuper ut miram & eximiam Vespasiani liberalitatem, quod quingenta sestertia Basso donasset. Pulchrum id quidē, indulgentiam Principis ingenio mereri; quanto tamen pulchrius, si ita res familiaris exigat, se ipsum colere, suum genium propitiare, suam experiri liberalitatem? Adjice quod poētis, si modo dignum aliquid elaborare & efficere velint, relinquenda conuersatio amicorum, & iucunditas urbis, deferenda cetera officia, utque ipsi dicunt, in nemora & lucos, id est, in solitudinem recedendum est. Nec opinio quidem & fama, cui soli seruiunt, & quod unum esse pretium omnis sui laboris fatentur, æque poētas quam oratores sequitur. quoniam mediocreis poētas nemo novit, bonos pauci. Quando enim rarissimarū recitationum fama in totam urbem penetrat? nedum ut per tot provincias innotescat. Quotus quisque cum ex Hispania vel Asia, ne quid de Gallis nostris loquamur, in urbem venit, Saleium Bassum requirit? atque adeo si quis requirit & semel vidit, transit & contentus est: ut si picturam aliquam vel statuam vidisset. Neque hunc meum sermonem sic accipi volo, tamquam eos quibus natura sua oratorum ingenium denegavit, deterream à carminibus, si modo in hac studiorum parte oblectare otium & nomen inferere possunt famæ. ego vero omnem eloquentiam omnesque ejus partes sacras & venerabiles puto. nec solum cothurnum vestrum, aut heroici carminis sonum, sed lyricorum quoque iucunditatem, & elegorum lascivias, & jamborum amaritudinem, epigrammatum lusus, & quamcumque aliam speciem eloquentia habeat, anteponendā

ceteris aliarum artium studiis credo. sed tecum mihi Materne res est, quod cum natura tua in ipsam arcem eloquentiæ ferat, errare mavis, & summa adeptus, in levioribus subsistis. Ut si in Græcia natus esses, ubi ludicras quoque artes exercere honestum est, ac tibi Nicostrati robur ac vires dii dedissent, non paterer immanes illos ad pugnam natos lacertos, levitate jaculi aut jactu disci vanescere: sic nunc te ab auditoriis & theatris, in forum & ad causas, & ad vera prælia voco. cum præsertim ne ad id quidem confugere possis, quod plerisque patrocinatorum quam oratorum studium. Effervescit enim vis pulcherrimæ naturæ tuæ, nec pro amico aliquo, sed quod periculosius est, pro Catone offendis. nec excusatur offensa necessitudine officii, aut fide advocacy, aut fortuitæ & subitæ dictionis impetu: meditatus videris elegisse personam notabilem, & cum auctoritate dicturam. Sentio quid responderi possit. hinc ingentis ex his assensus, hinc in ipsis auditoriis præcipue laudari, & mox omnium sermonibus ferri. Tolle igitur quietis & securitatis excusationem, cum tibi sumas adversarium superiorem. nobis satis sit privatas & nostri sæculi controversias tueri, in quibus expressis si quando necesse sit pro periclitante amico potentiorum aures offendere; & probata sit fides, & libertas excusata. Quæ cum dixisset Aper acrius, ut solebat, & intento ore: remissus & subridens Maternus, Paravi, inquit, me non minus diu accusare oratores quam Aper laudat. Fore enim arbitrabar ut à laudatione eorum degressus detractaret poëtas, atque carminum
studium

studium prosterneret: arte quadam mitigavit, concedendo his qui causas agere non possent, ut versus facerent. Ego autem sicut in causis agendis efficere aliquid & eniti fortasse possum, ita recitatione tragœdiarum ingredi famam auspicatus sum, tum quidem cum in Nerone improbam & studiorum quoque sacra profanantem vaticinii potentiam fregi. hodie si quid in nobis notitiæ ac nominis est, magis arbitror carminum quam orationum gloria partum. ac jam me sejungere à forensi labore constitui, nec comitatus istos & egressus aut frequentiam salutationum concupisco: non magis quam æra & imagines, quæ etiam me nolente in domum meam irruerunt. Nam statum ^[a] cuiusq; ac securitatem melius innocentia tueor quam eloquentia. nec vereor, ne mihi umquam verba in senatu nisi pro alterius discrimine facienda sint. Nemora vero, & luci, & secretum ipsum quod Aper increpabat, tantam mihi afferunt voluptatem, ut inter præcipuos carminum fructus numerem, quod nec in strepitu, nec sedente ante ostium litigatore, nec inter sordes ac lacrymas reorum componuntur, sed secedit animus in loca pura atque innocentia, fruiturque sedibus sacris. Hæc eloquentiæ primordia, hæc penetralia: hoc primum habitu cultuque ^[b] commoda mortalibus, in illa casta & nullis contacta vitiis pectora influxit. sic oracula loquebantur. Nam lucrosæ hujus & sanguinantis eloquentiæ usus recens, & malis moribus natus, atque, ut tu dicebas Aper, in locum teli repertus. Ceterum felix illud, & ut more nostro loquar, aureum sæculum, & oratorum & criminum inops, poëtis & vatibus abundat, qui
bene-

benefacta canerent, non qui male admissa defenderent. Nec ullis aut gloria imajor, aut augustior honor: primum apud deos, quorum proferre responsa & interesse epulis ferebantur: deinde apud illos diis genitos sacrosque reges, inter quos neminem caussidicorum, sed Orpheum ac Linum, ac si introspicere altius velis, ipsum Apollinem accepimus. vel si hæc fabulosa nimis & composita videntur, illud certe mihi concedis Aper, non minorem honorem Homero quam Demostheni apud posteros: nec angustioribus terminis famam Euripidis, aut Sophoclis, quam Lysiae aut Hyperidis includi. plures hodie reperies qui Ciceronis gloriam, quam Virgilii detractent. Nec ullus Asinii aut Messallæ liber tam illustris est, quam Medea Ovidii, aut Varii Thyestes. Ac ne fortunam quidem vatium, & illud felix contubernium, comparare timuerim cum inquieta & anxia oratorum vita. licet illos certamina & pericula sua ad consulatus evexerint: malo securum & secretum VIRGILII secessum, in quo tamen neque apud divum Augustum gratia caruit, neque apud populum Romanum notitia. Testes Augusti epistolæ, testis ipse populus, qui auditis in theatro versibus Virgilii, surrexit universus, & forte præsentem spectantemque Virgilium veneratus est, sic quasi Augustum. Ne nostris quidem temporibus, Secundus Pomponius Afro Domitio, vel dignitate vitæ, vel perpetuitate famæ, cesserit. Nam Crispus & Marcellus, ad quorum exempla me vocas, quid habent in hac præsentī fortuna concupiscendum? an quod timent, an quod timentur? quod cum cottidie aliquid rogentur, hi quibus præstant indignan-

tur? quod alligati cum adulatione, nec imperantibus unquam satis servi videntur, nec nobis satis liberi? Quæ hæc summa eorum potentia est? tantum posse liberti solent. Me vero dulces, ut Virgilius ait, Musæ, remotum à sollicitudinibus, & curis, & necessitate cottidie aliquid contra animum faciendi, in illa sacra illosque fontes ferant: nec insanum ultra & lubricum forum famamque pallentem trepidus experiar. non me fremitus salutantium, nec anhelans libertus excitet: nec incertus futuri, testamentum pro pignore scribam: nec plus habeam, quam quod possim cui velim relinquere, quandocumque fatalis & meus dies veniet. statuarque tumulo non mæstus & atrox, sed hilaris & coronatus: & pro memoria mei, nec consulat quisquam nec roget. Vix dum finierat Maternus concitatus & velut instinctus, cum Vipfanius Messalla cubiculum ejus ingressus est, suspicatusque ex ipsa intentione singulorum, altiorem inter eos esse sermonem: Num parum tempestivus, inquit, interveni, secretum consilium & causæ alicujus meditationem tractantibus? Minime, minime, inquit Secundus, atque adeo vellem maturius intervenisses. delectasset enim te & Apri nostri accuratissimus sermo, cum Maternum, ut omne ingenium ac studium suum ad causas agendas converteret, exhortatus est: & Materni pro carminibus suis læta, utque poëtas defendi decebat, audentior, poëtarum quam oratorum similior oratio. Me vero, inquit, & sermo ipse infinita voluptate affecisset, atque id ipsum delectat, quod vos viri optimi & temporum nostrorum oratores, non forensibus tantum negotiis, & declamatorio studio

studio ingenia vestra exercetis, sed ejusmodi etiam disputationes adjungitis, quæ & ingenium alunt & eruditionem: & litterarum jucundissimum oblectamentum, cum vobis qui illa disputatis, afferunt, tum etiam his ad quorum aures pervenerint. Itaq; hercule non minus probari video in te Secunde, quod Iulii Asiatici vitam componendo, spem hominibus fecisti plurimum ejusmodi librorum, quam in Apro quod nondum à Scholasticis controversiis recessit, & otium suum mavult novorum rhetorum more, quam veterum oratorum consumere. Tum Aper, Non desinis Messalla vetera tantum & antiqua mirari, nostrorum autem temporum studia irridere atque contemnere. Nam hunc tuum sermonem sæpe excepi, cum oblitus & tuæ & fratris tui eloquentiæ, neminem hoc tempore oratorem esse contenderes. [c] Antiquis eo credo audacius, quod maligni in iis opinionem non verebaris, cum eam gloriam quam tibi alii concedunt, ipse tibi dene-gares. Neque illius, inquit, sermonis mei pœ-nitentiam ago, neque aut Secundum, aut Maternum, aut te ipsum Aper, (quamquam interdum in contrarium disputes) aliter sentire credo. Ac velim impetratum ab aliquo vestrum, ut causas hujus infinitæ differentiæ scrutetur ac reddat, quas mecum ipse plerumque conquiro. & quod quibusdam solatio est, mihi auget quæstionem, quia video etiam Graiis accidisse, ut longius absit Æschine & Demosthene Sacerdos iste Nicetes, & si quis alius Ephesum vel Mitylenas contentus scholasticorum clamoribus quatit, quam Afer aut Africanus aut vos ipsi à Cicerone aut Asinio recessistis. Magnam,

gnam, inquit Secundus, & dignam tractatu
 quæstionem movisti: sed quis eam justius ex-
 plicaverit quam tu, ad cuius summam crudi-
 tionē & præstantissimum ingenium cura quo-
 que & meditatio accessit? Et Messalla, Aperiam,
 inquit, cogitationes meas, si illud à vobis ante
 impetravero, ut vos quoque sermonem hunc
 nostrum adjuvetis. Pro duobus, inquit Mater-
 nus, promitto. nam & ego & Secundus exse-
 quemur partes, quas intellexerimus te non tam
 omisisse quam nobis reliquisse. Aprum enim
 solere dissentire, & tu paullo ante dixisti, &
 ipse satis manifestus est jamdudum in contra-
 rium accingi, nec æquo animo perferre hanc
 nostram pro antiquorum laude concordiam.
 Non enim, inquit Aper, inauditum & indefen-
 sum sæculum nostrum patiar hac vestra con-
 spiratione damnari. Sed hoc primum interro-
 gabo, quos vocetis antiquos, quam oratorum
 ætatem significatione ista determinetis? Ego
 enim cum audio antiquos, quosdam veteres &
 olim natos intelligo, ac mihi versantur ante
 oculos Vlysses & Nestor, quorum ætas mille
 fere & c c annis sæculum nostrum antecedit:
 vos autem Demosthenem & Hyperidem pro-
 fertis; quos satis constat Philippi & Alexandri
 temporibus floruisse; ita tamen ut utrique su-
 perstites essent. Ex quo apparet, non multo
 plures quam ccc annos interesse inter nostram
 & Demosthenis ætatem. quod spatium tem-
 poris, si ad infirmitatem corporum nostrorum
 referas, fortasse longum videatur: si ad natu-
 ram sæculorum & respectum hujus immensi
 ævi, perquam breve, & in proximo est. Nam si,
 sicut Cicero in Hortensio scribit, is est magnus
 &

& verus annus, quo eadem positio cœli siderumque, quæ cum maxime est, rursus existet, isque annus horum quos vocamus annorum XII. ∞ DCCCLIV. complectitur: incipit Demosthenes vester quem vos veterem & antiquum fingitis, non solum anno quo nos, sed fere eodem mense existisse. Sed transeo ad Latinos oratores, in quibus non Menenium ut puto Agrippam, qui potest videri antiquus, nostrorum temporum disertis anteponeere soletis: sed Ciceronem, & Cæsarem, & Cælium, & Calvum, & Brutum, & Asinium, & Mesallam. quos quidem cur antiquis temporibus potius adscribatis quam nostris, non video. nam ut de Cicerone ipso loquar, Hirtio nempe & Pansa consulibus, ut Tiro libertus ejus scripsit, VII. Idus Decemb. occisus est, quo anno divus Augustus in locum Pansæ & Hirtii se & Q. Pedium COS S. suffecit. statue VI. & L. annos, quibus mox divus Augustus Remp. rexit: adde Tiberii tres & viginti, & prope quadriennium Cai, ac bis quaternosdenos Claudii & Neronis annos, atque ipsum Galbæ & Othonis, & Vitellii unum annum, ac sextam jam felicitis hujus principatus stationem, qua Vespasianus Remp. fovet, c. & xx. anni ab interitu Ciceronis in hunc diem colliguntur, unius hominis ætas. Nam ipse ego in Britannia vidi senem, qui se fateretur & pugnæ interfuisse, qua Cæsarem inferentem arma Britannia, arcere litoribus, & pellere aggressi sunt. Ita si cum qui armatus C. Cæsari restitit, vel captivitas, vel voluntas, vel fatum aliquod in urbem pertraxisset, idem Cæsarem ipsum & Ciceronem audire potuit, & nostris quoque actionibus interesse. Proximo
qui.

quidem congiario ipsi vidistis plerosque senes, qui se à divo quoque Augusto semel atque iterum accepisse congiarium narrabant. ex quo colligi potest, & Corvinum ab illis & Asinium audiri potuisse. Nam Corvinus in medium usq; Augusti principatum, Asinius pæne ad extremum duravit. Nec dividatis sæculum, & antiquos ac veteres vocetis oratores, quos eorundem hominum aures agnoscere ac velut conjungere & copulare potuerunt. Hæc ideo prædixi, ut si qua ex horum oratorum fama gloriaque, laus temporibus acquiritur; eandem docerem in medio sitam, & propiorem nobis quam Ser. Galbæ, C. Carboni, quosque alios antiquos merito vocaremus. Sunt enim horridi, & impoliti, & rudes, & informes: & quos utinam imitatus nō esset Calvus vester aut Cælius, aut ipse Cicero? Agere enim fortius jam & audentius volo, si illud ante prædixero, mutari cum tēporibus formas & genera dicendi. Sicut Catoni seni comparatus C. Gracchus, plenior & uberior: sic Graccho politior & ornatior, Crassus: sic utroque distinctior & urbanior & altior, Cicero: Cicerone mitior Corvinus & dulcior, & in verbis magis elaboratus. Nec quæro quis disertissimus. hoc interim probasse contentus sum, non esse unum eloquentiæ vultum, sed in illis quoq; quos vocatis antiquos, plures species deprehendi: nec statim deterius esse quod diversum est: vitio autē malignitatis humanę vetera semper in laude, præsentia in fastidio esse. Num dubitamus inventos, qui pro Catone Appium Cæcum magis mirarentur? Satis constat ne Ciceroni quidem obtrectatores defuisse, quib⁹ inflatus & tumens, nec satis pressus,

supra

supra modum exsultans & superfluens, & parum [d] antiquus videretur. Legisti utique & Calvi, & Bruti, ad Ciceronem missas epistolas. ex quibus facile est deprehendere, Calvum quidem Ciceroni visum exsanguem, & attritum, Brutum autem otiosum atque disjunctum. Rursumque Ciceronem à Calvo quidem male audivisse, tamquam solutum & enervem; à Bruto autem, ut ipsius verbis utar, tamquam fractum atque elumbem. Si me interroges, omnes mihi videntur verum dixisse. sed mox ad singulos veniam, [e] nec mihi cum universis negotium est. Nam quatenus antiquorum admiratores hunc velut terminum antiquitatis constituere solent, quem usque ad Cassium Severum faciunt, quem primum affirmant flexisse ab illa vetere, atque ducendi via directa: non infirmitate ingenii, nec inscitia litterarum, transtulisse se ad id dicendi genus contedo, sed judicio & intellectu. Vidit namque, ut paullo ante dicebam, cum conditione temporum ac diversitate aurium formam quoque ac speciem orationis esse mutandam. Facile perferebat prior iste populus, ut imperitus & rudis, imperitissimarum orationum spatia: atque id ipsum laudi dabatur, si dicendo quis diem eximeret. Ita vero longa principiorum præparatio, & narrationis alte repetita series, & multarum divisionum ostentatio, & mille argumentorum gradus, & quidquid aliud aridissimis Hermagoræ & Apollodori libris præcipitur, in honore erat: & si quis odoratus philosophiam, atque ex ea locum aliquem orationi suæ inferret, in cælum laudibus ferebatur. Nec mirum. erant enim hæc nova & incognita: & ipsorum quo-

quoque oratorum paucissimi, præcepta rhetorum aut philosophorum placita cognoverant. At hercule pervulgatis jam omnibus, cum vix in cortina quisquam assistat, qui elementis studiorum etsi non instructus, at certe imbutus sit, novis & exquisitis eloquentiæ itineribus opus est, per quæ orator fastidium aurium effugiat, utique apud eos iudices qui vi aut potestate non jure & legibus cognoscunt, & nec accipiunt tempora sed constituunt, nec expectandum habent oratorem, dum illi libeat de ipso negotio dicere, sed sæpe ultro admonent, atq; alio transgredientem revocant & festinare se testantur. Quis nunc ferat oratorem de infirmitate valetudinis suæ præfantem? qualia sunt fere principia Corvini. Quis quinque in Verrem libros expectaverit? Quis de exceptione & formula perpetietur illa immensa volumina, quæ pro M. Tullio aut A. Cæcina legimus? Præcurrit hoc tempore iudex dicentem, & nisi aut cursu argumentorum, aut colore sententiarum, aut nitore & cultu descriptionū invitatus & corruptus est, averfatur dicentem. Vulgus quoq; assistentium, & affluens & vagus auditor, assuevit jam exigere lætitiā & pulchritudinem orationis; nec magis perfert in iudiciis tristem & impexam antiquitatem, quam si quis in scena Roscii, aut Turpionis Ambivii exprimere gestus velit. Iam vero juvenes & in ipsa studiorum incude positi, qui profectus sui causa oratores sectantur, non solum audire, sed etiam referre domum aliquid illustre & dignum memoria volunt. Traduntque invicem, ac sæpe in colonias ac provincias suas scribunt, sive in suis aliquis arguta & brevi sententia effulsit,

fulsit, five locus exquisito & poëtico cultu enituit. Exigitur enim jam ab oratore etiam poëticus decor, non Attii aut Pacuvii veterino inquinatus, sed ex Horatii, & Virgilii, & Lucani sacrario prolatus. Horum igitur auribus & iudiciis obtemperans nostrorum oratorum ætas, pulchrior & ornatior exstitit. Neque ideo minus efficaces sunt orationes nostræ, quia ad aures judicantium cum voluptate perveniunt. Quid enim si infirmiora horum temporum templa credas, quia non rudi cæmento, & informibus tegulis exstruuntur, sed marmore nitent & auro radiantur? Equidem fatebor vobis simpliciter, me in quibusdam antiquorum vix risum, in quibusdam autem vix somnum tenere, nec unum de populo Canuti aut Aride Furnio & Toranio, quique alios in eodem valetudinario hæc ossa & hanc maciem probant. Ipse mihi Calvus cum unum & viginti, ut puto, libros reliquerit, vix in una aut altera orationicula satisfacit. nec dissentire ceteros ab hoc meo iudicio video. quòtus enim quisque Calvi in Asitium aut in Drusum legit? at hercule in hominum studiosorum manibus versantur accusationes, quæ in Vatinium [f] conscribuntur, ac præcipue secunda ex his oratio. est enim verbis ornata, & sententiis, auribus iudicum accommodata: ut scias ipsum quoque Calvum intellexisse quid melius esset, nec voluntatem quin sublimius & cultius diceret, sed ingenium ac vires defuisse. Quid ex Cœlianis orationibus? nempe hæ placent siue in universa parte factum in quibus nitorem & altitudinem horum temporum agnoscimus. Sordes autem verborum, & hians compositio & inconditi sensus redolent

lent antiquitatem . nec quemquam adeo antiquarium puto , ut Cœlium ex ea parte laudet , qua antiquus est. Concedamus sane C. Cæsari , ut propter magnitudinē cogitationum & occupationes rerum , minus eloquentia effecerit , quam divinum ejus ingenium postulabat : tam hercule quam Brutum philosophiæ suæ relinquamus. Nam in orationibus minorem esse fama sua , etiam admiratores ejus fatentur. nisi forte quisquam aut Cæsaris pro Decio Samnite , aut Bruti pro Deiotaro Rege , ceterosque ejusdem lentitudinis ac teporis libros legit , nisi qui & carmina eorundem miratur. fecerunt enim & carmina , & in Bibliothecas rettulerunt , non melius quam Cicero , at felicius , quia illos fecisse pauciores sciunt. Asinius quoque , quamquam propioribus temporibus natus sit , videtur mihi inter Menenios & Appios studuisse. Pacuvium certe , & Attium , non solum tragiædiis , sed etiam orationibus suis expressit. adeo durus & siccus est. Oratio autem , sicut corpus hominis , ea demum pulchra est , in qua non eminent venæ , nec ossa numerantur : sed temperatus ac bonus sanguis implet membra & exsurgit toris , ipsos quoq; nervos rubore tegit & decore commendat. Nolo Corvinum insequi , quia non per ipsum stetit quo minus lætitiæ nitoremq; nostrorum temporum exprimeret. viderimus [g] inquā judicio ejus vis aut animi aut ingenii suffecerit. Ad Ciceronē venio , cui eadem pugna cum æqualibus suis fuit , quæ mihi vobiscum est. Illi enim antiquos mirabantur. ipse suorum temporum eloquentiam anteponebat. nec ulla re magis ejusdē ætatis oratores præcurrit , quam judicio. Primus enim excoluit

luit orationem, primus & verbis dilectum adhibuit, & compositioni artē: locosq; lætiores attentavit; & quasdam sententias invenit: utiq; in his orationibus quas senior jam & juxta finem vitę composuit, id est, postquam magis profecerat, usuque & experimentis didicerat, quod optimū dicendi genus est. Nam priores ejus orationes, nō carent vitiis antiquitatis. lentus est in principiis, longus in narrationibus, otiosus circa excessus: tarde commovetur, raro incalescit: pauci sensus opt. & cum quodā lumine terminantur. nihil excerpere, nihil referre possis: & velut in rudi ædificio, firmus sane paries & duraturus, sed non satis expolitus & splendens. Ego autem oratorem, sicut locupletem ac laudatum patrem familię, non eo tantum volo recto tegi, quod imbrem ac ventum arceat, sed etiam quod visum & oculos delectet: non ea solum instrui suppellectile quę necessariis usibus sufficiat, sed sit in apparatu ejus, & aurū, & gemmę, ut sumere in manus, & aspicere frequius liceat: quędam vero procul arceantur, ut jam oblitterata & olentia: nullum sit verbum velut rubigine infectum, nulli sensus tarda & inertī structura, in morem Annalium, componantur: fugiat fœdam & insulsam scurrilitatem, variet compositionem, nec omnes clausulas uno & eodem modo terminet. Nolo irridere *Rotam fortune*, & *Ius Verrinum*, & illud tertio quoque sensu in omnibus pro sententia positum, *esse videatur*. Nam & hoc invitatus retuli, & plura omisi, quę tamen sola mirantur atque exprimunt hi qui se antiquos oratores vocabant. neminem nominabo, genus hominum signasse contentus: sed vobis utique versantur

fantur ante oculos, qui Lucilium pro Horatio,
 & Lucretium pro Virgilio legunt : quibus elo-
 quentia tui Aufidii Bassi, aut Servilii Noniani,
 ex comparatione Sisennæ aut Varronis sordet :
 qui rhetorum nostrorum commentarios fasti-
 diunt, oderunt, Calvi mirantur : quos more
 prisco apud iudicem fabulantes, non auditores
 sequuntur, non populus audit, vix denique liti-
 gator perpetitur. adeo mæsti & inculti, illam
 ipsam quam jactant sanitatem, infirmitate &
 jejunio consequuntur. Porro ne in corpore
 quidem valetudinem medici probant, quæ ani-
 mi anxietate contingat. parum est ægrum non
 esse, fortem & lætum & alacrem volo. prope
 abest ab infirmitate in quo sola sanitas lauda-
 tur. Vos vero disertissimi, ut potestis, ut facitis,
 illustrate sæculum nostrum pulcherrimo genere
 dicendi. Nam & te Messalla, video lætissima
 quæq; antiquorum imitantem. Et vos Maternæ
 ac Secundæ, ita gravitati summum nitorem &
 cultum verborum miscetis; ea electio inventio-
 nis, is ordo rerum, & quotiens causa poscit,
 ubertas; ea quotiens permittitur, brevitatis; is
 compositionis decor, sententiarum planitas;
 sic exprimitis affectus, sic libertatem temperatis:
 ut etiam si nostra iudicia malignitas & invidia
 tardaverit, verum de vobis dicturi sint posteri
 nostri. Quæ cum Aper dixisset, Agnoscitis ne,
 inquit Maternus, vim & ardorem Apri nostri?
 quo torrente, quo impetu sæculum nostrum
 defendit? quam copiose ac varie vexavit anti-
 quos? quanto non solum ingenio ac spiritu, sed
 etiam eruditione & arte, ab ipsis mutuatus est,
 per quæ mox ipsos incesseret? Tuum tamen
 Messalla promissum immutasse non debes.

neque

neque enim defensores antiquorum exigimus, nec quemquam nostrorum, quamquam modo laudati sumus, his quos infectatus est Aper, comparamus. ac ne ipse quidem ita sentit, sed more veteri & [h] aliis vestris philosophis sæpe celebrato, sum sit sibi contradicendi partes. Exprime nobis laudationem antiquorum, satis enim illos fama sua laudat, sed causas cur in tantū ab eloquentia eorum recesserimus; cum præsertim centum & xx. annos ab interitu Ciceronis in hunc diem effici ratio temporum collegerit. Tum Messalla: Sequar à te præscriptam formam Materne. neque enim diu contra dicendum est Apro, qui primum, ut opinor, nominis controversiam movit, tamquam parum proprie antiqui vocarentur, quos satis constat ante centum annos fuisse. Mihi autem de vocabulo pugna non est, siue illos antiquos, siue maiores, siue quo alio mavult nomine appellet: dummodo in confessio sit, eminentiorem illorum temporum eloquentiam fuisse. Ne illi quidem parti sermonis ejus repugno, si comminus fatetur plures formas dicendi etiam iisdem sæculis, nedū diversis exstitisse. Sed quomodo inter Atticos oratores primæ Demostheni tribuuntur, proximum autē locum Æschines & Hyperides & Lysias & Lycurgus obtinent; omnium autem consensu hæc oratorum ætas maxime probatur: sic apud nos Cicero quidem ceteros eorundem temporum disertos antecessit: Calvus autem & Asinius & Cæsar & Cælius & Brutus [i] sic jure & prioribus & sequētibus anteponuntur. nec refert quod inter se specie differant, cum genere consentiant. At strictior Calvus, numerosior Asinius, splendidior Cæsar,

ama.

amarior Cœlius, gravior Brutus, vehementior & plenior & valentior Cicero; omnes tamen eandem sanitatem eloquentiæ ferunt: ut si omnium pariter libros in manum sumseris, quamvis in diversis ingeniis, esse quandam iudicii ac voluminis similitudinem & cogitationem. Nam quod invicem se obtrectaverunt, & supersunt aliqua epistolis eorum inserta, ex quibus mutua malignitas detegitur, non est oratorum vitium, sed hominum. Nam & Calvum & Asinium & ipsum Ciceronem credo solitos & invidere, & livere, & ceteris humanæ infirmitatis vitiis affici. solum inter hos arbitror Brutum, non malignitate nec invidia, sed simpliciter & ingenue iudicium animi sui detexisse. an invideret Ciceroni, qui mihi videtur ne Cæsari quidem invidisse? Quod ad Ser. Galbam & C. Lælium attinet, & si quos alios antiquorum agitare non destitit, non exigit defensorem, cum fatear quædam eloquentiæ eorum, ut nascenti adhuc nec satis adultæ, defuisse. Ceterum si omisso optimo illo, & perfectissimo genere eloquentiæ, eligenda sit forma dicendi; malim hercule C. Gracchi impetum, aut L. Crassi maturitatem, quam calamistros Mæcenatis, aut tinnitus Gallionis. adeo melius oratorem, vel hirta toga induere, quam fucatis & meretriciis vestibus insignire. Neque enim oratorius iste, immo hercule ne virilis quidem cultus est, quo plerique temporum nostrorum actores ita utuntur, ut lascivia verborum & levitate sententiarum, & licentia compositionis, histrionales modos exprimant. quodque vix auditu fas esse debeat, laudis & gloriæ & ingenii loco plerique jactant, cantari saltarique commentarios suos.

Vnde oritur illa fœda & præpostera, sed tamen frequens quibusdam exclamatio, ut oratores nostri tenerè dicere, histriones disertè saltare dicantur. Equidem non negaverim Cassium Severum, quem solum Aper noster nominare ausus est, si his comparètur qui postea fuerunt, posse oratorem vocari, quamquam in magna parte librorum suorum plus vis habeat quam sanguinis. Primus enim contempto ordine rerum, omiſſa modestia, ac pudore verborum, ipsis etiam quibus utitur armis incompſitus, & studio feriendi plerumque [k] deſectus non pugnat, sed rixatur. Ceterum, ut dixi, ſequentibus comparatus, & varietate eruditionis. & lepore urbanitatis, & ipſarum virium robore, multum ceteros ſuperat. quorum neminem Aper nominare, & velut in aciem educere ſuſtinuit. Ego autem exſpectabam, ut inculſo Afinio, & Cœlio, & Calvo, aliud novū agmen produceret, pluresque vel certe totidem nominaret, ex quibus alium Ciceroni, alium Cæſari, ſingulis demum ſingulos opponeremus. Nunc detractaſſe nominatim antiquos oratores contentus, neminem ſequentium laudare auſus est, niſi in publicum & in commune. veritus credo ne multos offenderet, ſi paucos excerptiſſet. quotus enim quiſque ſcholasticorum non hac ſua perſuaſione fruitur, ut ſe ante Ciceronem numeret, ſed plane poſt Gabinianum? At ego non verebor nominare ſingulos, quo facilius propoſitis exemplis appareat, quibus gradibus fracta ſit & deminuta eloquentia. Appropera, inquit Maternus, & potius exſolve promiſſum. neq; enim hoc colligi deſideramus, diſertiores eſſe antiquos, quod apud me equidem in con-
feſſo

fesso est, sed causas exquirimus, quas te solitum tractare, paullo ante, plane mitiore eloquentia & temporum nostrorum, miratus, antequam te Aper offenderet majores tuos laceſſendo. Non sum, inquit, offensus Aprina disputatione, nec vos offendi decebit, si quid forte aures vestras perstringet, cum sciatis hanc esse ejusmodi sermonum legem, judicium animi citra damnum affectus proferre. Perge, inquit Maternus, de antiquis loquaris. utere antiqua libertate, à qua vel magis degeneraverimus, quam ab eloquentia. Et Messalla, Non reconditas, Materne, causas requiris, nec aut tibi ipsi, aut huic Secundo, vel huic Apro ignotas, & jam mihi partes assignatis proferendi in medium, quæ omnes sentimus. Quis enim ignorat & eloquentiam & ceteras artes descivisse ab ista vetere gloria, non inopia hominum sed desidia juventutis, & negligentia parentum, & inscientia præcipientium, & oblivione moris antiqui? quæ mala primum in urbe nata, mox per Italiam fusa jam in provincias manant: quamquam nostra nobis notiora sunt. Ego de urbe & his propriis ac vernaculis vitiis loquar, quæ natos statim excipiunt, & per singulos ætatis gradus cumulantur, si prius de severitate ac disciplina majorum circa educandos formandosque liberos pauca prædixero. Iam primum suus cuique filius ex casta parente natus, non in cella emte nutricis, sed gremio ac sinu matris educabatur, cujus præcipua laus erat, tueri domum, & inservire liberis. Eligebatur autem aliqua major natu propinqua, cujus probatis spectatisque moribus, omnis cujuscumque familiæ suboles committeretur, coram qua neque dicere fas erat quod

turpe dictu, neque facere quod inhonestum factu videretur. Ac non studia modo curasque, sed remissiones etiam lususque puerorum, sanctitate quadam ac verecundia temperabat. Sic Corneliam Gracchorum, sic Aureliam Cæsaris, sic Attiam Augusti matrem præfuisse educationibus, ac produxisse principes liberos accepimus. quæ disciplina ac severitas eo pertinebat, ut sincera & integra & nullis pravitatibus detorta uniuscujusque natura, toto statim pectore arriperet artes honestas: & siue ad rem militarem, siue ad juris scientiam, siue ad eloquentiæ studium inclinasset, id solum ageret, id univèrsu hauriret. At nunc natus infans delegatur Græculæ alicui ancillæ, cui adjungitur unus aut alter ex omnibus servis plerumque vilissimus, nec cuiquam serio ministerio accommodatus. horum fabulis & erroribus, teneri statim & rudes animi imbuuntur. Nec quisquam in tota domo pensi habet, quid coram infante domino, aut dicat, aut faciat: quando etiam ipsi parentes nec probitati neque modestiæ parvulos assuefaciunt, sed lasciviæ & libertati, per quæ paulatim impudentia irrepit & sui alienique contemptus. Iam vero propria & peculiaria hujus urbis vitia pæne in utero matris concipi mihi videntur, histrionalis favor, & gladiatorum equorumque studia. quibus occupatus & obsessus animus quantulum loci bonis artibus relinquit? quotum quemque inveneris qui domi quidquam aliud loquatur? quos alios adolescentulorum sermones excipimus, si quando auditoria intravimus? Nec præceptores quidem ullas crebriores cum auditoribus suis fabulas habent, colligunt enim disci-

discipulos non severitate disciplinæ, nec ingenii experimento, sed ambitione salutantium, & illecebris adulationis. Transeo prima discen-
 tium elementa, in quibus & ipsis parum elabo-
 ratur. nec in auctoribus cognoscendis, nec in
 evolvenda antiquitate, nec in notitiam vel re-
 rum, vel hominum, vel temporum satis operæ
 infumitur. sed expetuntur quos Rhetoras vo-
 cant: quorum professio quando primum in
 hanc urbem introducta sit, quamque nullam
 apud maiores nostros auctoritatem habuit,
 statim decuriis. Referam necesse est animum
 ad eam disciplinam, qua usos esse eos oratores
 accepimus, quorum infinitus labor & cotti-
 diana meditatio, & in omni genere studiorum
 exercitationes, ipsorum etiam continentur li-
 bris. Notus est vobis utique Ciceronis liber qui
 Brutus inscribitur, in cuius extrema parte,
 (nam prior commemorationem veterum ora-
 torum habet,) sua initia, suos gradus, suæ elo-
 quentiæ velut quandam educationem refert. se
 apud Q. Mucium jus civile didicisse, apud Phi-
 lonem Academicum, apud Diodotum Stoicum
 omnis philosophiæ partes penitus hausisse: ne-
 que his doctoribus contentum, quorū ei copia
 in urbe contigerat, Achaiam quoque & Asiam
 peragrasse, ut omnem omnium artium varietatem
 complecteretur. Itaque hercule in libris
 Ciceronis deprehendere licet, non geometriæ,
 non musicæ, non grammaticæ, non deniq; ul-
 lius ingenuæ artis scientiam ei defuisse. Ille dia-
 lecticæ subtilitatem, ille moralis partis utilita-
 tem, ille rerum motus causasque cognovit. ita
 enim est, optimi viri, ita, ex multa eruditione,
 ex pluribus artibus, & omnium rerum scientia,

exundat & exuberat illa admirabilis eloquentia. neque oratoris vis & facultas, sicut ceterarum rerum, angustis & brevibus terminis clauditur: sed is est orator, qui de omni quaestione pulchre & ornate & ad persuadendum apte dicere, pro dignitate rerum, ad utilitatem temporum, cum voluptate audientium possit. Hæc sibi illi veteres persuadebant. ad hæc efficienda intelligebant opus esse, non ut rhetorum scholis declamarent, nec ut fictis, nec ullo modo ad veritatem accedentibus controversiis linguam modo & vocem exercerent, sed ut his artibus pectus implerent, in quibus de bonis ac malis, de honesto ac turpi, de justo & injusto disputatur. Hæc enim est oratori subjecta ad dicendum materia. Nam in judiciis fere de æquitate, in deliberationibus de honestate dicimus, ita ut plerumq; hæc ipsa invicem misceantur. de quibus copiose & varie & ornate nemo dicere potest, nisi qui cognovit naturam humanam, & vim virtutum, pravitatemque vitiorum, & intellectum eorum, quæ nec in virtutibus neq; in vitiis numerantur. Ex his fontibus etiam illa profluunt, ut facilius iram iudicis vel instiget vel leniat, qui scit quid ira: promptius ad miserationem impellat, qui scit quid sit misericordia, & quibus animi motibus concitetur. In his artibus exercitationibusque versatus orator, sive apud infestos, sive apud cupidos, sive apud invidentes, sive apud tristes, sive apud timentes dicendum habuerit, tenebit habenas animorum: & prout cujusque natura postulabit, adhibebit manum & temperabit orationem, parato omni instrumento, & ad omnem usum reposito. Sunt apud quos astrictum, & collectum, & lingua-

singula statim argumenta concludens dicendi
 genus, plus fidei meretur. apud hos dedisse ope-
 ram dialecticæ proficiet. Alios fusa, & æqualis,
 & ex communibus ducta sensibus oratio, magis
 delectat. ad hos permovēdos mutuabimur ali-
 quid à Peripateticis. hi aptos & in omnem di-
 sputationem paratos jam locos dabunt: Acade-
 mici pugnacitatem, Platon altitudinem, Xeno-
 phon jucunditatem. ne Epicuri quidem & Me-
 trodori honestas quasdam exclamationes assu-
 mere, hisque, prout res poscit, uti, alienum
 erit oratori. neque enim sapientem informa-
 mus, neque Stoicorum civitatem; sed eum qui
 non quasdam artes audire, sed omnes liberali-
 ter debet. Ideoque & juris civilis scientiam ve-
 teres oratores comprehendebant, & gramma-
 tica, musica, & geometria imbuebantur. Inci-
 dunt enim causæ plurimæ quidem ac pæne o-
 mnes, quibus juris notitia desideratur: pleræq;
 autem, in quibus hæ quoque scientiæ requirun-
 tur. Nec quisquam respondeat: sufficit ut ad
 tempus simplex quiddam & uniforme doceamur.
 Primum enim aliter utimur propriis, ali-
 ter commodatis: longeque interesse manifestum
 est, possideat quis quæ profert, an mutuetur.
 Deinde ipsa multarum artium scientia etiam
 aliud agentes nos ornat, atque ubi minime credas,
 eminet & excellit. Idque non doctus modo &
 prudens auditor, sed etiam populus intelligit:
 ac statim ita laude prosequitur, ut legitime stu-
 duisse, ut per omnes eloquentiæ numeros isse,
 ut denique oratorem etiam fateatur. quem non
 posse aliter exsistere, nec exstitisse umquam
 confirmo, nisi eum qui tamquā in aciem omni-
 bus armis instructus, sic in forum omnibus ar-
 tibus

tibus armatus exierit. quod adeo negligitur ab horum temporum disertis, ut in actionibus eorum fex quoque cottidiani sermonis, fœda ac pudenda vitia deprehendantur, ut ignorent leges, non teneant S. C., jus civitatis ultro derideant: sapientiæ vero studium & præcepta prudentium penitus reformident: in paucissimos sensus & angustas sententiâs detrudant eloquentiam, velut expulsam regno suo: ut quæ olim omnium artium domina pulcherrimo comitatu pectora implebat, nunc circumcisa & amputata, sine apparatu, sine honore, pæne dixerim sine ingenuitate, quasi una ex sordidissimis artificiis discatur. Ergo hanc primam & præcipuam causam arbitror, cur tantum ab eloquentia antiquorum oratorum recesserimus. Si testes desiderantur, quos potiores nominabo quam apud Græcos Demosthenem? quem studiosissimum Platonis auditore fuisse memorie proditum est. Et Cicero his ut opinor verbis, *quidquid in eloquentia effecerit, id se non rhetoricam, sed Academia spatiis consecutum.* Sunt alię causę magnæ & graves, quas à vobis aperiri æquum est, quoniam quidem ego jam meum munus explevi, & quod mihi in consuetudine est, satis multos offendi: qui si forte hoc audirent, certum habeo dicturos, me, dum juris & philosophiæ scientiam tamquam oratori necessariam laudo, ineptiis meis plausisse. Et Maternus, Mihi quidem, inquit, susceptum à te munus adeo peregissem nondum videris, ut inchoasse tantum, & velut vestigia ac lineamenta quædam ostendisse videaris. Nam quibus instrui veteres oratores soliti sint, dixisti, differentiamque nostræ desidiæ & inscientiæ adversus acerrima & fe-

cun-

cundissima eorum studia demonstraſti: cetera exſpecto, ut quemadmodum ex te didici, quid aut illi ſcirent, aut nos neſciamus, ita hoc quoque cognoſcam, quibus exercitationibus iuvenes jam & forum ingreſſi, confirmare & alere ingenia ſua ſoliti ſint. neque enim arte & ſcientia, ſed longe magis facultate eloquentiam contineri, nec tu puto abnues, & hi ſignificare vultu videntur. Deinde cum Aper & Secundus idē annuiſſent, Meſſalla quaſi ruruſus incipiens: Quoniam initia & ſemina veteris eloquentiæ ſatis demonſtraſſe videor, docendo quibus artibus antiqui oratores inſtitui erudiriſque ſoliti ſint, perſequar nunc exercitationem eorum: quamquam ipſis artibus ineſt exercitatio, nec quiſquam percipere tot reconditas aut tam varias res poteſt, niſi ut ſcientiæ meditatio, meditationi facultas, facultati viſ eloquentiæ accedat: per quæ colligitur eandem eſſe rationem, & percipiendi quæ proferas, & proferendi quæ perceperis. ſed ſi cui obſcuriora hæc videntur, iſq; ſcientiam ab exercitatione ſeparat, id certe concedet, inſtructū & plenum his artibus animum, longe paratiorem ad eas exercitationes venturum, quæ propriæ circa oratoriam videntur. Ergo apud maiores noſtros iuuenis ille, qui foro & eloquentiæ parabatur, imbutus jam domeſtica diſciplina, refertus honeſtis ſtudiis, deducebarur à patre, vel à propinquis, ad cum oratorem qui principem locum in civitate tenebat. hunc ſectari, hunc proſequi, huius omnib⁹ dictionibus intereſſe, ſive in iudiciis, ſive in concionibus aſſueſcebat, ita ut altercationes quoq; excipere, & iurgiis intereſſe, utque ſic dixerim, pugnare in prælio diſceret. magnus ex hoc uſus,

multum constantiæ, plurimū iudicii juvenibus statim contingebat, in media luce studentibus atque inter ipsa discrimina, ubi nemo impune stulte aliquid, aut contrarie dicit, quo minus & iudex respuat, & adversarius exprobet, ipsi deniq; advocati aspernentur. Igitur vera statim & incorrupta eloquentia imbuebantur: & quamquam unum sequerentur, tamen omnes ejusdē ætatis patronos in plurimis & causis & judiciis cognoscebant: habebantq; ipsius populi diversissimarū aurium copiam, ex qua facileprehendebatur quid in quoque vel probaretur vel displiceret. Ita nec præceptor deerat optimus quidem & electissimus, qui faciem eloquentiæ non imaginē præstaret: nec adversarii & æmulī, ferro non rudibus dimicantes: sed auditorium semper plenū, semper novum, ex invidis & faventibus, ut nec bene dicta dissimularētur. Scitis enim magnam illam & duraturam eloquentiæ famam, non minus in diversis subselliis parari quam suis; quin immo constantius surgere ibi, fidelius corroborari. Atque hercule sub ejusmodi præceptionibus juvenis ille de quo loquimur, oratorum discipulus, fori auditor, sectator judiciorum, eruditus & assuefactus alienis experimentis, cui cottidie audienti notæ leges, non novi iudicum vultus, frequens in oculis consuetudo concionum, sæpe cognitæ populi aures, sive accusationem susceperat, sive defensionem, solus statim & unus cuicumque causæ par erat. Nonodecimo ætatis anno L. Crassius C. Carbonem, uno & vicesimo Cæsar Dolabellam, altero & xx. Asinius Pollio C. Catonem, non multo ætate antecedens Calvus Vatinius, iis orationibus insecuti sunt, quas

quas hodieque cum admiratione legimus. At
 nunc adolescentuli nostri deducuntur in scenas
 scholasticorum, qui rhetores vocantur: quos
 paullo ante Ciceronis tempora exstitisse, nec
 placuisse maioribus nostris ex eo manifestum est,
 quod Marco Crasso & Domitio censoribus clu-
 dere, ut ait Cicero, ludum impudentiæ jussi
 sunt. Sed, ut dicere institueram, deducimur in
 scholas, quibus non facile dixerim utrum ne
 locus ipse, an condiscipuli, an genus studiorum
 plus mali ingeniiis afferant. Nam in loco nihil
 reverentiæ, sed in quem nemo nisi imperitus
 æque intrat. In condiscipulis nihil profectus,
 cum pueri inter pueros, & adolescentuli inter
 adolescentulos pari securitate dicant & audian-
 tur. Ipsæ vero exercitationes magna ex parte
 contrariæ. Nempe enim duo genera materia-
 rum apud rhetores tractantur, suasoriæ, &
 controversiæ. Ex iis suasoriæ quidem, etsi tam-
 quam plane leviores & minus prudentiæ exi-
 gentes pueris delegantur; controversiæ robu-
 stioribus assignantur, quales per fidem, & quam
 incredibiliter compositæ? Sequitur autem ut
 materiæ abhorrentiâ veritate declamatio quo-
 que adhibeatur. Sic fit ut tyrannicidarum præ-
 mia, aut vitiatarum electiones, aut pestilentiæ
 remedia, aut incesta matrum, aut quidquid in
 schola cottidie agitur, in foro vel raro vel nun-
 quam, ingentibus verbis persequantur: cum ad
 veros iudices ventum est rem cogitare, nihil
 humile, nihil abjectum eloqui poterat. Magna
 eloquentia, sicut flamma materiâ alitur, & mo-
 tibus excitatur, & urendo clarescit. Eadē ratio
 in nostra quoque civitate antiquorum eloquen-
 tiam provexit. Nam etsi horum quoque tempo-
 rum

rum oratores ea consecuti sunt, quæ composita & quieta & beata Reip. tribui fas erat: tamen ista perturbatione ac licentia plura sibi assequi videbantur. cum mixtis omnibus & moderatore uno carentibus, tantum quisque orator sciret, quantum erranti populo persuaderi poterat. Hinc leges assiduæ, populare nomen, hinc cōciones magistratuum pæne pernoctantium in rostris, hinc accusationes potentium reorum, & assignatæ etiam domibus inimiciæ, hinc procerum factiones & assidua senatus adversus plebem certamina. quæ singula etsi distrahebant Rempublicam, exercebant tamen illorum temporum eloquentiam, & magnis cumulare præmiis videbatur. Quia quanto quisque plus dicendo poterat, tanto facilius honores assequeretur; tanto magis in ipsis honoribus collegas suos anteibat; tanto plus apud principes gratiæ, plus auctoritatis apud patres, plus notitiæ ac nominis apud plebem [l] probabat. hi clientelis etiam exterarum nationum redundabant. hos ituri in provincias magistratus reverebantur, hos reversi colebant, hos & præturæ & consulatus vocare ultro videbantur. hi ne privati quidem sine potestate erant, cum & populum & senatum consilio & auctoritate regerent. quinimmo sibi ipsi persuaserant, neminem sine eloquentia aut assequi posse in civitate, aut tueri conspicuum & eminentem locum. nec mirum, cum etiam inviti ad populū producerentur: cum parum esset in senatu breviter censere, nisi [m] qui ingenio & eloquentia sententiam suam tueretur: cum in aliquam invidiam aut crimen vocati, sua voce respondendum haberent; cum testimonia quoque in publicis non absentes

nec

nec per tabellam dare, sed coram & præsentes dicere cogerentur. Ita ad summa eloquentiæ præmia, magna etiam necessitas accedebat, & commoda. Disertum haberi pulchrum & gloriosum, sed contra, mutum & elinguem videri, deforme habebatur. Ergo non minus rubore quam præmiis stimulabantur: ne clientulorum loco potiusquam patronorum numerarentur: ne traditæ à majoribus necessitudines ad alios transirent: ne tamquam inertes & non suffecturi honoribus aut non impetrarent, aut impetratos male tuerentur. Nescio an venerint in manus vestras hæc vetera, quæ & antiquorum bibliothecis adhuc manent, & nunc maxime à Muciano contrahuntur: ac jam undecim, ut opinor, Actorum libris, & tribus Epistolarum composita, & edita sunt. Ex his intelligi potest Gn. Pompejum & Marcum Crassum, non viribus modo & armis, sed ingenio quoque & oratione valuisse: Lentulos, & Metellos, & Lucullos, & Curiones, & ceteram procerum manum, multum in his studiis operæ curæque posuisse: nec quemquam illis temporibus magnam potentiam, sine eloquentia consecutum. His accedebat splendor rerum, & magnitudo causarum, quæ & ipsa plurimum eloquentiæ præstant. Nam multum interest utrumne de furto, aut formula & interdicto dicendum habeas, an de ambitu comitiorum, expilatis focis, & civibus trucidatis, quæ mala sicut non accidere melius est, isque optimus civitatis status habendus est, quo nihil tale patimur: ita cum acciderent, ingentem eloquentiæ materiam subministrabant. Crescit enim cum amplitudine rerum vis ingenii, nec quisquam

claram

claram & illustrem orationem efficere potest, nisi qui causam parem invenit. Non opinor Demosthenem orationes illustrant, quas adversus tutores suos composuit: nec Ciceronem, magnum oratorem P. Quintius defensus, aut Licinius Archias faciunt: Catilina, & Milo, & Verres, & Antonius, hanc illi famam circumdederunt: non quia tanti fuit R. P. malos ferre cives, ut uberem ad dicendum materiam oratores haberent: sed, ut subinde admoneo, quaestionis meminerimus, sciamusque nos de ea re loqui, quæ facilius turbidis & inquietis temporibus exstitit. Quis ignorat utilius ac melius esse frui pace, quam bello vexari? Plures tamen bonos præliatores bella quam pax ferunt. Similes eloquentiæ conditio. Nam quo sæpius steterit tamquam in acie, quoque plures & intulerit ictus & exceperit, quo major adversarius, eo acrior qui pugnas sibi asperas desumserit, tanto altior & excelsior & illis nobilitatus criminibus, in ore hominum agit, quorum ea natura est ut secura nolint. Transeo ad formam & consuetudinem veterum judiciorum: quæ & si nunc aptior est, ita erit eloquentia, tanto illud forum magis exercebat, in quo nemo intra paucissimas horas perorare cogeatur, & liberæ comperendinationes erant, & modum dicendi sibi quisque sumebat; & numerus neque dierum neque patronorum finiebatur. Primus tertio consulatu Gn. Pompejus astrinxit imposuitque veluti frenos eloquentiæ, ita tamen ut omnia in foro, omnia in legibus, omnia apud prætores gereretur: apud quos quanto maiora negotia olim exerceri solita sunt, quod majus argumentum est, quam quod causæ centum-
vires,

virales, quæ nunc primum obtinent locum, adeo splendore aliorum iudiciorum obruebantur, ut neque Ciceronis, neque Cæsaris, neque Bruti, neque Cælii, neque Calui; non denique ullius magni oratoris liber apud centumviros dictus legatur, exceptis orationibus Asinii, quæ pro hæredibus Vrbinæ inscribuntur, ab ipso tamen Pollione mediis diui Augusti temporibus habitæ, postquam longa temporum quies, & continuum populi otium, & assidua senatus tranquillitas, & maximi principis disciplina, ipsam quoq; eloquentiam sicut omnia alia pacauerat. Paruum & ridiculum fortasse videtur quod dicturus sum, dicam tamen vel ideo ut rideatur. Quantum humilitatis putamus eloquentiæ attulisse pænulas istas, quibus astricti & velut inclusi cum iudicibus fabulamur: quantum virium detraxisse orationi auditoria & tabularia credimus, in quibus jam fere plurimæ causæ explicantur? Nam quomodo nobiles equos cursus & spatia probant; sic est aliquis oratorum campus, per quem nisi liberi & soluti ferantur, debilitatur, ac frangitur eloquentia. Ipsam quinimmo curam & diligentem styli anxietatem contrariam experimur: quia sæpe interrogat iudex; quando incipias; & ex interrogatione ejus incipiendum est. frequenter probationibus & testibus, silentium patronus indicit. unus inter hæc dicenti ac alter assistit, & res velut in solitudine agitur. Oratori autem clamore plausuque opus est, & velut quodam theatro, qualia cottidie antiquis oratoribus contingebant: cum tot pariter ac tam nobiles forum coartarent: cum clientela quoque, & tribus, & municipiorum legationes, ac partes Italiæ, periclitan-

clitantibus assisterent: cum in plerisque judiciis crederet populus Roman. sua interesse quid judicaretur. Satis constat C. Cornelium, & M. Scaurum, & T. Milonem, & L. Bestiam, & P. Vatinius, concursu totius civitatis & accusatos & defensos. ut frigidissimos quoque oratores, ipsa certantis populi studia, excitare & incendere potuerint. Itaque hercule ejusmodi libri exstant, ut ipsi quoque qui egerunt, non aliis magis orationibus censeantur. Iam vero conciones assiduæ, & datum jus quoque potentissimum quemque vexandi, atque ipsa inimicitiarum gloria, cum se plurimi disertorum, ne à P. quidem Scipione, aut Sylla, aut Gn. Pompejo abstinuerint, & ad incessendos principes viros, ut est natura invidiæ, populi quoque histriones auribus uterentur, quantum ardorem ingeniis, quas oratoribus faces admovebant? Non de otiosa & quieta re loquimur, & quæ probitate & modestia gaudeat: sed est magna ista & notabilis eloquentia, alumna licentiæ, quam stulti libertatem vocabant, comes seditionum, effrenati populi incitamentum, sine obsequio, sine servitute, contumax, temeraria, arrogans, quæ in bene constitutis civitatibus non oritur. Quem enim oratorem Lacedæmonium, quem Crentensem accepimus? quarum civitatum severissima disciplina, & severissimæ leges traduntur. Nec Macedonum quidem ac Persarum, ac ullius gentis, quæ certo imperio contenta fuerit, eloquentiam novimus. Rhodii quidam, Athenienses plurimi oratores exstiterunt: apud quos omnia populus, omnia imperiti, omnia, ut sic dixerim, omnes poterant. Nostra quoque civitas donec erravit, donec
se par-

se partibus, & dissensionibus, & discordiis confecit, donec nulla fuit in foro pax, nulla in senatu concordia, nulla in judiciis moderatio, nulla superiorum reverentia, nullus magistratuum modus: tulit sine dubio valentior eloquentiam, sicuti indomitus ager habet quasdam herbas lætiores. Sed nec tanti Reipublicæ Gracchorum eloquentia fuit, ut pateretur & leges: nec bonæ formam eloquentiæ Cicero tali exitu pensavit. Sic quoque quod superest antiquis oratoribus, forum non emendare, nec usquam ad votum compositæ civitatis argumentum est quidem, quod nemo nos advocat, nisi aut nocens aut miser. quod municipium in civitatem nostram venit, nisi quod aut vicinus populus, aut domestica discordia agitat? quam provinciam tuemur, nisi spoliata vexataque? Atqui melius fuisset nō queri, quam judicari. Quod si inveniretur aliqua civitas in qua nemo peccaret, supervacuum esset inter innocentes orator, sicut inter sanos medicus. Quomodo tamen minimum usus minimumque profectus ars medētis habet in his gentibus, quæ firmissima valetudine ac saluberrimis corporibus utuntur: sic minor oratorum obscuriorque gloria est inter bonos mores, & in obsequium regentis paratos. Quid enim opus est longis in senatu sententiis, cum optimi cito consentiant? Quid multis apud populum concionibus, cum de rep. non imperiti & multi deliberent, sed sapientissimus & unus? Quid voluntariis accusationibus, cum tam raro & tam parce peccetur? Quid invidiosis & excedentibus modum defensionibus, cum clementia cognoscentis obviam periclitantibus eat? Credite optimi,

786 F. QUINCTIL. DE ORATORIB. DIAL.
optimi, & in quantum opus est, disertissimi vi-
ri, si aut vos prioribus sæculis, aut isti quos mi-
ramur, his nati essent, ac deus aliquis vitas ve-
stras, vestra tempora repente mutasset: nec vo-
bis summa illa laus & gloria in eloquentia, ne-
que illis modus & temperamentum defuisset.
Nunc, quoniam nemo eodem tempore assequi
potest magnam famam & magnam quietem,
bonis sæculi sui quisque, citra obrectationem
alterius, utatur. Finierat Maternus. Tum Mes-
salla: Erant quibus contradicerem, erant de
quibus plura dici vellem, nisi jam dies esset ex-
actus. Fiet, inquit Maternus, postea arbitratu
tuo, & si qua tibi obscura in hoc meo sermone
visa sunt, de his rursus conferemus. Ac simul
assurgens & Aprum complexus, Ego, inquit, te
poëtis; Messalla, antiquariis criminabimur.
At ego vos rhetoribus & scholasticis, inquit,
cum adrisissent, discessimus.

LOCA EMENDANDA IN
FABII QUINCTILIANI
DIALOGO.

*a huc usque b commodata c atque id d Atticus
e nunc f inscrip. g in quantum h alias à vestru
i suo k detectus l parabat. m quis.*

F I N I S.

INDEX

I N D E X
A L P H A B E T I C U S
I N
C O R N E L I U M T A C I T U M.

A.

<i>Bbarus Arabum</i>	genus, vita & mores.
<i>Rex.</i> pag. 263.	147. <i>Liviam Drusi</i>
& seqq.	<i>uxorem adulterio pol-</i>
<i>noba mons.</i> 687	<i>luit.</i> 148. <i>Venenum</i>
<i>Te, liberta Neronis.</i>	<i>parat Druso.</i> 152. &
300, 324. & seq. 333.	<i>seqq.</i>
& seqq.	<i>Emilia Lepida.</i> 114.
<i>Agandestrius Chatterū</i>	<i>ejus mors.</i> 225
<i>princeps.</i> 101	<i>Enus fl.</i> 555
<i>liabeni.</i> 371. & seq.	<i>Esculapius deus.</i> 667
<i>intrix legio.</i> 516, 577	<i>Astyorum gentes.</i> 710
<i>optionis ficta mos pra-</i>	<i>Afranius Burrhus. Vide</i>
<i>vus.</i> 381	<i>Burrhus.</i>
<i>drana fl.</i> 36	<i>Africa.</i> 82. & seq. 440.
<i>dulterij pœna apud</i>	579
<i>Germanos.</i> 697	<i>M. Agrippa.</i> 2. 442
<i>Edui populi.</i> 125. &	<i>Agrippa Postumus uni-</i>
<i>seqq.</i> 464. & seqq.	<i>cus nepos Augusti.</i> 3.
<i>Egyptus.</i> 440, 478,	<i>ejus cades.</i> 4
494, 553	<i>Agrippa Postumus falsus,</i>
<i>Egyptia Iudaicaq; su-</i>	<i>Clemens nomine.</i> 74. &
<i>perstitutione infecti, pel-</i>	<i>seqq. interfectus.</i> 76
<i>luntur Italia.</i> 100	<i>Agrippina Augusta, Ger-</i>
<i>Elia Petina.</i> 258	<i>manici uxor, neptis</i>
<i>Elius Gallus.</i> 197, &	<i>Augusti.</i> 22. 27. &
<i>seqq.</i>	<i>seq. 44. & seq. 102. &</i>
<i>Elius Seianus.</i> 143. <i>ejus</i>	<i>seq. 154. & seq. 177.</i>
	&

I N D E X.

& seq. ejus mors. 215	516. & seq. 573, 583,
Agrippina Iulia, Germanici filia, mater Neronis, 83. & 84. & seqq. nubit Claudio Imper. 259. & seq. ejus lascivia. 301, 333	588, 613 Alpinus Montanus. 572 627, 681 Altinum. 555 Amisia fl. 41, 57 Amphitheatrum Placentinum conflagr. 502 Amphitheatrum capium apud Fidenam, cadit, maxima strage hominum. 185. & seq.
Agrippina insidia parantur à filio. 332. & seq. occiditur. 337. & seq.	Andecavi pop. 125 Angli. 707 Angrivarij. 57, 63. & seq. 704
Agrippina Colonia, Ubiorum opidū. 467, 620. & seq. 644, 648, 650. & seqq. sic dictum ab Agrippina Iulia, ibi genita. 270	Anicetus, Polemonis libertus. 333. & seq. ejus mors. 578. & seq.
Agrippinenses. 467. & seq. 625. & seq. 648. 650. & seq. 663. & seq.	Annaeus Lucanus occiditur. 410
Albani. 221. & seq. 437	Annaeus Seneca. 261. re-
Albis fl. 64. 708	etor Neronis. 295. accusatur. 361. & seq. ejus cades. 407
Albium Intemelium. 498	Annius Bassus. 580
Albucilla, uxor Satrij Secundi, multorū amoribus famosa. 231. & seq.	Annius Faustus. 496. ibid. damnatus.
Alexandria. 579, 666	Annius Gallus. 486. & seq. 497. 504. & seq. 516
Alienus Caccina. Vide Caccina.	Annus magnus & v-
Aliso fl. 57	rus 760
Allobroges. 473	Anfibarij 328
Alpes Iulia. 508	Anteius. 421, & seq.
Alphenus Varus. 508.	Antia-

I N D E X.

Antiochia. 536	Aquileia. 555
Antiochenſium theatrum.	Aquilius primipilaris.
ibid.	616
Antiochus rex. 538, 669	Aquilius Regulus. 634
Antistius Sostianus. 311,	Arabes Iudæis inſenſi. 670
360, 421, 578	Araviſci pop. 701
Antium colonia. 383	Araxis. 318
Antona fl. 271	Archelaus Cappadocia
Antonia turris. 676	rex, in viſus Tiberio.
L. Antonius. 78, 83	76. eius mors. 77
Antonius Felix. Vide Fe-	Arduenna ſaltus. 126
lix.	Arenacum. 681
Antonius Flamma. 637	Aticinum nemus. 593
Antonius Novellus. 486,	Arj. 709. & ſeq.
497	Ariobarzanes Medus. 55
Antonius Primus. 540.	Arioviſtus rex. 658
& ſeq. 561, 556. &	Armenij. 87, 280, 316.
ſeq. 589. & ſeq. 581,	& ſeq. 346. & ſeq.
587, 589, 599, 601,	Armenia. 55, 69, 317.
609, 654, 663	& ſeq.
Apenninus. 576, 581,	Arminius, Cheroſcorum
584, 586, &c.	princeps. 36. & ſeq.
Apicata, Seiani uxor.	58. & ſeq. 78. & ſeq.
149, 154	occiditur. 91
Apinius Tiro, 585, 599	Arnus fl. 50
Apis idolum. 671	Arpus, Chattorum prin-
Aponius Saturninus,	ceps. 57
Mæſia præfectus. 481	Arrius Varus. 555. &
540, 547. & ſeq. 555,	ſeq. 561. & ſeq. 607.
558. & ſeq.	& ſeq. 632. & ſeq. 653
L. Apronius, inferioris	Arruntius Stella. 308
Germania prætor.	Arsaces, Armenia rex.
292	220. & ſeq.
Apuleia Varilia, ſororis	Arsacidarum gens. 54.
Auguſti neptis. 81	& ſeq. 219. 228
	Arsa-

- Arsametes* fl. 378. & seq.
Artabanus, *Parthorum*
rex. 70, 219, 222,
 226, 227. & seq.
Artavaldes Armeniorū
rex. 55. & seq.
Artaxata, *urbs Armenia*,
 85, 220, 283, 318.
combusta, deleta & so-
lo equata. *ibid.*
Artaxias, *Artavaldis*
filius. 55
Artaxias Zenonis Pole-
monis filius rex datus
Armeniis à Germani-
co. 85. *defunctus.* 219
Asciburgium. 628, 688
Asinius Gallus. 7, 10, &
seq. 70. & *seqq.* 191.
eius mors. 214
Asinius Pollio. 168
Asphaltites lacus. 673
Asyla. 137, & seq.
Athenæ. 83
Ateste. 556
Aventicum Helv. caput.
 474
Aufidienus Rufus. 15.
 & seq.
Augurium aquilarū. 62
Augusta Taurinorū. 528
Augustales ludi. 12, 35
Augustani equites. 342
Augustus Caesar. 2. &
seq. eius testamentū. 6.
- mors. ibid. funus.* 7.
 & seq.
Augustodunum Edu-
rū caput. 126. & seq.
Aviones pop. 707
Avitus Didius. Vide Di-
dus Avitus.
Aulus Vitellius. Vide Vi-
tellius.
Auspicia, sortes & præs-
agia Germanorum. 692
- B.
- B** *Aduhenna lucus.* 192
Baianus lacus. 334
Balsamum. 673
Bardanes rex Parthorum
 238. *eius mors.* 239
Basilides Ægyptius sa-
cerdos. 665
Bassus Lucillius. Vide
Lucillius Bassus.
Batavi. 58. & seq. 469.
 471, 507. & seq. 528.
 & seq. 615. 620. 631.
 626. 628. & seq. 680.
 702. & seq.
Batavorum insula. 56.
 684
Batavodurum. 681
Bedriacum. 513. 516. &
 seq. & 563
Belga. 24. 125. 516. 617
Belus amnis. 572
Berenice regina. 491. 537
- Be.

- Bethasii. 645, 652. & seq.
 Bibaculicarmina. 160
 Ringium. 655
 Blæsus Iunius. Vide Iunius Blæsus.
 Boij. 701
 Boiocalus Ansibarius. 329
 Bonna. 518, 619, 682
 Boodicia Prasutagi uxor. 350. vitam veneno finit. 352
 Bracha tegmen barbarum. 502
 Brigantes Britannia populi. 272, 724
 Brinio Caninefas nobilis. 615. & seq.
 Britanni. 271. & seqq. 352. & seq. 717. & seq.
 Britannia descriptio. 719 & seq.
 Britannicus Claudij Caf. & Messallina filius. 240. 272. & seq. Britanico Domitium anteponit Claudius. 269.
 Britannico venenum paratur à Nerone. 302. ejus mors. ibid. sepultura. 303
 Brixellum. 511, 513
 Bruçteri. 33. 39. & seq. 329, 680, 704
 Burij pop. 709
 Burrhus Afranius rector Neronis. 395. & seqq. 336. & seq. ejus mors. 360
 Byzantium. 389. & seq. 539, 579.
- C.
- Cæcilius Simplex, consul. 525, 592
 Cæcina Alienus. 21. 32. & seq. 36, 41, 42. & seq. 56. & seq. 465. 469, 473. & seq. 488. & seq. 497, 501, 502. & seq. 514. & se. 529. & seq. 544, 548, 554. & seq. 570
 Cælius mons. 187. & seq.
 Casarea. 536
 Casia silua. 37
 Caledonia. 729. & seq.
 Cales provincia. 163
 Caligula Germanici filius militari vocabulo sic appellatus. 48
 Calistus Claudij libertus. 250, 258
 Calpurnius Asprenas. 495
 Calpurnius Galerianus C. Pisonis filius. 613. ejus mors. ibid.
 Calpurnius Piso. 71. & seq. 160. & seq.
- Cal-

I N D E X.

<i>Calpurnius Repentinus</i> ,	<i>Cassiacum claustra.</i>	437
centurio. 467. eius	<i>Cassia via.</i>	221
mors. 469	<i>Cassius Cherea.</i>	22
<i>Calvisius Sabinus</i> lega-	<i>Cassius Severus</i> exsul.	
tus. 461	160. & seq.	
<i>Camalodunum</i> , colonia.	<i>Castorum lacus.</i>	505
351. & seq.	<i>Castumnemus.</i>	708
<i>Camera</i> , naves Ponticae.	<i>Catualda nobilis juvenis.</i>	
579. & seq.	88	
<i>Campania.</i>	<i>Catulli carmina.</i>	168
508	<i>Catumerus Chattorum</i>	
<i>Campania ora vastata.</i>	princeps.	242
435	<i>Celenderis Ciliciae castel-</i>	
<i>Candidati pratura duo-</i>	lum.	97
<i>decim.</i> 12. & seq.	<i>Celsus Marius.</i> Vide Ma-	
<i>Caninefates.</i> 191. & seq.	rins <i>Celsus.</i>	
615, 619. & seq. 645.	<i>Cenchrius amnis.</i>	136
663	<i>Centuriones verberibus</i>	
<i>Capito Fonteius.</i> Vide	<i>multantur à militibus.</i>	
<i>Fonteius Capito.</i>	22	
<i>Capitolij structores.</i>	<i>Census Neronis libertus.</i>	
695	522	
<i>Capitolij conflagratio.</i> ib.	<i>Cerialis Petilius.</i> Vide Pe-	
<i>Capitolij restitutio.</i> 642	tilius <i>Cerialis.</i>	
<i>Cappadoces.</i>	<i>Cerius Severus tribunus.</i>	
85	452	
<i>Cappadocia.</i>	<i>Cesellius Bassus Pænus.</i>	
494	414. eius mors. 415	
<i>Caprea insula.</i> 188. & seq.	<i>Cestius Gallus Syria le-</i>	
<i>Capua.</i>	gatus.	675
585	<i>Cestius Severus.</i>	634
<i>Caracates pop.</i>	<i>Cethegus Labeo legatus.</i>	
655	192	
<i>Caractacus rex Britan-</i>	<i>Chaldaea artis peritus Ti-</i>	
<i>nic.</i> 273, 577. & seq.	berius. 212. & seq.	
<i>Cariovalda</i> , Batavorum	Cha-	
dux. 59		
<i>Carmelus mons.</i>		
536		
<i>Carfula.</i>		
587		
<i>Carthismandum</i> , Brigan-		
tum regina. 274, 577		

<i>Chamavi.</i> 292, 704. & seq.	<i>Agrippina.</i> 109
<i>Charicles medicus.</i> 232	<i>Claudius Apollinaris.</i> 585
<i>Chasuari pop.</i> 704	<i>Claudius Tiberius Caesar.</i> 235, 240, 259. <i>Claudio nubit Agrippina</i>
<i>Chatti.</i> 36. & seq. 57. & seq. 270, 329, 705	<i>Julia, mortua Messalina.</i> 261. <i>Claudij sevitia.</i> 288. <i>Claudius temulētus.</i> 292. <i>Claudio venenum paratur dolo Agrippinae.</i> <i>ibid.</i>
<i>Cherusci.</i> 36, 37. & seq. 61, 78, 242. & seqq. 270, 705. & seq.	<i>moritur.</i> <i>ibid.</i> <i>eius funus.</i> 393
<i>Christus.</i> 394	<i>Claudius Civilis Batavorum princeps.</i> 512. & seq. 643, 650, 680. 685
<i>Christiani.</i> 395. & seq.	<i>Claudius Cossus legatus.</i> 474
<i>Ciceronis carmina.</i> 765	<i>Claudius Drusus. Vide Drusus.</i>
<i>Ciceronis libri.</i> 775	<i>Claudius Faventinus centurio.</i> 589
<i>Cilices.</i> 76. & 97	<i>Claudius Iulianus.</i> <i>ibid.</i>
<i>Cilices agrestes Clitæ diæti.</i> 286	<i>Claudius Labeo Præfectus alæ Batavorum.</i> 517, 645
<i>Cimbri.</i> 658, 706	<i>Claudius Sagitta.</i> 639
<i>Cingonius Varro.</i> 437	<i>Claudius Sanctus.</i> 650
<i>Cinithj.</i> 82	<i>Claudius Severus.</i> 473
<i>Circenses ludi.</i> 240	<i>Claudius Timarchus Cretensis, reus agitur.</i> 308
<i>Civilis Claudius. Vide Claudius Civilis.</i>	<i>Claudius Victor.</i> 628
<i>Clanis flu.</i> 54	Ll Cle-
<i>Clarj Apollinis oraculum.</i> 83	
<i>Classicus præfectus alæ Treverorū.</i> 498, 644. & seq. 650, 663. & seq. 681	
<i>Clavarium donativi nomen.</i> 581	
<i>Claudia M. Silani filia, C. Caesaris uxor.</i> 212, 218	
<i>Claudia Pulchra, sobrina</i>	

<i>Clemens Iulius centurio.</i>		<i>supplicia.</i>	403. & seq.
18		<i>Consulium discordia.</i>	199
<i>Clemens Postumi Agrippa servus.</i>	74. & seq.	<i>Cora Etruriae promontorium.</i>	74
<i>Clitarum natio.</i>	228	<i>Corbulo Domitius.</i>	120.
<i>Clodius Macer.</i>	437, 547	& seqq.	243. & seqq.
<i>Cluvius Rufus.</i>	478, 524	299. & seq.	319. &
528. & seq.		seq.	346. & seq.
<i>Cocceius Nerva.</i>	412.	& seq.	384. & seqq.
<i>abstinentia moritur.</i>		555	
215		<i>Corcyra insula.</i>	102
<i>Coetiana alpes.</i>	654	<i>Cornelius Dolabella</i>	128,
<i>Codicilli Seiani.</i>	171	140, 435. <i>eius mors.</i>	
<i>Codicilli Pisonis.</i>	110	527. & seq.	
<i>Cœlaletæ pop.</i>	124	<i>Cornelius Fuscus.</i>	541,
<i>Cœlius orator.</i>	761	554, 576	
<i>Cœliana orationes.</i>	798	<i>Cornelius Laco.</i>	437, 441
<i>Cogidunus rex.</i>	722	& seq.	453, 456. <i>eius</i>
<i>Cohibus flu.</i>	579	<i>mors.</i>	460
<i>Coi.</i>	156, 288	<i>Cornelius Martialis.</i>	594
<i>Colonia Agrippina. Vide</i>		& seq.	
<i>Agrippina Colonia.</i>		<i>Cornelius Sylla.</i>	308, 324
<i>Comageni.</i>	76, 85	<i>eius mors.</i>	364
<i>Cometes sidus.</i>	345, 396	<i>Cornelius Tacitus de suis</i>	
<i>Comitia consularia.</i>	51	<i>Annalibus.</i>	167
<i>Comitia à campo transla-</i>		<i>Cornelius Tacitus sacer-</i>	
<i>ta ad patres.</i>	12	<i>dos Quindecimviri,</i>	
<i>Comitia Magistratum</i>		& <i>prætor sub Domi-</i>	
<i>habenda in quinquen-</i>		<i>tiano.</i>	240
<i>nium.</i>	72	<i>Corfica.</i>	500. & seq.
<i>Conjuratio in Neronem.</i>		<i>Cotta Messallinus.</i>	160,
397. & seq. <i>eiusdem</i>		196, 203	
<i>conjuratæ proditionis</i>		<i>Cottia alpes.</i>	486
<i>proditionis proditio</i>		<i>Cotys rex Thracum.</i>	90.
<i>ex domo Scevini.</i>	401.	& seq.	occiditur. 91
& seq. & <i>conjuratorum</i>			
			<i>Cotys</i>

<i>Cotys rex minoris Armeniae.</i>	238	<i>Demetrius Cynicus.</i>	431
<i>Cremona.</i>	504. & seqq.	<i>Diana Limeneticidis templum.</i>	173
531. & seq. 548, 560.		<i>Diana persica.</i>	138
& seqq. oppugnatur.		<i>Dicendi formæ & genera mutantur cum temporibus.</i>	761
567. <i>Cremona excidium,</i> &c. 570. & seq.		<i>Didius Avitus.</i>	277, 327
<i>Cremutius Cordus.</i>	167	& seq. 349	
<i>eius mors.</i>	168. <i>eius libri.</i>	<i>Dillius Vocula. Vide Vocula.</i>	
<i>Crescens Neronis libertus.</i>	478	<i>Dinis Thracum dux.</i>	178
<i>Creticus Sullanus rector Syriae.</i>	55, 77	<i>Divodurum, Mediomatricum oppidum.</i>	470
<i>Crispinus Centurio.</i>	468	<i>Domitia Neronis amita.</i>	290
<i>Crupellarij.</i>	126	<i>Domitianus, Vespasiani filius.</i>	587, 597. & se.
<i>Cruptoricis villa.</i>	128	<i>Cæsar consalutatus à militibus.</i>	604. <i>eius stupra, adulteria, & indomitæ libidines.</i>
<i>Cugerni.</i>	679. & seq.	607. & seq. <i>præturam capit.</i>	653. & seq. <i>imperij munia omittit.</i>
<i>Cincia lex.</i>	236		667
<i>Curtius Montanus.</i>	574. 576. & seq.	<i>Gn. Domitius.</i>	193, 201
<i>Curtius Rufus.</i>	245	<i>L. Domitius, Gn. Domitij Enobarbi & Iulie Agrippinæ filius.</i>	240. 258. <i>ei despondetur Octavia Claudij filia.</i>
<i>Curtius lacus.</i>	457, 523	259. & seq. <i>adoptatur à Claudio.</i>	269
<i>Cusus flu.</i>	89	<i>Domitius Afer.</i>	179, 187
<i>Cyclopes.</i>	136		Ll 2 Do-
D.			
D <i>Acorum gens.</i>	435		
578			
<i>Daba pop.</i>	55		
<i>Dalmata.</i>	558, 580		
<i>Danubius flu.</i>	578, 687		
<i>Decimus Pacarius. Vide Pacarius.</i>			
<i>Decumana porta.</i>	43		

<i>vita & mores. ibid. & seq.</i>	<i>Sabinus.</i>
<i>Fabricius Veiento. 360</i>	<i>Flavius Vespasianus. Vide Vespasianus.</i>
<i>Fanum Fortuna. 580</i>	<i>Flevum castellum. 192</i>
<i>Fasti adulatione temporum fœdati. 633</i>	<i>Fonteius Agrippa. 68. 578</i>
<i>Fatone an sorte volvantur res mortalium. 436</i>	<i>Fonteius Capito. 169. & seq. 438, 464. & seq.</i>
<i>Felix Indæ præfectus. 287, 675. & seq.</i>	<i>Fecrum Iulij. 576</i>
<i>Feminae ob lacrymas damnatae. 206</i>	<i>Forojuliensis colonia. 498 576</i>
<i>Feminarum libido coercita. 99</i>	<i>Fosipop. 705</i>
<i>Feminarum pœnæ quæ servis conjunguntur. 284</i>	<i>Frisii. 191, 244, 327. & seq. 615. & seq. 705</i>
<i>Feminarum vitia. 121</i>	<i>Fucinus lacus. 286</i>
<i>Fenius Rufus. 308, 360. & seq. 398. & seq.</i>	<i>Fusius consul. 194</i>
<i>Fenni pop. 712</i>	<i>Fulcinius Trio celebris accusator. 77. & sequ. 107. & seq. 224. & seq.</i>
<i>Filius patrem interficit. 566. & seq.</i>	<i>Furius Camillus. 82. & seq.</i>
<i>Flaccus Hordeonius. 439 467. & seq. 523, 547. & seq. 619. & seq. interficitur. 630</i>	<i>Fundani lacus. 592</i>
<i>Flamen Dialis. 135, 157. & seq.</i>	<i>Funera Germanorū. 701</i>
<i>Flavianus. Vide Titus Ampius Flavianus.</i>	<i>Furnius. 179</i>
<i>Flavius Arminij frater. 58, 243</i>	
<i>Flavius Sabinus. Vide</i>	<i>G.</i>
	<i>G Alatia. 495</i>
	<i>Galba. 434. & sequ. occiditur. 457. eius vita, mores, &c. 462. & seq.</i>
	<i>Galbiani. 464</i>
	<i>Galeria, uxor Vitellij. 527</i>
	<i>Ll 3 Gale-</i>

I N D E X.

<i>Galernus Trachalus.</i> 488,	<i>manorū armatura.</i> 60
526	<i>Germanorum patris</i>
<i>Galgacus dux.</i> 731	<i>mos in bello.</i> 544.
<i>Galilai,</i> 285	<i>Germanorum obnoxia</i>
<i>Galli.</i> 687. & seq.	<i>morbis corpora.</i> 545
<i>Galli Rhenum accolentes</i>	<i>Germania situs, mores &</i>
<i>Galbianis adversi.</i> 464	<i>populi.</i> 687. & seq. us-
<i>Galli rebellionē cœptant.</i>	<i>que ad finem libelli.</i>
126. & seq.	<i>Germania inferioris le-</i>
<i>Galli in Germaniam</i>	<i>giones.</i> 439, 466
<i>transgressi.</i> 701	<i>Germania superioris le-</i>
<i>Gallia.</i> 475	<i>giones.</i> 440, 465
<i>Gallia comata.</i> 246	<i>Germania turbatio.</i> 577
<i>Gallia Narbonensis.</i> 268.	<i>Germanicus Caesar Clau-</i>
480, 486	<i>dij Drusi filius.</i> 3. &
<i>Galvia Crispinilla, ma-</i>	<i>seq. 22. & seq. 31. &</i>
<i>gistra libidinum Ne-</i>	<i>seq. 77. 83. & seq. mo-</i>
<i>ronis.</i> 477	<i>ritur. 94. eius funus.</i>
<i>Gambriuij.</i> 688	<i>ibid. honores illi post</i>
<i>Garamantum rex præ-</i>	<i>mortem decreti.</i> 99
<i>darum receptor.</i> 161	<i>Gessius Florus procura-</i>
<i>Gannaseus Chaucorum</i>	<i>tor Iudææ.</i> 675
<i>dux Canifas natione,</i>	<i>Gindes flu.</i> 239
<i>Germaniam inferiore</i>	<i>Glesum.</i> 711
<i>incursat, & Gallorum</i>	<i>Gotarzes Parthorum rex.</i>
<i>oram vastat.</i> 243. eius	238, 261. & seq. mo-
<i>mors.</i> 244	<i>ritur.</i> 265
<i>Garamanta.</i> 161	<i>Gothini pop.</i> 709
<i>Gelduba, loci nomen.</i> 627	<i>Gothones pop.</i> 710
& seq.	<i>Gracchus prætor.</i> 210
<i>Germani milites.</i> 445. &	<i>Graja alpes.</i> 475
<i>seq. 511, 547. lati bel-</i>	<i>Grajus mons.</i> 634
<i>lo. 616. fluminibus</i>	<i>Granius Marcellus.</i> 47
<i>sueti. 678. custodes</i>	<i>Grinnes.</i> 682
<i>imperatoris. 17. Ger-</i>	<i>Gugerni.</i> 614

H.

H <i>Adria.</i>	576	<i>Hierosolyma.</i>	669, 674.
<i>Hæmus mons.</i>	124	& seq.	
<i>Hammonis oraculū.</i>	670	<i>Hispanienses.</i>	479
<i>Haruspicum collegium.</i>		<i>Histriones.</i>	49, 156
241		<i>Hordeonius Flaccus.</i>	Vide
<i>Q. Haterius.</i>	11. eius	<i>Flaccus Hordeonius.</i>	
<i>mors.</i>	185	<i>Hortalus nobilis juven.</i>	
<i>Haterius Agrippa.</i>	81.	72, 75	
85, 129. & seq.		<i>Hostilia vicus Veronen-</i>	
<i>Helius Gracilis Belgica</i>		<i>sium.</i>	555, 575
<i>legatus.</i>	228	<i>Hyberi.</i>	279. & seq.
<i>Hellusij pop.</i>	712	<i>Hyrcani.</i>	347
<i>Helvetij Gallica gens.</i>			
473, 701		I.	
<i>Helvidius Priscus.</i>	283.	<i>[Celus Galba libertus,</i>	
642		<i>Martialis vocitatus.</i>	
<i>Hercules apud Ægyptios</i>		441: 453	
<i>celebris.</i>	87	<i>Iceni pop.</i>	271, 350
<i>Herculis columna.</i>	705	<i>Idistavisus campus.</i>	61
<i>Herculis oraculum.</i>	263	<i>Ignes terra editi.</i>	30
264		<i>Illyricum.</i>	78, 439
<i>Herculi sacra silva.</i>	59	<i>Illyricus exercitus.</i>	408.
<i>Hercynia silva.</i>	79, 701	seq. 541	
<i>Herennius Gallus.</i>	624,	<i>Ingævones pop.</i>	625
647. eius mors.	656	<i>Inguiomerus Arminij pa-</i>	
<i>Herminones.</i>	688	<i>truus.</i>	44. & seq.
<i>Hermunduri.</i>	270, 329,	<i>Interamna.</i>	588. & seq.
708		<i>Ioannes Bargiora, dux Iu-</i>	
<i>Herodes rex Iudææ.</i>	675	<i>daorum.</i>	677
<i>Hertum, id est, terram</i>		<i>Iordanis fl.</i>	673
<i>matrem colunt Ger-</i>		<i>Isichi.</i>	317
<i>mani.</i>	707	<i>Isis.</i>	670, 691
<i>Hiberi.</i>	220. & seq.	<i>Istævones pop.</i>	688
		<i>Italus Cheruscorum dux.</i>	
		242	
		Ll 4	<i>Iuba</i>

I N D E X.

<i>Inba Maurorū rex.</i> 150	<i>eius mors.</i> 126
<i>Inbillius Hermunduro- rum rex.</i> 270	<i>Iulius Frontinus.</i> 632. & seq.
<i>Indai.</i> 285, 670	<i>Iulius Fronto.</i> 446, 506
<i>Julia Agrippina. Vide Agrippina.</i>	<i>Iulius Gratus.</i> ibid.
<i>Julia Augusta Tiberij mater moritur.</i> 194.	<i>Iulius Mansuetus à filio occisus.</i> 566, 567
<i>eius atas, genus, vita, &c.</i> 195	<i>Iulius Martialis.</i> 450, 482
<i>Julia Augusti filia.</i> 33.	<i>Iulius Maximus.</i> 628
<i>eius mors.</i> 34	<i>Iulius Paullus.</i> 615
<i>Julia Augusti neptis.</i> 191.	<i>Iulius Pelignus, procura- tor Cappadocia.</i>
<i>eius mors.</i> ibid.	<i>Iulius Placidus.</i> 603
<i>Julia Drusi filia.</i> 119, 216	<i>Iulius Postumus.</i> 155
<i>Iuliatas.</i> 263	<i>Iulius Priscus.</i> 548, 583.
<i>Iulius Agrestis.</i> 583. & seq.	<i>eius mors.</i> 615
<i>Iulius Agricola.</i> 715.	<i>Iulius Sabinus.</i> 644, 653
745. & seq. usque ad finem libri.	<i>eius mors.</i> ibid.
<i>Iulius Alpinus.</i> 473	<i>Iulius Sacrovir. Ednus.</i> 125. <i>eius mors.</i> 128
<i>Iulius Atticus.</i> 454	<i>Iulius Secundus.</i> 746
<i>Iulius Auspex.</i> 654	<i>Iulius Tutor, Trevir.</i> 644 648, 655. & seq. 682.
<i>Iulius Briganticus.</i> 403 655	& seq.
<i>Iulius Burdo.</i> 468	<i>Iulius Vindex.</i> 437. & seq. 463. & seq.
<i>Iulius Calenus.</i> 572	<i>Julia Silana.</i> 240, 360
<i>Iulius Carus.</i> 458	<i>Iulius Blasus legatus le- gionum Pannonicarū.</i>
<i>Iulius Celsus.</i> 209	13. & seq. proconsul
<i>Iulius Civilis.</i> 468	<i>Africa.</i> 127. & seq.
<i>Iulius Classicus. Vide Classicus.</i>	135, 143
<i>Iulius Cordus.</i> 478	<i>Iunius Blasus, Lugdunē- sis Gallie rector.</i> 469.
<i>Iulius Florus Trevir.</i> 127	525.

525. eius mors. 573.
eius genus & mores.
574
unius Gallio. 202, 413
unius Mauricus. 53
unius Rusticus. 196
unius Silanus proconsul
Asia. 295. & seq.
Iuris, & legum principia.
98, 117. & seq.
Iuvenales ludi. 341, 388
588
L.
Laco. Vide Cornelius
Laco.
Langobardi. 79. & seq.
707
Laodicea urbs. 375
Latinus Latiaris. 189.
& seq. 202
Latinus Pandus propræ-
tor Mæsia. 91. & seq.
Legum principia & va-
rietates. 116. & seq.
Lemovij pop. 710
Lentulus Getulicus. 218
Lepida mater Messallina.
255, 291
M. Lepidus. 11, 159, &
seq. eius mors. 216
Leptitani. 641
Leucorum civitas. 471
Libanus mons. 673
Liber pater. 672
Libertatis atrium. 452
Libo Drusus. 67. eius
mors. 68. & seq.
Licinius Mucianus. Vide
Mucianus.
Licinius Proculus. 459.
482. & seq. 516, 525
Ligipop. 271, 709
Ligures. 499
Lingones. 465. & seq.
654. & seq.
Linus Thebanus. 241
Litterarum forma. 434
Livia Augusta. 3. & seq.
23
Livia Drusi uxor, soror
Germanici. 78, 99,
149. adultera Seiani.
153, 171
Livineius Regulus. 343
Locusta venefica mulier.
292, 303
Lollia Paullina. 258, 268
M. Lollius. 129
Londinium. 351
Luceius Albinus. 524.
eius mors. ibid.
Lucillius Bassus. 549.
559. & seq. 574, 609.
& seq.
Lucillius centurio, Cedo
alteram, dictus. 17
Luco municipium Vo-
contiorum. 473
Ludi seculares. 249
Lugdunum. 469, 667
Ll 5 Lugdu-

I N D E X.

<i>Lugdunensis colonia.</i> 464	<i>Marcellus sororis Augu-</i>
<i>Lugdunenses & Viennen-</i>	<i>sti filius.</i> 3, 442
<i>ses discordes.</i> 472	<i>Marcellus Eprinus.</i> 522.
<i>Luna languescens claro</i>	<i>& seq. 610, 636, &</i>
<i>cælo.</i> 18	<i>seq.</i>
<i>Lupia flu.</i> 39, 683	<i>Marcodanū vicus.</i> 625
<i>Lusitani.</i> 475	<i>Marcomani.</i> 79, 88, 708
<i>Lustrale certamen.</i> 416	<i>Mardi pop.</i> 346
<i>Lutorius Priscus.</i> 129.	<i>Margarita subfusca &</i>
<i>eius mors.</i> 130	<i>liuentia gignit Ocea-</i>
<i>Lyris amnis.</i> 286	<i>nus.</i> 721
<i>Lygus spado.</i> 152. & seq.	<i>Maricus Bojus, deus</i>
	<i>Galliarum.</i> 525. <i>feris</i>
	<i>objectus, sed nō lania-</i>
	<i>tus. ib. interfectus: Vi-</i>
	<i>tellio spectante.</i> 526
	<i>Marius Celsus.</i> 442, 452
	<i>& seqq. 475. & seqq.</i>
	<i>504. & seq. 516. &</i>
	<i>seq. 525</i>
	<i>Marius Maturus.</i> 498
	578
	<i>Maroboduus Marcoma-</i>
	<i>norm rex.</i> 78. & seq.
	88. & seq.
	<i>Marsaci.</i> 645
	<i>Marsi.</i> 32. & seq. 66, 688
	<i>Marsigni.</i> 709
	<i>Martianus Icelus. Vide</i>
	<i>Icelus.</i>
	<i>Martius Macer. Vide</i>
	<i>Macer.</i>
	<i>Marus flu.</i> 89
	<i>Mathematici.</i> 68, 447.
	526

M.

M *Acer Martius.* 504,
511

Macro libertus Tiberij.
224. & seq.

Magi. 67

Magius Cæcilianus. 121

Maguntiacum. 615, 631
& seq. 650

Majestatis lex. 46

Maleficiorū diversa ge-
nera. 89. & seq.

Malorix Frisiorum prin.
328

Malovendus Marsorum
dux. 66

Mamercus Scaurus. 11.
218. *eius mors.* *ibid.*

Manlius Patricius. 637

Manlius Valens. 472

Mannus Tuistonis filius.
693

Mat-

I N D E X.

<i>Mattiaci.</i>	627, 702	<i>Milvius pons.</i>	324, 486, 610
<i>Mattiacus ager.</i>	245	<i>Minucius Iustus.</i>	556
<i>Mattium Chattorum ca-</i>		<i>Miracula.</i>	521, 664
<i>put.</i>	36	<i>Misenensis classis.</i>	495, 584
<i>Mauri.</i>	82, 524	<i>Mithradates Armenia</i>	
<i>Mauretania dux.</i>	440, 524	<i>rex.</i>	237, 264. & seq.
<i>Mediolanum.</i>	475	<i>occiditur.</i>	281. & seq.
<i>Mediomatrici.</i>	656	<i>Mæsia.</i>	481
<i>Meherdates filius Phra-</i>		<i>Mæsicæ legiones.</i>	510, 552
<i>batis.</i>	262, 264. victus.	<i>Mona insula.</i>	349, 725
<i>ibid.</i>		<i>Monobazus.</i>	371
<i>Mella eques Romanus.</i>		<i>Montanus Alpinus.</i>	Vide
	423	<i>Alpinus Montanus.</i>	
<i>Memmius Regulus.</i>	358	<i>Morini.</i>	625
<i>Memnonis saxeæ effigies.</i>		<i>Mosa flu.</i>	57, 625
	88	<i>Mosella flu.</i>	327. & seq.
<i>Memphis.</i>	667		661
<i>Menapij.</i>	625	<i>Moses.</i>	671
<i>Mennius Rufinus castro-</i>		<i>Mucianus.</i>	439, 493, 531
<i>rum præfectus.</i>	559	<i>& seq.</i>	553, 581, 591, 608, 632. & seq.
<i>Mephitis templum.</i>	571		653, 654, 660
<i>Mesopotamia.</i>	223	<i>Mumius Luperus.</i>	618.
<i>Messalla Valerius.</i>	7	<i>& seq. interfectus.</i>	649.
<i>Messallina uxor Claudij.</i>		<i>Munatius Plancus.</i>	26
	234. & seq. eius adul-	<i>Musonius Rufus.</i>	601, 612, 633
<i>ter C. Silius.</i>	240. nubit	<i>Musulani.</i>	127
<i>C. Silio.</i>	249. accusa-		N.
<i>tur apud Claudium.</i>		<i>Nabalia, sive Vahalæ</i>	
<i>ibid. eius mors.</i>	256	<i>flu.</i>	685
<i>Messallinus Cotta.</i>	Vide	<i>Naharvali.</i>	709
<i>Cotta Messallinus.</i>		<i>Nar</i>	
<i>Mævius Pudens.</i>	448		
<i>Milichus.</i>	401. & seq.		
	411		

I N D E X.

Narflu.	50	Noricum.	475
Narbonensis provincia.		Novaria.	ibid.
478, 497		Novesium. 624. & seqq.	
Narisci pop.	708	646. & 682	
Narcissus Claudij liber-		Nuithones pop.	707
tus. 250, 258, 291. ad		Numisius Rufus.	621
mortem adigitur. 295		eius mors.	656
Narnia. 588. & seq. 599		Numisius Lupus.	556
Nauportum.	15	Nymphidius.	412
Neapolis.	388	Nymphidius Sabinus op-	
Nemetes pop.	270, 702	pressus.	436, 449
Nero filius Germanici.		Nynos urbs Assyria. 263	
77, 118, 184		O.	
Nero filius Gn. Domitij		○ Ccia Vestalis.	100
Enobarbi & Iulia A-		Occhoris rex.	670
grippina. 277. Octa-		Oceanus tumescit maxi-	
viam Claudij filiam in		me impulsu Aquilonis	
matrimonium acci-		simul sidere equino-	
pit. 287. Imperator cō-		ctij. 45. violentior cete-	
salutatus. 293. lupana-		ro mari.	65
ria pererrat, & c. 309.		Octavia Claudij filia Bri-	
matrē interficit. 337.		tannici soror. 258. de-	
exturbat Octaviam &		spondetur Dominio. ib.	
Popæe conjungitur.		& seq.	
366. denubit Pythago-		Octavius Augusti Pater. 7	
ra.	390	Octavius Fronto.	70
Nero falsus. 495. inter-		Octavius Sagitta.	322
fectus.	ibid.	Odrusa pop.	124
Nervij. 616, 628, 663,		Olennius.	192. & seq.
702		Onomastus.	448. & seq.
Nola urbs.	4. & seq.	Ophensis populus.	533
Nonius Actianus.	634	Opitergium.	555
Nonius Receptus.	467.	Oppia leges.	121. & seq.
eius mors.	ibid.	M. Opsius.	190
Norici.	475, 684	Oratio Agrippinensium. 651	
		Oratio	

I N D E X.

<i>Oratio Caractaci.</i> 273	<i>Oratio Vitellij.</i> 259. &
<i>Oratio C. Cassi.</i> 356, 357	260
<i>Oratio Cerialis.</i> 657. &	<i>Oratio Vologesis.</i> 371
658	<i>Oratio pulchra qua.</i> 766
<i>Oratio Civilis.</i> 627, 680,	<i>Orationis forma ac spe-</i>
685	<i>cies mutanda cū con-</i>
<i>Oratio Claudij.</i> 248	<i>ditione temporū ac di-</i>
<i>Oratio Curtij Montani.</i>	<i>versitate aurium.</i> 761
635	<i>Orator qualis esse debeat.</i>
<i>Oratio Galbae.</i> 442. & seq.	766
<i>Oratio Galgaci.</i> 731. &	<i>Oratorum dignitas.</i> 782
seq.	<i>Oratorum vitia.</i> 769
<i>Oratio Germanici.</i> 27. &	<i>Orcades insula.</i> 719
seq.	<i>Ordovices.</i> 273, 725
<i>Oratio Hortali.</i> 72. &	<i>Orientis regna mota.</i> 54
seq.	<i>Ornospades dux.</i> 223
<i>Oratio Iulij Agricola.</i>	<i>Orodes filius Artabani</i>
734. & seq.	<i>regis.</i> 221
<i>Oratio Iuliae Agrippinae.</i>	<i>Orphidius Benignus in-</i>
307. & seq.	<i>terficitur.</i> 516. <i>eius</i>
<i>Oratio M. Lepidi.</i> 129.	<i>corpus crematur.</i> ib.
& seq.	<i>Osi pop.</i> 701, 709
<i>Oratio Muciani.</i> 533. &	<i>Ostorius, proprator Bri-</i>
seq.	<i>tannia.</i> 271. & seq.
<i>Oratio Neronis.</i> 362	<i>eius mors.</i> 276
<i>Oratio Othon.</i> 455, 483.	<i>Ostorius Scapula.</i> 359.
& seq. 518	421. <i>eius mors.</i> 422
<i>Oratio Peti Thrasea.</i> 381	<i>Osyris.</i> 667
<i>Oratio Pisonis.</i> 450	<i>Oiho.</i> 441. & seq. 446.
<i>Oratio Segestis.</i> 37	& seq. <i>imperator con-</i>
<i>Oratio Seneca.</i> 361. &	<i>salutatus.</i> 449. <i>eius</i>
seq.	<i>falsae virtutes.</i> 475.
<i>Oratio Teneberrorum le-</i>	<i>luxu, sevitia, auda-</i>
<i>gati.</i> 650, 651	<i>cia exitiosus Reipubl.</i>
<i>Oratio Tiberij.</i> 107, 171.	509. <i>eius mors.</i> 520.

sepis

I N D E X.

<i>sepulchrum. ibid. eius</i>	<i>Papyrius centurio. 639.</i>
<i>atas, genus, mores, &c.</i>	<i>& seq.</i>
<i>ibid. & seq.</i>	<i>Papia Poppæa lex. 116</i>
<i>Oxiones pop. 712</i>	<i>Paris histrio. 306, 311</i>
<i>P.</i>	<i>Parthi. 221. & seq. 239.</i>
P <i>Acarius Decimus.</i>	<i>& seq. 262. & seq. 279</i>
<i>500. eius mors. ibid.</i>	<i>297, 314. & seq. 347.</i>
<i>Pacorus rex Parthorum.</i>	<i>370, 384</i>
<i>675</i>	<i>Tatavium. 556</i>
<i>Pacorus, Vologesis frater.</i>	<i>Paullinus Suetonius. Vide</i>
<i>378</i>	<i>Suetonius Paullinus.</i>
<i>Pactius Africanus. 634</i>	<i>Pecunia, nervi civilis</i>
<i>Pactius Primipili centu-</i>	<i>belli. 539</i>
<i>rio. 315, 377</i>	<i>Pedanens Secundus à ser-</i>
<i>Pados flu. 474, 500, 510</i>	<i>vo interfectus. 356</i>
<i>517, 580</i>	<i>Teninae alpes. 486</i>
<i>Patus Cosennius. 374. &</i>	<i>Percennius. 13. eius mort.</i>
<i>seq. 384</i>	<i>20</i>
<i>Patus Thrasea. 325, 427</i>	<i>Petilius Cerialis. 586.</i>
<i>& seq. 609. & seq.</i>	<i>600, 656, & seq. 678.</i>
<i>Pallas Claudij libertus.</i>	<i>& seq. 682</i>
<i>258. & seq. 259. &</i>	<i>Petronia uxor Vitellij.</i>
<i>seq. 269. & seq. 291.</i>	<i>527</i>
<i>296. & seq. eius mors.</i>	<i>Petronius Turpilianus.</i>
<i>369</i>	<i>355, 412. eius mort.</i>
<i>Palma. 673</i>	<i>437</i>
<i>Pamphilia. 495</i>	<i>Petronius procurator.</i>
<i>Panda flu. 265</i>	<i>475</i>
<i>Pandateria insula. 377</i>	<i>C. Petronius, 423. eius</i>
<i>Pannonij. 13, 376, 498.</i>	<i>vita & mores. 424. &</i>
<i>558</i>	<i>seq.</i>
<i>Pannonicae alpes. 547</i>	<i>Peucini. 711</i>
<i>Pantomimi. 50, 345</i>	<i>Pharasmanes, Hybernia</i>
<i>Paphia Veneris templum.</i>	<i>rex, Mithradatis frater</i>
<i>492</i>	<i>237. & seq. 279. & seq.</i>
	<i>Phi-</i>

I N D E X.

<i>Philippopolis.</i>	124	<i>Plautius Aelianus pontif.</i>	642
<i>Phœnix avis.</i>	216	<i>Plautus Rubellius.</i>	345.
<i>Phrahates rex.</i>	54	419. eius mors.	365
<i>Phrahates, Phrahatis filius.</i>	220. eius mors.	<i>Plinius Germanicorum bellorum scriptor.</i>	44.
<i>ibid.</i>		568	
<i>Phryxus.</i>	221	<i>Plotius Firmus.</i>	459,
<i>Picenus ager.</i>	576	482, 518	
<i>Pirenæum.</i>	448	<i>Plotius Griphus.</i>	582,
<i>Gn. Piso, Pisonis filius, Syria præfectus.</i>	77, 84.	632	
& seq. accusatur, Germanicum devotionibus & veneno peremisse.	107. & seq. Pisonis mors.	<i>Poëtica laus.</i>	757
110. eius codicilli.	111. eius filij.	<i>Poëticus decor ab Oratore exigitur.</i>	764
<i>Piso proconsul Africa præfectus.</i>	632. interficitur.	<i>Pomerium urbis auxit Claudius.</i>	268
638. & seq.		<i>Pompeia Paullina Senecæ uxor.</i>	407
<i>L. Piso Hispania citerioris prætor.</i>	175. eius mors.	<i>Pompeius Longinus.</i>	452
ibid.		<i>Pompeius Propinquus, procurator Belgicæ.</i>	440. interfectus.
<i>L. Piso pontifex fato obit.</i>	207	468	
<i>Piso Licinianus.</i>	442. eius genus & mores.	<i>Pompeij theatrum igne fortuito haustum.</i>	142
ibid.		<i>Pomponia Græcina.</i>	313
adoptatur à Galba.	444. trucidatur.	<i>Pomponius Flaccus.</i>	91.
458		eius mors.	216
<i>Placentia.</i>	501. oppugnatur à Cæcina.	<i>Pontes longi.</i>	41
502. & se.		<i>Pontius Pilatus.</i>	394
<i>Plancina uxor Gn. Pisonis.</i>	77, 85. 109. eius mors.	<i>Pontus.</i>	494
216		<i>Poppæa Sabina scortum.</i>	323, 332, 441, 447.
<i>Plantius Silvanus.</i>	161	conjungitur Neroni exturbata Octavia.	366. eius mors.
		417	
		Pop-	

I N D E X.

<i>Rhetiajuga.</i>	475	<i>Sallustiani horti.</i>	602
<i>Rhodanus flu.</i>	327	<i>Salonina uxor Cæcina.</i>	
<i>Rhæmetalces Thracia</i>	502		
<i>rex.</i>	91	<i>Salvius Cocceianus.</i>	519
<i>Rigodulum. 656. & seq.</i>		<i>Salvius Titianus. Vide</i>	
<i>Roma oppugnatur & ca-</i>		<i>Titianus.</i>	
<i>pitur.</i>	601	<i>Samarita.</i>	187
<i>Romæ incendium. 187.</i>		<i>Samij.</i>	156
<i>228.</i>		<i>Sardiani.</i>	181
<i>Romæ incendium sub</i>		<i>Sardinia.</i>	499
<i>Nerone. 390. & seq.</i>		<i>Sariolenus Vocula. 634</i>	
<i>Romanus Hispano.</i>	47	<i>Sarmata. 221, 480. &</i>	
<i>Romilius Marcellus. 467</i>		<i>seq.</i>	
<i>occisus,</i>	469	<i>Sarmata Iazyges. 271.</i>	
<i>Roscius Calius. ibid.</i>		<i>555.</i>	
<i>Rubellius Plantus. Vide</i>		<i>Saturnus.</i>	671
<i>Plantus.</i>		<i>Saturni dies festi.</i>	599
<i>Rufus Crispinus. 278,</i>		<i>Scitium insula. 495</i>	
<i>323, 411. ejus mors.</i>		<i>Scriboniana ala. 553</i>	
<i>423.</i>		<i>Scriboniani fratres. 634</i>	
<i>Rufus Helvius. 114</i>		<i>Scribonianus Camerinus</i>	
<i>Rugij pop. 710</i>		<i>falsus. 533</i>	
<i>Ruminalis arbor. 330</i>		<i>Scribonian⁹ Crassus. 632</i>	
<i>S.</i>		<i>Scydrothemus Sinopen-</i>	
<i>Sabinus Flavius. 460,</i>		<i>sium rex. 666</i>	
<i>527. & seq. 593.</i>		<i>Seditio militaris. 475,</i>	
<i>& seq. ejus mors.</i>		<i>507, 637</i>	
<i>697.</i>		<i>Sedochæzorum rex. 579</i>	
<i>Sabinus Titius. Vide Ti-</i>		<i>Segestes. 35. & seq.</i>	
<i>tius Sabinus.</i>		<i>Segimerus Segestis fra-</i>	
<i>Sabrina flu. 271</i>		<i>ter. 46</i>	
<i>Saleius Bassus. 748</i>		<i>Segimundus Segestis fi-</i>	
<i>Sallustius Crispus. 5. 75.</i>		<i>lius. 36</i>	
<i>ejus mors. 119</i>		<i>Seianus. Vide Ælius</i>	
		<i>Seianus.</i>	

Selen-

I N D E X.

<i>Seleucenses.</i>	226	<i>Sextil. Papinij repentinus & informis exitus.</i>	231
<i>Seleucia.</i>	239. & seq.	<i>Sex. Vestilius.</i>	206
<i>Seleucus mathematicus.</i>	535	<i>Sibylla libri.</i>	208, 394
<i>Sellarij.</i>	101	<i>Sido & Italicus Suevorum reges.</i>	555, 564
<i>Semnones.</i>	78, 707	<i>Silanus.</i>	115. & seq. 140. & seq.
<i>Sempronius Densus.</i>	458	<i>Silia.</i>	424
<i>Sempronius Gracchus pervicax adulter.</i>	34.	<i>Silius legatus inferioris Germanicae legionis.</i>	21, 56. & seq. 66, 128. ejus mors.
<i>ejus mors.</i>	ibid.	<i>Silius consul.</i>	236. adulter Messallinae. 240, 251. tribunali admotus. 254. ejus mors. ibid.
<i>Senatorum adulatio.</i>	138, 413	<i>Silures.</i>	272. & seqq.
<i>Senatu depelluntur famosi probris.</i>	248	<i>Simon Iudaeorum dux.</i>	682
<i>Seneca. Vide Annaeus Seneca.</i>		<i>Sinnacos.</i>	224
<i>Senia lex.</i>	248	<i>Sinope, Ponti urbs.</i>	667
<i>Seniensis colonia.</i>	637	<i>Sisenna.</i>	496. & seq.
<i>Gn. Sentiis.</i>	94	<i>Sitones pop.</i>	711
<i>Sequani.</i>	23, 125, 653	<i>Smyrnaei.</i>	182
<i>Servius Galba. Vide Galba.</i>		<i>Sohemus rex.</i>	537
<i>Serapis deus.</i>	664. & seq.	<i>Sophonius Tigellinus. Vide Tigellinus.</i>	
<i>Servi Germanorum.</i>	700	<i>Sorannus, proconsul Asiae.</i>	425
<i>Servile bellum motum per Italiam.</i>	163	<i>Sofia Galla Silij uxor.</i>	159. & seq.
<i>Servilia, Servij Sorani filia.</i>	430		
<i>Servius Maluginensis, flamen Dialis.</i>	135		
<i>Sestius Pagonianus.</i>	202		
<i>Sextilia Vitelliorum mater.</i>	527		
<i>Sextilius Felix.</i>	555		

Sof-

I N D E X.

<i>Sosibius Britannici edu-</i>	<i>Sulpicius Quirinus.</i>	119
<i>cator.</i>	<i>& seq.</i>	
<i>234</i>	<i>Sunici.</i>	652
<i>Spectaculum gladiato-</i>	<i>Suovetaurilia.</i>	223
<i>rum.</i>	<i>246</i>	
<i>Spelunca, nomen villa.</i>	<i>Sylla Corn. Vide Corne-</i>	
<i>183</i>	<i>lius Sylla.</i>	
<i>Spintria.</i>	<i>Syllani.</i>	474, 500
<i>101</i>	<i>Syria.</i>	77, 439, 493, 536
<i>Spurinna Vestricius.</i>	<i>& seq.</i>	
<i>497</i>	<i>Syriae legiones.</i>	439, 478,
<i>& seqq..</i>	<i>536.</i>	
<i>512</i>		
<i>Staius Murcus specu-</i>		
<i>lator.</i>		
<i>458</i>		
<i>Stertinius.</i>		
<i>58. & seqq.</i>		
<i>Stachades, Massilien-</i>		
<i>sium insula.</i>		
<i>576</i>		
<i>Suardones pop.</i>		
<i>707</i>		
<i>Subrius Dexter.</i>		
<i>452</i>		
<i>Subrius Flavius.</i>		
<i>409.</i>		
<i>ejus mors.</i>		
<i>ibid.</i>		
<i>Suedius Clemens.</i>		
<i>486,</i>		
<i>497. & seq.</i>		
<i>Suetonius Paullinus.</i>		
<i>486, 504, 516, 525,</i>		
<i>723.</i>		
<i>Suevia.</i>		
<i>709</i>		
<i>Suevi.</i>		
<i>29, 78. & seq.</i>		
<i>435. & 707. & seq.</i>		
<i>Sugambri.</i>		
<i>67</i>		
<i>P. Suilius, quaestor Ger-</i>		
<i>manici.</i>		
<i>165. accusa-</i>		
<i>tur sub Claudio.</i>		
<i>234.</i>		
<i>& seq. 321. & seq. in</i>		
<i>insulas Baleares pelli-</i>		
<i>tur.</i>		
<i>321</i>		
<i>Suiones.</i>		
<i>712</i>		
<i>Sulpicius Florus.</i>		
<i>459</i>		
	<i>T.</i>	
	<i>Abularum publica-</i>	
	<i>rum cura.</i>	311
	<i>Tacfarinas Numida.</i>	82,
	<i>114. & seq.</i>	120,
	<i>161. ejus mors ibid.</i>	
	<i>& seq.</i>	
	<i>Tacitus. Vide Cor. Ta-</i>	
	<i>citus.</i>	
	<i>Tanais flu.</i>	266
	<i>Tanfana templum cele-</i>	
	<i>berrimum Marsis.</i>	33
	<i>Tarpeia rupes.</i>	594
	<i>Tarracina.</i>	587, 598
	<i>Tarracinenfes.</i>	608
	<i>Tartarus flu.</i>	554
	<i>Taunus mons.</i>	36, 270
	<i>Tauriana ala.</i>	555
	<i>Taurina ala.</i>	469
	<i>Taurina colonia.</i>	528
	<i>Taurus mons.</i>	225, 375
	<i>Tencteri.</i>	329, 704
	<i>M. Te-</i>	

I N D E X.

<i>M. Terentius, eques</i>	<i>Tigellinus Sophonius Ne-</i>
<i>Rom. 205</i>	<i>ronis corruptor & pro-</i>
<i>Terrestina natio. 175</i>	<i>ditor. 476. ejus inbe-</i>
<i>Terra motus in Asia. 80</i>	<i>nestus exitus ibid. ejus</i>
<i>Tertius Julianus. 437.</i>	<i>genus, vita & mores.</i>
<i>632</i>	<i>361, 364, 477</i>
<i>Tentoburgensis saltus.</i>	<i>Tigranes Armenia rex.</i>
<i>39.</i>	<i>55. ejus mors. 225</i>
<i>Theba veteres. 87</i>	<i>Tigranes Cappadox, Ar-</i>
<i>Thraces. 175. & seq.</i>	<i>chelairegis nepos. 347,</i>
<i>Thrasea Patius. 326, 425</i>	<i>370.</i>
<i>& seq. 609.</i>	<i>Tigranocerta. 346, 372</i>
<i>Thubuscum opidum. 162</i>	<i>Timotheus antistes cari-</i>
<i>Thuscus vicus. 187</i>	<i>moniarum. 665</i>
<i>Thyle. 719</i>	<i>Tingitanaprovincia. 524</i>
<i>Tiberis. 50, 486</i>	<i>Tiridates, Vologesi frat.</i>
<i>Tiberius Alexander. 386</i>	<i>220, 284, 316, 372</i>
<i>440, 536.</i>	<i>Titianus Salvius, frater</i>
<i>Tiberius Nero privignus</i>	<i>Othonis. 489, 505,</i>
<i>Augusti. 2. & seq.</i>	<i>510, 525</i>
<i>28, 45. & seqq. 55.</i>	<i>Titius Sabinus eques</i>
<i>64, 74. & seqq. 119.</i>	<i>Rom. 158, 188. ejus</i>
<i>libellis accusatorum</i>	<i>mors. ibid.</i>
<i>insumit operam, in se-</i>	<i>Titius Ampius Flavian.</i>
<i>curitatem compositus.</i>	<i>541, 553, 557</i>
<i>127. in Campaniam</i>	<i>Titus Livius. 168</i>
<i>proficiscitur. 182. ab-</i>	<i>Titus Vespasianus. 552,</i>
<i>dit se in insulam Ca-</i>	<i>608, 670</i>
<i>preas. 188. ejus libi-</i>	<i>Titus Vinus. 434. &</i>
<i>dines & scelera. 201.</i>	<i>seq. 452. ejus cades.</i>
<i>& seqq. ejus mors.</i>	<i>458. etas, genus, vi-</i>
<i>232. ejus etas, ejus</i>	<i>ta, &c. 461</i>
<i>mores, &c. ibid. &</i>	<i>Togonius Gallus. 101</i>
<i>seq.</i>	<i>Tolbiacum. 662</i>
<i>Ticinum. 501, 507</i>	<i>Transalpina gentes. 643</i>
	<i>Trans-</i>

Transpadana regionis
 municipia. 475
 Transrhenani. 621, 625
 Trapezus, civitas Graeciae. 578.
 Trasullus, scientia Chaldaorum magister. 212.
 Trebellius Maximus. 469, 528, 724.
 Treboci pop. 702
 Trebonius Garucianus. 437.
 Treveri. 125, 465, 498, 499, 522, 618, 625, 631, 654. & seq. 702
 Triaria, L. Vitellij uxor. 527, 599
 Triboci. 655
 Tribunicia potestas. 135
 Trinobantes. 350
 Trio Fulcinius. Vide Fulcinius Trio.
 Tubantes. 33, 329
 Tuisto deus. 688
 Tullius Flavianus. 600
 Tullius Valentinus. 655. & seq. capitur. 657. occiditur. 667
 Tungri. 498, 616, 644, 688.
 Turonij. 125
 Turullius Cerialis. 504
 Tutor. Vide Iulius Tutor.

V.

Vacations militares remissa. 460
 Vada, castrum. 681
 Valens. Vide Fabius Valens.
 Valentinus Tullius. Vide Tullius Valentinus.
 Valerius Asiaticus. 234, 469, 609. ejus mors. 235.
 Valerius Festus. 547, 640.
 Valerius Paullinus. 576
 Valerius Ponticus. 356
 Vandalij. 688
 Vangio & Sido reges Suevorum. 271. & seq.
 Vangiones. 270, 655, 702.
 Vannius, Quadorum rex. 89
 Vannius Suevorum rex. 270.
 Varini pop. 707
 Varius Crispinus. 481. obtruncatur. ibid.
 Varus Alphenus. Vide Alphenus Varus.
 Varus Arrius. Vide Arrius Varus.
 Vascones. 628
 Vaticani infames loci. 545.

Vati-

I N D E X.

<i>Vatinius.</i>	389. & seqq.	<i>Verulana Gracilia, femina insignis.</i>	592
<i>Ubij.</i>	25. & seq. 644. & seq.	<i>Vespasianus.</i>	439, 463, 478, 491. & seq. 533. & seq. 608. & seq. 641, 677. & seq.
<i>Ubiorum ara.</i>	25	<i>Vestales virgines.</i>	601, 642.
<i>Ubiorum civitas.</i>	25, 269	<i>Vestinus.</i>	410. & seqq. ejus mors. 411
<i>Vectigalia.</i>	326	<i>Vetricius Spurrinna. Vide Spurrinna.</i>	
<i>Vectius Bolanus, Britannia praefectus.</i>	528, 547, 724	<i>Vesuvius mons.</i>	188.
<i>Vedius Aquila.</i>	516, 556	<i>Vetera castra.</i>	620, 630, 646, 678.
<i>Velinus lacus.</i>	50	<i>Veterani.</i>	348
<i>Velius Gallus.</i>	197	<i>Veturius Optio.</i>	448
<i>Velleda virgo fatidica nationis Bructera.</i>	649 & seq.	<i>Vibius Crispus.</i>	496
<i>Vellocatus Carthismandua adulter.</i>	577	<i>Q. Vibius Serenus.</i>	162
<i>Venedi.</i>	711	<i>Vibulenus Agrippa eques Rom. venenum haurit.</i>	225
<i>Venusius Brigantum rex.</i>	577. & seq.	<i>Vibulenus miles gregarius.</i>	16. ejus mori. 19
<i>Ventidius Cumanus Galilaea praepositus.</i>	285	<i>Vicentia.</i>	553
<i>Verania, Tisonis uxor.</i>	461.	<i>Vienna.</i>	529
<i>Vercellae.</i>	475	<i>Viennenses.</i>	472, 529
<i>Verginius.</i>	438. & seq. 466, 479. & seq. 521. & seq. 530.	<i>Vindex Iulius. Vide Iulius Vindex.</i>	
<i>Verona.</i>	504, 554, 556, 581	<i>Vindonissa.</i>	649
<i>Verritus Frisiorum princeps.</i>	327	<i>Vinius. Vide Tit. Vinius.</i>	
<i>Verulamium municipium.</i>	351	<i>Vipsania M. Agrippa filia.</i>	11
		<i>Vipsanius Messalla.</i>	554, 635.

I N D E X.

<i>Viridius Geminus dux.</i>	<i>Vocetius mons.</i>	474
579.	<i>Vocontij.</i>	473
<i>Visellius Varro inferioris</i>	<i>Vocula dux.</i>	623, 625.
<i>Germania legatus.</i>	& seq. 645. & seq.	
<i>Visurgis flu.</i>	<i>ejus mors.</i>	647
<i>Vitelliani motus initia</i>	<i>Vologeses, Parthorum</i>	
& causa.	<i>rex.</i>	279, 283, 298.
<i>A. Vitellius.</i>	& seq. 316, 370. &	
439, 462,	seq. 378, 641.	
464. & seq. 518. &	<i>Vonones, Thrahatius fi-</i>	
seq. 573. & seq. capi-	<i>lius, Arsacidarum</i>	
tur. 603. occiditur.	<i>rex.</i>	54. & seq. ejus
604, ejus genus, vita,	<i>mors.</i>	91. & seq.
mores, &c. ibid.	<i>Vrgulania.</i>	71, 161
<i>L. Vitellius, A. Vitellij</i>	<i>Vsipetes.</i>	33
pater.	<i>Vsipij.</i>	631, 704, 730
259, 604		
<i>L. Vitellius, A. Vitellij</i>		
frater. 487, 573, 583.		
& seq. 697. & seq. in-		
terficitur. 608. ejus		
mores. ibid.		
<i>P. Vitellius.</i>		
197		
<i>Umbria.</i>		
576		
<i>Umbricius haruspex.</i>		
449.		

Z.

Z *Enobia uxor Rhada-*
miſti. 284

Zenon Polemonis regis
Pontici filius. 85

Zeugma oppidum. 263

F I N I S.

Tacitus, Cornelius,

Opera

Lugdunum Batavorum 1634

A.lat.b. 1854

urn:nbn:de:bvb:12-bsb10246672-6